This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

HW 2ABK T

37.58[illegible]
Veth.2173.1
KE989

VADERLANDSCHE HISTORIE.

TIENDE DEEL.

VADERLANDSCHE HISTORIE,

VERVATTENDE DE

GESCHIEDENISSEN

DER

VEREENIGDE NEDERLANDEN,

INZONDERHEID DIE VAN

HOLLAND,

VAN DE VROEGSTE TYDEN AF:

Uit de geloofwaardigſte Schryvers en egte Gedenkſtukken ſamengeſteld.

Met Konſtplaaten en Kaarten opgehelderd.

TIENDE DEEL,

Beginnende, na 't ſluiten van het twaalfjaarig Beſtand, in 't jaar 1609; *en eindigende, met de dood van MAURITS, Prinſe van Oranje, in 't jaar* 1625.

Te AMSTERDAM,
By *ISAAK TIRION.*
Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Weſtfriesland.
MDCCLIV.

Neth 2173.1

VADERLANDSCHE HISTORIE.

ZEVENENDERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Gevolgen van 't Beſtand. Vereffening eeniger geſchillen. Gezantſchap van Marokko. Hudſons togt.* II. *Twiſt over de opvolging in de Landen van Kleeve en Gulik.* III. *Verhaal van den oorſprong der geſchillen over den Godsdienſt, hier te Lande. Gevoelens van Gomarus en Arminius. Zy worden voor den Hoogen Raad gehoord. Arminius ſterft.* IV. *Beroerte te Alkmaar. Verandering in de Regeering aldaar.* V. *Opſchudding te Leeuwaarden.* VI. *Geweldige beweeging te Utrecht. DeStad wordt, door Graave Henrik, belegerd. Samenzweering tegen de herſtelde Regeering aldaar.* VII. *Remonſtrantie van die van Arminius gevoelen. Vyf punten.* VIII. *Haagſche Conferentie. Contraremonſtrantie.* IX. *Gezantſchap naar Frankryk. Henrik de IV. vermoord. Verbond met Frankryk vernieuwd.* X. *Handeling in Engeland en in Zweeden.* XI. *Prins Maurits belegert Gulik. De Stad geeft zig over. Gezantſchap naar Venetie. Ooſtindiſche zaaken. Verrekykers gevonden.* XII. *Gezantſchap naar Zweeden. Ver-*

bond tuſſchen den Grooten Heer en de Staaten. XIII. *Onluſten tuſſchen Graave Enno en de Stad Embden.* XIV. *Kerkelyke zaaken. Kerkenorde van Utrecht. Staat der Kerken in Gelderland, Overyſſel, Zeeland, Friesland en Groningen.* XV. *Prins Maurits ſchynt den Remonſtranten niet gunſtig. Zy vervoegen zig aan Oldenbarneveld. Conferentie te Delft. Nieuwe vertoogen der beide partyen. Beſluit der meerderheid in Holland tot de vrede der Kerke.* XVI. *Verbond met de Stad Lubek en met eenige Duitſche Vorſten. Walviſchvangſt. Noordſche Maatſchappy. Ontdekkers van nieuwe Landen bevoorregt.* XVII. *Handeling met Engeland, over zaaken, de Ooſtindiſche Maatſchappy betreffende.* XVIII. *Staat der zaaken van Gulik en Kleeve. Krygsmagt der Aartshertogen en Staaten.* XIX. *Toeſtand van Aken. Spinola neemt Aken, Duuren, Orſoi, Wezel en andere Plaatſen in. Maurits bezet Emmerik, Rees, Goch en andere Steden. Verdrag te Zante.* XX. *Gezantſchap van Muskovie. Hooge School te Groningen opgeregt. Kerkelyke zaaken. Gerugten ten nadeele van den Advokaat.* XXI. *Handeling in de Vroedſchap te Amſterdam.* XXII. *De afzondering begint, in ſommige Steden.* XXIII. *Beweeging te Leeuwaarden. De Regeering aldaar veranderd.* XXIV. *Nieuwe twiſt tuſſchen den Hertog en de Stad van Brunswyk. Graaf Fredrik Henrik trekt derwaards. Verbond met de Hanze-Steden. Ligtenvoorde en Borkelo bezet.* XXV. *Gezantſchap naar Zweeden en Muskovie. Voordeelige ſtaat der Ooſtindiſche Maatſchappye.* XXVI. *Huwelykshandeling tuſſchen Span-*

Spanje en Groot-Britanje. XXVII. *Oldenbarneveld en Karon bewerken, dat Jakob de I. de Steden van verzekering inruimt.* XXVIII. *Staat van Frankryk. De Staaten bieden Lodewyk den XIII. hulp aan.* XXIX. *Zy ondersteunen Venetie tegen den Aartshertoge van Oostenryk.*

DE Vereenigde Geweſten, zig nu, na 't ſluiten van 't Beſtand, volkomenlyk aanmerkende, als eenen vryen en onafhangkelyken Staat, begonden *zig, in alle opzigten*, als zodanig te gedraagen: alomme gezanten afzendende, met den titel van *Ambaſſadeur*, en geduuriglyk gezantſchappen van vreemde Vorſten en vrye Staaten ontvangende. De onderlinge gemeenſchap tuſſchen den Vereenigden Staat en de Spaanſche Nederlanden ook herſteld zynde, bezogten de wederzydſche Ingezetenen elkanderen, zonder ſchroom. Predikanten en Krygsbevelhebbers gingen, van hier, hunne vrienden zien, in Brabant en in Vlaanderen. Doch 't verblyf der eerſten gaf, eerlang, gelegenheid, tot een Plakaat der Aartshertogen, waarby hun en anderen Ingezetenen der Vereenigde Geweſten gelaſt werdt, zig ſtil, onergerlyk en *Katholykelyk* te gedraagen. Te gelyk, werdt ook het invoeren van Ketterſche ſchriften verbooden (*a*). Voorts, zonden de Roomſchgezinden der Vereenigde Geweſten hunne kinderen, in grooten ge-

1609. I. Eerſte gevolgen van 't Beſtand.

(*a*) Meteren XXXI. *Boek, f.* 592 *verſ.* 593.

1609. getale, naar Brabant, om 't Biſſchoplyk vormſel te haalen; en de oefening der voorouderlyke Kerkzeden, voor eenen tyd, ten minſte, by te woonen. Filips Willem, Prins van Oranje, nam, daarentegen, zyn verblyf te Breda, onder 't gebied der Vereenigde Staaten: Graaf Herman van den Berge, te Bergen op Zoom, welks Markgraaffchap hy behuwelykt hadt. Doch hy overleedt hier, in Oogſtmaand des jaars 1611 (*b*). Het wedergeeven der goederen, aan de eene en de andere zyde, gaf ook aanleiding, tot wederzydſche handeling; doch te gelyk tot veele nieuwe geſchillen, konnende de bezitters, bezwaarlyk, bewoogen worden, om van hunne goederen te ſcheiden. Ook was de Koophandel zo wel niet geregeld, of daarover ontſtondt, van tyd tot tyd, merkelyke zwaarigheid, zoekende de Stad Antwerpen haare neering te herſtellen, op den voorigen voet: waartegen die van Zeeland begeerden, dat de laading der Zeeſchepen, tot hunnent, verbodemd, en niet dan na 't betaalen van Verlofgeld, de Schelde op gevoerd zou worden. Over de grensſcheiding, in Vlaanderen en in Gelderland, rees, insgelyks, geſchil (*c*). Ook ſcheenen de Aartshertogen toeleg te maaken, om de Dorpen van het Land van Kuik te betrekken onder 't gebied van Brabant: waartegen de algemeene Staaten, in Oogſtmaand, by openbaaren Plakaate,

Filips Willem, Prins van Oranje, komt te Breda woonen.

Dood van Graave Herman van den Berge.

Vereffening eener openſtaande geſchillen na 't Beſtand.

(*b*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 581. *verſ.* XXXII. *Boek*, *f.* 629.

(*c*) Reſol. Holl. 24 *Nov.* 23 *Dec.* 1609. *bl.* 4. METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 580 *verſ.*

te, verklaarden, dat dit Land altoos ééne Heerlykheid met de Stad Graave hadt uitgemaakt: den opgezetenen der gemelde Dorpen, te gelyk, beveelende, niemants hooge Overheid te erkennen, dan de hunne (*d*). Willem, Prins van Oranje, hadt deeze Heerlykheid in pandſchap verkreegen van Koning Filips den II. in den jaare 1559; doch dit pandſchap werdt, in 't jaar 1611, door de algemeene Staaten, ten behoeve van Prinſe Maurits, vernietigd, en in een goed, onverſterflyk Erfleen veranderd (*e*). Voorts, werden, om de gemelde en andere zwaarigheden, door het Beſtand niet behoorlyk weggenomen, of uit het zelve van nieuws ryzende, te vereffenen, eerlang, van wederzyde, gemagtigden benoemd, die, in den Haage, vergaderden, en, in Louwmaand des jaars 1610, een Verdrag troffen, waarby eenige punten, over welken men, tot hiertoe, niet eens geweeſt was, nader geregeld werden (*f*). Doch over eenige anderen, kon men elkanderen niet verſtaan. Ook werdt 'er, naderhand, meermaalen, van beide de zyden; doch, inzonderheid, van de zyde der Staaten, geklaagd, over inbreuken op 't Beſtand. 1609.

Ondertuſſchen, beſteedden de Vereenigde Staaten deezen Zomer, tot het verſterken der Grenſen. De Staaten verſterken de Grenſen.

(*d*) *Zie* Reſol. Holl. 8 *Febr.* — 3 *April* 1610. *bl.* 14, 55. Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 1170.

(*e*) *Zie* Reſol. Holl. 5 *May* 1611. *bl.* 93. Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2268.

(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 71. II. *Deel*, *kol.* 581, 1211. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 119, 141. METER. XXXI. *Boek*, *f.* 593 *verſ.*

1609. der ſchanſe Lillo, op de Schelde. Ook werden de Haven en Veſtingwerken van Vliſſingen merkelyk verbeterd. In Staats-Vlaanderen, herſtelde men, van gelyken, de werken van Sluis, Yzendyke en Aardenburg. De Aartshertogen vermeerderden, daarentegen, de bezetting van 's Hertogenboſch; welk nu eene grensplaats tegen de Vereenigde Geweſten geworden was (*g*).

veſtingen.

De Koning van Marokko zendt hun een gezant, en ſluit een Verbond met hen.

In den Zomer deezes jaars, kwam 'er een gezant van *Mulei Zaiden*, Koning van Marokko, in den Haage, aan, om een verbond van Koophandel te ſluiten, met de Vereenigde Staaten, die hem, kort te vooren, twee Oorlogsſchepen ter hulpe (*h*), en eenige geſchenken toegezonden hadden. De gezant werdt heuſchelyk bejegend. Hy hadt, daarbenevens, heimelyken laſt, om de Staaten in te wikkelen, in eene onderneeming tegen Spanje: waarin, ter oorzaake van 't Beſtand, niet kon getreden worden (*i*). Doch, op den vierentwintigſten van Wintermaand des volgenden jaars, werdt 'er een Verbond van Vriendſchap en Koophandel tuſſchen den Koning van Marokko en de Vereenigde Staaten geſlooten (*k*). Men heeft hem, eenige jaaren laater, wederom, met een Oorlogsſchip, onderſteund (*l*).

Ooſtindiſche tydingen.

Uit Ooſtindie, kwamen, dit jaar, vier ſchepen t'huis, rykelyk met Peper, Nagelen, Nooten en Foelie belaaden. Zy bragten ty-

(*g*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 581, 590.
(*h*) Reſol. Holl. 19 *Febr.* 1609. *bl.* 45.
(*i*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 585, 586.
(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2261. METER. XXXII. *Boek*, *f.* 618 *verſ.*
(*l*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 62.

tyding, dat de onzen zig van een der Mo- 1609.
lukſche Eilanden, *Makjan* genaamd, hadden meeſter gemaakt. De Maatſchappy beſloot, hierop, wederom negen ſchepen naar Indie te zenden, die, voorzien met vrygeleidebrieven van den Koning van Spanje en van de Aartshertogen, de tyding van 't geſlooten Beſtand, derwaards, ſtonden te brengen. *Pieter Both*, aangeſteld tot algemeenen Bevelhebber in Indie, hadt het opperbewind over deeze Vloote, die, in 't laatſt van Louwmaand des volgenden jaars, in zee ſtak (*m*).

In Grasmaand des jaars 1609, hadt de Maatſchappy eenen *Engelſchen* Stuurman, *Henry Hudſon* genaamd, met een enkel ſchip, uitgezonden, om eene vaart naar China, door 't Noordweſten, en niet door 't Noordoosten, daar menze te vooren gezogt hadt, op te ſpooren. Hy ontdekte, op omtrent eenenzeſtig graaden, eene ſchoone Rivier of Baay, daarna, *Hudſons Baay* genaamd. Voorts, keerde hy, in 't najaar, te rug; doch niet naar Holland, maar naar Engeland, vanwaar men hem niet wilde laaten vertrekken, om zynen meeſteren verſlag te doen (*n*). De Engelſchen zonden hem, in 't jaar 1611, andermaal uit, op den zelfden togt; doch hy kwam wederom t'huis, zonder de begeerde doorvaart gevonden te hebben (*o*). Henry Hudſon zoekt eene vaart naar China door 't Noordweſten.

II. Geſchillen over de op-

De dood des Hertogs van Kleeve en Gulik, van welke wy, in 't voorgaande Boek (*p*), ge-

(*m*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 584, 591.
(*n*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 590 *verſ.*
(*o*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 625.
(*p*) IX. *Deel*, *bl.* 435.

1609. gewaagd hebben, hadt het ſluiten van 't Beſtand wel niet konnen verhinderen; doch wikkelde, eerlang, de Vereenigde Gewesten in nieuwe krygstoeruſtingen in, waarvan, reeds in dit jaar, voorbereidſels gezien werden. De Vorſtendommen des overleeden' Hertogs, Gulik, Kleeve, Berg, Mark en Ravenſtein, mogten, volgens de Huwelyksvoorwaarden, geſlooten tuſſchen zynen Grootvader en Grootmoeder, *Joan van Kleeve* en *Maria van Gulik*, nimmer van een geſcheiden worden. De Hertog was nu, zonder kinderen, overleeden. Zyne oudſte Zuſter, zynde zynen Broeder ongehuwd geſtorven, was, in 't jaar 1572, getrouwd met *Albrecht Fredrik*, Hertog van Pruiſen, wien zy geene Zoonen; maar alleenlyk vier Dogters gebaard hadt. Zelve was zy, reeds voor haaren Broeder, overleeden. Haare oudſte Dogter was met *Joan Sigismond*, Keurvorſt van Brandenburg, getrouwd, en deeze vorderde, uit naam zyner Gemaalinne, die in de plaatſe haarer Moeder kwam, de gantſche nalaatenſchap des overleeden' Hertogs. Eene tweede Zuſter van deezen leefde nog, en hadt *Filips Lodewyk*, Paltsgraaf van Nieuwburg, tot haaren man. Haar oudſte Zoon, *Wolfgang Willem*, maakte, van wege zyne Moeder, ook aanſpraak op de Kleefſche nalaatenſchap. Twee andere Zusters des Hertogs waren getrouwd met *Joan, Hertog van Tweebrugge*, en Broeder des Paltsgraafs van Nieuwburg; en met *Karel, Markgraave van Burgau*, die beide ten minſten een deel der nalaatenſchap vorderden; doch, by

volging, in de Landen van Kleeve en Gulik.

man-

mangel van magt, hunnen eisch weinig kon- 1609.
den doen gelden. De Vorsten van Branden-
burg en Nieuwburg waren, reeds in Bloei-
maand, overeengekomen, dat zy zig, ge-
zamenlyk, in 't bezit der Landen, stellen
zouden, en, binnen zekeren tyd, over der-
zelver verdeeling, minzaam, overeenkomen
(q). De tegenwoordige Regeering zogt zig,
daarentegen, te handhaaven in 't bewind,
tot dat 'er geregtelyke uitspraak geschied
zou zyn, over de nalaatenschap; op een ge-
deelte van welke, behalve de genoemden,
nog andere Vorsten aanspraak maakten. Kei-
zer Rudolf begreep, dat hem de nalaaten-
schap in handen gesteld moest worden, tot
dat elks regt onderzogt was. De Amptman
van Gulik maakte zig zelfs meester van dee-
ze Stad, uit den naam des Keizers. Doch De Staten verklaaren zig voor Brandenburg en Nieuwburg.
de Koningen van Frankryk en Engeland, de
Staaten der Vereenigde Geweften en de Pro-
testantsche Vorsten in Duitschland (r) begun-
stigden 't Verdrag der Vorsten van Bran-
denburg en Nieuwburg, beloovende, daar-
aan de hand te zullen houden (s). Ook wer-
den deeze Vorsten, eerlang, in de Kleef-
sche Landen, gehuldigd. De Aartshertogen
schikten zig, daarentegen, om 's Keizers
oogmerken te bevorderen: 't welk de Vor-
sten bezitters bewoog, eenigen onderstand
in Krygsbehoeften van de Vereenigde Staa-
ten te verzoeken, die hun, op den vieren-
twin-

(q) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 245, 254. Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 103, 123.
(r) *Voiez* Du Mont Corps Diplom *Tom.* V. *P.* II. *p.* 126.
(s) Resol. Holl. 8 *Febr.* -- 3 *April* 1610. *bl.* 2, 5, 32.

1609. twintigſten van Wynmaand, beloofd werdt. Het Huis van Saxen, insgelyks, regt voorwendende op de Kleefſche Landen, zogt de Vereenigde Staaten te beweegen, om zig, met het geſchil over dezelven, niet te moeijen. Doch men ſchroomde niet, den Saxiſchen Gemagtigde te antwoorden „ dat het „ belang der Vereenigde Geweſten vorder„ de, zorg te draagen, dat men goede na„ buuren kreeg, in de Kleefſche en Gulik„ ſche Landen: waarom zy den Vorſten „ van Brandenburg en Nieuwburg reeds „ hunne hulp hadden toegezeid." Ondertuſſchen, zogt men zig, van wederzyde, in de betwiſtte Landen te ſterken. De Keizerſchen, onder den Aartshertog *Leopold van Ooſtenryk*, hielden zig binnen Gulik. De Paltsgraaf van Nieuwburg hadt Duuren ingenomen: waarna, de beide Vorſten de Plaatſen om Gulik, alomme, vervulden met Krygsvolk. Van tyd tot tyd, werdt 'er, met wederzydſch nadeel, gevogten: 't welk, tot in den Zomer des volgenden jaars, duurde (*t*).

III. Oorſprong der verdeeldheid over den Godsdienſt, in de Vereenigde Geweſten.

De verdeeldheid over de Leere der Goddelyke beſluiten en eenige andere punten van den Godsdienſt, van welke wy reeds, in 't voorbygaan, een en andermaal (*u*), gewaagd hebben, gaf, omtrent deezen tyd, aanleiding, tot verregaande oproerigheid, in eenige Steden: waarom wy agten, dat hier de regte plaats zal zyn, om den oorſprong der geſchillen, welken thans, in de Vereenigde Geweſten, in zwang gingen, van de vroegſte tyden af, op te haalen. De

(*t*) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 598-603. XXXII. *Boek*, *f.* 610.
(*u*) IX. *Deel*, *bl.* 375, 406, 426.

De Chriſtenen der vier eerſte eeuwen, wel- 1609.
ker ſchriften tot ons gekomen zyn, hebben zig, over de punten, die thans in de Vereenigde Geweſten betwiſt werden, niet altoos even klaar, noch op eenerlei wyze, uitgedrukt. In 't gemeen, ſchynen zy egter, naar het eenſtemmig oordeel van ſchrandere onderzoekers der Kerkelyke oudheid, geleerd te hebben „ dat de menſch, ſchoon begaafd „ met eenen vryen wil, om den Godsdienſt „ te omhelzen en aan te kleeven, nogtans, „ de hulp en medewerking der Goddelyke „ genade, *door welke hem de waarheid ge-* „ openbaard was, geduuriglyk, behoefde: „ de kragt van welke genade, om den wil te „ buigen en te beweegen, zy, zo wel als de „ vermogens, die God den menſch geſchonken hadt, beurtswyze, naar de gelegenheden, die 'er hun toe voorkwamen, hooglyk, plagten te verheffen (*u*)." In 't naarſpooren van de oorzaak der zonde, beweerde men, dat God dezelve, geenszins, kon werken; gelyk Irenéus deedt, voor 't einde der tweede eeuwe (*v*). Omtrent de Goddelyke Beſluiten, ſchreeven de Griekſche Kerkvaders, en de Latynſchen, voor Auguſtyns tyd „ dat God zulken ten eeuwigen leeven voorſchikt hadt, welken hy „ hadt voorzien, dat deugdzaam leeven", of, gelyk anderen ſpraken „ gelooven en volharden zouden (*w*)." Doch in den aanvang

Leer der oude en laatere Chriſtenen, omtrent de betwiſtte punten.

(*u*) VOSSIUS Hiſt. Pelag. *Libr.* III. *P.* I. *Theſ.* I. *p.* 278 *& ſeqq. Theſ.* II. *p.* 283 *& ſeqq. P.* II. *Antith.* I. *p.* 300 *& ſeqq. Libr.* VII. *P.* II. *p.* 733 *& ſeqq.* GROTIUS Hiſt. *Libr.* XVII. *p.* 551. J. BASNAGE Hiſt. de l'Egliſe, *Tom.* I. *Livr.* XI. *Ch.* I-VI. *p.* 593-643.
(*v*) *Vide* EUSEB. Hiſt. Eccl. *Libr.* V. *Cap.* XX. *p. m.* 237.
(*w*) *Vide* VOSSII Hiſt. Pelag. *Libr.* VI. *Theſ.* VIII. *p.* 550.

1609. vang der vyfde eeuwe, leerde Pelagius, een Schotſche Monnik „ dat een menſch, om „ heilig te leeven en zalig te worden, Gods „ genade niet behoefde; maar dat men 't „ een en 't ander 's menſchen vryen wil hadt „ toe te ſchryven; die, dagt hy, niet vry „ zou zyn, zo hy deeze uitwerkſels niet kon „ te wege brengen." Doch, nader geperſt, erkende hy ook de werking der Godlyke genade; zig, zo men meent, niet altoos, even klaar uitdrukkende (x). Auguſtyn kantte zig tegen deeze Leer, beweerende „ dat bekeering en volharding niet van 's menſchen „ vryen wil; maar van Gods volſtrekt Beſluit afhingen: ook, dat men 't aan dit „ zelfde Beſluit hadt toe te ſchryven, dat „ Gods genade den eenen niet, den anderen „ immers aangebooden werdt, en, in ſommigen, geene, in anderen, volkomen' kragt „ hadt (y)." Sommigen hebben, ſedert, geoordeeld, dat de Kerkvader, door de hitte van het twiſten, verrukt, eene nieuwe Leer in de Kerke heeft ingevoerd; doch anderen meenen, dat hy, alleenlyk, nader verklaard en ontvouwd heeft, 't gene veelen, reeds voor hem, geloofd; doch zo duidelyk niet geleerd hadden (z). In 't Weſten, hadt Auguſtyn veele navolgers. Doch in 't Ooſten, behieldt men de ſpreekwyzen, die, reeds voor Pelagius tyd, waren aangenomen geweeſt. Te Marſeille, waren 'er ook eenigen, die met Pelagius de noodzaaklykheid der

(x) VOSSIUS *Libr.* III. *P.* II. *Theſ.* I. *p.* 294. *Theſ.* IV. *p.* 308.
(y) VOSSIUS *Libr.* VI. *Theſ.* X. *p.* 571.
(z) GROTII Hiſt. *Libr.* XVII. *p.* 551. TRIGLAND. Kerk. Geſch. *bl.* 9, 17.

der voorkomende genade verwierpen, ſchoon zy de medewerkende voor noodig hielden. 1609.
Zy kreegen, hierom, den naam van halve Pelagiaanen. De Monnik Godeſchalk, in de negende eeuwe, nog verder, zo men toen meende, gaande dan Auguſtyn, leerde „ dat God „ niet wilde, dat eenige anderen tot kennis „ der waarheid kwamen en zalig werden, „ dan die hy uitverkooren hadt; dat Chris„ tus, voor deezen alleen, geſtorven was, en „ dat de overigen, ſchoon gedoopt, nimmer „ van den algemeenen hoop der verdoem„ den waren afgezonderd geweeſt." Doch deeze Leer ſmaakte toen zo weinig, dat zy, in verſcheiden' Kerkvergaderingen, veroordeeld werdt (*a*). In laater' tyd, twiſtten de Franſiskaanen en Dominikaanen, over den zin van Auguſtyns gevoelen; welk de laatſten begreepen, meer toe te eigenen aan Gods volſtrekt beſluit, min aan 's menſchen vryen wil, dan de eerſten konden verſtaan. De Jezuiten zelven, arbeidende om deezen knoop te ontwarren, ſcheenen veelen te verre af te wyken van Auguſtyns Leere, en liepen gevaar van, deswege, veroordeeld te worden, te Rome: 't welk zy niet dan met moeite ontgingen. In de Kerkvergadering van Trente, werdt de Leer van Gods Voorſchikking en Beſluiten, en van de zekerheid der zaligheid, die 'er van afhing, op zulk eene wyze, beſlift, dat beide de partyen, in de Roomſche Kerke, meenden, hun byzonder gevoelen, daarby, begunſtigd te vinden (*b*). Luther, midlerwyl, zynde opgeſtaan,

(*a*) Vossius *Libr.* VII. *P.* IV. *p.* 776.
(*b*) Fra Paolo Hiſt. du Conc. de Trente *Libr.* II. *p.* 419.

1609. ſtaan, uit een Kloofter van Auguſtynen, hieldt zig aan Auguſtyns gevoelen en ſpreekwyzen; doch hy verwierp den naam van *vryen wil*, dien Auguſtyn nog behouden hadt, en ſchreef een Boek *van den Slaafſchen* of *Knegtelyken Wille*. Erasmus hadt, reeds te vooren, tegen Luthers gevoelen geſchreeven, en deedt het nu andermaal. Melánchton, Luthers medehelper, werdt, door Erasmus redenen, in zo verre, overtuigd, dat hy, zo ſommigen willen, Luther zelven, of, gelyk vaſter gaat, de Lutherſchen, bewoog, om afſtand te doen van eene Leer, die ſtelde, dat Gods Beſluiten volſtrekt, of zonder voorwaarden, gemaakt werden (*c*). Zy gebruikten egter het woord *vryen wil* niet; ſchoon zy de zaak, die 'er door betekend werdt, genoegzaam ſcheenen te erkennen. Maar Kalvyn, de voorganger van het ander deel der Proteſtanten, hieldt zig aan Luthers eerſte woorden, daarby leerende, 't welk, zo men wil (*d*), Auguſtyn zelf niet gedaan hadt „ dat het waar geloof nooit geheel„ lyk verlooren kon worden." Sommigen zyner navolgeren, gelyk *Beza*, te Geneve, en *Zanchius*, *Urſinus* en *Piscator*, in Duitſchland, drukten zig, ſomtyds, op zulk eene wyze, uit, dat zy, naar ſommiger oordeel, de noodzaaklykheid om te zondigen aan Gode, als eerſte oorzaak, ſcheenen toe te ſchryven; hoewèl zy hem, nimmer, de oorzaak der zonde noemden. Ook dagten anderen, dat men hunnen woorden eenen bekwaamen en Schriftuurlyken zin

(*c*) BRANDT Reform. I. *Deel*, *bl.* 98, 99.
(*d*) VOSSIUS *Libr.* VI. *Theſ.* XII. *p.* 586.

zin geeven kon (*d*). Ondertuſſchen, kwamen zulke ſpreekwyzen den Lutherſchen zo aanſtootelyk voor, dat zulks de verwydering over de Leer des Avondmaals, tuſſchen hen en die van Kalvyns gevoelen ontſtaan, nog grooter maakte. In de Vereenigde Geweſten, kreeg Kalvyns Leer, van Geneve, en uit Frankryk, in Walſch Vlaanderen, en, daarna, ook uit de Palts en 't Graafſchap Naſſau, herwaards overgebragt, den meeſten opgang: hoewel zig in de Hervormde Kerken, van tyd tot tyd, ook eenigen opdeeden, die, met Melanchton, een Godlyk Beſluit en Voorſchikking onder voorwaarde leerden. Zodanigen waren *Anaſtaſius Veluanus*, in Gelderland; *Gellius Snecanus*, in Friesland; Huibrecht Duifhuis, te Utrecht; *Joannes Holmannus*, *Klement Maartszoon* en *Herman Herberts*, in Holland. Doch de andere party, verre de ſterkſte zynde in getal, begon, ſedert eenigen tyd, zulken, die Melanchtons gevoelen leerden, uit de Kerkelyke dienſten, te houden. 't Was, nogtans, *Jakobus Arminius* van Oudewater, Predikant te Amſterdam, die dit gevoelen voorſtondt, in den jaare 1603, gelukt, tot Hoogleeraar der Godgeleerdheid, in 's Lands Hooge Schoole, te Leiden, beroepen te worden (*e*). Doch deeze raakte, hier, haaſt, in geſchil met *Franciscus Gomarus*, insgelyks Hoogleeraar der Godgeleerdheid, op dezelfde Hooge Schoole. Gomarus leerde, overeenkomſtig met Kalvyns gevoelen „ dat, door een „ eeuwig Godlyk Beſluit, vaſtgeſteld was, „ wie

1609.

met naame in de Vereenigde Geweſten.

Twiſt tuſſchen Gomarus en Arminius.

Wat Gomarus

(*d*) Protocol van Leeuwaarden, *bl.* 337, 339, 349, 352, 354, 355, 356, 361, 362.

(*e*) C. Brantii Vit. Arminii. *p.* 190.

1609. „ wie uit de menſchen zalig, wie verdoemd
„ zouden worden. Dat, volgens dit beſluit,
„ eenigen tot het geloove en de godvrug-
„ tigheid getrokken, en, getrokken zynde,
„ voor afvallen, bewaard werden. Dat God
„ alle de anderen, in de gemeene verdor-
„ venheid der menſchelyke natuure en in
„ hunne eigene misdaaden, leggen liet (*f*)."

en Arminius leerden? Arminius begreep, in tegendeel „ dat God,
„ van eeuwigheid, dit onderſcheid, tuſſchen
„ 't gevallen menſchelyk geſlagt, gemaakt
„ hadt, dat hy zulken, die van hunne zon-
„ den afſtaan, en hun betrouwen op Chris-
„ tus ſtellen zouden, hunne misdaaden ver-
„ geeven, en het eeuwig leeven ſchenken;
„ doch zulken, die onboetvaardig bleeven,
„ ſtraffen zou. Dat het, wyders, Gode
„ aangenaam ware, dat alle menſchen zig
„ bekeerden, en, tot kenniſſe der waarheid
„ gekomen zynde, daarby bleeven; doch
Wat zy elkanderen te laſt leiden. „ dat hy niemant dwong (*g*)." Voorts, leide hy Gomarus te laſt „ dat deeze de oorzaaken der zonde Gode toeſchreef, en, door
„ 't inſcherpen van een noodlot, de gemoe-
„ den der menſchen verhardde." Gomarus beſchuldigde, daarentegen, Arminius „ dat
„ hy, door zyne Leer, den menſch veel
„ opgeblaazener maakte, dan de Roomſch-
„ gezinden, door de hunne; niet gedoo-
„ gende, dat men Gode alleen de eer gave
„ van 't gene, daar 't meeſt op aankwam,
„ te weeten, een welgezind gemoed (*h*)."
't Verſchil der twee Hoogleeraaren, die beide

(*f*) *Vide* GOMARI Opera *P.* I. *p.* 428. *P.* II. *p.* 27, 277, 280.
(*g*) *Vide* ARMINII Opera *p.* 283, 288, 389, 943.
(*h*) GROTII Hiſt. *Libr.* XVII. *p.* 551.

de voor mannen van uitſteekende weeten- 1609.
ſchap gehouden werden, maakte indruk op de jeugd, die aan hun onderwys was toevertrouwd, en eerlang werden de Predikanten ook, meer dan te vooren, betrokken in de partyſchap.

Verſchil over de Belydenis en Catechismus.

Nieuwe aanleiding tot twiſten gaven, ten zelfden tyde, de Heidelbergſche Catechismus, die in de Nederlanden ingevoerd was; en de Geloofsbelydenis der Hervormde Kerken, die, in den aanvang der Nederlandſche Beroerten, was opgeſteld. De meeſten merkten deeze twee ſchriften aan, als Formulieren van eenigheid, zynde de Belydenis daar voor, al vroeg, in verſcheiden' Sinoden, erkend, en door veele Predikanten onderteekend. Zy nu, die 't met Gomarus hielden, beweerden, dat Arminius van deeze Formulieren afweek. Hy en de zynen verſtonden, daarentegen, dat beide de gevoelens, niet al te wel, met de Formulieren overeen gebragt konden worden, en dat het, hierom, dienſtig was, dat men deeze Formulieren nader overzage. De algemeene Staaten, na lang aanhouden der Predikanten, eindelyk, in de Lente des jaars 1606, bewilligd hebbende, in 't houden van eene *Nationaale Sinode* (*g*), dat is, eene Vergadering der Kerken, uit alle de zeven Geweſten, hadden 'er, nogtans, deeze voorwaarde bygevoegd, dat de Belydenis en Catechismus, in deeze Sinode, zouden overzien worden (*h*). Doch Gomarus en de zynen hielden „ dat het vorderen deezer voorwaar-

(*g*) Reſol. Holl. 1 *May* 1607. *bl.* 153.
(*h*) Baudart. Memor. I. *Boek*, *bl.* 9.

1609. „ waarde bewerkt was, door hunne par-
„ tyen, als wilde men, hiermede, den dry-
„ veren van nieuwigheden de leus geeven,
„ waarnaar zy, in de Sinode, hadden te han-
„ delen. Ook oordeeldenze, dat men de
„ banden van overeenſtemming niet ligte-
„ lyk breeken of ſlaaken, maar veeleer vas-
„ ter toehaalen moeſt, en niemant tot den
„ Kerkendienſt vorderen, dan die de twee
„ gemelde ſchriften ondertekend hadt."
Maar de aanhangers van Arminius verſton-
den „ dat het vryſtondt, te twyfelen aan
„ menſchelyke ſchriften. Dat eene zaak van
„ zo veel gewigts, als was het inſtellen van
„ Formulieren van eenigheid, in de eerſte
„ tyden der Hervorminge, niet behoorlyk
„ hadt konnen geſchieden; noch ook daar-
„ na, toen de Regeering, met den oorlog,
„ de handen vol werks hadt. Dat het, ein-
„ delyk, veel beter met de Chriſtenheid ge-
„ ſteld zyn zou, zo men geheel geene, of
„ ſlegts korte Formulieren gebruikte." Van
deezen kant, kwam, in 't jaar 1607, te
Gouda, een Boekje in 't licht, *Korte Onder-
wyzing der Kinderen in de Chriſtelyke Religie*
geheeten: waarin, alleenlyk weinige ge-
loofsſtukken, vervat in woorden der Heili-
ge Schrift, werden voorgeſteld (*i*). Doch
dit werk werdt, openlyk, veroordeeld, door
Gomarus aanhang, die beweerde „ dat 'er
„ geen gevoelen zo gruwelyk was, welk
„ men, met zulke woorden, niet zou kon-
„ nen bewimpelen. Dat zulk eene eenvou-
„ digheid voegde aan de eerſte tyden des
„ Chris-

(*i*) BRANDT II. *Deel, bl.* 77.

„ Chriſtendoms, toen de ſchadelyke leerin- 1609.
„ gen nog onbekend waren, en men, hier-
„ om, geene hulpmiddelen, tegen dezelven,
„ behoefde in 't werk te ſtellen. Doch, na
„ dat elke eeuw nieuwe doolingen gebaard
„ hadt, was men genoodzaakt geweeſt,
„ ſpreekwyzen uit te vinden, om de afge-
„ dwaalden, uit hunne ſchuilhoeken, te
„ trekken." De aanhang van Gomarus ſtemde dus tegen het herzien van Belydenis en Catechismus; waarop de anderen gezet waren: noemende deezen dienſtbaarheid, 't gene, by de eerſten, *vrede heette*, *die*, *daarentegen*, *verwarring* noemden, 't gene by hunne partyen met den naam van redelyke vryheid vereerd werdt (*k*). De verdeeldheid dus veld winnende, beſlooten de Staaten van Holland, op 't verzoek van Arminius (*l*), Gomarus en hem, voor den Hoogen Raad te doen hooren (*m*). Dit geſchiedde, in Wintermaand des jaars 1608 (*n*). Doch na eenen langen redenſtryd, vonden de Staaten raadzaam, den Hoogleeraaren te beveelen „ het „ verhandelde ſtil te houden, de onderlinge „ vrede te bewaaren, en niets te leeren, „ ſtrydig met de Schriftuur, Belydenis en „ Catechismus; midlerwyl afwagtende, dat „ de geſchillen, in eene Nationaale, of bleef „ deeze te lang agter, in eene Provinciaale „ Sinode, beſlegt werden" Evenwel zweeg men niet, na dit geſprek. De beide gevoelens

Gomarus en Arminius worden, voor den Hoogen Raad, gehoord.

(*k*) Grotii Hiſt. *Libr.* XVII. *p.* 553.
(*l*) Reſol. Holl. 30 *April* 1608. *bl.* 85.
(*m*) Reſol. Holl. 26 *Janu.* en verv. 1608. *bl.* 50.
(*n*) Reſol. Holl. 11 *Decemb.* 1608. *bl.* 2. C. Brantii Vit. Arminii. *p.* 352, 359.

1609. lens drongen, meer en meer, door. De Predikanten waren, voor 't grootſte gedeelte, in 't gevoelen van Gomarus. Doch de meeſte Wethouders hielden 't met Arminius, wiens Leer gemakkelyker te bevatten ſcheen.

Hun verſchil, over 't gezag der Overheid, in 't Kerkelyke.

Ook ontſtondt 'er, eerlang, nog een ander geſchil, waarby de Wethouders nader belang hadden, en 't welk hen meer genegen maakte, tot die van Arminius gevoelen waren: want deezen ſchreeven der burgerlyke Overheid het regt toe, om over Kerkelyke zaaken te oordeelen: daar Gomarus en de zynen beweerden, dat Kerkelyke zaaken, in Kerkelyke Vergaderingen, behoorden verhandeld te worden. Hierover, werden, naderhand, zo wel als over de andere punten, verſcheiden' ſchriften gewiſſeld (*o*). Ondertuſſchen, werden Gomarus en Arminius, ieder verzeld van vier Predikanten, in Oogſtmaand des jaars 1609, nog eens gehoord, in de Vergadering der Staaten van Holland (*p*). Arminius, die lang gekwynd hadt, overleedt, kort hierna, verklaarende, in zyn uiterſte, niets geleerd te hebben, dan 't gene hy, na ernſtig onderzoek, hieldt overeenkomſtig te zyn met de H. Schrift, en te ſtrekken, tot vereeniging der Proteſtanten (*q*). Men beriep, in zyne plaats, *Conradus Vorſtius*, die, by veelen, gehouden werdt, ſtellingen te leeren, nog veel meer van de gemeene Leer der Hervormde Kerken deezer

Arminius ſterft.

(*o*) GROTII Hiſt. *Libr.* XVII. *p.* 553. VAN DEN SANDE. V. *Boek*, *bl.* 59.

(*p*) Reſol. Holl. 12 *Aug. en verv.* 1609. *bl.* 194, 195, 197, 198, 201, 202, 203, 205, 207, 208. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 97.

(*q*) C. BRANTII Vit. Armin. *p.* 431.

zer Landen verſchillende, dan die van Arminius (*r*). 1609.

IV. Beroerte te Alkmaar.

De verdeeldheid, midlerwyl, wortel geſchooten hebbende, borſt, eerlang, uit, tot openbaare beroerte. De Klasſis van Alkmaar hadt beſlooten, haare Leden, by ondertekening, te doen verklaaren, dat zy de Belydenis en Catechismus, in allen deele, hielden overeen te komen, met de Schriftuure; en vyf Predikanten, die deeze ondertekening geweigerd hadden, in hunnen dienſt geſchorſt. Tegen *Adolf Venator*, Predikant te Alkmaar, en *één van de vyf*, *waren ook* andere *beſchuldigingen ingebragt*, van welken hy, egter, voor den Hoogen Raad, zuiver geſchouwen werdt. De Klasſis kreeg, ſedert, van de Staaten, die 't vreemd vonden, dat men, hier, op eigen gezag, eene nieuwe ondertekening invoerde, bevel, om de vyf Predikanten te herſtellen. Doch zy maakte zwaarigheid, om dit bevel te gehoorzaamen. De Wethouderſchap van Alkmaar ontving, hierop, aanſchryvens, om de Klasſis te verpligten, tot onderwerping. Doch de Predikanten van Amſterdam en anderen werkten hiertegen aan: en alzo 'er, by de jongſte verandering der Regeeringe, eenigen in de Wet waren geraakt, waaraan de Klasſis ruggeſteun vondt, werdt de zaak, ondanks het ſchryven der Staaten, ſleepende gehouden (*s*). Tegen 't einde des jaars 1609, moeſt de Wet wederom vernieuwd worden: wanneer de zaaken derwyze werden beleid, dat

(*r*) Uytenbogaert Kerk. Hiſt. *bl.* 544.
(*s*) Uytenbogaert Kerk. Hiſt. *bl.* 454, 456, 458-462.

1609. dat 'er luiden toe benoemd werden, die 't met de Klasſis, en luiden, die 't met de klaagende Predikanten hielden. 't Geviel, dat Prins Maurits, die de verkiezing, naar gewoonte, doen moeſt, alleen luiden van de eerſte ſoort verkoos, die, op den vierentwintigſten van Wintermaand, beëedigd werden (*t*). Hierop, ontſtondt' veel gemors onder een groot gedeelte der Gemeente, welk 't met Venator hieldt. Men riep, dat 'er eenige Leden in de Vroedſchap waren ingedrongen, daartoe niet bevoegd, als elkanderen te na in den bloede beſtaande. Ook werdt 'er gemompeld, dat de Wethouders voorhadden, twee of drie vendels in de Stad te laaten komen, tot verdrukking der gemeente. De Hopluiden der Schutterye gaven van dit misnoegen kennis aan de Regeering, en aan de Staaten van Holland, en bragten, terſtond, hunne vendels op de been, die 't Stadhuis bezetteden (*u*), en, dag en nagt, de wagt hielden. Midlerwyl, trokken 'er eenigen uit de Hopluiden naar den Haage, die, op den vyfden van Louwmaand, met vier Gemagtigden van Prinſe Maurits en Gekommitteerde Raaden (1), te rug keerden. De Gemagtigden, na verſcheiden' onderhandelingen, geenen kans ziende, om de Wethouders te bevredigen met de Gemeen-

waaruit eene buitengewoone verandering der Regeeringe ontſtaat.

1610.

(*t*) UYTENBOGAERT, *bl.* 487.
(*u*) VAN DEN SANDE Ned. Hiſt. V. *Boek*, *bl.* 57.
(1) Deezen waren *Reinoud van Brederode*, *Heer van Veenhuizen*, Preſident, *Leonard de Voogd* en *Rombout Hogerbeets*, Raadsheeren in den Hoogen Raade, en Jonkheer *Steven van der Does*, *Heer van Noordwyk*, Raadsheer in 't Hof.

meente, ontſloegen, uit laſt der Staaten, alle Wethouders en Vroedſchappen van hunnen dienſt, op den twee-entwintigſten van Sprokkelmaand, onder ſchriftelyke verklaaring, dat zy, door dit ontſlag, niet zouden geagt worden, in hunnen goeden naam, gekwetſt te zyn, al werden ſommigen niet wederom op nieuws verkooren. Voorts, werden, uit de ontſlaagen' Vroedſchappen, zes aangeſteld, die 't met de Klasſis gehouden hadden, en elf, die Venator waren toegedaan: waarby tien nieuwen gevoegd werden. De Vroedſchap deedt, daarna, eene benoeming van een dubbel getal: waaruit de Gemagtigden de verkiezing van Burgemeesteren en Schepenen deeden: die ook, naar den zin der goedgunneren van Venator, uitviel. Eenigen uit de ontſlaagen' Vroedſchappen waren, te vooren, naar den Haage gereisd, om zig te verdedigen, en om te bewerken, dat zy in 't bewind bleeven; doch ſommigen (v) verhaalen, dat zy nergens gehoor vonden, dan op ééne plaats, vermoedelyk by den Prinſe, alwaar hun egter te verſtaan gegeven werdt, dat het nog geen tyd was, om hun dienſt te doen. De nieuwe Vroedſchap ſtelde, vervolgens, eenen nieuwen Kerkenraad aan, ontſloeg twee Predikanten van hunnen dienſt, en deedt Venator ſtilſtaan (w); doch na eenig verloop, zynen dienſt wederom waarneemen, niet zonder ongenoegen van eenigen uit de Gemeen- 1610.

(v) TRIGLAND. Kerk. Geſch. *bl.* 507.
(w) Reſol. Holl. 8 *Febr.* — 3 *April* 1610. *bl.* 6, 59, 60, 75, 112, 126. TRIGLAND. Kerk. Geſchied. *bl.* 500-512.

1610. meente, en van de Klaſſen van Hoorn en Enkhuizen, die den Alkmaarſchen Kerkenraad voor wetteloos hielden. Doch de Staaten van Holland keurden 't gedrag der tegenwoordige Alkmaarſche Regeeringe goed (x); waarna de hevigheid, aldaar, voor eenen tyd, bedaarde. Venator nogtans, in 't jaar 1617, een Boekje in 't licht gegeven hebbende, welk men zeer onregtzinnig oordeelde, werdt van zynen dienſt afgezet, en week, in 't volgende jaar, naar Frankryk, daar hy overleeden is (y).

V. Gewelddige oproer, te Leeuwaarden.

Te Leeuwaarden, was, omtrent den zelfden tyd, diergelyke beweeging ontſtaan: onder welker oorzaaken ook, naar alle waarſchynlykheid, de verſchillen over de Leere te tellen zyn, hoewel zulks, onzes weetens, nergens, klaarlyk, aangetekend is. Eenigen uit de gezwooren' Gemeente waren, op 't einde van 't voorleeden jaar, klagtig gevallen aan de Gedeputeerde Staaten, en aan den Hove van Friesland, over de Wethouderſchap (z), onder anderen, aanwyzende, dat zy zekere voordeelen naar zig ſtreek, die in de Stads Kas behoorden te komen. 't Geſchil werdt, kort hierop, bygelegd. De Wethouderſchap deedt gewillig afſtand van de genooten' voordeelen. 't Misnoegen duurde egter, onder 't volk. Men riep, dat de Wethouders, door onbehoorlyke middelen, in de Regeering bleeven. Op Nieuwjaarsdag, ſtreefden eenigen, ongewapend, naar 't Raadhuis, ſmeeten de glazen in, braken de

(x) BRANDT II. *Deel, bl.* 112, 113, 114.
(y) *Zie* BRANDT II. *Deel, bl.* 528-539.
(z) WINSEMIUS Chr. XX. *Boek, bl.* 891, 892.

de Raadkamer op, en dreeven de Wethou- 1610.
derſchap, bezig met het doen der jaarlyk-
ſche verkiezinge, naar buiten (*a*). De Gil-
den, hierop byeengekomen zynde, bragten
de Gemeente in de wapenen, en traden toen
zelven tot de aanſtelling eener nieuwe Wet-
houderſchap, die, voor deeze reize, en om
meerder zwaarigheden te voorkomen, in de
Regeering, beveſtigd werdt. Doch op 't ein-
de deezes jaars, vermaande Graaf Willem
Lodewyk, Stadhouder van Friesland, den
Gedeputeerden Staaten „ zorg te draagen
„ voor diergelyke *moeilykheid, de ontſlaa-*
„ gen' Wethouders te vrede te ſtellen, en,
„ voor alle dingen, te verhinderen, dat 'er
„ geene Spaanſchgezinden, Papiſten, om-
„ gekogten en andere vyanden van den Staat
„ in 't bewind raakten (*b*)." Met welke naa-
men, by veelen, ten deezen tyde, zulken
betekend werden, die 't gevoelen van Armi-
nius waren toegedaan. 't Leedt egter nog
eenige jaaren, eer 'er, te Leeuwaarden,
nieuwe verandering kwam in de Regeeringe.

VI. Beroerte te Utrecht, verwekt door Dirk Kanter, en

In Louwmaand deezes jaars, was, te Utrecht, ook merkelyke beroerte ontſtaan, niet zonder dat 'er zig iet Kerkelyks onder mengde. De gelegenheid hiertoe moet, van wat hooger, opgehaald worden. By de verandering der Regeeringe te Utrecht, in den jaare 1588 (*c*), was Burgemeeſter geworden Jonkheer *Dirk Kanter*, die, van toen af, de Gemeente van S. Jakobs Kerke, welker Leeraars

(*a*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 57. METER. XXXI. *Boek*, *f.* 595 *verſ.*
(*b*) WINSEMIUS Chron. XX. *Boek*, *bl.* 894, 895, 896.
(*c*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 301.

1610. aars naaſt overeenkwamen met het gevoelen, ſedert, door Arminius, voorgeſtaan, de hand boven 't hoofd gehouden, en, daarentegen, zyn beſt gedaan hadt, om de Predikanten van de *Conſiſtorie*, gelyk menze noemde, ter Stad uit, te doen vertrekken. Naderhand, afgegaan, in 't jaar 1593 (*d*), was hy, door anderen, met of zonder reden, van't Burgemeeſterlyk kuſſen, en, door den tyd, ook uit andere ampten van Regeeringe gehouden. Doch, zig niet konnende gewennen aan een ampteloos leeven, zogt hy, door 't verwekken van oproer onder de Gemeente, zig wederom ter Regeeringe in te dringen. Of hy, op 't ſtuk van den Godsdienſt, ondertuſſchen, andere inzigten gekreegen hadt, is twyfelagtig. Dit niet, dat hy, van ſommigen, naderhand, onder de egte Hervormden, gelyk men hen, die 't met Gomarus hielden, noemde, geteld, en om het ongelukkig lot, welk hem, ſedert, trof, zeer beklaagd is (*e*). De Gemeente was nu, eenige jaaren herwaards, misnoegd geweeſt op de Regeering; zo, ter oorzaake van de laſten, die men haar opgelegd hadt, als, om dat men haar diets hadt gemaakt, dat de Stads inkomſten niet behoorlyk aangelegd, en de Privilegien der Burgeren, in veele opzigten, verkort werden. Kanter roeide hier onder, zoekende ook de Roomſchgezinden aan zyne koorde te krygen, door zig, terwyl men nog over 't Beſtand handelde, te laaten verluiden „ dat men hun, die „ den

(*d*) Lyſt der Utr. Regeer. *in 't* Groot Utr. Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 176, 177.

(*e*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 60.

„ den oorlog hadden helpen voeren, eene 1610.
„ openbaare Kerk behoorde toe te ſtaan."

Tot medeſtander hadt hy *Henrik van Helsdingen*, die ook Schepen en Raad geweeſt; doch, ſedert eenige jaaren, buiten bewind gehouden was (*f*). Henrik van Helsdingen.

En deezen twee bragten, eindelyk, in den aanvang deezes jaars, te wege, dat eenige Schutters hunne Hopluiden bewoogen, om, by de Regeering, aan te dringen, op herſtelling der Privilegien. 't Geſchiedde. De Regeering ſtelde uit, te antwoorden, tot op de wederkomſt van den eerſten Burgemeeſter, Jonkheere *Juſtus van Ryzenburg*, die in den Haage was. Doch dit uitſtel geviel der Gemeente niet. Men maakte haar diets, dat het geſchiedde, om, ondertuſſchen, krygsvolk in de Stad te brengen, en eenigen 't hoofd voor de voeten te leggen. Straks daarna, loopt men te wapen, en maakt zig meeſter van de ſleutels der Poorten, die dag en nagt bewaakt werden. Den Roomſchgezinden werdt ingeboezemd, dat men ook voorhadt, hun vryheid van Godsdienſt te bezorgen: waardoor zy zig lieten beweegen, om, insgelyks, de wapenen op te vatten. Tien of elf Gemagtigden der Burgerye, onder welken Kanter, en, zo ik meen, ook Helsdingen was, traden, den eenentwintigſten van Louwmaand, naar 't Stadhuis, met een Vertoog, waarby zy verzogten, dat de Regeering, terſtond, afſtand deedt van haare ampten, en der Gemeente, by ſchriftelyke *Acte*, verlof gave, om, voor dee- Zy bewerken eene verandering, in de Regeering.

(*f*) Regeer. Lyſt *als bov. bl.* 177.

1610. deeze reize, andere Wethouders te kiezen, op dat dezelven, door Prinſe Maurits, als Stadhouder, beveſtigd mogten worden. Van 's Prinſen gezindheid hiertoe ſcheenen zy zig, met of zonder grond, verzekerd te houden. De Magiſtraat moeſt hun te wille zyn. 't Getal der Gemagtigden werdt, toen, met zeſtien anderen, vermeerderd, die, met elkanderen, de keuze der nieuwe Regeeringe doen zouden; ſchoon veele Burgers verklaarden, dat het hun niet zo zeer te doen geweeſt was, om verandering in de Regeering, als om herſtelling der Privilegien en afſchaffing der Schattingen. De Gemagtigden ſtemden, genoegzaam allen, elkanderen tot Regenten. Kanter en Helsdingen werden Burgemeeſters. De Prins beveſtigde deeze keuze; magtigende den Schout, om de nieuwe Regenten te beëedigen, gelyk, op den vierden van Sprokkelmaand, geſchiedde (*g*). Midlerwyl, bleef de Stad nog vol beweeging, vorderende de Gemeente afſchaffing van eenige laſten. Kanter en de zynen, haar met de hoop hierop gevleid hebbende, moeſten haar wel iet toegeeven. Doch men eiſchte nog andere nieuwigheden. 't Volk, eens aan 't hollen gebragt, was niet wederom tot ſtilſtand te krygen. Prins Maurits zelf, ſedert in de Stad gekomen, ſcheen de Gemeente niet te konnen brengen, tot het afleggen der wapenen. Zelfs begeerden eenigen uit de Regeering (2), den Prinſe, naar 't

(*g*) Regeer. Lyſt *als bov. bl.* 180.

(2) Te weeten *Hugo Ruiſch*, Raad in den Hove van U-

't ſchynt, grooter gezag willende doen geeven, dat hy van den eed, aan de algemeene Staaten en aan den Lande van Utrecht gedaan, zou ontſlaagen worden. Den Prins hierop vertrokken zynde, beſlooten de algemeene Staaten, Dagvaart, te Woerden, te beſchryven, alwaar de Staaten van Utrecht, de nieuwe Regeering der Stad, en de Burgery, afzonderlyk, gehoord werden. De algemeene Staaten vorderden, hier, dat de geſchillen aan hun verbleeven werden; waartoe de Staaten van 't geweſt beſlooten; doch de Regeering en Burgery van Utrecht wilden 'er niet toe verſtaan. De algemeene Staaten vonden, hierop, geraaden, 't geſchil te beſlegten, met de wapenen. Graaf Henrik Fredrik, met eenig volk afgezonden zynde, kwam voor de Stad; daar men, in 't eerſt, nog aan 't ſterken der wallen viel, als hadt men voorgehad, een beleg te verduuren. De Roomſche geeſtelyken zelven ſloegen de hand aan de ſpade. Doch men bedagt zig wel haaſt, en opende de poorten, op den zesden van Grasmaand: na dat men overeengekomen was „ dat 'er, voor den „ gewoonlyken tyd, zynde den eerſten van „ Wynmaand, ouden ſtyl, aanſtaande, geene verandering in de Regeering geſchieden zou; dat de vendels, onlangs aangenomen, door de nieuwe Wethouderſchap, „ zouden worden afgedankt; dat de Stad „ agt vendels zou inneemen, boven de twee, „ die

1610.

Utrecht wordt belegerd, door Graave Henrik Fredrik.

Utrecht. *Anſelmus Salmius*, Schepen, en *Jakob van Medenblik*, Raad der Stad.

1610. „ die 'er, geduurende 't beleg, waren uit-
„ getrokken, en dat de gereezen' geſchillen
„ verbleeven zouden worden, aan de uit-
„ ſpraak der Franſche en Engelſche Gezan-
„ ten, der algemeene Staaten, en van Prin-
„ ſe Maurits en de Raaden van Staate." De Stad, hierop, bezetting ingenomen hebbende, weigerde de Wethouderſchap, de Acte van onderwerping te tekenen, die haar, van wege den Raad van Staate, werdt voorgehouden. Ook ſcheen zy, in andere opzigten, niet aan de hand te willen gaan: waarom de algemeene Staaten, die nu de magt in handen hadden, beſlooten, de nieuwe Wet van den eed te ontſlaan, en de oude te herſtellen, gelyk, op eenen Brief van zyne Doorlugtigheid, door Graave Ernſt van Nasſau en de Raaden van Staate, in 't begin van Bloeimaand, geſchiedde (*h*). Elk, die iet in te brengen hadt, tegen de herſtelde Regeeringe, werdt, toen, voor den Raad van Staate gedagvaard (*i*). Niemant verſcheen hier dan Jonkheer Reinaard van Aaswyn, Heer van Brakel, benevens Kanter en Helsdingen, die vierenzeventig punten van beſchuldiging inleverden. Doch de Raad keurdeze allen ongegrond, of van klein belang, en beval, hierop, aan elk een eeuwig ſtilzwygen (*k*). Voorts, werden 'er eenige punten geregeld, die, te vooren, aan de uitſpraak der Raaden van Staate, verbleeven

De oude Regeering wordt herſteld.

(*h*) Regeer. Lyſt *als bov. bl.* 180.
(*i*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel, bl.* 738.
(*k*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel, bl.* 738.

ven waren (*k*). De Regeering vorderde ook den Burgeren eenen nieuwen eed van getrouwheid af, die, zelfs door Kanter en Helsdingen, gedaan werdt (*l*). Men hoopte dus de ruſt, eindelyk, herſteld te zullen zien. Doch veelen bleeven nog al woelen, met het houden van vergaderingen, en met het maaken en ſtrooijen van ſchotſchriften, tegen de Regeering. In Wintermaand, deedt men onderzoek naar eenigen van deeze luiden. Sommigen, voorvlugtig zynde, werden, met de klok, ingedaagd. Eindelyk, ontdekte men eene geheele ſamenzweering, om den Kolonel *Joan Ogle*, Overſte der bezetting, te vatten, het krygsvolk te overmeeſteren, en, daarna, de Regeering, op nieuws, te veranderen: al 't welk, gewapenderhand, ſtondt te geſchieden. Ter oorzaake van deeze ſamenzweering, raakten elf Perſoonen in hegtenis, en onder deezen Kanter en Helsdingen (*m*). Vier van de elf beleeden „ dat zy zig, „ tot het voorgemelde, meermaalen, by „ eede, verbonden hadden; ook gezwooren, „ dat hy des duivels eigen zyn zou, die den „ toeleg ontdekte." Deezen vier, te weeten *Jan Gerritszoon Klinket*, *Jan Ruiſch*, Schoenmaaker, *Gerrit Obyn*, Poſtmeeſter, en *Andries Henrikszoon*, Schoolmeeſter en Koſter der S. Nikolaas Kerke, werden ten zwaarde verweezen: doch Klinket, die 't geheim des aanſlags, goedwillig, bekend hadt, verwierf

1610.

Samenzweering om deezelve, met geweld, wederom te ontzetten van 't bewind.

(*k*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 190, 192.
(*l*) Reſol. Holl. 8 *Febr.* -- 3 *April* 1610. *bl.* 9-12. Meteren XXXI. *Boek*, *f.* 595 *verſ.* 598.
(*m*) *Uit de* Sententien, *gedrukt te Utrecht*, in 't jaar 1611.

1610. wierf vergiffenis. De overigen drie kreegen, nog op de Strafplaats, verzagting van vonnis, en werden gebannen met verbeurdverklaaring hunner goederen. De Koſter, niet dan de dood te gemoet ziende, beleedt, ongevergd, ten aanhooren van 't volk „ dat „ hy, zo de verandering gelukt was, twee „ Predikanten, *Speenhoven* en *Taurinus*, bei„ de in de gevoelens van Arminius, met „ eigen' handen, van 't leeven beroofd zou „ hebben." Helsdingen, in den Haage gevat zynde, vervoegde zig met een ſmeekſchrift aan den Prinſe, en werdt ſedert, naar Utrecht gezonden. Kanter en hy, die meer niet beleeden hadden, dan dat hun de toeleg bekend was geweeſt, en dat men, onder anderen, voorgehad hadt, hen beide wederom Burgemeeſters te maaken, werden, in Bloeimaand des jaars 1611, insgelyks, gebannen. Kanters goederen werden geheel; die van Helsdingen, voor de helft, verbeurd verklaard (*n*). Prins Maurits, als Stadhouder, en de Staaten 's Lands van Utrecht gaven, in Bloeimaand des jaars 1612, een Plakaat uit, waarby aan elk verbooden werdt, de ballingen of voorvlugtigen ter oorzaake der jongſte beroerte te herbergen, of te huizen (*o*): waarop, in Oogſtmaand, diergelyk Plakaat van de algemeene Staaten volgde (*p*). Doch Kanter begaf zig, eerlang, naar

(*n*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 621 *verſ.* BRANDT Reform. II. *Deel*, *bl.* 156.

(*o*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 739.

(*p*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 429. Reſol. Holl. 4, 5, 7, 8 *Maart* 1611. *bl.* 2-5.

naar Leeuwaarden, en Helsdingen naar Amſterdam: in welke twee Steden, zy beide geſtorven zyn. Men getuigt, dat zy zig by de Gereformeerden, ſedert ook *Contra-remonſtranten* geheeten, gehouden hebben, en dat de tegenwoordige Regeering van Utrecht den *Remonſtranten*, gelyk die van Arminius gevoelen, naderhand, genoemd zyn, toegedaan was (*q*). 1610.

VII. Die van Arminius gevoelen leveren eene *Remonſtrantie* in, aan de Staaten van Holland.

Midlerwyl, beſpeurden de Hollandſche Predikanten, die Arminius Leer aanhingen, en de minſten in getal waren, dat zy't, op de meeſte Plaatſen, haaſt te kwaad zouden krygen, wakkerende de verdeeldheid, dagelyks, aan, tot zo verre, *dat de Gemeente ook party koos, en geene Predikanten hooren wilde*, dan die van haaren ſmaak waren. Zy kwamen, hierom, in Louwmaand, in ſtilte, byeen, en beſlooten, een Vertoog of *Remonſtrantie* in te leveren, aan de Staaten van Holland, waarby zy zig ontſchuldigden van 't verwyt, welk hun gedaan werdt, als of zy verandering zogten in den Godsdienſt, en twiſt en beroerten verwekten. Voorts, verklaarden zy hun gevoelen in *vyf* punten, behelzende 1. „ dat God van eeuwigheid „ beſlooten hadt, zulken, die, door zyne „ genade, in Jezus Chriſtus gelooven, en, „ in geloove en gehoorzaamheid, tot den „ einde toe, volharden zouden, te verkie„ zen ten eeuwigen leeven, en de ongeloo„ vigen en onbekeerden te verwerpen, ter „ eeuwiger verdoemeniſſe. 2. Dat Chriſtus „ voor allen geſtorven was; zo nogtans, dat „ nie-

Verklaaring hunner Leere, in *vyf* Punten.

(*q*) VAN DEN SANDE V. *Boek, bl.* 60.

1610. „ niemant, daadelyk, door zynen dood,
„ verzoend werdt, dan de geloovigen. 3.
„ Dat de menſch het zaligmakend geloof
„ niet hadt van zig zelven, noch uit zynen
„ vryen wil; maar dat hy, daartoe, Gods
„ genade, in Chriſtus, behoefde. 4. Dat
„ deeze genade 't begin, de voortgang en
„ voltrekking van 's menſchen zaligheid
„ was; dat 'er alle goede daaden aan toege-
„ ſchreeven moeſten worden; doch dat zy
„ egter niet onwederſtandelyk werkte. 5.
„ Dat Gods genade den waaren geloovigen
„ genoegzaame kragt gaf, om het booze te
„ overwinnen; maar, of zy de genade niet
„ konden verliezen, zou nader onderzogt
„ moeten worden, eer zy 't, met volle ver-
„ zekerdheid, zouden durven leeren." Doch
naderhand verklaarden zy zig duidelyker,
wegens dit vyfde punt, zeggende „ dat een
„ waar geloovige, door eigen' ſchuld, ge-
Hun ver- „ heellyk van God afwyken, en het geloof
zoek. „ verliezen kon (*r*)." Voorts, badenze,
„ dat hunne Edele Mogendheden, wien zy
„ het hoogſte gebied over kerkelyke en wee-
„ reldlyke zaaken toekenden, geliefden te
„ maaken, dat zy, in eene wettige en vrye
„ Sinode, gehoord werden: of, kon dit niet
„ gevoeglyk geſchieden, dat men elkande-
„ ren, ondertuſſchen, broederlyk verdroe-
„ ge, waartoe zy zig, van hunnen kant,
Zy kry- „ overboodig verklaarden (*s*)." Naar dee-
gen den ze Remonſtrantie, werden de overleveraars
naam van en allen, die van hun gevoelen waren, ſe-
Remon- dert,
ſtranten.

(*r*) Haagſche Conſer. *bl.* 425. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 128.
(*s*) Haagſche Confer. *bl.* 1. UYTENBOGAERT, *bl.* 524, 525.

dert, *Remonſtranten* genaamd, gelyk wyze, in 't vervolg, ook noemen zullen. De Staaten van Holland beſlooten, eerlang, by meerderheid van ſtemmen, den Klaſſen aan te ſchryven „ dat zy, tot nader' laſt, nie- „ mant iet, boven de vyf punten, in de Re- „ monſtrantie ter neder geſteld, zouden ver- „ gen te belyden, en, ondertuſſchen, af- „ beiden, tot behoudenis der onderlinge een- „ dragt (*t*)": naar welk bevel, ſommige Klaſſen, met naame die van Leiden, verklaarden, zig niet te konnen voegen (*v*). 1610.

VIII. Haagſche Conferentie.

Daarna, werdt 'er, in de Lente des volgenden jaars, ten overſtaan en aanhooren der Staaten van Holland, een Geſprek gehouden, over de vyf punten der Remonſtranten, tuſſchen zes Predikanten van elke zyde: welk geſprek, ſedert, by den naam van *Haagſche Conferentie*, vermaard geworden is. De Staaten, partyen gehoord hebbende, ſchreeven geene van beide de overwinning toe; maar hielden de vyf punten in den ſtaat, waarin zy, voor de ſamenkomſt, geweeſt waren, elk, alleenlyk, tot onderlinge vrede en eendragt vermaanende: welke vermaaning van beide de partyen, die elkanderen toen nog *broeders* noemden, zonder tegenſpraak, aangenomen werdt (*w*). Doch voor den aanvang van 't geſprek, hadden de Hollandſche Predikanten, die Gomarus gevoelen naaſt waren, een Vertoog ingeleverd, tegen dat der

Vertoog der Predikanten, die naaſt met Gomarus

(*t*) Uytenbogaert, *bl.* 529. Trigland. *bl.* 536.
(*v*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 132.
(*w*) Trigland *bl.* 544. Uytenbogaert *bl.* 534. Brandt II. *Deel*, *bl.* 159, 160. Meteren XXXI. *Boek*, *f.* 605 *verſ.*

1610. der Remonſtranten; waarnaar zy, ſedert, den naam van *Contraremonſtranten* kreegen. In dit Vertoog, verklaardenze, dat, aangaande de punten van geſchil, in hunne Kerken, zo veel hun bewuſt was, geleerd werdt 1. „ Dat „ God, uit het menſchelyk geſlagt, welk, „ in en met Adam, in zonde gevallen was, „ en geen meer vermogen hadt, om te ge„ looven en zig te bekeeren, dan een doo„ de, om zig in 't leeven te herſtellen; ee„ nigen van eeuwigheid verkooren hadt, om „ dezelven, door Chriſtus, zalig te maaken; „ terwyl hy de overigen, door zyn regtvaar„ dig oordeel, voorby ging, en in hunne „ zonden leggen liet. 2. Dat kinderen van „ geloovige ouders, zo wel als volwaſſen „ geloovigen, voor uitverkoornen te hou„ den waren, zo lang zy, met der daad, het „ tegendeel niet beweezen. 3. Dat God, in „ zyne Verkiezing, niet op het geloof en de „ bekeering der uitverkoornen gezien; maar, „ in tegendeel, in zynen eeuwigen en on„ veranderlyken raad, beſlooten hadt, den „ uitverkoornen het geloof en de volſtandig„ heid te geeven, en hen zo zalig te maa„ ken. 4. Dat Hy hun, ten dien einde, voor„ eerſt, geſchonken hadt zynen eenigge„ booren' Zoon, wiens lyden, ſchoon ge„ noegzaam, tot betaaling voor aller men„ ſchen zonden, egter, naar Gods beſluit, „ alleen den uitverkoornen tot verzoening „ ſtrekte. 5. Dat God hun, voorts, het E„ vangelie liet prediken, het zelve, door „ den Heiligen Geeſt, van kragt maakende, „ op hunne gemoeden; zo dat zy niet ſlegts „ ver-

eens waren, ſedert, *Contraremonſtranten* genaamd. Hunne Leer, over de betwiſtte punten.

„ vermogen kreegen, om zig te bekeeren en 1610.
„ te gelooven; maar ook, daadelyk en ge-
„ williglyk, zig bekeerden en geloofden.
„ 6. Dat zulke uitverkoornen, door dezelf-
„ de kragt des Heiligen Geests, door welke
„ zy eens bekeerd en geloovig geworden
„ waren, zonder eenig hun toedoen, der-
„ wyze bewaard werden, dat zy wel uit
„ zwakheid in zwaare zonden vallen; doch
„ het waar geloof nimmer, geheellyk en
„ voor altoos, verliezen konden. 7. Dat
„ waare geloovigen, hieruit, egter geene
„ oorzaak namen, tot vleeschelyke geruft-
„ heid, zynde het onmogelyk, dat zy, die
„ Christus, door een waaragtig geloove,
„ waren ingeplant, geene vrugten der dank-
„ baarheid zouden voortbrengen, en strek-
„ kende de beloften van Goddelyken bystand
„ en de vermaaningen der Schrift, om hen
„ hunne zaligheid te doen werken, in vree-
„ zen en beeven, en te ernstiger de hulp te
„ doen begeeren van dien Geest, zonder wel-
„ ken zy niets vermogten (x)." Voorts, sloe- Hun
genze, als middelen tot wegneeming der ge- voorslag,
schillen, voor, het houden van eene Na- tot weg-
tionaale Sinode, of het zenden der weder- neeming
zydsche punten aan de buitenlandsche Hoo- der ge-
ge Schoolen, met belofte van zig derzelver schillen.
uitspraak te zullen onderwerpen. De Re-
monstrantie en Contraremonstrantie werden,
door de Staaten, aan de Edelen en Steden ge-
zonden, om zig, daarop, te beraaden (y).
Doch

(x) Trigland. bl. 545-552.
(y) Brandt II. Deel, bl. 163.

1610. Doch eer wy 't gevolg hiervan verhaalen, eiſcht de orde der Hiſtorie, dat wy tot de weereldlyke zaaken, en 't gebeurde, in den jaare 1610, te rug keeren.

IX. Gezantſchap naar Frankryk.

De gewigtige verandering, in Bloeimaand deezes jaars, in Frankryk, voorgevallen, hadt merkelyken invloed op de zaaken van Europa, en van de Vereenigde Geweſten in 't byzonder. Wy hebben reeds, in 't voorbygaan (z), gemeld, dat Koning Henrik zig de zaaken van Kleeve en Gulik, ernſtelyk, aantrok, en voorhadt, het Verdrag der Vorſten bezitteren te handhaaven. In Lentemaand deezes jaars, hadden de Staaten een buitengewoon Gezantſchap naar Frankryk gezonden, welk door Walraven, Heer van Brederode, *Kornelis van der Myle* en Jakob van Maldere bekleed werdt. Het was met veel eerbewyzing ontvangen, en, op den tweeëntwintigſten van Grasmaand, ter gehoor ingeleid by den Koning, die den Staaten verzekerde, dat hy de zaak van Kleeve en Gulik ernſtig ter hand neemen zou; doch verwagtte, van hunnen kant, behoorlyk, te worden bygeſtaan. Midlerwyl, hadden de Staaten hem doen verzoeken, dat hy de Franſche troepen in hunnen dienſt, voor eenen tyd, betaalen wilde; waarover hy een weinig misnoegd ſcheen, de Staaten noemende * *kleine gierigaarts*, en hun verzoek † *een klein bewys van ondankbaarheid*; daarby voegende „ dat het Leger, welk hy reeds op „ de been gebragt hadt, en naar Duitſchland

* *Petits avaricieux.*

† *Un petit tesmoignage d'Ingratitude.*

(z) Hier voor, *bl.* 9.

„ land zenden wilde, hem, maandelyks, 1610.
„ op vierhonderdduizend Kroonen te ſtaan
„ kwam: om welke koſten te voldoen, de
„ ſchatten van Frankryk, Spanje, Vene-
„ tie en deezen Staat niet groot genoeg zou-
„ den bevonden worden." Voorts, hadt hy te verſtaan gegeven, dat hy gaarne eene nadere verbindtenis tegen Spanje, met de Staaten, zyne beſte vrienden, zou aangaan; waartoe, zeide hy, nu nog gelegenheid was, die 'er niet zou zyn, als hy, die vaſt oud werdt, eens uit de tyd wezen zou. Doch de Gezanten, niet gelaſt tot het ſluiten van eenige nadere verbindtenis, namen hun afſcheid, op den zesden van Bloeimaand (*a*). 's Konings Leger, welk op de grenzen byeen trok, zou, nogtans, zo men meende, voornaamlyk, dienen, om eenen inval in de Spaanſche Nederlanden te doen. De Aartshertogen vatteden, terſtond, argwaan op over de toeruſtingen in Frankryk, welken zy hielden, tegen hen gerigt te zyn (*b*). Ook hadt Henrik de IV. openlyk misnoegen tegen hen getoond, doordien zy den Prins van Condé, in Slagtmaand des jaars 1608, met zyne Gemaalin, op welke de Koning verliefd was, uit Frankryk geweeken, in de Nederlanden, ontvangen en beſchermd hadden (*c*). De Koning, nu gereed om te velde te trekken, verzogt den Aartshertogen,

(*a*) Journael der Ambaſſ. W. v. Brederode, C. van der Myle en J. de Maldere. *M. S.*
(*b*) DANIEL *Tom.* X. *p.* 443, 444.
(*c*) BENTIVOGLIO Verhaalb. *bl.* 524. METER. XXXI. *Boek*, *f.* 595.

1610. gen den doortogt door Luxemburg. De Aartshertogen, zulk een verzoek aanziende voor eene oorlogsverklaaring, draalden met antwoorden. Midlerwyl, hadt Henrik, die den buitengewoonen Gezanten der Staaten verklaard hadt, dat hy zig aan 't hoofd zyns Legers dagt te ſtellen (*d*), de Regeering, geduurende zyn afwezen, opgedraagen aan de Koninginne, welke hy goedvondt, eer hy vertrok, plegtiglyk, te doen kroonen. Met de toebereidſels tot haare intrede binnen Parys, die op de Krooning volgen zou, hieldt de gantſche Stad zig bezig. Op den veertienden van Bloeimaand, reedt de Koning uit, om deeze toebereidſels te bezigtigen. Hy hadt de Koets rondsom doen openen. De knegten, die dezelve verzelden, waren, in zekere ſtraat, daar de weg geſtopt was door eene menigte van karren, ter zyde geweeken. Twee bleeven 'er alleen omtrent de koets: waarvan een wat vooruit gegaan was, om plaats te doen maaken, terwyl de andere zyn' kouſſeband verbondt. In dit oogenblik, ſtapt *François Ravillac*, geboortig van Angoulême, een ſterk karel van omtrent drieendertig jaaren, op één der wielen van de koets, en dryft den Koning een lang tweeſnydend mes naar 't hert, waardoor de holle ader afgeſteken werdt. De Koning, die meer niet kon zeggen, dan *ik ben gekwetſt*, viel, terſtond, dood, voor over. De moorder werdt, op heeter daad, gevat (*e*), zonder,

Henrik de IV. wordt vermoord.

(*d*) Reſol. Holl. 28 *May* -- 12 *Juny* 1610. *bl.* 22 *enz.*
(*e*) DANIEL *Tom.* X. *p.* 446-448.

der, hoe zeer hy gepynigd werdt, ooit meer te willen bekennen, dan dat hy, uit eigen' beweeging, meenende een goed werk te doen, dat hy den Koning, die den Paus beoorloogen wilde, van kant hielp, tot deezen moord gekomen was. *Lodewyk de XIII.*, zyn oudſte Zoon, die maar ruim negen jaaren bereikte, volgde hem op. Doch de Regeering werdt, geduurende zyne minderjaarigheid, der Koninginne Moeder, Maria de Medicis, opgedraagen (*f*). 1610.

De Vereenigde Staaten vaardigden, terſtond, den Heer van der Myle, wederom, naar Frankryk af, om de verbonden, met den overleeden' Koning gemaakt, te vernieuwen, 't welk, op den twintigſten van Zomermaand, geſchiedde (*g*): ook zogtenze de tegenwoordige Regeering te beweegen, om de hand te blyven houden aan de zaak van Gulik en Kleeve. De Aartshertogen, den Graaf van Bucquoi naar Frankryk gezonden hebbende, tragtten, daarentegen, de Regeering te doen beſluiten, tot het verlaaten van de zyde der Vorſten bezitteren. Doch zy ſlaagden kwalyk (*h*). De *Maarſchalk de la Châtre* werdt, kort hierna, afgezonden, aan 't hoofd van agtduizend knegten en tien of twaalfhonderd Ruiters, om Gulik te helpen vermeeſteren. De Staaten hadden nu ook laſt gegeven, om een nieuw en vaſt verbond te ſluiten met Frankryk. Doch de verandering, hier, veroorzaakt, door den ontydigen

Verbond met Frankryk vernieuwd.

(*f*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 611 *verſ.* 612.
(*g*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 138.
(*h*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 607.

1610. gen dood des Konings, liet zulks, voor tegenwoordig, niet toe (*i*).

X. Gezantschap naar Engeland.

Naar Engeland, was, in Grasmaand, insgelyks een Gezantschap gezonden, welk, door den Koning, met ontblootten hoofde, ontvangen, en door de andere Gezanten, plegtiglyk, verwelkomd was. De Staatschen hadden last, om van eenige zaaken, den Koophandel en Visschery betreffende, te handelen, waarin zy, gedeeltelyk, slaagden naar genoegen, te wege brengende, dat het verbod der visscherye, op de Engelsche Kusten, geschorst werdt. By deeze gelegenheid, vertoonden zy den Koning „ dat de Haring„ visschery, door de Hollanders en Zeeu„ wen, moest aangehouden worden, om dat „ 'er wel twintigduizend zeevaarenden en „ veertigduizend andere ingezetenen, zig „ geneerende met het gene tot het maaken „ en uitrusten der buizen vereischt werdt, „ uit onderhouden werden: doch dat zy, „ voor de Reeders, dikwils schade gaf. Dat „ andere volken, met naame de Engelschen, „ op zulken mageren huur, als de onzen ga„ ven, niet ten Haring zouden willen vaa„ ren, en dat deeze handel niemant voeg„ de, dan die, daar by, van jongs af, op„ gebragt was, en de vereischte gereed„ schappen hadt." Over eenige andere geschillen, den Koophandel raakende, kwam men tot geen besluit. 't Voornaam oogmerk van dit gezantschap was ook het handhaaven der zaaken van Gulik en Kleeve, waartoe Ja-

(*i*) Rapport van den Ambassad. van der Myle. *M S.*

Jakob de I. zig genegen verklaarde (*k*). Naar Zweeden, hadden de Staaten, ten deezen tyde, ook een' Gezant gezonden, om den Koophandel op Lyfland te regelen: 't welk, tot genoegen der Vereenigde Geweſten, geſchiedde (*l*). 1610. En naar Zweeden.

XI. Prins Maurits ſlaat het beleg voor Gulik.

De zaaken van Gulik en Kleeve namen nu de zorgen der Staaten, grootendeels, in. De Vorſten bezitters, van den Vorſt van Anhalt geholpen, hadden, in den voorzomer, 't beleg geſlaagen voor Gulik, wagtende op onderſtand van hunne Bondgenooten, die, door het onverwagt omkomen des Konings van *Frankryk*, traager bykwam, dan men gehoopt hadt. In 't begin van Hooimaand, kwam 'er, eindelyk, een Leger byeen, by Schenkenſchans, geheellyk uit Staatſche troepen beſtaande, en uit zulke Engelſchen en Franſchen, welken de Staaten in gewoonlyken dienſt hadden. Op den zestienden, trok het Leger op, naar Gulik. De Aartshertogen, verklaard hebbende onzydig te willen blyven, hadden den *Graave van Fuentes*, Bevelhebber van Rynberk, gelaſt, zig van alle vyandlykheden te onthouden. Ook liet hy de Staatſche Voorraadſchepen, onbeſchadigd, den Ryn op, voorby Rynberk, vaaren. Op den negenentwintigſten, werdt Gulik berend, door het Staatſche Leger, waarby Prins Maurits zig, ſedert eenige dagen, gevoegd hadt. 't Beleg werdt vlytig voortgezet. Ondertuſſchen, beſpeurde men,

(*k*) Reſol. Holl. 26 *May* - 12 *Juny* 1610. *bl.* 27. Meteren. XXXII. *Boek*, *f.* 608 *verſ.* 609.

(*l*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 609 *verſ.* 610.

1610. men, dat de la Châtre, die nog niet voor Gulik gekomen was, toeleg maakte, om de Stad, na de overgave, den Koning van Frankryk in handen te doen ſtellen: 't welk den Vorſten bezitteren en Prinſe Maurits zeer tegen de borſt was. De Prins deedt, hierom, 't beleg te vlytiger voortzetten. De Franſchen kwamen, eerſt op den agttienden van Oogſtmaand, in 't Leger. Doch 't liep aan tot den tweeden van Herfſtmaand, eer de Stad zig, by verdrag, overgaf. Zy werdt, by het zelve, den Vorſten van Brandenburg en Nieuwburg in handen geſteld (*m*). Weinige dagen na deeze overgave, brak Prins Maurits op, met het Staatſche Leger, welk veertienduizend knegten en drieduizend paarden ſterk was. De la Châtre keerde, insgelyks, met de Franſche benden, door Luxemburg, naar Frankryk, te rug. De Duitſche Vorſten hadden, kort te vooren, eene byeenkomſt te Keulen belegd, tot vereffening der Kleefſche en Gulikſche geſchillen. De Staaten hadden hier ook hunne gezanten. Doch men ſcheidde, in Slagtmaand, zonder elkanderen te hebben konnen verſtaan (*n*). De verwagting, die men, in de Nederlanden, hadt, dat de Aartshertogen zig, vroeg of laat, in deeze geſchillen ſteeken zouden, was oorzaak, dat men zig weinig beſtendigheid beloofde van 't Beſtand. Ook verminderde de gemeenzaamheid tuſſchen de wederzydſche onderzaaten der Aarts-

De Stad geeft zig over.

(*m*) *Zie* Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 646.
(*n*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 613 *verſ.* — 616.

Aartshertogen en Staaten, hand over hand. 1610.
Elk ontdeedt zig van de goederen, welken hem, onder de nabuurige Regeeringe, toekwamen. Doch, die in de Vereenigde Geweſten lagen, werden, tot hooger' prys, verkogt, dan de anderen. Ook beſpeurde men niet, dat 'er, onder den wederzydſchen adel, eenige Huwelyken geſlooten werden: die, anders, veel toebrengen, om twee volken aan elkanderen te verbinden (*o*). 't Verſchil tuſſchen Zeeland en Antwerpen, waarvan wy, boven (*p*), gewaagd hebben, duurde ook nog: 't welk veel hielp, tot het verder verval van Antwerpen, terwyl de Koophandel en Scheepvaart, te Duinkerken, daar de binnenlandſche tollen afgeſchaft waren, daarentegen, ſterk begon toe te neemen (*q*).

Gezantſchap naar Venetie.

De Staaten hadden, op den raad des Konings van Frankryk, reeds in 't voorleeden jaar, Kornelis van der Myle gezonden naar Venetie, om ook met deezen vryen Staat, een Verbond van Vriendſchap en Koophandel te ſluiten. De Gezant werdt heuſchelyk ontvangen, ſchoon de Paus het hadt zoeken te beletten (*r*). Doch 't maaken van een onderling Verbond werdt, by den Doge en den Raad van Venetie, nog ontydig geoordeeld. Nogtans, benoemde men *Thomas Contarini*, om, als Gezant van Venetie, herwaards te reizen (*s*); die in Bloeimaand weder-

(*o*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 620.
(*p*) *Bl.* 4.
(*q*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 620.
(*r*) Meteren XXXI. *Boek*, *f.* 580 *verſ.*
(*s*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 606, 607.

1610. derom te rug keerde, zonder dat 'er iet anders dan wederzydſche aanbiedingen van vriendſchap was voorgevallen (*t*).

Ooſtindiſche zaaken.

In den Zomer deezes jaars, kwamen wederom vyf ryk gelaaden' ſchepen aan, uit Ooſtindie. Een der zelven hadt in Japan gehandeld en een Verbond van Koophandel geſlooten, met den Keizer, wiens Brieven, gerigt aan Prinſe Maurits, dien hy *Vorſt van Holland* noemde, met dit ſchip, herwaards gebragt werden. Voorts, kreeg men, in 't volgende jaar, met andere ſchepen, tyding, dat de Overſte Pieter Willemszoon Verhoef, op Banda, van de Indiaanen overvallen en doodgeſlaagen, en dat de Admiraal Paulus van Kaarden, in Hooimaand deezes jaars, op Ternate, door de Spanjaards, gevangen genomen was. Te vooren, waren vier Nederlandſche ſchepen, voor de Manillas, door eene Spaanſche Vlóot, onder *Don Juan da Silva*, aangetaſt en overwonnen. De Engelſchen begonden, dit jaar, ook, ſterker dan te vooren, op Ooſtindie te vaaren, hebbende zy zelfs twee onderzaaten van den Vereenigden Staat, *Pieter Willemszoon* van Elburg en *Lukas Antoniszoon* van Leeuwaarden, die lang in Ooſtindie verkeerd hadden, bewoogen, om met hen aan te ſpannen, en eenen nieuwen handel te beginnen, op de kuſt van Koromandel, die nog van geene Europiſche volken bevaaren was (*u*). 't Gebeurde, naderhand, meermaalen, dat onder-

(*t*) Reſol. Holl. 28 *May* -- 12 *Juny* 1610. *bl.* 16 *enz.*
(*u*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 617 *verſ.* 618, 625. VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 61.

derzaaten van den Staat zig in dienſt van vreemde Mogendheden begaven, om op Ooſtindie te vaaren; waarom de algemeene Staaten zulks, in den jaare 1616, by openbaaren Plakaate, op ſtraffe van ballingſchap en verbeurtenis van goederen, verbooden hebben (v). 1610.

Omtrent deezen tyd, werden, door *Zacharias Janſen*, zig geneerende met glas ſlypen en brillen maaken, te Middelburg in Zeeland, de Verrekykers gevonden (w), die, ſedert, door anderen, merkelyk verbeterd en zeer gemeen geworden zyn. Sommigen plaatſen deeze nutte uitvinding, in dit jaar (x). Doch 't blykt, van elders, dat zy, ten minſten twee jaaren vroeger, geplaatſt moet worden, hebbende de Staaten, reeds in den jaare 1608, twee Verrekykers, by den uitvinder, beſteld, om dezelven aan den Koning van Frankryk te vereeren (y). Verrekykers gevonden, te Middelburg.

In den Zomer des jaars 1610, was 'er een Gezantſchap, uit Zweeden, herwaards gekomen, om een nader Verbond met de Staaten aan te gaan: waartoe Karel de IX, die nog met Poolen in oorlog was, nu langs hoe dringender redenen kreeg. De overwinning, door Koning Sigismond, behaald op de Muskoviten, die door Zweeden ondersteund werden, was oorzaak, dat Koning Karel de Staaten, in Herfſtmaand, ernſtelyk, verzoeken deedt, om onderſtand. Doch men vondt, XII. Onderhandeling met Zweeden.

(v) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 549.
(w) *Zie* P. de la Rue Gelett. Zeel. *bl.* 483.
(x) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 620 *verſ.*
(y) Negotiat. *de* Jeannin *Tom.* III. *p.* 217, 222.

1611. vondt, hierin, te veel zwaarigheid. Men ſchreef den Koning egter, in Louwmaand des volgenden jaars, dat men gezind was, hem by te ſtaan, zo zulks, ook door andere Mogendheden, geſchiedde, en vooral, zo hy goed verſtand hieldt met Deenemarke, aan welks vriendſchap den Staaten veel gelegen was. Ook hadt Chriſtiaan de IV, Koning van Deenemarke, hun verzogt, dat zy, in 't handelen met Zweeden, op zyne belangen verdagt wilden zyn, 't welk zy hem beloofd hadden. De oorlog, die, kort hierop, tuſſchen Zweeden en Deenemarke, ontſtondt, gaf den Staaten aanleiding, tot het afzenden van een gezantſchap, om een Verdrag te bemiddelen. Hiertoe werden benoemd *Jakob van Waſſenaar*, Heer van Obdam, Rombout Hogerbeets, Raadsheer in den Hoogen Raad, en Doktor *Dirk Bas*, Burgemeeſter van Amſterdam, die, in Hooimaand, naar Koppenhagen vertrokken; doch, eerlang, te rug keerden, zonder de Vrede te hebben konnen bewerken (*z*). Karel de IX. overleedt, niet lang hierna, wordende, door zynen Zoon, *Guſtaaf Adolf*, opgevolgd (*a*). De oorlog tuſſchen de twee Ryken duurde nog, tot in 't volgende jaar (*b*). Doch eindelyk werdt, in Louwmaand des jaars 1613, door bemiddeling des Konings van Groot-Britanje, de Vrede getroffen (*c*).

Gezantſchap naar 't Noorden.

Perſiaanſche Ge- De Turken en Perſiaanen zelven, die, ten dee-

(*z*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 622 *verſ.* 623, 627.
(*a*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 629 *verſ.*
(*b*) BAUDART Memor. IV. *Boek*, *bl.* 218.
(*c*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 642.

deezen tyde, ook over hoop lagen, zogten 1611.
de vriendſchap van den Vereenigden Staat. *Robert Cherling*, een Engelſchman, doch in Perſie gehuwd, kwam, deezen Zomer, herwaards, om de Staaten tot een Verbond tegen de Turken te beweegen. Ook deedt hy hun eenige opening van een Verdrag van Koophandel. Hy hadt diergelyke boodſchap ook aan andere Europiſche Mogendheden. Doch alzo hy, hier, zyn Berigtſchrift weigerde te toonen, hieldt men hem verdagt, en deedt hem, zonder ter Staatsvergaderinge gehoord te zyn, wederom vertrekken. De Turkſche Admiraal Baſſa hadt den Staaten, reeds te vooren, in eenen Brief, te verſtaan gegeven, dat de Groote Heer gezind was, een Verbond van Vriendſchap en vryen Koophandel met hen te ſluiten. De Staaten zagen meer voordeel in zulk een verbond; waar door hun de handel op de Levant ſtondt geopend te worden. Zy beſlooten, hierom, *Kornelis Haga* van Schiedam, tegen den winter, af te vaardigen naar Konſtantinopole, om een verbond te bewerken (*d*). Doch deez', in den aanvang des volgenden jaars, aldaar, aangekomen, vondt de zaaken anders geſteld, dan hy gehoopt hadt. De Admiraal Baſſa, die den Staaten de eerſte opening tot een verbond gegeven hadt, was van zyn ampt verlaaten: de vreemde Gezanten, die zig aan het Turkſche Hof onthielden, zelfs de Franſchen en Engelſchen, hadden nadeelige gerugten verſpreid van de Vereenigde Ne-

(*d*) METEREN XXXII. *Boek, f.* 624 *verſ.*

1611. Nederlanders, dezelven uitmaakende, voor eenen hoop zeeschuimers en weêrspannelingen, om geene andere reden, dan om dat zy hun den handel in het Turksche Ryk misgunden. Mèn wilde Haga, hierom, slegts als een' byzonder' Persoon, niet als een' Gezant van eenen vryen en onafhangkelyken Staat, gehoor verleenen. Doch hy weigerde dit zo bestendig, dat hy, eindelyk, een plegtig gehoor verwierf. Ook slaagde hy gelukkiglyk, in zyne handeling (*e*). In Hooimaand des jaars 1612, sloot hy een voordeelig Verbond van Vriendschap en Koophandel met den Sultan, *Achmet Chan*, bestaande uit vyfenzestig punten. De voorregten, aan de Franschen en Engelschen, in het Turksche Ryk, toegestaan, werden ook aan de Ingezetenen der Vereenigde Gewesten vergund, en verscheiden' anderen, daarenboven (*f*). Haga stelde, sedert, *Consuls* aan, in de voornaamste havens van de Levant, die, eerlang, last ontvingen van de algemeene Staaten, waarnaar zy zig, in verscheiden' handelingen, omtrent Koopluiden en andere onderzaaten van den Vereenigden Staat aldaar, hadden te gedraagen (*g*). 't Verbond van Koophandel, waarvan wy gewaagd hebben, was zeer voordeelig voor de Hollanders en Zeeuwen, die, tot hiertoe, niet dan onder Fransche of Engelsche vlaggen,

Verbond tusschen den Grooten Heer en de Staaten.

(*e*) BAUDART. Memor. IV. *Boek*, *bl.* 179.
(*f*) *Zie* Resol Holl. 26 *Nov.* 21 *Dec.* 1612. *bl.* 35. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 383. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 205.
(*g*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 1331, 1333 *enz.*

gen, in het Turkſche Ryk, hadden mogen handelen (*b*). Ook ſtrekte het tot weering der zeerooveryen, die, ſedert eenigen tyd, ſterk in zwang hadden gegaan, in de Middelandſche zee. Verſcheiden' Natien, zelfs Engelſchen en Hollanders, voegden zig, hier, by de Turken, om de Koopvaardyſchepen van allerlei Landaart te berooven. Een Dordrechtenaar, *Simon de Danſer* genaamd, was één der vermaardſten van deeze rooveren. Deez' hadt zig, in 't jaar 1609, met vier ſchepen, welken hy bemagtigd hadt, naar Marſeille begeven. Hy wiſt zig, ſedert, de beſcherming des Konings van Frankryk te verkrygen, en geneerde zig, eenigen tyd, met het geleiden der Franſche Koopvaarderen naar en van de Levant. Doch men meent, dat hy, in 't volgende jaar, door de Turken, omtrent Tunis, gevat, en, in den kerker, aan zyn einde geraakt is (*i*). 't Zeeſchuimen ging egter, nog in dit jaar 1611, zynen gang. In Oogſtmaand, kwam 'er niet ſlegts een ſtreng Plakaat tegen uit (*k*); maar daar werdt ook eene Vloot van zeventien ſchepen in zee gezonden, onder den Heere van Hautain, die de vaart haaſt veiliger maakte (*l*). 1611.

Simon de Danſer van Dordrecht, befaamd zeeſchuimer.

De Ooſtindiſche Maatſchappy, onderſteund door de algemeene Staaten, zondt, in 't najaar, eene Vloot van dertien ſchepen, rykelyk voorzien van Krygsbehoeften, naar In- XIII. Ooſtindiſche zaaken.

(*b*) Van den Sande V. *Boek*, *bl.* 64.
(*i*) Meteren XXXI. *Boek*, *f.* 584. XXXII. *Boek*, *f.* 619.
(*k*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 970.
(*l*) Meteren XXXII. *Boek*, *f.* 629.

1611. Indie, om de ſchade te boeten, die zy, aldaar, in 't voorleeden jaar, geleeden hadt. In Wintermaand, verkogt zy omtrent agttienduizend baalen Pepers, tot negenentwintig, eenendertig en drie-endertig grooten 't pond, in agttien maanden, elke negen maanden de helft, te betaalen: waarvan zy, door den tyd, omtrent zeshonderdvierentwintigduizend guldens ontving (*m*). Men kan, hieruit, 't belang des Indiſchen handels afneemen. De Vloot, die thans uitgeruſt werdt, of een gedeelte derzelve, ontmoette, omtrent de Kabo Verdiſche Eilanden, zeventien Spaanſche Oorlogsſchepen, met welken zy ſlaags raakte. 't Gevegt was hevig. Doch de Spaanſchen kreegen de 'nederlaag, verliezende alle hunne ſchepen, op vier na (*n*).

Onluſten tuſſchen Graave Enno en de Stad Embden.

't Vuur van oneenigheid tuſſchen den Graave van Ooſtfriesland en de Stad Embden was, onaangezien de tuſſchenſpraak der Vereenigde Staaten (*o*), in den jaare 1609, wederom heviger ontſteken, dan te vooren (*p*). Graaf Enno hadt, in Herfſtmaand des gemelden jaars, eenen Landdag beſchreeven, te Aurik, eene beſlooten' Stad, alwaar hy zelfs een Slot hadt. De Embders hielden dit te ſtryden met hunne voorregten, volgens welken, de Stenden van Ooſtfriesland, niet dan in open' Plaatſen, behoéven te vergaderen. Hopman *Herman Weſſels* werdt, met een deel Krygsvolk, naar Aurik gezonden, om

(*m*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 629.
(*n*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 64.
(*o*) *Zie* IX. *Deel*, *bl.* 312.
(*p*) Reſol. Holl. 8 *Febr.* — 3 *April* 1610. *bl.* 5.

om de aangelegde Byeenkomſt te verſtooren. 1611.
Hy raakte in de Stad, en handgemeen met 's Graaven ſoldaaten, die op 't Slot lagen; doch wel haaſt verdreeven werden. Toen werdt het Slot geplonderd, en eenige Heeren gevangen genomen. De Raad van Embden veroordeelde nogtans dit bedryf, gelyk, ſedert, ook de algemeene Staaten deeden. De gevangenen werden, terſtond, geſlaakt, eenige geplonderde goederen te rug gegeven, en Heſſels in hegtenis genomen. De Gemagtigden van den Graave en van de Stad verſcheenen, wederom, in den Haage, in 't begin des jaars 1610 (q). Men handelde, hier, eenen geruimen tyd. Doch de Staaten zonden, in de Lente des jaars 1611, zeven Gemagtigden naar Ooſtfriesland, om een Verdrag te doen ſluiten, waarvan men, ondertuſſchen, de voorwaarden ontworpen hadt. Dit geſchiedde, op den twintigſten van Bloeimaand, te Ooſterhuizen. 't Verdrag werdt eerſt getekend door Graave Enno; toen, door de Gemagtigden der algemeene Staaten; vervolgens, door die van de Ooſtfrieſche Ridderſchap, van de Steden Embden, Norden en Aurik en van den Huismans ſtand (r).

XIV. Beſluit der Staaten van Holland op de Kerkely-

De Kerkelyke geſchillen, in de Vereenigde Geweſten, begonden langs hoe zorgelyker te worden. Terwyl de ſtukken, door beide de partyen, ter Staatsvergaderinge van Holland ingeleverd, aan de Edelen en Ste-

(q) METEREN XXXI. *Boek*, *f.* 591 *verſ.*
(r) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 624 *verſ.*

1611. ke geſchillen.

Steden waren overgezonden (*s*), hadden de Staaten, andermaal, den vyftienden van Slagtmaand, beſlooten „ dat men niemant „ de vyf punten der Remonſtranten opdrin„ gen zou ; doch dat ook niemant boven „ dezelven bezwaard zou worden, en dat par„ tyen elkanderen broederlyk zouden heb„ ben te draagen (*t*)." Doch men ſchikte zig luttel naar dit beſluit. De Remonſtranten verdedigden, meende men, Vorſtius te ſterk, die gehouden werdt, ruimer te gaan dan zy zelven deeden, en eerlang, met behoudenis zyner wedde, geſchorſt werdt in zyn Ampt, eer hy 't nog geoefend hadt (*u*). Gomarus hadt, reeds te vooren, zynen dienſt opgezeid en deeze Landen verlaaten (*v*): in beider plaats, werden, in 't volgende jaar, beroepen *Joannes Polyander*, die 't gevoelen der Contraremonſtranten aanhing, en *Simon Episcopius* (*w*), die dat der Remonſtranten verdedigd hadt, in de Haagſche Conferentie. De Heeren Curateuren der Leidſche Hooge Schoole ſcheenen dus, even als de Staaten, beiden den partyen gelyk voorregt te willen geeven, en, op deeze wyze, de ruſt te willen bewaaren. De Advokaat Oldenbarneveld, die zeer drong op de vrede onder de Kerkelyken, hadt ook, op nieuws, op het tapyt gebragt, het Ontwerp der Kerkenordening van den jaare 1591 (*x*), waarby

Vorſtius wordt geſchorſt in zynen dienſt.

Gomarus vertrekt.

Polyander en Episcopius komen in hunne plaats.

Beſluit der Staaten, omtrent de Kerkenorde des jaars 1591.

(*s*) *Zie* hier voor, *bl.* 37.
(*t*) BAUDART. Memor. II. *Boek*, *bl.* 38.
(*u*) UYTENBOGAERT, *bl.* 574.
(*v*) TRIGLAND. *bl.* 625.
(*w*) UYTENBOGAERT, *bl.* 590.
(*x*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 170.

by der burgerlyke Overheid groot gezag gelaaten werdt, over Kerkelyke zaaken, met naame, over 't beroep der Kerkendienaaren (y). Hoognoodig hieldt hy, in deezen tyd, het vaſtſtellen deezer Kerkenordening, om dat men, door middel derzelve, met der tyd, alomme, vreedzaame Predikanten zou konnen bekomen. Ook werdt, in Sprokkelmaand des jaars 1612, beſlooten „ dat elke „ Stad of Dorp zig, zo 't de Regeering, al„ daar, geraaden vondt, in 't beroepen der „ Kerkendienaaren, by voorraad, naar de „ gemelde Kerkenordening, zou mogen „ ſchikken, uit den naame van 's Lands „ Staaten (z)." By de Staaten van Utrecht, werdt, ten zelfden tyde, diergelyke Kerkenordening ontworpen, en, daarna, by voorraad, vaſtgeſteld (a). De Contraremonſtranten vonden egter, in 't algemeen, geen gevallen in deeze Kerkenordeningen, en minſt in de laatſte, die, omtrent de Leer, plegtigheden en Kerkentugt, regels voorſchreef, welken zy hielden verder te gaan dan het der burgerlyke Overheid toeſtondt. Zy verlangden, derhalve, naar eene Sinode, waarin alles kerkelyk geregeld zou worden: doch wilden niet hooren van het overzien der Belydeniſſe en Catechismus, waarop de Remonſtranten bleeven ſtaan.

1611. 1612. Kerkenorde van Utrecht.

Midlerwyl, arbeidde men, in verſcheiden' Steden, om de Predikanten te houden, tot het naarkomen der Staatsbeſluiten, ter be- Kornelis Geſelius, Contraremonſtrantſch

(y) *Zie* Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 459.
(z) Groot Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 460.
(a) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 359.

1612. behoudenis van ruſt en eendragt genomen.

Predikant te Rotterdam, wordt ter Stad uit gezet.

Te Rotterdam was, in Wynmaand des voorleeden jaars, de Predikant *Kornelis Geſelius*, die, naar 't oordeel der Wethouderſchap, te hevig uitvoer van den Predikſtoel tegen de Remonſtranten, afgezet van zynen dienſt. Doch als hy, daarna, beſtondt afgezonderde Vergaderingen te houden, en zig en den zynen den naam van de *Kruiskerk* te geeven, werdt hem, in Sprokkelmaand daaraan, de Stad ontzeid. En toen hy weigerde te vertrekken, leidde de Baljuw, met zyne dienaars, hem, des morgens voor zeſſen, ter poorte uit. Hy verdedigde zig, ſedert, in openbaaren druk, zeggende „ dat hy, ſlegts „ in 't algemeen en zonder iemant te noe„ men, tegen verleiders en vyanden der Ker„ ke, gepredikt hadt, 't welk men hadt goed„ gevonden toe te paſſen, op zyne Remon„ ſtrantſche medeleeraars (*b*)." Voorts ving hy terſtond aan te prediken te Schiedam en te Delftshaven, daar hem veele Rotterdammers kwamen hooren, die, ſedert, ook by andere Contraremonſtrantſche Predikanten, te Schiedam en op de Dorpen, ter preeke en ten Avondmaal gingen: waarom zy, by de Remonſtranten, den ſcheldnaam van *Slykgeuzen* kreegen (*c*). Geſelius werdt, eerlang, te Edam, beroepen. Midlerwyl, hieldt men, binnen Rotterdam, nog afgezonderde Vergaderingen, onaangezien de Wethouderſchap de zelven, op den vyfden van Lentemaand, open-

(*b*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 130-134.
(*c*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 63.

openlyk verbooden hadt, eene boete ſtellende van honderd guldens, op het aanleggen van zulke Vergaderingen, en van tweehonderd guldens, op het leenen van eene plaats tot dezelven (*d*). 1612.

Doch gelyk men, te Rotterdam, den Contraremonſtranten belet hadt, naar hunnen zin, te prediken, zogt men, op andere plaatſen, de Remonſtranten van den predikſtoel te houden. Te Warmenhuizen, was *Petrus Emilius*, Remonſtrantsgezind, naar de Kerkenordening des jaars 1591, tot Predikant beroepen. Doch 't gemeen, van buiten opgemaakt, hieldt hem uit de Kerke. Men ſloot de kerkdeur, met nieuwe ſloten, en ſloeg 'er paalen voor. Willem Bardes, Heer van Warmenhuizen, moeſt geweld gebruiken, om de Kerk open te krygen. Doch 't beroep op Emilius bleef ſteeken: en 't hadt, naderhand, nog veele moeite in, eenen Predikant te krygen, tot redelyk genoegen van den Heer en van de Gemeente (*e*). Moeite te Warmenhuizen, tegen een Remonſtrantſch Predikant.

In Gelderland en in Overyſſel, begonden zig, ten deezen tyde, verſcheiden' Predikanten te verklaaren, voor 't gevoelen der Remonſtranten, met naame te Nieuwmegen, te Bommel, en te Tiel; ſchoon zy, kort te vooren, in eene Sinode, te Harderwyk, hadden helpen vaſtſtellen, dat de Belydenis en Catechismus, in allen deele, ſchriftuurlyk waren. In 't Kwartier der Veluwe, waren Staat der Kerken in Gelderland.

(*d*) BAUDART. Mem. II. *Boek*, *bl.* 97. VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 66.

(*e*) Reſol. Holl. 6 *Aug.* 27 *Sept.* 1612. *bl.* 191, 237. UYTENBOGAERT, *bl.* 600, 601. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 186.

1612. ren de meesten, in dat van Zutfen, alle de Predikanten den Contraremonstranten toegedaan. Te Arnhem alleen, hadt men twee Remonstrantsche Predikanten. In Overyssel, waren 'er verscheiden', met naame te Deventer, te Kampen, en in eenige Dorpen. Doch in Zeeland, in Friesland, en in Groningen en Ommelanden, hielden de Predikanten allen de Contraremonstrantsche zyde (*f*).

Overyssel, Zeeland, Friesland en Groningen.

In 't weereldlyke, gebeurde dit jaar, weinig van belang, welk wy niet, te vooren, gemeld hebben. Alleenlyk moeten wy nog aantekenen, dat Keizer Rudolf de II, op den tienden van Louwmaand, te Praag, overleeden zynde (*g*), door zynen Broeder, *Matthias*, Koning van Hongarye, den zelfden, die, in den jaare 1577, tot de Regeering der Nederlanden beroepen geweest was (*h*), in de Keizerlyke waardigheid, opgevolgd werdt (*i*).

Keizer Rudolf de II. sterft. Matthias wordt Keizer.

XV. Tot hiertoe hadt zig Prins Maurits weinig gemoeid met de Kerkelyke geschillen. De Remonstranten hielden egter, dat hy hun niet gunstig was: voornaamlyk, zo zy dagten, om datze zig, te dikwils, aan Oldenbarneveld vervoegden, dien zy zagen, dat de onderlinge eendragt aanriedt, waartoe zy zig ook genegen verklaard hadden. Joannes Uitenbogaard, Remonstrantsch Predikant in den Haage, hadt, al van 't jaar 1590 af,

Prins Maurits schynt den Remonstranten niet gunstig; die zig meest aan Olden-

(*f*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 65.
(*g*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 629 *vers.*
(*h*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 172.
(*i*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 198.

WILLEM LODEWYK,
Graaf van Naſsau,
Stadhouder van Friesland en Groningen.

A. Schouman del. J. Houbraken fec.

Is. Tirion excudit.

af, ingang gehad by den Advokaat (*k*), en hem ging na „ dat hy Oldenbarneveld be- „ las, en Oldenbarneveld de Staaten." Doch tegen 't aanhouden van Vorſtius, hadt de Prins zig openlyk verklaard, te kennen geevende „ dat Uitenbogaard hem deezen man, „ ten onregte, zo hoog hadt aangepreezen." Hieruit, werdt het eerſte vermoeden geſchept, dat de Prins den Remonſtranten niet toegedaan was (*l*). Ook namen de Contraremonſtranten, ſchier van deezen tyd af, hunne toevlugt tot zyne Doorlugtigheid. Graaf Willem Lodewyk was den Remonſtranten ook ongenegen. En *Melander*, Geheimſchryver van Prinſe Maurits, hadt Uitenbogaard verhaald, dat deeze Graaf den Prins hadt zoeken te beweegen, om zig te ſtellen tegen de Remonſtranten, of tegen de Regenten, die hun gunſtig waren (*m*). Nogtans ſloeg Graaf Willem, die zig, omtrent den aanvang des jaars 1613, in den Haage ophieldt, aan eenige Predikanten van beiderlei gezindheid het houden van eene Byeenkomſt voor, om, in dezelve, in kleiner getal, dan zy, te vooren, in den Haage, vergaderd geweeſt waren, te arbeiden tot vrede en eenigheid. De Staaten zelven hadden, reeds te vooren, hunnen Gekommitteerden Raaden gelaſt, zulk eene ſamenkomſt te bevorderen. Drie Predikanten van elke zyde vergaderden, hierop, den zesentwintigſten van Sprokkelmaand, te Delft. De Remonſtranten

1612. Barneveld vervoegen.

1613. Confe-rentie te Delft.

(*k*) Uytenbog. Leven en Kerkel. bedien. *Cap.* II. *bl.* 14.
(*l*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 169, 170.
(*m*) Uytenbog. Dagregiſter *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 206.

1613. ten begeerden, dat men hunne vyf punten verdraaglyk verklaarde, waartoe de anderen niet verſtaan konden. Een derzelven zeide ronduit het tegendeel. De Contraremonſtranten vorderden, daarentegen, dat de anren zig zouden verklaaren, op meer dan dertig punten, welken zy hun voorleiden. De Remonſtranten verzogten tyd van beraad, waarmede de ſamenkomſt ſcheidde, houdende de Contraremonſtranten voor zeker, dat de geſchillen, niet dan door eene Nationale Sinode, te beſlegten waren. De Staaten van Holland vonden, daarna, ondienſtig, dat men, van de Remonſtrantſche zyde, op de voorgelegde punten, antwoordde, oordeelende zy, dat men de Remonſtranten, by wyze van beſchuldiging en bewys, niet by wyze van onderzoek, van vreemde ſtellingen moeſt zoeken te overtuigen (*n*).

De Koning van Groot-Britanje ſchryft den Staaten, dat hy de vyf punten verdraaglyk hieldt.

Midlerwyl, hadt Oldenbarneveld den Koning van Groot-Britanje, door den Staatſchen Gezant, Noël de Karon, die, onlangs, in Holland geweeſt was, den ſtaat der Kerkelyke geſchillen, hier te Lande, doen vertoonen, en te wege gebragt, dat de Koning den algemeenen Staaten, en daarna ook den Staaten van Holland ſchreef, dat hy de Leer, die wederzyds betwiſt werdt, verdraaglyk hieldt (*o*). Koning Jakob liet zig voorſtaan, dat hy de Godgeleerde geſchillen in den grond verſtondt. In 't jaar 1610, hadt hy den Staatſchen buitengewoonen

(*n*) Reſol. Holl. 5-29 *Maart* 1613. *bl.* 3. TRIGLAND. *bl.* 642-648. UYTENBOG. *bl.* 601-605.

(*o*) *Zie* Reſol. Holl. 5-29 *Maart* 1613. *bl.* 42.

nen gezanten reeds te kennen gegeven, dat 1613.
menze niet op den Predikſtoel brengen maar in ſtilte dulden moeſt (*p*). Doch tegen Vorſtius hadt hy zig, daarna, heftiglyk verklaard (*q*), in eenige brieven, in welken hy ook de Remonſtranten in 't gemeen, als Ketters en Scheurmaakers, hadt afgemaald (*r*). Men verwonderde zig, hierom, over de brieven, welken hy nu herwaards zondt. De Contraremonſtranten hielden, dat de ontwerpen hier gemaakt waren, en dat men, daarop, 's Konings goedkeuring, looslyk, hadt weeten te verkrygen. De beroemde *Hugo de Groot*, thans Advokaat Fiskaal der Staaten van Holland, werdt gehouden voor den opſteller van 't geſchrift, waarin men den Koning den ſtaat der geſchillen vertoond hadt: zelfs zou hy de brieven ontworpen hebben, welken de Koning herwaards zondt; doch hy heeft dit beide, naderhand, duidelyk ontkend (*s*). Ondertuſſchen, zogten de Contraremonſtranten, door redenen en ſchriften, den jongſten raad des Konings van Groot-Britanje vrugteloos te maaken. De Groot, die thans, om zaaken der Ooſtindiſche Maatſchappye, in Engeland, was, arbeidde hiertegen, by verſcheiden' voornaame Engelſche Geeſtelyken, en by den Koning zelven (*t*). Ook gaf hy, in dit zelfde jaar, een boek in 't licht, getiteld *Godsdienſtigheid der Staaten* De Groot ſchryft *van de Godsdienſtig-*

(*p*) Grotius Verantw. *Hoofdſt.* VI. *bl.* 56.
(*q*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 71, 72.
(*r*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 165.
(*s*) Grotius Verantw. *Hoofdſt.* VI. *bl.* 56.
(*t*) Uytenbog. *bl.* 613-617. Trigland. *bl.* 665.

1613. *van Holland en Weſtfriesland*, waarin hy 't gedrag der Staaten, in 't beveelen der verdraagzaamheid aan de verſchillende partyen, geleerdelyk, verdedigde. 't Werk was, voornaamlyk, gerigt, tegen *Sibrandus Lubbertus*, Profeſſor te Franiker, die de Staaten, in zekere opdragt, ſcherp hadt doorgeſtreeken. Hy antwoordde de Groot wederom; doch zyn boek werdt, door de Staaten van Holland, als een *fameus libel*, verbooden (*u*). Maar met dit ſchryven werdt de ruſt, die men zogt, niet bevorderd. De Remonſtranten en Contraremonſtranten vervoegden zig, eerlang, met nieuwe Vertoogen, by de Staaten van Holland, in welken, de eerſten verzogten, dat den laatſten belet mogt worden, tegen hen, uit te vaaren op den Predikſtoel, en hunne Leer voor onverdraaglyk te verklaaren. Deezen ſpraken, daarentegen, het dulden der Remonſtranten tegen, begeerende, dat hun gelaſt mogt worden, te antwoorden op de punten, hun te Delft overgeleverd. De Staaten verbooden het uitgeeven van beide deeze ſchriften, op dat dezelven niet hinderlyk zyn mogten aan het beſluit tot de vrede der Kerken, waarover zy tegenwoordig raadpleegden. Hugo de Groot, die, in Zomermaand, Penſionaris van Rotterdam geworden, en, wegens deeze Stad, ter Dagvaart gezonden was, hadt dit Beſluit ontworpen; doch het werdt, meermaalen, in de Vergadering der Staaten, gelezen, herezen, veranderd en beſchaafd, inzonderheid,

beid der Staaten van Holland.

De twee partyen doen nieuwe vertoogen.

Raadpleegingen der Staaten van Holland.

(*u*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 457.

heid, op het aanhouden van Dordrecht, 1613.
daar niet dan Contraremonſtrantſche Predikanten waren (*v*). In Louwmaand des volgenden jaars, werdt het, eindelyk, goedgekeurd, door de Edelen, Dordrecht, Haarlem, Delft, Leiden, Gouda, Rotterdam, Gorinchem, Schiedam, Schoonhoven, Briele, Alkmaar, Hoorn en Medenblik: waar by zig, eindelyk, ook Monnikendam en Purmerende voègden. Doch Amſterdam verklaarde rondelyk „ niet te bewilligen in het „ beſluit, begeerende, dat zulks op den kant „ zou worden aangetekend, of anders ver„ klaard, dat het beſluit, by meerderheid „ van ſtemmen, genomen was." Die van Enkhuizen en Edam verklaarden, geenen laſt te hebben, om zig te voegen by de meerderheid (*w*). 't Beſluit liep op deezen zin: „ Dat „ de Staaten, gebruikende de magt, die „ hun, als wettige hooge Overheid, toe„ kwam, belaſtten, dat men, in 't uitleg„ gen der H. Schriften, zou hebben te zor„ gen, om der Gemeente en goeden inge„ zetenen in te ſcherpen, dat het begin, „ midden en einde van 's menſchen zalig„ heid, met naame ook het geloof, niet „ 's menſchen natuurlyken kragten of wer„ ken; maar Gods genade, in Chriſtus, al„ leen moeſt toegeſchreeven worden; dat „ God geene menſchen ter verdoemeniſſe „ geſchaapen hadt; noch noodzaakte tot de „ zonde; noch noodigde tot de zaligheid, „ ter-

Merkwaardig Beſluit der meerderheid, tot vrede der Kerke.

(*v*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 235.
(*w*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 232.

1613. „ terwyl hy beſlooten hadt, hun die niet
„ te geeven. Dat het, wyders, vry zou
„ ſtaan, over 't Leerſtuk der Predeſtinatie
„ of Godlyke Voorſchikking, in de Hooge Schoolen en onder de Leeraars en geleerden, vriendelyk te redentwiſten en te
„ verſchillen; doch dat de Staaten niet verſtonden, dat deeze geſchillen, op den
„ predikſtoel of anders, onder 't gemeene
„ volk, gebragt zouden worden: noch dat
„ men iemant, die niet hooger leerde of
„ gevoelde, dan dat God, van eeuwigheid,
„ in Chriſtus, ter eeuwiger zaligheid, verkooren hadt zulken, die, door zyne genade, in Chriſtus gelooven, en, by dit
„ geloove, volharden zouden, en daarentegen ter verdoemenis verworpen zulken,
„ die niet geloofden en in hun ongeloof
„ bleeven; verder moeide, of drong hooger te leeren: alzo de Staaten deeze Leer
„ voor genoegzaam ter zaligheid en tot
„ Chriſtelyke ſtigting bekwaam hielden. Eindelyk, belaſttenze den Kerkendienaaren,
„ zig, in alle andere punten der Leere, te
„ houden aan Gods woord, en aan 't gene
„ doorgaans, by de Hervormde Kerken,
„ aangenomen, en, in dezelfde Kerken, hier
„ te Lande, geleerd was, en zig, in liefde,
„ eenigheid en goede ſtigtinge, te gedraagen, naar 't gene, by de voorgaande Staats-
„ beſluiten, was goedgevonden (x)." Op deeze wyze, meenden de meeſte Leden van Hol-

(x) *Zie* Reſol. Holl. 4 *Nov.* 1613 — 23 *Januar.* 1614. *bl.* 44. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 460.

Holland de ruſt in de Kerke te konnen her- 1613.
ſtellen. Doch eer wy verhaalen, hoe hun Beſluit, welk nogtans niet blykt, als een Staatsbeſluit, uitgegeven geweeſt te zyn (y), opgenomen werdt, zal 't noodig zyn, tot het verhaal der weereldlyke zaaken van deezen tyd, te rug te keeren.

XVI. Verbond tuſſchen de Staaten en de Stad Lubek.

Tuſſchen den Koning van Deenemarke en de Stad Lubek, was eenig misverſtand gereezen, over het heffen van de Zondſche tollen, die, ter gelegenheid van den Zweedſchen Kryg, geweldig verhoogd waren. De ingezetenen der Vereenigde Geweſten leeden ook veel, door het verzwaaren deezer tollen; waarom de Staaten, aangezogt door die van Lubek, zig ligtelyk lieten overhaalen, tot het maaken van een Verbond van onderlinge beſcherminge met deeze Stad, voor den tyd van vyftien jaaren. Het werdt, op den negenden van Bloeimaand des jaars 1613, getekend, en ſtrekte tot beveiliging der wederzydſche Scheepvaart en Koophandel, door de Ooſt- en Noordzee, tot aan de hoofden toe. De Staaten zouden 't opperbeleid hebben van 't gene in gevolge van dit Verbond zou ondernomen worden: waartoe de Stad Lubek, egter, vryelyk zou mogen ſtemmen (z). Sommigen voegen 'er by, dat de Staaten, tot de koſten des Verbonds, agt deelen, Lubek alleen een negende zou betaalen. Weinige dagen laater, ſlooten de Staaten een diergelyk Verbond voor vyftien jaa- Verbond met eenige

(y) Trigland. *bl.* 678.
(z) *Zie* Reſol. Holl. 1-23 *May* 1613. *bl.* 28. Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 273.

1613. jaaren met eenige Keur- en andere Vorſten van Duitſchland, te weeten, Palts, Wurtenberg, Heſſen, Baden, Anhalt, Brandenburg en Oetingen, welk, voornaamlyk, op Kleefſche en Gulikſche zaaken, zag, en, in 't volgende jaar, nader verklaard en bevestigd werdt (*a*). De Duitſche Vorſten beloofden by dit Verbond, de Staaten, in geval van oorloge, met drieënveertigduizend guldens ter maand, te zullen onderſteunen. De Staaten zouden hun, daarentegen, met vierduizend man, byſtaan (*b*).

Duitſche Vorſten.

Doch Chriſtiaan de IV, bedugt voor de gevolgen van het Verbond met Lubek, ſchreef den Staaten, terſtond, dat hy de tollen verminderen zou, en hunnen onderzaaten niets, boven 't gene zy, twee jaaren te vooren, plagten te geeven, doen afvorderen: waarmede de gevreesde verwydering voorkomen werdt (*c*): ſchoon 't Verbond met Lubek niet nalaaten kon eenige verkoeling te maaken tuſſchen Koning Chriſtiaan en de Verenigde Staaten (*d*). Doch het gaf, daarentegen, den Koning van Zweeden, Guſtaaf Adolf, aanleiding, om zynen Hofraad, *Jakob van Dyk*, herwaards te zenden, om, over diergelyk Verbond van onderlinge beſcherming, vriendſchap en koophandel, in onderhandeling te treeden. Het werdt, insgelyks, voor vyftien jaaren, op den vyfden van

Verbond met Zweeden.

(*a*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 267, 271. Reſol. Holl. 1-23 *May* 1613. *bl.* 18.

(*b*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 226.

(*c*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 66. BAUDART. Memor. V. *Boek*, *bl.* 44.

(*d*) *Zie* BENTIVOGLIO Verhaalb. *bl.* 296, 297.

van Grasmaand des jaars 1614, geslooten (*e*). 1613.
By nader Verdrag van den zelfden dag, werdt verklaard, dat men elkanderen, in geval van oorloge, met vierduizend man, bystaan zou (*f*). Te vooren, in Grasmaand des jaars 1613, hadden de algemeene Staaten tweehonderd schippond of zestigduizend ponden Zweedsch Koper, tot veertig Ryksdaalders het schippond, van den Koning van Zweeden gekogt, om te Stokholm te ontvangen (*g*), en, waarschynlyk, hier, tot het gieten van geschut, of eenig ander werk, te gebruiken. Ondertusschen, kon de Koning van Deenemarke zulk eene enge verbindtenis met Zweeden ook met geene gunstige oogen aanzien.

De Verbonden met Zweeden en Lubek dienden tot beveiliging der Scheepvaart en Handel, die, omtrent deezen tyd, nog verder Noordwaards werdt voortgezet. Ter gelegenheid der verscheiden' togten naar Nova Zembla en de Straat Waaigats, om eene vaart naar China op te spooren, hadt men ontdekt, dat zig, hoog in 't Noorden, menigte van walvisschen, walrussen, robben, zeehonden en andere dieren onthielden, wier spek, huid en tanden, met merkelyk voordeel, verhandeld konden worden. Ook hadden de Engelschen zig, al sedert eenige jaaren, begonnen toe te leggen op de Walvischvangst, die zy nog bleeven aanhouden. De onzen kreegen 'er dan ook lugt op. Eenige Hol- Beginsels der Walvischvangst.

(*e*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 275.
(*f*) *Zie* Groot-Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 278.
(*g*) *Zie* 't Koop-Contract *by* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 223.

1613. Hollandſche Koopluiden ruſtten twee ſchepen uit op de Walviſchvangſt, die, nogtans, door twee Engelſchen, aangetaſt, en van vangſt en viſchwant beroofd werden, zonder dat zy, in Engeland, hoe zeer 'er de de Staatſche gezant Karon op aanhieldt, vergoeding van ſchade bekomen konden (*b*). Zy gaven, nogtans, den moed niet op. *Lambert van Tweenhuizen*, *Jacques Nicquet*, *Jacques Mercys*, *Gillis Dodeur*, *Leonard Rans*, *Ysbrand Dobbens*, *Nikaſius Kien*, *Antoni Monier*, *Dirk Adriaanszoon Leveſtein*, en veele andere ingezetenen der Vereenigde Geweſten maakten eene Maatſchappy uit, die, op den zeventwintigſten van Louwmaand des jaars 1614, van de algemeene Staaten Oktroi verwierf, om, in dat en de twee volgende jaaren, alleen te mogen handelen en viſſchen, op de kuſten en Landen van Nova Zembla, tot de Straat Davis toe, met Spitsbergen, 't Beeren Eiland, Groenland en de andere Eilanden hieromtrent daaronder begreepen. Dit Oktroi werdt, naderhand, meer dan eens, verlengd. Ook kreeg, in 't jaar 1622, eene Zeeuwſche Maatſchappy verlof, om, dat jaar, nevens de Hollandſche, op 't Eiland Mauritius, anders Jan Mayen Eiland, te mogen viſſchen (*i*). De viſſchery bragt der Noordſche Maatſchappye, in 't eerſt, merkelyke voordeelen aan. Doch deezen verminderden, door den tyd; voornaamlyk, doordien men, gelyk vermoed werdt, met al te ſterk te viſſchen

Opregting der Noordſche Maatſchappye.

(*b*) BAUDART. Memor. V. *Boek*, *bl.* 43.
(*i*) *Zie* Groot-Placaatb. I. *Deel*, *kol.* 669, 671, 673, 678. VELIUS Hoorn, *bl.* 550.

ſchen, de walviſſchen ſchuw gemaakt en verjaagd hadt. 't Laatſte Oktroi der Maatſchappye, welk, met het jaar 1642, ten einde liep, werdt niet wederom vernieuwd, en 't leedt niet lang daarna, of de Maatſchappy was geheellyk vernietigd. Sedert, is de Walviſchvangſt omtrent Groenland en Straat Davis, door byzondere Koopluiden, voortgezet; gelyk nog tegenwoordig geſchiedt. 1613.

Kort na het opregten der Noordſche Maatſchappye, welke men hoopte te zullen gelegenheid geeven, tot het ontdekken van nieuwe Landen, verleenden de algemeene Staaten, by openbaaren *Plakaate*, aan elk, die eenig onbekend geweſt opſpoorde, verlof, om vier reizen agtereen, met uitſluiting van alle anderen, op het zelve te mogen handelen; mids hy, van de eerſte ontdekking t'huis gekomen, binnen veertien dagen, verſlag van zyn wedervaaren deedt, aan de algemeene Staaten (*k*). Voorregt voor de ontdekkers van nieuwe Landen.

In Ooſtindie, was, reeds meer dan eens, merkelyk misnoegen gereezen, tuſſchen de Engelſchen en Nederlanders, die elkanderen beſchuldigden van 't inſlaan van ſlinkſche wegen, om elkanderen den handel te bederven, of te beletten. De Engelſchen vorderden vryen handel op zulke Plaatſen, alwaar de Indiaanen zig verbonden hadden, om hunne vrugten alleen aan de onzen te leveren; zonder dat zy iets wilden draagen in de onkoſten, die men hadt moeten doen, en nog doen zou, om den handel, tegen de vyand- XVII. Gezantſchap naar Engeland, over zaaken, de Ooſtindiſche Maatſchappy betreffende.

(*k*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 563.

1613. vyandlykheden der Spanjaarden en Portugeezen, te beſchermen (*l*). Het berooven der Hollandſche Walviſchvangeren door de Engelſchen, die oordeelden, alleen regt te hebben, tot het beviſſchen der afgelegen' Noordſche geweſten, was hierby gekomen. Om beide deeze geſchillen by te leggen, zonden de algemeene Staaten, in de Lente deezes jaars, Reinier Pauw, Oud Burgemeester van Amſterdam, *Jakob Boreel*, Oud Burgemeeſter van Middelburg, *Dirk Meerman*, Schepen en Raad van Delft, en Hugo de Groot, nu nog Advokaat Fiskaal der Staaten van Holland, naar Engeland af. De Koning, die, onlangs, Prins Maurits met de Ridderorde van den Kouſſeband vereerd hadt (*m*), ſcheen genegen, tot het vereffenen der geſchillen (*n*). Ook werden de Ooſtindiſchen, eerlang, tot genoegen der Maatſchappye, afgedaan: waarin de Groot zig zulks gekweeten hadt, dat hy, deswege, veel meende verdiend te hebben, by de Maatſchappye en by 't Vaderland (*o*). Doch de ſchade, den Walviſchvangeren toegebragt, ſchynen de Engelſchen niet te hebben willen vergoeden; waarom de algemeene Staaten, ſedert, geraaden vonden, der Noordſche Maatſchappye te beveelen, dat zy haare ſchepen, na deezen, van geſchut en krygsbehoeften hadt te voorzien (*p*): 't welk van zulk een gevolg was,

(*l*) Reſol. Holl. 4-17 *Maart* 1613. *bl.* 5.
(*m*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 76. UYTENBOGAERT, *bl.* 601.
(*n*) *Vide* Act. Publ. Angl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 205.
(*o*) GROTIUS Verantw. *Heofdſt.* XIX. *bl.* 209, 214. C. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 45.
(*p*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 673.

was, dat haare Walvischvangers, in 't jaar 1617, wederom, door de Engelschen, aangetast zynde, dezelven te magtig werden, een Engelsch schip overmeesterden, en herwaards bragten. Doch 't werdt, door 's Lands Staaten, terstond, vry gegeven (*q*). In de Indien, werdt het Bestand kwalyk onderhouden. Men klaagde, van wederzyde. De algemeene Staaten gaven, daarna, den dienaaren der Oostindische Maatschappye bevel, hoe zy zig te gedraagen hadden, als zy werden aangetast, door de Spanjaards of Portugeezen; doch verbooden hun, uitdrukkelyk, de vyandlykheden eerst te beginnen (*r*). 1613.

XVIII. Staat der zaaken van Gulik en Kleeve.

Sedert het inneemen van Gulik, door Prinse Maurits, scheenen de Vorsten bezitters, eenen geruimen tyd, goed verstand te houden met elkanderen. Zy ondernamen, in 't jaar 1612, het Dorp Mulheim aan de Roer tot eene Stad te verheffen, en met verscheiden' voorregten te voorzien, waardoor zy die van Keulen merkelyk benadeelden, en groot misnoegen tegen zig verwekten (*s*). Doch hierdoor werdt de eendragt onder hen niet gestoord. Alleenlyk gaf het verschil van Godsdienst, somtyds, eenige gelegenheid tot twist onder de Vorsten (*t*): alzo de Keurvorst van Brandenburg, die, in 't jaar 1611, door Sigismond, Koning van Poolen, met

(*q*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 72.
(*r*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2272, 2273.
(*s*) BAUDART. Memor. IV. *Boek*, *bl.* 222, 227. V. *Boek*, *bl.* 28, 42. VI. *Boek*, *bl.* 2.
(*t*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 12.

1613. met Pruiſſen beleend zynde (*u*), nu ook den titel van *Hertog van Pruiſſen* voerde, de Kalviniſche, de Paltsgraaf van Nieuwburg de Lutherſche Leer beleedt (*v*). De Vereenigde Staaten, die de Vorſten meeſt ondersteund hadden, ſcheenen, nogtans, meer tot Brandenburg, dan tot Nieuwburg genegen; waarvan de overeenkomſt in gevoelen, veelligt, eene der oorzaaken was. Nieuwburg, dit bevroedende, zogt zig naauwer te verbinden, met de Roomſche Mogendheden in Duitſchland: waardoor de eerſte grond gelegd werdt van de openbaare tweedragt, tuſſchen de twee Vorſten. Omtrent het einde deezes jaars, tradt hy in 't Huwelyk met eene Zuſter des Hertogs van Beyeren en des tegenwoordigen Aartsbiſſchops van Keulen, *Ferdinand*, die den Aartsbisſchop Ernſt, in Lentemaand des jaars 1612, was opgevolgd (*w*). Ook leedt het niet lang, of hy deedt openbaare belydenis van den Roomſchen Godsdienſt (*x*). De Keurvorſt van Brandenburg ſchepte met reden agterdogt uit deeze verandering, en uit de geduurige onderhandelingen met den Keurvorſt van Keulen, Broeder des Hertogs van Beieren, die 'er op volgden. Hy zogt zig, hierom, met hulp van eenig Staatſch Krygsvolk, welk op de grenzen lag, by verraſſing, meeſter te maaken van Duſſeldorp, eer hy

(*u*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 179, 181, 183, 193, 195, 196, 197. Meter. XXXII. *Boek*, *f.* 628.
(*v*) Bentivoglio Verhaalb. *bl.* 437, 438.
(*w*) Baudart. Memor. IV. *Boek*, *bl.* 177.
(*x*) Bentivogl. *bl.* 438, 439, 454. Baudart. Memor. V. *Boek*, *bl.* 43.

hy van zynen mededinger voorkomen werdt. 1613.
Doch de aanſlag werdt ontdekt, en misluk-
te. De Aartshertogen oordeelden, dat het
nu tyd was om zig te wapenen, en zig de
zaaken van Kleeve en Gulik nader aan te
trekken (*y*). De Vereenigde Staaten kree-
gen 'er zo dra geene kennis van, of zy maak-
ten zig, insgelyks, gereed tot eenen veld-
togt. Beide vermaanden zy, ondertuſſchen,
de Vorſten tot Vrede. Ook werdt 'er, in de 1614.
Lente des jaars 1614, eene byeenkomſt ge-
houden te Naumburg, zonder dat 'er egter
iet geſlooten werdt (*z*). Wat laater, in Zo-
mermaand, kwam men nog eens te Wezel
byeen, met gelyken uitſlag (*a*). De Veree-
nigde Staaten hadden hier ook hunne Ge-
magtigden gehad. De Keurvorſt hadt, in
Bloeimaand, op een vermoeden, dat de
Paltsgraaf zig zogt meeſter te maaken van
het Kaſteel van Gulik, zynen ſlag waarge-
nomen, en 'er zig in geworpen, met eenig
Staatſch volk, de Nieuwburgſche troepen
uit het Kaſteel en de Stad verdryvende, en
de bezetting, met Staatſche knegten, verſter-
kende. Hierop, hadt de Paltsgraaf Duſſèl-
dorp overmeeſterd; waarmede de vyand-
lykheden, van wederzyde, openlyk, begon-
nen waren (*b*). De Vereenigde Staaten be-
tuigden, nogtans, dat zy Gulik hadden hel-
pen verzekeren, om de ruſt te beter te be-
waaren, onder de Vorſten, die anders, door
de

(*y*) Bentivoglio *bl.* 442, 443.
(*z*) Baudart. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 24.
(*a*) Bentivogl. *bl* 453. Baudart. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 38.
(*b*) Bentivoglio *bl.* 445, 446.

1614. de wapenen, ſcheen te zullen verbroken worden. Doch de Aartshertogen dagten, dat zy voet, in de Kleefſche en Gulikſche Landen, zogten te krygen, tot hun eigen voordeel (*c*). De Spanjaards, die zig in Brabant onthielden, morden over de nadeelige gevolgen van 't Beſtand, en hitſten Albertus ten oorloge op (*d*). Hy hadt, in 't voorjaar, niet boven de agtduizend knegten en twaalfhonderd Ruiters in dienſt, daar de Vereenigde Staaten, daadelyk, meer dan twintigduizend knegten en vyfentwintighonderd Ruiters op de been hadden (*e*). Men hadt, hierom, te Bruſſel, beſlooten, nog twaalfduizend knegten en dertienhonderd Ruiters te werven, en onderſtand in geld uit Spanje verzogt en bekomen (*f*). De gezanten van Frankryk en Engeland zogten deeze werving te ontraaden, den Aartshertogen verzekerende, dat de Staaten Gulik ruimen zouden, zo dra de Vorſten zig zouden verdraagen hebben. Doch men hadt hier geene ooren naar (*g*). 't Leger der Aartshertogen trok te Maaſtricht byeen. De Markgraaf Spinola ſtelde zig aan 't hoofd van het zelve, en brak op van Maaſtricht, in 't begin van Oogſtmaand. De Vereenigde Staaten, vermoedende, dat men 't op Gulik gemunt hadt, hadden zorg gedraagen om de Stad, rykelyk, te voorzien van volk, welk onder Graave Fredrik Henrik derwaards go-

Krygsmagt der Aartshertogen en Staaten.

(*c*) Bentivoglio *bl.* 459, 461.
(*d*) Bentivoglio *bl.* 448.
(*e*) Bentivoglio *bl.* 451.
(*f*) Bentivoglio *bl.* 456, 457.
(*g*) Bentivoglio *bl.* 462.

gezonden was (*b*). Ook hadt men 'er zo groot een' voorraad van eetwaaren binnen gebragt, als of men voor een langduurig beleg gevreesd hadt. Doch Spinola hadt andere oogmerken, die zig, wel haast, openbaarden. 1614.

XIX. Tegenwoordige toestand van Aken.

Wy hebben, te vooren (*i*), verhaald, hoe de Hervormden, die te Aken in de Regeering plagten te zyn, in 't jaar 1598, van allen bewind ontzet werden. Sedert, hadt men, in deeze Ryksstad, alleen Roomschgezinde Regenten gehad, die, in heimelyk Verbond staande met den Aartshertoge Albertus (*k*), de Hervormden in 't gemeen, en met naame ook de afgezetten Regenten zwaarlyk, verdrukten, dezelven, met gevangenis, geldboeten en ballingschap, straffende (*l*). Dit duurde, tot in 't jaar 1611; wanneer eenigen, zig in hunne ballingschap niet konnende gerust houden, eene beweeging verwekten, onder 't volk, welk, rennende naar 't Raadhuis, de Raaden in hegtenis nam; doch sedert ontsloeg, mids zy behoorlyke rekening deeden, en der Burgerye, ook in andere opzigten, genoegen gaven. De beroerte werdt egter niet gestild, dan door tusschenspraak des Konings van Frankryk, en der Vorsten van Brandenburg en Nieuwburg (*m*). De Hervormden werden, eerlang, hersteld in de Regeering, en verwierven de vrye oefening van hunnen Godsdienst. De Aartsher-

to-

(*b*) Resol. Holl. 1-19 *July* 1614. *bl.* 69, 70. BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 39.
(*i*) IX. *Deel*, *bl.* 23.
(*k*) GROTII Hist. *Libr.* XVII. *p.* 472.
(*l*) METEREN XXVI. *Boek*, *f.* 497-499.
(*m*) METEREN XXXII. *Boek*, *f.* 628.

1614. togen, die, gelyk hunne voorzaaten, de Hertogen van Brabant, Aken gaarne onder hunne gehoorzaamheid gebragt zouden hebben, zagen de omkeering binnen deeze Stad aan, met veel misnoegen. De Keizer zelf ſprak een vonnis uit tegen Aken, in den aanvang deezes jaars 1614, en gaf den Aartshertoge Albertus en den Keurvorſt van Keulen magt, om, in gevolge van het zelve, alles, aldaar, in den voorigen ſtaat, te herſtellen (*n*). Spinola hadt dan heimelyken laſt gekreegen, om zig, in de eerſte plaats, van Aken te verzekeren, gelyk hy, zonder ſlag of ſtoot, uit 's Keizers naam, deedt, op den eenentwintigſten van Oogſtmaand. Zo dra hy in de Stad gekomen was, verſtelde hy de Wet, en deedt de oefening van den Onroomſchen Godsdienſt ophouden (*o*). Naderhand, werden 'er verſcheiden' Burgers, over de voorige beroerten, te regt geſteld, en, met de dood of met ballingſchap, geſtraft (*p*). Na 't inneemen van Aken en 't ſlegten van Mulheim, welk 'er op volgde, maakte hy zig, zonder moeite, meeſter van Duuren, Orſoi, Duisberg, Kaſter, 's Greevenbroek en Berchem. Eindelyk, toog hy, op den zevenden van Herfſtmaand, voor Wezel, alwaar men hem, na eenigen geringen tegenſtand, insgelyks, de poorten opende (*q*).

Spinola maakt zig meeſter van deeze Stad. Hy neemt Duuren, Orſoi, Duisberg en andere Plaatſen in. Ook Wezel.

Prins Maurits

Midlerwyl was ook Prins Maurits opgebroken met het Staatſche Leger, en te laat ge-

(*n*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 235.
(*o*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 34, 40.
(*p*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 69 *enz.*
(*q*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 41.

gekomen zynde, om, binnen Wezel, ontvangen te worden, hadt hy zig meester gemaakt van Emmerik en Rees: naderhand, ook Goch, Kraanenburg en Gennip, met Staatsch of Brandenburgs volk, bezettende. Zante, alwaar hy, insgelyks, gaarne bezetting gelegd zou hebben, werdt, eer hy 't verwagtte, door Spinola, ingenomen (*r*). Prins Maurits nam, daarna, ook verscheiden' Plaatsen in, in het Graafschap Mark, terwyl Spinola, aan 't versterken van Wezel, deedt arbeiden (*s*). Dit wederzydsch inneemen van Steden geschiedde, zonder dat de Legers elkanderen eenigen tegenstand deeden. Men wilde het Bestand niet breeken, en de tegenwoordige krygsbedryven aangemerkt hebben, als geschiedende alleenlyk, tot bevordering of herstelling der rust, in onzydige Landen. De bevelhebbers en krygsknegten van de eene en de andere partye ontmoetten en bejegenden elkanderen, dikwils, vriendelyk (*t*). De Legers lagen naauwlyks twee mylen van elkanderen. Spinola hadt zig by Wezel, Maurits by Rees nedergeslaagen. 1614. bezet Emmerik, Rees, Goch en andere Plaatsen.

Terwyl de Staatsche bezetting in Goch lag, werdt *Goossen Exken*, een der Burgemeesteren deezer Stad, die Roomschgezind was, door zekeren Weever, bedraagen, als of hy heimelyk handelde, om de Stad aan Spinola te leveren. De bevelhebber deedt hem en eenigen der zynen terstond vatten. Een derzelven werdt zwaarlyk gepynigd; doch ontkwam, Voorval te Goch.

(*r*) Baudart. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 42.
(*s*) Baudart. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 43.
(*t*) Bentivoglio, *bl.* 486.

1614. kwam, kort hierop, uit de hegtenis, en bragt te wege, dat het ſtuk, door Gemagtigden uit den Haage, nader onderzogt werdt. Men bevondt, eindelyk, dat de Weever tot het beſchuldigen van Exken verleid was, door den Predikant *Petrus Ceporinus*, gebeeten op den Burgemeeſter, om dat deeze hem de inkomſten eener Roomſche Paſtorye in Goch geweigerd hadt (*u*).

Onderhandeling te Zante.

De Koningen van Frankryk en Groot-Britanje zonden, eerlang, hunne gezanten naar de Legers, om eene vrede tuſſchen de twee Vorſten te bemiddelen. De Aartshertogen en Staaten hadden hier ook hunne Gemagtigden. Men kwam, in't begin van Wynmaand, by een, te Zante. De voornaamſte zwaarigheid in de handeling betrof het Kaſteel van Gulik, welk, de ſterkſte Plaats des gantſchen Lands zynde, de Vorſten elkanderen misgunden. Men ſloeg dan voor, het Kaſteel te ſlegten, naar den kant der Stad, of het in bewaaringe te geeven aan de Staaten, terwyl Wezel in de handen der Aartshertogen blyven zou. De Franſche, Engelſche en Staatſche Gemagtigden neigden voor den eerſten, de Aartshertogen voor den tweeden voorſlag. Omtrent de regeering der Landen, begreep men, dat een der Vorſten de verdeeling zou doen, waaruit de andere de keus hebben zou: 't welk Nieuwburg beſt aanſtondt: of, dat ieder de helft van 't Land, zes maanden in 't jaar, en de andere helft, de andere zes maanden, regeeren zou: waarin

(*u*) B. DUINGLO Verantw. I. *Deel, bl.* 161 *vv.*

in Brandenburg en de Staatſchen meer gevallen hadden. Ook neigden 'er, eerlang, de Franſchen en Engelſchen toe (*v*). Naderhand, veranderde men egter van gedagten. „ Men verdeelde de Landen, in twee dee„ len, ſtellende Kleeve, Mark, Ravensberg, „ Ravenſtein en eenige goederen in Brabant „ en Vlaanderen voor één deel, en Gulik „ en Berg, met het gene 'er toe behoort, „ voor het ander: om 't bezit van welke „ twee deelen, de Vorſten looten zouden." Voorts, kwam men overeen „ dat het vreemd „ krygsvolk, terſtond, vertrekken zou; dat „ de Vorſten geene Plaatſen in de magt van „ eenen derden zouden ſtellen, en dat de Ves„ tingwerken, ſedert Bloeimaand laatſtlee„ den, begonnen, geſlegt zouden worden." De Vorſten en de Gemagtigden van Frankryk, Groot-Britanje en de Staaten tekenden dit Verdrag (*w*). De Aartshertoglyken, laſt uit Spanje moetende afwagten, ſtelden 't uit. In Wintermaand, kwam 'er, eindelyk, bevel van Filips „ om geen verdrag te laaten ſlui„ ten, zonder dat hy 'er deel in hadt, om „ Wezel niet over te geeven, en om alles „ in den zelfden ſtaat te laaten, waarin het „ tegenwoordig was." De onderhandelingen werden, hierop, afgebroken (*x*). Men handelde, daarna, nog eenigen tyd, te Bruſſel en in den Haage, zonder iets te konnen ſluiten. De Legers waren, reeds in Slagtmaand, ge-

1614. Verdrag, aldaar gemaakt.

(*v*) Bentivoglio *bl.* 489-492. Baudart. Memor. VI. *Boek, bl.* 42, 43.
(*w*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 259, 261.
(*x*) Bentivoglio. *bl.* 500-503, 506.

1614. geſcheiden. Elk hieldt de ingenomen' Plaatſen ſterk bezet. Prins Maurits zondt de overige knegten en eenige Ruiters naar Munſterland en 't Stigt Paderborn, alwaar hy zwaare brandſchattingen vorderen deedt (*y*). 't Liet zig aanzien, dat het Krygsvolk der Aartshertogen en Staaten de Kleefſche en Gulikſche Landen niet zo haaſt verlaaten zou, als het 'er ingekomen was.

XX. Gezantſchap van den Grootvorſt van Muskovie.

In de Lente deezes jaars, was 'er een Gezantſchap uit Muskovie aangekomen in den Haage, om de Staaten te verzoeken, dat zy den Grootvorſt, *Michael Federowitz*, met eenige Oorlogsſchepen en geld, wilden ondersteunen, en een vaſt Verbond met hem aangaan. Doch de Staaten weezen dit verzoek, heuſchelyk, van de hand. De gezanten werden egter eerlyk onthaald, en, op hun vertrek, met gouden ketenen en penningen, beſchonken (*z*).

Oprechting eener HoogeSchoole, te Groningen.

Tot hiertoe, waren 'er maar twee Hooge Schoolen geweeſt, in de Vereenigde Gewesten, te Leiden, in Holland, en te Franiker, in Friesland. Doch in den Zomer deezes jaars, beſlooten de Staaten van Groningen en de Ommelanden, op 't ſterk aanraaden van Graave Willem Lodewyk, Stadhouder van dit geweſt, eene derde Hooge School op te regten, binnen Groningen, die, op den drieentwintigſten van Oogſtmaand, plegtiglyk werdt ingewyd (*a*). Ik vind, dat 'er, in de Lente des volgenden jaars, reeds omtrent tag-

(*y*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 51.
(*z*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 25.
(*a*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 23.

tagtig Studenten, op de Groninger Hooge Schoole, waren ingeſchreeven (*b*). 1614

Dus nadert ons verhaal, ongevoelig, wederom tot de Kerkelyke zaaken, die nog al niet nalieten de Grooten, de Predikanten en 't gemeen in geduurige onruſt te houden. 't Beſluit der Staaten van Louwmaand laatſtleeden werdt van de Remonſtranten, in 't gemeen, gaarne ontvangen. Ook namen veele Contraremonſtranten aan, te myden, 't gene de Staaten hadden afgekeurd. Doch eenigen vonden hierin merkelyke zwaarigheid, oordeelende zy, dat de Kerk, by dit beſluit, ten onregte beſchuldigd, en hun verbooden werdt, de waarheid te prediken (*c*). De Klaſſis van Hoorn veroordeelde drie Remonſtrantſche Predikanten, ſchoon het haar, door Gekommitteerde Raaden, verbooden was, en hieldt, ſedert, haare vergaderingen afzonderlyk. Ook werdt 'er, in de Stad, eene vergadering aangelegd, daar de Contraremonſtrantſche Predikanten van de Klaſſis, nu en dan, kwamen prediken (*d*). 't Beſluit der Staaten van Holland op de Kerkenvrede geeft veelen geen genoegen.

Te Rotterdam, daar de openlyke Leeraars vreedzaam waren, of Remonſtrantſch, durfde zeker makelaar zeggen „ dat hy liever „ van een varken dan van een' der Predi„ kanten getrouwd wilde worden." Doch hierom werdt hem het burgerregt, voor een jaar, en het makelaarſchap, voor altoos, afHandel tegen de Contraremonſtranten te Rotterdam en elders.

(*b*) *Vide* Epiſt. Select. *e Muſæo* J. G. Meelii *Dec.* III. *Ep.* I. II. VI. *p.* 79, 81, 90.
(*c*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 236, 237.
(*d*) Velius Hoorn, *bl.* 548. Trigland. *bl.* 834-842.

1614. afgenomen In 't voorleeden jaar, was, ter zelfder Stede, zeker' Ketelboeter, om 't wederſtreeven van de bevelen der Wethouderſchap in 't Kerkelyke, de Stad ontzeid (*e*). Doch ſommigen oordeelden, dat men, in deeze Stad, te ſcherp ging. Een Drukker van Schiedam deedt deeze twee regels, te Enkhuizen, in de Lotery, leggen:

Zeg my trekker friſch, ter eere van Oranje,
Wat onderſcheid daar is, tuſſchen Rotterdams
Inquiſitie en Spanje.

Doch de Gekommitteerde Raaden van Holland verklaarden zyne Loten verbeurd, en verweezen hem, voor veertien dagen, te water en te brood: welk vonnis, nogtans, ſlappelyk uitgevoerd werdt. Ondertuſſchen, was, uit het rym des drukkers, te ſpeuren, over welke zyde ſommigen den Prins thans reeds hielden te hellen. Men hoorde ook, ten deezen tyde, wederom nadeelige gerugten van den Advokaat, als of hy voorhadt, 't Land aan Spanje te brengen, en hierom verandering zogt, in den Godsdienſt. Zelfs zeiden eenigen, dat hy en Uitenbogaard Loontrekkers van Spanje waren, en Spaanſch geld uitdeelden, ten nadeele des Vaderlands. Ook hadt François van Aarſens, voor deezen, Gezant der Staaten aan 't Hof van Frankryk, uit misnoegen op den Advokaat, dien hy hieldt, bewerkt te hebben, dat men hem van dit gezantſchap ontzet hadt, zig, omtrent

Nadeelige gerugten van den Advokaat.

(*e*) Reſol. Holl. 17-20 *July* 1613. *bl.* 37. BRANDT II. *Deel, bl.* 214.

trent deezen tyd, zo men wil, laaten ontvallen, 1614.
„ dat ſommiger gezag zo niet geveſtigd was,
„ of het kon wel ter neder geworpen wor-
„ den (*f*)." Woorden, die naderhand bleeken, voorboden geweeſt te zyn van den ramp, die den Advokaat beſchooren was.

Te Amſterdam, daar men zig, gelyk wy, te vooren, zagen, ſterkſt verzet hadt, tegen het beſluit der meeſte Leden van Holland van Louwmaand laatſtleeden, ſcheen men ook andere Steden te willen aftrekken van dit Beſluit. In Louwmaand des jaars 1615, werdt, aldaar, in de Vroedſchap, voorgeſlaagen, of men, van Stads wege, niet iet doen zou, ten behoeve van hun, die zig, te Hoorn, van de openbaare Kerke, hadden afgezonderd. De meeſte Leden der Vroedſchap hielden hier de zyde der Contraremonſtranten. Doch Kornelis Pieterszoon Hooft, Raad en Oud Burgemeeſter, beweerde „ dat het onredelyk zyn zou, „ zig te moeijen met de byzondere huishou- „ ding eener Stad; daar men zelf niet ge- „ zind was toe te ſtaan, dat de meeſte Le- „ den der Vergaderinge van Holland hunne „ Beſluiten, binnen Amſterdam, deeden gel- „ den." Wat 'er op den gemelden voorſlag beſlooten werdt, weet ik niet: doch 't is zeker, dat Hoofts raad, doorgaans tot gemaatigdheid ſtrekkende, thans minder ingang vondt, dan voor eenige jaaren, en ſlegts van de minſten in getal werdt aangenomen. En 't zal niet ondienſtig zyn, hier, in 't voor-

XXI. Handeling in de Vroedſchap te Amſterdam. 1615.

by-

(*f*) Brandt II. *Deel, bl.* 245, 246.

1615. bygaan, aan te wyzen, wat 'er, naar sommiger verhaal, de naaste oorzaak van geweest zy.

De baatzugt van eenige Regenten aldaar is, volgens sommigen, oorzaak, dat men den raad des Oud Burgemeesters Hooft verwerpt.

Men hadt, al voor veele jaaren, besloo-ten, de Stad voor de derde reize uit te leggen, en, in 't jaar 1601, eenen aanvang van 't werk gemaakt. Eenige Regenten, deeze uitlegging te gemoet ziende, hadden, kort te vooren, veele landen en erven, even buiten de Stad gelegen, opgekogt, welken zy, naderhand, op de schatting van die van den Geregte, tot Stads gebruik, weigerden af te staan, gelyk andere gemeene burgers verpligt werden te doen. Hooft en andere Wethouders oordeelden, dat deeze Regenten zulks, insgelyks, behoorden te doen, zonder merkelyke winst te vorderen. Doch zy begreepen 't anders, en waren nog met de winst van vyftien guldens op de roede, of negenduizend op de morgen niet te vrede. Tegen dit hun gedrag nu, vondt Hooft geraaden, zig, in den vollen Raad, aan te kanten, onder anderen zeggende „ dat de „ Regenten der Stad, kans ziende, om, voor „ zig zelven, merkelyk voordeel te trek-„ ken, uit het beleid der Stads zaaken, over-„ leggen moesten, of zulks tot dienst, of „ tot ondienst van de Stad en Gemeente „ strekken zou. Dat het byzonder belang „ wyken moest, voor 't gemeen. Dat de „ Raaden der Stad schuldig waren te bezor-„ gen, dat de Stad of Gemeente, die by „ weeskinderen vergeleeken werdt, en op „ aarde geenen anderen voorstand hadt dan „ den Raad, geen ongelyk, noch door henzel-

„ ven,

„ ven, noch door anderen, wierdt aange- 1615.
„ daan. De Regenten ſtonden, voer hy
„ voort, op een hoog tooneel, van waar
„ hunne handelingen, van groot en klein,
„ aanſchouwd en geoordeeld konden wor-
„ den. Al 't verſtand der Gemeente werdt
„ niet beſlooten, binnen de kamers der Re-
„ geeringe. In de Stad, waren zeer veele
„ verſtandigen, die ook uit hunne oogen
„ zagen. Waarom het te meer noodig was,
„ dat de Regenten hun doen en laaten, met
„ een goed geweeten, konden verantwoor-
„ den, buiten allen ſchyn van byzonder
„ voordeel te zoeken, ten nadeele van 't
„ gemeen. Livius hadt, over dit ſtuk, dee-
„ ze goede les nagelaaten: *Gelyk de geheele*
„ *Magiſtraat*, zeide hy, *den Raad, en de Raad*
„ *het volk in agtbaarheid overtreft, zo is zy ook*
„ *gehouden, in 't opneemen van alle zwaare zaa-*
„ *ken, voor te gaan. Indien gy uwen minderen*
„ *iet wilt beveelen; gy zultze allen, te ligter,*
„ *tot gehoorzaamheid brengen, zo gy eerſt u*
„ *zelven en de uwen aan die Wet onderwerpt.*
„ *Ook valt hun de ſchatting niet zwaar, als zy*
„ *zien, dat ieder der voornaamſten zig zelven*
„ *meerderen laſt oplegt, dan elk, hoofd voor*
„ *hoofd, draagen moet.* Dat was wat anders,
„ dan, boven zyne gewoonlyke wedde, meer
„ voordeels dan andere burgers te willen
„ genieten, of minder bezwaarnis draagen."
Men meent, dat zy, die zig door deeze en diergelyke redenen geraakt vonden, ſedert, zo misnoegd werden op den Heere Hooft, dat zy hem, die, van het jaar 1588, tot het jaar 1610, agt reizen Burgemeeſter geweeſt

1615. was, en van deezen agt, vier reizen, twee jaaren na elkanderen, geregeerd hadt, ſedert uit het Burgemeeſterſchap wiſten te houden; waardoor ook zyne ſtem, in de Vroedſchap, minder klemde, en byzonderlyk over 't ſtuk der kerkelyke geſchillen kleinen ingang vondt. Sommigen erkenden, inderdaad, dat het geſchil over de opgekogte erven misnoegen tegen hem verwekt hadt. Doch 't was den meeſten zeer naar den zin, dat zy hem dus onder de knie hadden weeten te krygen. Dokter *Sebaſtiaan Egbertszoon* en *Jakob de Graaf*, beide, gelyk hy, Oud Burgemeeſters, waren de voornaamſten uit den Raad, die 't, in gemaatigdheid, met Hooft, eens waren. Doch zy waren beide maar eens Burgemeeſter geweeſt, en werden, ſedert, niet wederom verkooren (*g*).

Een Remonſtrantſch Predikant, te Amſterdam, geſchorſt in zynen dienſt.

De Contraremonſtranten hadden, derhalve, in deeze Stad, eenen ſterken ſteun aan de Regeeringe: waarom het hun, in dit zelfde jaar, nog gelukte, *Simon Goulart*, Predikant der Walſche Kerke, die de Leer der algemeene genade gepredikt, en de verwerping der kleine kinderen tegengeſproken hadt, te doen ſchorſen in zynen dienſt (*h*). Ook hielden deze, hier, in den nazomer, eene of twee heimelyke vergaderingen, buiten kennis, en geheel tegen den zin der meeſte Leden van Holland, die der Wethouderſchap aanſchreeven, dat zy zulke vergaderingen, zonder uitſtel, beletten en doen ſcheiden moeſten.

Vergaderingen der Contraremonſtranten, te Amſterdam.

Som-

(*g*) Brandt II. *Deel, bl.* 247-251.
(*h*) Brandt II. *Deel, bl.* 261 *enz.*

Sommigen melden, dat men, in deeze By- 1615.
eenkomſten, overwoogen hadt, door wat middel, men beſt eene Nationale Sinode zou konnen verkrygen (*i*); doch anderen meenen, dat 'er beſlooten werdt, zig van de Remonſtranten af te zonderen (*k*).

XXII. In ſommige Steden, ſchikt men zig tot afzondering.

In verſcheiden' andere Steden, als te Gouda, in den Haage, te Rotterdam, en te Haarlem, begon het zig reeds te ſchikken, tot deeze afzondering. Te Leiden, daarentegen, ſcheen men zig te vlyen tot onderlinge verdraagzaamheid. De Contraremonſtranten, in eenigen deezer Steden, daar de Regeering de beſluiten der Staaten zogt te handhaaven, noemden zig de *doleerende* of klaagende Kerken (*l*). De meeſte Leden van Holland hielden veelen van deeze dingen te ſtrekken tot groote onruſt, oneenigheid en ſcheuring, en tot benadeeling van den welſtand des Lands. Zy begreepen ook, dat de Kerkelyken in eenige Steden te zeer hadden uitgevaaren tegen 't gezag der burgerlyke overheid, in kerkelyke zaaken: waartegen, naar 't oordeel van de Edelen en van alle de Steden, by tyds, behoorde voorzien te worden, overeenkomſtig met de voorgaande Beſluiten (*m*). Ook zondenze, op 't einde des jaars, de Kerkenordening van den jaare 1591 aan alle de Steden en Dorpen, met verlof, om zig daarnaar te mogen gedraagen. Hierby, werden gevoegd alle de Beſluiten, tot onder-

De Staaten zenden de Kerkenordening en hunne Beſluiten

(*i*) Baudart. Memor. VII. *Boek*, *bl.* 11.
(*k*) Uytenb. Berigt op 't nader Adv. *bl.* 18.
(*l*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 277, 291.
(*m*) Baudart. Memor. VII. *Boek*, *bl.* 8, 9.

1615. derhouding van de eenigheid en vrede der Kerken, ſtaatswyze, genomen. Beide de Kerkenordening en Beſluiten werden ook gezonden aan de Klaſſen en Kerkelyken (*n*): en eenige Klaſſen, met naame die van Woerden en Over-Rynland, namen aan, zig naar dezelven te zullen gedraagen (*o*). In Hooimaand, hadden de algemeene Staaten wederom een Plakaat laaten uitgaan, tegen Blaauwboekjes en ſchimpſchriften, die, ten deezen tyde, ſterk in zwang gingen (*p*).

aan de Steden, Dorpen, Klaſſen en Kerkelyken.

XXIII. Beweeging te Leeuwaarden.

De beweegingen, die, thans, in 't klein, in ſommige Steden, beſpeurd werden, meenden eenige doorzigtige luiden aangelegd te zyn, tot verandering in de Regeering; waarvan men, dit jaar, te Leeuwaarden, een merkwaardig voorbeeld zag. Wy hebben, hier voor (*q*), verhaald, hoe 't ſommigen, in den jaare 1610, gelukt ware, verandering in de Regeeringe te wege te brengen, in deeze Stad. Sedert, hadden de nieuwe Regenten wel aan eenigen uit de Burgerye, die, huns oordeels, gemaatigde gevoelens hadden, in 't ſtuk van den Godsdienſt, doch, by anderen, den naam droegen van Vrygeeſten, Papiſten, Menniſten en diergelyken, genoegen konnen geeven; maar geenszins aan allen. Men vondt 'er ook, die de nieuwe Regenten beſchuldigden van dezelfde misſlagen, welken zy en de hunnen, eertyds, den ou-

(*n*) Reſol. Holl. 1-22 *Dec.* 1615. *bl.* 33. Groot-Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 461.
(*o*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 312.
(*p*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 439.
(*q*) *Bl.* 24.

ouden te laſt gelegd hadden. 't Bleek, ten minſte, klaar, dat zy zig zelven en die 't met hen hielden alleen in de Regeering zogten te handhaaven; anderen, die 't, naar veeler oordeel, beter meenden met den Godsdienſt, daar buiten ſluitende. Die 't met deeze laatſten eens waren, heette men, hier, *Geneefſche*, de anderen *politike* of ſtaatkundige *Geuzen* (r). In Wintermaand des jaars 1614, hadden eenige Gemagtigden der Burgerye, zo als zy zig noemden, zig by de Wethouderſchap vervoegd, met een Vertoog, waarin zy klaagden „ dat de voori„ ge misbruiken niet geweerd werden; dat „ men luiden van den Hervormden Gods„ dienſt uit de Regeeringe hieldt, en 'er „ zulken toe riep, die, in 't ſtuk der Lee„ re, verdagt waren, of 'er weinig werks „ van maakten: voorts verzoekende, dat „ 'er, door Gemagtigden uit de Wethou„ derſchap en uit de Burgerye, eenen on„ partydigen Raad mogt benoemd, en door „ den zelven, de Regeering herſteld wor„ den, op eenen beteren voet." De Wethouders hadden, hierop, geantwoord, dat zy zig houden wilden aan 't Oktroi op de beſtelling der Magiſtraat, ten tyde van Leiceſter, gegeven; 't welk ſommigen hunner, nogtans, in 't jaar 1610, reeds gebroken hadden. Men was, hierop, getreden tot de verkiezing der jaarlykſche Wethouderſchap. De Gemagtigden der Burgerye hadden 'er eene *aantuiging tegen gedaan, waarop zy in

1615.

Geneefſche en politike Geuzen.

* *Proteſt.*

(r) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 69.

1615. in hegtenis genomen, en niet geſlaakt waren, voor dat zy de nieuwe Magiſtraat voor wettig hadden erkend. 't Morren nam, ondertuſſchen, toe (*s*). De Staaten, op den Landdag, in Sprokkelmaand deezes jaars, byeen gekomen, namen 'er kennis van, en magtigden den Stadhouder, de Gedeputeerde Staaten en het Hof, om den twiſt, door gevoeglyke wegen, te ſliſſen. Men tradt in onderhandeling met de Wethouders; doch kon 't niet eens worden. Graaf Willem en de twee Kollegien vonden, derhalve, geraaden, zig van de magt, hun verleend, te bedienen, en ſtelden vaſt „ dat de tegen„ woordige Wethouders in 't bewind zou„ den blyven, tot den eerſten van Louw„ maand naaſtkomende, wanneer de Stad„ houder, de Gedeputeerde Staaten en het „ Hof, voor deeze reize, eene nieuwe Ma„ giſtraat en gezwooren' Gemeente beſtel„ len zouden: waarna de Wet, jaarlyks, zou „ veranderd worden, in deezer voege: dat „ de dienende Wethouders, op den Nieuw„ jaarsdag, eerſt twaalf Perſoonen noemen „ zouden, der Hervormde Leere, zo als „ dezelve nu, openlyk, in de Kerke, ge„ leerd werdt, toegedaan, en vaſte goede„ ren in de Stad bezittende: dat zy daar„ enboven, nog vier Perſoonen noemen „ zouden; doch niet uit de gezwooren' Ge„ meente, of uit de twintig Hopluiden der „ ſchutterye: dat de gezwooren' Gemeente en de Hopluiden by deezen vier, elk nog „ vier

De Stadhouder en de twee Kollegien ſtellen orde op de Magiſtraatsbeſtelling.

(*s*) WINSEM. Chron. XX. *Boek*, *bl.* 131.

„ vier Perſoonen zouden voegen: welken 1615.
„ twaalf nog zes anderen tot zig kiezen, en
„ daarna hun getal, by lotinge, tot op de
„ helft, dat is, negen, verminderen zou-
„ den; welke negen *Electeurs* of kiezers der
„ nieuwe Wethouderen zouden zyn, en de
„ plaats van eenen Burgemeeſter en twee
„ Schepenen, die, jaarlyks, zouden afgaan,
„ uit de eerſtgenoemde twaalf Perſoonen,
„ vervullen." De tegenwoordige Regeering, voorziende, dat men haar uit het bewind ſtellen zou, viel klagtig aan de algemeene Staaten; die, hierop, bewoogen, meent men, door den *Advokaat Oldenbarneveld*, eenen ernſtigen brief naar Leeuwaarden lieten afgaan, waarin, het gezag des Stadhouders en der twee Kollegien, naar ſommiger oordeel, veel te laag geſteld werdt. Ook zondenze *Chriſtoffel Biesman*, Burgemeeſter van Nieuwmegen, *Adriaan Teding van Berkhout*, Raad in den Hove van Holland, en *Adolf van de Waal*, Heer van Moersbergen, naar Leeuwaarden af; die, allen drie den Remonſtrantſchen toegedaan zynde, de verandering der tegenwoordige Regeeringe zogten te voorkomen. Doch tegen 't einde des jaars, ontſtondt 'er zulk een geweldige oploop, dat men voor een bloedbad begon te vreezen, waarom zy 't bevorderen van hun oogmerk moeſten opgeeven. De Stadhouder en de twee Kollegien veranderden de Wethouderſchap en gezwooren' Gemeente, ſtellende drie Burgemeeſters aan, die, voor 't jaar 1610, in 't bewind waren geweeſt, nevens eenen der tegenwoordigen, waarna

De algemeene Staaten zoeken de tegenwoordige Regeering te handhaven.

die egter veranderd wordt.

zig

1615. zig alles begon te ſchikken tot ruſt (*t*).

XXIV. Nieuwe twiſt tuſſchen den Hertoge en de Stad van Brunswyk.

De twiſt tuſſchen den Hertog en de Stad van Brunswyk, waarvan wy, op 't jaar 1606, gewaagd hebben (*u*), was, omtrent deezen tyd, wederom heviger ontſteken, dan te vooren. De Hertog vorderde de ſleutels van de Stad, welken men hem niet begeerde in handen te laaten. De Stad werdt ook nu, gelyk te vooren, geſtyfd door de Hanze-Steden, die ongaarne zagen, dat de Hertog zo groot een gezag hadt, als hy begeerde, over een der Leden van hun Verbond. Met twee van deeze Hanze-Steden, waren de Vereenigde Staaten, onlangs, in verbond getreden; met Lubek, in 't jaar 1613 (*v*); en met Maagdenburg, in 't voorleeden' jaar; hoewel deeze laatſte Stad zig, hierdoor, het ongenoegen des Keizers en des Keurvorſts van Saxen op den hals gehaald hadt. De Stad Brunswyk dagt, hierom, dat het tyd was, zig ook te verbinden met de Vereenigde Staaten, en hadt, ten dien einde, te gelyk met die van Maagdenburg, haare gemagtigden herwaards gezonden. De Staaten hadden den Hertoge, te vooren, bygeſtaan, tegen de Stad; doch ziende hem geene eene lyn met hen trekken, in de zaaken van Gulik en Kleeve; warenze nu genegener, om zig met de Stad te verbinden (*w*). Te Hanover werdt, in den voorzomer deezes jaars, eene Byeenkomſt gehouden tuſſchen de Gemag-

(*t*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 69.
(*u*) IX. *Deel*, *bl.* 201.
(*v*) *Zie* hier voor, *bl.* 65.
(*w*) BAUDART. Memor. VI. *Boek*, *bl.* 9.

mágtigden des Hertogs en die der Hanze-Steden, om de geſchillen by te leggen. Doch men ſcheidde vrugteloos. In Oogſtmaand, ſloeg de Hertog, andermaal, 't beleg voor de Stad, haar beſchietende met gloeiende kogels, waardoor de voornaamſte gebouwen deerlyk beſchadigd werden. De algemeene Staaten, aangemaand door den Koning van Groot-Britanje, hadden, ondertuſſchen, eenigen Gemagtigden, uit de Gelderſche en Overyſſelſche Hanze-Steden naar Lubek geſchikt, laſt gegeven, om een Verdrag met deeze Steden te ſluiten, ten behoeve van Brunswyk. Zy zonden, daarenboven, Graaf Fredrik Henrik, met een Leger, om de Stad te ontzetten (x). De Graaf vertrok uit den Haage, op den tweeden van Slagtmaand, trekkende, voorts, door Munſterland, over Breemen en Hamburg, naar Brunswyk, en, onder wege, in den naam van den Keurvorſt van Brandenburg, bezit neemende van Herwerden en eenige andere Steden, in het Graaffchap Ravensberg. De tyding van zyne aankomſt alleen was genoeg, om den Hertog te doen beſluiten, tot het opbreeken van 't Beleg. Men trof, daarna, een Beſtand. De Hertog zogt Graaf Henrik te beweegen, om te rug te trekken met zyn Leger. Doch de Hanze-Steden vermaanden hem te blyven. De Hertog was, derhalve, genoodzaakt te komen, tot een redelyk Verdrag met de Stad: welk, op den laatſten van Win-

1615.

De Stad wordt belegerd.

De algemeene Staaten zenden Krygsvolk tot ontzet derwaards.

(x) Baudart. Memor. IV. *Boek*, *bl.* 72.

1615. Wintermaand getekend werdt (*y*). Ten zelfden tyde, ſlooten de Gemagtigden der Vereenigde Geweſten ook een Verbond van vriendſchap en onderlinge beſcherming, voor den tyd van twaalf jaaren, met de Hanze-Steden, Roſtok, Straalzond, Wismar, Grypswalde, Maagdenburg, Brunswyk, Lunenburg en Anklam (*z*). Zy trokken, terſtond hierop, naar Hamburg en Breemen, met welke beide Steden, in Louwmaand des volgenden jaars, een diergelyk Verbond geſlooten werdt. Ook kwam men, eerlang, overeen, wegens het aandeel, welk de Vereenigde Staaten en ieder der Hanze-Steden, in de laſten des Verbonds, zouden hebben te draagen (*a*).

Verbond met de Hanze-Steden.

1616.

De Staaten leggen bezetting in Ligtenvoorde en Borkelo.

Tuſſchen de Munſterſchen en de Heeren van Bronkhorſt, was lang geſchil geweeſt, over het regt tot de Heerlykheden van Borkelo en Ligtenvoorde. Het Hof van Gelderland, met eenige Raaden, uit de Hoven van Holland, Friesland en Utrecht, geſterkt (*b*), onlangs, uitſpraak over dit geſchil gedaan hebbende, in voordeel van *Jooſt, Graave van Bronkhorſt*, beſlooten de algemeene Staaten, zig meeſter te maaken van deeze twee Steden, die Munſterſche bezetting inhadden. *Herman Kreyink*, een deel der bezettinge uit Zutfen en de naaſte Plaatſen geligt hebbende, bemagtigde Ligtenvoorde, op den tienden

(*y*) *Zie* het *by* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 277.
(*z*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 186. DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 274. Groot Plakaatb. IV. *Deel*, *bl.* 230.
(*a*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 44.
(*b*) VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 70.

den van Louwmaand. De Kolonel *Diderik van Dorth* trok, met dertien vendelen knegten en negen kornetten paarden, in Sprokkelmaand, naar Borkelo. Men liet hem, terſtond, in de Stad, en hielp hem, vervolgens, het Kaſteel belegeren: welk, op den vyfentwintigſten, by verdrag, opgegeven, en ſedert, zo wel als Ligtenvoorde, met Staatſche bezetting, voorzien werdt (*c*). 1616.

Zoeſt en Lipſtad worden, door de Aartshertogen, verzekerd.

Met de Lente deezes jaars, bragten de Spaanſchen, in 't Land van Kleeve, een Leger te velde van zes- of zevenduizend man, onder de Graave Henrik van den Berge: 't welk Prins Maurits bewoog, de bezettingen van Emmerik en Rees te vermeerderen, alzo hy voor eene belegering deezer Steden bedugt was. Doch 't bleek, eerlang, dat men voorhadt zig te verzekeren van de Weſtfaalſche Steden, Zoeſt en Lipſtad, die, in Grasmaand, Spaanſche bezetting moeſten inneemen (*d*). De Staaten deeden, kort hierna, Emmerik en Rees merkelyk verſterken. De Veſtingwerken van Grol werden, daarentegen, op bevel der Aartshertogen, ook veel verbeterd (*e*).

Grol verſterkt.

Plakaaten tegen 't ſtrooperyen der Krygsknegten.

Tegen de ſtrooperyen en andere baldaadigheden der Staatſche knegten, in de Landen van Gulik en Kleeve, werdt, in 't naajaar, en naderhand meermaalen, door ſcherpe Plakaaten, voorzien (*f*). Ook verbooden de algemeene Staaten, dugtende voor verloop

(*c*) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 35.
(*d*) Reſol. Holl. 1 *Maart* -- 26 *April* 1616. *bl.* 7.
(*e*) Reſol. Holl. 1 *Maart* -- 26 *April* 1616. *bl.* 11. Baud. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 42, 44.
(*f*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 125, 130.

1616. loop hunner manſchap, omtrent deezen tyd, hunnen onderzaaten, zig in krygsdienſt van uitheemſche Mogendheden te begeeven (*g*).

XXV. Gezantſchap naar Zweeden en Muskovie.

De algemeene Staaten, in 't voorleeden jaar, een gezantſchap naar Zweeden en Muskovie gezonden hebbende, om eene vrede te bemiddelen, tuſſchen deeze Mogendheden, die in oorlog geraakt waren, zagen het, in Oogſtmaand deezes jaars, genoegzaam onverrigter zaake, te rug keeren. Alleenlyk was 'er een Beſtand, voor drie maanden, getroffen (*h*).

Oploop te Delft.

't Verhoogen van den Kooren-Excyns te Delft, tot verval der onkoſten, op 't graaven eener nieuwe vaart ten behoeve der Stede, verwekte aldaar, in den Zomer deezes jaars, eene zorgelyke beroerte. 't Graauw was over deezen nieuwen laſt te meer misnoegd, om dat de Wethouderſchap, ten zelfden tyde, goedgevonden hadt, den Wyn-Excyns een weinig te verminderen. Vyf of zes wyven begaven zig naar 't Stadhuis, ſtoutelyk eiſchende, dat de nieuwe verhooging afgeſchaft werdt. Men liet haar agter af, en in hegtenis brengen. Doch kort hierop raakte een heele hoop wyven, jongens en eenig manvolk op de been, trekkende, onder 't ſlaan op eenen koperen ketel, naar 't Excynshuis, dat opgebroken en geplonderd werdt. 't Geregt liet wederom eenigen der ſtoutſte wyven vatten: 't welk den overigen hoop vrouwvolk, derwyze, verbitterde, dat zy

(*g*) Groot-Plakaatb. II. *Deel, kol.* 294, 294. I. *Deel, kol.* 551.
(*h*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek, bl.* 101 *enz.* VAN DEN SANDE V. *Boek, bl.* 71.

zy raazende naar 't Stadhuis liepen, de gevangenis los braken, en haare gezellinnen verloſten. Voorts, werden de glazen van 't Stadhuis uitgeſmeeten, en alles met vernieling gedreigd: 't welk de Wethouderſchap, eindelyk, noodzaakte, den nieuwen Excyns af te ſchaffen, en vergiffenis te verleenen van 't gene 'er, in den oproer, misdreeven was. Doch 't Hof van Holland trok zig, ſedert, deeze zaak aan, daagde eenige mannen, die men handdaadig hieldt aan den oproer, en verwees eenigen, die verſcheenen, in geldboeten (*i*). Den overigen werdt, daarna, door 's Lands Staaten, vergiffenis verleend (*k*). 1616.

De zaaken der Ooſtindiſche Maatſchappye ſtonden, ten deezen tyde, zeer voordeelig. Zy bezat nu vyfenveertig groote ſchepen, voerde, op dezelven, en op haare ſterkten, in Indie, meer dan vierhonderd metaalen, en omtrent zesendertighonderd yzeren ſtukken geſchuts, en hadt tienduizend man, ſoldaaten en bootsgezellen, in haaren dienſt (*l*). In Oogſtmaand des jaars 1614, hadt zy Joris van Spilbergen, met vier ſchepen, gezonden naar de Molukken. Hy nam de reize door de Straat van Magellanes, welke hy, in Grasmaand des volgenden jaars, doorzeilde. Voorts, bezogt hy de kuſten van Chili en Peru, de Portugeezen en Spanjaards, alomme, zo veel afbreuks doende, als hy kon. In Hooimaand, raakte hy, omtrent Cal- Voordeelige ſtaat der Ooſtindiſche Maatſchappye. Spilbergens togt, door de Zuidzee.

(*i*) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 53.
(*k*) Reſol. Holl. 18 *Maart* 1617. *bl.* 66.
(*l*) Baudart. Memor. *f.* 180. *van den eerſten Druk.*

1616. Callao de Lima, ſlaags met eenige Spaanſche Gallioenen. Het Admiraals ſchip derzelven werdt in den grond geſchooten: de overige Gallioenen genoodzaakt te wyken. Spilbergen, toen voortgezeild zynde, overviel, plonderde en verbrandde, in Oogſtmaand, de Stad Payta: begaf zig, vervolgens, naar Aquapulco, daar de Spanjaards hem toelieten, zig te ververſchen, na dat men een onderling Verdrag gemaakt hadt. Van Aquapulco zeilde hy naar de Molukken, en kwam, in Lentemaand deezes jaars, aan Ternate. Hier vondt hy de Stad Malaja in goeden ſtaat. Daarna, naar Bantam verzeild, vernam hy, dat de Admiraal Steven van der Haagen drie Spaanſche Gallioenen en nog een groot Konings ſchip verbrand hadt, voor Malakka. Ook hadt de Kommandeur *Jan Dirkszoon Lam* het Eiland Pulewai, een der rykſte Bandaſche Eilanden, welk veel Nooten en Foelie uitleverde, overmeeſterd. Spilbergen vertrok, in Wintermaand, wederom naar 't Vaderland, met twee ſchepen, en kwam, in Zomermaand des jaars 1617, in Zeeland aan (*m*). Men waardeerde de goederen, welken hy medebragt, op twee-entwintig tonnen ſchats(*n*).

't Gewigtigſte, welk, dit jaar, door de Vereenigde Staaten, uitgevoerd werdt, was het loſſen van Vliſſingen, Rammekens en Briele, eertyds in verzekering gegeven aan Koninginne Elizabet, en, tot hiertoe, bezet met En-

(*m*) SPILBERG. Reis rondsom den Aardkl. *bl.* 20, 39, 46, 50, 61, 62, 63, 65, 66. BAUDART. Memor. *f.* 170 *van den eerſten Druk.*

(*n*) BAUDART. Memor. *f.* 239 *verſ. van den eerſten Druk.*

Engelſch Krygsvolk. Men gaf den Advokaat Oldenbarneveld, in 't gemeen (*o*), de eer van 't gelukkig voltrekken eener handeling, die de Vereenigde Geweſten onthief van het eenigſte overblyffel hunner voorige afhangkelykheid van vreemde Mogendheden; en den Engelſchen ook den ſchyn benam, waarop zy zig, buitens Lands, eenig gezag over deezen Staat plagten toe te ſchryven. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy, beknoptelyk, ontvouwen, wat tot deeze gewigtige handeling aanleiding gegeven heeft. 1616.

XXVI. Huwelykshandeling tuſſchen Spanje en Groot-Britanje.

Wy hebben, reeds meer dan eens, aangemerkt (*p*), dat Jakob de I, van den aanvang zyner Regeeringe af, ſterke genegenheid getoond hadt, om zig, met Spanje, door 't Huwelyk van zynen Zoon, Prinſe Henrik, met de Infante Anna Maria Mauritia, nader te verbinden. Doch deeze Prinſes was ſedert ondertrouwd, met Lodewyk den XIII, Koning van Frankryk. Ook was Prins Henrik, in 't jaar 1612, overleeden (*q*). De Koning verloor, nogtans, de begeerte niet, die hy zo vroeg hadt aangekweekt. Filips de III. hadt nog eene Dogter, Maria genaamd, die merkelyk jonger was: en deeze hadt Jakob de I. zynen Zoon, *Karel*, die, in Slagtmaand deezes jaars, tot Prins van Walles, verklaard werdt (*r*), toegeſchikt. Men meent, dat hy, de hoogſte verbeelding hebbende van de Koningklyke waar-

(*o*) Waar. Hiſt. van J. v. Oldenbarnev. *bl.* 111.
(*p*) IX. *Deel*, *bl.* 260, 355.
(*q*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 75.
(*r*) Rapin *Tom.* VII. *p.* 105.

1616. De Koning was in geduurige verlegenheid
geld gebrek. om geld, welk hy zo rykelyk ſpilde, onder een groot getal van gunſtelingen (x), dat hy, naauwlyks, middel wiſt, om de koſten zyner Hofhoudinge, behoorlyk, goed te maaken. Het Parlement, weetende hoe kwalyk 's Konings inkomſten beſteed werden, was, ſedert eenigen tyd, onwillig geweeſt, om hem te onderſteunen. Het laatſte was, in 't jaar 1614, vrugteloos, geſcheiden (y), en 't volk was thans zo misnoegd op de Regeering, dat het niet te wagten was, dat de Koning een nieuw zou beſchryven: 't welk, nogtans, vereiſcht werdt, om, met 's volks genoegen, aan penningen te geraaken. Dit alles wiſt men, in den Haage. De eenige zwaarigheid beſtondt maar in de zaak derwyze te beleiden, dat de Koning de herlevering der Steden zelf voorſloeg; wanneer men gelegenheid hebben zou, om hem, met minder dan agt millioenen, te voldoen, welken men ten volle zou hebben moeten betaalen, als de herlevering, van der Staaten zyde, begeerd was geworden. En om den Koning hiertoe te brengen, werdt het ſtuk, zo men, meent, voornaamlyk door beſtelling des Advokaats, op deeze wyze, aangelegd.

XXVII. Beleid van Oldenbarneveld en Karon. Men liet de Engelſche bezettingen, in de Steden van verzekering, eenigen tyd, onbetaald. Zy vielen, hierop, klagtig aan den Koning, die de Staaten vermaande, op het voldoen der knegten te paſſen. Men beriep zig

(x) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 107.
(y) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 90.

zig op den slegten staat van 's Lands geld- middelen, veroorzaakt door den kryg. Aan 't Krygsvolk gaf men goed bescheid; doch verschoof hunne voldoening, van tyd tot tyd. In Engeland, hieldt men aan, met dringen op betaaling, by den Staatschen gezant Noël de Karon, die, eindelyk, als uit zig zelven, voorsloeg „ dat de Staaten, veelligt, besluiten zouden, het uiterste hunner poogingen in 't werk te stellen, om alle's Konings agterstallen te voldoen, en 't geld, daartoe noodig, tot eene hooge Rente, op te neemen; zo zyne Majesteit kon goedvinden, „ hun de herlevering der Steden van verzekering aan te bieden." Deeze opening vondt gehoor, by den Koning, die ontbloot was van geld; en by de Hovelingen, die hunnen mond reeds, om strydt, maakten op deezen vetten buit. De Koning schreef, kort hierna, aan de Staaten „ dat hy, hen aanziende voor zyne goede vrienden en bondgenooten, die een' en denzelfden Godsdienst met hem beleeden, en in de algemeene zaaken, het zelfde belang hadden als hy, geene reden hadt, om te dugten, „ dat er ooit eenig misverstand ontstaan zou, „ tusschen hen beiden om welke oorzaak, „ hy, zo zy begeerden zig in 't bezit te stellen van hunne Steden, genegen was, om „ hun dezelven weder te geeven." De Staaten draalden niet, met hun besluit. Karon kreeg last, om met den Koning te handelen. Jakob de I. magtigde zynen geheimen Raad, om de zaak met hem af te doen (z), en

1616. om de Steden van verzekering te lossen.

(z) Act. Publ. Angl. Tom. VII. P. II. p. 210.

1616. en men was 't eens, binnen weinige dagen. De Staaten verbonden zig, den Koning, voor alle agterſtallen, twee millioenen zevenhonderdagtentwintigduizend guldens eens te betaalen (*a*): en deeden 't, op den beſtemden tyd. De bevelhebbers der Steden van verzekering kreegen, nog voor 't einde van Bloeimaand, laſt, om dezelven te ruimen (*b*). Prins Maurits toog, in Zomermaand, naar den Briele, om bezit van deeze Plaats en van de twee onderhoorige Sterkten te neemen. De Engelſche bezetting, driehonderdvyfenzeſtig man ſterk, verliet de Stad, op den elfden. Ten zelfden dage, trok de bezetting van Vliſſingen en Rammekens, die zeshonderd man ſterk was, uit deeze twee Plaatſen. De Staaten hielden, nogtans, het Engelſch Krygsvolk in hunnen dienſt, ſtellenlende, ten verzoeke van Koning Jakob, *Robert*, Burggraaf *l'Ile*, die Bevelhebber van Vliſſingen en Rammekens geweeſt was, tot Overſte van het zelve aan (*c*). Horatio Vere, gewezen Bevelhebber van den Briele, bleef ook in den dienſt deezer Landen. Aan 't Franſche Hof, hieldt men het overleveren der verpande Steden voor zulk een' onvoorzigtigen ſtap van Koning Jakob, dat ſommigen niet ſchroomden, aan den Engelſchen Gezant, *Thomas Edmonds*, te verklaaren „ dat men, in Frankryk, jaarlyks, de „ Staa-

De Engelſche bezetting trekt uit Briele, Vliſſingen en Rammekens.

Oordeel van 't Franſche Hof, over 't herleveren der verpande Steden.

(*a*) BURNET Hiſt. of his own Time *Vol.* I. *p.* 15. RAPIN *Tom.* VII. *p.* 108, 109, 110.

(*b*) Notul. Zeeland, 20 *May*, 30 *Juny* 1616. *bl.* 73, 93. Cabala *or* Myſteries of State *P.* I. *p.* 190, 191. Act. Publ. Angl. *Tom.* VII. *P.* II. *p.* 211, 212.

(*c*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 24. BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 52. ALKEMADE Briel, I. *Deel*, *bl.* 136, 375.

„ Staaten met groote ſommen onderſteunde, 1616.
„ hun daarenboven veele millioenen, die
„ voor deezen waren opgeſchooten, kwyt-
„ ſcheldende, om hen te brengen tot de af-
„ hangkelykheid, waartoe Groot-Britanje
„ hen, door het bezetten der verpande Ste-
„ den, gebragt hadt: waarom Koning Ja-
„ kob zig nergens door moeſt hebben laa-
„ ten beweegen, om deeze Steden te rui-
„ men." Men voegde 'er by „ dat Frank-
„ ryk, tot hiertoe, geen' invloed gehad hadt
„ op den Vereenigden Staat, dan door het
„ ſtyven van Oldenbarnevelds aanhang;
„ hebbende den Koning van Groot-Britanje,
„ aldaar, de gunſt der menigte weeten te
„ winnen: doch nu ſcheen hy veel voordeels
„ aan Frankryk, boven Groot-Britanje, te
„ willen afſtaan (*d*)." Zo ſprak men meer, veelligt, om Koning Jakob ſpyt aan te doen, dan om dat men waarlyk dagt, dat hy, by de Staaten, veel gerekend geweeſt was. Nogtans keurden ook veele Engelſchen het overleveren der Steden af. En ſommigen hebben geſchreeven, dat Koning Jakob, beſpeurende, dat men hem, met het loſſen deezer Steden, verkloekt hadt, na dien tyd, altoos, een kwaad gevoelen behouden heeft tegen den Advokaat Oldenbarneveld (*e*).

Over den Lakenhandel, was, ſedert eeni- Geſchil-
gen tyd, ook wederom geſchil gereezen met len met
de Engelſchen, die geverwde Lakens her- Enge-
waards voerden, welken men, hier, niet land, o-
wil- ver den
Laken-
handel.

(*d*) T. Birch Negotiat. *from* 1592. *to* 1617. *p.* 396.
(*e*) Aubery Memoir. *p.* 319.

1616. wilde ingebragt hebben, alzo zulks ſtrekte tot benadeeling der verweryen deezer Landen. Koning Jakob hadt, hierop, wederom den uitvoer der witte en ongeverwde Lakenen verbooden: 't welk den verweren, met naame die van Middelburg, alwaar men den ſtapel der Engelſche Lakenen hieldt, niet minder nadeelig was. De Staaten hadden toen hun verbod in zo verre veranderd, dat zy den invoer van geſprenkelde of gemengde Lakenen toelieten (*f*). Voorts, werden de Engelſche Lakens ook zo ſmal en flegt gemaakt, dat de Staaten dienſtig oordeelden, hiertegen, by verſcheiden' Plakaaten op het onderzoek of de *tarra* der Lakenen, te voorzien (*g*). Maar Koning Jakob hadt, ook hierover, ongenoegen opgevat (*h*): waarop, in Bloeimaand des jaars 1617, een Plakaat volgde, by welk, de voorigen, op de tarra der Engelſche Lakenen gemaakt, een weinig gemaatigd werden (*i*). De Oktrojen, den Engelſchen Koopluiden verleend, werden, ten zelfden tyde, vernieuwd (*k*). Te vooren, was reeds toegeſtaan, dat men allerlei geverwde Engelſche Lakens naar Middelburg voeren, en, aldaar, aan vreemdelingen, om buitens Lands verzonden te worden, verkoopen zou mogen: blyvende, voor 't overige, de voorige Plakaaten, in genoegzaame kragt (*l*). In

(*f*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 1176. BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 64.
(*g*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 776, 780.
(*h*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 64.
(*i*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 776, 780.
(*k*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 766.
(*l*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2277, 2279.

In Frankryk, waren na de dood van Henrik den IV, veranderingen voorgevallen, die niet zeer gunſtig gehouden werden, voor den Vereenigden Staat. De Koningin Weduwe, die 't Ryk, geduurende de minderjaarigheid van Lodewyk den XIII, regeerde, volgde andere maatregels, dan Henrik de IV. gedaan hadt. Zy handelde, reeds in 't jaar 1611, over een dubbel Huwelyk, tuſſchen haaren Zoon en Anna, Infante van Spanje, en tuſſchen den Infant, Filips, en haare Dogter, Elizabet (*m*). In 't volgende jaar, werden deeze Huwelyken geſlooten, en, onder anderen, beraamd, dat Koning Lodewyk en de Infante, of derzelver nakomelingen nimmer regt zouden konnen verkrygen, op de Spaanſche Ryken en Heerlykheden, byzonderlyk niet op *Vlaanderen* (3) en de Graaffſchappen van Bourgondie en Charolois, die, na 't afſterven der Aartshertogen zonder nakomelingen, wederom aan Spanje zouden moeten vervallen. Van den anderen kant, werdt vaſtgeſteld, dat de nakomelingen van Filips en Elizabet nimmer regt op Frankryk, of eenige Franſche bezittingen zouden mogen voorwenden (*n*). 't Sluiten van deeze twee Huwelyken verwekte, zo dra het rugtbaar werdt, veel gemors in 't Ryk. 1616. XXVIII. Staat van Frankryk.

(*m*) *Voiez* Du Mont Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 165, 166.
(*n*) Du Mont Corps Diplom. *Tom* V. *P.* II. *p.* 213, 217. Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom* II. *P.* I. *p.* 283.

(3) Omtrent deezen tyd, begon men het deel der Nederlanden, welk onder de Aartshertogen ſtondt, naar de voornaamſte geweſten, *Vlaanderen*, of ook wel *Brabant* te noemen.

1616. Ryk. De Hugenooten in 't byzonder vreesden, dat zulk eene naauwe verbindtenis met Spanje ſtrekken zou, om hun de vryheid van Godsdienſt, welke zy, ſedert eenige jaaren, genooten hadden, te doen verliezen.

Binnenlandſche oorlog. Henrik van Bourbon, Prins van Condé, misnoegd, dat men hem geen deel aan 't bewind gaf, en den Florentyn *Conchini*, die, in 't jaar 1614, tot Maarſchalk van Frankryk, verheeven, en ſedert *Maarſchalk d'Ancre* genoemd werdt, 't voornaam beleid der zaaken toevertrouwde, ſpande ſamen, met Cezar van Bourbon, Hertog van Vendôme, Henrik van Orleans, Hertog van Longueville, Henrik van Lotharingen, Hertog van Mayenne, Karel van Gonzaga, Hertog van Nevers, Henrik van Luxemburg, Hertog van Pinei, Henrik van la Tour d'Auvergne, Hertog van Bouillon, en verſcheiden' andere Grooten, die zig allen van 't Hof onthielden, en eenen opſtand verwekten om de voorgenomen' Huwelyken te beletten, welke, ſedert, *de kryg der Henrikken* genoemd werdt, om dat de voornaamſte Grooten deezen naam droegen. Men trof wel een verdrag met deeze Grooten, in 't jaar 1614; doch 't werdt haaſt verbroken. Condé bemagtigde, in 't volgende jaar, verſcheiden' ſterke Plaatſen. In Louwmaand des jaars 1616, werdt 'er, wederom, een Verdrag gemaakt, tuſſchen den Koning, die nu, ruim een jaar geleeden, meerderjaarig geworden was, en de Regeering aanvaard hadt, en de misnoegden. Geduurende den binnenlandſchen kryg in Frankryk, hadden de misnoegden, met naame

me de Hertog van Bouillon, om onderſtand aangehouden, by de Vereenigde Staaten: doch hierop was niets geſlooten (o). De Koning hadt, daarentegen, *Benjamin Aubery, Heer van Maurier*, in 't voorleeden jaar, herwaards gezonden: die de Staaten bewoog, om den Koning hunne hulp aan te bieden; 't welk veel toebragt, om de misnoegden aan de hand te doen gaan. De Prins van Condé gaf den Staaten, terſtond, kennis van de getroffen' vrede, te gelyk verdedigende 't gedrag, welk hy gehouden hadt (p). Maurier deedt, van gelyken (q). Condé, zig op 't verdrag vertrouwende, verſcheen, in Hooimaand, ten Hove. Doch de Maarſchalk d'Ancre, die 't oor der Koninginne Moeder hadt, bragt te wege, dat hy gevat en in de Baſtille gezet werdt. Maurier deelde den Staaten dit gewigtig nieuws, zonder uitſtel, mede; en alzo men, ter deezer gelegenheid, nieuwe beweegingen in Frankryk te gemoet zag, begeerde hy, uit 's Konings naam, dat de Franſche troepen, in Staaten dienſt, naar Frankryk, te rug gezonden werden. Ook vorderde Lodewyk de XIII, dat men hem, van hier, met zes Oorlogsſchepen, onderſteunde. De Staaten bewilligden, in 't een en in 't ander. Doch het ſluiten van 't Verdrag van Soiſſons, daar het vermoorden van den Maarſchalk d'Ancre, met 's Konings kenniſſe, in Grasmaand des volgenden jaars, op volgde, maakte deezen onderſtand noodeloos. 1616.

De Staaten bieden Lodewyk den XIII. hunnen byſtand aan.

(o) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 43.
(p) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 81.
(q) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 93.

1616. loos. De ruſt ſcheen, door de dood van deezen gehaatten gunſteling, herſteld te zyn, in Frankryk (*r*). Doch zy duurde ſlegts eene korte wyle.

XXIX. De Staten ondersteunen de Venetiaanen, tegen den Aartshertoge van Ooſtenryk.

De zeeſchuimeryen der Uskoken, ingezetenen van 't Landſchap Iſtrie, die Ferdinand, Aartshertog van Ooſtenryk en Heer van dit Landſchap, niet hadt willen of konnen beletten, hadden, in dit jaar, gelegenheid gegeven, tot eenen kryg, tuſſchen dien Aartshertog en den Staat van Venetie. De Venetiaanen vervoegden zig, om onderſtand, by de Vereenigde Staaten, die hun toeſtonden, dat zy hier drieduizend man lieten werven, welken, onder 't bevel van Graave Jan Ernſt van Naſſau, in hunnen dienſt, overgingen. Zy vertrokken te ſchepe; doch niet voor Sprokkelmaand des volgenden jaars. Al' deeze manſchap ſmolt, door ziekte en ongemak, op eenige honderden na, in den kryg, die, den gantſchen Zomer, vinnig voortgezet werdt. Graaf Jan zelf overleedt, in den nazomer, te Venetie (*s*). Kort hierna, werdt 'er een Beſtand getroffen (*t*).

(*r*) AUBERY Memoir. *p.* 383-396. DANIEL Journ. de Louis XIII. *p.* 111-VIII.

(*s*) Reſol. Holl. 30 *Sept.* — 22 *Octob.* 1616. *bl.* 22. BAUD. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 62. IX. *Boek*, *bl.* 115.

(*t*) *Voiez* DU MONT Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 304.

V A-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

AGTENDERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *De Staaten van Holland neemen een nieuw beſluit tot weering van ſcheuring. Zy doen eene bezending naar Amſterdam.* II. *Redevoering van Hugo de Groot, in de Vroedſchap aldaar.* III. *Beſluit der Vroedſchap. De Staaten blyven by de voorige Reſolutien.* IV. *Twiſt, op verſcheiſcheiden Plaatſen, ter gelegenheid der ſtrydige Beſluiten, onder de Leden van Holland. Keuren van Schieland. De Contraremonſtranten winnen gunſt.* V. *Hunne vergaderingen te Amſterdam en in den Haage. De Remonſtranten vergaderen, insgelyks. Zy verbinden zig onderling.* VI. *Oorſprong der afzonderinge, te Amſterdam. 't Graauw ſtoort aldaar der Remonſtranten Vergadering, en plondert het Huis van Rem Egbertszoon Biſſchop.* VII. *De Contraremonſtranten neemen de Klooſterkerk in den Haage in.* VIII. *Prins Maurits gaat in deeze Kerke. Afzondering in andere Steden.* IX. *Raadpleegingen op het houden eener Nationaale Sinode.* X. *Onderſtand aan den Hertoge van Savoye verleend.* XI. *Verſchil tuſſchen de Vorſten van Brandenburg en Nieuwburg. Inbreuk op 't Beſtand.*

ſtand. Zweeden verzoekt hulp tegen Poolen. XII. *Ontdekking van de Straat van le Maire. Walviſchen geſtrand. De Purmer bedykt.* XIII. *De ſcheuring geeft aanleiding, tot ongewoone verandering in de Regeering.* XIV. *Oorzaaken van 't aanneemen van Waardgelders. Zogenaamde ſcherpe Reſolutie der Staaten van Holland.* XV. *Hunne inzigten op 't ſtuk van den Godsdienſt. Vyf Steden kanten zig hiertegen.* XVI. *Bezending naar Zeeland en naar Dordrecht, op 't ſtuk van de Sinode. Ontſchuttering te Leiden. Oldenbarneveld te Utrecht. Waardgelders aldaar aangenomen.* XVII. *Verſchillen met de Geregtshoven. Onluſt te Haarlem. Te Nieuwkoop. Hogerbeets wordt Penſionaris te Leiden.* XVIII. *Maurits brengt bezetting in den Briel. Gerugten ten laſte van hem en van den Advokaat.* XIX. *Handeling over 't houden eener Nationaale of Provinciaale Sinode. Dordrecht hiertoe benoemd. Aanmerkelyke woorden des Advokaats.* XX. *De Engelſche Gezant Karleton raadt de Sinode aan. Weegſchaal zyner Redevoering.* XXI. *Redevoering van den Franſchen Gezant Boiſiſe. Prins Maurits bezoekt eenige Steden. Schryft aan dezelven.* XXII. *Voorſlag van vyf Steden op 't ſtuk der Sinode. Verklaaring van Haarlem. Oordeelen over dezelve.* XXIII. *Prins Maurits verandert de Regeering te Nieuwmegen. Overyſſel bewilligt in de Sinode.* XXIV. *Schimpſchriften tegen den Advokaat. Merkwaardig zeggen van Prinſe Maurits. De Advokaat verdedigt zig. Schriften van Aarſens.* XXV. *Beweegingen te Utrecht en te Leiden. De Prins komt te Utrecht. Vertrekt wederom. Byeenkomſt ten huize van Treſel.* XXVI. *Vertoog*

toog van Holland, op 't ſtuk der Waardgelders. XXVII. *De algemeene Staaten en die van Holland doen eene bezending naar Utrecht.* XXVIII. *Prins Maurits komt 'er, insgelyks. Handeling aldaar.* XXIX. *Amſterdam zendt 'er ook Gemagtigden. De Waardgelders worden afgedankt. Verandering der Regeeringe te Utrecht.* XXX. *Voorſtel van Boiſiſe. De Nationaale Sinode wordt byeen geroepen.*

DE Staaten van Holland, ziende de Gemeente, op verſcheiden' Plaatſen, zig ſchikken tot afzondering, hadden, op den agttienden van Lentemaand, wederom een Beſluit genomen, by meerderheid van ſtemmen, beveſtigende de voorgaande Beſluiten op de vrede der Kerken, en verbiedende alle partyſchap, ſcheuring en oneenigheid, onder bedreiging, dat de ſchuldigen, als verſtoorders der gemeene ruſte, zouden geſtraft worden (*a*). Amſterdam en eenige andere Leden hadden zig egter gekant tegen dit Beſluit, waardoor het weinig klem kreeg (*b*). 't Schynt ook, dat men, ten deezen tyde, eenig vermoeden hadt, onder de Staaten, dat de tegenwoordige Regeering wankel ſtondt, ter gelegenheid van welk vermoeden, die van Amſterdam verklaard hadden, dezelve te willen handhaaven, alzo zy, nevens de andere Leden, verſtonden, dat de opperſte magt, beide over kerkelyke en burgerlyke perſoonen en zaaken, den Staaten toekwam. 1616. I. De Staaten van Holland neemen wederom een Beſluit, tot weering van ſcheuring en verdeeldheid.

(*a*) Reſol. Holl. 1 *Maart* -- 26 *April* 1616. *bl.* 4.
(*b*) Baudart. Mem. VIII. *Boek, bl.* 9. Uytenbog. *bl.* 341.

1616. kwam. De overige Leden, begrypende van hoe veel belang de ſtem deezer Stad zyn kon, om de inwendige ruſt te bevorderen, beſlooten, eerlang, eene aanzienlyke bezending derwaards te doen, om de Stad, ware 't mogelyk, over te haalen, tot het gevoelen der meerderheid. Men verkoor, tot deeze bezending, Jonkheer *Adriaan van Matheneſſe*, Heer van Riviere, *Hugo Muis van Holy*, Schout der Stad Dordrecht, *Gerrit Janszoon van der Eik*, Burgemeeſter der Stad Delft, Mr. Hugo de Groot, Raad en Penſionaris der Stad Rotterdam, en *Willem Pieterszoon Haſes*, Burgemeeſter der Stad Hoorn. Doch voor en na hunne aankomſt, werdt, in de Stad, gemompeld, dat zy kwamen, om den Godsdienſt te veranderen. 't Gerugt kwam hun ter ooren, en bragt te wege, dat zy, by alle gelegenheden, hoog en duur, het tegendeel betuigden, en, dat de Staaten en zy niets zogten, dan de behoudenis van den waaren gezuiverden Godsdienſt (*c*).

Zy doen eene bezending aan Amſterdam.

II. Redevoering van de Groot, in de Vroedſchap aldaar, tot verdediging van de Reſolutien der Staaten.

Op den drieëntwintigſten van Grasmaand, werden zy, in de Vergadering der zesendertig Raaden, gehoord, alwaar de Groot, uit aller naam, eene deftige en uitvoerige aanſpraak deedt; waarvan 't voornaamſte uitliep op deezen zin: „ Vooraf, verklaard hebbende, dat „ de Staaten hen, gelyk in diergelyke gevallen „ gebruikelyk was, gezonden hadden, om de „ Stad Amſterdam te verzoeken, in de Beſluiten, tot de vrede der Kerke genomen, die, „ met de redenen, waarop zy ſteunden, der „ Vroedſchap niet onbekend waren, zig te „ wil-

(*c*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 344.

MR. HUGO DE GROOT,
Raad en Pensionaris
te Rotterdam.

A. Schouman del. naar't Origineel. J. Houbraken fec.

J. Trier excudit.

„ willen voegen by de meerderheid;" ver- 1616.
volgde hy te zeggen „ dat de Staaten, met
„ blydſchap, verſtaan hadden, dat de Stad de
„ tegenwoordige Regeering wilde handhaa-
„ ven, en misnoegd was op zulken, die, door
„ woorden of ſchriften, dezelve Regeering
„ veragt of verdagt zogten te maaken: dat
„ hun ook zeer aangenaam geweeſt was, te
„ verneemen, dat Amſterdam, nevens de an-
„ dere Leden, begreep, dat den Staaten de
„ hoogſte magt toekwam, over kerkelyke en
„ burgerlyke perſoonen en zaaken: een be-
„ grip, altoos voorgeſtaan door de Evange-
„ liſche Leeraars, en welks tegendeel alleen
„ in de Roomſche Kerke gedreeven werdt:
„ een begrip ook, welk van wylen zyne Door-
„ lugtigheid, altoos, was verdedigd. 't Was,
„ ging hy voort, aan de andere zyde, kenlyk,
„ dat de Staaten, menigwerf, opregtelyk ver-
„ klaard hadden, den waaren Chriſtelyken
„ Hervormden Godsdienſt te willen blyven
„ handhaaven, zonder te gedoogen, dat, op
„ dezelve, eenige de minſte inbreuk geſchied-
„ de. Uit het een en het ander nu, was op te
„ maaken, dat men 't, in den voornaamſten
„ inhoud der *Reſolutien*, onlangs, overgezon-
„ den aan de Steden, Dorpen en Klaſſen, vol-
„ komenlyk eens was. Want deeze Reſolu-
„ tien betroffen *twee* Hoofdpunten, de Regee-
„ ring der Kerken, en het verdraagen van ee-
„ nige Godgeleerde verſchillen. Op het *eerſte*
„ punt was niets vaſtgeſteld, dan 't gene be-
„ greepen was in de Kerkenordening van den
„ jaare 1591, die, by zyne Doorlugtigheid,
„ by de twee Geregtshoven, en zelfs by my-

1616. „ ne Heeren van Amſterdam was goedgekeurd. Delft, Gouda, Rotterdam en Medenblik begreepen toen, dat der burgerlyke „ Overheid, by deeze Kerkenordening, nog te „ weinig gezags gelaaten was, waarom zy „ zwaarigheid gemaakt hadden, in 't aanneemen derzelve. Doch nu hadden zy berouw „ gekreegen van hunne voorgaande naauwgezetheid, en in de Kerkenordening bewilligd. „ Ook was, by dezelve, genoeg gezorgd, voor „ 't belang van den Godsdienſt, konnende „ niemant bevorderd worden tot den Kerkendienſt, dan na voorgaand kerkelyk onderzoek op zyne Leer en gedrag, en moetende „ de naamen van Leeraaren en Ouderlingen, „ voor derzelver beveſtiging, der Gemeente „ worden voorgeſteld, op dat elk, die iets op „ hen te zeggen wiſt, zig vryelyk zou mogen „ openbaaren. Doch naardien de Kerk, de Steden en 't gantſche Land belang hadden, om „ te weeten, wie den predikſtoel betradt, en „ tot de gemeente ſprak; zo moeſt de Overheid hiervoor zonderlinge zorg draagen, die „ nogtans derwyze gemaatigd was, by de gemelde Kerkenordening, dat de Kerkenraad „ de helft, en de Gemagtigden der Overheid „ de andere helft benoemden, mids deeze Gemagtigden den welſtand van Kerke en Godsdienſt toegedaan waren. Wat het verſchynen deezer Gemagtigden in de Kerkenraaden aanging; zulks was, van 't begin der „ Hervorminge af, in eenige Steden, met „ naame te Enkhuizen, in gebruik geweeſt, „ en ſtrekte tot bevordering van goede verſtandhouding tuſſchen de Overheden en „ Ker-

„ Kerkendienaars, die hunne bezwaarniſſen, 1616.
„ op deeze wyze, te ligter, voor de Overhe-
„ den konden brengen. En nog werdt dit
„ punt gelaaten aan de beſcheidenheid der
„ Wethouderen. Wenſchelyk ware 't, dat, op
„ deeze en andere punten, al voor veele jaa-
„ ren, een vaſte voet ware beraamd geweeſt,
„ alzo elke Stad ſchier eene byzondere wyze
„ volgde, in 't verkiezen der Kerkendienaa-
„ ren, waaruit veele onluſten en beweegin-
„ gen gereezen waren: waarom de Staaten niet
„ langer hadden konnen nalaaten, eenige or-
„ de, by voorraad, te ſtellen. Het *tweede*
„ Hoofdpunt der *Reſolutien*, 't verdraagen
„ der *verſchillende* gevoelens over Gods
„ Voorſchikking met het gene 'er aankleefde,
„ ſteunde, klaarlyk, op deeze grondleer der
„ Hervorminge, dat de Leerſtukken waren, of
„ tot den grondſlag behoorende, of tot het ge-
„ bouw. Dat de eerſten weinig in getal, klaar
„ om te verſtaan, en noodzaakelyk om te ge-
„ looven waren. Dat de anderen, zo zy met
„ Gods woord overeenkwamen, by *goud en*
„ *zilver*; zo niet, by *hooi en ſtoppels*, vergelee-
„ ken werden; doch dat de bouwers van zulk
„ hooi en ſtoppels, nogtans, de zaligheid niet
„ verliezen zouden: waarom zy ook in de Ker-
„ ke behoorden gedraagen te worden. 't Stry-
„ dig gedrag des Pausdoms, welk de luiden,
„ om allerlei Leerſtukken, bande en verdoem-
„ de, hadt men, by ons, altoos, den geeſt des
„ Antichriſts genoemd. En op 't verwyt van
„ verſchillende Godsdienſten onder ons, was
„ altoos geantwoord, dat onze verſchillende
„ gevoelens geenen verſchillenden Godsdienſt

1616. „ maakten, noch de Kerkelyke eenigheid bra-
„ ken, alzo weinig, als zulks, van ouds, door
„ de verſchillende gevoelens der eerſte Chris-
„ ten-Leeraaren, plagt te geſchieden. Ook
„ hadden de Evangeliſche Kerken deeze ver-
„ draagzaamheid niet ſlegts geleerd; maar met
„ der daad geoefend. 't Was, eenen tyd lang,
„ gedaan, tuſſchen Luther en de Zwitſers:
„ daarna, in Poolen en Lithauwen, tuſſchen de
„ Kerken van de Augsburgſche, Boheemſche
„ en Zwitſerſche belydenis, onder welken
„ men, tot heden toe, over en weder, ter
„ preeke en ten Avondmaal ging, elkanderen
„ houdende voor regtzinnige kerken. Tus-
„ ſchen die van de Augsburgſche belydenis
„ en de Huſiten en Waldenzen in Boheeme,
„ was, insgelyks, kerkelyke eenigheid. De
„ Hervormden in Duitſchland haddenze den
„ Lutherſchen, meermaalen, aangebooden.
„ De Nederlandſche Kerken zelven hadden
„ 'er toe gearbeid, met redenen en ſchriften,
„ by verſcheiden' gelegenheden. De Luther-
„ ſche Predikant te Woerden was, in den jaa-
„ re zeſtienhonderd en vier, door de Zuidhol-
„ landſche Sinode, verzogt tot vereeniging.
„ In Engeland, in Zwitſerland en elders, wa-
„ ren, over verſcheiden' punten, geſchillen
„ gereezen, zonder dat daarom de kerkelyke
„ eenigheid verbroken was. Franciskus Ju-
„ nius, Profeſſor te Leiden, hadt een boek
„ geſchreeven, tot aanpryzing der onderlinge
„ verdraagzaamheid. De gemelde Sinode, ge-
„ waarſchuwd door de Franſche Kerken, te-
„ gen eenige doolingen van Piscator, Profes-
„ ſor te Herborn, in 't Graafſchap Naſſau,

„ hadt

„ hadt deeze Kerken vermaand, de zaak bui- 1616.
„ ten ſcheuring te houden. Tilenus, Profes-
„ ſor te Sedan, 't gevoelen van Piscator toe-
„ gedaan, met Molinæus in geſchil geraakt
„ zynde, werdt, zo wel als zyne party, in eene
„ en de zelfde Kerke gedraagen. Hier te Lan-
„ de en elders, waren zy ook altoos vereenigd
„ gebleeven, die de Predeſtinatie of Goddely-
„ ke Voorſchikking, onder en boven den val,
„ en onder voorwaarden, leerden; gelyk, in de
„ Haagſche Conferentie, door de broeders,
„ aldaar Contraremonſtranten genoemd, ver-
„ klaard was, dat, hierover, nooit, onder
„ hen, eenig geſchil was geweeſt.

„ Wie nu, vervolgde de Groot, was zo ver-
„ metel, dat hy, 't gene, in de gemelde Con-
„ ferentie, ter eener of ter anderer zyde, over
„ de vyf punten, beweerd was, voor nood-
„ zaakelyk ter zaligheid durfde houden? Im-
„ mers, moeſten de noodzaakelyke punten
„ klaar zyn, voor elk: maar de Leer der Pre-
„ deſtinatie verſtonden veele eenvoudigen
„ niet. Zou men deeze alleen uitſluiten van
„ de zaligheid? Beide de gevoelens kwamen
„ hierin overeen, dat Gods beſluiten en wer-
„ kingen omtrent 's menſchen zaligheid ge-
„ grond waren in Chriſtus. Beide behielden-
„ ze, derhalve, het fondament, welk Chriſtus
„ is. 't Verſchil was, voornaamlyk, over de or-
„ de van Gods beſluiten en voorweetenſchap,
„ die, nogtans, beide van eeuwigheid waren.
„ En waren, hierover, zulke diepzinnige vraa-
„ gen voorgeſteld, dat 'er de geleerdſten zig
„ naauwlyks hadden weeten door te redden.
„ De verdraagzaamheid omtrent deeze pun-

1616. „ ten behoorde zig ook over de Leeraars uit
„ te ſtrekken, die zo wel hunne doolingen en
„ zwakheden hadden, als de gemeene Lid-
„ maaten. Ook was zy, met der daad, onder
„ de Leeraars, geoefend. Bullingerus en Me-
„ lanchton verſchilden met Kalvyn en Beza,
„ over de Leere der Predeſtinatie. Nogtans
„ onderhielden zy de eenigheid, en bejegen-
„ den elkanderen als broeders. De voorge-
„ melde aanbiedingen van vrede aan de Lu-
„ therſchen, die, behalve 't verſchil over 't A-
„ vondmaal, ook leerden de algemeene ge-
„ nade, de Predeſtinatie uit voorgezien gelo-
„ ve, en dat de geloovigen van de genade ver-
„ vallen konden, beweezen, dat men deeze
„ leeringen gehouden hadt voor verdraaglyk.
„ Zulks hadden ook geoordeeld Perkins in
„ Engeland, en Paræus, te Heidelberg, beide
„ in 't gevoelen der broederen, die men hier
„ Contraremonſtranten noemde. De Kerken
„ van Anhalt en eenige Leeraars in Deene-
„ marke, 't gevoelen houdende der broede-
„ ren, die hier Remonſtranten genaamd wer-
„ den, bleeven, nogtans, in eenigheid, met
„ andere Hervormde Kerken en Leeraars. In
„ Engeland, waren ook Leeraars van beider-
„ lei gevoelen. Zyne Majeſteit van Groot-
„ Britanje hadtze beide, na ryp onderzoek,
„ beſtaanbaar geoordeeld, met het waar ge-
„ loove en 's menſchen zaligheid. In Frank-
„ ryk, ſtelde Molinæus de geſchillen over de
„ Predeſtinatie, onder de punten die verdraag-
„ lyk waren. In Holland zelf, waren, voor
„ meer dan veertig jaaren, Leeraars aangeno-
„ men geweeſt van het laage gevoelen, nu dat

„ der

„ der Remonſtranten genaamd. De Leidſche 1616.
„ Hoogleeraars hadden, ten tyde van Armi-
„ nius, verklaard, dat, onder hen, geen ver-
„ ſchil was, over de grondſtukken der Leere.
„ Na 't houden der Haagſche Conferentie,
„ hadt men zelfs beloofd, onderling, broe-
„ derſchap te zullen houden. De Sinode der
„ Franſche Kerken hadt ook betuigd, hiertoe
„ gezind te zyn. De twiſt, daarna toegeno-
„ men, hadt de natuur der gevoelens niet ver-
„ anderd. 't Gene te vooren verdraaglyk ge-
„ weeſt was, bleef nog verdraaglyk: 't welk
„ veele Leeraars van het hooger gevoelen, ja
„ veele Kerken en Klaſſen, uit Leeraars van
„ beide de gevoelens beſtaande, nog tegen-
„ woordig zo bleeven inzien.

„ Ook waren deeze geſchillen zo zwaar en
„ diep, dat 'er nooit eenige Kerkelyke uit-
„ ſpraak over gedaan was. In de vier eerſte
„ eeuwen, vondt men 'er geheel geen gewag
„ van. Kalvinus, Beza en anderen hadden
„ zelfs beleeden, dat men 'er toen anders o-
„ ver geſproken hadt, dan zy deeden. Augus-
„ tyn hadt, daarna, 't ſtuk wat hooger gevat,
„ en eene volſtrekte Predeſtinatie geleerd,
„ niet zonder tegenkanting van veelen. De
„ Kerkvergaderingen, gehouden tegen de ket-
„ ters, welken hy beſtreedt, en tegen eenige
„ anderen, hadden, nogtans, niets vaſtgeſteld,
„ omtrent de volſtrekte Predeſtinatie. De
„ Roomſche Kerk liet de Dominikaanen met
„ de Jezuiten, en de Jezuiten onder elkande-
„ ren, over dit ſtuk, twiſten, zonder uitſpraak
„ te doen. 't Was ook niet geſchied onder de
„ Proteſtanten, van 't begin der Hervormin-

1616. „ ge af. Hunne belydeniſſen ſpraken niet op
„ eenerlei wyze van deeze ſtoffe. De punten
„ te Lambeth waren zo geſteld, datze van de
„ Leeraars van beide de gevoelens konden
„ aangenomen worden, en desonaangezien
„ hadt zyne tegenwoordige Majeſteit dezel-
„ ven niet willen laaten voegen, by de Ge-
„ loofsbelydenis der Engelſche Kerke.
„ Om deeze redenen, hadden ook de Staa-
„ ten geoordeeld, dat het hun toeſtondt, ampts-
„ halve, alle ſcheuring ter oorzaake van dee-
„ ze gevoelens te beletten. Eene Sinode, waar-
„ op eenigen ſtonden, was hiertoe niet noo-
„ dig; 't welk, uit het gene, te vooren, over
„ het gezag der Overheid in 't Kerkelyke, o-
„ vereenkomſtig met Amſterdams verklaa-
„ ring, gezeid was, kon worden afgenomen,
„ Scheuring, om punten, niet noodig ter za-
„ ligheid, was verbooden, in Gods woord.
„ De tegenwoordige geſchillen waren, open-
„ baarlyk, zodaanig bevonden. Weshalve, de
„ hooge Overheid niet hadt konnen nalaaten,
„ Gods Wet in 't werk te ſtellen, en ſcheuring
„ te beletten. Alle Hervormde Leeraars oor-
„ deelden ook, dat het regt om Sinoden te be-
„ roepen der hooge Overheid toekwam. Hier-
„ onder was begreepen de vryheid om te oor-
„ deelen, of de Sinode dienſtig ware of niet,
„ welke men haar benam, als men de Sinode,
„ ook na zulk een onderzoek, als te vooren
„ gemeld is, nog voor noodzaakelyk hieldt. 't
„ Geſtaadig gebruik ſtreedt hier ook tegen. De
„ Koningen van Juda hadden veele kerkely-
„ ke zaaken geregeld. Keizer Theodoſius hadt
„ eenige kerkelyke geſchillen beſliſt: naar 't

„ oor-

„ oordeel veeler Hervormde Leeraaren, met 1616.
„ nuttiger uitſlag, dan men van eenige Sino-
„ de gehad hadt. De Hervorming zelve was
„ niet door Sinoden, maar door Koningen en
„ Overheden ingevoerd en verbeterd. 't Ge-
„ zag der Overheid was altoos geweeſt het
„ beſte middel, om ſcheuring te voorkomen.
„ Konſtantyn en Honorius hadden, met de
„ meeſte vrugt, gearbeid, om de ſcheuring der
„ Donatiſten te heelen. Zyne Majeſteit van
„ Groot-Britanje hadt eenigen, die tot ſcheu-
„ ring ſcheenen te neigen, voor zig doen ko-
„ men, te Hamptoncourt, en uitſpraak ge-
„ daan op hunne geſchillen, die, onder ande-
„ ren, de Predeſtinatie betroffen. De Raad
„ van Bern, eenig geſchil beſpeurende over de
„ Predeſtinatie, beval, dat men daarvan, niet
„ onbedagtelyk, maar gemaatigd en zonder
„ ergernis, leeren zou: ook, dat niemant naar
„ Geneve, of elders ten Avondmaal loopen,
„ maar dat van den dienaar zyner kerke ont-
„ vangen zou: waarmede de moeite een ein-
„ de genomen hadt.

„ Te zeggen, dat de Sinode noodig zou zyn,
„ om der Overheid onderrigting en goeden
„ raad te geeven, ſloot niet, in alle gevallen:
„ konnende eenige zaaken zo klaar geſteld zyn
„ in Gods woord, dat de Overheid daarvan,
„ uit zig zelve, zekere kennis kon hebben.
„ Onder deeze zaaken, waren deezen twee:
„ dat men elkanderen, in punten, niet noo-
„ dig ter zaligheid, verdraagen moeſt, en dat
„ de betwiſtte punten onder de noodigen niet
„ konden gerekend worden. Ook was, uit de
„ overeenſtemming van veele treffelyke Leer-

„ aaren,

1616. „ aaren, wel zo goeden raad en vaſte kennis
„ te haalen, als uit eene Sinode, Men hadt Kal-
„ vyn, Beza, Hyperius, Urſinus, Witaker, Per-
„ kins, Juellius, Danæus, Junius, Paræus, Ca-
„ ſaubonus, Piscator, Molinæus ſlegts te vraa-
„ gen, of men elkanderen over deeze geſchil-
„ len niet hadt te verdraagen; en zy zouden,
„ in hunne ſchriften, *ja* antwoorden. Drong
„ men dan nog op eene Sinode; veele Sino-
„ den der voorgaande eeuwen, die niets om-
„ trent de volſtrekte Predeſtinatie beſliſt had-
„ den, leerden ons de verdraagzaamheid. De
„ Sinode te Woerden, de Sinode der Franſche
„ kerken, te vooren gemeld, zo veele Klas-
„ ſen, die de verdraagzaamheid oefenden, wa-
„ ren, als men op de zaak, niet op den naam
„ zag, als zo veele kleine Sinoden te agten.
„ De Haagſche Samenſpreekers, die, elkan-
„ deren gehoord hebbende, beloofd hadden,
„ broederſchap te zullen onderhouden, be-
„ hoorden in geen minder aanzien te zyn dan
„ eene Sinode. Voorts zou eene Sinode, ten
„ deezen tyde, niet ſlegts onnoodig zyn; maar
„ ook geenen dienſt doen: 't zy het uitſpraak
„ deedt over de geſchillen, of de verdraag-
„ zaamheid aanbeval. De geſchillen waren
„ nooit gehouden van zulk een' aart, dat 'er
„ uitſpraak over behoorde gedaan te worden,
„ waartoe, in allen geval, een zuiver en be-
„ daard oordeel vereiſcht zou worden; welk,
„ uit het dagelyks en driftig prediken en ſchry-
„ ven, bleek, hier, kwalyk te zullen konnen
„ gevonden worden. Dat de Sinode ook ee-
„ nen voet van verdraagzaamheid zou kon-
„ nen beraamen, die, by allen, aangenomen,

„ zou

„ zou worden, mogt gehoopt, maar kon thans, 1616.
„ bezwaarlyk, verwagt worden. De ongemaa-
„ tigden vervielen, of tot ongebondenheid in
„ de leere, of tot ſcheuring, en hadden gee-
„ ne agting voor den raad der gemaatigden.
„ Wat beſcheidenheid, wat vreedzaamheid
„ kon men dan wagten? Hoe dikwils hadt men
„ ook de Sinoden zien ſcheuren; waarna elk
„ deel het ander veroordeeld hadt. Hoe dik-
„ wils haddenze gediend, om 't kerkelyk ge-
„ zag te ſtyven, tegen dat der Overheid. Moei-
„ lyk zou ook zyn het beroepen eener Sino-
„ de. Zouden de gemagtigden daartoe, door
„ de Klaſſen, verkooren worden, of door de
„ Overheid? *Zo 't laatſte*, zou de gantſche
„ Vergadering, of elk Lid der Staaten de af-
„ zending doen? Zou men de Remonſtranten,
„ of zulken, die eenig bedenken hadden op
„ de Belydenis en Catechismus, hooren, als
„ partyen, of zouden zy zitting hebben in de
„ Sinode? Zou men daar de Belydenis en Ca-
„ techismus overzien, of niet? Wyders, zou
„ de Sinode zyn moeten *Provinciaal*, *Natio-*
„ *naal* of *Generaal*. In de *Provinciaale*, was dee-
„ ze zwaarigheid, behalve de gemelden, dat
„ ſommige Klaſſen geſcheurd waren, en elk
„ deel, zig voor de regte Klaſſe houdende,
„ naar de Sinode zou willen afzenden; zo men
„ anders begreep, dat deeze afzending, door
„ de Klaſſen, behoorde te geſchieden. Om-
„ trent de *Nationaale* Sinode, ſtondt te dugten,
„ dat de afgevaardigden uit ſommige Gewes-
„ ten, die zig alreeds te openlyk verklaard
„ hadden, verdagt gehouden zouden worden:
„ ook zouden de Hollandſche Kerken, aldaar,
„ lig-

1616. „ ligtelyk overſtemd, en by de meerderheid
„ een voet beraamd konnen worden, die niet
„ gepaſt was, op den toeſtand dier Kerken.
„ Tot eene *Generaale* Sinode, zou te veel tyds
„ vereiſcht worden. Ook zouden zyne Maje-
„ ſteit van Groot-Britanje en verſcheiden
„ andere Vorſten oordeelen, dat, daartoe,
„ ook de Lutherſchen behoorden beſchreeven
„ te worden: waaruit, veelligt, nieuwe zwaa-
„ righeden zouden ryzen. Men kon ook vraa-
„ gen, of, na 't eindigen der Sinode, de O-
„ verheid derzelver beſluiten, blootelyk, zou
„ hebben aan te neemen, of haar na-oordeel
„ vry behouden? 't Eerſte ſtreedt met Gods
„ woord, den grond der Hervorminge en 't
„ regt des Lands. Het tweede zou nieuwe ge-
„ legenheid tot twiſt en oproer geeven kon-
„ nen, wanneer 't gebeuren mogt, dat de O-
„ verheid verſchilde met de Sinode. Al 't welk
„ egter niet gezeid werdt, om iemant te doen
„ wanhoopen, aan het beroepen en houden een-
„ ner nuttige Sinode; maar alleenlyk, om te
„ doen zien, dat zy, tegenwoordig, niet te
„ wagten was. Zyne Majeſteit van Groot-Bri-
„ tanje en de Staaten van Gelderland en O-
„ veryſſel hadden ook begreepen, dat de te-
„ genwoordige geſchillen behoorden te wor-
„ den nedergelegd, door 't gezag der hooge
„ Overheid.

„ De Graaven van Holland hadden, al van
„ ouds, groot gezag geoefend over de Gees-
„ telykheid, haar gebiedende dienſt te doen,
„ tegen 't Pauſelyk verbod, en verbiedende,
„ duiſtere en ergerlyke ſtoffen op den Predik-
„ ſtoel te brengen. De Staaten zelven hadden,

„ eeni-

„ eenige jaaren herwaards, verſcheiden' ge- 1616.
„ ſchillen, uit den twiſt over de Predeſtinatie
„ gereezen, in de Steden, door hun gezag,
„ nedergelegd; Gomarus en Arminius tot
„ vrede vermaand, en de ſcheuring, die, uit
„ het vergen eener ongewoone ondertekening
„ van de Belydenis en Catechismus, te vree-
„ zen ſtondt, gezogt te voorkomen. Den
„ Haagſchen Conferenten of Samenſpreeke-
„ ren haddenze liefde en eenigheid aanbevo-
„ len, te gelyk verklaarende, dat zy de vyf
„ punten hielden in ſtaate. Naar deeze ver-
„ maaning hadden de wederzydſche Leeraars
„ beloofd, zig te zullen voegen. En 't Beſluit,
„ toen, eenpaariglyk, en met goed genoegen
„ van de eene en de andere partye, genomen,
„ was de grondſlag geweeſt van alle de volgen-
„ de Beſluiten, die 't zelfde einde bedoelden;
„ tot op de Reſolutie van Louw- en Lente-
„ maand des jaars 1614 (*d*): waarby 't gevoe-
„ len, welk de Staaten verdraaglyk hielden,
„ nader omſchreeven werdt, op dat niemant,
„ onder dekſel van het zelve, onverdraagly-
„ ke leeringen invoeren mogt.

„ Hunne Agtbaarheden hadden zwaarig-
„ heid gemaakt, in het aanneemen deezer Re-
„ ſolutie; doch egter verklaard, wel te mogen
„ lyden, dat anderen zig van dezelve bedien-
„ den. Maar men hadt, hieruit, naar 't ſcheen,
„ gelegenheid genomen, om de Reſolutie ver-
„ dagt te maaken, als 't werk van eenige Re-
„ monſtranten, als partydig en duiſter inge-
„ ſteld, ja, als ſtrydig met de waarheid, en
„ met

(*d*) *Zie hier voor bl.* 63.

1616. „ met de eer der Hervormde Kerken. Hunne
„ Edelheden wiſten, dat de Reſolutie geen
„ werk der Remonſtranten ware: ook, met
„ welk een ryp beraad, en na 't inneemen der
„ verſchillende gedagten van Leiden, Rotter-
„ dam en anderen, ter eener, en van Dordrecht,
„ ter anderer zyde, men, tot dezelve, geko-
„ men ware. Ook kon men zulk eene Reſolu-
„ tie niet houden voor partydig, vooral niet
„ by de broeders Contraremonſtranten, alzo
„ veelen hunner de Reſolutie hadden aange-
„ nomen. Men bezage de Reſolutie zelve. Zy
„ ſprak van hevige twiſten en wederzydſche
„ nageevingen. Zy vermaande elk, tot gemaa-
„ tigde gevoelens. Maar hadden niet de Con-
„ traremonſtranten zelven erkend, dat men
„ van de Predeſtinatie, voorzigtiglyk en ſo-
„ berlyk, ſpreeken moeſt? De Reſolutie ſtelde
„ eenige paalen; maar zy ſteldeze, aan beide
„ de zyden, en meer voor de Remonſtranten
„ dan voor de Contraremonſtranten, zynde
„ deeze paalen de zelfde, welken, by de oude
„ Kerkvergaderingen, geſteld waren tegen ge-
„ voelens, die aan de Leere der genade nadee-
„ lig zouden mogen zyn. De Leer, die de Reſo-
„ lutie voordroeg, was die der Remonſtran-
„ ten niet, voor zo ver zy verſchilden van de
„ Contraremonſtranten; maar de Leer der Ge-
„ reformeerden, ja der Chriſtenen in 't ge-
„ meen; want hoe men ook 't ſtuk der Predes-
„ tinatie begreepe, vaſt ging het, dat uit-
„ verkoorenen, en opregte, ſtandvaſtige ge-
„ loovigen ter eener; en verworpenen, en zul-
„ ken, die ongeloovig ſtierven, ter anderer
„ zyde, de zelfde perſoonen waren. En nog

„ ver-

„ verboodt de Reſolutie niet, hooger te lee- 1616.
„ ren, ſchoon zy de voorgeſtelde Leer voor
„ genoegzaam hieldt. Zy vorderde, op ver-
„ zoek der Contraremonſtranten zelven, dat
„ men, in alle andere punten, bleeve by de
„ Leer der Hervormde Kerken, zonderling
„ in deeze Landen. 't Slot der Reſolutie ſtrek-
„ te alleen tot vrede en ſtigting. Nergens
„ bleek hier, derhalve, eenige partydigheid.
„ Ook was de Reſolutie met klaare woorden
„ ingeſteld. 't Was waar, dat zy niet bepaal-
„ de, of de genade wederſtaan kon worden,
„ of niet; noch of 't geloof voor de verkie-
„ zing, of de verkiezing voor 't geloof ging.
„ *Maar klaar te leeren, 't gene klaar was, en*
„ het duiſtere onbeſliſt te laaten, was niet dub-
„ belzinnig, maar duidelyk ſpreeken. Zulks
„ was, in verſcheiden' Kerkvergaderingen,
„ daar men tot geene beſlisſing komen wilde,
„ dienſtig gevonden. Als ook de Koning van
„ Groot-Britanje riedt, in de zaak eens te zyn;
„ doch de wyze niet naauwkeurig te onder-
„ zoeken, riedt hy niet dubbelzinnig te ſpree-
„ ken; maar iet te zeggen, en iet te zwygen.
„ De Reſolutie, leerende dat God niemant ter
„ verdoemeniſſe geſchaapen hadt, noch iemant
„ noodzaakte te zondigen, ontkende, daar-
„ mede, Gods voorweetenſchap of de erfzon-
„ de niet. Auguſtyn en Prosper hadden 't zelf-
„ de gezeid: en wie toch hadt Gods voorwee-
„ tenſchap beter verdedigd, de erfzonde meer
„ aangeweezen, dan zy? 't Zeggen der Reſo-
„ lutie, dat God niemant ter zaligheid noo-
„ digde, wien hyze niet geeven wilde, was
„ ook niet dubbelzinnig: want het tegendeel

1616. „ van dit zeggen was niet, dat God allen,
„ die hy noodigde, beſlooten hadt, zalig te
„ maaken; maar dat hy niemant noodigde,
„ dan dien hy de zaligheid eenigermaate gun-
„ de, of eenigszins beſlooten hadt te geeven:
„ 't welk zeer wel, met het zeggen der Con-
„ traremonſtranten in de Haagſche Conferen-
„ tie, en met de gevoelens van oude en nieu-
„ we Kerkenleeraaren overeenkwam. Uit het
„ gezeide, bleek dan, dat de Leer der Reſolu-
„ tie niet met de waarheid ſtreedt. Ook wer-
„ den 'er de Hervormde Kerken niet door ge-
„ brandmerkt, gelyk ſommigen waanden. Im-
„ mers zeiden de Staaten niet, dat de Gerefor-
„ meerden, of Contraremonſtranten eenigen
„ van de genoemde uiterſten geloofden. De
„ Belydeniſſen, de Nederlandſche inzonder-
„ heid, leerden duidelyk, dat God de oorzaak
„ der zonde niet was: de Catechismus, dat hy
„ den menſch geſchaapen hadt, om hem lief
„ te hebben, en met hem zalig te worden. Ver-
„ ſcheiden' Hervormde Leeraars veroordeel-
„ den de genoemde uiterſten. De Reſolutie hadt
„ 'er gewag van gemaakt, om de Hervormde
„ Kerken van allen blaam te zuiveren, en haar
„ te waarſchuwen, dat zy, door haare ſtreng,
„ tegen de wederparty, te ſterk te trekken,
„ niet te verre loopen zouden: gelyk Nikaſius
„ van der Schuuren gedaan hadt, die, geleerd
„ hebbende, dat God den menſch tot de zon-
„ de bewoog, naar 't getuigenis der Contra-
„ remonſtranten in de Haagſche Conferentie,
„ door de Kerken, beſtraft was. De Remon-
„ ſtranten werden ook vermaand, by de Re-
„ ſolutie; 't welk zy in 't goede namen, de

„ Re-

„ Reſolutie verdedigende. En 't zou den Staa- 1616.
„ ten lief geweeſt zyn, zo de broeders, die
„ men Contraremonſtranten noemde, ook de
„ Reſolutie verdedigd, en aangeweezen had-
„ den, dat de uiterſten, by de zelve afgekeurd,
„ ook door de Hervormde Kerke, veroor-
„ deeld werden. Men hieldt dan de Reſolutie
„ genoeg verdedigd, als zynde opgeſteld in
„ alle billykheid, niemant veroordeelende,
„ de betwiſtte punten onbeſliſt laatende, o-
„ vereenkomſtig met de zuivere Leer, en tot
„ eere en ſtigting der Hervormde Kerken
„ ſtrekkende. Ook was zy, door den Koning
„ van Groot-Britanje, en door verſcheiden
„ Kerkvoogden in Engeland, goedgekeurd,
„ en hier, door veele Klaſſen en Kerkendie-
„ naars, ook door Contraremonſtranten, aan-
„ genomen.

„ Hunne Agtbaarheden, beter gedagten heb-
„ bende dan veelen van het oogmerk der Hee-
„ ren Staaten, ſcheenen alleenlyk te vreezen,
„ dat de verdraagzaamheid ongebondenheid
„ en ſchadelyke nieuwigheden voortbrengen
„ zou, tot benadeeling der Hervormde Lee-
„ re. En deeze bezorgdheid was mynen Hee-
„ ren den Staaten aangenaam: ook wilden de
„ Edelen en de andere Steden der Stad Am-
„ ſterdam, hierin, niet toegeeven. De onge-
„ bondenheid ging, dit moeſtenze bekennen,
„ reeds te ver. Doch dit was aan 't niet ver-
„ draagen van verdraaglyke punten te wyten.
„ Zo partyen, geen ander verſchil hebbende
„ dan 't gene in de Conferentie verhandeld
„ was, elkanderen de hand booden, niemant
„ zou 't hert hebben van nieuwigheden voor

1616. „ te ſtellen. De Klaſſen, hier en daar zynde
„ geſcheurd, konden geene Kerkentugt oefe-
„ nen; waarom zy, ten ſpoedigſte, behoor-
„ den hereenigd te worden. Andere onge-
„ bondenheid kon den Staaten niet geweeten
„ worden, hebbende deezen geene ſchorſing
„ van kerkelyke ſtraffen verleend, dan voor
„ zo veelze zaaken, in de Conferentie verhan-
„ deld, betroffen. Wel was waar, dat de Staa-
„ ten ook verbooden hadden, tegen de Remon-
„ ſtranten te handelen, by wyze van onder-
„ zoek; doch dit was geſchied, om dezelfde
„ reden, waarom de Contraremonſtranten
„ hadden geweigerd, te antwoorden op eeni-
„ ge vraagen aangaande de verwerpinge, hun
„ voorgeſteld, door de Remonſtranten. Se-
„ dert, hadden de Staaten zelven voorzien te-
„ gen ongebondenheid in de Leere, beveelen-
„ de, dat men zig, in alle andere punten, zou
„ hebben te houden aan de Leer der Hervorm-
„ de Kerken, met melding zelfs van de Bely-
„ denis en Catechismus, die van veel dienſt
„ konden zyn, als zy, met beſcheidenheid,
„ gebruikt werden.

„ Anderen ſcheenen bekommerd, of de Re-
„ ſolutien ook ſtrekken mogten, om de Con-
„ traremonſtranten te dringen uit de Kerken:
„ doch zonder grond, willende de Staaten,
„ duidelyk, beide de partyen geduld hebben.
„ Niemant was, om 't gevoelen der Contrare-
„ monſtranten, geweerd van den dienſt, ken-
„ nende men geene Stad in Holland, die al-
„ leen van Remonſtrantſche Leeraars bediend
„ werdt. Ook was niemant, om 't een of 't
„ ander gevoelen, maar alleen om onverdraag-

„ zaam-

„ zaamheid en ſcheuring afgezet: waartoe men 1616.
„ nog zeer noode gekomen was, en voortaan
„ ook noode zou komen.

„ Men bragt, eindelyk, ook als eene zwaa-
„ righeid in, dat, door 't naarkomen der Re-
„ ſolutie, en gevolgelyk door het voorſtellen
„ der verſchillende gevoelens in de zelfde Ker-
„ ke, altoos onruſt blyven zou in de Gemeen-
„ te. Doch 't gene aanſtoot geeven kon be-
„ hoefde men niet op den predikſtoel te bren-
„ gen. Den Leeraaren werdt, by de eenvou-
„ digheid, ook de voorzigtigheid aangepree-
„ zen. Waarom zouden zy, voor eenen tyd ten
„ minſte, niet konnen zwygen van de ge-
„ ſchilpunten? Dagt iemant anders; die be-
„ hoorde, ten minſte, te begrypen, dat het
„ verſchil zo groot niet was, als eenigen meen-
„ den. Het *eerſte* der vyf punten ſtonden de
„ Contraremonſtranten toe: alleenlyk zeg-
„ gende, dat het de gantſche Predeſtinatie
„ niet vervatte, 't welk de Remonſtranten ook
„ erkenden, belydende zy zekere Predeſtina-
„ tie tot het geloove, en erkennende, dat God,
„ in het roepen of niet roepen, in 't geeven
„ van veel of weinig tyds ter bekeeringe, zy-
„ ne vrymagtigheid gebruikte. Eenigen, den
„ Contraremonſtranten toegedaan, zeiden, dat
„ men, over den rang van Gods beſluiten om
„ het geloof en om de zaligheid te geeven,
„ niet behoorde te twiſten. De Remonſtran-
„ ten ſtonden toe, dat geloof en werken de
„ oorzaak der verkiezinge niet waren, en be-
„ kenden, omtrent het *tweede* punt, dat, wat
„ de toeeigening aanging, Chriſtus alleen voor
„ de geloovigen geſtorven was. By de Con-

1616. „ traremonſtranten, wederom, was zyn lyden
„ genoegzaam, om aller menſchen zonden te
„ verzoenen. Sommigen zeiden, dat God elks
„ zaligheid wilde, onder zekere voorwaarde,
„ en altoos meerder gaaven ſchonk aan die
„ de minderen wel gebruikte. Het *derde* punt
„ was buiten geſchil. Over 't *vierde*, twiſtte
„ men zo fyn, dat het verſchil naauwlyks te
„ merken was. De Remonſtranten erkenden,
„ dat God de verlichting des verſtands, den
„ luſt en kragt ten goede, onwederſtandelyk,
„ ſchonk. De Contraremonſtranten, dat hy
„ den menſch tot bekeering bewoog, door
„ inwendige aanraading, die, niet het vermo-
„ gen om te wederſtaan, maar den wederſtand
„ zelven wegnam, terwyl de wil, ſchoon be-
„ woogen door de genade, vry en onbedwon-
„ gen medewerkte. Wederom, ſtelden de Re-
„ monſtranten, dat de genade niet ſlegts de
„ magt om te gelooven werkte, maar het ge-
„ loof zelf; dat alle menſchen deeze genade
„ niet ontvingen, maar eenigen, in wien zy
„ den wederſtand wegnam, hangende onze
„ bekeering ook niet aan onzen wil. Omtrent
„ het *vyfde* punt, leerden de Remonſtranten,
„ dat de geloovigen eenige zekerheid hadden
„ van hunne zaligheid, die toenam, met het
„ toeneemen hunner Godsdienſtigheid; dat
„ zy vaſtelyk vertrouwen moeſten op Gods
„ barmhertigheid, voor het tegenwoordige
„ en voor het toekomende, en dat, door alle
„ zonden, de genade niet verlooren werdt.
„ De Contraremonſtranten erkenden, aan den
„ anderen kant, dat den roekeloozen de ze-
„ kerheid der zaligheid niet toekwam; dat zy

„ al-

„ altoos met vreezen en beeven verzeld was; 1616.
„ dat eenige beginſels des waaren geloofs kon-
„ den verlooren worden; dat 'er eene maat
„ des geloofs was, binnen welke, een uitver-
„ koorene niet zekerer zyn kon van zyne za-
„ ligheid dan een verworpene; dat ſommigen
„ deeze zekerheid, eerſt kort voor hunnen
„ dood, verkreegen; dat de geloovigen, ten
„ opzigt van hun zelven, konden uitvallen;
„ en dat zy, door zwaare zonden, de voor-
„ naame werking der genade verlooren. Uit
„ al het welke men zien kon, hoe lang men,
„ wederzyds, zelfs over de Predeſtinatie, zou
„ konnen prediken, zonder tot twiſt te ver-
„ vallen, vooral, zo men zyne Leer ter be-
„ tragting wilde aandringen: waartoe alle lee-
„ ringen behoorden te worden gerigt. De Con-
„ traremonſtranten beoogden, 't werk der za-
„ ligheid Gode alleen toe te ſchryven, den
„ menſch alle verdienſten en roem te benee-
„ men, de waare geloovigen, voor alle wan-
„ hoop en ſlaafſche vreeze, te bewaaren. Wie
„ kon hier iet tegen hebben? De Remonſtran-
„ ten oordeelden, dat men niemant de hoop
„ der zaligheid behoorde af te ſnyden. Zy
„ zogten den menſch te vermaanen, tegen de
„ verharding en tegen de zorgeloosheid, en
„ tot het vaſtmaaken zyner roepinge en ver-
„ kiezinge, door goede werken. Wat Contra-
„ remonſtrant zou dit willen wederſpreeken?
„ En genomen, dat men de verſchillen, ook
„ op het naauwſte, begeerde te verhandelen;
„ waarom zou zulks niet konnen geſchieden,
„ behoudens de liefde en vrede, als 't maar zon-
„ der ſchelden en beſcheidenlyk gedaan werdt,
„ en als men tyd en plaatſe, voorzigtiglyk, in
„ agt nam?

1616. III. De bezending naar Amſterdam doet geene vrugt.

De aanſpraak van de Groot werdt met veel aandagt aangehoord. De andere Gemagtigden beveſtigden het goede oogmerk der Staaten. Muis, in 't byzonder, gaf te verſtaan, dat die van Dordrecht zig by de meerderheid hadden gevoegd, om goede redenen, van welken hy, zo 't begeerd werdt, nadere opening wilde doen. De Vroedſchap antwoordde, alleenlyk, dat zy op de zaak zou letten. Daarna zeide zy, dat zy haare meening den Staaten, door haare afgevaardigden, zou doen verſtaan De Gemagtigden der Staaten zouden gaarne in nader onderhandeling gekomen zyn, om de zwaarigheden der Amſterdammeren op te loſſen, ware 't mogelyk. Doch deezen deeden duidelyk genoeg merken, dat zy, hiertoe, niet gezind waren. Alleenlyk, gaven zy te kennen, dat zy ruſt en vrede zogten, en niet gaarne zouden zien, dat dezelve, door iemant hunner ingezetenen, ergens, geſtoord werdt (*f*).

Beſluit der Amſterdamſche Vroedſchap.

De Gemagtigden bemerkten, ligtelyk, dat men, met de bezending, niet gevorderd was, en keerden wederom naar den Haage. Midlerwyl, beſloot de Vroedſchap, by meerderheid van weinige ſtemmen (*g*) „ dat zy den waa„ ren Chriſtelyken Godsdienſt, nu meer dan „ vyftig jaaren herwaards, hier te Lande, ge„ oefend, zou handhaaven. Dat het ondienſtig „ was voor den Staat, in den zelven, de min„ ſte verandering te gedoogen, dan by wege „ eener wettige Sinode. Dat men, hierom, „ niet hadt konnen bewilligen, in verſchei„ den'

(*f*) Verhael der Deput. *bl.* 94 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 333 *enz.*

(*g*) GROTIUS Verantw. *Hoofdſt.* VIII. *bl.* 89.

„ den' voorſtellingen, ſedert het jaar 1611, 1616.
„ gedaan; ook niet in den voorſlag van der
„ StaatenGemagtigden. Dat men, wyders, niet
„ kon toeſtaan, dat, op den naam der Stad
„ Amſterdam, eenige Plakaaten werden ge-
„ maakt, veel min uitgevoerd, tegen die van
„ de Religie, dan na het overweegen en ver-
„ handelen der geſchillen, in eene wettige Si-
„ node. Dat men, eindelyk, tot dien tyd toe,
„ ook niet zou konnen gedoogen, dat eenige
„ Contraremonſtrantſche Predikanten in hun-
„ nen dienſt geſchorſt, of van den zelven af-
„ gezet werden, om dat zy, met de Remon-
„ ſtranten, geene kerkelyke eenigheid konden
„ houden; noch dat de Contraremonſtranten
„ gehinderd werden, in hunnen Godsdienſt,
„ onder dekſel van ſcheuring, of als zy zwaa-
„ righeid maakten, om de Predikaatſien der
„ Remonſtranten, of der zulken, die 't met de
„ Remonſtranten hielden, te hooren (*b*)." Men bragt dit Beſluit in de Vergadering der Staaten van Holland, die, midlerwyl, wederom, by meerderheid van ſtemmen, hadden vaſtgeſteld, „ dat de voorige Reſolutien op de vrede der „ Kerken zouden ſtand grypen, met die mee- „ ning nogtans, dat het gene, in eenigen der- „ zelven, van de Belydenis en Catechismus „ gezeid was, niet zo moeſt begreepen wor- „ den, als of men deeze twee ſchriften gelyk „ ſtelde met Gods woord: men hieldtze alleen „ als Formulieren van eenigheid, die, naar „ Gods woord, verklaard moeſten worden. „ Voorts werden Gekommitteerde Raaden

De meerderheid der Staaten beſluit de voorige Reſolutien te doen agtervolgen.

„ ge-

(*b*) Trigland. *bl.* 754.

1616. „ gelaſt en gemagtigd, om de Reſolutien, al-
„ omme, in de Steden en ten platten Lande,
„ te doen naarkomen (*i*)."

IV. Twiſt op verſchei-den' Plaatſen ter gele-genheid van de ſtrydige Beſluiten der Le-den van Holland.

Zulke ſtrydige Beſluiten van de meerderheid der Staaten en van de Stad Amſterdam gaven, zo draze rugtbaar werden, geen gering voedſel aan de tweedragt. In ſommige Steden, werden Contraremonſtrantſche Predikanten, zwaarigheid maakende om in ééne Klasſis te komen met Remonſtrantſchen, afgezet van hunnen dienſt, en belet te prediken (*k*). Zekere Huisluiden, te Groſthuizen, de Kerk hebbende opgebroken, om eenen afgezetten Predikant aldaar te doen prediken, werden aan regte gevorderd: doch verwierven, by 't Hof van Holland, ſchorſing der regtspleeginge, op voorſchryvens der Steden Amſterdam en Enkhuizen. De Gekommitteerde Raaden namen dit den Hove zeer kwalyk. De zaak kwam, eindelyk, nog voor de Staaten, dieze afdeeden tot genoegen van den Predikant; hoewel de opbreekers der Kerke boete geeven moeſten, die hun, door den Schout van Hoorn, met geweld, werdt afgehaald (*l*). Omtrent deezen zen tyd, kreeg ook *Pieter Korneliszoon Hooft*, Droſſaard van Muiden en Baljuw van Gooiland, beroemd door zyne treffelyke Nederlandſche Hiſtorie en andere Schriften, aanſchryvens van Gekommitteerde Raaden, om den Contraremonſtrantſchen Predikanten in deezen oord, om vredes wille, te gemoet te komen,

(*i*) *Zie* Reſol. Holl. 30 *Sept.* — 22 *Oct.* 1616. *bl.* 15 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 387.
(*k*) TRIGLAND. *bl.* 854.
(*l*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 407-414.

men, in 't beroep van eenen Predikant te Huizen (*m*). Daarentegen, ſtelden Baljuw en Mannen van Schieland twee ſcherpe Keuren, tegen de afgezonderde vergaderingen der Contraremonſtranten te Zevenhuizen en elders. De plaats, daar men byeenkwam, werdt, ten behoeve der armen, verbeurd verklaard: zulken, die in dezelve geleerd, en zulken, die de vergadering belegd hadden, verweezen, in eene boete van driehonderd guldens (*n*). De Groot hadt, op 't ſterk aanhouden van Burgemeeſteren van Rotterdam, de eerſte der twee Keuren, die de boete behelsde, ingeſteld; doch hy riedt egter de uitvoering af. Ondertuſſchen, hadt de Baljuw eene ſchuur, te Zevenhuizen, daar men gepredikt hadt, reeds doen toeſpykeren. Te Schoonhoven, kwam, omtrent deezen tyd, of wat laater, een diergelyk ſcherp verbod uit, op het houden en bedienen der afgezonderde Contraremonſtrantſche Vergadering aldaar (*o*). 1616. Keuren van Schieland tegen de Contraremonſtrantſche Vergaderingen.

De Staaten van Holland raadpleegden, midlerwyl, geduuriglyk, over 't wegneemen der Kerkelyke geſchillen; doch zonder tot eenig vaſt beſluit te konnen komen, anders dan dat de meeſten verklaarden, zig te houden aan de voorige Reſolutien. Nogtans ſcheenen de Contraremonſtranten langs hoe meer begunſtigers te vinden onder de Leden, en de Groot, die der Staaten Vergaderingen bywoonde, verklaarde, t'eenen dage, aan iemant „ dat Amſterdam en de voorſtanders der Contrare- „ monſtranten winnen gunſt, onder de Leden van Holland. De Contra-

(*m*) Hoofts Brieven *N.* 48. *bl.* 41.
(*n*) Trigland. *bl.* 765.
(*o*) van den Sande V. *Boek*, *bl.* 74. Trigland. *bl.* 791.

1616. „ monſtranten ſtout, de Advokaat en de an-
„ dere Steden flaauw waren, en dat de Re-
„ ſolutie en alles in gevaar was (*p*)." Men viel nu den Staaten, dagelyks, laſtig, met ſmeekſchriften van klaagende Contraremonſtrantſchen, die om andere Predikanten verzogten, dan zy hadden. In Slagt- en Wintermaand, werden 'er eenigen gelezen, geſteld op den naam der *bezwaarde en bedroefde Gemeenten in Gouda, Rotterdam, Schoonhoven, Briele, den Haage, Hazerswoude, Benthuizen, Zoetermeer, Zevenhuizen, Moordrecht* en *Maasland*. Doch op deeze ſmeekſchriften, welken men hieldt tot ſcheuring te ſtrekken, werdt niets beſlooten (*q*).

Staat der Kerkelyke geſchillen in de andere gewesten.

In Overyſſel, daar men de beginſels van diergelyke zwaarigheden ondervondt, volgden de Staaten het voorbeeld van die van Holland, verbiedende, in Lentemaand deezes jaars, allen Predikanten het leeren der hooge geſchillen van Gods eeuwige Predeſtinatie (*r*). In Gelderland, hadt men in beraad geleid, of men de Klaſſen hooren zou, op een bekwaam middel van vereeniging, dan of de Staaten zelven iet, by voorraad, beraamen zouden: in welk laatſte, de Kerkelyken groot mishaagen toonden (*s*). Maar in Friesland, daar, na 't veranderen der Regeeringe te Leeuwaarden, de Staaten genoegzaam allen de zyde hielden, welke men, in Holland, de Contraremonſtrantſche noemde, kreegen de Klaſſen bevel, om geene Pre-

(*p*) BRANDT II. *Deel, bl.* 419.
(*q*) Reſol. Holl. 4 *Nov.* -- 22 *Dec.* 1616. *bl.* 34. TRIGLAND. *bl.* 394. BRANDT II. *Deel, bl.* 433.
(*r*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek, bl.* 1. BRANDT II. *Deel, bl.* 440
(*s*) BAUDART. Memor. VIII. *Boek, bl.* 11. UYTENBOG. *bl.* 702.

Predikanten te vorderen tot den Kerkendienſt, dan die de Belydenis en Catechismus onder-tekenden (*t*). 1616.

V. Vergaderingen der Contraremonſtranten te Amſterdam, en in den Haage.

Te Amſterdam, hielden de Contraremonſtrantſche Predikanten, van tyd tot tyd, heimelyke Byeenkomſten: in eene van welken, in Louwmaand des jaars 1617, vaſtgeſteld werdt, geene Kerkelyke eenigheid meer te onderhouden met de Remonſtranten. Men ſtelde dit Beſluit in geſchrift, welk, door veelen, getekend werdt. Eenigen, die zwaarigheid maakten, werden 'er, door bezending, toe overgehaald. Anderen bleeven weigerig (*u*). Eenige maanden laater, verbonden veele *Contraremonſtrantſche Predikanten*, in eene *Byeenkomſt* in den Haage, de Vergadering van *Correſpondentie* of onderlinge verſtandhouding genoemd, zig aan elkanderen, tot verdediging van 't gene zy voor de zuivere Leere hielden, tegen de Remonſtranten. Ook werdt hier, als een kenmerk van de waare broederſchap, vaſtgeſteld, dat men zulken alleen voor broeders hadt te houden, die de Remonſtranten en Remonſtrantſchgezinden voor valſche Leeraars verklaarden (*v*). Doch zulke Vergaderingen hieldt men, omtrent deezen tyd en laater, geduurigſyk, in verſcheiden' Steden. De Remonſtranten deeden het zelfde, te Rotterdam en elders. In Louwmaand, haddenze wederom een Vertoog opgeſteld, en den Staaten van Holland overgeleverd, waarby zy klaagden, dat hun- 1617.

De Remonſtranten vergaderen, insgelyks.

(*t*) Baudart. Memor. VIII. *Boek*, *bl.* 32.
(*u*) Uytenbogaert, *bl.* 701. Trigland. *bl.* 689. Baudart. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 1, 26.
(*v*) *Zie* de Akte by Brandt II. *Deel*, *bl.* 462.

1617. hunne partyen zig niet aan der Staaten Reſolutien hielden: voorts, verlof begeerende, om 'er, insgelyks, van ontſlaagen te zyn (*w*). De Wethouderſchap te Rotterdam boodt, kort hierna, den afgezonderden Contraremonſtranten aldaar eenen Predikant van hun gevoelen aan, die in de openbaare Kerke leeren zou, mids zy geenen afgezonderden Kerkenraad hielden. Doch zy hadden zig nu reeds verbonden, om geene Kerkelyke gemeenſchap te houden met de Remonſtranten. 't Voldeedt hun zelfs niet, dat *Nikolaas Grevinkhoven*, Remonſtrantſch Predikant te Rotterdam, op wien men 't meeſt ſcheen gelaaden te hebben, op raad van den Penſionaris de Groot, vrywillig afſtand deedt van zynen dienſt (*x*). De Remonſtranten verbonden zig, eerlang, in den Haage, ook onderling nader aan elkanderen, ſtellende zekere punten van eenigheid op, welken zy, door de Predikanten, die gemeenſchap met hen houden wilden, lieten tekenen. Onder anderen, werdt, in dezelven, verklaard „ dat zy, ziende hunne partyen, „ welken zy *ſcheurmaakers* noemden, afwyken „ van de Reſolutien der Staaten, zig ook niet „ langer aan deeze Reſolutien zouden konnen „ houden; maar hun gevoelen, openlyk, moe„ ten leeren, met wederlegging van 't gevoe„ len hunner partyen. Voorts, wilden zy „ Chriſtelyke eenigheid houden met zulke „ Predikanten van het verſchillend gevoelen, „ die hen begeerden te verdraagen (*y*)."

Voorſlag aan de Contraremonſtranten te Rotterdam.

Verbindtenis der Remonſtranten.

De

(*w*) BRANDT II. *Deel, bl.* 465.
(*x*) BRANDT II. *Deel, bl.* 464-468.
(*y*) *Zie* BRANDT II. *Deel, bl.* 513.

De Staaten, in Lentemaand, in 's Prinſen byzyn, raadpleegende, op de kerkelyke verſchillen, ſloeg zyne Doorlugtigheid voor „ dat „ men den *Religions verwanten*," dus noemde hy de Contraremonſtranten gemeenlyk „ moeſt „ toelaaten, vryelyk te prediken, en dat men „ de verlaaten' Leeraars, by verdrag, weder- „ om moeſt aanneemen: of, kon dit niet ge- „ ſchieden, anderen van dezelfde gezindheid „ beroepen, in derzelver plaatſe." Eenige Leden bewilligden in deezen voorſlag (z); doch men kwam tot geen beſluit. 1617. Voorſlag van den Prinſe, ter Vergaderinge van Holland.

Tot hiertoe, was de ſcheuring der twee partyen nog niet zeer openlyk geſchied; doch, na 't neemen van de *voorgemelde beſluiten*, in verſcheiden' Kerkelyke Byeenkomſten, ging men verder, en kwam tot openbaare afzondering: waartoe ook de Remonſtranten, op Plaatſen, daar zy de Wethouderſchap tegen hadden, al van den aanvang deezes jaars, hadden beſlooten. Eenige Leden der Walſche Gemeente te Amſterdam, misnoegd om 't afzetten van Goulart, waarvan wy, te vooren (a), gewaagd hebben, vereenigden zig, ſedert, met de Remonſtrantſchgezinden, en hielden, in deeze Stad, de eerſte afgezonderde Byeenkomſten, in kleinen getale, op afgelegen' Plaatſen. Hier predikte eerſt voor hun, in de Franſche taale, *Jakob Batelier*, Student in 't Walſche Kollegie te Leiden. Doch de Nederlandſche Remonſtranten te Amſterdam zogten, kort hierna, eenen Predikant van hun gevoelen op, die in 't Neder- VI. Oorſprong der afzondering, te Amſterdam.

(z) Reſol. Holl. 2 *Maart* 1617. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 468.

(a) *Bl.* 86.

1617. derduitsch voor hun predikte. *Christiaan Sopingius*, Predikant te Warmond, deedt dit, voor 't eerst, in 't huis van den Timmerman en Houtkooper *Willem Sweersen*, op Vlooijenburg. Sommige yverige Contraremonstranten spraken den Leeraar openlyk tegen, hem heetende liegen. Doch anderen van dezelfde gezindheid bestraften hen, hierover. Daarna huurden de Remonstranten van *Herman Rendorp*, een' aanzienlyk' burger, een' grooten Spyker of Pakhuis, op Dwarsboomsloot, die, terstond, tot eene Predikplaats bekwaam gemaakt werdt. De Predikanten der openbaare Kerke namen dit zeer euvel, en predikten 'er tegen. Men vondt verscheiden' schotschriften aangeplakt en gestrooid, tegen het prediken der Arminiaanen, niet zonder bedreigingen van derzelver byeenkomsten te zullen stooren.

De Vergadering der Remonstranten aldaar wordt, door 't graauw, gestoord.

Ook viel het graauw, op den twaalfden van Sprokkelmaand, onder de preeke, in der Remonstranten Vergaderplaats, onder een byster getier van *val in*, *val in*, *sla dood*, *sla dood den Predikant*, *dien scheurmaaker*. En werdt hy niet dan met groot gevaar gered, en, door den Brouwer in de Haan, *Pieter Evertszoon Hulft*, geborgen. Maar alle de glazen van 't Pakhuis werden uitgesmeeten, de houten vensters verbroken, de vergaderden, die elk naar een goed heenkomen zogten, met slyk geworpen, gestooten, verjaagd en nageroepen: waarna de woeste hoop wederom naar 't pakhuis keerde, daar banken en predikstoel en al wat los was vernield werdt, tot dat de Schout, des avonds ten zes uuren, derwaards getrokken, de plonderaars verdreef. Tegen den volgenden Zondag,

dag, vondt men wederom verſcheiden' dreigende ſchotſchriften aangeplakt, om de Remonſtranten af te ſchrikken van 't prediken. Ook kwam 't graauw, op dien Zondag, zynde den negentienden van Sprokkelmaand, al een uur voor den opgang der Zonne, aan verſcheiden' oorden der Stad, op de been, om Armiaanſche vergaderingen te ſtooren. Een deel liep den Schout agter na, die juiſt toen goedgevonden hadt, naar Paapſche byeenkomſten onderzoek te doen. Omtrent half negen uuren, ſchoolde een hoop volks ſamen voor 't huis van *Rem Egbertszoon Biſſchop*, op den Singel of Koningsgraft, het zesde ten noorden der Bergſtraate. Deeze man, een broeder van den Profeſſor Episcopius, was bekend voor yverig Remonſtrantſch. De Predikant Sopingius hadt by hem t'huis gelegen. En men hadt het graauw diets gemaakt, dat hier gepredikt werdt: 't welk ligtelyk geloof vondt. Men viel dan aan op dit huis, eerſt met ſchellen tot de ſchel brak, toen met werpen in de glazen, en met bonzen op de deur. De Schout *Willem van der Does*, verzogt, uit den naam van eenen der Regenten, tot het ſtillen van den oproer, begaf zig, ten dien einde, derwaards. Zo deedt ook de Onderſchout *Arend Elbertszoon Haan*, met zyne dienaars. Doch zy vertrokken, na een half uur, wederom, zeggende, geenen laſt van Burgemeeſteren te hebben, om daar, den gantſchen dag, te blyven. 't Graauw riep toen, *de Schout gaat weg: 't huis is ons ten prys, met al wat 'er in is.* Straks werdt de deur, met een' balk, opgeramd. 't Geboefte viel in 't huis, daar alles geplonderd, vernield en geroofd werdt. 't Huis van Rem Egbertszoon Biſchop wordt geplonderd. 1617.

1617. Rem Egbertszoon hadt, zo wel als de Schout, reeds te vooren, verzekerd, dat 'er geene Vergadering tot zynent gehouden werdt. Doch 't hadt hem niet mogen baaten. Hy was nu, met zyne Huisvrouw en gezin, 't gevaar ontweeken. De ſchade, welke hy, aan geld en goederen, geleeden hadt, begrootte hy, ſedert, op meer dan vyf duizend guldens. Hy hieldt voor zeker, dat het graauw, door eenigen, met geld, omgekogt was, om hem tot een voorbeeld te ſtellen, en elk, in Amſterdam, af te ſchrikken van het houden en bywoonen der Remonſtrantſche Vergaderingen. Doch daarna werden ook de huizen van zynen broeder, *Jan Egbertszoon Biſſchop*, en van anderen gedreigd met plondering, die egter belet werdt (*b*). De Wethouderſchap verklaarde, by eene Keure van den eenentwintigſten „ dat de Re-
Keur tegen 't plonderen.
„ monſtranten, met het houden hunner afgezonderde vergaderingen, oorzaak gegeven „ hadden tot den gepleegden moedwil, op „ welken men, egter, ernſtig onderzoek dagt „ te doen. Te gelyk, werdt gelaſt, dat elk, „ die zig aan den waaren Chriſtelyken Hervormden Godsdienſt begeerde te houden, „ zig wagten moeſt, voor 't bywoonen van „ afgezonderde vergaderingen, en vooral, „ voor 't leenen of verhuuren van plaats tot „ dezelven (*c*)." De Staaten van Holland, kennis der plonderinge van Rem Biſſchops huis bekomen hebbende, vermaanden, ten zelfden dage, de Steden van 't Noorderkwartier, tegen diergelyke zwaarigheden, op haare hoede

(*b*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 473-500.
(*c*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 16.

de te zyn (*d*). Voorts, raakten 'er, te Amſterdam, eenigen in hegtenis, die men handdaadig hieldt aan de plondering; doch zy werden allen, met der tyd, zonder, of met eenigen borgtogt, ontſlaagen. De Amſterdamſche Remonſtranten vervoegden zig, in Lentemaand, met twee Vertoogen, aan de Staaten van Holland, derzelver beſcherming verzoekende, midsgaders, dat hun, in de openbaare Kerke, eenige Predikanten van hun gevoelen mogten vergund worden, of, kon dit niet zyn, dat men hun vryheid gave tot het houden van afgezonderde vergaderingen. De afgevaardigden van Amſterdam ter Dagvaart van *Holland* noemden het eerſte deezer twee vertoogen *oproerig*, en begeerden 'er zig niet nader op te uiten, voor dat de andere Leden zouden verklaard hebben, of de Stad Amſterdam kwalyk gedaan hadt, dat zy den ouden, waaren, opregten, Chriſtelyken, Hervormden Godsdienſt, tot hiertoe, hadt gehandhaafd. Men beſloot, eindelyk, de verzoekers te wyzen aan de Wethouders hunner Stad, wien zy een diergelyk ſmeekſchrift overleverden. Doch hun verzoek vondt geenen ingang (*e*). Zy kreegen, hierom, van tyd tot tyd, grooter' afkeer van de Stads Predikanten, die ſommigen hunner, met naame Rem Egbertszoon Biſſchop, eerlang, ook het Avondmaal ontzeiden. Sedert, gingen zy, nu en dan, naar Abkoude, naar Vreeland, en elders hieromtrent ter preeke (*f*). 1617.

Vertoogen der Amſterdamſche Remonſtranten aan de Staaten van Holland.

Maar,

(*d*) Reſol. Holl. 21 *Febr.* 1617. *bl.* 32.
(*e*) Reſol. Holl. 10, 21. *Maart* 1617. *bl.* 57, 71. Brandt II. *Deel*, *bl.* 503, 508, 510.
(*f*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 501, 502, 512.

1617. VII. Oorſprong van 't inneemen der Kloofter Kerke, in den Haage, door de Contraremonſtranten.

Maar, op andere Plaatſen, gelukte het den Contraremonſtranten beter, dan den Remonſtranten te Amſterdam, afgezonderde vergaderingen te houden. Zelfs maakten zy zig, aan verſcheiden' oorden, van de openbaare Kerken meeſter. In den Haage, was, tot hiertoe, de zetel der Remonſtranten geweeſt. Want ſchoon hier, in de Nederduitſche Gemeente, drie Contraremonſtrantſche Predikanten waren, hielden twee derzelven gemeenſchap, met den eenigen Remonſtrantſchen Predikant, Joannes Uitenbogaard. Doch de derde en jongſte, *Henricus Roſæus*, was, ſedert eenigen tyd, in geſchil geraakt, met Uitenbogaard; 't welk zo hoog liep, dat Roſæus zig onthieldt van 't Avondmaal, welk Uitenbogaard uitdeelen moeſt. De Staaten, geen middel hebbende konnen vinden, om Roſæus tot het opvolgen hunner Reſolutien te beweegen met gemoede, hadden hem, hierop, geſchorſt in zynen dienſt. Sedert waren hy en de zynen naar Ryswyk ter preeke gegaan (*g*). Ook hadden de Raaden *Kouwenburg*, *Roſa* en *Baarsdorp*, de Griffier van den Hove *Anthoni Duik* en anderen verklaard, dat zy Uitenbogaard niet langer konden hooren prediken, met een goed geweeten (*h*). De Advokaat Oldenbarneveld hadt hierop Prinſe Maurits, wien hy, tot hiertoe, over de kerkelyke geſchillen, niet gemoeid hadt, verzogt,

„ dat hy zig voegen wilde by de Staaten, tot
„ handhaaving van 't gezag der hooge Over-
„ heid; alzo men klaarlyk zag, dat alles op
„ par-

(*g*) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* VIII. *bl.* 69-106. TRIGLAND. *bl.* 874-888.

(*h*) UYTENBOG. Leven *Cap.* IX. *bl.* 107, 108.

„ partyſchap uitliep." Doch de Prins verklaarde „ zig altoos onzydig gehouden te hebben, „ te gelyk begeerende, dat men hem buiten't „ geſchil liete (*i*)." Uitenbogaard kwam ook te woorde met zyne Doorlugtigheid, en ontdekte klaarlyk, dat hy naar de zyde der Contraremonſtranten helde, onder anderen beweerende, dat elke party eene Kerk hebben, en afzonderlyk Avondmaal houden moeſt: 't welk Uitenbogaard voor openbaare ſcheuring hieldt (*k*). De Haagſche Contraremonſtranten verzogten, ſedert, om eene Kerk. De Staaten oordeelden wel, dat zy zig behoorden voldaan te houden met de openbaare Kerke, daar twee Predikanten van hun gevoelen leerden; doch ſtonden hun egter de Gaſthuiskerk toe, mids zy geenen afzonderlyken Kerkenraad hielden. Maar hierin maakte men zwaarigheid. 't Prediken in de Gaſthuiskerke duurde egter (*l*), van den aanvang deezes jaars, tot in Hooimaand (*m*). Toen werdt, op den negenden, de Klooſter-Kerk ingenomen, door de Contraremonſtranten (*n*). Men wil, dat deeze Kerk, welke men niet gewoon was te gebruiken tot den Predikdienſt, eenige maanden te vooren, bezigtigd was, door den Prinſe (*o*). Men was nu bezig om dezelve te herſtellen, op laſt der Staaten van Holland (*p*). 1617.

De

(*i*) Reſol. Holl. 28 *January* 1617. *bl.* 15. UYTENBOG. Aant. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 340.
(*k*) UYTENBOG. Leven *Cap.* IX. *bl.* 108, 109.
(*l*) D. CARLETONS Letters *in the* Cabala *or* Myſteries of State *P.* I. *p.* 173.
(*m*) UYTENBOG. Leven *Cap.* IX. *bl.* 122, 123, 124, 134.
(*n*) Reſol. Holl. 11, 27 *July* 1617. *bl.* 164, 170.
(*o*) UYTENBOG. Leven *Cap.* IX. *bl.* 135.
(*p*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1617. *bl.* 75.

1617. VIII. De Prins ging, den volgenden Zondag, voor 't laatſt, in 't gehoor van Uitenbogaard. Doch op den drieentwintigſten begaf hy zig naar de Kloofter-Kerke (*q*), ſedert, de *Prinſen Kerk* (1), genoemd, verzeld van Graave Willem Lodewyk en van een aanzienlyk gevolg van Heeren: welk, van tyd tot tyd, aanwies. Doch de Prinſes Weduwe van Oranje en haar Zoon Graaf Fredrik Henrik, de Advokaat Oldenbarneveld, de Heeren van Asperen, van Veenhuizen, van der Myle, van Groeneveld, de Jonkheeren van Sevender en van Liere, de Heeren Huigens, Melander, Martini, de Wethouders van den Haage en andere luiden van aanzien hielden zig by de groote Kerke, daar de Remonſtranten nog verdraagen werden (*r*). Maar men moet hier aanmerken, dat Groeneveld de oudſte Zoon, Veenhuizen en van der Myle Schoonzoonen waren van den Advokaat (*s*).

Prins Maurits gaat in de Klooſter-Kerk.

Afzondering in andere Steden.

De afzondering hadt dus, in den Haage, haare volkomen' gedaante gekreegen. In ſommige andere Steden, was zy nog geweldiger toegegaan. Te Oudewater, hadt de Contraremonſtrantſche Predikant *Joannes Lydius* zig afgezonderd van de Klasſis, zonder zig, door de Wethouderſchap, door de Staaten, of door derzelver afgezondenen te laaten beweegen tot hereeniging. De opſchudding, die hieruit ontſtondt, was op 't hevigſt ten tyde der gewoon-

(*q*) Uytenbog. Leven *Cap.* IX. *bl.* 141.

(*r*) Baudart. Memor. IX. *Boek, bl.* 85. Brandt II. *Deel, bl.* 556, 646, 647.

(*s*) Remonſt. *in de* Waaragt. Hiſt. van J. v. Oldenbarnev. *bl.* 168, 169.

(1) Ik vind deezen naam, reeds in de *Reſolutien van Holland* van den 16 *November* 1618, *bl.* 366.

woonlyke verandering der Wethouderen, welke men genoodzaakt werdt te doen, naar den zin der yveraaren, die Lydius zyde hielden (*t*). Te Heusden, daar men, tegen dank der Wethouderen, Contraremonſtrantſche Predikanten ingevoerd hadt, drong men den Drosſaard, wat laater, in eenen oploop, tot het maaken van merkelyke verandering, in de wettelyk verkooren Magiſtraaten, welken men hieldt, niet te zyn van den ouden Hervormden Godsdienſt (*v*). In den Briele, lieten eenigen zig verluiden, dat zy de Kerk zouden inneemen, daar kwame van wat 'er van wilde: 't welk de Wethouders bewoog, op hunne verzekerdheid verdagt te zyn (*w*). Sommige ſchippers ſtelden, in hunne vlaggen, 's Prinſen wapen, met dit byſchrift: *Liever met Oranje te leggen in 't veld, dan langer met de Arminiaanen te zyn gekweld.* Ook zag men, in openbaaren druk, een' lyſt der Steden en Sterkten, die het hielden tegen de Arminiaanen (*x*). Doch deeze dingen ſchynen laater gebeurd te zyn. Men wil, dat de Contraremonſtranten ſterk waren aangemoedigd, tot diergelyke onderneemingen, door eenen Brief des Konings van Groot-Britanje, in de Lente deezes jaars, in 't licht gekomen, en zeer veel verſchillende van den Brief, dien hy, te vooren, aan de Staaten geſchreeven hadt, alzo hy niet meer riedt, de geſchillen verdraaglyk te verklaaren, maar dezel- 1617.

(*t*) Reſol. Holl. 25 *Febr.* 22 *April* 5, 12, 20, 25 *May* 1617. *bl.* 39, 106, 117, 123, 127, 130, 153. TRIGLAND. *bl.* 1024.
(*v*) GROTIUS Verantw. *Hoofdſt.* IX. *bl.* 96.
(*w*) Reſol. Holl. 5 *Aug.* 1617. *bl.* 177.
(*x*) GROTIUS Verantw. *Hoofdſt.* IX. *bl.* 96.

1617. zelven te beſliſſen, door eene Nationaale Sinode (y). Sommigen meenden, dat men hem, van hier, te kennen gegeven hadt, dat, met het dryven der verdraagzaamheid, eene verandering in de Regeering deezer Landen beoogd werdt, ten zynen nadeele; en dat hy, hierdoor, tot het afzenden van zulk een' Brief bewoogen geworden was (z). Vaſt gaat het, dat de Engelſche Gezant, Dudlei Karleton, in Sprokkelmaand te vooren, uit den Haage, naar Engeland, geſchreeven hadt „ hoe verſcheiden' „ luiden op hem begeerd hadden, dat hy een„ nen brief van zyne Majeſteit aan Prinſe Mau„ rits moeſt zoeken te verwerven, waarby „ deeze aangezet werdt, om in zynen yver „ voor de waare Leere te volharden (a): " op welk ſchryven, 's Konings brief gevolgd was.

IX. Raadpleegingen op het houden eener Nationaale Sinode.

't Houden of niet houden eener Nationaale Sinode was, ſedert het ontvangen van den Brief des Konings van Groot-Britanje, de hoofdzaak geweeſt, die, tuſſchen de Gewesten en Steden, betwiſt werdt. De Staaten van Zeeland zonden, in Bloeimaand, Gemagtigden naar den Haage, om ernſtelyk aan te houden by die van Holland, op het ſpoedig byeenroepen eener Nationaale Sinode. De Gemagtigden hadden hunnen laſt eerſt geopend aan zyne Doorlugtigheid, die, bevindende dat dezelve, onder anderen, beſtondt in eene aanraading tot voorkoming en heeling van ſcheuring, gezeid zou hebben, *het is te laat: de ſcheuring*

(y) BAUDART. Memor. IX. *Boek, bl.* 59.
(z) BRANDT II. *Deel, bl.* 525.
(a) D. CARLETONS Letters *in the* Cabala *or* Myſteries of State *P.* I. *p.* 173.

ring is 'er alreede: waarop zy beſlooten hadden, van dit gedeelte van hunnen laſt niet te reppen. Eenige dagen laater, deeden ook de Staaten van Gelderland die van Holland verzoeken om te bewilligen in het houden eener Nationaale Sinode, onder 't gezag hunner Hoog-Mogendheden, de Heeren algemeene Staaten. Ook hadden Friesland en Groningen en Ommelanden Gemagtigden naar den Haage gezonden, dringende, van gelyken, op het byeenroepen eener Nationaale Sinode, door de Vereenigde Geweſten (*b*). 't Liep aan tot in Oogſtmaand, eer de Staaten van Holland goedvonden te antwoorden op den voorſlag, door die van Zeeland gedaan. Doch eer wy dit verhaalen, keeren wy ons, kortelyk, tot het weinige, welk, omtrent deezen tyd, in algemeene en krygszaaken, voorgevallen is. 1617.

X. Onderſtand aan den Hertoge van Savoye.

De Hertog van Savoye, in oorlog geraakt met Spanje, deedt, in Lentemaand deezes jaars, door zynen Gezant, *Guillet de Monchou*, de algemeene Staaten verzoeken, om onderſtand. Hy begeerde vierduizend knegten en vierhonderd paarden, behalven eenige krygsbehoeften. Doch de Staaten, onlangs ondervonden hebbende, hoe weinig nuts een Leger van Nederlanders doen kon in Italie, en in de aangrenzende geweſten; beſlooten den Hertog, liever, met vyftigduizend guldens ter maand, te onderſteunen. Zo veel belang ſtelden ze 'er in, dat hunnen ouden vyand afbreuk gedaan werdt (*c*). De Franſche Gezant, du Mau-

(*b*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 545-553.

(*c*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 1617. *bl.* 80. Notul. Zeel. 13 *Apr.* 1617. *bl.* 93. BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 100, 109. VAN DEN SANDE V. *Boek*, *bl.* 72.

1617. Maurier, hadt de Staaten, uit den naam zyns Meesters, ook kragtelyk, tot het ondersteunen des Hertogs van Savoye, aangezet (*d*). In de Lente des volgenden jaars, werdt de vrede eerst getroffen, door bemiddeling van den Paus en den Koning van Frankryk.

XI. Verschil tusschen Brandenburg en Nieuwburg over 't heffen der tollen op den Rynstroom.

Over 't heffen der tollen op den Rynstroom, was, onlangs, geschil gereezen tusschen de Vorsten van Brandenburg en Nieuwburg. De laatste wilde den tol, die te Rees geheeven werdt, te Burik doen heffen, daar 't van ouds plagt te geschieden: 't welk de eerste niet gehengen wilde, alzo hy meer meester was van 't gene, te Rees, daar Staatsche bezetting lag, ontvangen werdt, dan van 't gene, te Burik, werdt geheeven. Hy deedt, hierom, by Plakaat, verklaaren, dat de schippers te Rees zouden moeten vertollen, alschoonze zulks reeds te Burik gedaan hadden. De Nederlandsche Koophandel langs den Ryn werdt merkelyk belemmerd, door deezen twist. De algemeene Staaten zonden, eindelyk, in 't voorjaar, Gemagtigden af, die te wege bragten, dat de schippers, borg stellende voor den tol, vryelyk voorby vaaren mogten, tot dat het geschil tusschen de Vorsten gevonden zou zyn (*e*).

Klagten over inbreuk op 't Bestand.

Het beslaan van eenige Nederlandsche schepen in Spanje gaf den Staaten, ten deezen tyde, wederom stoffe, tot klaagen over inbreuk op 't Bestand. Ook reezen 'er, geduurig, geschillen op de grenzen, die nog niet behoorlyk geregeld waren. De Aartshertogen zonden, in 't najaar, twee Gemagtigden naar den Haage, om

(*d*) AUBERY Memoir. *p.* 398.
(*e*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 109.

om deeze geſchillen te effenen (*f*), en veelligt ook, om den ſtaat der Kerkelyke oneenigheden, van naby, te beſpieden, op datze 'er, in tyd en wyle, hun voordeel mede zouden mogen doen. Doch ik vind niet, dat zy iet van belang hebben uitgevoerd. 1617.

In 't Noorden, ſtondt het, dit jaar, zeer onruſtig. De Koning van Deenemarke wapende zig, zo men vermoedde, tegen de Hanze-Steden, die ook volk aannamen en zig verſterkten; gelyk Hamburg, in 't byzonder, deedt. De Koning van Poolen bereidde zig, insgelyks, ten oorloge, tegen den Koning van Zweeden, 't welk deezen bewoog, eenen gezant te zenden naar den Haage, die, op den zesden van Slagtmaand gehoor verworven hebbende, de Staaten ernſtelyk verzogt, om onderſtand. Doch de zaaken ſtonden, ten dien tyde, hier, zo verward, dat men het antwoord op zyn verzoek verſchoof (*g*). In 't begin des volgenden jaars, na dat de Poolen in Lyfland gevallen waren, ſtondt men den Koning van Zweeden veertigduizend guldens toe ter maand. De Grootvorſt van Muskovie, die beide met Poolen en Zweeden overhoop lag, verzogt toen de Staaten ook om onderſtand, die hem egter geweigerd werdt, waarop hy vrede maakte met den Koning van Zweeden (*h*). De Koning van Zweeden verzoekt de Staaten om onderſtand tegen Poolen.

In Hooimaand deezes jaars, keerde *Willem Korneliszoon Schouten* van Hoorn, te rug in Zeeland, van eene reize rondsom den aardkloot, door XII. Ontdekking der Straat van Le-

(*f*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 202.
(*g*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 126. *Zie ook* Reſol. Holl. 23 *Maart* 1617. *bl.* 76.
(*h*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 100, 101.

1617. door hem en *Jakob le Maire*, Zoon van Izaak le Maire, voorheen Koopman te Amſterdam (*i*), doch nu te Egmond woonagtig, voor rekening van eenige byzondere Perſoonen, met twee ſchepen, ondernomen. De vaart beoosten de Kaap de goede Hoop, en weſtwaards, door de Straat van Magellaan, was, hier te Lande, allen byzonderen Perſoonen verbooden, en ſtondt alleen der Ooſtindiſche Maatſchappye vry. Maar de oude Le Maire hadt gedagt, dat 'er een doortogt te vinden zou zyn, bezuiden de Straat van Magellaan. 't Ontdekken van deezen doortogt, ſedert de *Straat van Le Maire* genaamd, was het merkwaardigſte, welk op deeze reize voorviel. Schouten, die, voor Schipper, en Le Maire, die voor Opper-Koopman voer, op het grootſte der twee ſchepen, deeden deeze merkwaardige ontdekking, in 't begin des jaars 1616 (*k*). Zy vonden ook eenige Eilanden, welken zy naar de Staaten, naar Prins Maurits, en naar Barneveld noemden. Van de Straat zelve en van de Eilanden namen zy, ten zelfden tyde, by eene plegtige verklaaring, bezit, uit den naam van de algemeene Staaten en van Prinſe Maurits (*l*).

Maire en van eenige Eilanden omtrent dezelve.

Voor Scheveningen waren, dit jaar, vier Walviſſchen geſtrand en gevangen (*m*). Men hieldt dit toen, ſchoon 't meermaalen gezien was, in 't gemeen, voor eene voorbode der naderende beroerten. Doch tegenwoordig zou men 'er eer uit beſluiten, dat 'er overvloed van Wal-

Walviſſchen voor Scheveningen geſtrand.

(*i*) *Zie* IX. *Deel*, *bl.* 337.
(*k*) W. C. SCHOUTENS Reize *bl.* 79, 80.
(*l*) *Voiez* Supplem. *au* Corps Diplom. *Tom.* II. *P.* I. *p.* 282.
(*m*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 97, 202.

Walvisch in 't Noorden was, en onze Walvischvangers zouden 'er door aangemoedigd worden, om sterker ter vissche rye uit te rusten. 1617.

Gelyk men, eenige jaaren geleeden, met goeden uitslag, de Beemster bedykt en droog gemaakt hadt, zo verwierven Edam en Monnikendam, in Zomermaand deezes jaars, Oktroi van de Staaten van Holland, om de Purmer, een kleiner Meer tusschen de twee genoemde Steden, te doen bedyken (*n*). 't Geschiedde egter niet, voor den jaare 1620, waarvan de binnenlandsche onlusten, die ook de Regeeringen der twee gemelde Steden verdeeld hielden, vermoedelyk, eene der voornaamste oorzaaken zullen geweest zyn. De Purmer wordt bedykt.

De draad der geschiedenisse leidt ons wederom tot het verhaal deezer onlusten, die, in dit en eenige volgende jaaren, het gewigtigste gedeelte onzer Vaderlandsche Historie zullen uitmaaken.

XIII. De scheuring in de Kerk geeft aanleiding tot ongewoone veranderingen in de Regeering.

Men hadt nu, te Oudewater en elders, gezien, dat de onderlinge verdeeldheid niet alleen uitliep, op scheuring in de Kerke: maar dat 'er ook ongewoone veranderingen in de Regeering der Steden door te wege gebragt werden. Zy, die, naderhand, de zyde der Remonstranten hielden, hadden, al in den aanvang der oneenigheid, ongewoone poogingen gedaan, om luiden van hunne gezindheid op 't kussen te helpen, op Plaatsen, daar de meerderheid der Regenten hun tegen was (*o*). Te Utrecht, was 't ook, van de andere zyde, al

(*n*) Resol. Holl. 8, 9 *Juny* 1617. *bl.* 142, 144. Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 1719.

(*o*) *Zie* hier voor, *bl.* 22, 24.

1617. al vroeg, ondernomen (*p*), hoewel 't mislukt was. Doch nu, ſterker en openlyker ondersteund wordende, begonden de Contraremonſtranten zulke veranderingen, aan verſcheiden' oorden, met beteren uitſlag, in 't werk te ſtellen. Men beproefde zyne kragt eerſt in de kleine Steden, die geene ſtem hebben ter Staatsvergaderinge, van zins, naar 't ſchynt, om, daarna, tot de ſtemmende Steden van Holland over te gaan. De Advokaat Oldenbarneveld beſpeurde wel haaſt, waar 't op aangelegd ware. Verſcheiden' Leden der Vergaderinge ontdekten 't, zo wel als hy. En naardemaal weinigen geneigd waren, het bewind, hun toevertrouwd, af te ſtaan, raadpleegde men, terſtond, op de beſte middelen, om zig te verzekeren, tegen beroerten in de Steden, waaruit verandering in de Regeering te dugten was. Veelen begonden zelfs te gelooven, dat de Godsdienſt ſlegts tot een' dekmantel gebruikt werdt, om deeze verandering uit te werken (*q*). Men kreeg vermoeden, dat zyne Doorlugtigheid zelve hieronder roeide, of dat, ten minſten, eenigen zyner voornaamſte aanhangeren, hunne eigen' bevordering zoekende door 's Prinſen verheffing, hem gaarne tot Graave van Holland, waartoe wylen Prins Willem zo goed als aangenomen was, of tot Heere der Vereenigde Geweſten zouden hebben zien verklaaren, dat zy meenden, niet dan na 't veranderen der tegenwoordige Regeeringe, 't welk, dagt men, alleen door oproer te bewerken was, te zullen konnen geſchie-

(*p*) *Zie bl.* 25.
(*q*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 194. *Zie ook de* VOORR.

ſchieden. Ook hadt men den Prinſe doen gelooven, dat de Advokaat en de tegenwoordige Regeering de vermindering van zyn gezag zogten (*r*), immers niet ligt bewilligen zouden in zyne verheffing: en dat de Contraremonſtranten, daarentegen, zeer op het vermeerderen van 's Prinſen gezag geſteld waren: waarom men hem, t'eenigen tyde, hadt hooren zeggen, *dat hyze hieldt voor de oude Gereformeerden, die zynen Vader op den ſtoel gezet hadden* (*s*). Op zulke vermoedens en redenen, beſlooten dan de tegenwoordige Regenten, dat zy, voor de ruſt in de Steden, waarvan de behoudenis hunner agtbaarheid afhing, op eene byzondere wyze, behoorden te waaken. 1617.

XIV. Oorzaaken van 't aanneemen der Waardgelders.

Dit kon geſchieden, door middel der gewoonlyke Lands ſoldaaten, of door de ſchutteryen, of, door van nieuws geworven' knegten uit de Ingezetenen, welken men, hier te Lande, *Waardgelders* plagt te noemen, veelligt, om dat zy, zonder daadelyk te dienen, zig, om *geld*, gereed hielden, tot het voeren der wapenen in tyd van nood, tegen welken zy *bewaard* werden. Doch de gewoonlyke Lands ſoldaaten lagen niet in alle Steden, alwaar men onraad vreesde. In Haarlem, in Leiden, in Hoorn, was geene bezetting. De Prins ook, die 't voornaamſte gezag oefende over 's Lands Krygsvolk, hadt verklaard, *dat hy verſtondt, niet te doen jegens die van den Hervormden Godsdienſt*, waardoor hy de Contraremonſtranten alleen betekende, van welken de tegenwoordi-

(*r*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 122, 124, 135. *Cap.* X. *bl.* 156.

(*s*) Uytenbog. Dagteg. *by* Brandt II. *Deel, bl.* 558.

1617. dige Regeering de meeſte opſchuddingen vreesde. Ook hadt zyne Doorlugtigheid zwaarigheid gemaakt, om die van Oudewater, na den moedwil aldaar gepleegd, op hun verzoek, nog een vendel knegten toe te ſtaan. En ſommige Hopluiden, bezetting houdende in de Steden, hadden verklaard, mondelingen of ſchriftelyken laſt te hebben van den Prinſe, om de Wethouders niet te gehoorzaamen, in zaaken, ſpruitende uit het ſtuk van den Godsdienſt. Alle deeze redenen deeden de meeſte Steden beſluiten, dat zy zig op de gewoonlyke bezettingen, al werdenze haar al toegeſtaan, niet zouden konnen verlaaten (*t*). Op de ſchutteryen, grootendeels, de zyde der Contraremonſtranten toegedaan, was geheel geen ſtaat te maaken. Men kwam, hierom, tot het aanneemen van Waardgelders, in zulke Steden, die dezelven oordeelden te behoeven. De meerderheid der Staaten van Holland nam, op den vierden van Oogſtmaand, een beſluit, welk de Contraremonſtranten, ſedert, *de ſcherpe Reſolutie* genoemd hebben. 't Liep op deezen zin: „ De Staaten, gezien hebbende 't gene, dit jaar, in verſcheiden' Steden, als Haarlem, Amſterdam, Schoonhoven, Briele, Oudewater, Woerden, Heusden, en vooral in den Haage, tegen de orde, vryheden en gregtigheden der Landen en Steden, voorgevallen was; en te vergeefs, de Steden, welken nog zwaarigheid maakten, om zig te voegen met de overige Leden, hebbende zoeken over te haalen tot eenigheid, zelfs door

Beſluit der Staaten van Holland van den vierden van Oogſtmaand, de *ſcherpe Reſolutie* genaamd.

(*t*) GROTIUS Verantw. *Cap.* X. *bl.* 205.

„ door de aanbieding van 't beroepen eener 1617.
„ Provinciaale Sinode; hadden, eindelyk, be-
„ ſlooten, de Nationaale Sinode, door ſom-
„ migen verzogt, als ſtrydig met de hoogheid
„ en geregtigheid van Holland, af te ſlaan.
„ Voorts, vonden zy raadzaam, hunne inzig-
„ ten op 't ſtuk van den Godsdienſt in open-
„ baaren druk te geeven; de geweſten, die de
„ Nationaale Sinode begeerd hadden, te be-
„ antwoorden; de voorige Reſolutien, met al-
„ le gemaatigheid en beſcheidenheid, te doen
„ agtervolgen, en alle daadelykheden, over
„ Perſoonen, openbaare en andere Plaatſen
„ en goederen, te doen weeren. Ten welken
„ einde, de Regenten der Steden, by voor-
„ raad, en tot dat anders, ſtaatswyze, zou
„ worden beſlooten, gelaſt, en, des noods,
„ gemagtigd werden, tot het aanneemen van
„ meer volk van wapenen, ter hunner verze-
„ keringe en weeringe van daadelykheid: wor-
„ dende, wyders, elk, die zig beklaagen mogt,
„ over 't gene de Regenten der Steden, uit
„ kragte deezer Reſolutie, zouden doen, be-
„ volen, zig by niemant anders te vervoegen
„ dan by de Staaten, alzo, op 't gene, by de
„ Geregtshoven, gedaan of voorgenomen
„ mogt worden, geen agt zou worden geſlaa-
„ gen. Eindelyk, beſloot men, eene bezen-
„ ding te doen aan Prinſe Maurits, aan de
„ Prinſeſſe Weduwe en aan Prinſe Henrik, om
„ dezelven te verzoeken, dat zy de hand lee-
„ nen wilden, tot het uitvoeren deezer Reſo-
„ lutie (*u*)." Deeze bezending geſchiedde,
ten

(*u*) *Zie* Baudart. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 37.

1617. ten zelfden dage. Men verzekerde den Prins van het goede oogmerk der Edelen en meeſte Steden, om de vryheden en geregtigheden van 't Land en den waaren Chriſtelyken Hervormden Godsdienſt te handhaaven. Zyne Doorlugtigheid verſcheen, hierop, des anderendaags, in de Vergadering van Holland, om der Staaten meening nader te verſtaan, die hem, zeide hy, in groote hevigheid, aangediend was; en om tevens te verklaaren, dat hy niet goedvondt, dat de Staaten, tegenwoordig, ſcheiden zouden, gelyk hy verſtaan hadt, het voorneemen te zyn. Sommigen antwoordden den Prinſe; doch verwardelyk, en zonder dat 'er omvraag gedaan, of beſluit genomen werdt (*v*).

XV. Verklaaring van de inzigten der Staaten van Holland, op 't ſtuk van den Godsdienſt.

De verklaaring van de inzigten der Staaten op 't ſtuk van den Godsdienſt, van welke in de Reſolutie gewaagd werdt, was, den vyfden van Oogſtmaand, getekend, en kwam, vervolgens, in 't licht. Zy betuigden, by dezelve, den Hervormden Godsdienſt te willen blyven handhaaven. Zy weezen aan, om welke redenen, hun het regt toekwame, om kerkelyke wetten te maaken, en wat hen bewoogen hadt, tot het beveelen der verdraagzaamheid, in de verſchillende punten. Ook gaven zy te verſtaan, in de Nationaale Sinode niet te konnen bewilligen, om dat men toeleg maakte, om aldaar punten te beſliſſen, die in de Chriſtelyke Kerke onbeſliſt gelaaten waren (*w*). Doch in deeze verklaaring, en in de voorgemelde Reſolutie, hadden Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende niet bewilligd. Op den naam

(*v*) Reſol. Holl. 4, 5 *Aug.* 1617. *bl.* 176, 177.
(*w*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 31.

naam deezer vier Steden, kwam, in 't begin van Herfſtmaand, een ernſtig *Proteſt* in 't licht tegen de Reſolutie der Staaten, waarby zy zig rondelyk verklaarden voor 't houden eener Nationaale Sinode, tot beſliſſing der gereezen geſchillen. Dordrecht voegde zig, eerlang, by de vier Steden, nevens dezelven, op eene Nationaale Sinode dringende (*x*). De overige Leden deeden nieuwe poogingen, om de Stad Amſterdam, daar de beſluiten, welken Burgemeeſters en Vroedſchappen geduuriglyk namen, ſlegts door eene of twee ſtemmen, overgehaald werden (*y*), van meening te doen veranderen. Men bediende zig, hiertoe, van den arbeid van den *Penſionaris* de Groot, die voorſloeg „ dat men de geſchillen in eene Provin„ ciaale Sinode moeſt tragten, by te leggen, „ of, gelukte dit niet, eene algemeene Sinode „ beroepen, omze af te doen (*z*)." Doch men begreep ligtelyk, dat hiermede de zaak op de lange baan geſchooven werdt; alzo alle uitheemſche Mogendheden zig niet even ſpoedig zouden laaten beweegen, om in zulk eene Sinode te bewilligen. Ook hadden de Contraremonſtranten zo veel reden, om op eene Nationaale Sinode te dringen, naardien zy zig, daarin, van de meerderheid verzekerd hielden, als de anderen om de algemeene Sinode beter te keuren, alwaar de Nederlandſche Kerken, maar éene ſtem moetende hebben, het beſluit

1617. Vyf Steden kanten zig tegen de Verklaaring en Reſolutie.

(*x*) Reſol. Holl. 29 *Aug.* 12 *Sept.* 1617. *bl.* 185, 191. Baudart. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 68.
(*y*) *Zie* C. P. Hoofts Redev. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 563.
(*z*) Grotius Verantw. *Cap.* VI. *bl.* 63-68. Brandt. II. *Deel*, *bl.* 568 *enz.*

1617. sluit der Sinode, niet zo ligt, ten nadeele der Remonstranten, zouden konnen doen uitvallen (*a*). Deeze en diergelyke voorslagen waren, derhalve, vergeefs. Amsterdam bleef by zyn gevoelen.

XVI. Bezending naar Zeeland, over 't stuk der Sinode.

Het antwoord aan de Staaten van Zeeland, strekkende om de Nationaale Sinode af te slaan (*b*), werdt hun overgebragt, door *Jan van Duivenvoorde*, Heere van Duivenvoorde, en Hugo de Groot, welke laatste, by deeze gelegenheid, eene aanspraak deedt, tot verdediging van de jongste Resolutie der Staaten van Holland gerigt. Ook sloeg hy den Zeeuwen, daarna, het houden eener algemeene Sinode voor (*c*). Doch men bleef, in Zeeland, schoon met eenig verschil van gevoelen, nog voor 't houden eener Nationaale Sinode (*d*). Duivenvoorde en de Groot toogen ook naar Dordrecht, om deeze Stad, wederom, tot de zyde der Edelen en meeste Steden over te haalen. Doch zy deeden vergeefschen arbeid. Op deeze reize, werden zy, van 't graauw, te Veere in Zeeland, en te Dordrecht, smaadelyk bejegend, en voor *Arminiaanen* gescholden (*e*).

naar Dordrecht.

Verscheiden' Steden ligten Waardgelders.

Ondertusschen, begon men, in verscheiden' Steden, hier vroeger elders laater, een zeker getal van Waardgelders aan te neemen, die egter over 't geheel, in gantsch Holland, nog geen agttienhonderd beliepen (*f*). 't Geschiedde te Haar-

(*a*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 571.

(*b*) *Zie* het *by* BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 45 *en by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 572.

(*c*) *Zie* Notul. Zeel. 14, 17 *Aug.* 1617. *bl.* 142, 143, 151. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 583.

(*d*) Notul. Zeel. 19 *Aug.* 1617. *bl.* 159. *en* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 591-620.

(*e*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 621, 622.

(*f*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 231.

Haarlem, te Leiden, te Gouda, te Rotterdam, te Schoonhoven, te Hoorn, en misschien nog op eene of twee andere Plaatsen. Te Leiden, boodt de Schuttery aan, dubbele wagt waar te neemen, zo men de Waardgelders wilde afdanken. Doch de Wethouders waren hier zo weinig geruſt op de Schuttery, dat zy, eerlang, 't Stadhuis, met een sterk houten Staketsel, deeden beschansen, den burgeren vernieuwing van eed afvorderden, en eenige honderden schutters, dien eed weigerende, ontschutterden (g). Veelen van deezen ontwierpen Verbindschriften, welken, niet van boven naar beneden, maar rondsom eenen kring, op lynen, van 't middelpunt afloopende, ondertekend waren, op dat men niet zou konnen zien, wie eerst getekend hadt. De Gemagtigden deezer luiden, welken men O- of *Cirkeltekenaars* noemde, vervoegden zig, daarna, aan den Hoogen Raad, waarop, eerlang, het bannen en vangen van eenigen volgde. De ontschutterden begaven zig, eindelyk, naar de Staaten van Holland, die hen vermaanden, tot gehoorzaamheid aan de Wethouderschap, te gelyk verklaarende, dat hun niets onbehoorlyks gevergd was. Doch dit geschiedde eerst, in den Zomer des volgenden jaars (h). Te Delft, kon men zig luttel verlaaten, op de twee vendels gewoonlyke soldaaten, aldaar in bezetting leggende, alzo zy, ter gelegenheid van den oploop over den Kooren-Excyns (i), de Magistraat niet hadden 1617.

Te Leiden, worden eenige Burgers ontschutterd.

(g) VAN DEN SANDE VI. *Boek*, *bl.* 79.
(h) UYTENBOG. *bl.* 887-889, 905 *enz.* TRIGLAND. *bl.* 940. GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 216. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 702.
(i) *Zie* hier voor, *bl.* 96.

1617. den bygeſtaan. Ook hadt een vreemd perſoon, voorgeevende laſt te hebben van zyne Doorlugtigheid, aldaar, vergadering van Schutters belegd, zonder kennis der Wethouderſchap. Sommigen hadden, hierom, geoordeeld, dat men, ook hier, Waardgelders behoorde aan te neemen (*k*). Nogtans meen ik niet, dat het geſchied is. Van twee vendels, leggende in Schoonhoven, alwaar, reeds in 't jaar 1615, merkelyke onluſt geweeſt was (*l*), meende men meer te vreezen dan te hoopen te hebben, alzo zy zig, buiten weeten der Wethouderſchap, van kruid en lood voorzien hadden (*m*). In andere Steden, hadt men ook byzondere redenen, om voor opſchudding te vreezen, of de bezetting te miſtrouwen.

Oldenbarneveld reiſt naar Utrecht, zo men meende, om ook aldaar Waardgelders te doen ligten.

De Advokaat Oldenbarneveld, die dit aanneemen van Waardgelders bovenal ter herte nam, vertrok, op den veertienden van Oogſtmaand, naar Viane, en, van daar, naar Utrecht, alwaar hy, overvallen door eene zwakheid, die hem eenige weeken bybleef, eenen geruimen tyd vertoefde. Men heeft, naderhand, gemeend, dat deeze zwakheid ſlegts voorgegeven werdt, en dat hy naar Utrecht verreisd was, om de aanneeming der Waardgelders, ook daar, te bevorderen (*n*). Doch hy heeft den Geneesmeeſter genoemd, die hem bediend hadt (*o*). Naardemaal hy egter, ten tyde van de ligtinge der Waardgelders, in Utrecht was, is het

(*k*) *Zie* GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 230.
(*l*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 252.
(*m*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 230.
(*n*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 81.
(*o*) Brief *van* Oldenbarnev. *aan* zyne Excell. *van* 24 *Apr.* 1618. *in de* Waar. Hiſt. *bl.* 139.

het ten hoogſte waarſchynlyk, dat men, met hem, over dit ſtuk heeft geraadpleegd; zo, om dat de Heeren, die thans 't voornaam bewind hadden in 't Stigt, doorgaans met den Advokaat plagten te ſpreeken over zaaken van gewigt, als om dat *Gillis van Ledenberg*, Sekretaris der Staaten van Utrecht, naderhand, verklaard heeft, dat het Beſluit der Staaten den Advokaat bekend gemaakt en door hem goedgevonden was. Dezelfde Ledenberg, door wiens handen de gewigtigſte zaaken gingen, hadt, op het ontvangen van eenige berigten uit den Haage en van elders, wegens voorgevallen' en gevreesde beroerten, in verſcheiden' *Hollandſche Steden* (*p*), den voorſlag gedaan, om in Utrecht ook Waardgelders aan te neemen. En twee dagen hierna, beſlooten 'er de Staaten toe, op den agtentwintigſten van Oogſtmaand ouden, dat is, den zevenden van Herfſtmaand nieuwen ſtyl. De Raad der Stad bewilligde, ten zelfden dage, in dit beſluit. Men vondt goed, voor eerſt, zeshonderd man te bezoldigen (*q*); zonder hierin, gelyk verſcheiden' Leden der Vergaderinge, naderhand, verklaard hebben, eenig ander oogmerk te hebben, dan de bewaaring der ruſt, in den Staate en de beſcherming der tegenwoordige Regeeringe. Ook bragt de eed, dien de Waardgelders doen moeſten, mede, dat zy beloofden te dienen, *tegens den ghenen, die den Staat van den Lande van Utrecht, in kerkelyke off politycke ſaecken, ſou-*

1617.

't Geſchiedt, op den voorſlag van Ledenberg.

(*p*) Verclaringe van Ledenb. *den* 27 *Aug.* 1618 *Stylo Vet. M. S.*
(*q*) Extr. *uit de* Reſol. der Staat. *en* des Raads van Utrecht: *van* 26 *en* 28 *Aug.* 1617. *M. S. Zie ook* GROT. Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 229.

1617. *ſouden willen troubleren, ende tegens alle anderen des gemeene Lands vyanden* (r).

XVII. Verſchillen met den Hoogen Raad en 't Hof.

Op deeze wyze, werdt, in en buiten Holland, gehandeld, in overeenkomſt van de Reſolutie der Hollandſche Staaten van den vierden van Oogſtmaand. 't Gene, by dezelve, verklaard was, met opzigt op de Geregtshoven, hadt deeze reden. De Hooge Raad en 't Hof, 't zy ter oorzaake van den invloed, dien zyne Doorlugtigheid hadt, op deeze twee Geregtshoven, of om andere redenen, hadden, tot hiertoe, geen genoegen konnen ſcheppen, in de Reſolutien, die, tot bevordering van de vrede der Kerken, door de Staaten, of door de meerderheid derzelven, genomen waren. Zo ver ging dit zelfs, dat zy, nu en dan, zulken gedekt hadden, die, in gevolge van deeze Reſolutien, door de Wethouders der Steden, van den predikdienſt afgezet, of, op eenige andere wyze, geſtraft geworden waren. Men hadt, hiervan, onlangs, een merkwaardig voorbeeld gezien, welk Haarlem betrof. De Wethouderſchap, de Kerkenordening van den jaare 1591 willende invoeren, en, volgens dezelve, in den jaare 1615, eenen Predikant hebbende doen beroepen, hadt, daarmede, zo veel misnoegen verwekt, onder veele Contraremonſtrantſche Leden der Gemeente, dat het gezag der Staaten naauwlyks magtig was, om het, voor eene korte wyle, te ſtillen (s). 't Gemor zig, daarna, wederom verheffende, beſloot men, tot het aanneemen van eenige Waardgelders, en

Onluſt te Haarlem.

(r) Verclar. van Roetert van Lanscroon Cap. eener Comp. Waardgeld. *van* 27 *Aug.* 1618. *ouden ſtyl. M. S.*

(s) UYTENBOG. *bl.* 791-798. TRIGLAND. *bl.* 821-834.

en vorderde, te gelyk, den Schutteren ver- 1617.
nieuwing af van hunnen ouden eed. *Elias Christiaanszoon*, Lintwerker en yverig Contraremonſtrantſch, weigerde deezen eed, waarop hy ontſchutterd, en op maandgeld geſteld werdt, 't welk hy niet goedvondt te voldoen. *Abraham de Blok* maakte, ten deezen tyde, den Heeren ook veele moeite, hebbende, zo getuigd werdt, eenen Schepen der Stad te na geſproken, zonder de beſchuldiging te bewyzen, of in te trekken. Beide deeze luiden werden, zonder vorm van regtsgeding, door Burgemeeſteren, ter Stad uitgezet, voor den tyd van twaalf jaaren. Hierop beriepen zy zig op den Hoogen Raad, die 't beroep aannam, en de Wethouders deedt dagvaarden, hun te gelyk belaſtende, met de uitvoering van 't vonnis, ſtil te ſtaan. De Blok, hierop wederom in de Stad gekomen, werdt, door 't Geregt vervolgd om de boete, op 't breeken van den ban; doch, op nieuws, met Mandementen gedekt door den Hoogen Raad. De Gekommitteerde Raaden ſchreeven den Hoogen Raad aan, dat dezelve zig hoeden moeſt, voor regtspleegingen, ſtrydig met het oogmerk der Staaten. Aan 't Hof, welk zig, Verſchil
ten deezen tyde, geſteken hadt, in zekere zaak te
te Nieuwkoop, alwaar men, buiten reden, zo Nieuw-
geoordeeld werdt, afgezonderde Vergaderin- koop.
gen gehouden hadt, gingen diergelyke brieven af (*t*). De zaak van Haarlem duurde nog tot in 't volgende jaar. De Staaten verſtonden, dat de ſtukken hun moeſten worden overgeleverd; doch de Hooge Raad voer, desonaangezien,

(*t*) Reſol. Holl. 27 *Sept.* 3 *Oct.* 17 *Nov.* 30 *Dec.* 1617. *bl.* 198, 203 *enz.* 227, 262.

1617. zien, voort met de regtspleeging, ſtellende de Wethouders van Haarlem in 't ongelyk, en den Deurwaarder belaſtende, de *Sententie* ter uitvoering te leggen. De Wethouders, gedekt door de meerderheid der Staaten, verklaarden, daarentegen, de Sententien des Hoogen Raads voor nietig en van onwaarde, en herhaalden hun vonnis van uitzetting, onder zwaare bedreiginge (*u*): waarby de zaak hangen bleef, tot op de verandering der Regeeringe in de Stad. Diergelyke verſchillen, ſchoon niet van zo veel naſleeps, hadt men, byna dagelyks, met de Geregtshoven, 't welk de meerderheid der Staaten bewoogen hadt, in hunne Reſolutie van den vierden van Oogſtmaand, de klagten over regtspleegingen, uit hoofde hunner Reſolutien, geſchied, te betrekken voor hunne Vergadering.

Vier Steden verdedigen de Geregtshoven tegen de meerderheid der Staaten.

Doch de vier Steden, Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, verklaarden, in 't begin van Herfſtmaand, aan beide de Geregtshoven, dat de gemelde Reſolutie genomen was buiten haare bewilliging, en dat zy verſtonden, dat allen klaageren de gewoonlyke weg van regten openſtaan moeſt. De vier Steden gaven, door deeze verklaaring, eenen geweldigen krak aan de Reſolutie. De Hooge Raad, of eigenlyk zes Leden van denzelven, toen de Vergadering uitmaakende, beſloot dezelve niet te agtervolgen. De Raadsheer Rombout Hogerbeets en eenige anderen hadden, egter, niet bewilligd in dit beſluit. Hogerbeets hadt 'er, 's daags te vooren, over ge-

De Hooge Raad beſluit de Reſolutie van

ſpro-

(*u*) BRANDT II. *Deel, bl.* 647, 651-662.

MR. ROMBOUT HOGERBEETS.
Penſionaris van Leiden.

J van Ravelstein pinxit. J. Houbraken fecit.

Is. Tirion excudit.

ſproken met zyne Doorlugtigheid, die in den Raad verſcheenen was. Hy verklaarde den Prinſe „ dat hy niet tegenwoordig kon zyn, „ daar men 't gezag der Staaten van Holland, „ welken hy hieldt voor zyne Hooge Over- „ heid, ſtondt in twyfel te trekken." De Prins antwoordde, *dat hy de Staaten daar ook voor kende; doch dat men elkanderen wel mogt hooren.* Hierop was de Wethouderſchap van Haarlem, door eenige Raaden, zwaarlyk beſchuldigd. Ook beweerde men, dat de Staaten magt noch kennis hadden, om regt te oefenen. Doch Hogerbeets verklaarde, andermaal, zig aan de Reſolutie, ſtaatswyze, en by meerderheid van ſtemmen genomen, en den beiden Raaden toegezonden, te willen houden. 't Mogt weinig baaten. 't Gezag der Staaten, of der meerderheid onder dezelven was reeds zo verre vervallen, dat eene meerderheid der Leden des Hoogen Raads zig, tegen het zelve, durfde verzetten. Ondertuſſchen, verwekte dit voorval en diergelyken zo groot een misnoegen in Hogerbeets, dat hy, kort hierna, beſloot, het Penſionariſchap van Leiden, welk hy, te voo- ren, bekleed hadt, op de aanbieding van den Burgemeeſter *Vrank van Torenvliet*, wederom te aanvaarden (*v*).

1617. den vierden van Oogſtmaand niet te agtervolgen.

De Raadsheer Hogerbeets wordt wederom Penſionaris van Leiden.

Midlerwyl, wies ook het ongenoegen tuſſchen de Leden van Holland. Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende verklaarden zig tegen 't aanneemen der Waardgelders, ten koſte van den Lande, in eenen tyd, dat men, zeidenze, 't gewoone volk van oorloge naauwlyks

Groote verdeeldheid onder de Leden van Holland.

(*v*) Memor. van R. Hogerbeets, *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 662-666. *Zie ook* Reſol. Holl. 3 *Nov.* 16 *Dec.* 1617. *bl.* 228, 236.

1617. „ deeze wyze, hadt willen voorkomen." Onder 't volk werdt verſpreid, dat Oldenbarneveld de Stad aan den Spanjaard verraaden hadt, en dat zy reeds zou zyn geleverd geweeſt, zo de Prins zulks, door zyne wakkerheid, niet hadt voorkomen (*b*). Ten zelfden tyde, liep 'er een gerugt, dat Vliſſingen, door beſtel van den Advokaat, aan zekeren kant open lag, op dat het te ligter zou konnen ingenomen worden, door den Spanjaard (*c*). 't Gemeen werdt geaasd met deeze gerugten, die, by de verſtandigſten, geenen ingang vonden. Ondertuſſchen hadt de maar van 's Prinſen voorneemen om den Briel te bezetten, eenige weeken te vooren, reeds gelegenheid gegeven, dat men hem, by den Graave van Leiceſter, vergeleeken, en gezeid hadt, dat hy zig meeſter zogt te maaken van het Land; 't welk hy, egter, verklaarde, niet gedagt, maar alle zyne daaden, in tegendeel, gerigt te hebben, om 't Land, naar den inhoud zyner *Laſtbrieven, te dienen (*d*). In den Briele, bleef het, ſedert, zo onruſtig, dat de meerderheid der Staaten, in Louwmaand des volgenden jaars, beſloot, den Hoofden der bezettinge aan te ſchryven, dat zy 't gezag der Wethouderen hadden te handhaaven, en 't inneemen van Kerken of andere openbaare Plaatſen te beletten (*e*).

Gerugten nadeele des Advokaats en des Prinſen.

*Commiſſien.

XIX. Handelingen

De algemeene Staaten handelden, midlerwyl, in hunne Vergadering, over 't houden der Na-

(*b*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 246. BRANDT II. *Deel, bl.* 630.
(*c*) UYTENBOG. Memor. *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 631.
(*d*) Notul. Zeel. 14 *Aug.* 1617. *bl.* 139, 140. *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 595.
(*e*) BRANDT II. *Deel, bl.* 698.

Nationaale Sinode, terwyl men, ter Staatsvergaderinge van Holland, bezig was, om de zaaken tot eene Provinciaale Sinode te bereiden. Vier Gewesten, Gelderland, Zeeland (*f*), Friesland en Groningen en de Ommelanden zogten de Nationaale Sinode, door de algemeene Staaten, te doen vaststellen, by meerderheid van stemmen: waartegen, de meeste Leden van Holland begreepen, dat hun geene Sinode kon overdrongen worden, tegen hunnen dank; alzo elk Gewest, by het dertiende Artikel van de Utrechtsche Vereeniging van den den jaare 1579, de beschikking der zaaken van den Godsdienst aan zig zelf behouden hadt. *Utrecht en de meerderheid van Overyssel waren 't eens met Holland.* Maar alle de Leden van Gelderland waren niet volkomen in een gevoelen met de drie overige Gewesten. Men hadt, in dit Gewest, alleen by meerderheid van stemmen, tot de Nationaale Sinode beslooten. Doch alzo de meeste Gewesten voor de Sinode stemden, voer men, ter algemeene Staatsvergaderinge, voort, met het maaken van voorbereidsels, tot het houden der zelve. Ernstig, nogtans, werdt hiertegen *geprotesteerd*, van wege de Staaten van Holland, Utrecht en Overyssel. Maar tegen dit *Protest*, deeden Dordrecht, Amsterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende een ander aantekenen, ter algemeene Staatsvergaderinge. Van den anderen kant, verklaarden aldaar Christoffel Biesman, Burgemeester van Nieuwmegen, en *Henrik van Brienen*, wegens 't Kwartier der Veluwe,

1617. over 't houden eener Nationaale of Provinciaale Sinode.

(*f*) Instr. voor en Rapp. van de Gedep. ter Gener. *in de* Notul. Zeel. *van* 1617. *bl.* 192, 213.

1617. luwe, afgezonden ter algemeene Staatsvergaderinge, dat zy geenen laſt hadden, om de Sinode, in weêrwil van Holland, door te dryven. Welke wederzydſche verklaaringen van byzondere Leden van een Geweſt, in de Vergadering der algemeene Staaten, aanliepen tegen den gewoonen vorm der Regeeringe, volgens welken, elk Geweſt hier maar ééne ſtem heeft. Doch alles werdt thans verwardelyk behandeld. Op den elfden van Slagtmaand, werdt het ontwerp op het houden eener Nationaale Sinode, by de meerderheid, ter algemeene Staatsvergaderinge, vaſtgeſteld. Daarna werdt Dordrecht benoemd tot de Plaats, alwaar men de Sinode houden zou. Vervolgens, werden de brieven ontworpen, by welken, men eenige uitheemſche Mogendheden nodigde, om de Sinode, door Gemagtigden van haare Kerken, te laaten bywoonen: ook de brieven van uitſchryving aan de byzondere Geweſten. Doch onder 't naleezen deezer brieven, vertrokken de Afgevaardigden van Holland, op één na (2); die van Utrecht en Overyſſel, en de twee Afgevaardigden van Gelderland, uit de Vergadering. Van wege Holland en de twee andere Geweſten, werdt, des anderendaags, aangetekend „ dat men 't ge„ handelde van 's daags te vooren, over ker„ kelyke zaaken, voor nietig en van onwaarde „ hieldt." De twee Gelderſche Afgevaardigden betuigden ook, te blyven by hunne voorige meening (g). Maar uit Overyſſel waren, al in

Dordrecht wordt benoemd tot de Plaats van het houden eener Nationaale Sinode.

(g) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 40 *enz.* UYTENBOGAERT, *bl.* 865 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 632-638.

(2) *Gerrit Jakob Witſen*, die, wegens Amſterdam, in de Gekommitteerde Raaden zat.

in Wynmaand, Gemagtigden van Deventer en van de kleine Steedjes Haſſelt en Vollenhove, die geene ſtem hebben op den Landdag, verſcheenen in de algemeene Staatsvergadering, zig verklaarende voor het houden eener Nationaale Sinode, tegen 't gevoelen der meeste Leden van hun Landſchap (*b*). Al het welke zulk eene verwarde gedaante gaf aan den tegenwoordigen toeſtand der Regeeringe, dat men 'er niet dan ſcheuring onder de Geweſten en onder de byzondere Leden van elk Geweſt uit ſcheen te konnen verwagten. De ſchranderſte Remonſtranten voorſpelden ook, ſedert eenigen tyd, dat men de Sinode zou willen houden, al was 't met verandering der gantſche tegenwoordige Regeeringe, waaruit zy de verdrukking hunner partye te gemoet zagen. Uitenbogaard in 't byzonder hadt, hierom, de zynen gezogt te beweegen, om de Sinode in te willigen, zo als zy van de Contraremonſtranten begeerd werdt. Zelfs hadt hy gepoogd dit den Advokaat te beduiden, met aanwyzing, dat men, de Sinode eenvoudiglyk inwilligende, geene verandering van Regeering te wagten hadt, en meer hoop hieldt, om de zaak der Remonſtranten eens herſteld te zien, al was zy ſchoon in de Sinode veroordeeld. Doch de meeſte Remonſtranten begreepen, dat zy niets moeſten helpen bevorderen, welk, huns oordeels, tot verdrukking der waarheid zou ſtrekken. En Oldenbarneveld hadt den Leeraar te gemoet gevoerd, *Wilt gy 's Lands geregtigheid weg geeven; ik niet* (*i*). De Sinode ſcheen dan, in

1617.

Verwagting der Remonſtranten van de Sinode.

Aanmerkelyke redenen tuſſchen den Advokaat en Uitenbogaard.

(*b*) Brandt II. *Deel, bl.* 632.
(*i*) Uytenbog. Leven. *Cap.* XIII. *bl.* 261. Dagreg. *op 9 April 1617. by* Brandt II. *Deel, bl.* 640.

1617. in weêrwil der verſchillende Leden, te moeten doorgedreeven worden, of men moeſt de eenpaarigheid zoeken, door het veranderen der Regeeringe. Het eerſte was gevaarlyk, en zou zeer veel hebben toegebragt, om de beſluiten der Sinode te doen klein agten: waarom men tot het laatſte beſlooten heeft.

XX. De Engelſche Gezant Dudlei Karleton doet eene Rede tot aanraading der Sinode.

Doch eer 't hiertoe kwame, werden, van wederzyde, verſcheiden' andere middelen gebruikt, om de Leden der algemeene Staaten en die van Holland in 't byzonder, te brengen tot eenpaarigheid. Van den kant der vier Geweſten, zogt men de Nationaale Sinode te vorderen, door tuſſchenkomſt van den raad des Konings van Groot-Britanje, wiens Gezant, Dudlei Karleton, op den zesden van Wynmaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, eene Rede gevoerd hadt, waarin hy „den oorſprong der „ Remonſtrantſche gevoelens niet hooger „ bragt, dan tot den tyd van Arminius, de Con„ traremonſtranten verklaarende voor aan„ hangers der zuivere oude Leere, die, door „ Reſolutien, by meerderheid van ſtemmen „ genomen, gekweld, verdrukt en tot afzon„ dering, welke men met den haatelyken naam „ van ſcheuring en oproer benoemde, gedron„ gen werden." Voorts merkte hy „ de U„ trechtſche Vereeniging aan, als gegrond op „ den Godsdienſt: het punt, waarby elk ge„ weſt het regt gelaaten werdt, om over den „ Godsdienſt te beſchikken, zag, meende hy, „ alleen op de handhaaving der zuivere Lee„ re, niet op het invoeren van nieuwigheden." En naardemaal de geſchillen in verſcheiden' Geweſten waren doorgedrongen, beſloot hy,

„ dat

„ dat zy, niet door eene Provinciaale; maar 1617.
„ door eene Nationaale Sinode, moeſten weg-
„ genomen worden. Het houden van welk eene
„ Sinode hy den Staaten, uit den naam zyns
„ Meeſters," want zelf was hy, meent men,
nader in 't gevoelen der Remonſtranten, dan
in dat van hunne partyen (*k*) „ ernſtelyk, aan-
„ prees (*l*)." De Staaten van Holland, of de meeſte Leden derzelven, zig voelende geraakt door deeze Rede, verdedigden hunne Reſolutien, vrymoediglyk, den Gezant voorhouden de „ dat de oorlog tegen Spanje, de oorzaak „ der Utrechtſche Vereeniging, niet om den „ Godsdienſt begonnen was, maar om 't ſchen-
„ den der vryheden, handveſten en voorreg-
„ ten, van welken geen der minſten was het
„ regt van elk Geweſt, om orde te ſtellen op
„ de Kerkelyke zaaken: onder welk regt zy
„ begreepen de magt om onwettige kerkely-
„ ke beſtraffingen te beletten; om Kerkendie-
„ naars te ſtellen en af te zetten; om zig te-
„ gen in- en uitheemſch geweld te verzeke-
„ ren, en om te verhinderen, dat de Geregts-
„ hoven *proviſien* verleenden tegen de Reſo-
„ lutien der Staaten: het naarkomen van wel-
„ ke Reſolutien zy, overeenkomſtig met den
„ raad, hun, door zyne Majeſteit van Groot-
„ Britanje, voorheen gegeven, nog hielden
„ voor het beſte middel, om de Kerkelyke
„ eendragt te verkrygen. De Nationaale Si-
„ node was, hiertoe, huns oordeels, geheel
„ ondienſtig, zo wel als de beſlisſing der ge-
„ ſchil-

Antwoord der Staaten van Holland op dezelve.

(*k*) T. Birch Negotiat. *from* 1592 *to* 1617. *p.* 205.
(*l*) *Zie* Baudart. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 69. Uytenbogaert, *bl.* 129.

1617. „ ſchillen. Ook begreepen zy nog, dat deeze
„ Sinode hun, door de andere Geweſten, niet
„ mogt overdrongen worden (*m*)."

Weegſchaal van Karletons Redevoering komt in 't licht.

Doch, behalven in dit antwoord, werdt Karletons Redevoering wederlegd, in een Boekje, zonder naam des Schryvers, in Slagtmaand, in 't licht gegeven, onder den titel van *Weegſchaal*. De Gezant hieldt 'er zig zeer over gebelgd. De Koning zelf ſchreef 'er over, aan de algemeene Staaten; die, eindelyk, ſchoon zonder bewilliging van Holland, Utrecht en Overyſſel, de Weegſchaal verbooden, duizend guldens beloovende aan hem, die den Schryver, en zeshonderd guldens aan hem, die den Drukker wiſt aan te wyzen. Doch 't Plakaat, waarby dit verbod geſchiedde, werdt, in verſcheiden' Steden, niet afgekondigd. Eenigen deeden, ſedert, ſcherp onderzoek naar den Schryver, zonder hem te ontdekken (*n*). De Sekretaris der Staaten van Utrecht, Gillis van Ledenberg, werdt verdagt gehouden, dat hy de hand gehad hadt, in dit werkje (*o*). Doch, naderhand, is gebleeken, dat *Jakobus Taurinus*, Remonſtrantſch Predikant te Utrecht, de Weegſchaal geſchreeven hadt (*p*).

XXI. Redevoeringen van den Franſchen Gezant

De Heer van Maurier, Gezant van Frankryk, deedt, op den derden van Slagtmaand, eene Rede, in de Vergadering der algemeene Staaten, die, zonder dat 'er in gerept werdt van eene Sinode, onder anderen, ſtrekte, om de

(*m*) *Zie* dit Antwoord *by* UYTENBOG. *bl.* 832-859.
(*n*) UYTENBOGAERT, *bl.* 859 *enz.*
(*o*) Interrog. van Suylefteyn. *Art.* LXXXIII. Interrog. van Ledenb. *van* 10 *Sept.* 1618. *Art.* I. II. *MSS.*
(*p*) UYTENBOGAERT Leven. *Cap.* XIII. *bl.* 263. *Cap.* XIV. *bl.* 268.

de Leden te vermaanen tot eendragt, en dus beiden den partyen even zeer betrof, hoewel zy egter meeſt ten voordeele der Remonſtrantſchgezinden geduid werdt (*q*). Wat laater, deedt hy diergelyke Redevoering, in de Vergadering der Staaten van Holland, dienende om de Leden van dit Geweſt te vermaanen tot het verſchuiven van de beſlisſing der zweevende geſchillen, tot dat men 'er, met meer bedaardheid, over zou konnen oordeelen: 't welk alles was, wat, van den kant der meeſte Leden, begeerd werdt (*r*). Doch Frankryks raad vondt thans, by de meeſte Geweſten, by eenige Steden van Holland, en by Prinſe Maurits, veel minder ingang, dan ten tyde van Henrik den IV. De Koning was jong, en zyne Staatsdienaars zogten hunne eigen' grootheid meer, dan de eer des Koningkryks(*s*). Ook hadt men, hier, de vriendſchap van Frankryk thans zo noodig niet, als geduurende den oorlog. Des nagts na den zesentwintigſten van Slagtmaand, vertrok Prins Maurits, in ſtilte, uit den Haage, om eenige Hollandſche Steden, in perſoon, te beweegen, tot bewilliging in de Nationaale Sinode. Van 't aanſtaande vertrek zyner Doorlugtigheid hadt men berigt gekreegen, te Leiden: doch niet van 't oogmerk zyner reize. Men was, hierom, bekommerd, dat hy de Waardgelders mogt komen afdanken, en, gelyk onlangs in den Briele geſchied was, ander Krygsvolk in de Stad brengen;

1617. Maurier tot eendragt ſtrekkende. De Prins bezoekt eenige Steden in perſoon. Bekommering te Leiden.

(*q*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 643.
(*r*) *Zie* Reſol. Holl. 15. *Dec.* 1617. *bl.* 249. Brandt II. *Deel*, *bl.* 673.
(*s*) Aubery Memoir. *p.* 319, 370, 372.

1617. gen; waaruit verandering in de Regeering geſpeld werdt. Men vondt, hierom, in 't by-zyn van Hogerbeets, die egter toen nog geen' eed aan de Stad gedaan hadt, geraaden, de Schuttery, zonder tromſlag, in de wapenen te brengen, de klok, tegen den morgenſtond, op te houden, en de poorten niet vroeg te openen: ook, zo haaſt 'er nadere tyding komen zou van de aankomſt zyner Doorlugtigheid, hem, door gemagtigden, te verzoeken, dat hy Leiden, voor deeze reize, niet geliefde te vereeren met zyne komſt. Eindelyk, beſloot men, de nabuurige Steden, Haarlem, Gouda en Woerden, kennis te geeven van 's Prinſen reize, op dat zy, insgelyks, op haare hoede mogten zyn. Doch deeze voorzorg was vrugteloos. De Prins vertrok op Delft, en voorts op Schiedam, Rotterdam, Dordrecht en Gorinchem. In alle deeze Steden, vermaande hy de Vroedſchappen, tot bewilliging in de Nationaale Sinode. Ook verdedigde hy 't gedrag der Geregtshoven, in 't verleenen van proviſien, tegen de Reſolutien der Staaten. Voorts, drong hy op 't afdanken der Waardgelders, die, in eenige Steden, waren aangenomen (*t*). Zaaken allen, die zyne Doorlugtigheid hadt doen aanroeren, in eenen Brief, op den zelfden zesentwintigſten van Slagtmaand, aan de Steden van Holland afgezonden: in welken brief, hy ook klaagde „ dat men, hier en daar, tot verklei-„ ning van 't gezag, welk hy, altoos, over 't „ Krygsvolk gehad hadt, en hebben moeſt, den „ be-

's Prinſen Brief aan de Steden.

(*t*) BAUDART. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 97. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 666, 667.

„ bezettingen nieuwe beloften afgevergd hadt; 1617.
„ 't welk hy meende niet verdiend te hebben,
„ ſchoon hy, desonaangezien, beſlooten hadt,
„ in zyne trouwe jegens de Landen, te vol-
„ harden (*u*)."

De Prins hadt deeze reis en 't afvaardigen des gemelden briefs noodig geoordeeld, tegen den tyd der gewoonlyke Dagvaart van Holland, die nu aanſtaande was, en, op welke 't punt van de Sinode en anderen meer ſtonden gebragt te worden. Midlerwyl, hadden de Afgevaardigden van Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende den Gekommitteerden Raaden, bezig met het ontwerpen der punten van beſchryvinge, verzogt, in dezelven te doen ſtellen eenige punten, 't verſchil tuſſchen ſommige Steden en de Geregtshoven, 't ſtuk der Waardgelders, en 't ſtellen van eenige orde, by voorraad, op de oefening van den Hervormden Godsdienſt, op verſcheiden' Plaatſen, betreffende. Doch de Afgevaardigden der Steden Haarlem, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schoonhoven, Briele, Alkmaar en Hoorn, kennis van dit verzoek bekomen hebbende, begeerden, dat men deeze punten, als, haars oordeels, ſtrydig met 's Lands vryheden en met het gezag der Staaten, uit de beſchryving laaten zou. Dordrecht verſtondt, daarentegen, dat men den vier Steden te wille moeſt zyn. De Gekommitteerde Raaden, ſedert, vernomen hebbende, dat de Prins de punten, door de vier Steden voorgeſlaagen, ook goedgekeurd en verſcheiden' Steden aangepreezen hadt; zondtze

Verſchil onder de Steden over de punten van beſchryvinge.

(*u*) *Zie* den Brief *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 668.

1617. ze den Leden der Vergaderinge toe, nevens de aanmerkingen, welken 'er, door de agt Steden, tegen gemaakt waren (*v*). De Staaten vergaderden, hierop, den agtſten van Wintermaand.

De Advokaat zoekt, te vergeefs, van zyne ampten ontſlaagen te worden.

De Advokaat Oldenbarneveld, ſedert eenige weeken, in den Haage te rug gekeerd, verzogt, op deeze Dagvaart, gelyk hy, te vooren, meermaalen gedaan hadt, ontſlaagen te worden van zyne ampten, zig beroepende op zyne hooge jaaren en zwakheid; doch men oordeelde, in 't gemeen, zynen dienſt niet te konnen miſſen (*w*). Hy liet zig dan beweegen, om in denzelven te volharden.

XXII. Voorſlag der vyf Steden op 't ſtuk der Sinode.

De vyf Steden, Dordrecht, Amſterdam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, ziende de overige Leden gezind tot het byeenroepen eener Provinciaale Sinode, ſloegen voor „ dat de „ Staaten dezelve zouden konnen beſchryven, „ mids zy, te gelyk, bewilligden, in het hou„ den der Nationaale Sinode, na dat de Pro„ vinciaale zou geëindigd zyn; van welke Na„ tionaale Sinode het ontwerp eerſt zou her„ zien worden, in de Vergadering van Hol„ land; en, daarna, in de Vergadering der „ algemeene Staaten, worden vaſtgeſteld." Dus meendenze den meeſten Leden wat nader gekomen te zyn; doch deezen deeden, ſedert, eenen anderen voorſlag. Zy begeerden „ dat „ men eene Provinciaale Sinode byeenriep, „ niet om de geſchillen aldaar te beſliſſen; „ maar om eenen voet te beraamen, op wel„ ken men elkanderen voor konnen verdraa„ gen,

Andere voorſlag.

(*v*) Reſol. Holl. 31 *Nov.* 1617. *bl.* 233. TRIGLAND. *bl* 981. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 671.

(*w*) Reſol. Holl. 13 *Dec.* 1617. *bl.* 245. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 673.

„ gen, overeenkomſtig met de genomen' be- 1617.
„ ſluiten." Maar men kon elkanderen niet o-
verhaalen. De Steden, die voor de Nationaa-
le Sinode yverden, werden, eerlang, geſtyfd
door de ſtem van Schiedam, welk haare zyde
koos (x). Verſcheiden' andere Steden wankel-
den van gelyken. Doch die van Haarlem le- Merk-
verden, in Louwmaand des jaars 1618, eene waardige
Verklaaring in, behelzende „ dat zy, in den Verklaa-
„ aanvang en in 't heetſt van den oorlog te- ring van
„ gen Spanje, de eerſten geweeſt zynde, die't Haarlem.
„ Spaanſch geweld, lang en kloekmoedig, 1618.
„ hadden wederſtaan, om, ware 't mogelyk,
„ 's Lands vryheden te beſchermen; nu, met
„ droefheid, beſpeurden, dat de ſtaatswyze
„ Reſolutien, eenigen tyd herwaards, wettig-
„ lyk, genomen, ten onregte, doorgeſtree-
„ ken en vrugteloos gemaakt waren, tot ver-
„ kleining van 't gezag der Staaten, en van de
„ voorregten en vryheden des Lands. Dat men
„ dit zelfde gezag, in openbaaren druk, te
„ keer ging. Dat de Geregtshoven proviſien
„ verleenden, tegen de Reſolutien der Staa-
„ ten, en tegen de Privilegien, geregtigheden
„ en gebruiken der Steden. Dat men de Wet-
„ houders, op verſcheiden' Plaatſen, gedreigd,
„ op ſommigen, openlyk, aangetaſt hadt. Dat
„ de verkiezing der zelven, op ſommige Plaat-
„ ſen, niet vry geweeſt; maar, door oproer,
„ afgedrongen geworden was. Dat de Kerken-
„ dienaars en goede Gemeente, zig houden-
„ de aan den Hervormden Godsdienſt, doch
„ alleen in 't ſtuk der Predeſtinatie verſchil-
„ len-

(x) Trigland. bl. 963, 1042 enz. Uytenbog. bl. 880, 881, 884.

1618. „ lende, door anderen, uit de Kerken gejaagd,
„ openlyk gehoond, mishandeld en beroofd
„ werden. Dat eenige Kerkendienaars zig zelfs
„ afzonderden van hunne medebroeders, die
„ 't, in dit ſtuk, met hen eens; doch naar de
„ Kerkenordening van den jaare 1591 beroe-
„ pen waren, of te werk gingen. Dat men, in
„ gedrukte ſchriften, andere verſchillende ge-
„ zindheden gedreigd hadt, met verjaaginge
„ uit den Lande. Dat 'er, tegen dit alles, tot
„ hiertoe, geene behoorlyke orde geſteld, of
„ uitgevoerd was; maar dat, in tegendeel,
„ ſommige ongeruſte Perſoonen, door de Wet-
„ houders der Steden, zynde uitgezet, by an-
„ deren, gehandhaafd werden. Dat eenige Ste-
„ den, verre van den vyand gelegen, bezwaard
„ bleeven met bezettingen, zonder dat men
„ wiſt, of, by dezelven, niet iet zou onderno-
„ men worden, tegen de Wethouders, of te-
„ gen de ruſt der Steden, onder dekſel van
„ Godsdienſt, in plaats van dat zy de Wet-
„ houders zouden behooren te beſchermen:
„ al het welke die van Haarlem bewoogen
„ hadt, om, voor het bewilligen in de gewoo-
„ ne oorlogslaſten, waartoe de tegenwoordi-
„ ge Dagvaart, onder anderen, aangelegd was,
„ te verklaaren:

„ 1. Dat zy bereid waren, het regt en 't ge-
„ zag der Staaten van Holland en Weſtfries-
„ land, des Stadhouders en der Gekommitteer-
„ de Raaden, in zaaken van Staat, oorlog, Re-
„ geeringe en geldmiddelen, met het gene 'er
„ aan vaſt was, ook het gezag der Geregtsho-
„ ven, in 't gewoon beleid van 't Regt, en
„ der Officieren en Wethouderen, in de Ste-

„ den

„ den en ten platten lande, in al wat hun Ampt 1618.
„ betrof, te helpen handhaaven, naarkomen-
„ de en doende naarkomen de Reſolutien,
„ die, by de Staaten, eenpaariglyk, of, bui-
„ ten zaaken van belaſting, aanneeming van
„ oorloge en Regeeringe, by meerderheid van
„ ſtemmen, genomen waren.

„ 2. Dat zy de *Uniën*, *verbindteniſſen* en *ver-*
„ *dragen*, *voor deezen*, tuſſchen de Leden van
„ Holland en Weſtfriesland, onderling, en
„ met andere hunne Bondgenooten, *gemaakt*,
„ *wilden naarkomen*, en elkanderen byſtaan,
„ *met goed en bloed*, tegen de Spaanſche tiran-
„ ny, en allerlei uit- en inheemſch geweld, en
„ verkragting der regten en vryheden van 't
„ Land en de Steden.

„ 3. Dat zy, ten dien einde, de Regeerders
„ der groote en kleine Steden wilden handhaa-
„ ven, by derzelver wettig gezag; beſchermen
„ tegen daadelykheid, en *niet gedoogen*, *dat ie-*
„ *mant tot de Regeering der Steden werdt gevor-*
„ *derd*, *anders dan door vrye en wettige verkie-*
„ *zing*: te gelyk doende herſtellen, 't gene,
„ hiermede ſtrydig, ondernomen was.

„ 4. Dat zy den Evangeliſchen Hervormden
„ Godsdienſt wilden blyven verdedigen, zon-
„ der egter toe te laaten, dat op iemants ge-
„ loof onderzoek werdt gedaan, noch dat de
„ *andere Geweſten*, *buiten bewilliging van die van*
„ *Holland*, hierop, eenige ſchikking beraam-
„ den. Voorts wilden zy de zweevende ge-
„ ſchillen, met gevoeglyke middelen, zoeken
„ neder te leggen; terwyl zy nogtans verſton-
„ den, dat de Kerken in 't bezit van wette-
„ lyk beroepen' Dienaaren en van derzelver

„ Ge-

1618. „ Gemeenten bleeven, en dat alles wat daar te-
„ gen, geweldiglyk, ondernomen was, her-
„ ſteld werdt.

„ 5. Dat zy de Geregtshoven wilden er-
„ kennen, en verdedigen, naar derzelver Laſt-
„ brieven en Berigtſchriften, mids zy geene
„ proviſien verleenden, tegen de Reſolutien
„ der Staaten,. of tegen de vryheden en ge-
„ regtigheden der Steden, vooral niet tegen
„ het oud gebruik, volgens welk de Steden,
„ in *Crimineele* zaaken, buiten gewoonlyk
„ Regtsgeding, afgedaan, den Hoven niet on-
„ derworpen waren.

„ 6. Dat 's *Lands middelen* gebruikt zouden
„ worden, niet ſlegts tot afweering van uit-
„ heemſch geweld, maar ook *tot verdediging*
„ *van alle goede ingezetenen, tegen allerlei over-*
„ *laſt aan lyf en goed*, die hun, zelfs onder dek-
„ ſel van Godsdienſt, mogt worden aangedaan.

„ 7. Dat het *Krygsvolk*, bezetting houdende
„ in Holland, of ook in andere Geweſten, doch
„ door Holland betaald wordende, des ver-
„ maand zynde, verpligt zou wezen, boven
„ den algemeenen, volgens het zevende punt
„ der Unie, te doen eenen *byzonderen eed* van
„ de Steden en geweſten, daar zy lagen, en
„ derzelver Regenten en ingezetenen te be-
„ ſchermen en by te ſtaan.

„ 8. Dat zy zig, uit kragte der *voorheen gemaak-*
„ *te Unien en Verbonden*, verpligt rekenden, om
„ elk, wien, om de gemelde oorzaaken, eenig
„ letſel aangedaan of gedreigd werdt, te *be-*
„ *ſchermen, met lyf en goed*, en 't gene, hierme-
„ de ſtrydig, geſchieden mogt, ſpoedig te hel-
„ pen herſtellen. Ten beſluite verzogtenze;

„ dat

„ dat elk Lid, voor 't bewilligen in de krygs- 1618.
„ laſten, zig, op de voorgemelde punten, ron-
„ delyk, geliefde te verklaaren, op dat de
„ bewilliging eenpaariger mogt konnen ge-
„ ſchieden (y)."

De zeven Steden, Leiden, Gouda, Rotterdam, Schoonhoven, Briele, Alkmaar en Hoorn, voegden zig met die van Haarlem, in het doen der gemelde verklaaring. Verſcheiden' andere Leden betuigden, niets tegen dezelve te hebben, mids men, op de begeerde herſtelling, niet verder dronge, dan dezelve gevoeglyk zou konnen geſchieden. De Steden zelven, die, in 't Kerkelyke, verſchilden van de meerderheid, verklaarden, dat zy de Wethouders wilden handhaaven; 't welk het voornaamſte was, welk de anderen bedoeld hadden: waarop, na 't wegneemen van eenige andere zwaarigheden, de Steden allen in de gemeene laſten bewilligden (z).

Verſcheiden' Steden ſtemmen de Verklaaring van Haarlem toe.

Doch eer dit nog gelukte, hadden *Johan Skytten*, Gezant des Konings van Zweeden, voor de eerſte, en de Franſche Gezant Maurier, voor de tweede reize, ter Vergadering van Holland verſcheenen zynde, de Leden, ernſtelyk, vermaand, tot eendragt. Maurier ſtondt hierop, in 't byzonder, ſtil „ dat de „ Kerkelyke geſchillen behoorden bygelegd „ te worden, door zagte middelen, in eene „ Provinciaale Sinode (a)." Doch alzo de Koninn-

De Gezanten van Frankryk en Zweeden vermaanen die van Holland tot eendragt.

(y) *Zie* deeze Verklaaring *by* Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 236. *Verg.* Reſol. Holl. 27 *Jan.* 1618. *bl.* 26.

(z) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 243. Brandt II. *Deel*, *bl.* 721.

(a) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 733, 722. *en* Reſol. Holl. 13 *Maart* 1618. *bl.* 57.

1618. ningen van Frankryk en Zweeden beide, in deezen tyd, ondersteuning begeerden van den Vereenigden Staat, die, zouden zyze verkrygen, eenpaariglyk, zou moeten ingewilligd worden, is 't ligtelyk te begrypen, waarom zy zo zeer op de eendragt der Gewesten en Steden drongen.

Oordeelen over de Verklaaring van Haarlem.

Maar schoon de Leden der Dagvaart van Holland zig niet sterk gekant hadden tegen de Verklaaring van Haarlem, opdat de bewilliging in de gemeene lasten, te ligter, doorgaan mogt, werdt dezelve, buiten de Vergadering, van allen, die der Contraremonstrantsche zyde waren toegedaan, scherp overgehaald; gelyk de goedgunners der Remonstranten, daarentegen, deeze Verklaaring, die, eerlang, in 't licht kwam, hooglyk preezen. Men geloofde, in 't gemeen, dat zy opgesteld was, door *Joan de Haan*, Rombout Hogerbeets en Hugo de Groot, Pensionarissen van Haarlem, Leiden en Rotterdam (*b*); en, uit den styl derzelve, vermoed ik, dat de laatste daarin de voornaamste hand gehad heeft. Ook ontkent hy dit niet, in zyne Verantwoording. Alleenlyk geeft hy te verstaan, dat de andere Afgevaardigden der agt Steden, midsgaders de Advokaat Oldenbarneveld hunne aanmerkingen over de Verklaaring hadden gemaakt, eer zy werdt ingeleverd (*c*). Men deedtze, egter, op den naam van Haarlem, waarschynlyk, om dat deeze Stad, na Dordrecht, de eerste stemmen moest. Voorts, werdt de Verklaaring, terstond, in het Fransch, overgezet, vermoedelyk door Ui-

(*b*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 235.
(*c*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 235.

Uitenbogaard (*d*), en, heimelyk, naar Frankryk en elders buitens Lands, verzonden. Ten minſte, werdt dit laatſte, uit den Haage, naar Utrecht, geſchreeven (*e*), ſchoon de Groot, daarna, betuigd heeft, hiervan, geene kennis gehad te hebben (*f*). Doch in de Verklaaring, die, terſtond, in elks handen kwam, vonden veelen bedenkelyk „ dat men voorhadt, 's „ Lands middelen te beſteeden, tot het hand- „ haaven der tegenwoordige Regeeringe, wel- „ ke men, niet zonder vrye en wettelyke ver- „ kiezing, wilde veranderd hebben; dat men „ erkende, geen vertrouwen te ſtellen op de „ bezettingen, en ſommige Steden aanmerk- „ te als daarmede bezwaard; en dat men de „ andere Geweſten geen gezag altoos, in 't Ker- „ lyke, over Holland, wilde laaten oefenen." By al het welke nog kwam, dat men 't gene in de Verklaaring gezeid werdt van *Unien en Verbindteniſſen*, onder anderen, toepaſte, op zekere heimelyke Verbonden, onlangs, tuſſchen de agt Steden onderling, en met een of twee Geweſten, geſlooten, 't welk men hieldt te ſtrekken, tot ſcheuring in den Staat. Maar ſchoon 't my, uit vergelyking van verſcheiden' ſchriften en ſtukken, niet onwaarſchynlyk voorgekomen is, dat men, ten deezen tyde, over zulke verbonden, in heimelyke onderhandeling, geweeſt is, en, veelligt, reeds eenig ontwerp daarvan op 't papier gebragt hadt (*g*); heb

1618.

Agterdogt, door deſelve, in andere Steden verwekt.

(*d*) *Zie* zyn Leven en Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 260.
(*e*) Brief der Gedep. van Utrecht ter Gener. *van* 11 *Febr.* 1618. aangeh. *in de* Interrogat. *van* J. van Reneſſe van Suyleſteyn. *Art.* LXVIII. LXIX. *M. S.*
(*f*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 245.
(*g*) Brief, *boven gemeld, in de genoemde* Interrogat. *Art.* LXX. LXXI. *Zie ook* Uytenbog. Leven *Cap.* XIII. *bl.* 260.

1618. heb ik egter niet konnen ontdekken, dat men, immer, tot het ſluiten derzelven, gekomen is, ten ware men aan de Verklaaring van Haarlem zelve, die, door de zeven Steden, aangenomen was, den naam van afzonderlyk verbond geeven wilde: in welk geval men, door de verbonden, in deeze Verklaaring gemeld, de oude verbonden, en, byzonderlyk, de Utrechtſche Vereeniging zou moeten verſtaan. Doch deeze en veele andere uitdrukkingen in de Verklaaringe werden zo opgevat, als of de agt Steden en anderen eenig geweldig beſluit genomen hadden, ten nadeele der gemeene Vereeniging, en tegen het wettig gezag zyner Doorlugtigheid. De Volmagt, in Bloeimaand hier aan volgende, door de agt Steden, aan haare Gemagtigden ter Dagvaart gegeven, ſtrekkende, om onderling en met de andere goede Steden te beraamen zodaanige middelen, als men, tot voorkoming van gedreigde of gevreesde daadelykheden, zou noodig of dienſtig oordeelen, bragt ook veel toe, tot voedſel van de agterdogt, die men reeds tegen de voornaamſten deezer Afgevaardigden hadt opgevat. Zy zelven waren 'er niet onkundig van, en hadden, hierom, in 't byzonder, begeerd, dat de Steden, by deeze Volmagt, alles wat hun, wegens 't gene zy, uit kragte derzelve, verrigten zouden, overkomen mogt, ten haaren laſte zouden neemen; gelyk geſchied was (*b*).

XXIII. Prins

Terwyl de gewoone Vergadering van Holland

(*b*) *Zie* deeze Procuratie *by* BRANDT II. *Deel, Byvoegſ. bl.* 919. BAUDART. *Memor.* X. *Boek, bl.* 7. GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 248.

land nog zat, vertrok de Prins, in Lentemaand, naar Gelderland, en, in Bloeimaand, naar Overyſſel, om de Landdagen, aldaar, by te woonen, en deeze Geweſten, tot eenpaarige bewilliging in de Nationaale Sinode, over te haalen. Ook porde zeker verſchil met eenige Nieuwmegenaars hem tot de reize naar Gelderland. 1618. Maurits vertrekt naar den Landdag, te Arnhem.

't Getal der Remonſtranten in dit Geweſt was, ſedert eenige jaaren, ſterk toegenomen, voornamelyk in 't Kwartier van Nieuwmegen, daar zy, door de Regeering, begunſtigd werden. Ook hebben wy gezien, dat Chriſtoffel Biesman, Burgemeeſter van Nieuwmegen, zig, in den Haage, tegen 't beroepen eener Nationaale Sinode, buiten bewilliging van Holland, verklaard hadt. De Regeering in deeze Stad was verdeeld. Tien Leden waren tegen, zeven voor 't houden der Nationaale Sinode. Prins Maurits hadt, in Hooimaand en Slagtmaand des voorleeden jaars, de oneenigheid, reeds, door Gemagtigden, gezogt by te leggen; doch 't was niet gelukt. Eenigen uit de burgerye, die 't met de minderheid hielden, hadden zyne Doorlugtigheid, ſedert, een' Lyſt toegeſchikt van zulken, die zy, by de aanſtaande verandering der Regeeringe, in Louwmaand, gaarne tot Burgemeeſters, Raaden en Gemeentsluiden aangeſteld zagen; niet zonder, in een bygevoegd geſchrift, de meeſte tegenwoordige Regenten lelyk af te ſchilderen, en voor Arminiaanen uit te maaken. Doch deezen, hiervan kennis bekomen hebbende, vervoegden zig, insgelyks, by den Prinſe, hem verzoekende, in 't kiezen der nieuwe Wethouderen, agt te geeven op hun meeſte genoegen: 't welk zy Verandering der Regeeringe, te Nieuwmegen.

1618. verklaarden te zyn, dat van het grootſte deel der Burgerye. Doch alzo hun verzoek niet uit den naam der gantſche Wethouderſchap geſchiedde, ſloeg 'er de Prins weinig agt op. Zy merkten 't, en beſlooten, ſedert, de Wet te veranderen, op den gewoonlyken tyd, zonder den Prins te kennen. Zie hier, op welken grond. Nieuwmegen hadt, als eene vrye Ryksſtad, van oude tyden af, het regt gehad, om zyne eigen' Wethouders te ſtellen; 't welk, door Gemagtigden der Burgerye of Gilden, plagt te geſchieden. Men hadt dit regt zelfs voorbehouden, toen de Stad, in den jaare 1248, aan Otto den II, Graave van Gelder, verpand werdt (*i*). Doch by 't overgaan der Stad aan Prinſe Maurits, in den jaare 1591, werdt de Magiſtraatsbeſtelling, geduurende den oorlog, verbleeven aan den Prinſe, als Stadhouder van Gelderland, van wege de algemeene Staaten (*k*). Ook hadt hyze, ſedert, gedaan; wordende hem de nieuwe Regenten, jaarlyks, voorgeſlaagen, door de ouden. Maar het Beſtand, dat, in veele opzigten, naar eene volkomen' vrede geleek, als waardoor veelen, zelfs in verbeurd verklaarde goederen en voorregten, herſteld werden, hadt, meende men, een einde van den oorlog gemaakt, en derhalven ook van het Verdrag, wegens de beſtelling der Wet (*l*). De Prins oordeelde, daarentegen, dat het Beſtand niet; maar eene volkomen' Vrede alleen voor het einde van den oorlog kon gehouden worden; en dat hy, hierom, het regt behieldt, welk hy, by 't

(*i*) *Zie* II. *Deel*, *bl.* 384.
(*k*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 360.
(*l*) Remonſtrantie *der* ontſl. Regent. *aan* de Staat. Gen. *MS.*

't overgaan der Stad, bedongen hadt; gelyk men 't hem, verſcheiden' jaaren na 't ſluiten van 't Beſtand, onverhinderd, hadt laaten gebruiken. Hy begaf zig dan, tegen den tyd der gewoonlyke verandering, in Louwmaand deezes jaars, naar Nieuwmegen, verzeld van den Kantzler, twee Raaden en een' Rekenmeester van Gelderland, nevens den Rigter van Veluwen-Zoom. De bezetting kreeg laſt, om zig gereed te houden, tot het weeren van beroerte, voor welke zyne Doorlugtigheid bedugt was; alzo de burgers, in 't vermoeden geraakt, dat de Prins voorhadt, iet te doen tot krenking hunner Privilegien, Vertoogen hiertegen gereed maakten, en tekenen lieten. Hierna begaf zig de Prins naar 't Raadhuis, daar de gantſche Wethouderſchap bedankt, doch te gelyk verzogt werdt, in een ander vertrek, nog een weinig te willen toeven. Zy verdeelde zig egter in twee byzondere Kamers; waarna de Prins eenigen uit de genen, die, te vooren, de minderheid gehad hadden, ontboodt, omze, nevens eenige nieuwen, aan te ſtellen. Doch zy weigerden, op éénen na, zig, van nieuws, te laaten beëedigen. Op hun verzoek, werden, daarna, alle de ontſlaagen' Regenten ontbooden by den Prinſe: wien zy, by monde van den *Syndicus*, *Joan Biel*, voorhielden, dat de tegenwoordige wyze van handelen ſtreedt met de Privilegien, en dat het Verdrag van den jaare 1591, met het Beſtand, geëindigd was: 't welk zyne Doorlugtigheid ontkende. Waarna Biel, uit den naam der ontſlaagen' Regenten, *proteſteerde* tegen 't gene 'er geſchied was; zig van het zelve beroepende op de algemeene Staa- 1618.

1618. ten, uit welker naam de Prins, in 't jaar 1591, verdraagen was, en van welken hy, meendenze, nu gelaſt moeſt geweeſt zyn. Doch de Prins vondt niet geraaden, hun Proteſt te aanvaarden. Ondertuſſchen, traden zy zelven tot eene nieuwe Magiſtraatsbeſtelling. De Prins ſtelde ook nieuwe Wethouders, onder welken, meen ik, maar één uit de ouden was. De Gemeentsluiden werden ook veranderd, door zyne Doorlugtigheid. De Sekretariſſen, de Roêdraagers, de Poortiers en Boden kreegen laſt, om geene andere Wethouders te erkennen, dan die, door den Prinſe, geſteld waren (*m*). De anderen vervoegden zig, ſedert, aan de algemeene Staaten, en aan de Staaten van Holland, klaagende, over 't ſchenden hunner vryheden. De agt Steden beſlooten, terſtond, ten voordeele der klaagende Regenten, te ſchryven aan de Staaten van Gelderland. Doch Dordrecht en de vier anderen wilden niet gedoogen, dat de Brief, op den naam der Staaten, afgezonden werdt: waarom hy te minder klem hadt, in Gelderland (*n*). Wat den algemeenen Staaten betreft, zy hoorden den Prins, in hunne Vergadering, tegen die van Nieuwmegen, en weezen deezen, daarop, naar de Staaten van Gelderland, die zyner Doorlugtigheid, in Lentemaand, in perſoon op den Landdag verſcheenen, in alles gelyk gaven, en dankten, voor 't gene hy, tot herſtelling der orde en ruſt te Nieuwmegen, gedaan

(*m*) Brief van *Geerlick van den Capelle, Martin Gregory, Henrick van Eſſen, Goeſſen van Varick* en *Jan van Golkſteyn* aan hunne Hoog. Mog. *in dato* $\frac{3}{13}$ *January* 1618. *MS.*

(*n*) Reſol. Holl. 24 *Febr.* 23, 24 *Maart* 1618. *bl.* 49, 73, 75, 76, 77. BRANDT II. *Deel, bl.* 709.

daan hadt. 't Gene Biesman en van Brienen, te vooren, in den Haage, verklaard hadden, werdt hier ook veroordeeld, als ſtrydende met het beſluit des Landſchaps. Voorts beſlooten de Staaten, eenpaariglyk, hunnen Gemagtigden in den Haage te belaſten, op het houden der Nationaale Sinode, ernſtelyk, aan te dringen, en, te gelyk, overeenkomſtig met eenen voorſlag van zyne Doorlugtigheid, op het afdanken der Waardgelders in Holland (o). 1618.

In Bloeimaand, vertrok de Prins naar den Landdag in Overyſſel, die toen, te Deventer, gehouden werdt. Hy verzogt, hier, den Staaten „ dat zy toch in het houden der Nationaale Sinode wilden bewilligen, alzo men „ niet voorhadt, dezelve te doen ſtrekken, „ anders, dan tot beſlechting der geſchillen „ in 't Kerkelyke, zonder de Geweſten, of derzelver Leden ergens in te verkorten, of iemant, ter zaake van den Godsdienſt, te bezwaaren." Hy voegde hierby „ dat men de „ Geweſten, die nog zwaarigheid maakten, „ met goede redenen, zou zoeken te brengen „ tot bewilliging, en dat de beſluiten der Sinode niet van waarde gehouden zouden „ worden, dan nadatze, door de Geweſten, „ goedgekeurd en bekragtigd waren." En onder deeze voorwaarden, bewilligden de Staaten, eindelyk, in 't houden der Sinode (p), hoewel Kampen, daar men ſtrengſt was, tegen

De Prins haalt Overyſſel over, tot bewilliging in de Sinode.

(o) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 7. Landd. Receſ. der Staat. van Geld. *van* XIII. en XIV. *Maart by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 711, 712.

(p) *Zie* Reſol. van Ridd. en Steden *by* GROTIUS Verantw. *Cap.* V. *bl.* 49.

1618. gen de Contraremonſtranten, het beſluit langſt tegen hieldt. 't Beſluit der Staaten werdt, egter, niet voor Oogſtmaand (*q*), in den Haage gebragt; wanneer de zaaken, in Utrecht, reeds geheellyk veranderd waren van gedaante, en, in Holland, op 't punt ſtonden van te veranderen, gelyk wy, wel haaſt, zien zullen.

XXIV. Schimpſchriften tegen den Advokaat geſtrooid.

In deezen ſtaat der zaaken, waren de Regenten van veele Steden van Holland, en die van de Stad Utrecht in merkelyke bekommering, ziende de dingen eenen gantſch anderen zwaai neemen, dan zy gehoopt hadden. 't Strooijen van ſchotſchriften tegen den Advokaat Oldenbarneveld, nam, van tyd tot tyd, toe. Een kwam 'er, ten deezen tyde, in 't licht, getiteld *Praktyk van den Spaanſchen Raad*, waarby hy vertoond werdt, als hadt hy geld genooten van Spanje. Een ander, *Noodwendig Diſcours* genaamd, drong op eene geweldige verandering in de Regeering. Sommigen hebben François van Aarſens voor den opſteller deezer ſchriften gehouden (*r*). De Prinſeſſe Weduwe van Oranje verhaalde aan iemant „ dat men „ Prinſe Maurits uit Bruſſel geſchreeven hadt, „ dat Oldenbarneveld geld," ſommigen ſpraken van geheele koffers met gouden piſtoletten „ (*s*) uit Spanje ontvangen hadt, en dat zyne „ Doorlugtigheid hieraan ten deele geloof „ ſloeg." Ook bleek dit, uit zeker zeggen van zyne Doorlugtigheid, 't welk Uitenbogaard ſchryft, uit den mond van zekeren geloofwaardigen Edelman, die 't van den Graave van Kui-

Kwaad vermoeden van den Prinſe op den Advokaat.

Merkwaardige woorden, den Prinſe

(*q*) UYTENBOG. *bl.* 988. TRIGLAND. *bl.* 1059, 1060.
(*r*) AUBERY Memoir. *p.* 305, 400.
(*s*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 119.

Kuilenburg verklaarde verſtaan te hebben. Aan deezen Graave, hadt de Prins geraaden „ de „ party, welke hy toegedaan was, niet langer „ te volgen, of dat het hem ſchadelyk zyn zou, „ alzo deeze party," meenende daarmede, naar 't ſchynt, den Advokaat en de zynen, „ naar Spanje wilde." De Graaf vraagde naar bewys. *'t Is nog geen tyd*, werdt hem geantwoord, *men moet eerſt platte formen ſcheeren over eenigen. Zo men*, hernam toen de Graaf, *dien weg in wil; dat 's regt naar Spanje:* waarop hem te gemoet gevoerd werdt, *Beter zo dan anders; men zal haaſt zien, wie de ſtyfſte beurs heeft* (*t*). Doch lang van te vooren (3), zou de Prins aan de Prinſeſſe Weduwe, uit wier mond, Uitenbogaard het te boek ſtelt, gezeid hebben, *dat het geſchil niet beſliſt zou worden, dan door de wapenen* (*u*). De Blaauwboekjes hielden geen' laager' toon. In zeker ſchotſchrift, geſchreeven met de eigen' hand en naamtekening van *Jan Dankerts*, voorheen Notaris in den Haage (*v*), nu te Amſterdam; die, wegens een diergelyk, ten tyde van 't Beſtand gemaakt, door voorſpraak van Uitenbogaard, vergiffenis verworven hadt (*w*); werdt de Advokaat gedreigd, met een *Crimineel* regtsgeding. Voorts las men 'er in „ dat men hem voet by ſtuk zetten, en „ bewyzen zou, dat hy honderdentwintigdui„ zend Dukaatjes ontvangen hadt. Uitenbo„ gaard,

1618. toegeſchreeven. Vuil ſchotſchrift van Jan Dankerts.

(*t*) Uytenbog. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 744. *Zie ook* Uytenbog. Leven *Cap.* X. *bl.* 171.
(*u*) Uytenbog. Leven *Cap.* IX. *bl.* 122.
(*v*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* X. *bl.* 159.
(*w*) *Zie* Reſol. Holl. 18, 21 *Juny* 1608. *bl.* 122, 124.
(3) Den agtſten van Wintermaand des jaars 1616.

1618. „ gaard, ſtondt'er in, hadt tagtigduizend gul-
„ dens, in gouden Albertinen, getrokken, 't
„ welk men hem, in zyn bakhuis, hadt aan-
„ gezeid." *Gaat*, las men verder, *tot Bruſſel, 't ſtaat daar klaarlyk geſchreeven, op 't Regiſter, daar de andere geſtreelden ſtaan, met naam en toenaam.* 't Geſchrift, welk deeze en andere dingen behelsde, was den maaker ontvallen, te Amſterdam, werwaards hy gevlugt was, uit vreeze voor den Fiskaal van den Hove, die, uit andere oorzaaken, onderzoek op hem deedt. 't Was opgeraapt, en den Advokaat ter hand geſteld, die 't, in de volle Vergadering, bragt, te gelyk verklaarende „ dat men hier een' ſchry-
„ ver hadt, die niet, gelyk diergelyken plagten
„ te doen, zynen naam verzweeg, maar voet by
„ ſtuk zetten, en zyne beſchuldigingen bewyzen
„ wilde. Hiertoe was hy ook, van zynen kant,
„ bereid. Uitenbogaard niet minder. Hy be-
„ geerde dan, dat men Dankerts van Amſter-
„ dam haalde, en bewys afvorderde van 't-gene
„ hy geſchreeven hadt." Men beſloot, hierop, naar Amſterdam te ſchryven. Dankerts werdt in de gyzeling gezet; doch men begeerde hem niet naar den Haage te zenden; zig beroepende op het Privilegie der Stad, volgens welk, de misdaaden, aldaar begaan, voor de bank van Schepenen, geoordeeld moeſten worden. De Fiskaal *Kinſchot* trok naar Amſterdam met het boekje, om Dankerts te ondervraagen; doch men vondt niet geraaden, dat hy zig kweet, zo als hy meende te behooren. Dankerts zat in de gyzeling, tot dat de Advokaat gevat was (*x*), waar-

De maaker raakt in hegtenis.

(*x*) Reſol. Holl. 7, 11 *April* 2 *Nov.* 1618. *bl.* 93, 98, 322.

waarna men hem losliet, en, eindelyk, nog beloonde, voor 't gene hy gedaan of geleeden hadt, zonder dat men den Advokaat immer iets van 't gene hem, door deezen menſch, aangewreeven was, geregtelyk, te laſt gelegd heeft (y). Doch zulke en diergelyke beſchuldigingen, die, by 't gemeen, veel te veel ingang vonden, bewoogen den Advokaat, op den raad der Prinſeſſe Weduwe van Oranje, tot het ſchryven van eenen Brief aan Prinſe Maurits, die, eenige jaaren naderhand, gedrukt werdt. Hy was, den vierentwintigſten van Grasmaand, getekend, en vervatte eene omſtandige verdediging van des Advokaats gedrag, met eene ſterke betuiging zyner genegenheid voor 't Huis van Naſſau (z). Te gelyk, ſchreef hy een Vertoog aan de Staaten van Holland, welk, terſtond, in 't licht kwam. Zyne bedryven en dienſten werden, in het zelve, omſtandiglyk, vertoond, van dat hy eerſt in 's Lands dienſt getreden was, tot op den tegenwoordigen tyd. In 't byzonder, wees hy aan „ hoe zeer hy gearbeid hadt, om „ goed verſtand te onderhouden tuſſchen de „ Staaten en zyne Doorlugtigheid. Ook beriep „ hy zig, ten blyke van de dienſten, door hem, „ den Huize van Naſſau gedaan, op de brieven en beſcheiden, welken hy in handen „ hadt. Geſchenken verklaarde hy nooit begeerd of gezogt; maar ſomtyds wel, voor „ beweezen' dienſten, ontvangen te hebben. „ Zyne goederen waren, zeide hy, allen eer-

„ lyk

1618. Wordt geſlaakt en beloond. De Advokaat verdedigt zig, in eenen Brief aan den Prinſe, en in een Vertoog aan de Staaten van Holland.

(y) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* X. *bl.* 171 *enz.* Histor. *bl.* 938 *enz.*

(z) *Zie* deezen Brief *by* UYTENBOG. *bl.* 943 *en in de* Waaragt. Hiſt. *van* OLDENBARNEV. *bl.* 132 *enz.*

1618. „ lyk en wettiglyk verkreegen, waarop hy, „ zo men 't goedvonde, onderzoek wilde laa- „ ten doen. De verdere beſchuldigingen, in „ Schotſchriften, tegen hem uitgeworpen, „ verklaarde hy voor openbaare laſteringen, „ zig, omtrent de meeſten, beroepende op de „ kenniſſe der Staaten zelven." Ten beſluite, riedt hy „ dat men den raad der Koningen „ van Frankryk en Zweeden volgde, en ruſt „ en eendragt zogt: dat de Gemagtigden ter „ algemeene Staatsvergaderinge zig niet aan- „ trokken, 't gene niet aan hun geſteld was; „ dat zyne Doorlugtigheid, de Raaden van „ Staate, de Raaden ter Admiraliteit en de „ Gekommitteerde Raaden zig hielden aan „ derzelver Berigtſchriften; dat het Regt ge- „ handhaafd, en de Kamer van Rekening in „ goede orde gehouden werdt. Wanneer hier- „ by eenigheid kwam onder de Staaten, ver- „ trouwde hy, dat alles haaſt wederom her- „ ſteld zou worden (*a*)."

Proviſioneele Opening, tegen dit Vertoog uitgegeven, wordt verbooden.

Doch het uitgeeven van dit Vertoog haalde den Advokaat eene nieuwe ſneeuwjagt van naamlooze ſchriften op den hals. Een, getiteld *Proviſioneele Opening*, werdt zo laſterlyk geoordeeld by de Staaten, dat zy 't, by openbaar Plakaat, verbooden, vyfhonderd guldens beloovende aan elk, die Schryver of Drukker ontdekte. By 't zelfde Plakaat, namen de Staaten den Advokaat, om zyne langduurige en getrouwe dienſten, in hunne byzondere beſcherming en hoede (*b*). Doch ſommigen te-

ke-

(*a*) Remonſtr. *in de* Waar. Hiſt. *bl.* 146-199. *Zie ook* Reſol. Holl. 7 *April* 1618. *bl.* 93.

(*b*) *Zie* Reſol. Holl 20, 22, 25 *Juny* 1618. *bl.* 154, 155, 158. Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 457.

kenen aan, dat men dit Plakaat, te Amſterdam, en in de Steden, die 't met deeze Stad eens waren, niet liet afkondigen, 't welk de Schryvers van naamlooze ſchriften, die zig, meent men, meeſt te Amſterdam onthielden, te ſtouter maakte. Ook ſtrooide men, ten deezen tyde, uit, dat de Prins gezeid zou hebben, *dat by den Advokaat en de zynen zo fyn vermaalen zou als ſtof* (*c*). De meerderheid der Staaten van Holland ontwierp, omtrent deezen tyd, een Vertoog aan den Prinſe, om by hun gezag gehandhaafd te worden (*d*). Doch 't blykt niet, dat het eenig gevolg gehad heeft, welk aan hunne verwagting beantwoordde. Zelfs twyfel ik, of het den Prinſe wel overgeleverd zy. Men ſloeg, in Zomermaand, ter Vergadering van Holland voor, om zekere gedrukte *Remonſtrantie van François van Aarſens* op te haalen, en hem het verder ſchryven te verbieden (*e*). Doch ik vind niet, dat hierop iet beſlooten werdt. 't Verhaalde toont klaarlyk, welke redenen van bekommering de Regenten van verſcheiden' Hollandſche Steden en van Utrecht, ten deezen tyde, hadden. Doch 't wordt tyd, dat wy zien, welke middelen zy in 't werk ſtelden, om de gevreesde verandering der Regeeringe te voorkomen; en welk eene uitkomſt dezelven hadden. Verſcheiden' ongedrukte ſtukken en beſcheiden my, gelukkiglyk, ter hand gekomen, ſtellen my in ſtaat, om dit naauwkeuriger te doen, dan tot hiertoe geſchied is. 1618.

XXV. Beweegingen te van

Zo dra men, in den Haage, tyding kreeg

(*c*) Reſol. Holl. 21 *May* 1618. *bl.* 122. Uytenbog. *bl.* 954, 951. Brandt II. *Deel, bl.* 751.

(*d*) *Zie* het by Brandt II. *Deel, bl.* 751.

(*e*) Reſol. Holl. 22 *Juny* 1618. *bl.* 156.

1618. van de verandering der Regeeringe te Nieuwmegen, in Louwmaand deezes jaars, was men bedugt, voor diergelyke veranderingen, in veele Hollandſche Steden en in Utrecht. *Joan van Reneſſe van Zuileſtein* en Juſtus van Ryzenburg, Heer van Ryzenburg, waren toen, wegens Utrecht, afgevaardigd, in de Vergaderingder algemeene Staaten. Ryzenburg ſchreef, over 't gebeurde te Nieuwmegen, eenen Brief naar Utrecht, die, door hem en Zuileſtein, getekend werdt. In deezen Brief, werden de ontſlaagen' Regenten genoemd * *verdrukte Heeren*, en *vroomen*, *die men*, † *met opzet*; *voorhadt te verlaaten*. Ook las men 'er in, *dat* zyne Doorlugtigheid, *tegen reden en tot misnoegen van de goeden*, op den voorſlag van die van Nieuwmegen, ter algemeene Staatsvergaderinge, *toegelaaten was* (*f*). Men was, ten deezen tyde, in overleg, om zig van eenige Plaatſen te verzekeren, tot voorkoming eener gevreesde verandering in de Regeering. Te Utrecht, hadden eenigen voorgeſlaagen, dat men Schoonhoven verzekeren moeſt; 't welk anderen, in den Haage, niet wel ſcheen te ſmaaken. Doch, te Leiden, zou men gaarne gezien hebben, dat Woerden verzekerd werdt. Hiervan hadt de Predikant Uitenbogaard, te Leiden zynde, kennis gekreegen, uit den mond van den Penſionaris Hogerbeets, die op hem begeerd hadt, zulks te willen berigten, aan Adolf van de Waal, Heer van Moersbergen, die toen, wegens Utrecht, in den Haage was, met verzoek, dat hy 'er, heimelyk, kennis van geeven wilde aan den Se-

Utrecht en te Leiden, uit vreeze voor verandering in de Regeeringe.

* *geoppreſſeerde.*

† *by deſſein.*

Voorſlagen, om Schoonhoven, Woerden en andere Plaatſen te verzekeren.

(*f*) Interrog. van Suyleſteyn *Art.* LIX. — LXIII. *M. S.*

Sekretaris Ledenberg, op dat deeze, daartoe, in tyd en wyle, de behulpzaame hand bieden mogt; alzo men, te Leiden, voorhadt, met iemant van Woerden, wien men de zaak mogt toevertrouwen, deswege, in onderhandeling te treeden. Uitenbogaard deedt deeze boodſchap, en Moersbergen ſchreef, 't gene men hem verzogt hadt, in Sprokkelmaand, aan Ledenberg (*g*): daarby voegende „ dat dee„ ze zaak heimelyk behandeld moeſt worden, „ en dat 'er, in deeze tydsomſtandigheden, „ voorraad van wapenen noodig was; dat men „ ook de Huizen te Duurſtede, ter Eem en te „ Abkoude behoorde te bezetten;" 't zy dat men, hierdoor, gelyk, daarna, verklaard werdt, het platte Land van Utrecht, tegen oproer, zogt te beveiligen (*h*), 't zy dat men 'er eenig verder inzigt mede gehad hebbe. Doch deeze overleggingen hadden geen gevolg. Midlerwyl, bleef men, te Utrecht, in geduurige vrees voor de komſt van den Prinſe, uit welke men verwagtte, dat gelegenheid tot opſchudding genomen zou worden, die, waarſchynlyk, uitloopen zou, op verandering der Regeeringe. 1618.

Vrees, te Utrecht, voor 's Prinſen komſt.

Men hadt, hierom, al in Herfſtmaand des voorleeden jaars, toen 's Prinſen reis naar eenige Zuidhollandſche Steden op handen was, op Ledenbergs voorſlag, eenen Brief opgeſteld aan zyne Doorlugtigheid, ſtrekkende, om hem te verzoeken van, voor deeze reize, niet te Utrecht te willen komen. Doch deeze Brief, die toen niet overgegeven werdt, bleef, eenen tyd

Men verzoekt hem, de-

(*g*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 257, 258.
(*h*) Interrog. *van* Suyleſteyn *Art.* LXXIV. -- LXXXII. *M. S.*

1618. tyd lang, open, in handen van de Utrechtſche Afgevaardigden in den Haage; werdt; een en andermaal, veranderd, ook, zo ſommigen, naderhand, verklaard hebben, met kennis van den Advokaat, en, eindelyk, na dat Zuileſtein naar Utrecht geſchreeven hadt, dat de Prins ſtondt te vertrekken naar den Landdag te Arnhem, in Lentemaand deezes jaars, door *Gerard ter Stein*, behandigd aan zyne Doorluchtigheid (*i*); wien dezelve, gelyk men denken kan, gantſch niet aangenaam was. Nogtans, begaf hy zig, door Utrecht, naar Arnhem. De poorten werden, op den dag zyner aankomſte, langer dan naar gewoonte, geſlooten gehouden, en Ledenberg leide in beraad, omze den Prinſe niet te openen. Doch hiertoe durfde men niet beſluiten. De Prins kwam dan in de Stad. De wooning, daar hy zynen intrek nam, werdt, als ware 't om hem eer aan te doen, door eenige vendelen Schutters, bezet; vier van welken in de wapenen gebragt waren, om hem in te haalen. Doch eenigen hebben, naderhand, verklaard, dat dit bezetten geſchied was, om den toeloop van Contraremonſtranten en anderen by den Prinſe te beletten, waaruit men opſchudding, inneeming van Kerken en verandering der Regeeringe vreesde. Ook was, omtrent deezen tyd, beſlooten, 't getal der Waardgelderen te vermeerderen (*k*). De Prins zette zyne reis toen voort, zon-

zelve uit te ſtellen.

Hy komt 'er nogtans. Doch vertrekt wederom.

(*i*) Interrog. *van* Suylefteyn *Art.* XVI-XXXIII. Interrog. *van* F. van Baexen, Heer van Coninexvry *Art.* XXVIII-XXXIV. Interr. *van* J. de Goyer *Art.* XVII-XXIII. Interrog. *van* Dirick van Eck *Art.* XIII. Verclar. van Ledenb. *van* 27 *Aug.* 1618. O. S. *MSS.*

(*k*) Interrog. *van* Coninexvry *Art.* XXXV.-XXXVIII. *van* de Goyer *Art.* XXV.-XXIX. *van* Johan van Groveſteyn *Art.* XXI.-XXIV. *van* Dirick van Eck *Art.* XIII. XIV. *MSS.*

zonder iet, openlyk, te Utrecht, te verrigten. 1618.
't Ontbrak, nogtans, den Prinse niet aan eenige vertrouwde vrienden, in de Staaten van Utrecht, die hem, van tyd tot tyd, berigt gaven van 't gene 'er gehandeld werdt (*l*), zo ver zy 'er kennis van krygen konden. Na dat men dan, ter algemeene Staatsvergaderinge, overeenkomstig met 's Prinsen meening, wat laater, hadt begonnen te handelen, over de noodzaakelykheid van het afdanken der Waardgelders, in Holland en in Utrecht, het aanneemen en aanhouden van welken, zyne Doorlugtigheid, naar sommiger verhaal (*m*), *rebellie* genoemd hadt; werdt door eenigen, in de Staaten van Utrecht, voorgeslaagen, „ dat men, om kosten te spaaren, de Waard„ gelders behoorde aftedanken, en van den „ Prinse eenige vendels te begeeren, staan„ de ten laste van 't Stigt." Hiertoe werdt beslooten, zelfs door zulken, die voor 't aanneemen der Waardgelders geyverd hadden: 't zy dat deezen dagten, dat men genoeg beholpen zou zyn, met de gewoonlyke soldaaten, of dat zy hoop hadden, om eenige Steden van Holland te beweegen, tot het draagen van een gedeelte van den last der Waardgelderen, liever dan dat men dezelven zou zien afdanken. Men gaf dan den Afgevaardigden naar den Haage last, om, overeenkomstig met het besluit der Staaten, te spreeken met zyne Doorlugtigheid. Sommigen schryven, dat zy hiertoe slegts vryheid, geen' uitgedrukten last gehad

Handeling over 't afdanken der Waardgelders.

(*l*) Waaragt. Hist. *van* J. v. Oldenbarnev. *bl.* 214.
(*m*) Uytenbog. *by* Brandt II. *Deel, bl.* 104.

1618. had hebben (*n*). Doch ik bezit een egt afschrift eener Verklaaringe van Ledenberg zelven, waarin duidelyk erkend wordt, dat de Utrechtsche Afgevaardigden last hadden, om met den Prinse te spreeken (*o*). De Afgevaardigden van Utrecht waren toen Adolf van de Waal, Heer van Moersbergen, *Jakob van Zuilen van Nyveld*, Heer van Hoeflaken, *Willem Bor van Amerongen*, Heer van Zandenburg, *Kornelis van de Poll*, *Pieter Ploos*, *Jakob de Gooyer*, *Willem van Nyenrode*, en de Sekretaris Ledenberg. Zy, of ten minste Hoeflaken, Nyenrode en Ledenberg hadden hunnen intrek in den Haage, ten huize van *Daniel Tresel*, eersten Klerk der algemeene Staaten. Eer zy nog met den Prinse gesproken hadden, lieten eenige Hollandsche Heeren, hun, door den Dienaar van Hogerbeets, vraagen, of zy hun, dien avond, 't was de vyfde van Hooimaand, konden spreeken. Men kwam, ten zeven uuren, byeen. De Hollandsche Heeren waren *de Lange*, Burgemeester van Gouda, en de Pensionariissen de Haan, Hogerbeets en de Groot. De laatste voerde het woord; volgens het Verbaal, welk, daarvan, sedert, door de Utrechtschen, gemaakt werdt, en waarvan ik een Afschrift in handen heb, in 't breede, vertoonende,

Byeenkomst tusschen de Hollandsche en Stigtsche Gemagtigden, ten huize van Daniel Tresel.

Wat hier gehandeld werdt.

Voorslag der Hollandschen.

„ hoe men thans, onder deksel van Godsdienst,
„ met allerlei middelen van scheuring, oproer,
„ muitery en wederspannigheid, de Staaten en
„ Wethouders, in derzelver hoogheden, vry-
„ heden en geregtigheden, zogt te verkorten,
„ enze het gezag van anderen te onderwer-
„ pen; 't welk verscheiden' Steden bewoo-
„ gen

(*n*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 804.
(*o*) Vercl. van Ledenb. *van* 27 *Aug.* 1618. *Styl. Vet. MS.*

„ gen hadt, daartegen te voorzien, met aan- 1618.
„ neeminge van Waardgelders. Hierdoor,
„ haddenze zulke muiters gehouden tot hun-
„ nen pligt, gelyk, te Leiden, te Haarlem en
„ elders, gebleeken was. De Staaten van U-
„ trecht hadden, vervolgde hy, uit die zelfde
„ aanmerking, zig zelven en hunnen Staat,
„ insgelyks, door het aanneemen van nieuwe
„ knegten, verzekerd. Doch de kwaadgun-
„ stigen, zulks beſpeurende, begonden, op
„ allerlei wyze, in Holland, te arbeiden, om
„ de Waardgelders, alomme, te doen afdan-
„ ken. Men moeſt zig dan, hiertegen, met
„ moed, verzetten, en de Landen in verze-
„ kerdheid bewaaren. Dit was het eerſte deel
„ van derzelver hoogheid en oppermagt, tot
„ behoudenis van welke, men zig bedienen
„ moeſt van 's Lands middelen. Vergeefs was
„ 't, den vyand, buiten, te willen keeren, als
„ men, binnen, niet veilig woonen mogt, ge-
„ lyk zulks, breeder, in de Verklaaring van
„ Haarlem, gezeid was, waarmede de Ede-
„ len en meeſte Steden van Holland overeen-
„ ſtemden, zynde zy vaſtelyk van meening
„ daarby te blyven. Maar nu, ging hy voort,
„ waren 'er tydingen gekomen van Utrecht,
„ meldende, dat de Staaten van dit Geweſt
„ beſlooten hadden, hunne nieuwe knegten af
„ te danken; 't welk zy, met droefenis, ver-
„ ſtonden, alzo de kwaadgunſtigen, hierdoor,
„ ſterk zouden aangemoedigd, de goeden,
„ daarentegen, zeer verſlaagen gemaakt wor-
„ den, zo in 't Stigt, als in Holland, en in an-
„ dere nabuurige Landen, alwaar nog zeer
„ veele goeden waren. 't Verheugde hun eg-

1618. „ ter, dat de Staaten van Utrecht, tegenwoor-
„ dig, in zo grooten getale, in den Haage,
„ waren; waarom ook de goede Steden van
„ Holland geraaden gevonden hadden, hun te
„ doen verzoeken, dat zy 't ſtuk nader wilden
„ overleggen, en zig zelven en Holland zo
„ veel nadeels niet toebrengen: 't welk, daar-
„ na, onherſtelbaar zyn zou. De gelegenheid
„ van 't Geweſt van Utrecht was hun tamelyk
„ wel bekend, waarom zy ligtelyk konden af-
„ neemen, dat de nieuwe laſt zwaar genoeg
„ drukte, gelyk zy zulks, in hunne Steden,
„ ook gevoelden; doch zy verſtonden, dat
„ men 's Lands middelen, voor alle andere
„ zaaken, daartoe beſteeden moeſt."

Antwoord der Utrechtſchen.

De Utrechtſche Afgevaardigden, eerſt afzonderlyk geraadpleegd hebbende, gaven den Hollandſchen te kennen „ dat 'er groot on-
„ derſcheid was, tuſſchen de Hollandſche Ste-
„ den en de Stigtſchen. Dat Utrecht veel
„ zwakker van gelegenheid was, dan de Ste-
„ den van Holland, en daarenboven belaſt met
„ eene talryke uitheemſche bezetting, daar zy
„ zig, in nood, niet veel op zouden durven
„ verlaaten. Dat de Staaten van Utrecht, tot
„ verzekerdheid van den Staat des Lands en
„ van de gemeene ruſt, genoodzaakt waren
„ geweeſt, te ligten zes vendels Neêrlandſch
„ Krygsvolk, ieder van honderdenvyftig kop-
„ pen, welker wapening en ſoldy, ſedert
„ Herfſtmaand laatſtleeden, hun eene groote
„ ſomme gekoſt hadt. Dat zy, in 't eerſt, ge-
„ hoopt hadden, ſpoedig te zullen konnen ont-
„ heeven worden van deezen laſt, dien zy,
„ boven de gewoonlyke en buitengewoonly-

„ ke

„ ke laſten des krygs, niet lang zouden kon- 1618.
„ nen draagen. Dat niemant hun, ondertus-
„ ſchen, eenigen onderſtand aanboodt, daar
„ zy, blyvende alleenlyk zig zelven beſcher-
„ men, zeer kwalyk eenige nieuwe zwaarig-
„ heid zouden konnen uitſtaan, met welke
„ zy, nogtans, van alle kanten, gedreigd wer-
„ den. Dat zy 't misnoegen van den Prinſe
„ klaarlyk bemerken konden. Dat de alge-
„ meene Staaten en de Raad van Staate hun
„ niet alleen geſchreeven; maar ook bezonden
„ hadden, om hen de nieuwe knegten te doen
„ afdanken. Al het welke geheel anders ge-
„ ſchiedt was, in de Hollandſche Steden. Dat de
„ Staaten van Utrecht zig, hierom, genood-
„ zaakt gevonden hadden, van twee kwaa-
„ den het minſte te kiezen, en hun hadden
„ gelaſt, den Prinſe te verzoeken, de uit-
„ heemſche bezetting uit Utrecht te willen
„ ligten, en de oude vendels Landzaaten,
„ ſtaande ter betaalinge van 't Stigt, in de
„ plaats, derwaards zenden; wanneer de Staa-
„ ten de nieuwe knegten zouden ontſlaan. Dat
„ zy, hierop, den raad der Hollandſche Hee-
„ ren verzogten, op dat zy, bedugt voor op-
„ ſchudding aan de eene, en voor verloop van
„ den Staat hunner geldmiddelen, aan de an-
„ dere zyde, weeten mogten, hoe zy den Staat
„ des Lands beſt zouden mogen verzekeren.
„ Dat de Staaten van Utrecht hiertoe gaarne
„ wilden arbeiden, zo zy geholpen en onder-
„ ſteund werden. Doch dat zy, zonder on-
„ derſteuning, de zaaken niet langer konden
„ ſtaande houden, en genoodzaakt zouden zyn,
„ hunnen laſtre openen aan zyne Doorlugtig-
„ heid."

1618. De Hollandſche Gemagtigden antwoordden, hierop „ dat zy wel konden zien, dat de U-
Weder-antwoord der Holland-ſchen. „ trechtſchen reden hadden, om op hunne „ zaaken te letten; doch dat de voorſlag, dien „ zy den Prinſe zouden moeten doen, ook vol „ gevaars ſtak. Dat het niet te vermoeden „ was, dat zyne Doorlugtigheid bewilligen „ zou in hun verzoek, alzo die van Holland „ hem onlangs verzogt hebbende, dat hy een „ vendel, ten hunnen laſte ſtaande, in zekere „ Stad, [Oudewater], wilde zenden, hy an-„ders gedaan hadt. Dat de voorſlag, aan zy-„ ne Doorlugtigheid gedaan zynde, niet lang „ geheim zou blyven, en, rugtbaar gewor-„ den, hen in grooter gevaar ſtellen, dan zy „ nu waren. Dat de oude en nieuwe bezet-„ tingen zig beide gehoond zouden agten. Dat „ het niet vaſt ging, dat de Landzaaten, ter
* gedehaubeerd. „ betaalinge van Utrecht ſtaande, niet* ver-„ leid waren. Dat men, hierom, moed hou-„ den en ſtandvaſtig blyven moeſt. Dat hun-„ ne Steden en anderen den Utrechtſchen de „ hand zouden bieden. Dat de Staaten van „ Holland, die nog vergaderd waren, ſpoe-„ dig ſcheiden zouden; doch eerſt op alles or-„ de ſtellen, met naame op hun Krygsvolk, on-„ der welk zy de trouwen van de ontrouwen „ haaſt zouden weeten te onderſcheiden. Dat „ zy thans bezig waren, met het ſtellen van „ zulke orde op hunne geldmiddelen, dat U-„ trecht daarvan ook verligting gevoelen zou. „ Dat zy, hierom, verzogten, dat men zig „ niet verhaaſten wilde, zullende zy hun; bin-„ nen weinige dagen, nader beſcheid geeven." Het gene, hier, gezeid werdt, wegens de ver-

lig-

ligting, die Utrecht, door de regeling van 't ſtuk der Geldmiddelen in Holland, gevoelen zou, zag, zo de Groot, naderhand, verklaard heeft, op de raadpleeging, over het verzenden der Franſche troepen naar Frankryk; dat, zo 't voorgang gehad hadt, tot verligting zou geſtrekt hebben van Utrecht; welk Geweſt zyn aandeel draagen moeſt, in het onderhoud deezer troepen, die, door Holland, betaald werden (*p*). 1618.

De Utrechtſchen namen, eindelyk, aan, nog eenige dagen te toeven met het openen van hunnen laſt aan den Prinſe, en verſlag van 't gehandelde, 't welk men, wederzyds, beloofde, geheim te zullen houden, te doen aan de Staaten van Utrecht (*q*). Ook ſtelden zy een *Verbaal* van 't gehandelde op, welk, door hen allen, goedgekeurd werdt. Ledenberg ſchreef het, in 't ruwe. 't Werdt door *Jan Both de Jonge*, Klerk der Staaten van Utrecht, in 't net geſteld, en, daarna, door Ledenberg, hier en daar, nog wat verbeterd (*r*). Alle welke kleine omſtandigheden wy dus naauwkeurig aantekenen, om dat de minſten, ſedert, van gewigt geoordeeld zyn. Wegens het Verbaal, ſchreef de Groot, naderhand, dat men 't, miſſchien, wat breeder geſteld hadt, om de Staaten van Utrecht, welken 't vertoond moeſt worden, te ligter, tot het aanhouden der ſoldaaten over te haalen (*s*). Beſluit der Utrechtſchen.

Men zal, veelligt, begeerig zyn, te weeten, hoe Gelegenheid tot

(*p*) *Zie* Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 259.
(*q*) Verbaal *van de* Gecomm. van Utrecht in den Haghe. *M. S.*
(*r*) Interrog. *van* Jan Both de Jonge, *van* 27 *Dec.* 1618. *M. S.*
(*s*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 255. *Zie* ook *bl.* 259.

1618. hoe de Hollandſche Heeren zo ſpoedig kwamen aan de kennis van een geheim beſluit, in de byeenkomſt de Staaten van Utrecht genomen. Dit vindik by Treſel. 'er van. Ledenberg, na 't neemen van dit beſluit, met zes anderen, naar den Haage, vertrokken, was, den derden of vierden van Hooimaand, des nademiddags na vyf uuren, zeer vermoeid, gekomen ten huize van den Predikant Uitenbogaard, vraagende, of 'er geen kans ware, om Hogerbeets, de Groot en de Haan, daar, dien avond, nog te ſpreeken. Uitenbogaard nam aan, hiertoe, zyn beſt te zullen doen, en ging naar 't huis van de Haan, die, 's avonds na zevenen, met de twee anderen, tot zynent kwam. Ledenberg deedt hier, ten aanhooren van Uitenbogaard, die, een en andermaal, uit het vertrek gaan wilde; doch gedrongen werdt, te blyven; den drie Penſionariſſen opening van 't beſluit en den laſt der Staaten van Utrecht; om, zo hy verklaarde, uit hun te verneemen, wat men, in Holland, doen zou, en, of men den Utrechtſchen niet eenige penningen zou konnen ſchieten. Men antwoordde hem; „dat de Hollandſche Ste„den nog niet genegen waren tot afdanking „haarer Waardgelderen, en dat, over 't ſchie„ten van geld, met de Steden meeſt geſpro„ken worden (*t*)." Dit geſchiedde, ſedert, na dat men eerſt den Advokaat gehoord hadt (*u*), en hierop volgde de byeenkomſt by Treſel. Eenige Utrechtſchen, hier tegenwoordig, hadden, te vooren, zeer gedrongen, op het ſpree-

(*t*) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* XII. *bl.* 231. GROT. Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 252.

(*u*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 253.

ſpreeken met den Prinſe. Nyenrode heeft, naderhand, verklaard, dat hy van de Poll, meermaalen, vermaand hadt, om te helpen doorzetten, dat men den laſt der Staaten volvoerde, naar behooren. Doch de Hollandſche Heeren hadden hen, zeide hy, daarvan afgetrokken, en zy hadden zig laaten overhaalen, doordien ook in hunnen laſt geſteld was, dat zy, zo hun iet anders voorkwam, daarvan verſlag zouden doen aan de Staaten van Utrecht (v). Men mag vermoeden, dat Ledenberg dit laatſte in den laſt hadt doen ſtellen, om daaruit gelegenheid te neemen, tot het bewerken der opening, van wege de Hollandſche Steden gedaan. 1618.

De Staaten van Holland, nu ook raadplegende op het afdanken der Waardgelderen, waartoe de algemeene Staaten, zelfs met bewilliging van Overyſſel, beſlooten hadden, in Holland en in Utrecht, te arbeiden (w), kwamen, kort hierna, overeen, dat men den algemeenen Staaten, den Prinſe en Graave Willem vertoonen zou „ hoe zy, met het aanneemen „ van luiden van wapenen, niet anders voor„ hadden, dan zig zelven te verzekeren tegen „ daadelykheden; hoe ook, naar zy onderrigt „ waren, de Staaten van Utrecht geen ander „ oogmerk hadden. Voorts, dat de zaak ligtelyk te vinden zou zyn, zo zyne Doorluchtigheid eenige uitheemſche bezettingen, „ daar 't beſte vertrouwen niet op viel, wilde wegneemen, en de Staaten van Utrecht, „ ne-

XXVI. Vertoog van Holland aan den Prinſe, op 't ſtuk der Waardgelders.

(v) Interrogat. van W. v. Nyenrode *Art.* XIV-XVI. *M. S.*
(w) BRANDT II. *Deel, bl.* 306.

1618. „ nevens de Steden van Holland, daar 't noo-
„ dig zou zyn, met Nederlandſche vendels
„ voorzien." Dertig Gemagtigden omtrent, uit de Edelen en Steden, deeden den Prinſe en den Graave deezen voorſlag, by monde van den Advokaat. Men ſpeurt 'er uit, dat de meening der Hollandſche Steden nog niet was, Utrecht met geld te onderſteunen; maar dat zy alleenlyk begeerd hadden, dat de Utrechtſchen 't voltrekken van hunnen laſt verſchuiven zouden, op dat men 't eenpaariglyk doen mogt, en 't voorſtel dus te beter ingang doen vinden. De Prins zou met het toeſtaan van twintig vendelen de Staaten van Utrecht en de Hollandſche Steden hebben konnen vergenoegen (*x*). Doch zyne Doorlugtigheid vondt het ongeraaden. De Utrechtſche Afgevaardigden vertrokken, hierop, naar huis, zonder den Prinſe hunnen byzonderen laſt geopend te hebben.

XXVII. De algemeene Staaten beſluiten tot eene bezending naar Utrecht.

Weinige dagen laater, beſloot men, ter algemeene Staatsvergaderinge, buiten bewilliging der Hollandſche Afgevaardigden, en, in 't afzyn van die van Utrecht, eenigen uit die Vergadering te benoemen, om, nevens zyne Doorlugtigheid, naar Utrecht te trekken, en de Staaten, met de beſte, gevoeglykſte, en bekwaamſte middelen, te beweegen, tot afdanking der geligte Waardgelders. 's Daags na dit beſluit, welk, den drieëntwintigſten van Hooimaand, vaſtgeſteld was (*y*), bedienden de Afgevaardigden van eenige Hollandſche Steden zig ook van de gelegenheid, dat verſchei-

Die van Holland, insgelyks.

den'

(*x*) Reſol. Holl. 11, 12 *July* 1618. *bl.* 181, 185. GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 255.

(*y*) Reſol. Holl. 16, 24 *July* 1618. *bl.* 188, 199.

den' afgevaardigden eenen keer naar huis dee- 1618.
den; om, ter Vergaderinge van Holland, ingelyks, te doen beſluiten, tot eene bezending naar Utrecht, met welke men beoogde, het neemen van een eenpaarig beſluit, op 't ſtuk der Waardgelders, te bewerken. De Vergadering beſtondt toen alleenlyk uit de Edelen en uit de Steden Haarlem, Delft, Leiden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam en Alkmaar; die, eenpaariglyk, op Amſterdam na, tot de gemelde bezending beſlooten (z). De Leden, die naar huis gekeerd waren, hadden, voor hun vertrek, verklaard, dat zy de Vergadering hielden voor geſcheiden, en voor nietig en van onwaarde, 't gene, in hun afzyn, in dezelve, beſlooten zou worden. Doch de meerderheid hadt, hiertegen, beweerd, dat de Vergadering nog duurde (a). Men benoemde dan, om naar Utrecht te gaan, Vrank van Torenvliet, Burgemeeſter, en Rombout Hogerbeets, Penſionaris van Leiden, *Dirk Jakobszoon Schoonhoven*, en Hugo de Groot, Gekommitteerde Raaden. Zy kreegen laſt, om, in alleryl, te vertrekken. Vooraf, nogtans, verzogt de Groot, uit naame van die van Holland, aan de algemeene Staaten, dat zy hunne bezending geliefden uit te ſtellen, tot dat de Vergadering van Holland talryker, en de Gemagtigden van Utrecht te rug gekeerd zouden zyn. Ook ſloeg hy voor „ dat op de afdanking der Waardgel-
„ deren geene zwarigheid zou vallen, zo men
„ den Regeerderen beide van Holland en van
„ U-

(z) Grotius Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 137. *Cap.* XIX. *bl.* 161.
(a) Reſol. Holl. 21 *July* 1618. *bl.* 197.

1618. „ Utrecht goeden byſtand belooven wilde, te-
„ gen alle daadelykheid, zelfs tegen zulke,
„ die om den Godsdienſt zou heeten te ge-
„ ſchieden (*b*)." Doch hierop kwam geen ant-
woord. Men ſtelde dan brieven op, gerigt aan den Kolonel Joan Ogle, die over 't Krygsvolk, binnen Utrecht leggende, en ſtaande ter betaalinge van Holland, geboodt, hem belaſtende, niets te doen, noch voor te neemen, dan 't gene hem, by de Staaten van Utrecht, of, by de Afgevaardigden der Staaten van Holland, zyne betaalsheeren, bevolen zou worden. Terſtond hierop, vertrokken de vier Afgevaardigden, die, in 't doorreizen van Leiden, hunnen laſt openden aan Burgemeeſteren, welken dien ook goed vonden (*c*). Des anderendaags, den vyfentwintigſten van Hooimaand, des morgens ten agt uuren, kwamenze binnen Utrecht, hunnen intrek neemende in de Herberg van Aart van Schendel, daar Montfoort uithing. Hier ontboodenze, terſtond, by zig den Sekretaris Ledenberg, hem openende, waartoeze waren afgezonden, met verzoek, dat hy te wege brengen wilde, dat zy, terſtond, mogten gehoord worden. Hy nam dit aan, verklaarende, te gelyk, dat hunne komſt zynen Meeſteren zeer aangenaam zou zyn, naardien zy, kennis gekreegen hebbende van het beſluit der algemeene Staaten tot de bezending, Moersbergen afgevaardigd hadden naar den Haage, om den raad en hulp van eenige Gemagtigden uit Holland te verzoeken. Voorts vraagde de Groot

De Hollandſche Gemagtigden komen te Utrecht.

(*b*) Reſol. Holl. 24 *July* 1618. *bl.* 199.
(*c*) R. HOGERBEETS Aant. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 208.

Groot aan Ledenberg, *of de Staaten van Utrecht niet eenige middelen bedagt hadden, om zyner Doorlugtigheid en den Gemagtigden der algemeene Staaten genoegen te geeven:* waarop deeze antwoorde, *dat men, daarover, beter in Holland dan te Utrecht, zeu konnen handelen* (*d*). 1618.

Omtrent den middag, verſcheenen de Hollandſche Gemagtigden in de Vergadering der Staaten van Utrecht. De Groot, hier het woord voerende, hieldt den Staaten voor „ hoe die „ van Holland, ongaarne, verſtaan hadden, dat „ eenige Afgevaardigden ter algemeene Staats„ vergaderinge beſlooten hadden, de knegten, „ te Utrecht, om goede redenen, aangenomen, „ te doen afdanken, niettegenſtaande hun, by „ de gantſche Vergadering van Holland, ver„ toond ware het regt, welk elk Geweſt heeft, „ om orde te ſtellen tot zyne eigen' verzeke„ ring, welk regt men, onder anderen, by het „ eerſte punt der Utrechtſche Vereeniging, „ en by het zevende en tweeënd[illegible]ſte van „ de Inſtructie des Raads van Staate, uitdruk„ kelyk aan zig behouden hadt. Dat men desswege, nog nadere Vertoogen, zo aan de algemeene Staatsvergaderinge, als aan den „ Prinſe hadt gedaan: doch dat, hierop, niets „ dan een beſluit tot het bezenden der Staaten van Utrecht gevolgd was: waarom de „ Staaten van Holland, bezeffende, hoe naauw „ zy, door de nader Vereeniging en door ou„ der Overeenkomſten, verbonden waren met „ die van Utrecht, niet hadden konnen na„ laaten, hen herwaards te zenden, om den „ Staa- Hun voorſtel aan de Staaten.

(*d*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 246.

1618. „ Staaten van Utrecht te verzekeren, dat zy „ gezind waren, alles toe te brengen, wat hun „ mogelyk ware, tot handhaaving van der- „ zelver gezag, en van de vryheden en gereg- „ tigheden van het Landſchap en van des- „ zelfs Leden, waartoe zy verzogten, dat de „ Staaten deeze bezending, als komende van „ hunne oudſte en naaſte bondgenooten, mids- „ gaders de perſoonen der afgevaardigden, „ voor aangenaam geliefden te houden (*e*)." Dit laatſte verklaarden de Staaten: en, te gelyk, dat zy eenigen magtigen zouden, om nader met de Hollandſche afgevaardigden te handelen. Deezen deeden, terſtond, gelyken voorſlag in den Raad der Stad, en ontvingen gelyk beſcheid (*f*). Ten zelfden tyde gavenze den Staaten, uit den naam des Advokaats, in bedenking, of 't niet geraaden zou zyn, goede wagt te houden aan de Amersfoortſche Poorte, op dat geen nieuw Krygsvolk in de Stad gebragt wierdt. Sommigen merkten ter deezer gelegenheid aan, dat de Prins, tegen der Staaten en der Wethouderen dank, veelligt, de poort zou doen open ſmyten. De Groot werdt, naderhand, beſchuldigd, dat hy dit *gewelds* genoemd hadt, zonder dat hy 't rondelyk ontkend heeft, zeggende „ dat de regte Hollan- „ ders geene Hovelingen zyn; maar gewoon „ elk ding zynen waaren naam te geeven (*g*)."

XXVIII. De Prins en de Gemagtigden. Maar dien zelfden avond, kwam zyne Doorlugtigheid, verzeld van eenige Gemagtigden der algemeene Staaten, binnen Utrecht: alwaar hy,

(*e*) *Zie* de Propoſitie *in* GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 267.
(*f*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 809.
(*g*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 277.

hy, terſtond, door de Staaten en Wethouders der Stad, werdt verwelkomd. Des anderendaags verſcheen hy, *Nikolaas de Voogd*, uit Gelderland, *Adriaan Manmaaker*, uit Zeeland, en *Willem, Heer tot Zwartſenburg*, uit Friesland, in de Vergadering der Staaten van Utrecht. Hun voorſtel ſtrekte, om de Staaten te beweegen, tot afdanking der Waardgelders en tot bewilliging in de Nationaale Sinode. Ledenberg gaf, hiervan, terſtond, kennis aan de Hollandſche Afgevaardigden, die den Prins, na den middag, gingen verwelkomen, hem te gelyk bekend maakende „ dat zy daar gekomen „ waren, om, met die van Utrecht te raad„ pleegen over eene eenpaarige orde op 't ſtuk „ van de Waardgelders, en op de verzekerd„ heid der Steden, waarover zy, op 't be„ geeren der Utrechtſchen, verzogten, dat, „ in Holland, gehandeld mogt worden." De Groot verhaalt, in zekere Aantekeningen, dat de Prins, by deeze gelegenheid, zeide, *Men zou de Magiſtraaten wel beſchermen; maar eerſt willen weeten, hoe zy regeeren zouden. Men hadt vyf valſche punten zoeken in te voeren in den Godsdienſt: men hadt hem willen ontzetten van zyn Stadhouderſchap, en ten Lande uitjaagen. Doch hy hadt hierin orde geſteld. hy wiſt wel, wat hy deedt. hy hadt vyf Geweſten voor zig, en de zes Steden van Holland zouden Gemagtigden naar Utrecht zenden, om hem te onderſteunen.* De Hollandſche Gemagtigden antwoordden hierop „ dat nie„ mant, huns weetens, eenig voorneemen „ hadt, ten nadeele zyner Vorſtelyke waardig„ heid; dat men bereid was, zyne verdienſten „ te erkennen, naar vermogen; doch dat de „ arg-

1618. den der algemeene Staaten komen, ingelyks, te Utrecht.

De Hollandſchen begroeten zyne Doorluchtigheid.

Geſprek tuſſchen den Prinſe, de Groot, en de anderen.

1618. „ argwaan, ter wederzyde, ſedert de algemeene ſcheuring over kerkelyke geſchillen, ontſtaan, verdwynen zou, zo men de zaaken, „ niet tot beſliſſing, maar tot bylegging wilde beleiden: 't welk, huns bedunkens, ligt „ te doen ware." Maar de Prins drong ſterk, op de Nationaale Sinode. *Wilden*, zeide hy, *de Utrechtſchen daarin bewilligen; men zou hen met hunne Kerken in de Stad beworden laaten: zo niet; dan moeſten de afgezonderden ook Kerken hebben. De Waardgelders waren erger dan de Spaanſche Kasteelen. Die moeſten af.* Wyders vraagde zyne Doorlugtigheid hun, *of* zy *laſt hadden, om met de afgevaardigden der algemeene Staaten te ſpreeken?* Zy zeiden, *Neen.* Ook ſchryft de Groot, dat de Prins, onder 't ſpreeken, zig ontvallen liet, *dat alles de ſchuld was van den Advokaat.* Waarop geantwoord werdt „ dat zy allen, zo „ de Advokaat dood was, zig verpligt zouden rekenen, 's Lands geregtigheid voor te „ ſtaan." Ook zeide de Groot, *dat men Holland ſcheen te veragten, en den anderen Geweſten te willen onderwerpen:* waarop de Prins hernam, *dat de Advokaat, daarentegen, van Holland ſcheen te willen maaken de algemeene Staaten* (*h*). Uit dit geſprek, welk nog andere byzonderheden behelsde, was ligtelyk op te maaken, dat de komſt der Hollandſche afgevaardigden, te Utrecht, van kleinen dienſt zyn zou. 't Gene de Prins gezeid hadt, dat men hem van zyne waardigheden dagt te ontzetten, hadt, ook naar 't getuigenis van anderen (*i*), geenen den minſten grond. 't Schynt nogtans, dat men zyne Doorlug-

Ongegrondheid van 't vermoeden dat men

(*h*) H. DE GROOT Memor. *in zyn* Leven *door* K. BRANDT *bl.* 126.
(*i*) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* XII. *bl.* 232.

lugtigheid in zulk een vermoeden gebragt hadt. Immers ik vind, dat men, naderhand, onderzogt heeft, of 'er, in de Stad of Regeering van Utrecht, nimmer voorſlag ware gedaan, om den Prins te ontzetten van 't Stadhouderſchap, en het den Graave van Kuilenburg op te draagen (*k*). Ook ſcheen men bedenkelyk te houden, of ſommigen het oog niet op Graave Fredrik Henrik hebben mogten: waarvan wy, hierna, nog iets zullen aantekenen. 1618. den Prins van zyne waardigheden dagt te ontzetten.

's Daags na dit geſprek met den Prinſe, den zevenentwintigſten van Hooimaand, kwam Moersbergen wederom te rug te Utrecht, berigtende, dat de Vergadering van Holland, in welke men hem, den vyfentwintigſten, gehoor hadt verleend (*l*), beſlooten hadt, haare vryheid te handhaaven, vertrouwende, dat die van Utrecht van gelyken zouden doen (*m*). Doch Dordrecht hadt, in dit antwoord, niet bewilligd, begeerende, dat men 't uitſtelde, tot dat de Vergadering voltalliger was. Ten zelfden dage, antwoordden de Staaten van Utrecht, op het voorſtel, hun van wege de algemeene Staaten gedaan. In dit antwoord, welk de Groot ontworpen hadt, werden de Afgevaardigden genoemd *Heeren, die, uit het midden van de Gedeputeerden der Provincien van Gelderland, Zeeland, Friesland, Overyſſel, Stad Groningen en de Ommelanden ter Vergadering der Heeren Staaten Generaal, aan hunne Ed. Mogendheden waren afgezonden*; zo dat hun de hoedaanigheid van *Gekommitteerden der Heeren Staaten Generaal*, die Antwoord der Staaten van Utrecht, op 's Prinſen voorſlag.

(*k*) Interrog. *van* Suyleſteyn *Art.* LXXI. *M. S.*
(*l*) Reſol. Holl. 25 *July* 1618. *bl.* 200.
(*m*) UYTENBOG. *bl.* 978. TRIGLAND. *bl.* 1044.

1618. die zy zig zelven toeſchreeven, noch duidelyk ontzeid, noch toegeſtaan werdt (*n*). In 't antwoord zelf, beweerdenze regt te hebben, om op hunne verzekerdheid orde te ſtellen; wyders verzoekende, dat de Prins en de andere Heeren zig, wegens 't ſtuk der Waardgelders, geliefden te openen aan de Staaten van Holland, met aanbieding van hunne Afgevaardigden, tegen den tyd, daartoe te beſtemmen, te willen zenden naar den Haage, en hun laſt te geeven, om niet alleen voorſlagen te hooren; maar ook op dezelven te helpen beſluiten, zo als, tot de meeſte verzekerdheid, ruſt en eenigheid van de Landen, Steden en Leden, zou bevonden worden te behooren. 't Byeenroepen eener Nationaale Sinode hielden zy ondienſtig én gevaarlyk: ook kon het, meendenze, niet wettiglyk geſchieden, buiten eenpaarige bewilliging der Geweſten (*o*).

XXIX. Amſterdam bewerkt eene bezending naar Utrecht, tot ondersteuning van zyne Doorlugtigheid.

Terwyl dit, te Utrecht, voorviel, was de Stad Amſterdam, aanſchryvens van den Prinſen bekomen hebbende, bezig, om, nevens de Steden, die 't met haar eens waren, Gemagtigden te ſchikken naar deeze Stad, die, in der Staaten-Vergadering aldaar, de bezending, uit Holland gedaan, zouden tegenſpreeken. Daarentegen, hadt deeze bezending kennis haarer handeling overgeſchreeven naar den Haage, alwaar zy werdt goedgekeurd, door de meeſte Leden; die, ten zelfden tyde, beſlooten, nog twee Gemagtigden, *Weſſel van Boetſelaar*, Heer van Asperen, en *Maarten Ruikha-*

(*n*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 269, 270.
(*o*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 811.

haver, Oud Burgemeester van Haarlem, naar Utrecht te zenden. Doch in Boetselaars plaats, vertrok, sedert, *Jan Janszoon Engelsman*, Oud Burgemeester van Hoorn, reeds te vooren benoemd (*p*). Dordrecht en Amsterdam, daarna ingevolgd van Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, hadden, ondertusschen, de bezending, door de andere Leden beraamd, tegengesproken en voor nietig verklaard, zig, voorts, ook bereidende, tot de reize naar Utrecht (*q*). 1618.

Verdeeldheid onder de Staaten van Utrecht.

Hier, gaven de Hollandsche Gemagtigden den Staaten, den zevenentwintigsten, te verstaan „ dat 'er gerugten liepen van eenig voor„ neemen om eene Kerk te vermeesteren, „ vraagende, wyders, of 't niet getaaden zou „ zyn, nader orde te stellen op de wagten, en „ op 't bezetten der poorten en andere plaatsen „ van belang, mids men hiervan sprake met „ zyne Doorlugtigheid (*r*)." Doch men bespeurde, ten deezen tyde, zo groote oneenigheid, verwarring en drift, in de Vergadering der Staaten, dat 'er niets beslooten werdt, op deezen voorslag (*s*). Men begon, onder de Staaten, te vermoeden, dat zyne Doorlugtigheid voorhadt, de Waardgelders, daadelyk, af te danken, en vraagde elkanderen, wat men, in zulk een geval, doen moest? Eenigen meenden, dat men 't zou moeten aanzien, gemerkt de Prins altoos groot gezag over 't Krygsvolk ge-

(*p*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl* 262.
(*q*) Resol. Holl. 27 ; 28, 29, 30 *July* 1618. *bl.* 203 ; 204, 206 ; 208, 210. Uytenbog. *bl.* 981 *enz.* Trigland. *bl.* 1089 *enz.*
(*r*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 266.
(*s*) R. Hogerbeets *by* Brandt II. *Deel, bl.* 813.

1618. geoefend hadt, en de Groot heeft, naderhand, geſchreeven, dat hy van dit gevoelen was, ſchoon hy niet dagt, dat de Prins tot daadelyke afdanking beſluiten zou (*t*). Doch anderen zagen 't ſtuk anders in. Zy vreesden, dat de Prins, geſterkt door de uitheemſche bezetting binnen Utrecht, of veelligt ook, door ander Krygsvolk, welk hy, van buiten, derwaards, ontbieden zou mogen, de Waardgelders daadelyk zou afdanken. Over den weg, dien men hadt in te ſlaan, om dit, of, ten minſte, de zwaarigheden, die 'er uit zouden volgen, te voorkomen, was men in woorden geraakt onder de Staaten: daar ſommigen ſchynen te hebben uitgeſlaagen van zig te willen verzetten tegen 't gene de Prins mogt voorneemen; terwyl anderen begreepen, dat men behoorde te wyken, zonder dat men elkanderen verſtaan, of tot een eenpaarig beſluit komen kon. In deezen onzekeren toeſtand, hebben eenigen, byzonderlyk Ledenberg, den Pander *Jakob van Door*, naar Nieuwerſluis, en anderen, naar elders gezonden, om het Krygsvolk, dat naar of over 't Stigt trekken mogt, op te houden, en den Staaten, zonder uitſtel, kennis te geeven van hun wedervaaren (*u*).

Vergadering ten huize van Zuileſtein.

Ook vergaderden, op den dertigſten van Hooimaand, verſcheiden' Leden der Regeeringe ten huize van Joan van Reneſſe van Zuileſtein, om raad te pleegen. Des morgens verſcheenen hier, behalve Zuileſtein zelven, Koningsvry, Hoeſlaken, Zandenburg, Ryzenburg, Moers-

(*t*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 272.

(*u*) Interrog. *van* Suyleſteyn. *Art.* XXIX. XXX. *van* Coninxvry *Art.* XXIII. *MSS.*

Moersbergen, de Gooyer, Groveſtein, van Eck, en *Joan van Zuilen*, *Heer van Zevender*, Schout van Utrecht. Jonkheer *Joan van Groveſtein* diende den overigen aan, dat *Gysbrecht van Harteveld*, oudſte Hopman der Waardgelders, hem, pas te vooren, aangezeid hadt, *dat hy en de andere Hopluiden niet begeerden te dienen, tegen de algemeene Staaten, noch tegen den Prinſe.* De meeſten van deeze Heeren, ook Ledenberg, verſcheenen, des nademiddags, ter zelfder plaatſe. Groveſtein was toen, zo hy zelf naderhand getuigd heeft, ter maaltyd geweeſt, by de Hollandſche Gemagtigden; die, zo hy zig inbeeldde, dagten, *dat men, met de Waardgelders en Schutters, iet byzonders zou hebben konnen doen.* Voorts, hadt hy Harteveld bewoogen, om den Heeren, ten huize van Zuileſtein vergaderd, in perſoon, aan te zeggen, 't gene hy hem, des morgens, verklaard hadt. Harteveld deedt dit, met byvoeging, dat zyn volk zelf ook onwillig was; waarop hooge woorden gereezen waren, tuſſchen hem en de meeſte Heeren. Sommigen vraagden, *wie hem belaſt hadt, tegen de Staaten en zyne Doorlugtigheid te dienen?* Anderen, met naame Ledenberg, verweeten hem zyne blooheid: waarop hy, toornig, vertrok (*v*). En toen ſchynt men *Fredrik van Baexen*, *Heere van Koningsvry*, verzogt te hebben, om 't opperbevel over de Waardgelders te willen aanneemen, gelyk hy deedt (*w*). In eene deezer byeenkomſten, werdt ook 1618. Wat hier voorviel.

(*v*) Interrog. *van* Suyleſteyn *Art.* XXXV.-XLIII. *van* Coninexvry *Art.*-XLI.-LII. *van* de Goyer *Art.* XLIV.-XLVI. *van* Groveſteyn. *Art.* XXVII-XXXII. *MSS.*

(*w*) Interrog. *van* Coninexvry. *Art.* XVIII. *M. S.*

1618. ook een brief gelezen, door den Advokaat geſchreeven aan Ledenberg, en meldende, „ dat hy, voor deezen tyd, geene hulp wiſt „ te doen aan de Stad; doch dat de Franſche „ gezanten gekomen of voorhanden waren, „ door welker middel, men zyne Doorlugtig- „ heid uit Utrecht zou zoeken te trekken (x)." Moersbergen, Groveſtein en Ledenberg begaven zig, hierop, naar de Hollandſche Gemagtigden, welken zy aandienden, 't gene hun van Harteveld voorgehouden was. De Hollandſche Gemagtigden veroordeelden 't gedrag van Harteveld, zeggende, zo Groveſtein verklaard heeft, *dat hy zynen meeſteren, die hem betaalden, getrouwer behoorde te zyn.* Doch de Groot heeft, naderhand, geſchreeven, dat hun ſlegts gezeid was, dat Harteveld zwaarigheid maakte, de wagten waar te neemen, die hem, by de Staaten, en by de Wethouderſchap der Stad, zouden belaſt worden; en dat zy, hierop, diergelyk antwoord gegeven hadden (y).

De Hollandſche Gemagtigden geeven der bezetting, ten laſte van Holland ſtaande, bevel, om den Staaten

Terſtond hierop, ontboodenze eenige Hopluiden der gewoonlyke bezetting, ſtaande ter betaalinge van Holland (z), welken zy den eed voorhielden, en bevel gaven, om den Staaten van Utrecht gehoorzaam te zyn. Ook leverdenze hun toen de brieven over, waar by hun diergelyk bevel gegeven werdt, door de Staaten van Holland, gelyk zig de meerderheid noemde. Vooraf, haddenze den Prinſe verklaard „ dat zy de uitvoering van dit gedeel- „ te van hunnen laſt, tot hiertoe, hebbende „ uit-

(x) Interrog. *van* D. van Eck. *Art.* XV. *M. S.*
(y) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *fl.* 273.
(z) Interrog. *van* Groveſteyn. *Art.* XXXIII. *M. S.*

„ uitgeſteld, nu daarmede niet langer draalen 1618.
„ durfden, uit vreeze dat de ſchade, by ver- van U-
„ der verzuim te wagten, hun mogt geweeten trecht te
„ worden (*a*)." Men vindt, dat de Prins hier- gehoor-
op gezeid zou hebben, *dat, zo zy den ſoldaaten* zaamen.
betaaling weigerden, by andere Afgevaardigden uit Holland te gemoet zag, die zulks geen geſtand zouden doen. Ook hadden de Bevelhebbers Ernſt van Naſſau, Ogle, Vere en anderen twyfelagtig antwoord gegeven. Men verſtondt, ten zelfden tyde, dat de Prins, des anderendaags, zelf de afdanking der Waardgelderen doen zou. Tegen den avond, kreegen de Overſten der gewoonlyke bezettinge laſt, om, des anderendaags, voor vier uuren, met hun volk, in de wapenen te komen, op de Neude of 't Marktveld. Ogle kwam den Hollandſchen Gemagtigden nog eens vraagen, wat hem te doen ſtondt? Zy rieden hem, zorg te draagen, dat alles zonder bloedſtorting afliep. Met den dag, kwam de bezetting in 't geweer (*b*). De Hollandſche Gemagtigden, toen in Utrecht niets meer te verrigten hebbende, en vernee-mende, dat de meeſte Leden der Regeeringe, ook Ledenberg, bedugt voor erger, de Stad verlaaten hadden, beſlooten, insgelyks, te vertrekken. Voor dat zy afreeden, zagen zy de Afgevaardigden van Dordrecht, Amſterdam, Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, voor de Herberg de Hulk, van de wagen ſtappen. Naderhand vernamenze, dat zy geen half uur langer in Utrecht moeſten gebleeMen vernieemt, dat de Prins voorheeft, de Waardgelders af te danken.

De Utrechtſche Staaten en Hollandſche Gemagtigden beſluiten te wyken.

(*a*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 274, 275. K. Brandt Leven van H. de Groot. *bl.* 129.
(*b*) Brandt II. *Deel, bl.* 815, 816.

1618. bleeven zyn, of men zou hen op Haazenberg gebragt hebben (*c*). In den Haage gekomen, deeden zy verſlag van hunne verrigtingen: waarin de meerderheid genoegen nam (*d*); doch die, door de zes Steden, wederom werden afgekeurd (*e*).

De Waardgelders worden, te Utrecht, afgedankt.

De Prins hadt, te Utrecht, de toegangen naar 't Marktveld, en andere plaatſen van belang, door het gewoone garnizoen, en door eenige vendels, den voorigen dag, in de Stad gebragt, doen bezetten. Toen, begaf hy zig naar de Markt, verzeld van de Gemagtigden der algemeene Staaten, en van eenen grooten ſtoet van Heeren. By het halve vendel Waardgelders, welk hier de wagt hieldt, werdt, terſtond, de andere helft, die elders waakte, ontbooden. De Prins beval hun, de wapenen af te leggen, en ontſloeg hen van eed en dienſt. Zy gehoorzaamden terſtond. De vyf andere vendels, by trommelſlag, op de markt, vergaderd, werden, op dezelfde wyze, afgedankt. Alles ging toe, in de uiterſte ſtilte; 't welk ſommigen toeſchryven aan de verzekering van betaaling, door die van Amſterdam, aan de Hollandſche vendelen gedaan (*f*). Na dat het werk verrigt was, kwamen eenige Leden der Regeeringe, die, te vooren, 's Prinſen toeleg begunſtigd hadden, of, nu de zaaken zo afliepen, hem toevielen, zyne Doorlugtigheid begroeten en bedanken, hem te gelyk verzoekende, dat hy, nevens de Gemagtigden der alge-

(*c*) R. HOGERBEETS Memor. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 216, 217.
(*d*) UYTENBOG. *bl.* 982 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 216.
(*e*) Reſol. Holl. 1, 3 *Aug.* 1618. *bl.* 211, 212, 218.
(*f*) TRIGLAND. *bl.* 1090.

gemeene Staaten, orde wilde ſtellen op de verze- 1618.
kerdheid van 't Geweſt en de Stad. Des anderen-
daags, vervoegde de Prins zig in de Kamer der
Wethouderſchap van Utrecht, daar eenige Bur-
gers, zig noemende Gemagtigden der Gemeen-
te, kwamen begeeren, dat de Regeering ver-
anderd mogt worden: hoewel men, naderhand,
zeide, dat zy alleenlyk laſt hadden, eene Kerk
te verzoeken, voor de Contraremonſtranten
(*g*). Hierop volgde, den vierden van Oogſt-
maand, de verandering der Regeeringe: aan
welke zelfs eene nieuwe gedaante gegeven
werdt, wordende de Vroedſchap, uit veertig
Raaden beſtaande, nu voor haar leeven aan-
geſteld (*h*), daar zy, te vooren, jaarlyks, plagt
vernieuwd te worden. De Prins ſtelde deezen
Raad, voor deeze reize, uit de dienende Raa-
den, en uit eene benoeming van veertig ande-
ren, door deeze Raaden, en van twintig, door
zyne Doorlugtigheid zelve, gedaan. In het Lid
der Gekoorenen en in dat der Ridderſchap, ge-
ſchiedden, naderhand, ook merkelyke veran-
deringen; zo dat men, eerlang, eene geheele
nieuwe Staatsvergadering kreeg. De Sekreta-
ris Ledenberg werdt ook verlaaten van zyn
Ampt (*i*). De voornaamſten, die, ten deezen
tyde, uit het bewind raakten, waren Joan de
Gooyer en Jonker Joan van Groveſtein, die tot
het Lid der Gekoorenen behoord hadden. In
hunne plaats, kwamen eerlang Jonker Gys-
brecht van Harteveld, die eerſte Hopman der
Waardgelders geweeſt was, en Meeſter *Joan*
Strik

De Re-
geering
wordt
veran-
derd.

(*g*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 818.
(*h*) *Zie* Groot Utr. Plakaatb. III. *Deel*, *bl.* 96.
(*i*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 818, 990, 991, 992.

1618. *Strik* (*k*). Uit het Lid der Ridderſchap, werden verlaaten Jonkheeren Juſtus van Ryzenburg, Heer tot Ryzenburg, Willem Bor van Amerongen, Heer van Zandenburg, Adolf van de Wáal, Heer van Moersbergen, en Fredrik van Baexen, Heer tot Koningsvry. Te vooren was het Lid der Ridderſchap reeds met zeven nieuwe Edelen vermeerderd (*l*). De voorouders der ontſlaagen' Heeren hadden ook het ongeluk gehad van in de ongunſt van den Graave van Leiceſter gevallen te zyn, en, in den jaare 1587, gevangen genomen te worden; gelyk wy, op zyne plaats (*m*), hebben aangetekend. Voorts, werdt Nikolaas van Berk Burgemeeſter der Stad, in de plaats van Ryzenburg. Hy was, in 't jaar 1611, uit het Lid der Gekoorenen ontſlaagen (*n*), en, ſedert, buiten bewind gehouden. Kornelis van de Poll bleef, nevens hem, Burgemeeſter. Hy was ook in de byeenkomſt by Treſel geweeſt. En de Groot heeft, meen ik, op hem het oog gehad, als hy van eenen ſpreekt „ die, van „ toen af, reeds voorgenomen hadt, de Re„ ſolutien, welken hy hadt helpen neemen, „ te vernietigen, en de Staaten van Utrecht „ ten beſte te geeven, om zyn voordeel te „ doen, met de verandering der Regeerin„ ge (*o*)." Ook blykt, van elders, dat hy, wegens 't verhandelde by Treſel, ten nadeele van de Groot, getuigd heeft (*p*). De nieuwe Vroed-

De Contrare-

(*k*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 200, 202.
(*l*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 304, 305, 306.
(*m*) VIII. *Deel*, *bl.* 247.
(*n*) Groot Utr. Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 199.
(*o*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 255.
(*p*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 271.

Vroedſchap was zo dra niet geſteld, of de Contraremonſtranten verzogten en verkreegen de Buurkerk tot hun gebruik. Daarna, werdt den Remonſtranten gelaſt, hun de Domkerk in te ruimen, en zig te behelpen in de Buurkerk (*q*). De groote verandering in Utrecht baande den weg tot de gevolgde verandering in Holland, en tot het houden der Nationaale Sinode. 1618. De Remonſtranten bekomen de Buurkerk, en daarna de Domkerk.

Te Leiden, was men bedugt geweeſt voor de komſt van den Prinſe, die, den twaalfden van Oogſtmaand, van Utrecht vertrokken was. Doch hy deedt de Stad, voor deeze reize, niet aan (*r*).

In den Haage te rug gekeerd, werden hy en de Gemagtigden, ter algemeene Staatsvergaderinge, verſlag van 't gehandelde te Utrecht gedaan hebbende, plegtiglyk bedankt. Zulks geſchiedde ook, door de zes Hollandſche Steden, Dordrecht, Amſterdam, Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende. Men drong toen de andere Leden wederom tot het afdanken der Waardgelderen in Holland. Terwyl zy 'er over raadpleegden, en Rotterdam, op den raad van de Groot, reeds tot de afdanking beſlooten hadt (*s*), vervoegden zig eenige Leidſche Burgers, met een ſmeekſchrift, aan de Vergadering der algemeene Staaten, waarin zeer geklaagd werdt, over den moedwil der Waardgelderen, binnen deeze Stad, en over de Wethouders en Staaten van Holland, die deezen moedwil niet bedwongen. De meerderheid der algemeene Staaten beſloot, hierop, De algemeene Staaten beveelen het afdanken der Waardgelders in Holland, daar 't, insgelyks, geſchiedt.

(*q*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 818, 819, 820.
(*r*) R. Hogerbeets, *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 820.
(*s*) K. Brandt Leven van H. de Groot *bl.* 132.

1618. op, het afdanken der Waardgelderen, by een ſtreng Plakaat, te beveelen. Die van Holland hadden gaarne gezien, dat het vaſtſtellen en afkondigen van dit Plakaat, nog eenige dagen, uitgeſteld was geworden. Doch hun verzoek vondt geenen ingang. 't Plakaat werdt, den eenentwintigſten van Oogſtmaand, in den Haage, afgekondigd. Te Leiden, hadt men de verdeelde ſchuttery wederom vereenigd, eer 't Plakaat in de Stad kwam: waarop men, den drie-entwintigſten, aldaar, de Waardgelders afdankte. De afdanking volgde ook, in de andere Steden (*t*), op goede toezegging, ſchryft de Groot (*u*), dat alles, hiermede, in ruſt blyven zou.

XXX. Voorſtel van den Franſchen Gezant Boiſiſe.

De Koning van Frankryk hadt, kort te voo-ren, eenen buitengewoonen Gezant, *J. de Thumery*, *Heer van Boiſiſe*, herwaards gezonden, om de Staaten wederom te vermaanen, tot eendragt in den Staat, en tot gemaatigdheid, in 't ſtuk der Kerkelyke verſchillen. Hy deedt zyn voorſtel ter algemeene Staatsvergaderinge, op den veertienden van Oogſtmaand (*v*).

Antwoord der Staaten.

De Staaten antwoordden hem, den vyfentwintigſten „ dat de inwendige oneenigheden, op „ verre na, zo gevaarlyk niet waren, als men, „ buitens Lands, ſcheen verſpreid te hebben. „ Dat zy 'er anders zyne Majeſteit wel van „ zouden onderrigt hebben, en dat zy, alleen-„ lyk, verzogten, dat hy drie of vier Hervorm-„ de Godgeleerden herwaards wilde zenden

„ op

(*t*) UYTENBOG. *bl.* 991. TRIGLAND. *bl.* 1091. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 826 *enz.*

(*u*) GROTIUS Verantw. *Cap.* X. *bl.* 106. *Cap.* XIX. *bl.* 280.

(*v*) *Zie* het *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 821 en anderen. *Voies auſſi* AUBERY Memoir. *p.* 374.

„ op de Nationaale Sinode, die te Dordrecht 1618.
„ ſtondt gehouden te worden." Doch die van Holland hadden niet bewilligd, in dit antwoord (v). Wat laater, ſchreef de Heer van Langerak, uit Frankryk „ dat de Koning geene Predikanten uit zyn Ryk op de Sinode „ wilde laaten gaan, om dat men hem geene „ voldoening gegeven hadt, omtrent zyne klagten, over François van Aarſens, Heere van „ Sommelsdyk (w)."

't Stuk der Sinode werdt, terſtond na 't afdanken der Waardgelderen, ernſtig doorgezet, ter algemeene Staatsvergaderinge. De Remonſtranten hadden, al in 't voorjaar, gezien, dat zy 'er niets goeds van te hoopen hadden, en zulks den Staaten van Holland, in een wydluftig vertoog, te kennen gegeven (x). Doch de magt deezer Staaten nam dagelyks af, en de Advokaat zelf wiſt den Remonſtranten geenen moed meer te geeven (y). Die van Amſterdam, met eenige Kerkelyken geraadpleegd hebbende (z), hadden, reeds in Lentemaand, ter Staatsvergaderinge van Holland, in twee breedſpraakige vertoogen, beweerd, dat de geſchillen niet te regten waren, dan door eene Nationaale Sinode (a). Enkhuizen hadt hier een byzonder geſchrift bygevoegd (b): welke ſchriften, door de Groot, werden beantwoord (c), zonder dat my bekend is, of zyne redenen, Laatſte raadpleegingen op 't ſtuk der Sinode.

(v) Uytenbog. *bl.* 903.
(w) Notul. Zeel. 26 *Octob.* 1618. *bl.* 164.
(x) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 733.
(y) Uytenbog. Aant. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 755, 756, 820.
(z) Trigland. *bl.* 1051.
(a) *Zie* Trigland. *bl.* 1051, 1054.
(b) *Zie* Trigland. *bl.* 1055.
(c) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 769.

1618. nen, toen, het licht zagen. Ook ſchreef hy eene wederlegging der Amſterdamſche bedenkingen tegen het houden eener Provinciaale Sinode tot bylegging der geſchillen; welken, wat laater, ter Staatsvergaderinge, waren ingeleverd (*d*). Daarna, kwam 'er nog een andere voorſlag uit zyne pen, die den Prinſe behandigd werdt, en ſtrekte, om eene Kerkelyke Vergadering te beroepen in Holland, waarin men onderzoeken zou, hoe verre de geſchillen tot den grondſlag der Leere behoorden, hoe verre niet: en zo men 't hierover niet eens worden kon, moeſt men, dagt hy, daarna, eene algemeene Kerkelyke Vergadering tragten byeen te brengen (*e*). Niet veel verſchilde hiermede de voorſlag, welken die van Holland, op 't einde van Zomermaand, ter algemeene Staatsvergaderinge, deeden, in de tegenwoordigheid van den Prinſe en van Graave Willem (*f*). Doch de andere Gewesten hadden nu reeds tot de Nationaale Sinode beſlooten, en veranderden niet van gevoelen. De brieven van Uitſchryving, den vyfentwintigſten van Zomermaand gedagtekend, waren naar de byzondere Geweſten afgezonden: ook aan den Koning van Groot-Britanje, aan de Kerken van Frankryk, en aan verſcheiden' Vorſten en Staaten, die den Hervormden Godsdienſt beſchermden of toelieten, met verzoek, dat zy ook eenige Godgeleerden op de Sinode zenden wilden. Doch die van Holland, oordeelende, dat de algemeene Staaten

De Nationaale Sinode wordt byeengeroepen.

(*d*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 780, 784, 790.
(*e*) *Zie* GROTIUS Verantw. *Cap.* VI. *bl.* 68.
(*f*) UYTENBOG. *bl.* 957. GROTIUS Verantw. *Cap.* VI. *bl.* 72.

ten, zonder hunne bewilliging, eene Kerkelyke Vergadering beſchryvende, binnen eene Stad van hun Geweſt, zig een gezag aanmaatigden, welk hun niet toekwam (*g*), zonden de Brieven van uitſchryving, ongeopend, te rug: 't welkze, daarna, nog eens deeden (*h*). Ook vaardigdenze Brieven af aan de Koningen van Frankryk en van Groot-Britanje, en aan de andere Mogendheden, welken de algemeene Staaten, over de Sinode, hadden geſchreeven. In deeze brieven, verzogtenze, dat men niemant wilde toelaaten, herwaards te komen, tot ſtyvinge van eenen toeleg, die aan 't gezag der Overheden en aan de vrede der Kerken nadeelig was (*i*). Doch dit alles was, voor het afdanken der Waardgelderen, gebeurd. Terſtond daarna, gaven de meeſte Leden van Holland den moed op, om het houden der Nationaale Sinode te beletten. De raadpleegingen op dit ſtuk werden, met nieuwen ernſt, hervat. De Edelen en alle de Steden, op Gouda na, bewilligden in de Sinode, op den vyfentwintigſten van Oogſtmaand: doch met eenige bepaalingen, die meeſt hierop uitliepen, dat de zaaken, aldaar, tot bylegging, niet tot beſliſſing, zouden moeten beleid worden, en dat de handelingen der Sinode van geene kragt zouden zyn, dan na datze, ſtaatswyze, waren goedgekeurd (*k*). Men handelde nog over dit ſtuk, 1618.

De Leden van Holland bewilligen allen, behalve Gouda, op zekeren wyze, in de Sinode.

(*g*) Grotius Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 202.
(*h*) Uytenbog. *bl.* 959, 965. Trigland. *bl.* 1067. Baudart. Memor. IX. *Boek*, *bl.* 75.
(*i*) Uytenbog. *bl.* 965. Brandt II. *Deel*, *bl.* 803. Grot. Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 203, 208.
(*k*) Reſol. Holl. 24, 25 *Aug.* 1618. *bl.* 242, 247. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 831-839.

1618. ſtuk, tot op den negenentwintigſten, en de gevoelens waren toen zo na tot één gebragt, dat men, zo de Advokaat, naderhand, verklaard heeft (*l*), binnen drie uuren, ten volle, in de Sinode bewilligd zou hebben; wanneer een ongemeen voorval de raadpleegingen van Holland, voor eene poos, geheellyk ſtremde. Ik zie op de gevangenis van den Advokaat Oldenbarneveld, en van de Penſionariſſen Hogerbeets en de Groot. Doch de omſtandigheden en gevolgen deezer vreemde geheurtenis zyn zo gewigtig geweeſt, dat wyze liever, geheellyk, in 't volgende Boek begrypen, dan met het verhaal van een gedeelte derzelven, het tegenwoordige Boek vergrooten willen.

(*l*) UYTENBOG. *bl.* 1204.

VADERLANDSCHE HISTORIE.

NEGENENDERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Oorzaaken der gevangenis van Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot. Verſchillende inzigten van Prinſe Maurits en den Advokaat. Toeleg, om Graaf Fredrik Henrik, in 't Lid der Edelen, te beſchryven.* II. *De verſchillen in den Godsdienſt dienen beide den partyen tot bevordering haarer oogmerken. Redenen van misnoegen tegen den Advokaat. Kwaad vermoeden op hem.* III. *Hy wordt gevat. Ook de Groot, Hogerbeets en Ledenberg. Wat de Staaten van Holland, hierop, beſluiten.* IV. *Men zoekt den Advokaat te doen ſlaaken. Van der Myle, Uitenbogaard en anderen wyken. Schotſchriften tegen de gevangenen.* V. *Men ſtelt uit, hen te onderzoeken. Oorzaaken eener buitengewoone verandering der Regeeringe in de Steden. Poogingen van eenigen, ten voordeele der gevangenen.* VI. *Prins Maurits verſtelt de Wet te Schoonhoven, Briele, Delft, Schiedam, Gorinchem, Oudewater, Woerden, Monnikendam, Hoorn, Medenblik en Alkmaar.* VII. *Hy wordt hiervoor door de meeſte Leden der Staaten bedankt, en tot diergelyke verandering in andere Steden verzogt.* VIII. *Hy maaktze, te Leiden, te Haarlem,*

lem, te Rotterdam, te Gouda en te Amſterdam. Te Dordrecht wordtze voorkomen. IX. *Oordeelen over deeze verandering. De Prins wordt 'er, plegtiglyk, voor bedankt.* X. *De Franſche Gezanten arbeiden, ten voordeele der gevangenen.* XI. *Hogerbeets wordt verhoord. Ook Ledenberg te Utrecht, die zig zelv' het leeven beneemt.* XII. *Tweede ondervraaging van Hogerbeets. De Groot wordt verhoord. Zyn geſprek met de Voogd en Mannaaker.* XIII. *Gemagtigden tot onderzoek der gevangenen aangeſteld. De Advokaat wordt ondervraagd.* XIV. *Derde verhooring van Hogerbeets. De Groot wordt verder gehoord.* XV. *Voorſtel der Franſche Gezanten. Antwoord op het zelve. Vond van Scriverius, om den gevangenen iet te berigten.* XVI. *Verlof tot opregting eener Weſtindiſche Maatſchappye. Handel met Engeland en Deenemarke. Venetie onderſteund. Grondſlagen eener oude Stad, by Goereede, ontdekt. Prins Filips Willem ſterft.* XVII. *Staat der Kerkelyke zaaken.* XVIII. *Aanvang der Nationaale Sinode, te Dordrecht. Handelingen derzelve. De Remonſtranten worden 'er uit gezet.* XIX. *Zy komen te Rotterdam byeen. Hunne Leer wordt, in de Sinode, veroordeeld. De Sinode ſcheidt.* XX. *Onderzoek te Utrecht. Hogerbeets ten vierde maale gehoord. De Engelſche Gezant arbeidt tegen de gevangenen.* XXI. *'t Lid der Edelen wordt, ten verzoeke van Prinſe Maurits, met twee nieuwe Heeren vermeerderd.* XXII. *Raadpleegingen op het ſtellen van Regteren over de gevangenen. Naamen der vierentwintig Regteren. Zy hooren Hogerbeets. De Heer van Moersbergen wordt gevat. De Groot komt voor de Regters.* XXIII. *Ook Oldenbarneveld.* XXIV. *Verklaaringen van*

den

den Griffier Aarſens en den Burgemeeſter Berk: waaruit de Advokaat beſchuldigd wordt. XXV. *Belydenis des Advokaats, voor de Regters.* XXVI. *Bededag uitgeſchreeven.* XXVII. *Boiſiſe en Maurier ſpreeken voor de gevangenen. De Advokaat wil geene vergiffenis verzoeken. Zyn gedrag, in zyn uiterſte.* XXVIII. *Inhoud van zyn vonnis. Hy wordt onthalsd. Oordeel over hem en zyn vonnis, in Frankryk.* XXIX. *De Groot en Hogerbeets laaten zig ook niet beweegen, tot het verzoeken van vergiffenis. Zy worden tot eene eeuwige gevangenis verweezen, en naar Loeveſtein gevoerd. Vonnis over Ledenbergs Lyk.* XXX. *Moersbergen verwerft eene ſoort van vergiffenis.* XXXI. *Vonniſſen over de Haan, Treſel en Uitenbogaard.* XXXII. *Gerugten wegens eene aanſtaande verheffing van Prinſe Maurits. Bedenkingen over de vonniſſen van Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot.*

't Gevangen neemen van den Advokaat kwam veelen niet onverwagt voor. Men wiſt, in 't gemeen, dat Prins Maurits misnoegd op hem was. En veelen hielden hem ſchuldig, aan ſlinkſchen handel met den Spanjaard. Doch over 't vatten van Hogerbeets en de Groot ſtondt elk verbaasd (*a*). De eerſte was, maar weinige maanden, in zaaken van Stads Regeeringe, gebruikt geweeſt. De andere wel eenige jaaren; doch zonder zig, geduurende dien tyd, zeer verdagt gemaakt te hebben, by 't gemeen. Alleenlyk was

1618.

I. Onderzoek naar de oorzaaken der gevangenis van Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot.

(*a*) K. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 136.

1618. was hy, door eenige uitgegeven' ſchriften, voor eenen voorſtander der Remonſtranten, bekend geworden. Maar men begreep nog niet, dat hy, hierom, verdiend hadt, in hegtenis te worden genomen. 't Zal dan niet ondienſtig zyn, agt ik, de oorzaaken van den ramp deezer drie mannen, hier, wat omſtandiger, en, zo veel doenlyk zy, naar waarheid, te ontvouwen.

Gezag van Prinſe Maurits en van den Advokaat.

Het voorig gedeelte deezer geſchiedeniſſe heeft ons doen zien, dat 'er, in deezen Staat, niemant was, met zo veel gezags bekleed, als Prins Maurits en de Advokaat Oldenbarneveld. Zo bekend was dit, dat Graaf Willem Lodewyk hen, by Uitenbogaard, genoemd hadt „ twee Perſonaadjen, op welken 's Lands „ welvaart genoegzaam ruſtte (*b*)." De waardigheden en ampten, welken zy bekleedden, gaven hun dit aanzien alleen niet; maar zy hadden 't, voornaamlyk, te danken, aan menigvuldige gewigtige dienſten, door Maurits, in den oorlog; door Oldenbarneveld, in verſcheiden' Staatshandelingen, den Landen gedaan (*c*).

Hunne onderling verſchillende inzigten.

Doch 't ongeluk wilde, dat deeze twee Perſoonaadjen, meermaalen, verſchillende inzigten hadden; waaruit, dikwils, merkelyk misnoegen gereezen was, tot agterdeel van 't Land. Zigtbaarſt was dit beſpeurd, in den handel over 't Beſtand, welk de Advokaat hadt weeten door te dryven, in weêrwil van den Prinſe, die, hierover, een misnoegen tegen hem opvatte, welk hy, zo ſommigen willen (*d*), nimmer heeft konnen afleggen. Het naderend einde

(*b*) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* X. *bl.* 157.
(*c*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XX. *bl.* 291.
(*d*) AUBERY Memoir. *p.* 295.

de van 't Beſtand, waarna, de voorige geſchillen over 't hervatten van den kryg, of het ſluiten van de Vrede, wederom leevendig ſtonden te worden, gaf beide den Prinſe en den Advokaat aanleiding, om, by tyds, verdagt te zyn, op de bekwaamſte middelen, om zig, tot het doorzetten der maatregelen, die elk hunner heilzaamſt hieldt, in ſtaat te ſtellen. De Advokaat zogt zyn gezag te behouden by de Steden, welker belang haar tot vrede neigden, en wiſt, door zyne aanpryzing, in veelen derzelven, Wethouders en Amptenaars in 't bewind te doen ſtellen, welker inzigten hy kende, en die, door hem bevorderd zynde, ook byzondere verpligting aan hem hadden. Maar Amſterdam; de aanzienlykſte Stad van Holland, en, hierom, meer dan eenige andere, gebelgd over 't groot gezag des Advokaats; ten tyde der handelinge van 't Beſtand, ter oorzaake van het Koopbelang, met hem oneens geworden zynde; hadt hy, nimmer, ſedert, konnen winnen. In 't Lid der Edelen, welk eerſt ſtemt, ter Vergaderinge van Holland, waren zyne twee Schoonzoonen, de Heeren van Veenhuizen en van der Myle, beſchreeven geweeſt. Ook hadt hy 'er nog andere vrienden: 't welk de voornaame reden was, waarom dit Lid, waarin, ten deezen tyde, weinige Edelen beſchreeven waren, tot hiertoe, zo beſtendig, de zyde gevolgd hadt van den Advokaat. Men was, ſedert eenigen tyd, in overleg geweeſt, om het gezag van het Lid der Edelen nog meer te vergrooten, en een Perſoonaadje van merkelyk aanzien, in het zelve, te beſchryven, die, deeze eer, voornaamlyk, zullende te danken hebben

1618.

Invloed des Advokaats op de Leden van Holland.

Overleg, om Graaf Fredrik Henrik in 't Lid der Edelen te beſchryven.

1618. ben aan het beleid van de vrienden des Advokaats, ook geſchaapen ſtondt, zyne zyde te houden. Graaf Fredrik Henrik was, in den jaare 1612, door koop, eigenaar geworden der Heerlykheid van Naaldwyk in Delfland (1), aan welke, van ouds, de eer van *Erfmaarſchalk*, of, gelyk men nu ſpreeken zou, *Erfgrootſtalmeeſter des Graaven van Holland*, plagt verknogt te zyn (*e*). Men leide dan in heimelyk beraad, om hem, als Heer van Naaldwyk, onder de Edelen te beſchryven: waarvan de Groot iet ontdekt hadt, uit van der Myle. Doch 't bleef agter, om dat men 't niet zonder kennis van Prinſe Maurits durfde doen, en bedugt was, dat hy 't afkeuren zou, als men 'er hem over ſprak (*f*). Ondertuſſchen was dit overleg zo bedekt niet gebleeven, of het hadt eenige vrienden van den Prinſe, en, veelligt, zyne Doorlugtigheid zelve in 't vermoeden gebragt, dat men hem den voet dagt te ligten, en eenen anderen te bekleeden, met zyne waardigheden (*g*): welk vermoeden, egter, van de zyde des Advokaats, altoos, als geheel ongegrond, is aangemerkt.

Prins Maurits vermoedt, dat de Advo-

Doch, 't zy hieruit, of uit eenige andere oorzaak, 't is zeker genoeg, dat Prins Maurits, al ſedert lang, in 't begrip was geweeſt, dat de Advokaat en de zynen toeleg maakten, op het verminderen van zyn gezag, onaangezien zy al-

(*e*) *Zie* VAN LOON Aloude Regeer. V. *Deel*, *bl.* 514. *en* hier voor III. *Deel*, *bl.* 548.

(*f*) H. DE GROOT Memor. *in zyn* Leven *door* K. BRANDT *bl.* 176.

(*g*) UYTENBOG. Brief aan zyne Exc. *in zyn* Lev. *Cap.* XII. *bl.* 232.

(1) Graaf Fredrik Henrik hadt deeze Heerlykheid gekogt van den Graave van Aremberg, voor driehonderdenzeſtigduizend guldens. *Reſol. Holl.* 6 Aug. 1612. bl. 190.

altoos beweerd hebben, dat zy 's Prinſen wettig verkreegen gezag veel eer gezogt hebben te handhaaven (*h*). Men hadt zyne Doorlugtigheid, in Louwmaand des jaars 1617, in woorden geraakt zynde, met den Advokaat, hooren zeggen: „Monſieur Barneveld, ik heb my„ ne eer zo lief, als gy de uwe." En des anderendaags, tegen eenigen uit de Geregtshoven „ Ik weet wel, dat men my kan kleiner „ maaken; maar zyn dit myne verdienſten (*i*)?" Zyne vrienden, die geene vrienden des Advokaats waren, ſterkten hem in deeze gedagten. Wy hebben, te vooren (*k*), verhaald, dat, men, omtrent den tyd van 't ſluiten van 't Beſtand, geſproken hebbende, over 't veranderen van den vorm der Regeeringe, en 't vermeerderen van 't gezag zyner Doorlugtigheid; zulken, die toen aan 't roer zaten, hadden weeten te wege te brengen, dat deeze raadpleegingen verſchooven, en eindelyk verſloft waren. Men weet dit den Advokaat, meer dan iemant, en men hieldt zig verzekerd, dat hy zig voorgeſteld hadt, den Prins kleiner te maaken. Eenigen van 's Prinſen vrienden, met naame Reinier Pauw, Burgemeeſter van Amſterdam, en François Franken, Raadsheer in den Hoogen Raade, hadden, omtrent dien tyd, eenige poogingen aangewend, ſtrekkende, naar 't ſcheen, om den Advokaat, door middel van Uitenbogaard, te beweegen, tot handeling met den Prinſe, op gelyken voet, als waarop men, weleer, met wylen Prinſe Willem,

1618. kaat hem den voet zoekt te ligten.

(*h*) Grotius Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 96.
(*i*) Uytenbog. Leven. *Cap.* IX. *bl.* 124.
(*k*) IX. *Deel*, *bl.* 455.

1618. lem, gehandeld hadt. Doch Uitenbogaard hieldt zig hier buiten (*l*). *Louis Aubery*, Zoon van Benjamin Aubery, Heere van Maurier, en, ſedert het jaar 1613, Ambaſſadeur van 't Hof van Frankryk in den Haage, verhaalt, dat de Prinſeſſe Weduwe van Oranje Oldenbarneveld, over dit ſtuk, ook getoetſt hadt; doch dat de Advokaat haar, met veele redenen, hadt getoond, dat de Prins, de opperſte magt zoekende over den Vereenigden Staat, zyn eigen verderf zogt; waarna zy afgelaaten hadt, hierop verder te dringen. Zy en Oldenbarneveld beide zouden, naderhand, dit voorval aan den Heere van Maurier verhaald hebben (*m*).

II. Men bedient zig van de verſchillen in den Godsdienſt, tot bevordering zyner oogmerken.

De verſchillen over den Godsdienſt gaven, eerlang, der eene en andere partye gelegenheid, om aan de bevordering haarer byzondere inzigten te arbeiden. 's Prinſen vrienden bedienden 'er zig van, om het gezag zyner Doorlugtigheid te veſtigen en te vermeerderen: de Advokaat en de zynen, om hunne eigen' partye te ſtyven. 't Misnoegen onder 't gemeen werdt, wederzyds, verwekt, gevoed of gebruikt, om verandering te bewerken, in de Regeeringe der Steden: gelyk, al vroeg, te Utrecht, te Alkmaar en te Leeuwaarden, gezien was (*n*). Doch onder de Predikanten, die over 't ſtuk van den Godsdienſt verſchilden, en onder de Gemeenten, die hun toegedaan waren, hadden 's Prinſen vrienden den ſterkſten aanhang. Men hadt, hier te Lande, toen 't getal op zyn grootſt was, nog geene tweehonderd Remonſtrantſche Predikanten. De overigen waren allen

(*l*) UYTENBOG. Leven. *Cap.* X. *bl.* 155, 156.
(*m*) AUBERY Memoir. *p.* 203, 295, 369.
(*n*) *Zie* hier voor, *bl.* 21, 24, 25.

len Contraremonſtranten, by welken de Prins, en verre de meeſten van 's Prinſen vrienden en dienaars zig gevoegd hadden. Veelen van deeze Contraremonſtrantſche Predikanten waren, van ouds, gebeeten op Oldenbarneveld, die, dagtenze, door het dringen op de vaſtſtelling en invoering der Kerkenordening van den jaare 1591, het Kerkelyk gezag te na gekomen was (o). Hierom, ſloegenze te ligter over tot 's Prinſen zyde, welke zy merkelyk ſterkten. 1618.

De Advokaat, hiervan niet onbewuſt, hadt des te ſterker geyverd, om de Kerkenordening van 't jaar 1591 te doen invoeren, verzekerd dat men, door middel derzelve, met der tyd, alomme in Holland, vreedzaame en gemaatigde Predikanten zou konnen bekomen, en minder te dugten hebben, voor beroerten onder 't gemeen. Hy begunſtigde, om gelyke reden, de zyde der Remonſtranten, die der Overheid groot gezag toeſchreeven in Kerkelyke zaaken; en hy bragt, door middel van den invloed, dien hy onder de Edelen en onder de Burgemeeſters van Leiden hadt, te wege, dat 'er, na Arminius', Profeſſors in de Godgeleerdheid op 's Lands Hooge Schoole gekooren werden, die men oordeelde of wiſt, het gevoelen der Remonſtranten te zyn toegedaan; waardoor ook het getal der Remonſtrantſche Predikanten, van tyd tot tyd, aanwaſſen moeſt. De Wethouders der meeſte Steden waren, insgelyks, den Remonſtranten gunſtig; en alzo deezen de minſten in getal bleeven, zogt men, door verſcheiden' Staatsbeſluiten, te wege te brengen, dat zy, ten minſten, in de Kerke, verdraagen werden. Doch

Vier voornaame oorzaaken van het misnoegen tegen den Advokaat en de zynen.

1. *'t begunſtigen der Remonſtranten.*

(o) *Zie* UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* II. *bl.* 16, 17.

1618. Doch toen men zag, dat de Contraremonſtranten zig niet hielden aan de Reſolutien, ſtaatswyze genomen, en zelfs zig kanteden tegen de Wethouderſchap van verſcheiden' Steden, welke, haars oordeels, niet genoeg beſchermd werdt, door den Prinſe; beſloot men tot het aanneemen van Waardgelders, die eenen byzonderen eed deeden aan de Magiſtraaten. Zulk een eed, of, ten minſten, eene belofte van gelyke betekenis werdt ook den gewoonen bezettingen, hier en daar, afgevorderd. Al het welke, voornaamlyk, geſchiedde, door 't beleid des Advokaats. Doch dit was nieuwe ſtof tot misnoegen voor den Prinſe, die begreep, dat men, op deeze wyze, het gewoonlyk krygsvolk ontſloeg van den eed, hem als Kapitein Generaal gedaan: en dat men de Waardgelders bezigen wilde, om geloofsdwang omtrent de Contraremonſtranten in te voeren. Van de andere zyde, bragt men, hier tegen, wel in, dat de nieuwe eed niet onbeſtaanbaar was met den eed aan den Prinſe; die, onder anderen, tot het zelfde einde ſtrekte, en dat de Waardgelders, alleenlyk, gebruikt zouden worden, om oproeren te beletten en de Wethouders te beſchermen; doch men ſcheen den Prinſe niet te konnen diets maaken, dat hieronder niet iet anders ſchool. Ook hadden ſommigen hem zo ſterk verzekerd, dat Oldenbarneveld zyn gezag zogt te beſnoeijen, dat hy het vergen van den nieuwen eed en het aanneemen der Waardgelders als een' ſtap daartoe aanzag.

2. het aanneemen der Waardgelders.

3. het vorderen van eenen nieuwen eed of belofte van de gewoone bezettingen.

4. 't gebeurde, 't Gebeurde te Utrecht, kort voor het afdanken der Waardgelders aldaar, ſterkte hem

in

in deeze gedagten. 't Was klaar genoeg, dat alles hier beſtierd werdt, door den Advokaat; die, weetende dat de Prins arbeidde, tot het afdanken der Waardgelders, desonaangeziên, bewerkt hadt, dat 'er eene bezending naar Utrecht geſchied was, om dit te voorkomen; of, ten minſte, de Regeering aldaar zo wel te verzekeren, als, door de Waardgelders, zou hebben konnen geſchieden. De laſt, aan de bezetting op Hollandſche betaaling ſtaande, om de Staaten van Utrecht te gehoorzaamen, was ook, door hem, verworven. Hogerbeets en de Groot waren de bekwaamſten onder de afgezondenen naar Utrecht, en deelden, hierom, in het misnoegen, welk de Advokaat zig, door deeze bezending, op den hals hadt gehaald. Zy hadden, te Utrecht zynde, geraaden, de poorten te bezetten en de wagten te verdubbelen; en de onwilligheid der Waardgelders om de Staaten en Regeering te beſchermen ernſtelyk veroordeeld: 't welk de Prins aanmerkte, als eenen geweldigen tegenſtand tegen hem, en tegen de Gemagtigden der algemeene Staaten. Al dit gaf dan de naaſte gelegenheid tot het beſluit, om zig van den Advokaat en van Hogerbeets en de Groot te verzekeren (*p*). 1618. te Utrecht.

Ik heb, tot hiertoe, nog geen gewag gemaakt van het vermoeden van Landverraaderye, welk veelen van Oldenbarneveld hadden, om dat het my twyfelagtig gebleeven is, of het ooit regt by den Prinſe heeft gehuisveſt. Nogtans was, te Utrecht, onlangs, iet verklaard, welk dit vermoeden, eenigszins, ſcheen te hebben verleevendigd. Wy zullen, hier onder, Iet, wegens 't vermoeden van Landverraaderye.

(*p*) Notul. Zeel. 17 *Sept.* 1618. *bl.* 147.

1618. der, melden, wat 'er ons van voorgekomen zy. Ondertuſſchen, is, uit het gezeide, op te maaken, dat het voorſtaan der Remonſtranten, 't vetanderen van den eed of 't vergen eener nieuwe belofte van de bezettingen, het aanneemen der Waardgelders, en het gebeurde te Utrecht, al het welke 's Prinſen vrienden hielden te ſtrekken tot onredelyke verkleining van 's Prinſen gezag, voor de voornaamſte oorzaaken van de gevangenis der drie Heeren gehouden moet worden. Wy komen nu, tot het verhaal der omſtandigheden deezer gevangenis.

III. Oldenbarneveld wordt gewaarſchuwd wegens zyne aanſtaande gevangenis.

De Groot hadt, voor zyne reize naar Utracht, reeds hooren mompelen, dat men den Prinſe eenen voorſlag gedaan hadt, om eenigen uit de Vergadering van Holland by 't hoofd te vatten, en aan regte te vorderen. Hy deedt 'er den Advokaat opening van, hem te gelyk te bedenken geevende, of hy niet wel zou doen van zig naar eene goede en verzekerde Stad te begeeven. Doch de Advokaat meende, dat men, met het afdanken der Waardgelders, en, met het bewilligen in de Sinode, den Prinſe ten volle zou vergenoegen. Beide dagtenze, dat men hen, zo 't al ten ergſte loopen mogt, zekerlyk, in een gewoon Regtsgeding ontvangen zou (*q*). Alle de Leden van Holland, geenen uitgezonderd, hadden ook, voor weinig tyds, den Advokaat, wederom, in hunne byzondere beſcherming genomen (*r*). De Vergadering ſtondt nu op 't ſcheiden, voor eenige dagen, en de meeſte Leden hadden geraaden gevonden, den Prins te verzoeken, om, middlerwyl, de zaaken, derwyze, te beleiden, dat al-

(*q*) H. DE GROOT Memor. *in zyn* Leven, *bl.* 134.
(*r*) Reſol. Holl. 7 *Aug.* 1618. *bl.* 225.

alle daadelykheid vermyd werdt (*s*). Doch ik weet niet, of 't geſchied, noch hoe 't opgenomen zy. De Leden kwamen, ten beſtemden tyde, wederom ſamen. 's Daags voor de gevangenis, kwam de Raadsheer Berkhout, met nog iemant, by den Advokaat, hem aanzeggende, dat hy voor zeker zou gevangen worden: waarop deeze, zittende op zyn koelvat, met zyn ſtokje in de hand, zeide, *'t zyn booze menſchen*, daarby voegende, onder 't ligten van zynen hoed, *myne Heeren, ik bedank u voor de waarſchuwing* (*t*). Nogtans vondt hy niet raadzaam te wyken. Op den dag der gevangenis zelve, zynde zondag, den negenentwintigſten van Oogſtmaand, kwam Uitenbogaard, des morgens ten zeven uuren, by den Advokaat, om hem het inleveren van zeker Vertoog voor de Remonſtranten te verzoeken. Hy vondt hem treuriger, dan naar gewoonte, en zittende met zyne rug tegen de tafel; 't welk den Predikant bewoog, den ouden Heer te trooſten, met de voorbeelden van veele treffelyke mannen, die, hun Vaderland de beſte dienſten gedaan hebbende, ſlegtſt beloond waren geworden (*v*). Een half uur na 't vertrek van Uitenbogaard, tradt de Advokaat in zyne koets, en reedt, voor 't laatſt, naar 't Hof. Hy was 'er naauwlyks, of een Kamerling kwam hem aanzeggen, dat zyne Doorlugtigheid hem begeerde te ſpreeken. Ten dien einde, begaf hy zig naar 't vertrek, daar zulks plagt te geſchieden. Doch, uit dit, werdt hy, terſtond, in een 1618. Hy wordt gevat.

(*s*) Reſol. Holl. 16 *Aug.* 1618. *bl.* 238.
(*t*) Uytenbog. Dagreg. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 841.
(*v*) Uytenbog. Leven. *Cap.* IX. *bl.* 147. Dagreg. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 841.

1618. een ander vertrek geleid, daar hem *Nythof*, Luitenant van 's Prinſen Lyfwagt (*w*), uit naame der algemeene Staaten, gevangen nam. Hy verzogt, den Prinſe te mogen ſpreeken. Doch 't werdt hem afgeſlaagen (*x*). De Groot, kort daarna, in de Vergadering der Gekommitteerde Raaden gekomen, en ſtaande om te gaan naar die der Staaten van Holland, werdt, op gelyke wyze, ontbooden by den Prinſe, daar, zeide men, de Advokaat ook was. Doch hy was pas boven gekomen, of de Kapitein des Armes, *Pieter van der Meulen*, zeide hem aan, dat hy hem, van wege de algemeene Staaten, in hegtenis nam. Men bragt hem eerſt op een' Kamer, daar hy, door twee Hellebaardiers, bewaard werdt: daarna op een klein kamertje, uitkomende op het binnenhof, en, 's avonds, op eene andere Kamer, daar hy, drie dagen en drie nagten, bleef, met geſlooten' venſters (*y*).

Ook de Groot.

Met Hogerbeets, die zig ook omtrent de Kamer der Gekommitteerde Raaden onthieldt, handelde men, op gelyke wyze. Elk werdt in een afzonderlyk vertrek gezet, zonder dat zy iet weeten mogten van elkanders hegtenis.

En Hogerbeets.

Dien zelfden morgen, was 'er iemant naar Utrecht gezonden, om den Sekretaris Ledenberg te vangen (*z*), die, eenige weeken in zyn huis verzekerd geweeſt zynde, onder een ſterk geleide, naar den Haage gebragt, en ook, in een vertrek van 't Hof, opgeſlooten werdt (*a*).

Men verzekert zig, insgelyks, van Ledenberg.

Wie,

(*w*) VELIUS Hoorn, *bl.* 562.
(*x*) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 62. UYTENB. Hiſt. *bl.* 995.
(*y*) K. BRANDT Leven van H. de Groot. *bl.* 135.
(*z*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 141. UYTENBOG. *bl.* 995.
(*a*) UYTENBOG, *bl.* 1005. K. BRANDT Leven van H. DE GROOT, *bl.* 149.

Wie, eigenlyk, het gevangen neemen der drie Heeren, Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot, beſlooten hadden, ſtaat ons hier, wat nader, aan te wyzen. Sommigen ſchryven, dat zulks geſchied is, door 't beleid van weinigen uit de algemeene Staaten, met zyne Doorlugtigheid, buiten kennis van die van Holland (*b*). Doch Hogerbeets zelf heeft aangetekend (*c*), dat het beſtemd was, door dezelfden, die, wegens de algemeene Staaten, te Utrecht waren geweeſt, te weeten de Voogd, Manmaaker en Zwartſenburg; en dat zy 't hadden uitgevoerd, door den Prinſe, en daarna eerſt, ter algemeene Staatsvergaderinge, alwaar het te vooren nooit voorgeſteld was, doen goedvinden. En dit komt, na genoeg, overeen met het Regiſter der Reſolutien van Holland, alwaar men, op deezen zelfden dag, aangetekend vindt, dat „ by de Heeren van „ Mathenes en andere Gedeputeerden, hui„ den deezen morgen, geweeſt zynde in de „ Vergaderinge van de Heeren Staaten Gene„ raal, gerapporteerd werdt, dat, by den Pre„ ſident -- -- vermaan gedaan was, dat, by „ zyne Excellentie en de Gedeputeerden tot „ afdanking van de Waardgelders tot Utrecht „ geweeſt zynde, by laſt van de Vergaderin„ ge van de Heeren Staaten Generaal, goed„ gevonden was, te doen in arreſt neemen de „ perſoonen van den Heere van Oldenbarne„ veld, Advokaat van 't Land van Holland, „ en de Penſionariſſen Mrs. Rombout Hoger„ beets

1618. Onderzoek, wie de gevangenis der drie Heeren beſlooten hadden.

De Staaten van Holland krygen er kennis van.

(*b*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 244.
(*c*) Memor. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 841.

1618. „ beets en Hugo de Groot (*d*)." Doch men moet dan de woorden, *by laſt van de Vergadering van de Heeren Staaten Generaal*, niet aan de onmiddelyk volgenden, maar aan de onmiddelyk voorgaanden hegten. Ten zelfden dage, werden de Heeren *Reintze*, *Lients*, Zwartſenburg, *Hemert* en *Duſſum*, door de algemeene Staaten, gezonden aan die van Holland (*e*), om hun aan te zeggen „ dat het vaſthouden der „ drie Perſoonen, ten dienſte van den Lande, „ geſchied was: hebbende men bevonden, dat „ de Kerkelyke geſchillen, allengskens aan„ gewaſſen zynde, in den Staat der Regeerin„ ge, gebragt waren; dat de zaak, daarna, „ met gezag gehandhaafd was, door het aan„ neemen der Waardgelders, die 't gantſche „ Land beroerd hadden, en die men, tot her„ ſtelling der ruſt, en om de Sinode beter te „ doen vorderen, hadt moeten afdanken; dat „ hier nu bygekomen was, 't gene men te U„ trecht ontdekt hadt, dat men den band der „ Vereeniging hadt zoeken te breeken, waar„ van de drie gevangenen de hoofdbeleiders „ geweeſt waren; dat men, met zulke ver„ deeldheden, 't Land niet houden kon; dat, „ eindelyk, by 't onderzoeken der gevange„ nen, van alles nader blyken zou, waartoe „ men verzogt, dat deeze Vergadering de hand „ bieden wilde." De Edelen en meeſte Steden antwoordden, hierop „ dat hun 't gebeurde „ bedroefde, en van hun als eene ſchending „ van

(*d*) Reſol. Holl. 29 *Aug.* 1618. *bl.* 257. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 843.

(*e*) Reſol. Gener. 29 *Aug.* 1618. *by* K. BRANDT Leven van de Groot, *bl.* 237.

„ van 's Lands vryheid en geregtigheid werdt 1618.
„ aangemerkt; waarom zy begeerden, dat de
„ gevangenen terſtond geſlaakt werden." Doch de zes Steden, Dordrecht, Amſterdam, Schiedam, Enkhuizen, Edam en Purmerende, zeiden, alleenlyk „ dat zy van 't voorgevallene
„ verſlag zouden doen; begeerende, dat al-
„ les, midlerwyl, bleeve in ſtaate." Ten zelfden dage, beſlooten de Edelen en meeſte Steden, den Prinſe, vrymoediglyk, te kennen te geeven „ dat men, door deeze handelwyze,
„ de hoogheid, vryheid en geregtigheid van
„ 't Land van Holland hieldt gekwetſt te zyn;
„ en hem te verzoeken, dat hy 't, als Stadhouder, geliefde te regten." 't Geſchiedde. Doch de zes Steden deeden 'er, ten zelfden tyde, eene verklaaring tegen, waarby zy de klagte en 't verzoek der andere Leden niet goedkeurden. De Prins antwoordde „ dat het gebeurde, niet
„ by zyne orde, maar van wege de algemeene Staaten verrigt was; die geloofd moeſten
„ worden, zulks niet zonder grond gedaan te
„ hebben; dat hy 't regt van Holland niet betwiſten wilde, en dat de Heeren Staaten van
„ Holland 't geſchil, welk hierover gevallen
„ mogt zyn, met de Heeren Staaten Gene-
„ raal, wel zouden weeten te vinden." Waarop men beſloot, te wagten, met het verder voorſtaan van 's Lands geregtigheid, tot op de wederkomſt van eenige Leden, die verſlag aan hunne Steden deeden; en, ondertuſſchen, zorg te draagen, dat de gevangenen, van wege de algemeene Staaten, wel werden behandeld (*f*). Beſluit, by hen, hierop genomen.

De

(*f*) Reſol. Holl. 29, 30 *Aug.* 1618. *bl.* 258, 260. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 843, 844, 845.

1618. IV. Poogingen om den Advokaat te doen los laaten.

De tyding van het gevangen neemen des Advokaats hadt, gelyk men denken kan, zyne oude huisvrouw, zyne kinderen en verder gezin gedompeld in eene diepe verflaagenheid. De Heeren van der Myle en Veenhuizen, zyne Schoonzoonen, en de Heer van Groeneveld, zyn oudſte Zoon, begaven zig, des nademiddags, by zyne Doorlugtigheid, verzoekende, dat men hunnen Vader, om zynen ouderdom, zyn huis tot eene gevangenis gave: waarop de Prins antwoordde, *'t is het werk van de Staaten Generaal. Uwen Vader zal geen leed geſchieden, niet meer dan my zelf.* Veenhuizen, midlerwyl, verſchoonen willende, dat zyn Schoonvader tegen de Kloosterkerk was geweeſt; hoorde de Prins naauwlyks 't woord *Klooſterkerk* reppen, of hy borſt uit, *die zig tegen de Klooſterkerk wil ſtellen, zyne voeten zullen hem niet van hier draagen.* Immers op deeze wyze, vindt men deeze byzonderheden, in Uitenbogaards Dagregiſter (*g*), uit den mond van van der Myle zelven, aangetekend. Ik heb eene Aantekening in handen, waarin, nog gemeld wordt, dat van der Myle, Veenhuizen en Groeneveld zig, des nademiddags, by de algemeene Staaten, vervoegd; doch geen antwoord, op hun verzoek, gekreegen hebben. Maar de Heeren van Schagen en van Asperen, beide beſchreeven in de Ridderſchap, ondernamen, omtrent deezen zelfden tyd, Oldenbarneveld te doen ontſlaan. Doorgedrongen tot aan de Kamer, daar de Advokaat zat, begeerden zy, dat men hem losliete. 't Gerugt, welk dit maakte, deedt den Prins uitkomen, en beveelen, dat men den

E 2

(*g*) *By* Brandt II. *Deel, bl.* 142.

Edelen"t geweer afname, hen voorts, bewaarende, tot dat men, hierop, het goedvinden der algemeene Staaten verſtaan zou hebben. Te gelyk, verklaarde hy, dat men hen, zyns bedunkens, met eene beſtraffing, onder handtasting, zou mogen ontſlaan: gelyk geſchiedde (*b*). Van der Myle, ſedert, onder de hand, gewaarſchuwd, dat men naauw op hem lette, week uit den Haage naar Rotterdam, van waar hy den Theſaurier de Bye kennis gaf, dat hy, uit droefenis over 't gebeurde, zig, voor eene poos, buiten den Haage dagt te onthouden. Hy vertrok, terſtond, naar Frankryk, alwaar hy, den negenden van Herfſtmaand, aankwam. Doch, in 't volgende jaar, keerde hy wederom in den Haage (*i*). Verſcheiden' andere Perſoonen, vriendſchap gehouden hebbende met den Advokaat, weeken, ten deezen tyde, ook ten Lande uit. Uitenbogaard verliet den Haage, op den zelfden dag, dat de Advokaat gevangen werdt (*k*). Ook toog de Heer van Moersbergen, zyne brieven, uit den Haage naar Utrecht geſchreeven, te vooren, geligt hebbende uit der Staaten Kamer (*l*), naar Munſterland (*m*). Treſel zelf nam de vlugt: ook de Predikant Taurinus, Schryver der Weegſchaale, die, kort hierna, te Antwerpen, overleedt (*n*). Eenige anderen waren in vreeze van te zullen gevat worden; ſchoon zy niet wyken durfden.

1618.

Van der Myle wykt naar Frankryk.

Uitenbogaard en anderen vlugten, insgelyks.

't Gemeen werdt haaſt van de gevangenis der drie Inhoud van ze-

(*b*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 842.
(*i*) Geſchreev. Memorie *wegens* den Hre. van der Myle.
(*k*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 147.
(*l*) Interrog. *van* J. de Goyer. *Art.* LXI. *M. S.*
(*m*) Grotius Verantw. *Cap.* XV. *bl.* 154.
(*n*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 820, 933.

1618. drie Perſoonaadjen onderrigt, door eene gedrukte Verklaaring, die, op den dag der gevangenis, zonder ondertekening of drukkers naam, by der Staaten drukker, uitkwam, en voor het werk gehouden werdt van eenige Heeren, uit de algemeene Staatsvergadering (*o*), veelligt dezelfden drie, die te Utrecht geweeſt waren. In deeze verklaaring, werdt voor reden van de gevangenis gegeven „ het „ ontdekken van verſcheiden' zaaken, te U„ trecht en elders, waarvan voor deezen groot „ agterdenken geweeſt was, en die ſtrekten, „ tot nadeel der Geweſten in 't gemeen, en „ van elk byzonder Geweſt, niet zonder ver„ moedelyk gevaar van den ſtaat van 't Land, „ en van een bloedbad, in Utrecht en in ver„ ſcheiden' Steden van Holland: van welke „ ontdekte zaaken Oldenbarneveld, Hoger„ beets en de Groot voor hoofdbeleiders wer„ den gehouden: waarom zy, door de alge„ meene Staaten, gevat waren, op dat men hen „ hunne bedryven, uit hunne hegtenis, mogt „ doen verantwoorden, naar behooren (*p*)."

Verkeere verklaaring, op den dag der gevangenis verſpreid.

De gevangenen worden, in Schotſchriften, beſchuldigd van Landverraad.

Met het uitkomen deezer Verklaaring, werden de verdenkingen en beſchuldigingen van Landverraad en handel met Spanje wederom leevendig onder 't gemeen. De gevangenen werden lelyk ten toon geſteld, in allerlei Blaauwboekjes, rymen, liedjes, die nu eenen vryen loop hadden (*q*). Veelen ſtelden voor zeker, dat men gruwelyke ſtukken, te Utrecht, ont-

(*o*) *Zie* Repert. der Gener. Plakaat. *bl.* 21.
(*p*) *Zie* dit Biljet *by* BRANDT Hiſt. der Reehtspl. *bl.* 2.
(*q*) GROTIUS Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 94. *Cap.* XV. *bl.* 154. BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 63, 64.

ontdekt hadt; waarop de algemeene woorden der Verklaaringe, dat men zaaken te weeten gekomen was, waaromtrent men voorheen vermoeden gehad hadt, verkeerdelyk, toegepaſt werden. Nogtans, zou ik niet durven verzekeren, dat eenige Gemagtigden der algemeene Staaten den Advokaat niet verdagt gehouden hebben van ontrouw. Doch 't gene zy, deswege, te Utrecht ontdekt hadden, was, zo ver my gebleeken is, van zeer weinig gewigt. Gysbrecht van Harteveld, Domheer der Kerke ten Dom, en *Johan van Weede*, Sekretaris derzelfde Kerke, hadden, op den derden van Oogſtmaand, 's daags voor de verandering der Regeeringe te Utrecht, ſchriftelyk, verklaard, „ dat Jonkheer *Johan van Ooſtrum* hun, omtrent drie maanden geleeden, in zekere herberg, gezeid hadt, dat de Heeren Staaten „ den loop zyner Doorlugtigheid wel zouden „ ſtuiten, alzo zy genoeg bemerkten, waar hy „ heenen wilde. En gevraagd zynde, *by wat „ middelen?*" zou hy geantwoord hebben, „ dat, als de Prins het Land van Utrecht en „ eenige Steden van Holland, of van andere „ Geweſten wilde aantaſten, met de harde „ hand, de Staaten beſlooten hadden, agt- of „ tienduizend foldaaten aan te neemen, en dezelven te leggen, in Rotterdam, Hoorn, „ Kampen en Zwolle, waarna men den Prinſe „ zou aanzeggen, *zo gy ons niet wilt met vrede „ laaten; zullen wy genoodzaakt zyn met den Aartshertoge van Ooſtenryk te verdraagen voor ons „ zelven, en ons onder zyne gehoorzaamheid te begeeven.*" Voorts zou van Ooſtrum hier hebben bygevoegd „ dat men zulk een verdrag

1618.

Wat men, deswege, te Utrecht, verſtaan hadt.

1618. „ met den Aartshertoge zou konnen maaken,
„ waarby vryheid van Godsdienſt bedongen,
„ en alle vrees voor dwinglandy voorkomen
„ werdt: al het welk hy verklaarde, niet uit
„ zig zelven te zeggen; maar, terſtond, van
„ goeder hand, uit de voornaamſten, verſtaan
„ te hebben (*r*)." Doch uit deeze verklaaring, die in zig zelf weinig om 't lyf hadt, kon nog minder, ten laſte van Oldenbarneveld, worden beſlooten. Voorts hadt, veelligt, Nikolaas van Berk, die nu Burgemeeſter te Utrecht geworden was, reeds iets gezeid, ten laſte des Advokaats, waarvan hy, wat laater, ook eene ſchriftelyke verklaaring gaf, welker inhoud en klem wy, hierna, onderzoeken zullen.

V. Oorzaak van het uitſtellen van 't onderzoek der gevangenen.

De gevangenen zaten, eenige weeken, eer zy onderzogt werden. De Groot heeft, hierover, naderhand, geklaagd in zyne Verantwoording (*s*). Doch veelligt, zonder genoegzaamen grond. De Leden van Holland, die begeerd hadden te ſtaan over dit onderzoek, waren geſcheiden, *op reces*, om over eenige dagen weder te vergaderen; en hadden gevorderd, dat de zaaken, midlerwyl, blyven zouden, in den ſtaat, waarin zy waren (*t*). Hieruit moeſt uitſtel van de verhooring volgen: ook weigering van toegang van vrienden, 't welk, in diergelyke gevallen, voor de verhooring, nimmer, te geſchieden plagt. Doch in deezen tusſchentyd, vondt Prins Maurits geraaden, de Regeering, in verſcheiden' Hollandſche Steden,

(*r*) Atteſt. van G. v. Harter. *en* J. de Weede *van* XXIV. *July* 1618. *ouden ſtyl M. S.*
(*s*) *Cap.* XIV. *bl.* 142.
(*t*) Reſol. Holl. 30, 31 *Aug.* 1618. *bl.* 261, 263.

den, te veranderen, buitens tyds. Hiermede werden ook twee maanden geſleeten, 't welk het onderzoek der gevangenen, dat, midlerwyl, aangevangen was, van tyd tot tyd, verſchuiven deedt. Veelen kwam dit veranderen der Regeeringe onverwagt voor. Men meende, dat de Steden, door het afdanken der Waardgelders, en door het genoegzaam bewilligen in de Nationaale Sinode, den Prinſe volkomen voldaan zouden hebben. De Leden hadden zelfs, op den dertigſten van Oogſtmaand, met genoegzaame eenpaarigheid van ſtemmen, beſlooten, de twee Provinciaale Sinoden, die de Nationaale Sinode moeſten voorgaan, te doen beſchryven: 't welk, weinige dagen daarna, geſchiedde. Want, ſchoon Gouda, Schoonhoven, Briele en Alkmaar zig ongelaſt verklaard, en Leiden en Rotterdam zig op hunne Penſionariſſen beroepen hadden, hadden zy, nogtans, verſtaan, dat men de twee Sinoden beſchryven zou, zo zy, in vier of vyf dagen, geen nader beſcheid bragten (*u*): 't welk niet gevolgd was. De eenigheid onder de Leden van Holland ſcheen, derhalve, herſteld, in de gewigtigſte punten, waar over men, te vooren, verſchild hadt. Doch de zaak der drie gevangenen hadt een nieuw verſchil veroorzaakt. Die van Rotterdam hadden ſterk aangehouden by den Prinſe, dat men de Groot ontſlaan, of, ten minſten, in zyn huis te Rotterdam, verzekeren zou (*v*). Die van Leiden begeerden, dat Hogerbeets, volgens de Privilegien, binnen

1618.

Reden van de buitengewoone verandering der Regeeringe, in verſcheiden' Steden van Holland.

Poogingen van verſcheiden' Steden, ten voordeele der

(*u*) Reſol. Holl. 30, 31 *Aug.* 1618. *bl.* 260, 263. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 845.

(*v*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 139.

1618. nen hunne Stad, te regt geſteld werdt. De Prins wees hen naar de algemeene Staaten. Doch zy beweerden beide, dat zyne Doorlugtigheid, als Stadhouder van Holland, gehouden was, de Privilegien voor te ſtaan. Maar de Prins bleef by zyn eerſte antwoord (*w*). Van ſommigen wordt ook verhaald, dat, in eenige Steden, beſlooten was, ter naaſter Dagvaart, aan te houden op het ontſlag der gevangenen, en te verklaaren „ dat men, daarna, beſchuldigingen, in orde, tegen hen hooren wilde, „ die, zoze binnenlandſche zaaken betroffen, „ door die van Holland alleen, zouden moeten geoordeeld worden. Voorts, dat men den „ Prins verzoeken zou, tot handhouding der „ voorregten. Doch zo zulks, ten eerſte, niet „ vallen wilde, zou men geen onderzoek „ der gevangenen toelaaten, dan in 't bywezen der Ambaſſadeuren van Frankryk, Engeland en Zweeden, en ten overſtaan van „ Gedeputeerden van alle de Leden van Holland en Weſtfriesland, zonder welker kennis en bewilliging, ten voornaamſten deele, niet zou worden voortgevaaren. Doch „ zo de gevangens, of eenigen derzelven verſtand gehouden mogten hebben met de „ Spaanſchen, Aartshertogen, of derzelver „ aanhangers, ten nadeele der Vereenigde Geweſten, en zulks klaar en genoegzaam beweezen werdt; zou menze handelen, gelyk „ men ſchelmen en verraaders behoorde te handelen, anderen ten voorbeelde, zonder eenig „ mededoogen (*x*)." Maar de zes Steden verſton-

gevangenen.

(*w*) R. HOGERBEETS Memor. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 846.
(*x*) UYTENBOG. *bl.* 1009.

ſtonden niet, dat men den gevangenen zo veel gunſt behoorde te doen van hun ontſlag en te regtſtelling, in de byzondere Steden, of voor Hollandſche Regters alleen, te bevorderen. Dit geſchil ſtondt, naar ſommiger begrip, nieuwe zwaarigheden naar zig te ſleepen, om welken te voorkomen, zyne Doorlugtigheid en eenige Leden van Holland beſlooten (y), eene ongewoone verandering te maaken in de Regeering van de meeſte Steden. Men begon dit werk, zonder uitſtel, met het begin van Herfſtmaand. De Predikant *Henricus Arnoldi*, die te Delft ſtondt, en thans in den Haage was, ſchreef, den vierden, aan *Martinus Gregorius*, Raadsheer in den Hove van Gelderland, wegens den toeſtand deezes tyds „ dat hy, dien „ dag, den Prinſe geſproken, en hem bekom„ merd gevonden hadt; dat de Steden van „ Holland begeerden, dat men de gevangens, „ voor derzelver eigen' Vierſchaar, te regt „ ſtelde, zo men haaren Privilegien geen ge„ weld aan wilde doen; dat de gevangens, on„ dertuſſchen, buiten alle zwaarigheid waren, „ en de Staat verlooren, zo de Prins haar, „ hierin, te wille was: doch dat men, veel„ ligt, in eenige Steden, den Vroedſchappen re„ kenſchap van hun bedryf afvorderen, en tot „ zifting komen zou: en dat men hoopte, dat „ alles wel zou uitvallen, zo dit gebeuren mogt „ (z)." Ook gebeurde het laatſte, kort hierop. 1618.

Merkwaardig ſchryven van den Predikant Arnoldi.

Den zevenden van Herfſtmaand, maakte de Prins de eerſte verandering, binnen Schoon- VI. Prins Maurits

(y) Van den Sande VI. *Boek*, *bl.* 80.
(z) *Zie* deezen Brief *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 348. *Zie ook* Uytenbog. Leven *Cap.* XI. *bl.* 205.

1618. Schoonhoven, daar de dienende Wethouders, Vroedſchappen en * Kiezers ontſlaagen werden, en anderen, door den Prinſe, in derzelver plaatſen geſteld. Op den tienden, geſchiedde het zelfde, in den Briele. In beide deeze Steden, lag eene bezetting van eenige vendelen, die t'eenemaal af hingen van den Prinſe. Zyne Doorlugtigheid, van hier, naar Delft getrokken, deedt, aldaar, gelyke verandering, op den vyftienden. Hier lag, insgelyks, gewoone bezetting. Van Delft, toog hy naar Schiedam, naar Gorinchem, naar Oudewater, en naar Woerden, op alle welke Plaatſen, nog in Herfſtmaand, verandering geſchiedde in de Regeering. Te Monnikendam, volgde zulks, op den eerſten van Wynmaand. In deeze kleine Steden, was de Prins genoeg beſchermd door zyne Lyfwagt, die, onlangs, ter gelegenheid van een los gerugt wegens een' toeleg op 's Prinſen leeven, merkelyk vergroot zynde (*a*), toen hy, den dertigſten van Herfſtmaand, binnen Monnikendam kwam, uit driehonderd ſoldaaten beſtondt (*b*). Tegen welke menigte, niemant het hert hadt, zig te verzetten. De verandering geſchiedde, derhalve, hier, en in grooter en ſterker Steden, daar bezetting lag, zonder eenige moeite. Maar, te Hoorn, hadt dit werk meer voeten in de aarde. Hier lag geene bezetting, en het voornaamſte lighaam der burgerye hieldt het met de tegenwoordige Regeeringe. Sommigen melden, dat de Prins, al vroeg in 't voorjaar, bezetting in Hoorn hadt zoeken te werpen; doch dat

verandert de Regeering te Schoonhoven, * *Electeurs.* in den Briele, te Delft, te Schiedam, te Gorinchem, te Oudewater, te Woerden, en te Monnikendam.

Moeite, met deeze verandering, te Hoorn.

(*a*) UYTENBOG. *bl.* 1011.
(*b*) BRANDT II. *Deel, bl.* 850, 851, 852, Byvoegſ. *bl.* 993, 994, 995.

dat de knegten, door 't ys en tegenwind, be- 1618.
let zynde gelykelyk aan te komen, op bevel
van Burgemeesteren, buiten gehouden wa-
ren (c). De Prins bevondt zig, na 't verande- De Prins
ren der Regeeringe te Monnikendam, in de trekt van
nabuurige Stad Edam, daar egter geene veran- Edam der-
dering gemaakt werdt, zo ver my gebleeken waards.
is. Hier kreeg hy kennis, dat men, te Hoorn,
Vroedschap belegd, en in dezelve beslooten
hadt, hem te ontvangen, zo hy zig derwaards
begave. Hy vertrok dan, des anderendaags,
den tweeden van Wynmaand, van Edam, en
was reeds naby Hoorn, toen men hem, uit den
naam der Wethouderen en Raaden, verzogt,
dat hy toch met geen groot gevolg in de Stad
komen wilde. De Prins vondt dit verzoek zeer
ontydig. Hy antwoordde „ dat hy bereid was,
„ eenen anderen weg te neemen, zo die van
„ Hoorn hem niet in de Stad hebben wilden.
„ Doch dan zou hy zien, wat hem, naderhand,
„ te doen stondt. Wat zyn gevolg betrof, dat
„ wilde hy niet verminderen, ook niet van
„ een' eenigen Paadje." De afgezondenen Men laat
hieldt hy, ondertusschen, by zig, tot dat hy hem bin-
aan de Stad gekomen was. Hier was de Poort nen met
geslooten, op 't winket na. De afgezondenen zyn ge-
vooruit getreden zynde, om der Wethouder- volg.
schap, die, buiten de poort, op 't Hoofd,
stondt, verslag te doen, besloot men, terstond,
den Prins, met zyn gevolg, binnen te laaten.
De Schuttery was in de wapenen: tusschen twee
ryen van welke, de Prins begeleid werdt, tot
aan zyne herberge, tegen over welke, eene
hou-

(c) Velius Hoorn, bl. 559.

1618. houten Loots, voor 's Prinſen muskettiers, opgeſlaagen was. Men hieldt de maaltyd met zyne Doorlugtigheid, met groot betoog van wederzydſche vriendelykheid. Doch 't bezetten van 't Stadhuis, de Waage, de wagthuizen en poorten, door twee vendelen Schutters, op heimelyk bevel der Wethouderſchap, baarde byſter omzien, onder den Adel van 's Prinſen gevolg. Ook haakten veele ſchutters, om aan den man te komen met de muskettiers; en de Stad ſtondt in gevaar van in eene zorgelyke beroerte te vallen, hadden de Wethouders, hiertoe, maar het minſte verlof willen draagen. Doch zy vonden raadzaamer, zig ſtil te houden. Ook hielden zig eenige Burgers gereed, om den Prinſe de hand te bieden, zo men hem tegenſtand wilde doen. Des morgens, ontboodt zyne Doorlugtigheid de Hopluiden der Schutterye, hun afvraagende, *waarom zy zo ſterk waakten? daar hy hun, immers, geene reden gegeven hadt, om hem te mistrouwen.* Zy beriepen zig op den laſt van Burgemeeſteren, en deezen op de Vroedſchap, die, terſtond, byeengeroepen zynde, den Prins, gelykerhand, kwam verzoeken „ dat hy geene verandering maaken „ wilde in de Wethouderſchap," daar by voegende „ dat zulks met de Privilegien ſtreedt, „ welken zy verpligt waren voor te ſtaan; dat „ 'er ook groot misnoegen, twiſt en onruſt uit „ ontſtaan zou, onder de burgerye. Hadt men „ op iemant iet te zeggen; men zou hem aan„ klaagen, en zyne verantwoording hooren. „ Den ſchuldigen mogt de Prins afzetten, of „ anders ſtraffen. Zy waren bereid, zig met „ eede te zuiveren van 't gene hun nagegeven „ werdt,

De Schutterij bezet eenige plaatſen.

De Vroedſchap verzoekt dat 'er geene verandering gemaakt worde dan door

„ werdt, dat zy zyner Doorlugtigheid zouden 1618.
„ hebben willen den voet ligten, of zyn voo- vermeer-
„ rig gezag verminderen." Eindelyk, baden- dering
ze „ dat, zo hy immers iet wilde veranderen, hy van haar
„ liever 't getal der Vroedſchappen vermeer- getal.
„ deren wilde, met eenige Perſoonen, ter zy-
„ ner keuze." Deeze laatſte voorſlag ſcheen den Prinſe te behaagen, waarna men, op zyn De
ſterk aanhouden, den ſchutteren beval naar Schut-
huis te gaan. Toen, vernieuwde de Vroed- ters trek-
ſchap haar voorig verzoek. De Prins nam aan, ken af.
zig daarop, met den eerſten, te zullen beraa-
den, en haar dan wederom te ontbieden. Dus verliep deeze dag, en de volgende. Maar op den derden dag, zynde den vyfden van Wyn-maand, wanneer nu verſcheiden' vendelen knegten, uit Friesland en van elders, te ſche-pe, aangekomen waren in de haven; liet de Prins de Magiſtraat byeen roepen op 't Stad-huis, om zyne meening te verſtaan. Zy was zo De Re-
dra niet vergaderd, of de Prins, verzeld van geering
veele Edelen, en van eenige honderden ſoldaa- wordt
ten, die zig, in eene halve maan, op de markt veran-
plaatſten, tradt naar 't Stadhuis, bedankte de derd.
geheele Vroedſchap, en ontſloegze van eed en dienſt. Doch agt oude Vroedſchappen werden, terſtond, wederom aangenomen, en de plaats der twaalf, die verlaaten bleeven, met twaalf nieuwen, gevuld. Voorts, werden 'er vier nieu-we Burgemeeſters geſteld. Na den middag, zette de Prins ook eenige Hopluiden der ſchut-terye af. Doch de Schepens, Weesmeeſters en andere Amptenaars liet men hunne ampten behouden, onaangezien 'er verſcheiden' ont-ſlaagen' Vroedſchappen onder waren. De

Schout

1618. Schout, den Prinſe gevraagd hebbende, *hoe 't daarmede gaan zou?* kreeg tot beſcheid, *daar is al genoeg veranderd, ja, al te veel.* Zyne Doorlugtigheid, eene bezetting van negenhonderd of duizend man, onder den Luitenant Kolonel *Eiſinga*, een' geſchikt' Frieſch' Edelman, binnen Hoorn, gelaaten hebbende (*d*), begaf zig, des anderendaags, naar Enkhuizen, daar geene verandering geſchiedde. Van hier toog hy op Medenblik, alwaar, op den agtſten, elf Wethouders verlaaten bleeven, en vyf ouden van nieuws aangeſteld (*e*). Van Medenblik, nam de Prins zyne reize naar Purmerende, en, van daar, zonder iet veranderd te hebben, naar Alkmaar. Hier was zyne Lyfwagt, den agtſten, reeds binnen gekomen. Hy volgde, den tienden, verzeld met omtrent honderd wagens, van welken eenigen der voorſten omtrent honderd muskettiers voerden. De Schuttery was in de wapenen. Doch 's Prinſen Lyfwagt hadt het Stadhuis bezet. Ook lag 'er een vendel Schotten in de Stad, welk, insgelyks, in 't geweer ſtondt. De Prins, op den elfden, verſcheenen zynde in de Vroedſchap, die toen uit zevenentwintig Leden beſtondt, ontſloegze allen van eed en dienſt; en ſtelde, van nieuws, eene Vroedſchap van vierentwintig Perſoonen aan, onder welken, maar agt ouden waren. Onder de zeſtien nieuwe Vroedſchappen, waren 'er vyf, die, in den jaare 1610, door Gemagtigden der Staaten van Holland, van hunne ampten verlaaten geweeſt waren. Voorts werden, hier,

Dit geſchiedt ook te Medenblik,

en te Alkmaar.

(*d*) VELIUS Hoorn, *bl.* 167.
(*e*) BAUDART. Memor. X. *Boek, bl.* 68. BRANDT II. *Deel, bl.* 857. *Byv. bl.* 995.

hier, ook nieuwe Burgemeesters en Schepens gesteld (*f*). 1618.

VII. De Prins wordt, door de meeste Leden der Staaten, bedankt, en verzogt, gelyke verandering, in andere Steden, te doen.

Na dat, in zo veele Steden, de hekken der Regeeringe verhangen waren, keerde de Prins naar den Haage, alwaar de Staaten van Holland, reeds, gedeeltelyk, uit afgevaardigden der nieuwe Regeeringe, bestaande, al in Herfst-maand, byeen gekomen waren. Zyne Doorlugtigheid, den twaalfden, te rug gekomen, en, door de Staaten verwelkomd zynde, deedt hun, vervolgens, aandienen „ dat hy, hoewel „ ongaarne, genoodzaakt was geweest, tot „ wederbrenging van de rust en eenigheid in „ den Lande, zig, met groote moeite, en, „ niet zonder gevaar, te begeeven naar eenige Steden van Holland en Westfriesland, en, „ aldaar, voor eenen korten tyd, de Burgemeesters, Schepens en Vroedschappen te „ ontslaan, en dezelfden, of anderen, in derzelver plaatsen, te herstellen, zonder, daarby, „ nogtans, te verstaan, der byzondere Steden „ geregtigheid of privilegien, eenigermaate, „ verkort, of iets byzonders daarin gezogt te „ hebben, anders dan de vordering van den „ dienst van den Lande. Dat deeze verandering, in eenige Steden, nog niet was geschied, „ alwaar zyne Doorlugtigheid dezelve niet „ minder noodig hieldt, dan in de Steden, daar „ zy geschied was. Waarop hy de meening van „ de Vergadering begeerde te verstaan, op „ dat hy alles, met de beste orde, en, tot de „ meeste rust en dienst van den Lande, mogt „ konnen verrigten." De Edelen en meeste Le-

(*f*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 557.

1618. Leden verſtonden „ dat men den Prins, voor „ de genomen' moeite, bedanken zou, te „ gelyk, verklaarende, dat men vertrouw- „ de, dat hy, in alles, 's Lands beſt beoogd „ hadt, en ten zynen goedvinden ſtelde, of „ hem, zo hy 't noodig vondt, verzogt, in „ andere Steden en Plaatſen, van gelyken, te „ willen doen: waartoe men hem wilde on- „ derſteunen." Maar Haarlem, Leiden en Rotterdam verklaarden zig ongelaſt, om hierop te ſtemmen. Gouda ſtelde de zaak ter beſcheidenheid van den Prinſe. 't Beſluit der Leden den Prinſe zynde aangediend, verklaarde hy, op nieuws „ in 't gene gedaan en nog te doen „ was, geen ander inzigt te hebben, dan de „ vordering van den dienſt en ruſt van den „ Lande, zonder dat 'er iet byzonders onder „ gemeend of gemengd ware, ook buiten be- „ nadeeling van de geregtigheden en Privile- „ gien des Lands en der Steden." Voorts, begeerende „ dat van deeze zyne verklaaring „ aantekening gehouden mogt worden, tot „ meerder kenniſſe van zyne goede en opregte „ meeninge (g)."

VIII. Zyne Doorlugtigheid verandert de Regeegeering te Leiden,

Hierna, zondt de Prins zyne Lyfwagt en eenig ander Krygsvolk naar Leiden, en begaf zig, op den twee-entwintigſten, in perſoon derwaards. Nu, of al vroeger, hadt hy zynen broeder, Fredrik Henrik, gevergd, hem te verzellen; doch deeze hadt zulks, heuſchelyk, geweigerd, begeerende, *dat zyne Doorlugtigheid hem toch niet zou medeneemen, in eenige Steden van Hol-*

(g) Reſol. Holl. 12, 19 *Oct.* 1618. *bl.* 295, 307. *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 859.

Holland (*h*). Des anderendaags, werdt de Vroedſchap, te Leiden, ontſlaagen: en, terſtond daarna, eenigen wederom herſteld. Doch tweeentwintig van de veertig bleeven geheel verlaaten. Onder de nieuwe Vroedſchappen, waren 'er eenigen, die zig, wegens 't ſtuk der Waardgelders, gekant hadden tegen de voorige Regeering, en een, die zynen naam getekend hadt, in den kring, waarvan wy, boven (*i*), gewaagden. De Hopluiden der Schutterye, by den Prinſe ontbooden zynde, werden tot eenigheid en onderwerping aan de Wethouderſchap vermaand. Om 't graauw, welk reeds gaande werdt tegen de Remonſtranten, te ſtuiten, deedt de Prins, met goedvinden der Magiſtraat, allen overlaſt en moedwil, by openbaare afkondiging, verbieden (*k*). 1618.

Van Leiden, trok zyne Doorlugtigheid naar Haarlem. Binnen deeze Stad, waren, den vierentwintigſten, drie vendelen gezonden, behalve 's Prinſen Lyfwagt. Dit volk ſtondt, by de aankomſt van den Prinſe, in 't geweer. Doch den ſchutteren, die ook in de wapenen gekomen waren, hadt de Prins belaſt, af te trekken (*l*). Hy kwam, ten vier uuren, met een gevolg van omtrent tagtig wagens, in de Stad. Voorts, de gantſche Vroedſchap, tegen 's anderendaags, op 't Stadhuis ontbooden hebbende, ontſloeg hyze van eed en dienſt. Daarna ontboodt hy de nieuwe Vroedſchappen, onder te Haarlem,

(*h*) Uytenbog. Dagreg. *by* Brandt II. *Deel*, *bl.* 273.
(*i*) *Bl.* 167.
(*k*) Orlers Leyden, *bl.* 597. Baudart. Memor. X. *Boek*, *bl.* 68, 69. Uytenbogaert, *bl.* 910, 1010.
(*l*) Baudart. Memor. X. *Boek*, *bl.* 69.

1618. der welken hy dertien ouden herſtelde. Negentien bleeven 'er verlaaten. Ook werden 'er nieuwe Burgemeeſters en Schepens geſteld. De Hopluiden der Schutterye tot gehoorzaamheid vermaand, en allen overlaſt, gelyk te Leiden geſchied was, by afkondiging verbooden hebbende (*m*), keerde de Prins naar den Haage. 's Daags na de verandering der Regeeringe te Haarlem, kwam de Penſionaris de Haan, te rug gekeerd van de Dagvaart, welke hy, tot hiertoe, bygewoond hadt, in de Kamer van Burgemeeſteren. *Arend Meindertszoon*, die toen voorzat, vraagde hem, *wat hy daar te doen hadt. Ik kom*, was het antwoord, *om, naar gewoonte, verſlag te doen van 't gene op de Dagvaart is voorgevallen.* Doch de Burgemeeſter zondt hem naar huis, zeggende, *dat men hem wel ontbieden zou, als men hem noodig hadt.* Maar als niemant, in twee maanden tyds, zynen dienſt vereiſchte, verſtoutte hy zig, den Burgemeeſter te vraagen, *wat men met hem voorhadt? U te verlaaten van uw ampt*, zeide men hem, *zonder dat men zig gehouden agt, u reden te geeven.* Dit geſchiedde ook, terſtond. Naderhand, van verſcheiden' kanten, gewaarſchuwd, dat men hem zou vaſthouden, week hy, in den aanvang des volgenden jaars, ten Lande uit (*n*). Van Haarlem, begaven zig, op 's Prinſen laſt, twee vendelen, onder de Graaven Ernſt en *Jan van Naſſau*, naar Rotterdam: alwaar nog een Franſch vendel lag. Zy kwamen 'er, op den negenentwintigſten van Wynmaand, gevolgd van 's Prinſen

te Rotterdam.

(*m*) AMPZING Haarl. *bl.* 484. SCHREVEL. Haarl. *bl.* 192. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 862. *Byv. bl.* 995.

(*n*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 242 *enz.*

ſen Lyfwagt: en eerlang van den Prinſe zelv'. 1618.
Des anderendaags, werdt de Regeering veranderd. Zeven oude Vroedſchappen werden, op nieuws, aangenomen: vyftien geheel verlaaten: twee waren overleeden: voorts, werden 'er nieuwe Burgemeeſters en Schepens geſteld, en de Hopluiden der Schutterye, naar gewoonte, tot gehoorzaamheid vermaand. Ten zelfden dage, zondt de Prins een vendel knegten naar Gouda, en, den volgenden dag, zyne Lyfwagt (*o*). Doch eer hy zelf, derwaards, vertrok, ontdekte hy iet, te Rotterdam, 't welk hem, zo men meent, zeer misnoegd maakte, op de Groot. In het Eedboek der Stad, was de gewoonlyke eed der Amptenaaren geſteld, in eenen tyd, dat Prinſe Willem de hooge Overheid was opgedraagen: waarom, in deezen eed, gewaagd was van getrouw te zyn *aan den Prinſe van Oranje*. Doch na 's Prinſen dood, hadt Oldenbarneveld, die toen hier Penſionaris was, volgens een beſluit der Vroedſchap, in den eed, geſteld, in plaats van *aan den Prinſe van Oranje*, *aan de Hooge Overheid van Holland*. In de Groots tyd, in 't jaar 1616, was hierby nog eene kleine verandering gekomen, in gevolge van een beſluit der Vroedſchap, geſchreeven met de hand van den Sekretaris *Anthony van der Aa*, ter gelegenheid, dat ſommigen den algemeenen Staaten de hooge Overheid der Landen begonden toe te ſchryven. Men ſtelde, naamlyk, agter de woorden *Hooge Overheid*, tot verklaaring, *dat is, de Staaten van Holland*. Nu hadt men den Prinſe diets gemaakt,

(*o*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 164.

1618. maakt, dat de Groot den naam zyner Doorlugtigheid, met eigen' hand, in den eed, doorgeſchrabt hadt. Hy begeerde dan, enkelyk, het Eedboek te zien, en vondt 'er de gemelde veranderingen; die de Groot, zo hy zelf, naderhand, begreep, veel kwaads deeden by den Prinſe, by wien hy, hier, thans geenen verdediger hadt (*p*).

en te Gouda.

Zyne Doorlugtigheid, van Rotterdam naar Gouda vertrokken, veranderde, aldaar, de Regeering, op den eerſten van Slagtmaand. Tien Vroedſchappen bleeven hier verlaaten. Voorts, werden 'er vier nieuwe Burgemeeſters geſteld. Doch de Schepens bleeven in hunne bedieningen. De Hopluiden der Schutterye deeden ook belofte van getrouwheid aan de tegenwoordige Regeeringe (*q*). Van Gouda, trok de Prins naar Amſterdam, daar hy, den tweeden van Slagtmaand, werdt ingehaald, met alle betoog van eere, ſtaande de twintig vendelen ſchutters en de drie vendelen Stads ſoldaaten in 't geweer. In deeze Stad, die, ſedert eenige jaaren, de meening, welke nu bovendreef, gevolgd hadt, in 't ſtemmen ter Dagvaart, ſcheen geene verandering der Regeeringe vereiſcht te worden, gelykze ook niet geſchied was, te Enkhuizen, te Edam, en te Purmerende, die, altoos, met Amſterdam geſtemd hadden. Doch als men zig herinnert, 't gene wy, te vooren, hebben aangemerkt, dat de beſluiten der Vroedſchap, hier, geduuriglyk, door eene meerderheid van zeer weinige ſtemmen, gemaakt waren, en daarby bezeft, hoe

De Prins komt te Amſterdam.

(*p*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 156.
(*q*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 165.

hoe ligt zulk eene meerderheid, door ſterven of andere toevallen, de minderheid worden kan, zal men, zonder moeite, begrypen, dat de meerderheid hier ook belang vondt by de verandering; waarom zy 'er, meent men, den Prins toe bewoogen heeft. Op den derden van Slagtmaand, 's morgens ten tien uuren, verſcheen de Prins in de Raadkamer, alwaar de Vroedſchap, door zynen laſt, byeengeroepen was. Hy deedt 'er dit voorſtel: „myne Heeren, dewyl hier, in den Raad, gelyk ook in „andere Steden, groot verſchil is geweeſt, over zaaken en geſchillen van Godsdienſt en „Regeeringe, waaruit verdere zwaarigheden „zouden mogen ontſtaan; zo ben ik hier gekomen, uit laſt van de Regeerders des Lands, „om ook daarin te voorzien, gelyk ik, in andere Steden, gedaan heb. Ten dien einde, „bedank ik deeze zesendertig Raaden voor „hunnen dienſt, en ontſlaze van hunnen eed, „ook van den eed en 't regt, welk hun, als „Schepenen geweeſt zynde, in 't kiezen van „Burgemeeſteren, toekomt." Hierby, voegde hy „dat hy van deezen laſt en moeite gaarne „verſchoond was geweeſt; maar dat de hooge „noód en dienſt van den Lande dit vereiſchten, om alle misverſtanden en oneenigheden, die 't Land kwelden, weg te neemen „en voor te komen (r)." Terwyl de Raaden vaſt opſtonden, om te vertrekken, vraagde de Oud-Burgemeeſter, Kornelis Pieterszoon Hooft, den Burgemeeſteren, *Jakob Hoing* en Dirk Bas, of zy, daarop, niet begeerden te zeg- 1618.

Hy ontſlaat hier ook de Vroedſchap.

(r) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 69, 70.

1618. zeggen. Zy zeiden *neen*; en niemant anders openbaarde zig. Hooft verklaarde toen, dat hy zig verpligt vondt, kortelyk, iet voor te ſtellen: waartoe verlof verzogt en verkreegen hebbende van zyne Doorlugtigheid, hief hy aan, op deezen zin: „ 't Zal, doorlugtige Vorſt, op „ Lichtmiſſe eerſtkomende, vyfendertig jaa„ ren zyn, dat ik in den Raad ben beroepen, „ en, geduurende al dien tyd, heb ik myne „ genegenheid tot het Huis van Naſſau dik„ wils betoond. Dikwils ben ik, van deezer „ Stede wege, ter Vergaderinge van Holland, „ ook ter Generaliteit verſcheenen. Verſchei„ den' misverſtanden zyn, in dien tyd, tus„ ſchen deeze Stad en de Steden Haarlem en „ Leiden, ontſtaan, die ter ſcherpe, geregte„ lyke en andere handelingen uitborſten; zo „ dat men goedvondt, uwe Vorſtelyke Door„ lugtigheids tuſſchenſpraak en bemiddeling, „ daarover, te verzoeken, waardoor die ver„ ſchillen, eindelyk, waren nêergeleid (2). „ Des agt ik my gelukkig, dat ik myn ge„ moed, in deeze geſteltenis van zaaken, voor „ uwe Vorſtelyke Doorlugtigheid, mag ont„ laſten. Ik zal anders niet zeggen, dan dit wei„ nige. De geheele Vergadering van deezen „ Raad was, by duuren eede, verbonden, tot „ voorſtand van de voorregten en vryheden „ deezer Stede. De Heeren Raaden hebben „ zig, hierin, tot nog toe, na behooren, en, „ met groote eendragt en zorgvuldigheid, ge„ kwee-

Aanſpraak van den Oud-Burgemeester Kornelis Pieterszoon Hooft aan zyne Doorlugtigheid.

(2) Hooft zag, hiermede, op de geſchillen over den Overtoom, die, voor eenige jaaren, aan den Prinſe verbleeven waren. Zie *Reſol. Holl.* 8 April 11 en 18 Decemb. 1604. *bl.* 123, 316, 321.

„ kweeten, met naame omtrent drie punten, 1618.
„ die my nu in den zin komen: *eerſt*, om, by
„ middel van * beſlag op perſoonen of goede- * *Arreſt.*
„ ren, alhier, regtsgebied te veſtigen, en al-
„ lerlei zaaken bankvaſt te maaken: 't welk,
„ ſomtyds, met groote moeite en onluſt, te-
„ gen eenige Steden, met naame tegen Rot-
„ terdam en Middelburg, is gehandhaafd: *ten*
„ *anderen*, het Privilegie *de non evocando*, mede-
„ brengende, dat men geene burgers voor ee-
„ nen vreemden vierſchaar of regtbank mag
„ betrekken: *ten derden*, dat geene burgers in
„ gevangenis mogen gehouden worden, als
„ zy vermogen borg te ſtellen van, ter aan-
„ maaninge des Regters, voor 't geregt te ver-
„ ſchynen. Doch deeze punten zyn niet te ver-
„ gelyken, by de punten, die nu in geſchil
„ ſtaan. 't Is wel waar, dat het welvaaren van
„ den Staat de opperſte Wet moet zyn; maar
„ ik houde het daar voor, dat zelfs niemant
„ uit den Raad, ter zaake van de ſtrydigheid
„ der gevoelens, die, ſomtyds, in den Raad
„ zyn geweeſt, eenig beſluit poogde te maa-
„ ken, ten nadeele van de Leden, die de min-
„ ſte ſtemmen uitbragten, als of die niet, zo
„ wel als de anderen, voor eerlyke en vroo-
„ me luiden, voor goede Patriotten en tegen-
„ ſtanders van Spanje mogten beſtaan. En
„ hoewel die Heeren, welken de minſte ſtem-
„ men hadden, hun inzigt en gevoelen over
„ de zweevende geſchillen, met goeden ernſt,
„ volgens hunnen pligt, voorſtelden; zo heeft,
„ nogtans, niemant uit hun zig ooit eenige * ſa- * *Com-*
„ menrotting, of iet diergelyks, in 't minſte, *plot.*
„ onderwonden, om de anderen, met ſlinkſche

1618. „ middelen, te verkloeken: waardoor de zaa-
„ ken ook zyn uitgevallen, gelyk men nu ziet.
„ Die ook de Vergaderingen van Holland en
„ ter Generaliteit wat veel bezogten, weeten,
„ wat ſtrydigheden en hevigheden, daar, me-
„ nigmaal, onder de Leden voorvielen; hoe
„ dikwils de zaaken werden uitgeſteld, van de
„ eene dagvaart en vergadering tot de ande-
„ re, tot datze, na lang geduld, nog, einde-
„ lyk, tot eene goede uitkomſt zyn gebragt,
„ zonder dat men ooit heeft gepoogd, op
„ dusdaanige wyze, tegen iemant te handelen.
„ Indien men zulks, in diergelyke verſchei-
„ denheid van gevoelens, zou hebben gedaan,
„ 't zou een werk zonder einde, en dikwils te
„ doen geweeſt zyn. Dies bid ik uwe Vorſte-
„ lyke Doorlugtigheid, dat het hem gelieve,
„ deeze goede Stad en deeze eerlyke Verga-
„ dering te verſchoonen, naar behooren." 's Prinſen antwoord was kort: *Beſtevaêr*, zeide hy, *'t moet nu voor deez' tyd zo zyn. De nood en dienſt van 't Land vereiſcht het.* Op dit woord, ſcheidde de Vergadering (*s*). Zeven Raaden bleeven verlaaten van 't Vroedſchaps ampt, te weeten *Tsbrand Ben*, *Herman van de Poll* en *Pieter Matthyszoon*, Oud Schepens; Doktor Sebaſtiaan Egbertszoon en Jakob de Graaf, Oud Burgemeeſters; *Dirk de Vlaming van Oudshoorn*, Oud Schepen, en *Laurens Janszoon Spiegel*, regeerend Schepen. De Burgemeeſters en Schepens bleeven in hunne bedieningen. Spiegel behieldt het Schepens-ampt, en de andere ontſlaagen' Vroedſchappen bleeven in hunne andere

(*s*) Aantek. van C. P. HOOFT *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 867.

dere ampten (*t*). De laatſte verandering ge- 1618.
ſchiedde in 's Graavenhaage, op welks Regeering de Prins ook misnoegd was, om den tegenſtand, voorheen, den Contraremonſtranten daar ter Stede gedaan. Eenigen hadden gaarne gezien, dat te Dordrecht ook verandering gemaakt was. Reinier Pauw, Burgemeeſter van Amſterdam, dreef dit ſterk, tegen Hugo Muis van Holy, Schout van Dordrecht. Beide waren zy zeer gezien by den Prinſe. Men hadt reeds een' Lyſt gemaakt van elf Perſoonen, welken men meende, dat uit de Vroedſchap moeſten gezet worden. Burgemeeſter *Willem van Beveren* was 'er onder. Doch Muis hieldt de verandering tegen, aanwyzende „ dat de „ Wethouders, te Dordrecht, aan elkanderen, „ door huwelyken en bloedverwantſchap, „ naauw verknogt waren; waarom het onge„ lyk van eenigen allen treffen zou." Veelligt, gebruikte hy nog andere redenen, die bedekt gebleeven zyn. De Prins, ſedert, te Dordrecht gekomen, werdt, door Muis en den Theſaurier (3), verwelkomd. Zyne Doorlugtigheid begeerde, na eenige redenwiſſeling, het Magazyn te zien. Toen hy omtrent het Stadhuis gekomen was, traden zyne Hellebaardiers, gelykze in andere Steden gewoon waren, de trappen op. Doch de Prins beval hun, dat zy te rug keeren zouden. En als zy 't niet ſcheenen te verſtaan, riep de Theſaurier, veel luider, dat zy, aan de andere zyde, zouden afgaan.

Te Dordrecht, voorkomt men de verandering.

Waar-

(*t*) Lyſt der Raaden *voor de* Handv. van Amſt. *op 't jaar* 1618. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 867 *enz*

(3) Deeze was, meen ik, *Kornelis van Terenſtein Adriaanszoon.*

1618. Waarop de Prins, lagchende, zeide, *Heer Thesaurier, gy zoudt niet gaarne * afgedankt zyn.* Burgemeester van Beveren, die verandering vreesde, hadt zig in huis gehouden. Doch de Prins verzogt hem, des avonds, by zig, bejegende hem vriendelyk, en, als 't gesprek, by geval, op de Indien viel, deedt hy hem een treffelyk Boek schenken, welk van de Indische zaaken handelde (*u*). Voorts, vertrok hy uit Dordrecht, zonder eenige verandering gemaakt te hebben. Midlerwyl, was, op 's Prinsen begeeren, het Lid der Ridderschap van Holland, in 't begin van Wynmaand, met vyf van nieuws beschreeven' Edelen vermeerderd: te weeten, *Walraven van Brederode*, Heer tot Brederode, *Adriaan van Zwieten*, Heer van Zwieten, *Nikolaas van Boekhorst*, Heer van Wimmenum, *Henrik van Raaphorst*, Heer tot Raaphorst, en *Anthonis van der Linde*, Heer van Kroonenburg en Loenen (*v*). Omtrent zes weeken te vooren, waren de Heeren van Schagen en Warmond, naar 't schynt, voornaamlyk, door 't beleid des Advokaats, onder de Edelen beschreeven geworden (*w*): waarom zyne Doorlugtigheid te noodiger hieldt, de eenigheid onder dit Lid te bevorderen, door eene byvoeging van vyf nieuwe Edelen.

* gecasseerd.

IX. Oordeelen over deeze veranderingen.

In alle de Steden, daar de Prins, ten deezen tyde, de Wet veranderde, verklaarde hy, „ dat „ zulks geschiedde, om dat de nood en 's Lands „ dienst zulks vorderden, zonder dat het in gevolg getrokken, of der Steden Privilegien, „ daar-

(*u*) BEVERW. Dordrecht, *bl.* 360. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 873.
(*v*) Resol. Holl. 15 *Sept.* 1618. 286. BAUD. X. *Boek*, *bl.* 70.
(*w*) Resol. Holl. 2 *Aug.* 1618. *bl.* 214.

„ daardoor, behadeeld gerekend zouden wor- 1618.
„ den: ook buiten krenking van de eere, goeden
„ naam en faam der zulken, die verlaaten wer-
„ den (x)." In 't kiezen der nieuwe Wethouderen, bediende zyne Doorlugtigheid zig, gemeenlyk, van den raad der zulken, die, in elke Stad, meeſt voor de Contraremonſtranten geyverd hadden, en gerekend werden, zulken, die 't met hen eens waren, beſt te kennen. Zy voorzagen den Prins, gemeenlyk, van een' lyſt der genen, die zy bekwaam hielden tot de Regeeringe; waarnaar zyne Doorlugtigheid zig, doorgaans, ſchikte, in het doen der keuze (y). Doch van de verandering over 't geheel oordeelde elk, naar hy gezind was. De Contraremonſtranten preezen dit werk, hemelhoog, en hielden 't voor den grootſten dienſt, dien de Prins den Staat en der Kerke immer gedaan hadt (z). De Remonſtranten, en zy, die der Remonſtrantſche zyde toegedaan waren, ſpraken 'er, daarentegen, kwalyk van, oordeelende, dat men de beſte en eerlykſte Liefhebbers des Vaderlands, onder welken 'er waren, die de belegeringen van Haarlem, Leiden en Alkmaar hadden doorgeſtaan, uit het bewind, gezet hadt, om hunne zaak, te zekerer, te onderdrukken (a). Maar de Staaten van Holland beſlooten, den zeſtienden van Slagtmaand, den Prins nu in den Haage wedergekeerd, plegtiglyk te danken, voor 't gene hy verrigt hadt, de gemaakte veranderingen volkomen goedkeurende en bekragtigende. Hiervan werdt

De Staaten van Holland keurenze goed, en bedanken 'er den Prin-

(x) Grotius Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 96, 97, 103.
(y) Uytenbog. *bl.* 1012. Brandt II. *Deel*, *bl.* 869.
(z) Baud. Memor. X. *Boek*, *bl.* 70. Trigland. *bl.* 1097, 1099.
(a) Uytenbog. *bl.* 1013. Grotius Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 103.

1618. werdt eene Akte gemaakt, waarby de Staaten
ſe, pleg- verklaarden „dat zy, na ryp beraad, met een-
tiglyk, „ paarige bewilliging en volkomen' magt,
over. „ verſtonden, dat zyne Doorlugtigheid, in
„ deeze niet min dan in zyne voorgaande be-
„ dryven, zyne opregte zugt, zorge en trou-
„ we, jegens de Landen van Holland en Weſt-
„ friesland, onaangezien menigvuldige ge-
„ vaaren en zwaarigheden, getoond hadt:
„ waarom zy hem, deswege, bedankten; het
„ verrigtte goedkeurden en bekragtigden; met
„ belofte van de nieuwe Magiſtraaten, in der-
„ zelver wettig gezag, te erkennen, te doen
„ erkennen en te handhaaven; zullende zulke
„ ingezetenen, die dezelven weigerden te ee-
„ ren en te gehoorzaamen, als verſtoorders
„ der gemeene ruſte worden geſtraft. Ook
„ zouden alle hooge Amptenaars van Regee-
„ ringe, Regt en Oorloge gehouden zyn, hier-
„ toe de hand te bieden, en zyne Doorlugtig-
„ heid in 't byzonder verzogt worden, ten
„ deezen einde, al wat van zyne hooge amp-
„ ten en gezag afhing toe te willen brengen.
„ Wyders, zouden 't de Staaten voor aange-
„ naam houden, en 's Prinſen goed oogmerk
„ onderſteunen, zo zyne Doorlugtigheid goed-
„ vinden mogt, op de nadere verzekerdheid en
„ ruſt van eenige Steden, nog eenige voorzie-
„ ning te doen: ſchoon zy, met dit alles, vol-
„ gens verſcheiden' verklaaringen van den
„ Prinſe, niet verſtonden, de Traktaaten, Pri-
„ vilegien, vryheden en geregtigheden der
„ Landen in 't gemeen, of der Steden of In-
„ gezetenen in 't byzonder, eenigszins ver-
„ minderd, of eenige Ingezetenen, in hunne
„ eere,

„ eere, goeden naam en faam, gekwetſt te 1618.
„ zyn; maar dat dit alles, zo in 't byzonder
„ als in 't gemeen, ſtand grypen zou, alzo zulks
„ voor de ruſt en dienſt der Landen, nood-
„ zaakelyk, vereiſcht werdt, en by de Staaten
„ verſtaan was, alzo te behooren (*b*)."

Doch 't wordt tyd, dat wy wederkeeren tot de gevangenen van Staat, op welker zaak de verandering der Regeeringe van merkelyken invloed was. Kort na 't vatten des Advokaats, leverde een der Franſche Gezanten een Vertoog in, ter algemeene Staatsvergaderinge, waarby hy verklaarde, verwonderd te zyn over 't gebeurde, en bedugt, dat de Koning, zyn meeſter, zig daaraan ſtooten, en den Advokaat, mogelyk, in zyne beſcherming neemen zou (*c*). Doch welk beſcheid hierop kwam, is my niet gebleeken. Weinig tyds hierna, vertrok de buitengewoone Gezant, Boiſiſe, uit den Haage, misnoegd, om dat de Staaten hem, zyns oordeels, geen behoorlyk regt deeden, op de klagten, uit 's Konings naam, gedaan, over François van Aarſens, nu, door koop, geworden Heer van Sommelsdyk; wien hy beſchuldigd hadt van, in zeker naamloos geſchrift, der Majeſteit van Frankryk te na geſproken te hebben (*d*). Doch de Gezant was naauwlyks te Antwerpen, of hy keerde, op 's Konings uitdrukkelyken laſt, naar den Haage te rug. Frankryk hadt nog te veel belang, by de vriendſchap der Vereenigde Geweſten. Boiſiſe

X. Poogingen der Franſche Gezanten, ten behoeve der gevangenen.

(*b*) *Zie* Reſol. Holl. 7, 16, 17 *Nov.* 1618. *bl.* 345, 366, 374. Baud. Memor. X. *Boek*, *bl.* 70. Uytenbogaert *bl.* 1012.
(*c*) *Zie* Brandt II. *Deel*, *bl.* 876.
(*d*) Reſol. Holl. 30 *Aug.* 1618. *bl.* 260. Uytenbog. *bl.* 1002, 1003, 1007, 1008.

1618. ſiſe dan, op den zeventienden van Herfſtmaand, op nieuws, gehoor verworven hebbende, ter algemeene Staatsvergaderinge, verzogt ronde opening van den tegenwoordigen toeſtand der zaaken; den Staaten zyns meeſters raad en hulp aanbiedende. Voor deeze aanbieding werdt zyne Majeſteit, heuſchelyk, bedankt. Doch wegens den ſtaat der zaaken deedt men ſlegts algemeene opening, onder anderen verklaarende, dat de burgerlyke regeering, door het voorzigtig beleid des Prinſen, reeds, grootendeels, op eenen goeden voet herſteld was (*e*).

De gevangens krygen kennis van de Verklaaring tegen hen uitgekomen,

Midlerwyl, hadden de gevangens, immers Oldenbarneveld en de Groot, al vroeg, kennis bekomen van de Verklaaring, die, op den dag hunner gevangenis, verſpreid was. De Advokaat ontſtelde 'er zig byſter over, onder anderen zeggende, ten aanhooren van *Jan Franken*, zynen dienaar, *Dat te Utrecht iet zou vernomen, of ontdekt zyn, is my onbekend. Ik weet niet, dat daar iet vernomen is, of men heeft het, te vooren, al geweeten* (*f*). De Groot, die, door den Luitenant Nythof, kennis van 't Geſchrift gekreegen hadt, hieldt 'er zig, insgelyks, zeer door beledigd. Ook deedt hy verſcheiden' poogingen, om den Prinſe te ſpreeken, dien hy wilde voorſlaan, dat hy alle zyne ampten nederleggen zou, en zig in 's Prinſen byzondere zaaken laaten gebruiken. Op den dertienden van Herfſtmaand, ſchreef hy eenen wydluftigen Brief aan den Prinſe, tot zyne verdediging. Hy herhaalde, hierby, ook, zyn verzoek, om zyne Doorlugtigheid te mogen

(*e*) *Zie* BRANDT II. *Deel, bl.* 877-881.
(*f*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 12.

gen ſpreeken. Doch hy kreeg geen antwoord (g). Van 't veranderen der Regeeringe gaf men den gevangenen ook heimelyk berigt. De Groot kreeg 'er kennis van, door ſchryvens zyner Huisvrouwe (h). De Advokaat ontving eenige Briefjes, die, omvat in eene dunne ſchagt, in ſchoone Saffraanpeeren, geſteken waren. Doch dit middel werdt ontdekt. Een der bewaarderen des Advokaats, een' peer naar zig genomen hebbende, vondt 'er een briefje in, welk deezen zin, in 't Latyn, vervatte: *Verlaat u niet op de Staaten van Holland; want de Prins van Oranje heeft, in veele Steden, de Magiſtraaten veranderd. Dudlei Karleton is uw vriend niet* (i). De oude man ſtiet zig zeer aan dit veranderen der Wethouderen, 't welk hy hieldt voor eene daad van oppergezag, welke hem verſterkte in de vrees, die hy, lang te vooren, gehad hadt, dat Prins Maurits ſtondt naar de Souverainiteit; ſchoon hy verklaarde, nooit gedagt te hebben, dat hy zig, op zulk eene wyze, zou hebben meeſter gemaakt. Zyn dienaar heeft, ten minſte, lang hierna, geſchreeven, dat hy zig, in deezervoege, uitliet, in zyn byzyn (k). Midlerwyl, was de Advokaat, op den zevenden van Herfſtmaand, overgebragt in de Kamer, daar de Admirant van Arragon voor deezen gezeten hadt. Zy was nu tot een' vasten kerker herbouwd. 1618. en van de veranderinge der Regeeringe.

Tot hiertoe, waren de gevangens nog niet ondervraagd. Men begon dit werk eerſt met Ho- XI. Eerſte ondervraaging

(g) K. Brandt Leven van H. de Groot, bl. 139-148.
(h) Brandt Rechtspl. bl. 8.
(i) Baudart. Memor. X. Boek, bl. 70.
(k) Aantek. van Jan Franken in de Waaragt. Hiſt. bl. 548, 551, 552, 553.

1618. van Hogerbeets.

Hogerbeets, op den zevenentwintigſten van Herfſtmaand. De algemeene Staaten, aan welken en aan zyne Doorlugtigheid, de Staaten van Holland, al op den vyftienden, de zaak der gevangenen, by meerderheid van ſtemmen, verbleeven hadden (*l*), hadden 'er twee Fiskaalen toe benoemd, *Laurens Sylla*, uit Gelderland, en *Pieter van Leeuwen*, uit Utrecht (*m*): waarby, daarna, Anthonis Duik, uit Holland, gevoegd werdt. Veelligt, verkoos menze, uit deeze drie geweſten, om dat deezen het meeſte belang hadden, by 't gene te onderzoeken ſtondt. Nevens de twee eerſtgemelde Fiskaalen, kwamen, in de Kamer van Hogerbeets, des avonds ten zes uuren, de Voogd uit Gelderland; Manmaaker uit Zeeland; *Adriaan Ploos*, van Utrecht; Zwartſenburg uit Friesland, en Koenders van Groningen. Van welken vyf, drie, nevens den Prinſe, te Utrecht geweeſt waren. De Griffier *Henrik Pots* verzelden hen. Eer Hogerbeets antwoordde, beriep hy zig op zyn inboorlingſchap van Holland, en op zyn poorterſchap te Leiden, en verklaarde, door zyn antwoorden voor vreemden, zyne Privilegien niet te buiten te willen gaan. Voorts, vraagde van Leeuwen, *of de Advokaat hem niet geraaden hadt, het Penſionarisſchap van Leiden aan te neemen*? Hy zeide *neen*; doch hy hadt, uit zig zelven, des Advokaats raad verzogt, die hem de zwaarigheden ter wederzyde voorgeſteld, en voorts de vrye keuze gelaaten hadt. Wegens de Waardgelders, te Leiden aangenomen, beleedt hy „ dat zulks al geſchied was,

„ voor

(*l*) Reſol. Holl. 15 *Sept.* 1618. *bl.* 277. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 374.
(*m*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 4.

„ voor hy in den dienſt der Stede was geko- 1618.
„ men, en dat hy niet geraaden hadt, dezelven
„ af te danken, om dat hy niet bevondt, dat
„ zulks tot geruſtheid en dienſt van de Stad
„ zou hebben geſtrekt." Omtrent de handeling met de Utrechtſche Afgevaardigden, in den Haage, en met de Staaten, te Utrecht, verklaarde hy zig, met onderſcheid; doch Ploos beweerde, meermaalen, dat hy *catagorice*, of met *ja* of *neen*, behoorde te antwoorden. Dit was 't voornaamſte, welk, in dit onderzoek, voorviel, zó ver Hogerbeets zelf zig het, eenen geruimen tyd daarna, wiſt te binnen te brengen (*n*).

Ondervraaging van Ledenberg, te Utrecht.

Omtrent deezen tyd, werdt ook Ledenberg ondervraagd. Zulks was reeds, te Utrecht, geſchied, op den zesden en tienden van Herfſtmaand, uit den naam zyner Doorlugtigheid. Hier, hadt hy beleeden „ dat de Waardgel-
„ ders, te Utrecht, op aanſchryvens van de
„ Utrechtſche Afgevaardigden in den Haage,
„ met kenniſſe van Oldenbarneveld, en, in ge-
„ volge van een beſluit der Staaten, waren
„ aangenomen, tot voorkoming van inwen-
„ dige beroerten. Dat de Advokaat ook ge-
„ raaden hadt, in Lentemaand laatſtleeden,
„ den Prins te verzoeken, dat hy niet te U-
„ trecht wilde komen. Dat het openen van
„ den laſt aan zyne Doorlugtigheid op het af-
„ danken der Waardgelders uitgeſteld was, na
„ dat de Gemagtigden der Hollandſche Ste-
„ den verzogt hadden, de afdanking, nog ee-
„ nigen tyd, te willen ophouden. Dat deeze
„ Gemagtigden, uit zig zelven, te Utrecht,
„ ge-

(*n*) R. Hogerb. Gedenkſchr. *by* Brandt Rechtspl. *bl.* 4.

1618. „ gekomen waren; ſchoon de Staaten, kort te
„ vooren, op den raad, onder anderen, van
„ Ryzenburg en Moersbergen, beſlooten had-
„ den, om eenige Gemagtigden uit Holland
„ te verzoeken (*o*). Dat deeze Gemagtigden
„ geoordeeld hadden, alles, te Utrecht, in ſtaat
„ te zullen konnen houden, als de bezetting,
„ op Hollandſche betaaling ſtaande, zig ſtil
„ hieldt, en als de Staaten van Utrecht gelyk
„ bevel gaven aan de Waardgelders; alzo zy
„ niet dagten, dat zyne Doorlugtigheid volk
„ van buiten zou doen komen. Dat hy niet
„ wiſt van eenig beſluit, om der bezetting ee-
„ nen nieuwen eed af te vergen. Dat de Ad-
„ vokaat, laatſtelyk, te Utrecht zynde, de
„ Staaten, naar zyne gewoonte, vermaand
„ hadt, hunne vryheden en geregtigheden te
„ handhaaven, hun vertoonende, dat hun het
„ regt der Sinode en der Waardgelders beide
„ toekwam. Dat hy den Schryver der Weeg-
„ ſchaale niet kende dan door het gemeen
„ gerugt. Dat Taurinus, die 'er voor ging,
„ veel ommegang plagt te hebben, met de
„ Groot, Uitenbogaard, Bor, Grevinkho-
„ ven en anderen (*p*)." Doch men begeerde
meer uit hem te weeten, dan, in deeze ant-
woorden, vervat was. De Groot heeft aange-
tekend, dat hem, toen hy eenige weeken ge-
vangen gezeten hadt, door den Luitenant Nyt-
hof, verhaald was, dat Ledenberg, te Utrecht,
met de paleie, gedreigd, en zelfs, door den
ſcherpregter, aangeraakt was (*q*). De Fiskaal
van

Men dreigt hem met de pyn-bank.

(*o*) Vercl. van Ledenbergh *van* 27 *Aug.* 1618. *ſtyl. vet. MS.*
(*p*) Interrogat. *van* Ledenb. *van* 31 *Aug.* 1618. *oudenſtyl. MS.*
(*q*) H. DE GROOT Memor. *in zyn* LEV. *door* K. BRANDT *bl.* 149.

van Leeuwen, die, zig gemengd hebbende in de beweegingen van den jaare 1610, door beleid, zo hy dagt, van Ledenberg, van zyn ampt ontzet; doch nu, met de verandering, wederom herſteld was, gebruikte, meent men, te groote ſtrengheid tegen den gevangen. Men wil, dat hy hem, ook in den Haage, op den zevenentwintigſten, nevens anderen, gekomen zynde, om hem te ondervraagen, tegen 's anderendaags, ſcherp gedreigd hadt met de pynbank, zo hy niet meer belyden wilde, dan hy, tot nog toe, gedaan hadt. En deeze bedreigingen houden ſommigen voor de naaſte oorzaak van zynen deerlyken dood, kort daarna, voorgevallen(r): hoewel anderen dien dood aan bewuſtheid van ſchuld en vrees voor openbaare ſtraffe toeſchryven (s). Ook hebben de Fiskaalen, van Leeuwen en Sylla, naderhand, verklaard, geene bedreigingen of hardigheid, tegen den gevangen, gebruikt te hebben. Wat 'er van zy; Ledenberg begaf zig, na dat de Fiskaalen vertrokken waren, eenigen tyd, in 't gebed. Daarna, gaf hy zynen Zoon, *Jooſt*, wien men vergund hadt, hem gezelſchap te mogen houden, een open briefje, geſchreeven in 't Franſch, welke taal de jonge Ledenberg niet verſtondt, hem belaſtende, het zelve wel te bewaaren, en niet op te ſtaan, als 'er, 's nagts, eenig gerugt gemaakt werdt, alzo hy, veelligt, eens ter ſtoel zou moeten gaan. Doch in dien nagt en den volgenden dag, gebeurde 'er niets. Maar in den nagt tuſſchen den agten

1618.

Hy beneemt zig zelven het leeven.

(r) UYTENBOG. *bl.* 1005. GROTIUS Verantw. *Cap.* XIV. *bl.* 145.
(s) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 65. TRIGLAND. *bl.* 1092.

1618. en negenentwintigſten, hoorde de Zoon zynen Vader zulk een ongewoon geluid maaken, dat hy oprees, en aan de wagt om licht riep. Men vondt toen den elendigen, die zig, met een broodmes, twee wonden in den buik gegeven, en den hals afgeſteken hadt, wentelende in zyn bloed, en alreeds overleeden. Op het briefje, welk de Zoon, daarna, te voorſchyn bragt, las men deeze woorden: „ *Je ſcai que l'in-* „ *clination eſt de ſtatuer en ma perſonne l'exemple,* „ *me confronter avecq mes meilleurs amis, me tor-* „ *turer, apres me convaincre de contrarietez & de* „ *fauſſetez, comme on dict, & apres ſur des poincts* „ *& poinctilles fonder une ſentence ignominieuſe,* „ *car ainſy fault il faire, pour juſtifier la ſaiſiſ-* „ *ſement & empriſonnement. Pour echaper tout ce-* „ *la, je me vay rendre a Dieu par plus court che-* „ *min. Contre l'homme mort ne tombe ſentence de* „ *confiſcation des biens. Actum XVII Septembris* „ 1618 *ſtil. vet.* Dat is „ Ik weet, dat de mee- „ ning is, in mynen perſoon, het voorbeeld „ te ſtellen, my te hooren tegen myne beſte „ vrienden, my te pynigen, my, daarna, te „ agterhaalen op tegenſtrydigheden en valſch- „ heden, gelyk men ſpreekt; en dan, op pun- „ ten en puntjes, een ſchandelyk vonnis te „ bouwen: want zo moet men doen, om het „ vangen en opſluiten te regtvaardigen. Om „ dit alles te ontwyken, ga ik tot God, door „ korter' weg. Tegen eenen dooden, valt geen „ vonnis van verbeurdverklaaring van goede- „ ren. Gedaan den zeventienden van Herfſt- „ maand 1618, ouden ſtyl." De vrienden van den dooden verzogten den algemeenen Staaten, dat hun het lyk gegund mogt worden ter begraa-

graavinge. Doch alzo de Prins afwezig was, oordeelde men, dat hierin niet kon gedaan worden. Het Lyk werdt dan gekiſt en bewaard, tot dat 'er, in 't volgende jaar, over gevonniſt werdt (*t*). 1618.

XII. Tweede ondervraaging van Hogerbeets.

Op den derden en vierden van Wynmaand, werdt Hogerbeets, voor de tweede reize, gehoord, door de gemelde Gemagtigden, Koenders uitgenomen. 't Onderzoek betrof nu, voornaamlyk, 't gebeurde, te Utrecht. Men vraagde hem, of de Kolonel Ogle, des nagts voor de afdanking der Waardgelders, niet in de Herberge der Hollandſche Gemagtigden geweeſt was. Doch hy ontkende zulks. Meer vindt men niet aangetekend wegens dit onderzoek, in 't Gedenkſchrift van Hogerbeets (*u*), dien men toen negen volle weeken wagten liet, eer men hem verder ondervraagde. Men vondt ook nog geraaden, hem toegang van Huisvrouw en vrienden te ontzeggen, hoe ernſtig 'er om verzogt werdt.

De Groot wordt, voor de eerſte reize, verhoord.

't Liep aan tot den derden van Slagtmaand, eer de Groot, voor 't eerſt, ondervraagd werdt. Eenigen uit de algemeene Staaten, zonder dat 'er nog iemant uit Holland by was, benevens de Fiskaalen van Leeuwen en Sylla en den Griffier Pots, hoorden hem, over verſcheiden' punten. Hy beriep zig ook eerſt op zyn inboorlingſchap in Holland, waarom hy voor geene vreemden behoefde te regt te ſtaan (*v*), en bekende toen „ op laſt der Vroedſchap van Rot-

„ ter-

(*t*) Uytenbog. *bl.* 1005, 1006, 1007. Trigland. *bl.* 1092. Brandt II. *Deel*, *bl.* 875.

(*u*) *By* Brandt Rechtspl. *bl.* 6.

(*v*) Grotius Verantw. *Cap.* XV. *bl.* 153.

1618. „ terdam, die van Utrecht eenige redenen te
„ hebben voorgehouden, die hen beſluiten
„ deeden, het openen van hunnen laſt uit te
„ ſtellen: houdende Rotterdam voor dienſti-
„ ger, met den Prinſe te handelen, voor Hol-
„ land en Utrecht ſamen. Ook, dat hy, in-
„ gevolge van eenen algemeenen laſt, om goed
„ verſtand en eenigheid te onderhouden, al-
„ gemeene beloften van vriendſchap en by-
„ ſtand, in overeenkomſt met de oude Unien
„ en Traktaaten, aan die van Utrecht gedaan
„ hadt. Dat men Waardgelders hadt aangeno-
„ men, om dat de gerugten liepen, dat ſom-
„ migen de Remonſtrantſchgezinde Wethou-
„ ders wilden doen afzetten. Dat, zelfs te
„ Gouda, hooge woorden gevoerd waren,
„ door de Contraremonſtranten, voorgeeven-
„ de, de bezetting op hunne zyde te hebben.
„ Dat het zenden van volk uit Rotterdam naar
„ Schoonhoven buiten zyn' raad en in zyn af-
„ zyn geſchied was, en dat hy niet wiſt, of
„ die van Rotterdam aan die van Schoonho-
„ ven geld gegeven hadden, tot onderhouding
„ der Waardgelderen. Dat de Afgevaardigden
„ van Holland aan Ogle, ſlegts in 't algemeen,
„ belaſt hadden, goede zorg te draagen. Dat
„ hy niet wiſt, tegen Ogle gezeid te hebben,
„ *wat zou men in Holland zeggen, zo de Prins de*
„ *Waardgelders wilde afdanken?* noch, of hy
„ hem gevraagd hadt, *wat middel 'er zyn zou,*
„ *om den Prins te beletten, dat hy geene bezetting*
„ *in Utrecht bragt?* ook niet, of Hogerbeets,
„ des nagts, een briefje aan Ogle gezonden
„ hadt." Dus liep deeze eerſte ondervraaging
Heeft af. Des anderendaags kwam de Voogd, de eer-
ſte

ſte der ondervraageren, hem ſpreeken. Deez' hieldt hem voor „ dat men blyken hadt van „ de punten, die den Advokaat, onlangs, in „ zekere gedrukte ſchriften, te laſt gelegd „ waren, met naame, dat hy geld van de Spaanſche zyde getrokken hadt, om 't Beſtand te „ vorderen, en het opregten der Weſtindiſche „ Maatſchappye te beletten", hem te gelyk vermaanende, te openbaaren, 't gene hy hiervan weeten mogt. De Groot, dit zeggen geloovende, begon zelf arg vermoeden te krygen van zekere handelingen des Advokaats, die tweezins uitgelegd, en ten kwaadſte geduid konden worden, zo men, van elders, blyk zyner ontrouwe hadt. Het gantſche beleid der Kerkelyke zaaken kon men, dagt hy, hieronder rekenen. Ook gaf hy van deeze twyfelagtige handelingen, naderhand, ſchriftelyke opening. Doch daarna hieldt hy, 't gene hem, ten nadeele des Advokaats, gezeid was, voor een konſtſtreek der onderzoekeren (*w*), om hem moedeloos te maaken, of te doen klappen, zo hy eenige geheimen wiſt. Manmaaker, zyn oude vriend, kwam hem, den volgenden dag, bezoeken, tragtende iets uit hem te trekken, dat Graave Fredrik Henrik betrof, en de geſprekken, welken men, deezen aangaande, gehouden mogt hebben. Doch de Groot betuigde, ernſtelyk, dat men deezen Prins en de Prinſeſſe Weduwe ten onregte verdagt hieldt. Manmaaker liet zig hierop ontvallen, *dat Prins Henrik zeer ſtyfzinnig was; doch dat zyne moeder leedwezen hadt van haar beleid.* De Groot hernam

1618. een byzonder geſprek met de Voogd,

en met Manmaaker.

(*w*) Grotius Verantw. *Cap.* XX. *bl.* 288.

1618. nam, toen „ dat hy Prins Henrik nooit hadt „ hooren ſpreeken, dan tot ruſt en vrede van „ 't Land. Doch dat 'er, in deszelfs afzyn, by „ de Prinſeſſe Weduwe, wel eenig geſprek „ gevallen was, waarvan hy, des belaſt, nade„ re opening doen zou (x)." Dit zag, naar 't ſchynt, op de voorgenomen' beſchryving in 't Lid der Edelen, waarvan wy, te vooren (y), gewaagd hebben, en welke hy, wat laater, aan Manmaaker openbaarde (z).

XIII. De Staaten van Holland ſtellen ook eenige Gemagtigden tot onderzoek der gevangenen.

't Liep aan tot den negenden van Slagtmaand, eer de Staaten van Holland beſlooten, ook eenigen uit dit Gewest aan te ſtellen, tot onderzoek der gevangenen. Zy verkooren hiertoe den Heer van Zwieten, uit de Edelen; Hugo Muis van Holy, wegens Dordrecht; Reinier Pauw, wegens Amſterdam, en den Sekretaris *Albrecht Bruinink*, wegens Enkhuizen: welken de Griffier van den Hove van Holland, Anthonis Duik, als Fiskaal, toegevoegd werdt, alzo de Fiskaal Kinſchot, met den Advokaat, vermaagſchapt was. Duik gebruikte veele redenen, om zig van deezen laſt te doen ontſlaan. Doch men begreep, dat hy dien, ten dienſte des Lands, behoorde op zig te neemen. De andere Geweſten voegden 'er verſcheiden' Perſoonen by, onder welken ik, behalve de gemelden, ook Schotte, Salmius, Aitsma, Van den Sande, Sloot, Schaffer en anderen gemeld vindt. De Staaten van Holland ſtonden, voor deeze reize, toe, dat de Laſtbrief, door de

(x) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 151-155.
(y) *Bl.* 245.
(z) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 176.

de algemeene Staaten, gegeven werdt (*a*). Terſtond hierna, begon men den Advokaat te ondervraagen, op den vyftienden van Slagtmaand, in de tegenwoordigheid van Zwieten, Muis, Pauw en Bruinink. Voor 't onderzoek, verklaarde de Advokaat „ dat het gene hy zou „ zeggen ſtrekken zou tot voorſtand der regten zyner meeſteren, de Staaten van Holland „ en Weſtfriesland." Voorts, beweerde hy, „ dat den algemeenen Staaten geen regt toe„ kwam, om zynen perſoon vaſt te houden." Het onderzoek duurde wel twintig dagen agtereen, dikwils voor- en nademiddag. Doch van 't gene hem, in dien tyd, over verſcheiden' zaaken, lang en kort voorleeden, verrigt of geſproken, gevraagd werdt, en van 't gene hy 'er op antwoordde, vindt men, myns weetens, nergens, iet byzonders gemeld. Terwyl hy, de eerſte reize, verhoord werdt, deedt men alle zyne papieren en aantekeningen, uit zyne kamer, haalen, waarvan hem, daarna, alleenlyk een gedeelte wedergegeven werdt (*b*). Hogerbeets onderging dit zelfde lot, na dat men ontdekt hadt, dat hy eenige berigten, van buiten, hadt weeten te bekomen. Zwieten, Manmaaker en Sylla, op den dertigſten van Slagtmaand, by hem gekomen zynde, vraagden hem, *wat brieven by, in Bloeimaand laatſtleeden, naar Antwerpen gezonden hadt, en aan wien?* Hy antwoordde, *dat hy nooit eenige brieven, aan iemant, in vyanden landen woonende, naar Antwerpen of naar elders, geſchreeven of gezonden hadt.*

1618. De Advokaat wordt ondervraagd.

Men ontbloot hem en Hogerbeets van alle hunne aantekeningen en papieren.

Geſprek tuſſchen eenige Gemagtigden en Hogerbeets.

Zwie-

(*a*) Reſol. Holl. 9, 13, 14, 17 *Nov.* 1618. *bl.* 348, 356, 359, 374, 375. Brandt Rechtspl. *bl.* 16.

(*b*) Brandt Rechtspl. *bl.* 17 *enz.*

1618. Zwieten riedt hem, voor zig te zien, naardemaal de Heeren wel onderrigt waren van 't gene zy hem voorſtelden. Doch hy bleef by zyn voorig antwoord. Sylla hervraagde, *wat kennis hy aan Pater Tempel hadt*? Hogerbeets antwoordde, *dat hy hem niet kende, noch ooit, zyns weetens, gezien hadt*? Waarop de Heeren vertrokken, zonder iet aan te tekenen (*c*).

XIV. Derde ondervraaging van Hogerbeets.

Maar op den zesden en zevenden van Wintermaand, werdt Hogerbeets, voor de derde reize, gehoord; waarby nu Muis en Pauw, behalve de Heeren uit de andere Geweſten, en de drie Fiskaalen, van Leeuwen, Sylla en Duik, tegenwoordig waren. Duik ondervraagde hem, zeer ſcherp, op alles, waarover hy, reeds te vooren, gehoord was. Hy klaagde zeer, dat men hem dus lang hadt laaten zitten, zig beroepende op een Privilegie, welk vorderde, „ dat men, iemant, van wege de Graaflykheid, „ willende beſchuldigen van zynen lyve, zulks, „ binnen zes weeken, doen moeſt." Duik antwoordde, dat dit Privilegie in geen gebruik was, voorts ſterk dringende op verklaaring, wegens eenige byzondere meeningen, ter Vergaderinge van Holland, voorgeſteld: en den gevangenen beſchuldigende „ dat zy met de „ regeeringe geſpeeld hadden, naar hun wel„ gevallen, en nu beweerden, dat de algemee„ ne Staaten, in de byzondere Geweſten, met „ naame in Holland, geen gezag hadden, daar „ men 't, voorheen, gantſch anders verſtaan „ hadt, toen men te Groningen een Kaſteel „ wilde bouwen." Hogerbeets hernam, *dat 'er groot*

(*c*) R. HOGERB. Gedenkſchr. *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 22 *vec.*

groot onderſcheid was, tuſſchen Holland en Groningen, en dat, in allen geval, verſchillende gevoelens in 't ſtuk van Regeeringe geene halszaaken waren: waarop geantwoord werdt, *dat het by geene gevoelens gebleeven was* (*d*). 1618.

Midlerwyl, werdt de Groot ook verſcheiden' reizen gehoord, waarvan men den juiſten tyd niet aangetekend vindt. De ondervraagers ſcheenen 't nu meeſt te hebben toegelegd, op het ontdekken van eenig zonderling voorneemen, door den Advokaat en door de agt Steden, geſmeed, tegen den Prinſe. De Groot betuigde „ dat de Advokaat hem, altoos, met „ agtinge geſproken hadt van zyne Doorlug„ tigheid: en, meenende, dat 'er, onder de „ opſchuddingen, onlangs te Utrecht en el„ders voorgevallen, eenig voorneemen „ ſchool, om den Prinſe meerder gezag op „ te draagen; hadt hy genegenheid getoond, „ om, daarover, ſtaatswyze, te handelen, hou„dende zulks beter, dan verandering, uit ver„warring en oproer, te wagten. De agt Steden „ hadden, zeide hy, geen ander oogmerk ge„had, dan tot eenig redelyk verdrag te ko„men, met den Prinſe. Doch na 't opregten „ der Kloosterkerke, hadden zy gevreesd, „ dat zyne Doorlugtigheid eenig voorneemen „ ten haaren nadeele hadt; waarom zy een „ Vertoog hadden ingeſteld, ſtrekkende om „ den Prins te beweegen, tot beſcherminge „ der Wethouderen; doch 't was niet overge„leverd, om dat de Gemagtigden der Verga„dering, ſedert, met den Prinſe, over dezelf„ de

De Groot wordt verder onderzogt.

(*d*) R. Hogerb. Gedenkſchr. *by* Brandt Rechtspl. *Bl.* 24 *enz.*

1618. „ de ſtoffe, mondeling, gehandeld hadden." Sylla vraagde, *wat men voorhadt, als de Prins dit verzoek zou hebben geweigerd?* De Groot antwoordde, *dat hierop niets beſlooten was.* Muis en Pauw zogten hem, toen, tot bekentenis te brengen „ van zekeren aanſlag op den Briele, door „ die van Rotterdam, onder ſchyn van den „ Stapel, geſmeed; van een voorneemen, om „ alle de Waardgelders in Utrecht te brengen, „ en om, in geval van belegering, met hulp „ van den vyand, te dreigen." Van dit laatſte hadt men, naar 't ſchynt, vermoeden geſchept, uit de Verklaaring van Harteveld (*e*). Doch de Groot verwierp deeze vermoedens, als geheel ongegrond. Toen ſprak men, wederom, van 't aanneemen der Waardgelders, 't welk de Groot beweerde, alleen of voornaamlyk, geſchied te zyn, tot beſcherming der Wethouderen. Eindelyk, viel 't geſprek, op nieuws, op Oldenbarneveld, dien men hieldt het oog naar Spanje gehad te hebben. Doch de Groot verklaarde hiervan nimmer iet te hebben gemerkt. Men drong hem ſterk, en herhaalde zulks, naderhand, in verſcheiden' byzondere geſprekken, die de Voogd, Gokkinga en Duik met hem hielden. Maar de Groot verklaarde beſtendiglyk, geene kennis te hebben van eenigen heimelyken handel met den vyand. Voorts, werdt hy naauw ondertaſt, over 't gehandelde in de byeenkomſt by Treſel, waarvan men 't Verbaal, door Ledenberg opgeſteld, bekomen hadt. Hy beleedt „ dat verſcheiden' redenen, „ die den Hollandſchen Gemagtigden en hem „ in

(*e*) *Zie* hier voor, *bl.* 261.

„ in 't byzonder, by het zelve, werden toege- 1618.
„ ſchreeven, door Ledenberg, eerſt, waren
„ aangeroerd; als, dat de laſt der Utrechtſchen
„ gevaarlyk was; dat 'er zwaarigheid was in
„ dien den Prinſe te openen, om dat de oude
„ vendels dan zien zouden, dat zy mistrouwd
„ werden; dat men aan de trouwe van eenige
„ vendels twyfelde, en dat de onderhandeling
„ met den Prinſe niet geheim blyven zou." Voorts, verklaarde hy „ dat zy, in de vermaa-
„ ning aan de Utrechtſchen, tot voorſtand van
„ hun regt tegen elk, den naam zyner Door-
„ lugtigheid niet hadden gebruikt: gelyk men
„ meende." Op de vraage, hoe veele Waard-gelders men gedagt hadt aan te neemen; ant-woordde hy „ dat, hierop, naar de gelegen-
„ heid en nood der Steden, by de Vroedſchap-
„ pen, zou beſlooten geworden zyn." Het on-derzoek betrof nog eenige andere punten van minder belang, en eindigde, met den eenen-twintigſten van Wintermaand (*f*).

XV. Voorſtel der Franſche gezanten aan de algemeene Staaten.

Eenige dagen te vooren (4), hadden de Fran-ſche gezanten, Boiſiſe en Maurier, op welker voorſpraak de gevangens, thans, nog groote hoop veſtigden; vernomen hebbende, dat de Na-tionaale Sinode, te Dordrecht, reeds aangevan-gen was, wederom een Vertoog gedaan aan de algemeene Staaten, ſtrekkende „ om hen, van
„ 's Konings wege, te vermaanen tot eendragt,
„ tot maatigheid in 't behandelen der Kerke-
„ lyke geſchillen op de Sinode, en tot het doen
„ van goed en kort regt aan de gevangenen,
„ om-

(*f*) K. Brandt Leven van H. de Groot, *bl.* 161-165.

(4) Den twaalfden van Wintermaand.

1618. „ omtrent welken zy begreepen, dat men, met
„ veele zagtmoedigheid, te werk gaan moest.
„ Oldenbarneveld in 't byzonder was, huns
„ oordeels, om zyne langduurige dienſten,
„ eene gunſtige bejegening waardig, en kon
„ bezwaarlyk verdagt gehouden worden van
„ verraaderye, zo men dit woord verſtondt, in
„ zyne eigenlyke betekenis, en 'er geene on-
„ eenigheid over 't behandelen van Staatszaa-
„ ken, geen argwaan over iemants groot ge-
„ zag, noch ſtaatzugt, die de menſchen dik-
„ wils meer doet onderneemen dan hun be-
„ taamt, toe betrokke." Voorts, drongen zy ook „ op het ſtellen van onpartydige Regters
„ over de gevangenen, en vermaanden de
„ nieuwe Wethouders tot regtvaardigheid
„ en goedertierenheid, omtrent het volk in 't
„ gemeen, en tot gemaatigheid jegens hen,
„ die afgezet waren; op dat, zeidenze, de on-
„ geſtadige Gemeente geene reden hebben
„ mogt, om over 't wegneemen der oude or-
„ de te klaagen, en opdat zy, die van hunne
„ bedieningen ontzet waren, de verandering,
„ geduldiglyk, draagen mogten (g)."

Antwoord der Staaten op het zelve.

Op dit voorſtel, antwoordden de algemeene Staaten, den negentienden van Wintermaand „ dat hun toeleg altoos geweeſt was,
„ en nog bleef, de onderlinge eendragt te hand-
„ haaven; dat de verandering der Wethoude-
„ ren, waarvan, miſſchien, buitens Lands
„ meer gerugt gemaakt was, dan de zaak ver-
„ diende, met voorzigtigheid, gemaatigdheid,
„ en zonder eenig geweld of gevaar van bloed-
„ ſtor-

(g) *Zie* de Propoſitie *by* BRANDT II. *Deel, bl.* 963.

„ ſtorting was verrigt: dat 's Lands gezag, de 1618.
„ onderlinge eendragt en de verzekerdheid
„ tegen die van buiten, welken eenige ſtaat-
„ zugtige en twiſtgierige geeſten hadden zoe-
„ ken te ſtooren, niet zonder groot gevaar
„ voor den geheelen Staat, daardoor, herſteld
„ geworden was. Dat men, in het kiezen van
„ nieuwe Wethouderen, gezien hadt, op be-
„ voegde en vertrouwde luiden, die den wel-
„ ſtand des Vaderlands beminden, en, zonder
„ twyfel, 's volks genegenheid zouden zoeken
„ te winnen. Dat men, hiervan, reeds, in
„ veele Steden, blyken zag. Dat de Staaten
„ altoos gehoopt hadden, dat, in de Sinode,
„ een middel tot vrede en eendragt zou ge-
„ vonden worden, en dat zy 'er zig nog eenen
„ goeden uitſlag van beloofden, ter oorzaake
„ van het groot getal van geleerde en godza-
„ lige mannen, in dezelve vergaderd. Dat de
„ Staaten, onledig met het vaſtſtellen der Re-
„ geeringe, en, bevindende de* ſamenſpanning * *Conſpi-*
„ zo groot, dat zy byna alles beſmet hadt; den *ratie.*
„ gevangenen niet wel zulk kort regt hadden
„ konnen bezorgen, als zy anders zouden ge-
„ daan hebben. Dat zy, nogtans, geen' tyd
„ hadden verzuimd, en nu haaſt in ſtaat zou-
„ den zyn, om een vonnis te vellen, over welks
„ regtmaatigdheid, elk, die den Staat lief hadt,
„ met naame zyne Majeſteit van Frankryk,
„ voldaan zou zyn: als waarin zy ook plaats
„ zouden geeven aan behoorlyke zagtheid en
„ genade, waartoe zy, van natuure, geneigd
„ waren." Zy beſlooten, met een verzoek,
„ dat zyne Majeſteit hun liever dan anderen,
„ in zaaken hunne Regeeringe aangaande, ge-

„ loof

1618. „ loof wilde geeven (*h*)." Op gelyken zin, ſchreevenze eenen Brief aan den Koning van Frankryk, hem, met algemeene betuigingen, verzekerende, dat hy, de uitkomſt ziende, genoegen zou hebben aan hunne handelingen (*i*).

Schrandere vond van Scriverius om den gevangenen, bedekteliyk, eenige dingen te berigten.

Het antwoord der algemeene Staaten op den voorſlag der Franſche gezanten voorſpelde den gevangenen niet goeds. Zy kreegen van deszelfs inhoud eenige kennis, door middel van eenen geeſtigen vond van den vermaarden *Petrus Scriverius*, die toen, te Leiden, woonde. Hy hieldt zig, hier, ten deezen tyde, bezig, met het vervaardigen eener uitgaave der Latynſche Digtwerken van den Haagſchen Digter, *Joannes Secundus*, en beſtondt, onder 't drukken, in eenige proefbladen, ſommige regels uit te werpen, en de plaats te vullen met anderen, vervattende, 't gene hy den gevangenen wilde bekend maaken. De bladen, die 't geheim inhielden, met voordagt, derwyze, zynde ingenaaid, datze, in 't affnyden, niet geraakt werden, maar geſlooten bleeven; zondt men het werk aan Hogerbeets en de Groot. De ingevoegde regels gaven den gevangenen middel aan de hand, om heimelyke berigten te bekomen, meldende hun voorts „ dat het on-
„ dervraagen des Advokaats langzaam voort-
„ ging; dat men nog niet goeds hoopte van het
„ misnoegen des Franſchen Konings, wiens
„ gezanten de zaak der gevangenen zeer toe-
„ gedaan waren, en tot beſcheid gekreegen
„ hadden, dat men hun, in 't kort, regt doen
„ zou.

(*h*) *Zie* dit Antw. *by* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 965.
(*i*) *Zie* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 970.

„ zou. Dat de Staaten van Holland, tegen den 1618.
„ vyftienden van Louwmaand, vergaderen
„ zouden, wanneer men, gewiſſelyk, beſlui-
„ ten zou, tot het aanſtellen van Regters. Dat
„ de Predikanten, hier, [te Leiden,] veragt
„ werden, en dat men ſterk van oorlog ſprak.
„ Dat de beroerte, te Rotterdam voorgeval-
„ len, mogelyk, eenig nut voortbrengen zou."
Dit laatſte zag op zekere opſchudding onder de Remonſtrantſchgezinde burgery deezer Stad, ter gelegenheid, dat de Predikant Grevinkhoven, afgezet zynde van zynen dienſt, naar den Haage ontbooden was; waar over veel te doen viel, ter Staatsvergaderinge (*k*). Voorts waren de gemelde berigten, in deeze Latynſche verzen, begreepen:

Neſtoris examen tardum eſt, longumque gubernal;
Limen ad offenſum ſubſtitit icta nape.
Seria Liligeri juvat indignatio Regis,
Et facit huc aliquid motus in urbe tua.
Spernitur interpres ſacer hîc, Gradivus amatur;
Et terquinque duces, ſi numerentur, erunt.
Hæc retro quosdam ſua vertere lumina cogunt.
Siqua fides dictis, jam citò finis erit.
Talia legati Hectoridûm reſponſa tulere.
Quos pronos cauſæ ſcito favere tuæ.
Conventum patriæ mox noſtra Batavia cernet,
Quindecimum dederis tu modò Jane diem.
Tunc de Judicibus certum eſt diſponere veſtris.

De

(*k*) Reſol. Holl. 14 *Nov.* 1618. *bl.* 359. Brandt II. *Deel, bl.* 944.

1618. De Groot, jonger en lugtiger van geeſt dan Hogerbeets, merkte 't geheim haaſt, en bediende zig van de middelen, hem aangeweezen, om nieuwe berigten te bekomen. Doch Hogerbeets leide het boek aan een' kant. Men liet hem, een en andermaal, vraagen, of hy 't al eens gelezen hadt, en deedt 'er hem ſterk toe aanſpooren. Doch dit gaf agterdogt. 't Boek werdt hem afgevorderd, en met naauwkeurigheid nagelezen, wanneer deeze welbelegde liſt ontdekt werdt, eer zy, by Hogerbeets, eenige uitwerking gedaan hadt (*l*). Scriverius ſtelde, wat laater, een Latynſch Lofvers, onder een afbeeldſel van Hogerbeets, welk, ten deezen tyde, in plaat gebragt was: waarin hy, 's mans bedryven, kortelyk, hebbende opgeteld, ten beſluite, vraagde, *waar nu 't loon bleef van zo veele verdienſten*? Hierover, werdt hy, geregtelyk, aangeſproken, en in eene boete van tweehonderd guldens verweezen, die hy zig, by * panding, af haalen liet. De drukker, *Govert Baſſon*, moeſt gelyke boete opbrengen (*m*).

Zyn Lofdigt op Hogerbeets.

* *Executie.*

De gevangenis des Advokaats hadt ook invloed op den Weſtindiſchen handel. Hy hadt de opregting eener Weſtindiſche Maatſchappye, waarop ſommige Koopluiden, onlangs, wederom gedrongen hadden, tot hiertoe, weeten te ſtremmen, oordeelende, dat zy onbeſtaanbaar was met het Beſtand. Doch, in Slagtmaand deezes jaars, gaven 'er de algemeene Staaten verlof toe. 't Verlof werdt egter eerſt aan de byzondere Geweſten gezonden (*n*), waar-

XVI. Verlof tot de opregting eener Weſtindiſche Maatſchappye.

(*l*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 26 *enz.* K. BRANDT Leven van H. de Groot. *bl.* 164.

(*m*) Reſol. Holl. 8 *Maart* 1619. *bl.* 53. BRANDT Rechtspl. *bl.* 53 *enz.*

(*n*) LAUDART. Memor. XIII. *Boek*, *bl.* 74.

waardoor 'er nog eenige jaaren verliepen, eer de Maatſchappy in ſtand kwam. 1618.

Men hadt, in dit jaar, twee Gezantſchappen afgezonden, een naar Deenemarke, om de geſchillen over den Zondſchen tol te regelen, en een naar Engeland, tot vereffening, onder anderen, van eenige geſchillen, van nieuws ontſtaan, over den handel in Ooſtindie, over de vaart op Groenland en Spitsbergen, over den Lakenhandel, en over de Haringviſſcherye (o). De onzen voeren ten Haring op de Engelſche kuſten, zonder, na dat Koning Jakob de Steden van verzekering te rug gegeven hadt, verlof daartoe te verzoeken van den Bevelhebber van Scarborowgh; gelyk zy te vooren plagten. Zy dekten zelfs hunne buizen, door eenige Oorlogsſchepen, die niet ſchroomden, zig, onder Engeland, te vertoonen. 't Gemeen vondt dit vreemd in Engeland. Doch de Koning trok het zig niet aan (p). Ten deezen tyde, werdt ook gehandeld, om de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappy, met de Engelſche, te vereenigen (q): hoewel dit werk, nimmer, tot ſtand kwam. Gezantſchappen naar Deenemarke en naar Engeland.

Tegen de zeeſchuimeryen in de Middelandſche zee, die niet nalieten, wederom, ſterk in zwang te gaan, hadden de Vereenigde Staaten eenige ſchepen uitgeruſt, onder den Admiraal *Hillebrand Gerritszoon Quaſt*, die, in 't voorjaar, eenen Turkſchen Roover bemagtigde, omtrent Algiers. Eenentagtig Turken en Mooren wer- Toerusting tegen de zeeſchuimeryen.

(o) Van den Sande VI. *Boek*, *bl.* 81. Baudart. Memor. X. *Boek*, *bl.* 122, 136.

(p) Rapin *Tom.* VII. *p.* 122.

(q) Reſol. Holl. 23 *May* 18 *Sept.* 1618. *bl.* 127, 282. H. de Groot Brief aan zyne Exc. *in zyn* Leven, *bl.* 149.

1618. werden in zee geworpen, en zeventien Chriſten Slaaven, te Alikante, aan land gezet (*r*).

Onderſtand aan Venetie gedaan.

Den kryg, tuſſchen den Aartshertoge Ferdinand en den Staat van Venetie, wederom ontſteken zynde, gaven de Vereenigde Geweſten deezen Staat vryheid, tot het koopen en uitruſten van eenige Oorlogsſchepen, en tot het werven van tweeduizend man hier te Lande. De Nederlandſche ſchepen, die dit volk naar Italie hadden overgevoerd, geraakten, in 't wederkomen, op den vierentwintigſten van Zomermaand, in een gevegt met agt Spaanſche Oorlogsſchepen, met wederzydſche ſchade. De onzen, over welken *Melchior van den Kerkhove*, als Admiraal, geboodt, zeilden toen naar Korfu, om zig te herſtellen. Wat laater, deedt de Nederlandſche Admiraal, Mooi Lambert, den Turkſchen zeeſchuimeren, wederom, merkelyke afbreuk. Hy hieldt zig, den meesten Zomer, op, in de Middellandſche zee, die hy, eerlang, wederom, voor eenen tyd, veilig maakte voor de Koopvaarders (*s*).

Ontdekking der grondſlagen eener overoude Stad, by Goereede.

Omtrent Goereede, werden, deezen Zomer, by zeer laag water, ontdekt de grondſlagen van eene overoude Stad, van welker gelegenheid en ondergang men geen beſcheid vindt, in oude ſchriften, ten ware men, hier, zoeken moeſt de vermaarde Koopſtad Witlam aan de Maaze, waarvan, in ſchriften der negende eeuwe, gewaagd wordt (*t*). Men vondt, in deeze blootgeraakte grondſlagen, eenige Romeinſche munten en andere oudheden, waaruit afgenomen werdt, dat de Plaats, ten tyde der

(*r*) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 98.
(*s*) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 106.
(*t*) *Zie* I. *Deel*, *bl.* 274. II. *Deel*, *bl.* 54.

der Romeinſche Regeeringe hier te Lande, gebloeid hadt (*u*). 1618.

Dit jaar, vertoonden zig, hier te Lande, twee Komeeten, een, in den Zomer, die maar agt dagen ſcheen, en een op het einde van Slagtmaand, die grooter was, en langer gezien werdt. Wyzen en onwyzen maakten 'er uitleggingen over, en ſcheenenze voor voorboden te houden van 's Lands ongevallen: hoewel eenigen toen reeds zagen, dat 'er, uit zulke verſchynſelen der natuure, niets, met grond, te voorſpellen ware (*v*).

Op den twintigſten van Sprokkelmaand deezes jaars, was, binnen Bruſſel, overleeden Filips Willem, Prins van Oranje, zonder kinderen (*w*). Hy hadt, by uiterſten wil, tot zynen algemeenen Erfgenaam, verklaard zynen Broeder, Prins Maurits (*x*), die, terſtond, de titels zyns overleeden' broeders, aannam, en zig in 't bezit ſtelde van Breda, Buuren, Yſſelſtein, Leerdam en andere Heerlykheden, hier te Lande. Dood van Filips Willem, Prinſe van Oranje.

De Kerkelyke zaaken, in de Vereenigde Geweſten, begonden, na 't uitſchryven der Nationaale Sinode, en vooral na 't veranderen der Wethouderen in de Steden, eenen eenpaariger gang te gaan. De nieuwe Staaten van Holland bewilligden, terſtond, in de Sinode, zonder eenige voorwaarden. Alleenlyk hieldt Gouda zig aan zyne voorige verklaaring (*y*). XVII. Staat der Kerkelyke zaaken.

Al-

(*u*) Baudart. Memor. X. *Boek*, *bl.* 101.
(*v*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 971. Baud. Memor. X. *Boek*, *bl.* 102.
(*w*) Baudart. Memor. X. *Boek*, *bl.* 99. Aubery Memoir. *p.* 236.
(*x*) *Voiez* Du Mont Corps Diplom. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 305. *en* Aitzema I. *Deel*, *bl.* 444.
(*y*) Reſol. Holl. 3, 27 *Octob.* 1618. *bl.* 291, 325. *en* hier voor, *bl.* 239.

1618. Alles ſchikte zig ten nadeele der Remonſtranten. In de Plaatſen, daar zy de meeſte Predikanten hadden, liet men den Contraremonſtranten, terſtond, toe, beurtswyze, met de Remonſtranten, te prediken (*z*). Op andere Plaatſen, werden eenige Remonſtrantſche Predikanten geſchorſt in, of afgezet van hunnen dienſt; dat, in de Provinciaale Sinoden, die, reeds in Zomermaand, in Gelderland, begonnen waren (*a*), nog ſterker aanging: alzo men, vaſtſtellende, dat de Contraremonſtranten de oudſte brieven hadden (*b*), zorg gedraagen hadt, dat zy, in de Zuidhollandſche Sinode, die te Delft gehouden werdt, verre het grootſte getal uitmaakten. Uitenbogaard, Grevinkhoven en verſcheiden' andere Remonſtrantſche Predikanten werden, in deeze Sinode, afgezet of geſchorſt (*c*). In de Noordhollandſche Sinode, werden verſcheiden' Predikanten beſtraft, om dat zy zig gehouden hadden, aan de Reſolutien der voorige Regeeringe, in Kerkelyke zaaken. Anderen werden afgezet (*d*) Doch in 't Stigt en in Overyſſel, daar de Remonſtranten de meeſten waren, weigerden de Contraremonſtranten Sinode met hen te houden (*e*). In 't afzenden naar de Nationaale Sinode, 't welk het voornaamſte was, dat, in de Provinciaale Sinoden, geſchieden moeſt, ging men, overal, de Remonſtrantſche Predikanten voorby. Alleenlyk, werden, in 't Stigt,

(*z*) BAUDART. X. *Boek*, *bl.* 67. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 884.
(*a*) BAUDART. Memor. X. *Boek*, *bl.* 38.
(*b*) *Zie* TRIGLAND. *bl.* 1100, 1101.
(*c*) TRIGLAND. *bl.* 1101. BRANDT II. *Deel*, *bl.* 907 *enz.* 937, 939.
(*d*) BRANDT II. *Deel*, *bl.* 920 *enz.* 948.
(*e*) UYTENBOG. *bl.* 1044 *enz.* BRANDT II. *Deel*, *bl.* 929.

Stigt, de Predikanten verdeeld in drie ſoorten, 1618.
Remonſtranten, Contraremonſtranten en *Neutraliſten*, of Stilzitters. De twee eerſte ſoorten zonden elk haare afgevaardigden naar de Nationaale Sinode. De laatſten hielden zig ſtil (*f*). De Remonſtrantſche afgezondenen van 't Stigt waren dus de eenigſten van dit gevoelen, die op de Nationaale Sinode, als afgezonden' Leden, verſcheenen. Wy konnen niet voorby, van de voornaamſte handelingen deezer vermaarde Sinode, hier, een kort verhaal in te voegen.

XVIII. Aanvang der Nationaale Sinode, te Dordrecht.

Tegen 't begin van Slagtmaand, zag men de afgevaardigden tot de Sinode, na elkanderen, te Dordrecht, aankomen. Van de uitheemſchen kwamen de Engelſchen eerſt: daarna, ook die van de Palts, Heſſen, Zwitſerland, Geneve, Brandenburg, Naſſau, Ooſtfriesland en Breemen. Van Frankryk, kwam niemant, en die van Anhalt waren niet genodigd (*g*). Ook hadt men veel werks moeten doen, om de Zwitſerſche Kerken, tot de afvaardiging herwaards, over te haalen. Die van Zurich, Bern, Bazel en Schafhuizen hadden, eenpaariglyk, zig hiertegen verklaard. „ De geſchil„ len, die de Nederlandſche Kerken verdeel„ den, betroffen, zeidenze, Zwitſerland niet. „ Ook plagt men, van ouds, weinig nut te trek„ ken van Kerkelyke Vergaderingen en Sino„ den. En was de raad, door den Koning van „ Groot-Britanje, voor eenige jaaren, gegeven, „ om de geſchillen te houden van den Predik„ ſtoel

(*f*) Brandt II. *Deel*, *bl.* 927.
(*g*) Brandt III. *Deel*, *bl.* 4, 10, 12.

1618. „ ſtoel, hoog te agten." Zy gebruikten nog andere redenen, tegen de afvaardiging naar Holland. Doch de Heer *Pieter van Brederode*, wat laater, uit den naam der algemeene Staaten, in Zwitſerland gekomen, hadt de Regeering bewoogen, zonder dat men wiſt door welke redenen, om in het afzenden van eenige Godgeleerden te bewilligen (*h*). Op den dertienden van Slagtmaand, werdt de Sinode aangevangen, met twee Predikaatſien, eene in de Nederduitſche, en eene in de Walſche ſpraake. De eerſte geſchiedde, door *Balthazar Lydius*, Predikant te Dordrecht. Daarna, begaven zig de Gemagtigden der algemeene Staaten, de Profeſſoren, Predikanten en Ouderlingen, die tot de Sinode gezonden waren, naar de Stads Doele, daar men vergaderen zou. Van hier, werden eenigen gezonden, om de uitheemſche Godgeleerden af te haalen. Zy werden, in de Doele, verwelkomd, door de Heeren *Politiken* of Gemagtigden der algemeene Staaten. Deezen waren, in 't geheel, agttien in getal: doch ſommigen woonden de Sinode niet by. De inlandſche Kerkelyken waren vyf Profeſſoren, zesendertig Predikanten en twintig Ouderlingen, boven de twee Remonſtrantſche Predikanten en een' Ouderling, uit het Stigt. 't Getal der uitheemſchen beliep agtentwintig (*i*). De Leden gezeten zynde, deedt Balthazar Lydius, Predikant te Dordrecht, een gebed (*k*), en Martinus Gregorius, die thans onder de Politiken voorzat, eene aanſpraak,

Getal der Leden.

(*h*) Acta Synodal. Deput. Helvet. *MSS.*
(*i*) BRANDT III. *Deel, bl.* 15.
(*k*) Handel. der Nation. Sinode. *Seſſ.* I. *bl.* 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8,

ſpraak, tot opening van de Sinode: waarna hy den laſt, hun door de algemeene Staaten gegeven, deedt voorleezen (*l*). Alles geſchiedde, in de Latynſche taale, ten dienſte der uitheemſchen. In de tweede zitting, die, 's anderendaags, gehouden werdt, verkoos men *Joannes Bogerman*, Predikant te Leeuwaarden, tot *Præſes*, of Voorzitter; *Jakobus Rolandus* en *Hermannus Faukelius*, Predikanten te Amſterdam en te Middelburg, tot *Aſſeſſoren*, of Byzitters; en *Sebaſtiaan Damman* en *Feſtus Hommius*, Predikanten te Zutfen en te Leiden, tot *Scriben* of Schryvers (*m*). Alle deezen waren voor yverige Contraremonſtranten bekend; hoewel Damman, voor deezen, Arminius hadt aangehangen (*n*). Voorts, tradt men, in de derde zitting, des nademiddags, tot het onderzoek der Geloofsbrieven van de Sinodaale Leden (*o*). En alzo men, reeds te vooren, vaſtgeſteld hadt, voornaamlyk van de vyf punten te handelen, werdt, terſtond hierna, beraadſlaagd, om eenige Remonſtranten te daagen voor de Sinode (*p*). Deezen, midlerwyl, te Leiden vergaderd, ontwierpen een Vertoog aan de Sinode, waarby zy verzogten, als Leden, in dezelve, te mogen verſchynen; niet als gedaagden. Doch dit Vertoog vondt geen' ingang (*q*). De brieven, waarmede dertien Remonſtranten werden gedaagd, werden, terſtond hierna, afgezonden. Terwyl men naar de gedaagden toefde, han- 1618.

Verkiezing van een' Præſes, twee Aſſeſſoren en twee Scriben.

Afhandeling

(*l*) *Zie* hunne geheime Inſtr. *by* BRANDT III. *Deel*, *bl.* 18.
(*m*) Sinod. Handel. *Seſſ.* II. *bl.* 12.
(*n*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 27, 28.
(*o*) Sinod. Handel. *Seſſ.* III. *bl.* 13. *Seſſ.* IV. *bl.* 18.
(*p*) Sinod. Handel. *Seſſ.* IV. *bl.* 20, 21. *Seſſ.* V. *bl.* 21.
(*q*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 37-40.

1618. van verſcheiden' zaaken.

delde men, in verſcheiden' zittingen, over eene nieuwe Nederduitſche overzetting der H. Schriften, die, ſedert, by der hand genomen, en uitgevoerd werdt; over 't prediken van de Catechismus; over de Catechiſatien; over 't doopen der Kinderen van Heidenſche ouderen; over 't voorbereiden der Studenten in de Godgeleerdheid, en over't drukken van ergerlyke boeken (*r*).

De gedaagde Remonſtranten komen te Dordrecht.

De gedaagde Remonſtranten en eenige anderen, midlerwyl, binnen Rotterdam, geraadpleegd hebbende, op 't gene hun, in de Sinode, te doen ſtondt (*s*), begaven de eerſten zig naar Dordrecht, daar zy, den vyfden van Wintermaand, aankwamen. De Profeſſor Simon Episkopius was één deezer gedaagden; ſchoon hy, te vooren, nevens Polyander, als een medelid der Sinode, tot dezelve, genodigd geweeſt was (*t*), in welke hoedaanigheid, hy nu, te vergeefs, zogt erkend te worden. Hy en de anderen gingen, terſtond, de uitheemſchen begroeten, hun, te gelyk, een ſchriftelyk Berigt overleverende van den ſtaat der geſchillen (*u*). De Utrechtſche afgezondenen uit de Remonſtranten, die, tot hiertoe, als Leden der Sinode, waren aangemerkt, werden, in de drieëntwintigſte zitting, door den Voorzitter Bogerman, vermaand, om zig by de gedaagden te voegen, waartoe de twee Predikanten, des anderendaags, beſlooten (*v*).

Rede-

Doch, in deeze zelfde zitting, op den zeven-

(*r*) Sinod. Handel. *Seſſ.* VI. — XXII. *bl.* 24-72.
(*s*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 10.
(*t*) P. A LIMBORCH Vit. Episcopii *p.* 118.
(*u*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 14.
(*v*) Sinod. Handel. *Seſſ.* XXIII. *bl.* 73. HALES Briev. *bl.* 71, 103.

venden van Wintermaand, verſcheenen de gedaagde Remonſtranten voor de Sinode. Episkopius deedt toen eene ſierlyke en wydluftige Redevoering, ſtrekkende, om de inzigten der Remonſtranten, tot voortplanting der waarheid, en tot voorhoeding van ſcheuring, te verdedigen, en de Contraremonſtranten in 't ongelyk te ſtellen. 't Kort begrip kwam uit, op deeze *drie* punten. „ 1. Dat de Remonſtranten „ de raauwe of harde gevoelens van ſommi„ gen, over 't ſtuk der Goddelyke Voorſchik„ king, altoos hadden tegengeſproken. 2. Dat „ zy de ſcheuring, hierom, voor eenig Sino„ daal oordeel, gemaakt, mispreezen hadden. „ 3. Dat zy de onderlinge verdraagzaamheid „ over de verſchillende punten hadden voor„ geſtaan: waarby nog gekomen was het toe„ ſchryven van de hoogſte magt aan de Over„ heid, in Kerkelyke zaaken." Hy ſloot, met een verzoek „ dat men zig aan hun kleen ge„ tal niet ſtooten wilde, en zig alleen met de „ H. Schrift en gezonde reden tegen hen be„ helpen (*w*)." Toen Episkopius uithadt, begeerde Bogerman, dat hy een afſchrift der Rede overleveren zou. Hy antwoordde, *dat hy 'er geen hadt, welk net genoeg geſteld was*, of, gelyk elders (*x*) gemeld wordt, *dat hy 't netter zou uitſchryven.* Men verſtondt hem zo, dat hy ontkende, eenig ander afſchrift in 't geheel te hebben: 't welk, toen men 't naderhand gewaar werdt, gelegenheid gaf, dat hy, voor de Sinode, wegens onopregtheid en kwaade trou-

1618. voering van Episkopius, in de Sinode.

Waarover hy beſtraft wordt.

(*w*) Sinod. Handel. *Seſſ.* XXIII. *bl.* 75 *enz.* Acta Synod. Remonſtr. *p.* 24 & *ſeqq.*

(*x*) Acta Synodal. Deput. Helvet. *MSS.*

1618. trouwe, beſtraft werdt (*y*). Maar nu vorderde *Daniel Heinſius*, Sekretaris der Politiken, dat hy 't affchrift, welk hy voor zig hadt, overgaf, nadat het eerſt, door alle de gedaagden, getekend was. Dit geſchiedde, terſtond. Bogerman beſtrafte hem ook „ dat hy anderhalf uur ge„ ſproken hadt, zonder, op zyn verzoek om „ verlof tot ſpreeken, behoorlyk antwoord af „ te wagten; daarby voegende, dat het gedaag„ den niet paſte eerſt te ſpreeken; maar te hoo„ ren, wat men hun hadt voor te houden (*z*)."

Sinodaale eed of belofte.

Hierna, werdt de Sinodaale eed gedaan, waarby beloofd werdt „ in het oordeel over de ge„ loofsgeſchillen, geenerlei menſchelyke „ ſchriften, maar Gods woord alleen, voor „ eenen zekeren en onfeilbaaren regel des ge„ loofs, te zullen gebruiken, en, in deeze gant„ ſche handeling, niet dan Gods eer, de ruſt „ der Kerke, en, bovenal, de behoudenis van „ de zuiverheid der Leere te zullen voor oo„ gen hebben." Doch in 't vorderen van deezen eed, werden de Utrechtſche Remonſtranten voorbygegaan (*a*). In de volgende zitting, deeden de Remonſtranten een tweede Vertoog, waarin zy beweerden, dat de Sinode hun wettige Regter niet zyn kon, te gelyk, eenige voorwaarden opgeevende, welken zy, in eene wettige Sinode, vorderden (*b*). Doch over dit Vertoog werden zy ſcherp beſtraft, door den Preſident, dien zy, op hunne beurt, onbeſchroomd, te keer gingen. Ook verwierpen de Po-

De Remonſtranten weigeren de Sinode voor Regter te erkennen.

(*y*) Sinod. Hand. *Seſſ.* XXX. *bl.* 154. Acta Synod. Rem. *p.* 65.
(*z*) HALES Brieven, *bl.* 81.
(*a*) Sinod. Handel. *Seſſ.* XXIII. *bl.* 91.
(*b*) Acta Synod. Remonſtr. *p.* 38 & *ſeqq.*

Politiken de voorwaarden, door hen gevorderd. De Remonſtranten verdedigden zig, daarna, ſchriftelyk, tegen de beſtraffing, die hun gedaan was, en ſlooten, met ernſtige aantuiging, dat zy de Sinode voor geenen wettigen Regter konden houden; ſchoon zy, desonaangezien, bereid waren, hunne Leer, voor dezelve, te verdedigen. Doch de Sinode, met naame de uitheemſchen, hielden deeze aantuiging voor ongegrond (*c*). 1618.

De Remonſtranten kwamen toen, in de een-endertigſte zitting, op den dertienden van Wintermaand, tot het voorſtellen van hun gevoelen, op het eerſte der vyf punten. Daarna gavenze hun begrip van de vier andere punten, te gelyk, over: daarby voegende eenige redenen, waarom zy niet ſlegts verklaarden wat zy gevoelden, maar ook wat zy niet gevoelden, aangaande de betwiſtte Leeringen, en in 't byzonder, waarom zy ook, tegen de vermaaning des Preſidents, van de Verwerping gehandeld hadden (*d*). Toen vorderde Bogerman hun ook hunne bedenkingen af, op de Belydenis en Catechismus. Doch zy weigerden zig, deswege, te verklaaren, voor het afhandelen der vyf punten. Heinſius geboodt het hun, daarna, uit den naam der Politiken. Doch zy bleeven 't nog al weigeren. Men ondervraagde hen, hoofd voor hoofd, ofze eenige bedenkingen hadden? ſommigen zeiden, *neen.* Anderen antwoordden, met onderſcheiding (*e*). Doch alzo, hieruit, eenig verſchil onder hen beden- Zy geeven hun gevoelen, over de vyf punten, over, en hunne

(*c*) Sinod. Hand. *Seſſ.* XXV. XXVI. XXVII. XXIX. *bl.* 115, 116 *enz.* 131 *enz.* 136 *enz.*

(*d*) Acta Synod. Remonſtr. *p.* 71, 73, 74, 76, 77, 80.

(*e*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 62, 63.

1618. hen gevreesd werdt, beſlooten zy, daarna, hunne Bedenkingen over te geeven (*f*).

kingen op de Belydenis en Catechismus.

Nu moeſt men komen, tot het verdedigen en wederleggen van de punten, door de Remonſtranten ingeleverd, waaromtrent zy meer vryheid vorderden, dan de Sinode hun wilde toeſtaan. Zy begeerden, dat men hun toeliete, nevens het voorſtellen van hun gevoelen, ook dat van hunne partyen te wederleggen. Doch dit laatſte werdt hun, door de Sinode, geweigerd. De Gemagtigden der Staaten geboden hun, zig naar 't beſluit der Sinode te voegen. Doch zy verklaarden, dit van zig zelven niet te konnen verkrygen. Ook gavenze redenen van deeze hunne weigering, in eenen beſlooten Brief, die, niet voor 's nademiddags, in de Sinode, gelezen werdt. Men hadt toen eenige boeken der Remonſtranten in de Sinode gebragt, uit welken men hen begon te ondervraagen. Doch zy weigerden, op deeze ondervraagingen, te antwoorden (*g*). Na veel over- en wederſpraak, gaf men hun nog eenige uuren tyds, om zig nader te bedenken. De Sinode raadpleegde, midlerwyl, ook, op 't gene haar te doen ſtondt, met geſlooten deuren (*h*). Zy beſloot, eindelyk, den Remonſtranten aantebieden „ dat zy, over de punten, die men „ hun voor te houden hadt, meeſt zulken zou „ vraagen, die, onder hen, voor de vaardig„ ſten en geoefendſten gehouden werden, en „ dat deezen, in 't antwoorden, ook zouden „ mo-

Verſchil tuſſchen de Sinode en de Remonſtranten, over de verdere wyze van handelen.

(*f*) Acta Synod. Remonſtr. *p.* 83 & *ſeqq.*
(*g*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 96, 97, 98, 99, 102, 103, 106, 107. HALES Brieven, *bl.* 115 *enz.*
(*h*) HALES Brieven, *bl.* 140.

„ mogen aanwyzing doen van Leeringen, die, 1618.
„ hier te Lande, door Hervormde Leeraars,
„ voorgeſtaan werden, en, huns oordeels, met
„ Gods woord ſtreeden." De Remonſtranten verzogten tyd van beraad, en verklaarden, daarna, ſchriftelyk, op den negenentwintigſten van Wintermaand, „ dat zy gezind waren, eerſt „ van de Verkiezing te handelen, en daarna „ van de Verwerping, met verdediging van „ hun eigen, en wederlegging van het ſtrydig „ gevoelen." Doch de Sinode begeerde hun dit niet toe te ſtaan. Men vraagde hun „ of „ zy zig aan het jongſte Beſluit der Sinode wil- „ den onderwerpen, of niet?" Zy antwoord- den „ dat zy zulks niet konden doen, dan in „ overeenkomſt met de ſchriftelyke Verklaa- „ ring, door hen ingeleverd (*i*)." De Gemag- tigden der Staaten hielden dit hun gedrag voor ongehoorzaamheid, en deeden, terſtond, eene bezending naar den Haage, om het goeddun- ken der algemeene Staaten hierop te verſtaan (*k*). Deezen begreepen „ dat de Remonſtran- „ ten zig behoorden te onderwerpen, of dat „ de Sinode, deedenze 't niet, hunne Leer, „ uit hunne overgeleverde en andere Schrif- „ ten, oordeelen mogt." Men gaf hun hiervan 1619.
kennis, op den derden van Louwmaand des volgenden jaars. De Preſident Bogerman deedt hun toen ook verſcheiden' vraagen, aangaan- de de Leere; waarop zy weigerden te antwoor- den. Hierop, ontſtondt veel over- en weder- ſpraak. Eindelyk, vermaande de Raadsheer Martinus Gregorius de Remonſtranten tot ge-

(*i*) Hiſtor. Verh. *f.* 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115.
(*k*) Brandt III. *Deel*, *bl.* 233.

1619. gehoorzaamheid, alzo men hun, zeide hy, vryheid liet, tot voorſtellen en wederleggen. *Laat men ons dit toe*, vraagde Episkopius, *zo veel, als wy zelven zullen noodig agten*? „ Neen, hernam „ de Raadsheer, zo veel als de Sinode zal noo„ dig agten." Kort hierna, ſcheidde de Vergadering (*l*). Men hieldt, ſedert, eenige zittingen, waarin overlegd werdt, hoe men verder hadt te handelen met de Remonſtranten (*m*). Daarna, werden zy wederom geroepen. De Preſident zeide toen „ dat het gantſche ver„ ſchil de orde betrof. De Remonſtranten wil„ den eerſt hun gevoelen verklaaren, en de „ Sinode wilde, dat zy eerſt, op eenige vraa„ gen, antwoorden zouden:" waarop Episkopius hernam, *zo dit alleen 't verſchil is; men levere ons de vraagen; wy zullen 'er op antwoorden, en, 't gene wy meer te zeggen hebben, in ons antwoord, invoegen.* Veelen meenden, dat men 't toen gevonden hadt. Maar de Preſident weigerde, de vraagen over te geeven, beweerende, dat zulks, naar regte, niet gebruikelyk was. De Remonſtranten vertrokken zynde, vraagde de Preſident „ of men hen, ziende hunne „ hardnekkigheid, niet uit hunne ſchriften „ behoorde te oordeelen?" In de volgende zitting, deedt hy den zelfden voorſlag. Veelen onder de uitheemſchen meenden, dat men den Remonſtranten de vraagen behoorde te leveren, en hen, daarop, naar welgevallen, laaten antwoorden. Doch de meeſte inlandſchen begreepen 't anders. Ook ſtemden de Politiken, dat

(*l*) Sinod. Handel. *Seff.* XXXIX. — XLVI. *bl.* 196-253. Hiſt. Verhaal, *f.* 118 *enz.*

(*m*) HALES Brieven, *bl.* 140 *enz.*

dat men de Remonſtranten oordeelen zou, uit hunne ſchriften. 't Beſluit, hierop, door de Politiken, genomen, werdt hun, den elfden van Louwmaand, aangekondigd. Men gaf hun, voorts, nog eenige dagen tyd, om nog iets over het eerſte der vyf punten over te leveren, 't gene omtrent gereed was. Midlerwyl, handelden de Heeren Politiken, in 't byzonder, met de Remonſtranten. Doch zonder vrugt. De Remonſtranten booden aan „ op de vraagen, „ hun, door den Preſident, over de vyf punten, voorgeſteld, of nog voor te ſtellen, te „ zullen antwoorden: en hun antwoord, te gelyk met hunne verklaaring over ieder punt, „ ſchriftelyk, te zullen overleveren; midsmen „ hun toeliete, zulks, op zulk eene wyze, te „ doen, als zy, den negenentwintigſten van „ Wintermaand, begeerd hadden." Maar men vorderde „ dat zy, op de vraagen, by monde „ of geſchrifte, naar gelegenheid van zaaken, „ antwoorden zouden," zonder dat men repte van de wyze, te vooren, door hen voorgeſlaagen. En hierin konden de Remonſtranten niet bewilligen (n). Men ontboodt hun, den veertienden van Louwmaand, in de zevenenvyftigſte zitting der Sinode. Zy bemerkten ras, dat de uitheemſchen, oordeelende, dat zy te ſtyf ſtonden op de wyze der handelinge, hun nu tegen gevallen waren. Zy gaven de redenen van hun voorig beſluit, in geſchrifte, over: ook hunne Verklaaring over het eerſte der vyf Artikelen, met aanbieding van, op gelyken voet, te 1619.

Laatſte aanbieding der Remonſtranten.

Eiſch der Sinode.

(n) Synod. Hand. *Seſſ.* LIV. LV. *bl.* 258, 266. Hiſtor. Verh. *f.* 132 139.

1619. Remonſtranten te Rotterdam.

node, bezig was, en de Remonſtranten, eerſtdaags, de veroordeeling hunner Leere te gemoet zagen, vergaderden, te Rotterdam, op den vyfden van Lentemaand, tien Remonſtrantſche Predikanten en eenige Ouderlingen en Diakenen, om orde te ſtellen, op hunne zaaken. In deeze byeenkomſt, by veelen eene *Tegen-Sinode* genaamd, beſloot men, het houden van afgezonderde Godsdienſtige oefeningen, die, hier en daar, reeds aangevangen; doch geſtoord en verbooden waren (*s*), ernſtelyk, door te zetten, onaangezien de Plakaaten, daartegen gemaakt of nog te maaken Voorts werden, hier, op 't behaagen der andere Predikanten, Kerken en Kerkendienaaren van het Remonſtrantſch gevoelen, eenige regels ontworpen, waarnaar men zig, in 't byeenhouden, leeren en beſtieren der Gemeenten, zou hebben te gedraagen. Onder anderen, beſloot men een Vertoog te doen aan de algemeene Staaten en aan den Prinſe van Oranje, waarin men den onwettigen handel, dus ſprak men, der Sinode van Dordrecht voorhadt aan te wyzen (*t*). Doch de gedaagde Remonſtranten, te Dordrecht, een affchrift bekomen hebbende van 't gehandelde te Rotterdam, oordeelden zulk een vertoog, voor deezen tyd, ongeraaden (*u*). De Rotterdamſche Byeenkomſt, kort hierna, rugtbaar geworden, werdt zeer kwalyk genomen door de Overheid, en voor oproerig verklaard.

De oordeelen

In de Sinode, kwam men nu, eindelyk, tot het

(*s*) BRANDT II. *Deel, bl.* 941, 947.
(*t*) UYTENBOG. *bl.* 1152, 1159.
(*u*) BRANDT III. *Deel, bl.* 490.

het leezen der oordeelen over de vyf punten. De Engelſchen begeerden, dat dit, openlyk, geſchieden zou. Doch de Preſident Bogerman, niet dienſtig vindende, dat elk de verſchillende gedagten der Leden hoorde, drong door, dat men 't, met geſlooten' deuren, deedt (v). Men bevondt toen, dat alle de uitheemſchen en verſcheiden' inlandſchen, met Gomarus, die, na zyn vertrek van Leiden, Profeſſor te Groningen geworden, en, van daar, naar de Sinode gezonden was; verſchilden, over het onderwerp der Goddelyke Voorſchikking: waarvoor hy den menſch nam, eer dezelve gevallen was, en de anderen den zelfden menſch, na zynen val (w). Met dit leezen, werden eenige zittingen geſleeten (x). Daarna, ging men over, tot het ſtellen der Sinodaale *Kanons*, of Wetten, waartoe eenige Gemagtigden benoemd werden: tegen 't gevoelen van Bogerman, die dit werk gaarne alleen gedaan, en het, daarna, den Leden voorgelegd zou hebben; om 'er hun *placet* of *non placet*, goed- of afkeuring, met een enkel woord, op te hooren (y). Drie weeken werden 'er geſleeten, met het opſtellen der Kanons, die, daarna, in drie verſcheiden' zittingen, in Grasmaand, gelezen werden (z). Zy behelsden, voor eerſt, de vaſtſtelling der Leere, die voor regtzinnig gehouden werdt: en, ten anderen, de verwerping van 't gene men als dooling aanmerkte. Toen 1619. over de vyf punten worden, in de Sinode, gelezen.

las

(v) Balcanquals Briev. *bl.* 262 *en.*
(w) Balcanquals Briev. *bl.* 272.
(x) Sinod. Hand. *Seſſ.* CII--CXXV. *bl.* 326-332.
(y) Acta Synod. Deput. Helvet. *MSS.* Balcanquals Briev. *bl.* 309. *en* Aant. *bl.* 323.
(z) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 135.

1619. las men ook een ontwerp van afkeuring eeniger harde ſpreekwyzen. Alles werdt met genoegzaame eenſtemmigheid goedgevonden, en onderſchreeven (*a*). Voorts, kwam men tot het leezen van een Sinodaal vonnis tegen de Perſoonen der Remonſtranten: waaraan de meeſte uitheemſchen, en alle de inlandſchen hun zegel hingen. Doch de Politiken verklaarden, dat zy hunne toeſtemming, op dit vonnis, niet geeven konden; maar dat men 't, van de algemeene Staaten, afwagten moeſt. Ook werdt het vonnis, alleenlyk, door de twee Scriben of Schryvers, Damman en Feſtus, ondertekend, en door Heinſius, tot getuigenis van 't gene 'er geſchied was (*b*). Doch, na 't eindigen der Sinode, werdt het, door de algemeene Staaten volkomenlyk goedgekeurd en bekragtigd (*c*). Voorts, werden de Belydenis en Catechismus gelezen en goedgekeurd (*d*). Ook tradt men, tot het afdoen van eenige byzondere zaaken, die voor de Sinode gebragt waren. Makkovius, Profeſſor te Franiker, beſchuldigd, dat hy God tot eene oorzaak der zonde ſtelde, werdt van Ketterye zuiver geſchouwen (*e*): de Leer van Vorſtius, daarentegen, als onregtzinnig, veroordeeld, en hy onwaardig verklaard, om het ampt van Doktor en Profeſſor der Godgeleerdheid, in de Hervormde Kerke, te bekleeden: welk vonnis, daarna, door de algemeene Staaten, beveſtigd werdt (*f*). Ondertuſſchen, hadt de

Ook de Kanons der Leer, het Vonnis tegen de Remonſtranten, enz.

Makkovius vry-geſproken. Vorſtius veroordeeld.

(*a*) BALCANQUALS Aant. *bl.* 326.
(*b*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 164.
(*c*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 167.
(*d*) BALCANQUALS Aant. *bl.* 330 *enz.*
(*e*) Acta Synod. Deput. Helvet. *MSS.* BALCANQUALS Aant. *bl.* 350 *enz.* 367 *enz.*
(*f*) Synod. Hand. *Seſſ.* CLII. *bl.* 416.

de Sinode beſlooten, de Leeraars der Hervorm- 1619.
de Kerken te vermaanen, dat zy zig onthielden van ſpreekwyzen, die de paalen van den regten zin der Schriftuure te buiten gingen, en dertelen verſtanden regtvaardige oorzaak gaven, om de waare Leer te laſteren. Ook geſchiedde dit, federt (*g*). En hieldt men, hiermede, voldaan te hebben aan de begeerte van eenige uitheemſchen, die ſterk gedrongen hadden op de veroordeeling van eenige ſpreekwyzen, eertyds gebruikt, door Leeraars, die voor regtzinnig gehouden werden (*h*). Al het gemelde was afgehandeld, in honderdtweeënvyftig zittingen. Nu ſchoot het ſtuk der Kerkenordening nog over, welk men niet geraaden vondt, te verhandelen, in de tegenwoordigheid der uitheemſchen; waarom men beſloot, deezen hun afſcheid te geeven: 't welk zeer plegtiglyk geſchiedde. Vooraf, tradt de Sinode, in orde, op den negenden van Bloeimaand, uit de Doele, haare gewoonlyke Vergaderplaats, naar de groote Kerke, daar Bogerman eerſt een gebed, toen eene aanſpraak deedt aan 't volk, dat, in groote menigte, van alle kanten, was ſamengevloeid. De Sinodaale Kanons over de vyf punten en het vonnis van afzetting over de Remonſtrantſche Hoogleeraar en Predikanten werden, vervolgens, door de Scriben, Damman en Feſtus, openlyk, gelezen: ook het getuigenis der Politiken, waarby zy, alleenlyk, verklaarden, dat de Kanons beſlooten waren, en het vonnis geſteld, in de Sinode. Toen deedt

De uitheemſchen vertrekken uit de Sinode.

(*g*) *Zie* Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 163.
(*h*) Synod. Hand. *Seſſ.* CXXXII. *bl.* 333. Balcanq. Aantek. *bl.* 334.

1619. deedt Bogerman de dankzegging, en de Vergadering ſcheidde. Doch de Leden der Sinode kwamen, na den middag, in hunne gewoone Vergaderplaats, byeen, daar de honderdvierenvyftigſte zitting gehouden werdt. Hier deedt de Raadsheer Martinus Gregorius, Preſident der Politiken, na het gewoonlyk gebed, eerſt eene korte dankzegging aan Gode, en eene bede, om verderen byſtand, tot behoudenis der waarheid en herſtelling der vrede. Daarna, keerde hy zig tot de uitheemſchen, dezelven dankende, voor de hulpe, nu zes maanden lang, der Sinode beweezen. De Preſident Bogerman nam toen het woord, en deedt nog uitgebreider dankzegging aan de uitheemſchen, welken hy, vervolgens, hun afſchéid gaf, en behouden' reize wenſchte. De uitheemſchen namen toen ook, na elkanderen, hun afſcheid van de Sinode. Bogerman beſloot alles, met een gebed en dankzegging aan Gode. Hierna, ſtonden de Politiken eerſt op, groetende alle de uitheemſchen in rang, met het geeven van de regterhand. De Preſident, Aſſeſſoren, Scriben en alle de inlandſchen volgden dit voorbeeld. Eindelyk, ging men ter maaltyd, onder 't houden van welke, de ooren geſtreeld werden, met een bevallig muzyk van ſtemmen en ſnaarenſpel. Des anderendaags, werden de uitheemſchen, van wege de algemeene Staaten, beſchonken ieder met eenen gouden penning, ter waarde van honderdenvyftig guldens, hangende aan eenen keten van vyftig (*i*).

De

(*i*) Synod. Hand. *Seſſ.* CLIII. CLIV. *bl.* 418-437. Hiſt. Verh. *f.* 212-215.

De inlandſchen hielden, na 't vertrek der uitheemſchen, nog zesentwintig zittingen, voornaamlyk over 't ſtuk der Kerkenordenin-ge, en over eenige byzondere zaaken (*k*). Zy ontwierpen eene nieuwe Kerkenordening, op den voet van die des jaars 1586. Doch ze werdt niet goedgekeurd, by de byzondere Staaten (*l*). De laatſte zitting, zynde de honderdentagtigſte, werdt, den negenentwintigſten van Bloeimaand, gehouden. Men tradt toen, in orde, naar de groote Kerk, alwaar Lydius, wederom, de preeke deedt. De Wethouderſchap van Dordrecht, uit de Kerk, naar 't Raadhuis gegaan zynde, werdt, hier, door Bogerman en de Aſſeſſoren, bedankt voor de gunſt en beleefdheid aan de Sinode, in haare Stad, beweezen. De Sinode, daarna, in haare gewoone Vergaderplaats, zynde wedergekeerd, werdt bedankt, door de Gemagtigden der algemeene Staaten, die, op hunne beurt, door den Preſident Bogerman, bedankt werden. Ook bedankte deeze de gantſche Sinode: waarna hy de byeenkomſt met een gebed en dankzegging aan God beſloot. Men ſcheidde, met het toeſteeken van de regterhand der broederſchap, en met betuigingen van onderlinge eendragt en liefde, van elkanderen (*m*). En dit was 't beſluit deezer vermaarde Sinode: de koſten van welke, door ſommigen, op een millioen guldens, door anderen, nog hooger berekend zyn (*n*). Vier

1619. De Sinode ſcheidt.

(*k*) *Vide* Poſt Acta Synod. Nation. *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel, bl.* 416.

(*l*) *Zie* Bor Auth. Stukk. III. *Deel, bl.* 11 *enz.* en Groot-Plakaatb. III. *Deel, bl.* 464.

(*m*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 218.

(*n*) *Zie* Poſt Acta *Seſſ.* CLXXX. *in 't* Groot-Plakaatb. III. *Deel, bl.* 440. *en* Brandt III. *Deel, bl.* 661.

1619. Vier dagen na dat men den nitheemſchen hun afſcheid gegeven hadt, welker ſommigen, terſtond, naar den Haage reisden, om, zoze zeiden, iet vreemds te zien (*o*), geraakte de Advokaat Oldenbarneveld aan zyn deerlyk einde. Doch eer wy dit verhaalen, moeten wy den draad van 't verhaal der Regtspleeginge over hem en de andere gevangenen, wederom aanhegten, daar wy dien afgebroken hebben.

XX. De Fiskaal van Leeuwen doet eenig onderzoek, te Utrecht.

Op het einde des voorleeden jaars, maakten de Fiskaalen, met naame Pieter van Leeuwen, hun werk van het hooren en ondervraagen van verſcheiden' Perſoonen, die gemengd waren geweeſt in 't gene omtrent het ſtuk der Waardgelders, te Utrecht, was voorgevallen. Zuilestein, Nyenrode, van Berk, Koningsvry, de Goyer, Groveſtein, van Eck, Hoeflaken, en anderen werden, in Wintermaand, onder beëedigde belofte van 't gene men hun voorſtellen zou geheim te zullen houden, op verſcheiden' vraagſtukken, gehoord, en wy hebben, in 't voorgaande Boek, reeds gebruik gemaakt van 't gene zy, omtrent het gebeurde, te Utrecht, en in den Haage met de Utrechtſche Gemagtigden, beleeden. Van 't gene, waarop iet van belang kon te zeggen vallen, gaven zy Ledenberg de meeſte ſchuld. Ook ontkenden de meeſten niet, en ſommigen beveſtigden, rondelyk, dat hy, over de voornaamſte zaaken, met den Advokaat, plagt te raadpleegen (*p*). Doch van iet, dat naar handel met den vyand zweemde, beleedt niemant een woord, ten zynen

(*o*) Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 216.
(*p*) Interrog. *van* Suyleſteyn *Art.* V. *van* Coninexvry *Art.* V. *van* van Eck. *Art.* IX. *MSS.*

nen laſte, uitgenomen Berk, van wiens getuige- 1619.
nis wy, hierna, zullen ſpreeken. Uit deeze verſcheiden' verklaaringen, ondervraagde men, daarna, de gevangenen, in den Haage. Hogerbeets werdt, voor de vierde reize, gehoord, op den vyf- zes- en zevenentwintigſten van Louwmaand, over het gebeurde in den Haage, ten huize van Treſel; waaromtrent hy zig gedroeg aan de belydenis van de Groot; welke hy begeerde, dat, in regte, ook voor de zyne genomen werdt. Voorts, onderzogt men hem, over het gene, in Slagtmaand des jaars 1617, op de tyding, dat de Prins, veelligt, te Leiden ſtondt te komen, in deeze Stad, gehandeld ware, en wat men, aan de Steden Haarlem, Gouda en Woerden, geſchreeven hadt (q). Doch ik vind niet, wat hierop geantwoord werdt. De twee andere gevangenen werden niet gehoord, voor het aanſtellen der Regteren; waarop, in deeze maand, ernſtelyk, geraadpleegd werdt. Doch eer 't hiertoe kwame, vielen 'er nog eenige zaaken voor, die ons hier te melden ſtaan.

Hogerbeets wordt wederom gehoord.

De Koningen van Frankryk en van Groot-Britanje, die verſchillende inzigten hadden op 't ſtuk der gevangenen, deeden ook hunne gezanten, op verſchillende wyzen, werken, omtrent dezelven. Dudlei Karleton deedt, op den twaalfden van Louwmaand, een voorſtel ter algemeene Staatsvergaderinge, waarin hy kwalyk ſprak van de Groot; doch niets tot zyn nadeel wiſt te noemen, dan dat hy de vryheid der zeevaart en viſſcherye gedreeven hadt, waardoor zyne Majeſteit van Groot-Britanje,

De Gezanten van Frankryk en Engeland werken voor en tegen de gevangenen.

de

(q) R. Hogerbeets Gedenkſchr. by Brandt Rechtspl. bl. 47.

1619. *de grootſte Eiland-Vorſt, die 'er was*, zig gehoond rekende (*r*). De Franſche Gezanten deeden, daarentegen, op den drieëntwintigſten, een Voorſtel, waarin, zy den Staaten, tot het ſtellen van onzydige Regters, en tot voorzigtigheid en gemaatigdheid vermaanden (*s*).

XXI. Het Lid der Ridderſchap wordt met twee Heeren vermeerderd.

Maar terwyl men op 't ſtellen der Regteren raadpleegde, vondt de Prins dienſtig, het Lid der Ridderſchap, welk, reeds in Wynmaand laatſtleeden, met vyf Hollandſche Edelen, vermeerderd was, met nog twee Heeren te vermeerderen; die, beide buitengeboorenen zynde, eenigen tyd geleeden, *genaturaliſeerd* waren. Deezen waren Daniel de Hartaing, eigenaar, door koop, der Heerlykheid van Heemskerk, welke hy, met bewilliging der Staaten van Holland, in den jaare 1612, na zeker heerlyk goed in Henegouwen, hem toebehoord hebbende, *Marquette* vernoemd had (*t*); en François van Aarſens, Heere van Sommelsdyk (*u*). Zy hadden reeds verzogt, in 't Lid der Ridderſchap, te mogen beſchreeven worden, en de Prins, de Edelen, op den zeventienden van Louwmaand, by zig ontbooden hebbende, onderſteunde hun verzoek. Men verwierf tyd van beraad, tot 's anderendaags.

Omſtandig verhaal der handelingen.

De Vergadering beſtondt toen uit veertien Edelen. Zeven verſtonden, dat men Marquette beſchryven; zeven anderen, dat men 't nalaaten

(*r*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 43. GROTIUS Verantw. *Cap.* XIX. *bl.* 214.

(*s*) *Zie* de Propoſ. *in 't* Leven van Oldenbarneveld, *bl.* 279.

(*t*) *Vide* A. MATTHÆI Fund. Sacr. Ædium. *Fund.* XIII. *in* Anal. *Tom.* III. *p.* 498.

(*u*) Reſol. Holl. 19 *Octob.* 1618, *bl.* 308. GROTIUS Verantw. *Cap.* IX. *bl.* 103, 104.

FRANÇOIS VAN AARSENS,
Heer van Sommelsdyk,
Ambasadeur aan't Hof van Frankryk enz.

A. Schouman del. naar't Orig. van Mierevelt. J. Houbraken fec.

I. Tirion excudit.

ten zou. 't Verzoek van Sommelsdyk werdt, door agt, afgeslaagen; door zes, toegestaan. Men gaf 'er den Prinse kennis van, door *Andries de With*, Pensionaris van Dordrecht, wiens eigen *Verbaal* wy, hier, volgen. Zyne Doorlugtigheid antwoordde „ dat de gevoelens der „ Heeren Edelen, in de Vergadering van Hol„ land, eenen tyd lang, uitgeloopen waren op „ verandering van Godsdienst, en om hem ten „ Lande uit te dryven; dat zy, eerst, hunne „ stem hadden gegeven tot de Resolutie van „ den vierden van Oogstmaand des jaars 1617, „ daarna, tot den last, den Gemagtigden naar „ Utrecht medegegeven. Dat hy, hierin, moest „ voorzien: en schoon hy, by eene Acte der „ Staaten van Holland, gemagtigd was, om „ nog eenige verandering te doen, daar hy „ zulks zou goedvinden; dat hy't, nogtans, niet „ gaarne, in de Vergadering der Edelen, doen „ zou." De Heeren, die hier by waren, zig geraakt voelende, verschoonden zig, ten besten, en keerden toen naar de Vergadering te rug. Men deedt, op nieuws, omvraage. De Heer van Brederode verklaarde, schriftelyk, van meening te zyn, dat men den Prinse volkomen genoegen geeven moest, en Marquette en Sommelsdyk beide beschryven. De Heeren van Asperen, Noordwyk, Benthuizen, Wezenburg, Duivenvoorde en Wimmenum voegden zig met hem. Doch de Heeren van Mathenes, Obdam, Schagen, Warmond, Zwieten, Raaphorst en Kroonenburg hielden, zulks te stryden met hunnen eed, en met 's Lands en hunne Privilegien; waarom zy 't niet konden goedvinden. De stemmen bleeven dus steeken. De

1619. ling hierover.

With

1619. With deedt 'er verſlag van aan den Prinſe, en gaf hem, genoegzaam, te verſtaan, welke Edelen voor het beſchryven der twee Heeren geſtemd hadden. De Prins verklaarde, hierop, „ dat hy noodig vondt, de ſtemmen der Ede-„ len, in de Vergadering van Holland, vaſt „ en goed te ſtellen; dat zulks geſchieden „ moeſt, door vermeerdering van hun getal, of „ door uitzetting van eenigen: vraagende, wy-„ ders, welk van deeze twee middelen de With „ zou raaden te gebruiken?" Doch deeze beriep zig op zyne kleine bekwaamheid om in een ſtuk van zulk een gewigt te raaden: den Prinſe, midlerwyl, voorhoudende, welke redenen ſommige Edelen, tegen het beſchryven van Marquette en Sommelsdyk, hadden ingebragt, met naame tegen den laatſten; ook dat 'er eenige Steden niet toe ſcheenen te neigen. *Welke Steden*, vraagde de Prins? *ik weet dat veele Steden zulks goedvinden.* Doch de With noemde hem geene Steden. Voorts, begeerde zyne Doorlugtigheid, dat de With de Edelen, die zwaarigheid maakten, om de twee Heeren te beſchryven, nog eens ſpreeken zou. Doch hy trof niemant aan dan Mathenes en Obdam; alzo de anderen, Prins Henrik, dien dag, onthaald hebbende, beſchonken, of niet by huis waren. De twee gemelde Heeren verklaarden, „ dat zy getrouwe dienaars waren van het Land „ en van zyne Doorlugtigheid, voor wien zy „ goed en bloed veil hadden: doch zy konden „ hun geweeten en eed geen geweld aandoen. „ Zy hielden Marquette en Sommelsdyk voor „ eerlyke, vroome Heeren, die veel aan't Land „ verdiend hadden; doch konden, in hun ver-

„ zoek,

„ zoek, als ſtrydig met 's Lands geregtigheid, 1619.
„ niet bewilligen." Zy voegden 'er by, dat zy ook geene Vergadering op dit ſtuk beleggen konden; gelyk de With hun, uit 's Prinſen naam, verzogt hadt. De Prins moeſt zelf hiertoe komen, en deedt de Edelen, tegen 's anderendaags, zynde den negentienden van Louwmaand, in de Kamer der Staaten, byeen komen. Van daar, ontboodt hy hen by zig, en hieldt hun, in tegenwoordigheid van Graave Willem, voor „ hoe hy, tot ruſt en dienſt des „ Lands, de Magiſtraaten, in eenige Steden, „ veranderd hebbende, diergelyke verande„ring, onder de Edelen, ook wel noodig „ hieldt; doch, om minder misnoegen te gee„ven, gedagt hadt, zulks te konnen voorko„men, door het verſterken van hunne Ver„gadering, met de Heeren van Marquette „ en Sommelsdyk: waarom hy verzogt en be„geerde, dat zy deeze Heeren aanneemen „ zouden, onder ſchriftelyke verklaaring, dat „ hun zulks, voor het toekomende, niet tot „ nadeel zou ſtrekken: ook, datze 'er, terſtond, „ op beſlooten, terwyl hy in zyne Kamer gaan „ zou." Men deedt dan, wederom, omvraag. De With nam de ſtemmen op, die ik, in zyn Verbaal, genoegzaam woordelyk, op deeze wyze, vinde aangetekend. *Brederode* ſtemde „ on„ der Acte van non prejuditie en zonder conſe„quentie, beide de Heeren te admitteeren, tot „ contentement van zyne Excellentie:" *Mathenes* „ dat hy 't niet kon goedvinden; en, zo „ hy overſtemd werdt, proteſteerde van 't ge„ne aldaar geſchiedde: anders te willen bly„ven en zyn een trouw Vaſſal van 't Land en

„ Die-

1619. „ Dienaar van zyne Excellentie." *Obdam* verklaarde „ zyn goed en bloed te zyn tot dienst „ van zyne Excellentie; maar dat hy niet kon „ doen, tegen zynen eed en conscientie." *Duivenvoorde* „ dat den Heeren bekend waren de „ redenen, by zyne Excellentie geallegeerd, „ en dat hy zig conformeerde, met het avis „ van den Heere van Brederode:" *Wezenburg*, „ dewyl zyne Excellentie het zo ernstig begeerde, dat hy den Heer van Marquette zou „ admitteeren; maar alzo hem niet bleek van „ de qualiteit des Heeren van Sommelsdyk, „ verhoopte hy, dat zyne Excellentie zou goedvinden, dat hy dien niet kon admitteeren: „ ook om te ontgaan de offensie van de Majesteit van Frankryk, die gemiscontenteerd „ was, tegen den Heere van Sommelsdyk „ voornoemd." *Noordwyk* „ dat hy de twee „ Heeren zou admitteeren; dewyl het zyne „ Excellentie zo ernstig begeerde, onder Acte de non prejuditie." *Asperen* „ conformeerde zig met het avis van den Heere van Brederode." *Benthuizen* zeide „ dat hy in consideratie hadt gehad het verzoek van zyne „ Excellentie, en dat hy beide de Heeren zou „ admitteeren, onder Acte van non prejuditie." *Schagen* verklaarde „ dat, als het wezen moest, hy het dan zou aanzien." *Warmond* „ dat hy als nog niet kon verstaan, zulks „ in de magt van hun Edelen te zyn, en zig te „ conformeeren met het avis van den Heer „ van Obdam. *Zwieten* conformeerde zig met „ het avis van den Heer van Brederode, dewyl der Prinsen begeerten commandementen waren." *Wimmenum* verklaarde „ dat

„ hy

„ hy oorbaar en dienſtig voor het Land be- 1619.
„ vondt te zyn, dat de twee Heeren werden
„ geadmitteerd, en zig te conformeeren met
„ het avis van den Heer van Brederode."
Raaphorſt meende „ dat 'er Hollandſche Ede-
„ len genoeg in 't Land waren, om te mogen
„ beſchryven, en dat men geene vreemdelin-
„ gen behoorde te admitteeren." *Kroonenburg* verklaarde, ten laatſte „ dat hy 'er niet te-
„ gen kon zyn, als zyne Excellentie zulks be-
„ liefde: en, gedrongen zynde, om zig duide-
„ lyker te verklaaren, heeft hy de admiſſie,
„ hoewel ongaarne, toegeſtaan." Alle deeze ſtemmen werden, daarna, den Prinſe voorgelezen, en, by de meerderheid derzelven, beſlooten, dat de Heeren van Marquette en Sommelsdyk, onder de Ridderſchap en Edelen, zouden worden toegelaaten, ter begeerte van den Prinſe, en onder uitdrukkelyke verklaaring van niet in gevolge te zullen getrokken worden (*v*). De twee Heeren werden, hierop, in 't Lid der Edelen beſchreeven. De ſchriftelyke Verklaaring, of *Acte van non prejuditie* luidde, van woord tot woord, als volgt:

Alzo, volgens de oude Privilegien, Regten, Vryheden en loffelyke obſervantien deezer Landen, niemant toe en komt, noch' en competeert het recht, om onder de Ridderſchap en Edelen van Holland en Weſtvriesland beſchreeven te worden, dan alleen de geenen, die gebooren Hollanders zyn, van oude adelyke en Ridderlyke Hollandſche ſtammen, bezittende heerlyke of adelyke Stamgoederen in den zelven Lande, al- Acte van non prejuditie, wegens het toelaaten der twee Heeren in het Lid der Ridderſchap.

(*v*) Verbaal gehouden *by* ANDRIES DE WITH, Raadpenſ. van Dordrecht. *MS.*

1619. *alles, na oude coſtumen en herkomen; en midsdien wel en te regt geſuſtineert is, dat* Jonker Daniel de Hertaing, Heer van Marquette, Lieut. Gener. van de Cavallerie en Ritmeeſter, *zynde een Edelman uit Henegouwen, buiten Holland geboren, en* Heer François Aerſſens, Heer van Sommersdyk, *eertyds* Ambaſſadeur der Hoog-moog. Heeren Staaten Generaal by de Majeſteit van Vrankryk, *mede buiten Holland geboren zynde, tot den voorn. ſtaat, by hen lieden, verzogt, niet geadmitteerd konnen worden, zonder de bovengenoemde obſervantien te buiten te gaan. Nogtans, aanmerkende de ernſtige begeerte van Zyne doorlugtige Excellentie, den Prinſe van Oranje, zeer inſtantelyk begeerende, dat men de voorn. Heeren van Marquette en van Sommersdyk mede onder de Ridderſchap en Edelen zoude willen beſchryven, ende de Capaciteit van der beide voorn. Heeren Perſoonen, met vaſte toezegginge, 't zelve niet getrokken te zullen worden in eenige conſequentie;* zo is *'t, dat wy, Ridderſchappen en Edelen van den Lande voornoemd, nodig geagt hebben van dies Acte gemaakt te worden van Non prejuditie; by welke wy mede malkanderen, by adelyke trouwe, eer en vroomigheid, beloofd hebben en belooven, by deezen, voor ons, onze erven en nakomelingen, de voorn. oude Privilegien, Regten, Vryheden en loffelyke obſervantien, in alle toekomende tyden, voortaan, ſtrictelyk, te obſerveeren en doen obſerveeren, zonder dezelven meer te laaten infringeeren, directelyk of indirectelyk: welken volgende, wy ook hebben goedgevonden, te verzoeken zyn hooggemelde Vorſtelyke Doorlugtigheid, de voornoemde Acte mede gelieve te confirmeeren en tekenen, op dat zulks de Poſteriteit en alle anderen dienen moge* * ad perpetuam rei

* *ter altoosduurende gedagtenisſe van 't gebeurde.*

rei geſtæ memoriam. *In kenniſſe, deezen onder-* 1619.
tekend, op den 21 January 1619.

Den volgendendag, verſcheenen de twee Heeren, in de Vergadering van Holland. Men was, hier, toen bezig, met raadpleegen op het ſtuk der gevangenen, en het ſtellen van Regteren over dezelven. De Leden begreepen, eenpaariglyk, dat men de zaak voor de Vergadering der Staaten behoorde te brengen, of, ten minſte, zorg te draagen, dat de meeſte Regters, door Holland, geſteld werden. Doch de Hollandſche Gemagtigden tot het onderzoek der gevangenen vertoonden den Staaten, dat de zaak den anderen Geweſten zo wel als Holland betrof; waarom zy oordeelden, dat men de regtſpraak den algemeenen Staaten behoorde te laaten, zorgdraagende, nogtans, om zo veele Hollandſche Regters te ſtellen, dat het regt van Holland bewaard bleeve. Hiertoe neigden toen ook de meeſte Leden. Doch Leiden, Rotterdam en Schiedam verklaarden zig, op het afſtaan der regtſpraak, niet volkomen gelaſt. 't Is aanmerkelyk, dat de Heeren van Veenhuizen en van Sommelsdyk uit de Vergadering vertrokken, toen men, op den tweeentwintigſten, over 't ſtuk der gevangenen, begon te raadpleegen (*w*). De eerſte beſtondt den Advokaat te na. Wegens den tweeden, hadden de Huisvrouw en Kinderen des Advokaats den Staaten van Holland vertoond, of deeden 't, kort hierna „ dat hy den Advokaat „ en die van zynen huize, eenige jaaren her„ waards, een vyandlyk hert toegedraagen, en „ zulks,

XXII. Raadpleegingen op het aanſtellen van Regteren.

Veenhuizen en Sommelsdyk vertrekken uit de Vergadering.

(*w*) Reſol. Holl. 22, 23, 25, 27 *Jan.* 1619. *bl.* 5, 6, 9, 11.

1619. „ zulks, nog onlangs, met gedrukte boekjes, „ bekend gemaakt hadt; waarom zy begeerden, dat hy, nevens Muis en Pauw, die zy „ voor beſchuldigers en partyen des Advokaats hielden, zig zelven kenden en uit de „ Vergadering bleeven, terwyl de zaak des Advokaats overwoogen werdt." De Staaten ſtelden 't, hierop, ter beſcheidenheid van den Heere van Sommelsdyk, of hy blyven of vertrekken wilde. Maar Muis en Pauw werden, meendenze, ten onregte, verdagt gehouden (*x*). Wegens 't ſtellen van Regteren, werdt, eindelyk, op 't einde van Louwmaand, beſlooten, dat zy, in 't geheel, vierentwintig zouden zyn, twaalf uit Holland, en twee uit ieder der zes andere Geweſten (*y*). Doch Holland deedt, ter algemeene Staatsvergaderinge, verklaaren „ dat men haar, ſlegts voor deeze „ reize, regtſpraak over de gevangenen af- „ ſtondt, zullende zulks niet in gevolg mogen „ getrokken worden (*z*)." 't Liep, ondertuſſchen, nog aan tot diep in Sprokkelmaand, eer men de Regters ſtelde, en van Laſt- en Berigtſchrift voorzage. Men verkoos, tot deeze merkwaardige bediening, uit Gelderland, *Henrik van Eſſen*, Raad in den Hove aldaar, en *Nikolaas de Voogd*, Burgemeeſter van Arnhem; uit Holland, *Nikolaas Kromhout*, eerſten voorzittenden Raad in den Hove, *Adriaan Junius*, *Pieter Kouwenhoven van Belois* (5) en *Henrik Roſa*, Raa-

Naamen der vierentwintig Regteren.

(*x*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 41.
(*y*) Reſol. Holl. 30, 31 *Januar.* 1619. *bl.* 13, 15.
(*z*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XV. *bl.* 150.

(5) De Raadsheer Kouwenhoven, de Groot in den graad van Agter-Zuſters-Kinderen beſtaande, verzogt verſchoond

Raaden in den zelfden Hove, *Adriaan van Zwieten*, Heer van Zwieten, Baljuw en Dykgraaf van Rynland, *Hugo Muis van Holy*, Schout van Dordrecht, Baljuw en Dykgraaf der Landen van Stryen, *Arend Meinardszoon*, Burgemeester van Haarlem, *Gerard Beukelszoon van Zanten* en *Jakob van Broekhoven*, Gekommitteerde Raaden van Holland, *Reinier Pauw*, Burgemeester van Amsterdam, *Pieter Janszoon Schagen*, Vroedschap van Alkmaar, en *Albrecht Bruinink*, Sekretaris der Stad Enkhuizen: uit Zeeland, *Adriaan Manmaaker*, Ridder, en vertoonende, van wege den Prinse van Oranje, den eersten Edele, in Zeeland, en *Jakob Schotte*, Burgemeester van Middelburg, en Afgevaardigde ter algemeene Staatsvergaderinge: uit het Stigt, *Adriaan Ploos*, Raad in den Hove van Utrecht en Afgevaardigde ter algemeene Staatsvergaderinge, en *Anselmus Salmius*, Raad en Pensionaris der Stad Utrecht: uit Friesland, *Johan van den Sande*, Raad in den Hove aldaar, en *Rink Aitsma*, Afgevaardigde ter algemeene Staatsvergaderinge en Burgemeester van Leeuwaarden: uit Overyssel, *Volkert Sloot* tot Vollenhove, en *Johan van Hemert*, Burgemeester van Deventer, beide Afgevaardigdenter Vergadering hunner Hoog-Mogendheden: en uit Groningen en de Ommelanden, *Goossen Schaffer*, Raadsheer der Stad Groningen, en *Schato Gokkinga*, Raad en Syndicus der Ommelanden, ook beide 1619.

schoond te worden van over zyne zaak, als Regter, te zitten; doch het Hof verstondt, dat hiertoe geene genoegzaame reden was, te minder, om dat hy, by partye, niet gewraakt werdt. Zie *Decis. en Resol. van den Hove van Holland* gedrukt 1751. *N.* 138. *bl.* 78.

1619. de Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergaderinge. De algemeene Staaten, van welken de Regters hunnen laſt ontvingen, verleenden hun ook gezegelde Brieven, waarby men beloofde, hen te dekken, voor alle ſchade, die hun of den hunnen, t'eenigen tyde, ter oorzaake van het voltrekken van hunnen laſt, zou mogen overkomen. Ook verbonden zy zig, by eede, om niets te openbaaren van 't gene voor hunne Regtbank omgaan zou (*a*). By ziekte, afſterven, of ander wettelyk belet van eenen of eenigen der Regteren, hadden de anderen voort te vaaren, en, by meerderheid van ſtemmen, te beſluiten. Hunne Sententien zoudenze doen uitvoeren, door Amptenaars der algemeene Staaten (*b*). Voorts ſtrekte hun laſt zig niet ſlegts, om regt te doen over Oldenbarneveld, Hogerbeets, de Groot en 't Lyk van Ledenberg; maar ook over Adolf van de Waal, Heer van Moersbergen, die, in Louwmaand, door eenige Ruiters, in het Stigt van Munſter, en dus buiten der Staaten gebied, betrapt, en eerſt naar Zutfen, en, van daar, onder een ſterk geleide, naar den Haage gebragt was (*c*), alwaar hem de Gemagtigden en de drie Fiskaalen, drie weeken agteteen, byna dagelyks, ondervraagd hadden (*d*). Doch na 't ſtellen der Regteren, werden hy en de andere gevangenen alleen voor hun gehoord.

Hun Laſt.

Moersbergen wordt gevangen.

Hogerbeets wordt, Hogerbeets verſcheen, de eerſte, voor deeze nieuwe Regtbank, op den laatſten van Sprokkel-

(*a*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XVI. *bl.* 158.
(*b*) *Zie* de Commiſſie *by* UYTENBOG. *bl.* 1196.
(*c*) BAUDART. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 6.
(*d*) Reſol. Holl. 4 *Febr.* 1619. *bl.* 20. Brief van Moersbergen van 14 *Maart* O. S. *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 81.

kelmaand. Ook werdt hy, voor dezelve, onder- 1619.
vraagd, op den eerſten en vyfden van Lente- door de
maand, meeſt op het aanneemen en onderhou- Regters,
den der Waardgelderen. Hieromtrent beleedt ver-
hy „ dat zy, te Leiden, geligt waren, om be- hoord.
„ roerte te beletten, en wel voor zyne aan-
„ komſt aldaar." Waarop Broekhoven zeide, *Was dit zo; dan hadt menze, grootelyks, misbruikt, in 't bezetten van zyn huis, tot tweemaalen toe.* Voorts beweerde Hogerbeets „ dat Leiden en de an-
„ dere Steden geoordeeld hadden, dat haar zo
„ wel vryſtondt, de aangenomen' Waardgel-
„ ders te betaalen uit de * middelen van Hol- * *Contri-*
„ land, als Amſterdam en de andere Steden *butien.*
„ van 't Noorderkwartier de hunnen daar uit
„ betaalden." Doch Pauw merkte hiertegen aan, dat Amſterdam zulks deedt, uit kragte der † Voldoeninge (*e*): 't welk Hogerbeets zei- † *Satis-*
de, ligtelyk, te konnen wederlegd worden (*f*). *factie.*
My is niet gebleeken, dat men hem, na deezen, verder ondervraagd heeft.

Op den vyfden van Lentemaand, werdt de Groot voor de Regters ontbooden. Doch eenigen tyd te vooren, was Manmaaker hem komen bezoeken, en hadt hem, door verſcheiden' bedekte redenen, getragt te beweegen, om vergiffenis te begeeren, waarnaar de Groot niet luiſteren wilde. Manmaaker was toen wederom gevallen, op 't ſtuk van Prinſe Henrik, zeggende, onder anderen, *dat hy buiten* § *geloove was by zyne Doorlugtigheid, en by de Geweſten; en dat men bevondt, dat Maurier, Meegang en Uiten-* Geſprek tuſſchen Manmaaker en de Groot.

§ *Credyt.*

(*e*) *Zie* VII. *Deel*, *bl.* 371.
(*f*) R. Hogerbeets Gedenkſchr. *by* Brandt Rechtspl. *bl.* 55.

1619. *tenbogaard veel kwaads in de zaak gedaan hadden:*" Voorts begeerde hy te verſtaan, *wat de gevangen hier van wiſt.* De Groot antwoordde „ dat „ hy met Meegang nimmer woorden gewis„ ſeld hadt, en met Uitenbogaard niet over „ deeze ſtoffe, en dat Maurier, in 't byzonder, „ niet anders dan in 't openbaar, geſproken „ hadt, raadende, naamlyk, tot bylegging der „ geſchillen." Ook verklaarde hy hem, by deeze gelegenheid, de overleggingen van eenigen, om Prins Henrik in 't Lid der Edelen te beſchryven, waarvan wy, boven (*g*), gewaagd hebben. Doch dit geſprek was het laatſte, welk de Groot, met iemant uit de algemeene Staaten, in 't byzonder, hieldt. Voor de Regters verſcheenen, maakte hy verſcheiden' aanmerkingen op derzelver wettelykheid, onder anderen zeggende „ dat eenigen belang hadden „ by de zaaken, welken zy oordeelen zouden; „ als hebbende, te vooren, verſtaan, dat men „ de Waardgelders moeſt afdanken, tegen den „ wil der Staaten van Utrecht: ook, dat eenigen der Regteren hem en anderen [met de „ paleye] gedreigd hadden." Op het eerſte antwoordde Duik „ dat hy, dus redeneerende, „ de meeſte Regters verdagt ſcheen te willen „ maaken;" op het tweede „ dat dreigen minder was dan Waardgelders." 't Voornaamſte, waarover hy, wyders, gehoord werdt, kwam hierop uit. Men vraagde, *of de Advokaat hem niet gezeid hadt, dat de Prins naar de Souverainiteit ſtondt, en dat men zulks behoorde te beletten?* Waarop de Groot antwoordde „ dat de „ Ad-

De Groot komt voor de Regters.

(*g*) *Bl.* 243.

„ Advokaat hem te kennen gegeven hadt, be- 1619.
„ denking te hebben, of, onder de burgerlyke
„ beweegingen, ook iet zulks ſchuilen mogt,
„ daarby voegende, dat alle veranderingen, by
„ wege van oproer, gevaarlyk waren, zonder
„ iet meer." Men hernam te vraagen, *of hy zelf aan niemant ooit gezeid hadt, dat zyne Doorlugtigheid ſtondt naar de Souverainiteit?* 't Antwoord was „ Neen; ſchoon hy veelligt aan ee-
„ nige vertrouwde Perſoonen wel verhaald
„ hadt, dat hy vreesde, voor eenige verande-
„ ring uit oproer, zonder iet vaſt te ſtellen.
„ Voorts hadt hy van den Prinſe altoos ge-
„ ſproken met behoorlyken eerbied, gelyk zy-
„ ne hoedaanigheden en verdienſten vereiſch-
„ ten." Wyders, beleedt de Groot, op verſcheiden vraagen „ dat de Advokaat hem nim-
„ mer geſproken hadt van eenen aanſlag op
„ Woerden, ſchoon hy, uit ſommigen, ver-
„ ſtaan hadt, dat die van Leiden wenſchten,
„ dat Woerden, door eenige vertrouwde ven-
„ dels, mogt verzekerd worden. Dat hy niet
„ wiſt van eenige Vergaderingen ten huize
„ van van der Myle; ſchoon hy 'er, ſomtyds,
„ geweeſt was, en 'er Briemen, Bieſeman,
„ Baſius, de Haan, Hogerbeets of Uitenbo-
„ gaard aangetroffen hadt; doch dan waren
„ 'er alleen gemeene geſprekken gevallen.
„ Dat Oldenbarneveld hem nimmer geſproken
„ hadt over de bekwaamſte middelen, om een
„ einde van den oorlog te vinden; en gantſch
„ niet, van zig onder Spanje en't Huis van Oos-
„ tenryk te begeeven; ook niet van zyn voor-
„ neemen om de Kerkelyke geſchillen te rek-
„ ken, en, daardoor, de verlenging van 't Be-

1619. „ ſtand te beter door te dringen (*b*)." Dit was 't voornaamſte, welk, ten deezen tyde, voorviel. De Groot, ſedert, verſcheiden' reizen hebbende aangehouden, om op nieuws gehoord te worden, verſcheen, andermaal, voor de Regters, op den zeſtienden van Grasmaand. Hy deedt hun toen eene wydluftige Verklaaring zyner inzigten, op de zaaken, waarover geſchil viel, en verzogt zulks ſchriftelyk te mogen doen; waartoe hem vyf uuren tyds en een blad of vel papiers vergund werdt (*i*). Wyders, beleedt hy, op eenige vraagen „ de Brie„ ven ontworpen te hebben, die men, op 't „ ſtuk der Sinode, aan den Koning en aan de „ Kerken van Frankryk wilde ſchryven; ook, „ dat men, te Rotterdam, nooit voorgehad „ hadt, den Godsdienſt te verdrukken, door „ middel van de ſoldaaten; maar alleen, de „ verdraagzaamheid te bevorderen en de Ker„ ken en Wethouders te beſchermen; en dat „ die van Rotterdam, in 't begin, genegen ge„ weeſt waren tot eene Sinode, uit een gelyk „ getal van Remonſtranten en Contraremon„ ſtranten beſtaande. Doch dat hy hen bewoo„ gen hadt, om toe te laaten, dat de verkie„ zing geſchiedde door de Klaſſen; mids de „ Staaten van Holland, daarby, eenige vreed„ zaame Predikanten voegden (*k*)." En deeze was de laatſte reize, dat men de Groot ondervraagde. Hy hadt zig, in de gevangenis, meeſt bezig gehouden met het opſtellen eeniger Schrif-

Hy wordt andermaal gehoord.

(*b*) Memor. van H. DE GROOT *by* K. BRANDT *in zyn* Lev. *bl.* 175-179.

(*i*) *Zie* deeze Deductie *by* K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 181 *enz.*

(*k*) Memor. van H. DE GROOT *in zyn* Lev. *bl.* 179, 180.

Schriften en Gedigten, die, naderhand, het licht zagen (*l*). 1619.

XXIII. Ondervraaging van Oldenbarneveld voor de Regters.

De Regters begonden den Advokaat te onderzoeken, op den zevenden van Lentemaand. Hy hieldt zig, eer hy antwoordde, wel drie dagen bezig, met het betwiſten van de wettigheid der Regteren. Daarna, vraagde men hem, „ naar zeker ſchryvens aan die van Leiden „ en Utrecht, in Wynmaand des jaars 1617, „ wanneer men meende, dat de Prins derwaards komen zou (*m*): midsgaders, naar het „ oogmerk der byeenkomſt by van der Myle," waarover men de Groot ook ondervraagd hadt. Van 't ſchryven naar Leiden, welk aan van der Myle, toen aldaar zynde, geſchied was, beleedt hy niets, dan dat hy derwaards hadt gezonden, om op de beweegingen des volks te doen waaken. Van 't andere, verklaarde hy geen geheugenis te hebben. Voorts, gevraagd zynde, of van der Myle, op zyne reize naar Frankryk, in den jaare 1614, den Marquis d'Ancre der Landen magt tegen de Prinſen en die van den Hervormden Godsdienſt niet aangebooden hadt, antwoordde hy, dat zyn laſt, aan den Koning, aan de Koninginne Moeder, en aan de Heeren alleen *complimenten* inhieldt. Ook verklaarde hy te gedenken van zeker Berigt voor den Koning van Groot-Britanje, gezonden aan Karon, om zyne Majeſteit, naar waarheid, te onderregten en deszelfs gunſt te verzoeken. Uit zyne Brieven aan Karon, trok men veel tot zyne bezwaarnis: ook werdt hy, gelyk hy zelf ſchreef, ge-

(*l*) Brandt Rechtspl. *bl.* 79.
(*m*) *Zie* hier voor, *bl.* 183, 207.

1619. gekweld, uit zekere verklaaringen, in zyn nadeel gedaan, door den Griffier Aarſens en door Nikolaas van Berk, Burgemeeſter van Utrecht (*n*). 't Zal hier, derhalve, te pas komen, den Leezer te onderregten van 't gene my, omtrent deeze Verklaaringen, waarvan, myns weetens, nog niets het licht gezien heeft, uit oude Papieren, gebleeken is.

XXIV. Verklaaring van den Griffier Aarſens en van den Burgemeeſter van Berk, in zyn nadeel.

Ik heb in handen een oud Afſchrift eener Verklaaringe van den Griffier Aarſens, zonder dagtekening, en, naar 't ſchynt, niet voltrokken. Hierin, verhaalt de Griffier, eerſt, het voorval, welk hy, in den jaare 1607, met Pater Neyen gehad hadt, en welk, van ons, op zyne plaats (*o*), te boek geſteld is. Voorts, voegt hy 'er by „ dat hy van dit voorval, toen, „ aan den Advokaat kennis gegeven, en dat „ deeze hem gezeid hadt, dat hy 't zeggen „ moeſt aan Hogerbeets, Uitenbogaard, Bruinink en Kromhout. Dat hy dit egter niet „ hadt gedaan. Dat Krauwels hem gezeid hadt, „ dat Neyen, behalve het Handſchrift, hem „ overhandigd, nog een ander van honderd- „ duizend Dukaaten hadt, welk hy meende, „ aan een' Perſoon van meerder *aanzien dan „ hy was te moeten aangebooden zyn, zonder „ dat hy egter wiſt, dat zulks geſchied, of dat „ het Handſchrift aangenomen was. Dat Krauwels hem ook verklaard hadt, verwonderd „ te zyn, dat eenigen der voornaamſten uit de „ Regeeringe, zelfs oude en † egte Geuzen, „ zig zo lieten misleiden, dat zy zulke geſchenken ontvingen; hem noemende twee, „ die

*Credyt.

† *authentique.*

(*n*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 20, 21.
(*o*) IX. *Deel*, *bl.* 271.

„ die zulks gedaan hadden, te weeten *Beeren-* 1619.
„ *ſtein*, Burgemeeſter te Delft, en Ruikhaver,
„ Burgemeeſter te Haarlem: dat de eerſte een'
„ koſtbaaren diamant ontvangen hadt, zonder
„ dat hy wiſt, wat de andere hadt ontvangen;
„ maar de diamant was gekogt van eenen *Duar-*
„ *te Fernando*, Juwelier. Dat hy, Aarſens, dit
„ den Advokaat te kennen gegeven hadt, die
„ daarop hadt gezeid, *zwygt daar van ſtil; ik*
„ *zal het zelf eens onderzoeken.* Dat hy, ettelyke
„ dagen daarna, den Advokaat, deswege, we-
„ derom hadt aangeſproken, die hem zeide,
„ *dat hy 'er naar gevraagd hadt, en dat 'er iet aan*
„ *was* (*p*)." Tot hiertoe gaat myn Affchrift van deeze Verklaaring. Wat Burgemeeſter van Berk betreft; deeze hadt, op den agtentwintigſten van Herfſtmaand ouden ſtyl des voorleeden jaars, ook eene Verklaaring gegeven waarvan ik geen Affchrift heb konnen magtig worden. Doch op den eenentwintigſten van Wintermaand, werdt hy, wegens deeze Verklaaring, onder eede, op zekere vraagen, gehoord, die my, nevens de antwoorden, ter hand gekomen zyn. Hy erkende, toen „ dat
„ de Verklaaring, zo als zy lag, waaragtig was:
„ in 't byzonder, dat de Advokaat hem gezeid
„ hadt, dat het verſchil over den Godsdienſt
„ zo groot niet was, of 't kon ligtelyk bygelegd worden, hem, daarbenevens, vraagende, *of 't niet beter ware, dat wy ons wederom*
„ *begaven onder den Koning van Spanje*? ook, 't
„ gene verhaald ſtondt, op de handelingen van
„ den zelfden Koning, in Portugal, jegens hen,
„ die

(*p*) Depoſitie van den Greffier Aerſſens *MS.*

1619. „ die hem tot dit Ryk hadden helpen bren-
„ gen. Doch den tyd, jaar en maand, wan-
„ neer de Advokaat dus tot hem geſproken
„ hadt, wiſt hy niet naauwkeuriglyk te noe-
„ men. Alleenlyk bragt hy zig te binnen, dat
„ het geſchied was, toen de Advokaat nog in
„ de Spuijſtraat in den Haage woonde (6), en
„ dat, hy ingelaaten zynde in de zaale ter zy-
„ de het voorhuis, de Advokaat hem, langs
„ een klein trapje, gebragt hadt tot in zyn
„ Comptoir. Voorts, waren hem, Berk, van
„ wege den Koning van Spanje of Aartsher-
„ togen, geene aanbiedingen gedaan, dan 't
„ gene hem wedervaaren was van den voor-
„ noemden Advokaat, uitgedrukt in de ge-
„ melde Verklaaringe. Ook hadt de Advo-
„ kaat, ſedert dit geſprek, hem, nimmer, we-
„ derom, over diergelyke zaaken, geſproken
„ (q)." Meer is my van Berks Verklaaringe ten laſte des Advokaats niet voorgekomen.

Wat Berk tegen Uitenbogaard verklaard hadt.

Doch op den zelfden eenentwintigſten van Wintermaand, verklaarde hy ook „ dat Uitenbogaard, omtrent drie jaaren geleeden, „ tegen hem gezeid hadt, dat men 't met Spanje al eens was; dat men niet meer oorloogen zou; dat men wel zag, hoe 't in 't Land „ van Kleeve toeging; dat ons volk en de „ vyand elkanderen verſtonden; en den buit „ deelden; dat Gelderland al verdraagen was: „ ook

(q) Interrogat. van N. van Berck, *Art.* I. II. III. IV. *MS.*

(6) Dit moet al eenige jaaren geleeden geweeſt zyn, alzo men vindt, dat de Advokaat, in de Lente des jaars 1611, het Huis van Aremberg gekogt heeft: 't welk hy, ſedert, bewoonde. *Reſol. Holl.* 9 April 1611, *bl.* 58.

„ ook Overyſſel: dat de poorten aldaar zou- 1619.
„ den open ſtaan, als 'er de vyand voorkwam;
„ dat hy, Berk, wel zien kon, hoe 't, hier in
„ de Stad [Utrecht], geſteld was; dat men
„ den vyand, als hy kwam, hier ook niet we-
„ derſtaan zou; dat elk bedieningen zogt, om
„ eigen voordeel; dat de voornaamſten, die
„ te Nagtmaal gingen, zig de eerſten omkee-
„ ren zouden, als de vyand kwam, om in hun-
„ ne ampten te mogen blyven; dat men, te-
„ genwoordig, eene andere wyze van leeven
„ moeſt houden, dan men plagt, en zien, hoe
„ 't rondsomme toeging, en op zyn eigen be-
„ lang agt geeven (r)." Doch Uitenbogaard heeft, in eenen Brief aan den Prinſe, in Wynmaand des voorleeden jaars geſchreeven, ontkend, op zulk eene wyze, geſproken te hebben, of 'er eenen goeden zin aan gegeven (s). Ook gewaagt hy, in dien Brief, van zekere aanbiedingen, welken hy aan Berk, zo deeze te vooren gezeid hadt, van wege de Spaanſchen, gedaan zou hebben. Doch op deeze beſchuldiging verdedigt hy zig dus. *'t Geen Berck ſeydt van 't gunt ick hem ſoude hebben gepreſenteert, is louter verſiert. Hy raeskalt, daer is in 't minſte niet aen, niet het minſte.* Alleenlyk, verhaalt hy, „ dat, ter gelegenheid van de geſchenken, „ die de Staatſche Gemagtigden op de handeling van 't Beſtand, met kenniſſe der hooge „ Overheid, van de Aartshertogen ontvingen, „ eenig geſchil gereezen was, tuſſchen den „ Heere Reneſſe van der Aa, die laatſt, en den „ Heere Berk, die eerſt in de handeling ge- „ bruikt

Onderzoek, op de geloofwaardigheid van Berks Verklaaringe.

(r) Interrog. van N. van Berck. *Art.* V. *MS.*
(s) *Zie* den Brief *in zyn* Leven *Cap.* XI. *bl.* 188, 191.

1619. „ bruikt was, en die beide oordeelden, dat
„ hun dit geſchenk geheel toekwam: dat men
„ zig, daarna, van Uitenbogaard bediend hadt
„ om den twiſt, hieruit, voornaamlyk, ont-
„ ſtaan, te bemiddelen, en dat het wel zyn
„ kon, dat hy Berk, ter deezer gelegenheid,
„ hadt aangeraaden, zig met de helft van het
„ gemelde geſchenk te laaten vergenoegen."
En, vervolgt hy, *indien dit is; och Godt! wat boosheyt ware dat van dien menſch, den onnoſelen, die poochde ſyne begeerlickheyt te bevredelen, over een preſent der Spanjaerden, om 't welck in zyne handen te krygen, hy ſelve gingh queſtie moveren tegen andere, nu, na 't verloop van negen jaren, te gaen beſwaren, als of hy die gheen ware, die hem eenigh preſent of gelt van 's vyants wegen hadde aangeboden* (*t*). Ook heeft hy niet verzuimd, op eene andere plaats, aan te merken, dat Berk, op den eenentwintigſten van Wintermaand, verklaard heeft, dat hem van niemant eenige aanbiedingen, uit naam der Spaanſchen, gedaan waren, buiten 't gene hem van den Advokaat wedervaaren was (*u*). Waaruit, ten minſte bleek, hoe weinig ſtaats 'er te maaken ware op 't gene hy, te vooren, van Uitenbogaards aanbiedingen verhaald hadt. Veelligt, is 'er ook uit af te neemen, wat men van zyne Verklaaring, wegens de aanbiedingen des Advokaats, te houden hebbe. Uit alles, kan men zien, tot welke foort van ondervraagingen des Advokaats, de Verklaaringen van Aarſens en Berk gelegenheid gegeven hebben.

In

(*t*) *Zie den* gemelden Brief *bl.* 192, 193.
(*u*) Uytenbog. Leven en Verantw. *Cap.* XIII. *bl.* 253.

In Grasmaand, werdt de Advokaat, weder- 1619.
om, verſcheiden' dagen, ſomtyds twee en XXV.
drie reizen 's daags, gehoord. Hy weigerde De Ad-
toen, andermaal, de Regters te erkennen, en vokaat
beriep zig op de byzondere Geweſten; welker wordt
Afgevaardigden ter algemeene Staatsvergade- lang ag-
ringe alleenlyk de Regters geſteld hadden. tereen
Doch ziende, dat hy, hiermede, niet vorder- gehoord
de, beſloot hy, behoudens zyn regt, te ant- voor de
woorden, en beleedt toen „ een geſchenk van Regters.
„ den Koning van Frankryk ontvangen te heb- Zyne be-
„ ben, ter waarde van twintigduizend guldens, lydenis.
„ in gevolge van eene belofte, hem, in den
„ jaare 1598, gedaan. Ook hadt hy van eeni-
„ ge Heeren, wegens gedaane dienſten, ge-
„ ſchenken genooten. Van anderen hadt hyze
„ geweigerd. Maar van de Spaanſche zyde,
„ hadt hy niets getrokken: ook niemant an-
„ ders, met zyne kennis. Het zeggen van Aar-
„ ſens of Berk, van woorden, over twaalf jaa-
„ ren, geſproken, kon, dagt hy, niet ten zy-
„ nen laſte komen. Hadden zy gedagt, dat
„ daaraan der Landen dienſt gelegen was, zy
„ zoudenze geene twaalf jaaren hebben mo-
„ gen verzwygen. Op de overdragt der Sou-
„ verainiteit aan den Koning van Frankryk,
„ hadt hy, nimmer, met iemant, 't zy met den
„ Hertoge van Sully of met Buzanval, iet ge-
„ handeld. Dat zyne Doorlugtigheid naar de
„ Souverainiteit of naar meerder gezag ſtondt,
„ hadt hy gevreesd. Zo egter de Prins, zo wel
„ als zyne Raaden, zig, deswege, aan hem
„ hadt willen verklaaren, en, na 't hooren
„ zyner bedenkingen daartegen, de opening
„ hadt goedgevonden, zou hy die, met gene-

1619. „ genheid, gedaan hebben. Nu hadt hy 'er
„ ſlegts in 't byzonder van geſproken, en ge-
„ regelde handeling over zulk een gewigtig
„ punt goedgevonden; doch een ſchrik gehad,
„ voor oproer en verwarring. Hy hadt, uit de
„ ſchotſchriften, eenige jaaren herwaards ge-
„ ſtrooid, en uit eenige daadelykheden, vree-
„ ze geſchept, dat men verandering van Re-
„ geeringe zogt, door oproer; en daarvan, nu
„ drie of vier jaaren geleeden, opening ge-
„ daan in de Vergadering van Holland: ook
„ hadt hy 'er den Prinſe, vrymoediglyk, over
„ geſproken, hem zeggende, dat 'er gerugten
„ liepen, dat de Contraremonſtranten niet te
„ vrede zouden zyn, of zyne Doorlugtigheid
„ moeſt Graaf van Holland wezen, en dat
„ hem, van goederhand, gezeid was, dat ze-
„ ker Burgemeeſter van eene goede Stad (7)
„ geoordeeld hadt, dat het aan den Advokaat
„ ſtondt, zulks voor te ſlaan; hoewel deeze
„ Burgemeeſter, daarover, op zyn verzoek,
„ geſproken zynde, verklaard hadt, zulks een
„ misverſtand te wezen. 't Zelfde hadt hy ook
„ aan Graave Willem voorgehouden. In zyne
„ Brieven aan Karon, die, met een bedroefd
„ gemoed, geſchreeven waren, en hierom,
„ meende hy, verſchooning verdienden, hadt
„ hy gezien op zulke Kerkelyken, Puriteinen
„ en vreemdelingen, die der Overheid 't ge-
„ zag in Kerkelyke zaaken onttrekken wilden.
„ De Reſolutien tot vrede en verdraagzaam-
„ heid

(7) Hiermede wordt, denk ik, Reinier Pauw, Burgemeeſter van Amſterdam, gemeend. Zie Uytenbogaerts *Leven en Verantw.* Cap. X. bl. 155, 156, 157, 158.

„ heid hadt hy bevorderd, met een goed oog- 1619.
„ merk, oordeelende hy de geſchillen niet
„ van zulk een gewigt, dat 'er de vrede der
„ Kerke om behoorde geſtoord te worden: en
„ te minder, om dat, by 't aanneemen der wa-
„ penen, niet ſlegts vryheid van geweeten;
„ maar ook oefening van verſcheiden' Gods-
„ dienſt was toegeſtaan; hebbende de Luther-
„ ſchen en alle ſoorten van Doopsgezinden,
„ by goede kenniſſe, hunnen Godsdienſt, van
„ 't begin des oorlogs, geoefend. De verklaa-
„ ring der drie Geweſten, Holland, Utrecht
„ en Overyſſel, tegen de Sinode hadt hy op-
„ gegeven, de Groot geſchreeven, tot bewaa-
„ ring van het regt der Geweſten. Holland en
„ Utrecht hadden ook, beweerde hy, regt,
„ om Waardgelders, ter hunner verzekering,
„ aan te neemen, en mogten dezelven, niet
„ buiten hunne bewilliging, worden afge-
„ dankt. Hy hadt ook aan eenige Kolonellen
„ gezeid, dat zy vooral aan de Staaten, hunne
„ betaalsheeren, en aan de Staaten en Wet-
„ houders der Steden, daar zy lagen, gehouw
„ en getrouw zyn moeſten, volgens hunnen
„ eed, in zaaken, de hoogheid en wetten der
„ byzondere Geweſten, en niet de algemeene
„ Staaten betreffende." Dit was 't voornaam-
ſte, welk de Advokaat, zo ver men weet, in
deeze ondervraagingen, beleeden heeft. Men
vindt, wyders, dat hem nog eenige vraagen ge-
daan zyn „ omtrent zyne woorden tegen de
„ Sinode, 't verkrygen van Brieven van den
„ Koning van Groot-Britanje in den jaare 1612,
„ en 't verzoeken van gelyke Brieven, in den
„ jaare 1618; omtrent zekeren zynen voorſlag,

1619. „ om twee Biſſchoppen te zenden van de Re-
„ monſtranten, en omtrent verſcheiden' ande-
„ re punten," zonder dat men gemeld vindt, wat hy op dit alles antwoordde (*v*).

XXVI. Uitſchryving van eenen Biddag.

Tot hiertoe, maakte Oldenbarneveld nog geene gedagten altoos, dat men voorhadt, hem te doen ſterven; doch onder deeze laatſte ondervraagingen, werdt 'er, door de algemeene Staaten, een biddag uitgeſchreeven, tegen den zeventienden van Grasmaand: waarvan hy, wat laater, kennis kreeg, en 't welk hem deedt denken, om zig ter dood te bereiden (*w*). In deeze uitſchryving las men „ dat de Kerk en
„ de Staat, eenige jaaren herwaards, door ee-
„ nige ſtaatzugtigen, tot bevordering hunner
„ byzondere ſtaatzugtige oogmerken, in groot
„ gevaar van het uiterſte verderf gebragt zyn-
„ de, door het byeenroepen der Nationaale
„ Sinode, genoegzaam gered waren; dat men
„ ook, met den eerſten, een wettig oordeel ver-
„ wagtte, over hen, die den ſtaat van 't Land
„ hadden beroerd; waardoor alles zig tot ruſt
„ ſcheen te zullen ſchikken: dat men God hier-
„ voor te danken hadt, en hem, onder anderen,
„ te bidden, dat hy der vyanden raadſlagen en
„ beleidingen tegen deeze Landen geliefde te
„ verbreeken (*x*)." En 't was gantſch geen wonder, dat de Advokaat, uit zulk eene uitſchryving, opmaakte, dat het kwalyk met hem afloopen zou. Veele anderen zagen 't eveneens in, en men vondt verſcheiden' Predikanten, die zwaarigheid maakten, om zulk een' Biddag af

(*v*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 87 *enz.*
(*w*) UYTENBOG. Leven en Verantw. *Cap.* XVIII. *bl.* 387.
(*x*) UYTENBOG. *bl.* 1143. Achabs Bidd. *bl.* 9.

af te kondigen. Ook werden, in Gelderland (y), in 't Stigt, in Overyſſel, en elders, de Brieven van Uitſchryving, derwyze, veranderd, dat de afkondiging, daar, gemakkelyker doorging. Doch veele Predikanten keurden de eerſte Brieven goed, en predikten, op den zelfden zin: God ook dankende, dat hy de oogmerken der ſtaatzugtigen geſtuit, en 't bloedbad, dat zy maaken wilden, belet hadt (z). 1619.

XXVII. Boiſiſe en Maurier ſpreeken wedermaal om voor de gevangenen.

Na 't houden van deezen Biddag, begreep elk, dat de zaak der gevangenen naar 't einde liep. De Franſche Gezant Maurier verzogt, derhalve, wederom, gehoor ter algemeene Staatsvergaderinge, op den eerſten van Bloeimaand. Boiſiſe was reeds naar Frankryk te rug gekeerd, en hadt, in zyne Afſcheidrede, op den drie-entwintigſten van Lentemaand, zyne voorige vermaaningen tot zagtheid omtrent de gevangenen herhaald. Doch de Staaten hadden, in hun antwoord, genoegzaam, te verſtaan gegeven, dat hun die herhaalde vermaaningen verveelden, en dat zy ſtonden, om tot ſtrengheid over te ſlaan (a). Zy ſpraken ſtouter, doordien zy Lodewyk den XIII, die, thans, met de inwendige verwarringen zyns Ryks, de handen vol werks hadt, minder ontzagen; om dat hy hun minder dienſt doen kon. Doch Maurier was, door dit antwoord, niet afgeſchrikt. Hy deedt eene deftige en uitvoerige Rede, in 's Prinſen tegenwoordigheid, ſtrekkende, om te toonen, dat men de gevangenen behoorde te verſchoonen, zo zy aan geene ontrouw ſchuldig

(y) *Zie* Baudart. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 22.
(z) Brandt Rechtspl. *bl.* 99, 100.
(a) *Zie* Brandt Rechtspl. *bl.* 101, 102.

1619. dig bevonden werden. Ook beweerde hy, dat men zo veele agting behoorde te hebben voor 's Konings voorſpraak, als men, eertyds, getoond hadt voor die der Koninginne van Engeland, om wier wille, men den Admiraal Treslong hadt geſlaakt (*b*). Prins Maurits, in 't byzonder, zogt hy te doen zien, hoe edelmoedig en Vorſtelyk hy zig gedraagen zou, zo hy zyne gunſt bewees aan zulken, door welken hy meende verongelykt te zyn (*c*). Doch deeze aanſpraak deedt geene vrugt. De Huisvrouw en Kinderen des Advokaats, reeds dikwils Verzoekſchriften in zyn voordeel hebbende ingeleverd, gaven nu drie Vertoogen, na elkanderen, over aan de Regters, waarin zy hem, tegen de voornaamſte beſchuldigingen, verdedigden (*d*). Doch alle deeze poogingen waren vergeefs. De Advokaat zelf hadt, op den eerſten van Bloeimaand, voor de Regters verſcheenen zynde, begeerd, op nieuws over eenige punten gehoord te worden. Doch ik vind niet, dat hem dit verzoek werdt ingewilligd (*e*). Men was nu bezig, met het opmaaken van zyn vonnis, en hy vernam, uit berigten, hem, heimelyk, op den elfden van Bloeimaand, toegekomen, dat het reeds geveld lag, en den veertienden of vyftienden zou uitgeſproken worden. Doch 't geſchiedde nog eerder. Omtrent deezen tyd, arbeidden Graaf Willem en de Fiskaal Duik, by Prinſe Maurits, om Oldenbarneveld by 't leeven te bewaaren. De Prins bewilligde

Men zoekt den Advokaat te beweegen, om vergiffenis te begeeren.

(*b*) *Zie* VIII. *Deel*, *bl.* 86.
(*c*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 104 *enz.*
(*d*) Leven van Oldenbarn. *bl.* 184 *enz.* BRANDT Rechtspl. *bl.* 113, 120, 125.
(*e*) Leven van Oldenbarnev. *bl.* 225.

'er

'er in, mids de vrienden des Advokaats vergiffenis voor hem verzogten. Dit werdt hun, door de Prinſeſſe Weduwe, bedektelyk, in den mond gegeven. Zy ſpraken 'er, onderling, over; doch konden 'er niet toe verſtaan. Zelfs verklaarden zy der Prinſeſſe, dat zy 'er niet een' voet om verzetten wilden, al zou hy 'er den hals moeten laaten (*f*). Men ging dan voort, met het vonnis. 1619.

De Advokaat was, des Zondags, den twaalfden van Bloeimaand, een groot deel van den dag bezig geweeſt, met het leezen der ontvangen' berigten, en met het verſteeken van zyn geheim ſchryfgereedſchap, ſchriften en aantekeningen, welke laatſten, voor een groot gedeelte, onder een Spaanſch ſtoeltje, en agter de tapyten, genaaid werden (*g*). Doch des avonds, omtrent half zes uuren, kwamen de Fiskaalen van Leeuwen en Sylla in zyne kamer. Van Leeuwen voerde het woord: hem, uit den naam der algemeene Staaten en der Heeren Regteren, aanzeggende, dat hy, op morgen, hadt te komen hooren de Sententie des doods. Hy zeide, hierop, meer verwonderd dan verſlaagen, *de Sententie des doods! de Sententie des doods! Dat hadt ik niet verwagt. Ik meende, dat men my nog zou hebben gehoord. Ik hadt ſommige dingen geſtèld, die ik meende te veranderen, als door gramſchap verrukt zynde.* Daarna, verzogt hy verlof, om zyne Huisvrouw, voor 't laatſt, te mogen ſchryven. 't Werdt hem vergund. Onder 't ſchryven, hoorde men hem zeggen, *dat ik toch wiſt*, Hem wordt de dood aangezeid.

Zyn gedrag en geſprekken, kort voor zyn einde.

(*f*) Aant. van Volk. Overlander, Schepen van Amſt. *by* Brandt Rechtspl. *bl.* 133.

(*g*) Leven van Oldenbarnev. *bl.* 226, 227.

1619. *wist, waarom ik sterven zal?* waarop een der Fiskaalen zeide, *gy weet het wel; doch zult het, hierna, nog byzonderer hooren.* Hy schreef nog, toen *Anthonius Walæus*, Predikant en Professor te Middelburg, binnen tradt. Deez' hadt men, van Dordrecht, uit de Sinode, gehaald, om den Advokaat, in zyn uiterste, te troosten. Hy was een bescheiden en verstandig Leeraar, en een der bekwaamsten, dien men, tot deezen dienst, zou hebben konnen verkiezen. Ook hadt de Advokaat goed genoegen in de gesprekken, welken hy, den volgenden nagt, met hem hieldt. Voorts, werden 'er twee soldaaten in de kamer gesteld, die den Advokaat beletteden, in 't heimelyk, met zynen dienaar, te spreeken. De Advokaat begeerde op Walæus, dat hy den Prinse van Oranje, uit zynen naam, twee dingen verzoeken zou, eerst, *vergiffenis, zo hy iet tegen hem misdaan mogt hebben;* en, ten anderen, *dat hy zynen kinderen gunstig wilde zyn.* Walæus vraagde, *of hy, door vergiffenis, ook verstondt, het ophouden van het vonnis des doods?* waarop de Advokaat, zig een weinig bedagt hebbende, antwoordde, *dat zyn verzoek zo ver niet strekte.* Omtrent tien uuren des avonds, deedt Walæus deeze boodschap aan den Prinse, terwyl de Haagsche Predikanten, *Lamotius* en *Beyerus*, den Advokaat gezelschap hielden. Zyne Doorlugtigheid, Walæus gehoord hebbende, antwoordde, met traanen in de oogen: *'t ongeluk van den Advokaat is my leed. Ik heb hem altyd lief gehad, en dikwils vermaand anders te doen. Dewyl hy, eenigen tyd herwaards, eenen anderen vorm van Regeeringe heeft zoeken in te voeren, die Kerk en Staat zou hebben t'ondergebragt, heb ik my tegen hem moe-*

Zyne boodschap aan Prinse Maurits.

's Prinsen antwoord.

moeten ſtellen. Maar 't gene hy, tegen my, misdaan heeft, vergeef ik hem, gaarne: hoewel hy zulks wel zonder voorwaarde hadt konnen verzoeken; want hy heeft het krygsvolk van den eed, dien zy my, als hunnen Veldoverſte, ſchuldig waren, zoeken af te trekken. Twee dingen hebben my wat geſpeeten: het eene, dat hy gezeid heeft, dat ik ſtondt naar de Souverainiteit: het ander, dat by my, te Utrecht, in zulk een gevaar heeft gebragt. Dan ik beveel't aan uwe voorzigtigheid, of gy hem deeze dingen bekend wilt maaken, of niet; want ik zoek niet anders dan 's mans zaligheid. Ook heb ik op de Regters begeerd, dat het gene hy tegen my heeft misdaan hem tot geene misdaad zou toegerekend worden. Wat zyne kinderen aangaat, die zal ik gunſtig zyn, zo lang zy wel doen. Walæus, met dit beſcheid vertrekken willende, werdt te rug geroepen door den Prinſe, die hem vraagde, *ſpreekt hy van geen pardon?* De Predikant antwoordde, *dat hy daarvan, met waarheid, niet hadt verſtaan.* Voorts, bragt hy 's Prinſen zeggen den Advokaat, voorzigtiglyk, over; die 'er op antwoordde „ dat hy, „ voor zyne kinderen, niet meer begeerde: en „ dat zyne Doorlugtigheid miſte, als hy dagt, „ dat hy voor zig zelven *pardon* zogt. Dat hy, „ waarlyk, al ſedert het jaar 1600, gevreesd „ hadt, dat de Prins ſtondt naar de Souverai- „ niteit, of meerder gezag. Doch dat het ge- „ ne te Utrecht gedaan was ſtrekte, tot voor- „ kominge van oproer." Na dit geſprek, bereidde de Advokaat zig, geheellyk, tot ſterven; ſchoon de Predikanten hem niet konden doen bekennen, dat hy de dood verdiend hadt. Voorts, hieldenze eenig geſprek over de Goddelyke Voorſchikking, waaromtrent de Ad-

1619.

Aanmerking des Advokaats op het zelve.

Hy bereidt zig ter dood.

1619. vokaat zig zo verklaarde, dat Walæus hem hieldt te zyn in 't gevoelen der Contraremonſtranten. Doch anderen meenen, dat hy zig wat zagter uitdrukte. By zekere gelegenheid, toonde hy zyne zugt voor de andere gevangenen, vraagende, *zal myn Grotius ook ſterven? en ook Hogerbeets?* Doch Beyerus zeide „ hiervan „ nog niet vernomen te hebben." *'t Zou my van hun jammeren*, hernam de Advokaat, *zy zyn nog jong, en zouden den Landen nog veel dienſt konnen doen.* Ook zogt hy, toen 't nu laat in den nagt werdt, wat te ruſten. Doch 't mogt hem niet gebeuren. Des las hy, eene lange wyle, in zyn Franſch Pſalmboek. Ook liet hy zig, door Beyerus, iet voorleezen. Omtrent vyf uuren, werden de Predikanten ontbooden voor de Regters, die reeds vergaderd waren. De Advokaat rees toen ook uit het bedde, en deedt zyn hemd, door zynen dienaar, van vooren, open ſnyden: ook gaf hy deezen zyne ſlaapmuts, omze hem te rug te geeven, als hyze eiſchen zou. Alles geſchiedde, in de grootſte bedaardheid. De Predikanten, wederom, by hem gekomen zynde, deedt Walæus het morgen-gebed. Voor vier uuren, hadden de Huisvrouw en Kinderen des Advokaats, 's avonds te vooren, zynen bitteren affcheidbrief ontvangen hebbende, verzogt, hem, nog eens, voor 't laatſt, te mogen ſpreeken. De Regters hadden den ouden man, hierop, doen vraagen, of hy ook luſt hadt, om zyne Huisvrouw, kinderen of kindskinderen nog eens te zien? Doch hy, niet weetende dat zy zelven't begeerden, vondt zulks ongeraaden. Dit antwoord deeden de Regters ſtellen op 't Verzoekſchrift der vrienden,

Zyne vrienden verzoeken hem te ſpreeken.

't Wordt afgeweezen.

den, die hierop afhielden. De Prinſeſſe Wedu- 1619.
we, verneemende, dat de Advokaat ſterven zou, zogt hem nog, door haare voorbede, te redden. Doch kon geen gehoor krygen, by Prinſe Maurits. De Franſche Gezant Maurier verzogt, ten vyf uuren des morgens, gehoor by de algemeene Staaten. Doch 't werdt hem geweigerd. Des ſchreef hy, terſtond, eenen Brief aan de Staaten, waarin hy verzogt, dat de doodſtraf in ballingſchap mogt veranderd worden Maar zyn verzoek vondt geen' ingang. Ten zeven uuren, ſchreef de Advokaat nog een briefje aan zyne Huisvrouw en Kinderen, voornaamlyk om zynen dienaar, Jan Franken, aan hunne gunſt te beveelen, en hun kennis te geeven van 't verzoek, welk hy aan den Prinſe gedaan hadt.

XXVIII. 't Hof wordt bezet.

Het binnen- en buitenhof was, met het aanbreeken van den dag, reeds met ſoldaaten bezet. Ten vier uuren, begon men 't ſchavot te maaken op 't binnenhof, voor de venſters van den trap der groote zaale, ter regterzyde. Kort voor agt uuren, vermaande Walæus den Advokaat, om zig te bereiden. Hy tradt, terſtond, uit, naar de Kamer der Regteren. Doch daar vernam hy, dat het een misverſtand, en nog wat te vroeg was. Hy keerde dan wederom naar zyne Kamer, en las nog wel een half uur of langer, in zyn Franſch Pſalmboek. Tuſſchen agt en negen uuren, bragt men hem op de Rolle van 't Hof, daar de vierentwintig Regters, de drie Fiskaalen en de Griffier Pots zaten. Zyn vonnis, welk Pots hem voorlas (*h*), was gegrond „ op zyne bekente-

Men leeft den Advokaat zyn vonnis.

„ nis

(*h*) Brandt Rechtspl. *bl.* 335-364.

1619. „ nis en op 't gene den Regteren verder ge-
„ bleeken was". In het zelve, werdt hem,
Inhoud van het zelve. voor misdaad, toegerekend „ dat hy gedree-
„ ven hadt, dat elk Geweſt, in 't zyne, alleen
„ magt hadt, om over Kerkelyke zaaken te
„ beſchikken; en dat hy 't Proteſt der drie Ge-
„ weſten, zonder laſt, opgegeven hadt. Voorts,
„ het verzoeken en verwerven van byzonde-
„ re Brieven van den Koning van Groot-Bri-
„ tanje; het ſchryven aan den Koning van
„ Frankryk, op den naam der algemeene Staa-
„ ten; het bevorderen van onregtzinnige Leer-
„ aars; het beleggen van afzonderlyke Verga-
„ deringen; het niet verhinderen der ſtrenge
„ Plakaaten tegen de belyders van den waaren
„ Godsdienſt, die hy vreemdelingen, Puriteï-
„ nen en Vlaamſchgezinden genoemd hadt; het
„ bewerken eener ſamenſpanning tuſſchen agt
„ Steden van Holland; het inſtellen der ſcher-
„ pe Reſolutie van den vierden van Oogſt-
„ maand 1617, waarop het aanneemen der
„ Waardgelderen gevolgd was; het zenden
„ van Gemagtigden naar den Briele, tot het
„ vorderen van eenen nieuwen eed van de be-
„ zetting; het raaden tot ligtinge van Krygs-
„ volk in Utrecht; het goedkeuren van een
„ nieuw Berigtſchrift voor dit Krygsvolk,
„ waarby het zelve verbonden werdt, tegen
„ elk te dienen; het kennen van eenen Brief,
„ te Utrecht ontworpen, om den Prins te ver-
„ zoeken van niet in de Stad te willen komen;
„ het vermaanen tot waaken aan de poorten
„ van Utrecht, en op 't krygsvolk, welk van
„ buiten komen mogt, in een Briefje aan Le-
„ denberg, welk hy begeerd hadt, dat ver-
„ brand

„ brand zou worden; het bewerken van een 1619.
„ Verbond tuſſchen de agt Steden, en het ar-
„ beiden, ten zelfden einde, te Utrecht, door
„ Moersbergen en van de Poll; het ontraaden
„ van de opening aan den Prinſe, op het af-
„ danken der Waardgelderen te Utrecht; het
„ weeten en goedkeuren van 't verhandelde
„ ten huize van Uitenbogaard en Treſel; het
„ toeſtaan, dat de Stad Schoonhoven's Lands
„ middelen gebruikte, tot betaalinge haarer
„ Waardgelderen, en dat andere Steden on-
„ gewoone voorwaarden by haare conſenten
„ gevoegd hadden; het belaſteren van zyne
„ Doorlugtigheid, als of dezelve ſtondt naar
„ de Souvereiniteit; het kennis geeven aan die
„ van Leiden van 's Prinſen vermoedelyke
„ komſt aldaar; het bedroefd zyn over 't be-
„ zetten van den Briele door den Prinſe, en 't
„ vermaanen aan Gekommitteerde Raaden,
„ om andere Steden, tegen diergelyke onder-
„ neemingen, te waarſchuwen; het vorderen,
„ dat het gewoonlyk krygsvolk den Staaten,
„ betaalsheeren, en den byzonderen Staaten
„ van 't Geweſt, daar het lag, getrouw ware
„ en diende, ook tegen de algemeene Staaten
„ en den Prinſe; het bewerken der bezending
„ naar Utrecht, als de Prins derwaards ſtondt
„ te gaan, om de Waardgelders af te danken,
„ welk afdanken hy hieldt voor geweld, dat
„ men, met geweld, wederſtaan mogt; het
„ ontdekken der geheimen van den Staat; het
„ afſlaan, op eigen gezag, van zeker merk-
„ waardig Verbond, waaraan den Staat veel
„ gelegen was; het bewerken van handſluiting
„ aan verſcheiden' Geregtshoven, en, einde-
„ lyk,

1619. „ lyk, het ontvangen van groote geſchenken „ van eenige uitheemſche Mogendheden, „ Heeren en Kollegien, zonder daarvan be„ hoorlyke kennis te geeven." Om al het welke, hy veroordeeld werdt tot het zwaard, met verbeurdverklaaring zyner goederen (*i*).

Hy ſpreekt iet op zyn vonnis.

De Advokaat hadt zig, onder 't leezen van deeze Sententie, zitten keeren en draaijen, ſchynende, ſomtyds, iet te willen zeggen. Doch hy bedwong zig, tot dat alles gelezen was. Toen gaf hy te verſtaan, dat men hem meer te laſt leide, dan men uit zyne bekenteniſſe trekken kon. Ook hadt hy 'er iet tegen, dat men zyne goederen verbeurd verklaarde. Maar de Voogd, een der Regteren, viel hem in de reden, zeggende, *uwe ſententie is gelezen, voort, voort.* Toen tradt de oude man, met zyn ſtokje in de hand, zeer kloekelyk, van de Rolle, over de zaale, naar 't ſchavot. Hier gekomen, ſloeg hy 't gezigt hemelwaards, zeggende, *o God, wat komt 'er van den menſch!* Toen knielde hy neder, op de bloote planken, alzo 'er geen kuſſen by der hand was. Terwyl ſprak Lamotius het gebed, welk omtrent een vierendeel uurs duurde. Daarna, ſcheen hy beter gemoed dan te vooren; ontkleedde zig, met hulp van zynen dienaar, en ſprak, toen, of voor het ontkleeden, het volk aan, met deeze woorden, *Mannen, gelooft niet, dat ik een Landverraader ben. Ik heb opregt en vroom gehandeld, als een goed Patriot; en die zal ik ſterven.* Daarna, eiſchte hy zyne fluweelen ſlaapmuts, die hy voor zyne oogen trok. In't gaan naar 't zand, ſprak hy eeni-

Treedt naar 't ſchavot.

Spreekt het volk aan.

(*i*) *Zie* de Sentent. *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 164 *enz.*

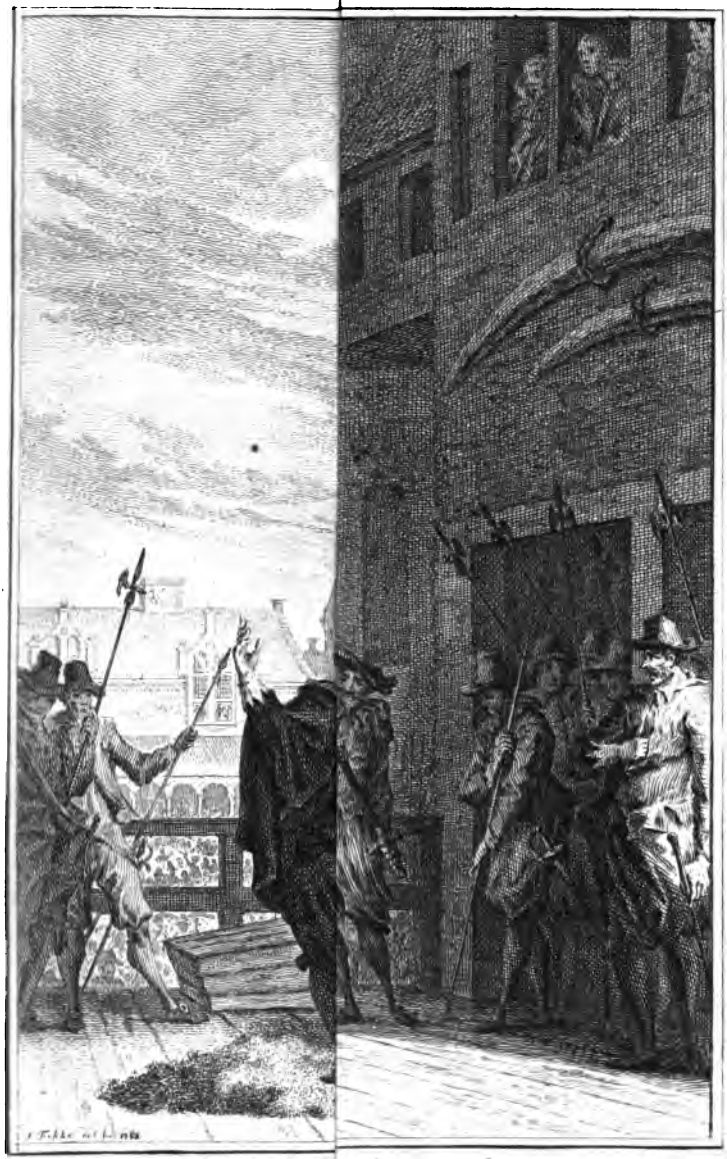

's Lands Advokaat, Joan nthalst te worden, in't jaar 1619.

eenige ſchietgebeden. Of hy, ten deezen tyde, nog eenige hoop hadt van den dood te zullen ontgaan, en, hierom, zynen knegt gevraagd zou hebben, *of 'er niemant kwam*, is twyfelagtig. Nog voor half tien uuren, knielde hy neder, zeggende, tegen den ſcherpregter, *maak het kort, maak het kort*. Met een, hief hy de handen, al biddende, zo na aan den hals, dat hem, met het hoofd, ook eenige ſtukjes van de vingeren afgehouwen werden. Veelen doopten hunne neusdoeken in het bloed, dat, met drie of vier ſterke ſtraalen, uit het lighaam liep; anderen bonden 'er 't bloedig zand in, en droegen 't met zig, of verkogten 't. Zelfs ſneedt men bloedige ſpaanders van de planken, ten gelyken einde (*k*): al het welke egter geſchiedde, met verſchillende inzigten van liefde, haat of wraakgierigheid. De Groot heeft ook, eenige jaaren laater, openlyk, geſchreeven, dat Oldenbarnevelds vyand, waarmede hy den Prins ſchynt te meenen, zynen dood aanſchouwd heeft (*l*). 't Lighaam werdt, den volgenden nagt, en bein ſtilte begraaven. De papieren, die in zyne gevangenkamer verſteken waren, werden daarna, door de Regters, gevonden. 't Is twyfelagtig, of zy nog ergens voorhanden, of reeds voorlang vernietigd zyn. De Advokaat was, in den ouderdom van eenenzeventig jaaren, zeven maanden en agttien dagen geſtorven (*m*). 1619. Wordt onthalsd, graaven.

De algemeene Staaten, de Sententie des Advokaats, die terſtond gedrukt werdt, zendende aan de byzondere Geweſten, ſchreeven, te Zyne Sententie wordt aan de ge-

(*k*) Achabs Biddagh *bl.* 38.
(*l*) Cl. Sarravii Epiſt. *p.* 196.
(*m*) Brandt Rechtspl. *bl.* 176-184.

1619. gelyk „ hoe hun, door de Regters, getoond
„ was, dat 'er verſcheiden' punten, niet ver-
„ meld in de Sententië, ten zynen laſte gebragt
„ waren, die groot vermoeden gaven, of hy
„ zyne oogen niet wel mogt gehad hebben naar
„ den vyand; doch dat men, daarop, naar reg-
„ ten, geen vonnis zou hebben konnen vellen,
„ zonder ſcherper onderzoek; waarvan men
„ hem, om zynen hoogen ouderdom en ande-
„ re redenen, hadt willen verſchoonen (*n*)."
Doch de Groot merkt aan, dat dit ſchryven kwam van eenigen der Regteren, die den naam van algemeene Staaten ſlegts aangenomen hadden. Ook meent hy, dat men het pynigen niet zou gemyd hebben, om 's mans ouderdom, hadt men grond gehad om hem van ontrouw te verdenken; alzo men zig niet ontzag, hem, in zyne hooge jaaren, door Beuls handen, te doen ſterven (*o*). De Sententie werdt ook naar Frankryk gezonden, nevens eenen Brief aan den Koning, waarin geklaagd werdt, over 't gedrag van Maurier, wien de Koning zou gelieven te belaſten, zig voortaan te onthouden van het voeden of onderſteunen van diergelyke partyſchappen in den Staat. Voorts, werdt Oldenbarneveld, in deezen Brief, ook ſchuldig verklaard aan onvergeeflyke misdaaden, die niet in de Sententie vermeld waren (*p*). In Frankryk, hieldt men deezen Brief geſchreeven te zyn, door den Heere van Sommelsdyk, dien, in zeker ſchryvens aan den Heere van Maurier, de naam van *garnement* gegeven

byzondere Geweſten en naar Frankryk gezonden.

(*n*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 185.
(*o*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XX. *bl.* 289.
(*p*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 187.

ven werdt. Ook nam de Koning het zeer kwalyk, dat men, hier, zo weinig agt geſlaagen hadt op zyn verzoek (*q*). Jeannin en Boiſiſe, naderhand, in Frankryk, met Uitenbogaard, ſpreekende, over de dood des Advokaats, oordeelden beide, dat hyze onſchuldig geleeden hadt, en voornaamlyk, om dat hy zig te ſterk gekant hadt tegen den Prinſe: waarin hy zig, naar Jeannins gevoelen, wel wat hadt behooren te maatigen (*r*). Doch het deerlyk lot deezes mans heeft ons reeds lang genoeg bezig gehouden. Van zyne perſoonlyke hoedaanigheden zal ik, alleenlyk, ſpreeken met de Reſolutien van Holland, in welken zyn dood, op den dertienden van Bloeimaand, aangetekend ſtaat: waarna deeze woorden volgen: *een man van grooten bedryve*, * *beſoigne*, † *memorie en* § *directie, ja* * *ſingulier in alles Die ſtaet; ſiet toe dat hy niet en valle, ende ſy Godt ſyne ſiele genadigh. Amen* (*s*). 1619. Oordeel in Frankryk over dezelve. * *handeling.* † *gebeurgen.* § *beleid.* * *ongemeen.*

Na 't onthalzen van Oldenbarneveld, waarvan de tyding beide Hogerbeets en de Groot verbaasde en bedroefde, liet men 't ſchavot nog eenige dagen ſtaan, en zogt, midlerwyl, de vrienden van deezen twee, bedektelyk, te beweegen, om hen vergiffenis te doen verzoeken. Drie van de Regters vervoegden zig, ten deezen einde, by Hogerbeets, vorderende, dat hy of zelf vergiffenis verzoeken zou, of 't zynen vrienden voor hem laaten doen. Doch hy ſloeg't beide, kloekmoedig, af: waarop de Regters, verſtoord vertrekkende, in 't uitgaan, zeiden, *zo zult gy dan vaaren als Barneveld: 't ſchavot* XXIX. Men tragt de Groot en Hogerbeets te beweegen, om vergiffenis te verzoeken.

(*q*) Uytenbog. *bl.* 1208.
(*r*) Uytenbog. Lev. en Verantw. *Cap.* XV. *bl.* 300, 302, 303, 305.
(*s*) Reſol. Holl. 13 *May* 1619. *bl.* 102.

1619. *vot ſtaat 'er nog* (*t*). De Huisvrouw van de Groot werdt ook, van hooger hand, aangepord, om vergiffenis te begeeren voor haaren man. Dan zy wees deezen raad, ruſtig, van de hand, zeggende, *Ik zal 't niet doen: en heeft hy 't verdiend; men ſla hem 't hoofd af.* Nogtans, ſprak zy den Prinſe, die haar meer niet zeide dan *dat men den weg van regt of genade moeſt inſlaan.* 't Stuk werdt, daarna, in ernſtige overweeging genomen by de vrienden van Hogerbeets en de Groot, onder welken, gelyk het gaat, eenig verſchil viel. 't Beſluit was, nogtans, geen vergiffenis te verzoeken; maar 't vonnis te verwagten (*u*). Midlerwyl, was 'er, op den vyftienden, Sententie gegaan, over het Lyk van Ledenberg, welk, met de kiſt, op eene horde, naar buiten geſleept zynde, aan eene halve galg gehangen werdt. Doch 't werdt, kort daarna, heimelyk, weggehaald, en, buiten Utrecht, in de Kapelle van 't Huis te Zuilen, zynen Schoonzoon Lokhorſt toebehoorende, begraaven (*v*). De reden, waarom men hem deeze ſchande, na zynen dood, waardig oordeelde, is, uit het voorig gedeelte deezer geſchiedeniſſe, ligtelyk, op te maaken; en, in de Sententie (*w*), uitgedrukt. By dezelve werden, tegen zyne verwagting, alle zyne goederen verbeurd verklaard. De Groot hadt het leezen deezer Sententie op de rolle, gelyk, te vooren, die des Advokaats, in zyne Kamer, konnen hooren. Ook zeide men 'er Hogerbeets iet van: waarop zy

Sententie over 't Lyk van Ledenberg.

(*t*) *Zie* BRANDT Rechtspl. *bl.* 205, 206.
(*u*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 195, 196.
(*v*) UYTENBOG. *bl.* 1007.
(*w*) *By* TRIGLAND. *bl.* 1092.

zy zig beide een doodelyk vonnis voorſtelden. Op den agttienden van Bloeimaand, werdt de Groot, door den Fiskaal Sylla, voor de Regters, ontbooden, om zyne Sententie te hooren: en, terſtond na hem, Hogerbeets, door den geweldigen Provooſt, Karel Nys. Zy werden beide verweezen ter eeuwiger gevangeniſſe, met verbeurdverklaaring hunner goederen (x): 't Gene men hun, als misdaad, te laſt leide is, uit het gene wy van hunne bekenteniſſen en van de Sententie des Advokaats gemeld hebben, genoeg op te maaken. De Groot werdt, in 't byzonder, bezwaard, over 't ontwerpen der Keure van Schieland (y): Hogerbeets, over 't raadpleegen om Woerden te verzekeren. De Groot ſprak niets op de Sententie. Maar, eenige jaaren laater, heeft hyze uitvoerig wederlegd, in openbaaren druk. Hogerbeets, onder 't leezen zeer ontſteld geworden, zeide, *dat zyne Sententie niet overeenkwam met het gene hy verklaard hadt, en dat hy betering derzelve verzogt.* En als men hem geboodt te zwygen, ſloeg hy met de hand op de borſt, onder 't gebruiken van HORATIUS woorden 1619. De Groot en Hogerbeets gebeeten worden tot eeuwige gevangenis veroordeeld.

Hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi, nulla palescere culpa.

dat is,

„ Dit zy een kop'ren muur, zig niets bewuſt te wezen,
„ En door geen' misdaad te verbleeken, of te vreezen.

Doch

(x) *Zie de* Sententien *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 207, 219 *en elders.*
(y) *Zie* hier voor, *bl.* 141.

1619. Doch hy begreep, naderhand, dat deeze hevigheid te ver gegaan was, waarom hy, deswege, vergiffenis verzogt van hunne Hoog-Mogendheden. Daarna, gunde men hem en de Groot 't bezoek hunner naaſtbeſtaanden. Op den vyfden van Zomermaand, des nagts omtrent elf uuren, werden zy beide, onder een geleide van vyfentwintig ſoldaaten, op wagens, gevoerd naar Delftshaven, en van daar, te ſchepe, naar Dordrecht, en voorts, wederom op wagens, door Papendrecht en Gorinchem, naar 't Huis te Loeveſtein (z), aan 't Weſteinde der Bommelerwaard, op Hollandſchen bodem, ſchuins over Woudrichem. Hier werden zy, elk afzonderlyk, opgeſlooten. Loeveſtein is, van toen af, eerſt regt vermaard geworden in 's Lands Geſchiedeniſſen, en heeft, naderhand, meermaalen, gediend, tot eene gevangenis van Staat.

Zy worden naar Loeveſtein gevoerd.

XXX. Moersbergen verwerft eene ſoort van vergiffenis.

Nu wordt het tyd, dat wy zien, hoe 't met den Heere van Moersbergen afliep. Hy was, in Lentemaand, gehoord voor de Regters, en hadt gemerkt, dat zyne onderhandelingen over 't verzekeren van Woerden zwaarſt gewoogen werden. Hiervan hadt hy zyne Huisvrouwe kennis gegeven, en haar tevens geraaden, de gunſt van zyne Doorlugtigheid, van Graave Willem, van Karleton en van de Regteren te zoeken. Nogtans, hieldt hy zig voor geheel onſchuldig (a). Maar ziende, dat het ſchavot, tien dagen na des Advokaats dood, ſtaan, en de Beuls in den Haage bleeven, liet hy zig, door medelyden met zyne Huisvrouwe, en, door

(z) BRANDT Rechtspl. *bl.* 212.
(a) *Zie* zyn' Brief *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 81 *enz.*

door den raad zyner vrienden, beweegen, om vergiffenis te verzoeken van de algemeene Staaten (*b*), welke hem, op den negenentwintigſten van Bloeimaand, verleend werdt: doch, onder deeze heimelyke voorwaarden „ dat hy „ zig eene maand onthouden zou op zyn Huis „ te Moersbergen, tot beſchikking zyner by„ zondere zaaken, zonder, aldaar, met iemant, „ te mogen ſpreeken, buiten bewilliging van „ Graave Ernſt Kaſimir van Naſſau, die, ten „ dien einde, vier of vyf ſoldaaten op 't Huis „ zou leggen. Dat hy, daarna, ten Lande uit „ vertrekken, en 'er zes jaaren buiten blyven „ zou, zonder egter, na verloop van dien tyd, „ daar wederom binnen te mogen komen, dan „ op uitdrukkelyk verlof van hunne Hoog„ Mogendheden, en van de Staaten van U„ trecht." Hy werdt dan naar zyn Huis, te Moersbergen, gevoerd, en van daar, den vyfden van Hooimaand, naar Welle, in 't Land van Kleeve. Van hier trok hy, eerlang, naar Holſtein; daar hy eenige jaaren verbleef, tot dat de zaaken, hier te Lande, derwyze, veranderden, dat hem vergund werdt, zyne dagen in zyn Vaderland te eindigen (*c*). 1619.

XXXI. De Haan wordt voor vyftien, Treſel voor twee jaaren, en Uitenbo-

De gewezen Penſionaris van Haarlem, de Haan, ingedaagd en niet verſcheenen zynde, was, op den vierentwintigſten van Bloeimaand, door de Heeren Regters, voor vyftien jaaren, op lyfſtraffe, gebannen, met verbeurdverklaaring van de helft zyner goederen. Hy begaf zig, ſedert, in dienſt van den Vorſt van Holſtein,

(*b*) Reſol. Holl. 23 *May* 1610. *bl.* 106.
(*c*) *Zie* Brandt Rechtspl. *bl.* 237-242.

1619. stein, die hem tot zynen geheimen Raad aan-
gaard voor eeuwig gebannen. nam, en aan wiens Hof hy, den vyfden van Slagtmaand des jaars 1624, overleedt (*d*). Uitenbogaard werdt, op den zelfden dag, als de Haan, ten eeuwigen dage, gebannen, met verbeurdverklaaring van alle zyne goederen: zonder dat, in zyne Sententie, eenige misdaad gemeld werdt; *'t welk de Regters*, zeide Sylla naderhand, *hadden nagelaaten, om dat zy met geene blaauwboekjes* of verantwoordingen *gediend waren* (*e*). Zelfs werdt Treſel, ten wiens huize de byeenkomſt, die zo veel gerugts gemaakt hadt, gehouden was, omtrent deezen tyd, ter oorzaake van zyn agterblyven, voor twee jaaren, gebannen, en in eene boete van tweeduizend guldens verweezen, insgelyks, zonder dat 'er eenige misdaad, in zyne Sententie, was uitgedrukt (*f*). Ook ſchryft de Groot, dat hy niet kon bevroeden, waarom men hem ſchuldig hieldt, alzo hy, by de ſamenkomſt ten zynen huize, niet tegenwoordig geweeſt was (*g*). Doch men begreep, veelligt, dat hy, zynde in dienſt der algemeene Staaten, zulk eene byeenkomſt tot zynent niet hadt moeten toelaaten, of 'er zynen meeſteren kennis van geeven.

Dus liep het werk deezer vermaarde Regtbank ten einde. Zy koſtte, naar ſommiger verhaal, den Landen meer dan zeventigduizend guldens (*h*). Uit egte Berigten blykt, dat 'er tweeënzeventigduizend guldens toe opgenomen waren, die, naderhand, uit de verbeurd-

ver-

(*d*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 245-254.
(*e*) UYTENBOG. Lev. *Cap.* XIII. *bl.* 238.
(*f*) BAUDART. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 74.
(*g*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XX. *bl.* 296.
(*h*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XV. *bl.* 157. *Cap.* XIX. *bl.* 213.

verklaarde goederen werden afgeloſt (*i*). Elke Regter ontving vierentwintighonderd guldens, uit de Kaſſe der algemeene Staaten, en honderdenvyftig, uit die van elk Geweſt. De Fiskaalen, de Griffier Pots, de Luitenant Nythof, de geweldige Karel Nys en anderen, die eenigen dienſt, in deezè Regtspleeging, gedaan hadden, werden ook beloond en bevorderd. Aan Graave Ernſt Kaſimir van Naſſau was, omtrent twee weeken voor de dood des Advokaats, *voor zekere gedraagen' laſten en dienſten*, vermoedelyk, te Utrecht, ter gelegenheid der veranderinge aldaar, eene ſomme van veertigduizend guldens toegeſtaan (*k*). 1619.

Ten deezen tyde, werdt ook ſterk geſproken, vooral by zulken, die dagten, dat de Prins van Oranje hierop het oog gehad hadt, van verdère verandering in den vorm der Regeeringe. In de Vergaderingen van elk Geweſt, werdt, gearbeid, en zou verder gearbeid worden, aan 't herſmeeden der Unie van Utrecht (*l*), en, zeide men, om den Prins te verheffen, tot Vorſt of Hoofd der Vereenigde Geweſten of der Generaliteit. Hierby werdt gevoegd, dat men ook bezig was, met het ophaalen der oude eiſſchen van den Huize van Naſſau op Gelderland: en dat, de gifte der Staaten van dit Geweſt daarby komende, men eenen Hertog van Gelder hebben zou. Voorts ſprak men van een Huwelyk tuſſchen den Prinſe en èene Dogter van Brandenburg; aan welke alle de eiſchen haars Vaders

XXXII. Gerugten, wegens eene aanſtaande verheffing van den Prinſe van Oranje.

(*i*) Reſol. Holl. 31 *Maart* 1623. *bl.* 39. 3 *Oct.* 1624. *bl.* 127.
(*k*) BRANDT Rechtspl. *bl.* 268, 269.
(*l*) *Zie* Reſol. Holl. 14 *Maart* 26 *Aug.* en *Dec.* 1619. *bl.* 64, 209, 313.

1619. ders op Gulik, Kleeve en Berg zouden worden afgeſtaan. Dan alle deeze gerugten verdweenen, door den tyd (*m*). Ook vindt men 'er weinig ſpoor van, in egte beſcheiden. Alleenlyk, deedt Amſterdam, in 't volgende jaar, een' voorſlag ter Dagvaart, die 't gemeene Land en 's Prinſen Perſoon betrof, en om welken, in 't geheim, in 't byzyn van den Prinſe, te hooren, Marquette en drie Heeren van Dordrecht, Amſterdam en Hoorn benoemd werden; met laſt, om 'er, zonder verſlag te doen, op te mogen beſluiten (*n*). Doch ik weet niet, wat deeze voorſlag inhieldt, veel min, of 'er iet op beſlooten werdt. Eenige maanden laater, werdt, op twee *Memorien*, door Haarlem en Amſterdam, ingeleverd, en, naar 't ſchynt, deezen zelfden voorſlag betreffende, beſlooten, elkanderen eerſt, daarop, nog nader te *polſen, om elkanders oogmerken te verſtaan (*o*) Sedert, ſchynt de handeling over dit punt, van tyd tot tyd, verſchooven te zyn. Sommigen hebben geſchreeven, dat men te groote zwaarigheden ontmoette, in de uitvoering van het ontwerp op 's Prinſen verheffing gemaakt (*p*), en dat 'er de gemoeden van 's Prinſen beſte vrienden zelve gantſch niet toe bereid waren; waarom het agtergebleeven zou zyn. Doch anderen hebben geoordeeld, dat alle deeze gerugten ſlegts uitſtrooiſels waren, om dien Vorſt, by de liefhebbers der vrye Staats-Regeeringe, haatelyk te maaken, en de onderneeming

* *ſonderen.*

(*m*) UYTENBOGAERT *by* BRANDT Rechtspl. *bl.* 269.
(*n*) Reſol. Holl. 12 *Maart* 1620. *bl.* 40.
(*o*) Reſol. Holl. 15 *Septemb.* 1620. *bl.* 202.
(*p*) AUBERY Memoir. *p.* 325.

ming van zulk een' toeleg vóór te komen (q). 1619.
Dat den gevonniſten het vreezen en zeggen, dat zyne Doorlugtigheid naar de Souveraineiteit ſtondt, openlyk, tot misdaad toegerekend was, maakt het ook onwaarſchynlyk, dat de Vorſt, of iemant zyner vertrouwde vrienden, ten deezen tyde, zulk een oogmerk gehad zou hebben.

Doch eer wy van deeze merkwaardige Regtspleeging, geheellyk, afſtappen, en dit Boek beſluiten; konnen wy niet nalaaten aan te merken, dat men, in laater' tyden, onder grooten en kleinen, de vonniſſen der drie gevangenen onbillyk geoordeeld heeft. Een beroemd Regtsgeleerde heeft zig verwonderd „ met welk een „ aangezigt, de Regters den Advokaat en anderen tot eene hoofdmisdaad hebben dur„ ven toerekenen het begrip, dat elk Geweſt „ het regt heeft, om over Kerkelyke zaaken „ te beſchikken; daar men, in de nader ver„ klaaring op het dertiende Artikel der U„ trechtſche Vereeniging, met ronde woor„ den las, *de meening niet te zyn, dat de eene „ Provincie of Stad hem 't fait van de andere, in „ 't point van de Religie, zou onderwinden* (r)." Voorts, ſtelt hy vaſt „ dat Hogerbeets en de „ Groot, ja Oldenbarneveld zelf, naauwlyks „ om eenige andere reden, veroordeeld zyn, „ dan om den raad, dien zy den Staaten, of den „ byzonderen Magiſtraaten gegeven hadden, „ of om de uitvoering van 't gene hun, door de „ Staaten of Magiſtraaten, gelaſt was, alles „ zon-

Gedagten van den Preſident Bynkershoek, over de Sententien der drie Heeren.

(q) *Zie* Brandt Rechtspl. *bl.* 269.
(r) C. v. Bynkershoek, Quæſt. Juris publ. *Libr.* II. *Cap.* XVIII. *p.* 316, 317.

1619. „ zonder eenige kwaade trouwe: 't welk ook
„ oorzaak geweeſt is, dat men, na meer dan
„ veertig jaaren verloops, de Wethouder-
„ ſchap van Leiden en Rotterdam, door den
„ Hoogen Raade, heeft zien veroordeelen,
„ om den erfgenaamen van Hogerbeets en de
„ Groot betaaling te doen der Wedden, die
„ men deezen Penſionariſſen nog ſchuldig was.
„ Ook zou den erfgenaamen des Advokaats
„ eenige vergoeding gedaan zyn (*s*)." Op eene andere plaats, handelende van het eerſte Lid der Utrechtſche Vereeniging, waarin gezeid werdt „ dat, in geſchillen tuſſchen byzondere
„ Geweſten, Steden of Leden, „de andere Ge-
„ weſten, Steden of Leden zig niet zullen ſtee-
„ ken, dan tot bemiddeling; zo lang partyen
„ zig 't regt onderwerpen;" heeft hy zelfs, duidelyk, te verſtaan gegeven, dat men, zyns oordeels, in den jaare 1619, tegen dit punt is aangegaan, alzo de gevangenen niet alleen niet weigerden; maar zelfs ernſtelyk begeerden, dat men hen, voor hunnen gewoonlyken Regter, te regt ſtelde: waarop hy deeze woorden volgen laat: *Zo gy weeten wilt, met wat regt dan de gemagtigde Regters der algemeene Staaten, over deeze zaak, geoordeeld hebben; moet gy ervarener' luiden raadpleegen: ik ben niet in ſtaat, om't u te zeggen* (*t*). Elders, zegt hy „ dat alwat,
„ in de jaaren 1618 en 1619, tegen Barneveld,
„ Hogerbeets en de Groot gedaan en gewee-
„ zen is, op geen ander regt ſteunt, dan op
* *Prætor.* „ 't gene de * Regter gezeid wordt te wyzen,
„ ook

(*s*) Id. cod. Oper. *Libr.* II. *Cap.* II. *p.* 201.
(*t*) Id. cod. Oper. *Libr.* II. *Cap.* XXIII. *p.* 363.

„ ook dan, wanneer hy onregtvaardiglyk von- 1619.
„ nist (*u*)."

Punt van 't geschil, over de regtvaardigheid of onregtvaardigheid derzelven.

Ten besluite, 't gantsche geschil over de regtvaardigheid of onregtvaardigheid der vonnissen, van welken wy spreeken, hangt af van dit ander, of den algemeenen Staaten de opperste magt toekomt, over de Vereenigde Gewesten, dan of de Staaten van elk Geweest, binnen elk Geweest, de opperste magt hebben, over alles, wat niet aan 't bondgenootschap afgestaan is. 't Laatste is nu 't gemeen gevoelen, en 't was ook 't gevoelen van Oldenbarneveld en van hun, die 't met hem hielden (*v*). 't Eerste werdt, door Prinse Maurits en door veele anderen, staande gehouden. En wy hebben, by eene andere gelegenheid, aangemerkt (*w*), dat dit stuk, ook in vroeger' tyd, niet eveneens begreepen geweest is; waarom het niet vreemd schynen moet, dat men, deswege, ook in den tyd, waarvan wy handelen, verschillende gedagten hadt. Maar hieruit moest ook een verschillend oordeel volgen, over 't gedrag der beschuldigden. Zo den algemeenen Staaten de opperste magt toekwame, waren zy, zekerlyk, schuldig, om dat zy zig dikwils gekant hadden, tegen de besluiten der algemeene Staaten. Doch zo de opperste magt ware, by de Staaten der byzondere Gewesten, waren zy onschuldig, om dat zy niets gedaan hadden, dan op last dier Staaten, en binnen de paalen van derzelver gebied.

(*u*) Id. eod. Oper. *Libr.* II. *Cap.* II. *p.* 201.
(*v*) Grotius Verantw. *Cap.* I. II. *bl.* 1, 14. *see also* Burnet Hist. of his own Time. *Vol.* I. *p.* 13.
(*w*) VIII. *Deel*, *bl.* 335.

1619. bied. En hiertegen dient niet, dat zy zelven, tot het geeven van zulk een' laſt, geraaden hadden, om dat zy om te raaden waren aangenomen, en, zo veel gebleeken is, niet ter kwaader trouwe geraaden hebben. De Advokaat hadt, agt ik, op dit verſchillend begrip over de opperſte magt het oog, als hy, naar ſommiger verhaal, in den jongſten nagt van zyn leeven, tegen de Predikanten, zeide, *Ik wil de Regters niet beſchuldigen; maar ik kom in eenen tyd, waarin men andere grondregels van Regeeringe volgt dan men plagt:* welk zeggen, den Prinſe, naderhand, zynde aangediend, van hem, in deezer voege, beantwoord werdt: *de Advokaat heeft die grondregels in den Staat niet gevonden; maar zoeken in te voeren* (x). Wiens meening naaſt aan de waarheid kwame, blyve het oordeel des onpartydigen Leezers aanbebevolen.

(x) BAUDART. Memor. XI. *Boek, bl.* 55.

VA-

VADERLANDSCHE HISTORIE.

VEERTIGSTE BOEK.

INHOUD.

I. *Opſchudding onder de Remonſtranten, te Alkmaar en te Hoorn. De gedaagde Remonſtranten worden gebannen.* II. *Verandering in 's Lands Hooge Schoole, te Leiden.* III. *Vergadering der Remonſtranten, te Antwerpen. De Zoonen des Advokaats worden verlaaten van hunne ampten. Verſcheiden' Schouten en Sekretariſſen afgezet.* IV. *Klagten over't krenken van 't Beſtand. Zeeſchuimeryen. Verdrag tuſſchen de Engelſche en Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappy. Veroovering van Jakatra. Batavia geſtigt.* V. *Oorſprong van den Oorlog in Boheeme. De Paltsgraaf Fredrik, Zuſterszoon van Prinſe Maurits, wordt tot Koning van Boheeme verkooren.* VI. *De Staaten neemen deel in de zaaken van dit Ryk. Staat des oorlogs aldaar.* VII. *De Aartshertogen verzamelen een Leger ten dienſte des Keizers. Spinola valt in de Nederpalts. Paapenmuts geſtigt. Koning Fredrik wykt naar Holland.* VIII. *Dood der Prinſeſſe Weduwe van Oranje. Van Graave Willem Lodewyk. Berigtſchrift voor Graave Ernſt Kaſimir, zyn' opvolger in 't Stadhouderſchap van Friesland. Prins Maurits wordt Stadhouder van*

van Groningen en Drente. Antoni Duik wordt Raadpenſionaris. IX. Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot worden verklaard, misdaad van gekwetſte hoogheid begaan te hebben. Vervolging der Remonſtranten. X. Zonderlinge ontkoming van Hugo de Groot uit het Slot te Loeveſtein XI. Einde van het Beſtand. Voorſlag der Aartshertogen, die afgeweezen wordt. XII. Verraad op Tiel geſtraft. Dood van Filips den III. Zyn Zoon, Filips de IV. volgt hem op. De Aartshertog Albertus ſterft. Veldtogt der Spaanſchen. Gulik verlooren. Aanſlag op Sluis. XIII. Staat van Boheeme en de Palts. XIV. Verbond met Deenemarke, welk niet bekragtigd wordt. XV. Opregting eener Weſtindiſche Maatſchappye. XVI. Onluſten in Frankryk. XVII. Togt naar Brabant. Spinola belegert Bergen op Zoom. Steenbergen verlooren. XVIII. Bedryf van Mansfeld in de Neder-Palts. Hy trekt naar Brabant. Slag by Fleuri. Bergen op Zoom verlaaten. Inval in de Zevenwolden. XIX. Ooſtfrieſche onluſten. De Staaten verſchuiven 't ontruimen van Lieroord. Mansfeld valt in Ooſtfriesland. Ruimt het wederom. XX. Aanſlag van Prinſe Maurits. Paapenmuts verlooren. Verdrag met die van Tunis en Algiers. Verſchil met Gelderland en Overyſſel, over de gemeene laſten. XXI. De Groot ſchryft zyne Verantwoording, die ſtrengelyk verbooden wordt. XXII. Aanſlag op het leeven van Prinſe Maurits, in eenige hoofdbeleiders en medepligtigen, geſtraft. XXIII. Nederlaag van Hertoge Chriſtiaan van Brunswyk. XXIV. Handeling van Koning Jakob den I. te Bruſſel. 's Keizers bezending aan de Staaten. XXV. Klagten van Hamburg en Breemen. Toeruſtingen ter zee. XXVI. Geſchil onder de

Le-

Leden der hooge Regeeringe in Friesland. XXVII. *Aanſlagen om Amſterdam in brand te ſteeken. Duurte. Strenge Vorſt Hooge Vloed. Inval in de Veluwe. Breda belegerd.* XXVIII. *Verbond van onderlinge beſcherming met Groot-Britanje.* XXIX. *Gelyk Verbond met Frankryk.* XXX. *Prins Maurits zoekt, vergeefs, Breda te ontzetten. Zyn vrugteloze aanſlag op Antwerpen.* XXXI. *Hy wordt ziek. Dringt zynen Broeder tot een Huwelyk. Sterft. Zyne natuurlyke Kinderen. Uiterſte wil.* XXXII. *Zyne gedaante, aart, deugden en gebreken.*

Terwyl de Sinode nog zat, ontſtondt 'er, hier en daar, met naame te Alkmaar en te Hoorn, merkelyke beweeging onder de Remonſtranten, of onder 't graauw, welk hun toegedaan was, en met moeite verdroeg, dat de Predikanten van hun gevoelen, alomme, geſchorſt of afgezet werden. Te Alkmaar, werdt, in Lentemaand, de Kerk overweldigd, de Klaſſis kiſt opgebroken, het Klaſſisboek geſcheurd. Ook taſtte men zekeren Contraremonſtrant aan; die op eene ſchuifkar gezet, en ſpottelyk herom gevoerd werdt. *Joannes Evertszoon Geeſteranus*, Remonſtrantſch Predikant te Alkmaar, naderhand, voor Gemagtigden der Staaten en der Kerken, ondervraagd zynde, over de oorzaak deezer beroerte, werdt, daaraan, onſchuldig bevonden; doch egter afgezet van zynen dienſt (*a*). In Sprokkelmaand, te vooren, waren de Remonſtrantſche Predikanten te

1619. I. Opſchuddingen, onder de Remonſtrantſchgezinden, te Alkmaar.

(*a*) Baudart. XI. *Boek, bl.* 16. Brandt III. *Deel, bl.* 357-361.

1619. te Utrecht ook allen van hunne ampten verlaaten, door de Vroedſchap. Doch hier ontſtondt geene beroerte (*b*). Te Hoorn, liep het erger af. De Magiſtraat hadt, hier, der Huisvrouwe van *Dominikus Sapma*, eenen der gedaagde Remonſtranten op de Sinode, haare wooning opgezeid. De man was, hierop, zonder verlof, ſchoon niet zonder kennis der Politike Gemagtigden, van Dordrecht vertrokken, om orde te ſtellen op zyne huiſſelyke zaaken. Zo dra hy te Hoorn kwam, werdt hem belaſt, geene Vergaderingen aan te leggen of by te woonen, en zig van alle Kerkelyke dienſten te onthouden. Daarna, kreeg hy bevel om de Stad te verlaaten, en wederom naar Dordrecht te keeren. Den tienden van Lentemaand, werdt hy, des morgens ten agt uuren, door den Schout, voor zyne deur, op de Stads wagen gezet; terwyl de bezetting in 't geweer ſtondt. 't Volk was ook, in grooten getale, ſamengevloeid, om dit ſchouwſpel te zien, en men verhaalt, dat ſommige Contraremonſtranten de Remonſtranten zeer tergden, als durfdenze niets beſtaan, tot redding van hunnen ouden Leeraar. Wat 'er van zy, eenigen, gaande geraakt, greepen de paarden by den toom, ſneeden de zeelen aan ſtukken, ligtten Sapma, met zyne vrouw en kind, van de wagen, en ſloopten de wielen. Toen rukten de ſoldaaten aan, ſchietende, met los kruid, op den hoop, die, merkende dat 'er niemant gekwetſt werdt, te feller aandrong, en 't Krygsvolk, met pannen, naar 't hoofd wierp. De Magiſtraat, toen ander volk

en te Hoorn.

(*b*) BRANDT III. *Deel, bl.* 390 *enz.*

volk doende aantrekken, gaf bevel, om met 1619.
ſcherp te ſchieten. 't Geſchiedde. Zes of zeven werden dood geſchooten: veertig omtrent gekwetſt. De overigen namen de vlugt. De ſoldaaten, eens gaande geraakt, hielden geene maat meer; ſchietende langs verſcheiden' ſtraaten, en in en door de huizen, waardoor ook eenige onſchuldigen getroffen werden. Na 't ſtillen van den oploop, en toen men Sapma, met eenen tweeden wagen, vervoerde, werdt nog eenen Smid, die hem *vaar wel* toeriep, met een geveerden kogel, de kin van 't hoofd geſchooten; zo dat hy dood ter aarde viel. Sommigen gekwetſten werdt, naderhand, door Gemagtigden der Staaten, afgevraagd, of zy niet van eenigen uit de Remonſtranten, of uit de afgezette Wetholders waren opgemaakt, om Sapma, met geweld, in de Stad te houden. Ook zaten zy eenige weeken in hegtenis, waarna zy, mids de koſten der gevangeniſſe betaalende, werden ontſlaagen. Sapma, wederom te Dordrecht gekomen, werdt ook aangeſproken over zyn vertrek, van daar, zonder uitdrukkelyk verlof. Doch men liet deeze zaak, eerlang, ſteeken, alzo hy bybragt, dat de Preſident der Politiken hem, te vooren, beloofd hadt, zyn vertrek, by de andere Heeren, te zullen verontſchuldigen (*c*).

De gedaagde Remonſtranten hadden bevel gekreegen, om te Dordrecht te vertoeven tot nader' laſt (*d*), die hun, eerſt eenige dagen na 't vertrek der uitheemſchen, gebragt werdt, door

De gedaagde Remonſtranten worden gebannen.

(*c*) Baudart. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 20. Trigland. *bl.* 1141. Velius Hoorn, *bl* 572 *enz.* Hiſtoriſch Verhaal, *f.* 177 *enz.* Brandt III. *Deel*, *bl.* 472 *enz.*

(*d*) Brandt III. *Deel*, *bl.* 502.

1619. door Gemagtigden der algemeene Staaten, en hierop uitkwam „ dat zy zig zouden hebben „ te ſchikken tot een ſtil ampteloos leeven; in „ welk geval, de Staaten voor hun onderhoud „ binnen of buitens Lands ter hunner keure zor„ gen zouden." Doch zy maakten allen zwaarigheid om dit te belooven. *Henrikus Leo* alleen verbondt zig, den Staaten te gehoorzaamen. Ook tekende hy, naderhand, een geſchrift, welk men de *Acte van Stilſtand* noemde, en welk ook, door verſcheiden' anderen, onderſchreeven werdt, die zig, zo wel als hy, verbonden, niet meer te prediken. Den overigen gedaagden, na 't eindigen der Sinode, tegen den tweeden van Hooimaand, in den Haage ontbooden zynde, was dezelfde Acte ook voorgelegd; doch zy haddenze geweigerd te tekenen. Zy werden, hierop, allen gebannen, uit de Vereenigde Geweſten en uit het gebied der algemeene Staaten: en, kort daarna, vervoerd. Tien Predikanten en de gewezen Profeſſor Episkopius lieten zig naar Waalwyk in Brabant brengen, twee naar Nieuwenhuis, in 't Graafſchap Benthem, en een naar Huiſſen, in 't Land van Kleeve. Daarna, werden nog verſcheiden' andere Remonſtrantſche Predikanten, om 't bywoonen der Byeenkomſt te Rotterdam, die men hieldt tot oproer te ſtrekken, gebannen en naar Waalwyk gevoerd (*e*). Het Hof van Holland (*f*) en de algemeene Staaten verbooden den afgezetten Remonſtrantſchen Predikanten het houden van openlyke of heimelyke Vergaderingen, onder zwaare boeten (*g*). Ook werden deeze hunne Ver-

ga-

(*e*) Hiſtor. Verhaal, *f.* 216 *enz.* BRANDT III. *Deel*, *bl.* 662-695.
(*f*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 764 *enz.*
(*g*) *Zie* de Plak. *agt.* UYTENBOG. Onderz. derzelven.

gaderingen, op verſcheiden' Plaatſen, door Soldaaten en Geregtsdienaars, geſtoord; zonder dat zy, door herhaalde Vertoogen, aan de Staaten van Holland en aan de Wethouders van verſcheiden' Steden, eenige vryheid zagen te verwerven. De Kerken en Plaatſen der afgezetten werden, door Contraremonſtrantſche Predikanten, ingenomen: 't welk, in ſommige Steden, gelyk te Gouda, en in verſcheiden' Dorpen, daar de Remonſtrantſchgezinden een groot getal uitmaakten, niet zonder veel tegenſporrelings der Gemeente, geſchieden kon (*b*). De heimelyke Vergaderingen der Remonſtranten werden, ondertuſſchen, aangehouden, en 't leedt niet lang, of verſcheiden' gebannen en vervoerde Predikanten keerden wederom in 't Land, om hunne of andere Gemeenten, in ſtilte, naar hunne begrippen, te ſtigten. 1619.

De Remonſtranten houden heimelyke Vergaderingen.

Na 't veroordeelen der Remonſtrantſche Leere en Leeraaren op de Sinode, vondt men ook raadzaam, 's Lands Hooge Schoole, te Leiden, te hervormen. Om hiertoe den weg te baanen, was 'er, in Slagtmaand des voorleeden jaars, reeds eenige verandering gemaakt, in het Kollegie der Heeren *Curateuren* of Bezorgeren der Hooge Schoole, die de zaak der Remonſtranten, naar men dagt, te zeer, waren toegedaan geweeſt. De Staaten van Holland hadden, by raade zyner Doorlugtigheid, beſlooten, dat de Bezorgers, om de drie jaaren, zouden afgaan, en voor de eerſte reize, in Sprokkelmaand deezes jaars. Hierdoor, raakten de Heeren van Mathenes en van der Myle uit

II. Veranderingen in 's Lands Hooge Schoole, te Leiden.

(*b*) Brandt III. *Deel*, *bl.* 109.

1619. uit het bewind der Hooge Schoole, en Jonkheer *Joan van Waſſenaar en Duivenvoorde*, Heer van Duivenvoorde, Heer *Adriaan Pauw*, Ridder, en Meeſter *Rochus van den Honaart*, Raad in den Hoogen Raade, werden tot nieuwe Curateuren benoemd (*i*). Deezen ſtelden, in Hooimaand, *Gerardus Joannes Voſſius*, Regent, en *Kaspar Barlæus*, Onder-Regent van het Theologiſch Kollegie, uit hunne ampten. De eerſte werdt, daarna, Profeſſor der Welſpreekendheid, te Leiden, en vervolgens Profeſſor der Hiſtorien op de Doorlugtige Schoole te Amſterdam. De andere, die, door de Zuidhollandſche Sinode, tot alle Kerkelyke dienſten, onbekwaam verklaard was, tekende de Acte van Stilſtand, en werdt, na eenigen tyd, ook tot Profeſſor der Welſpreekendheid, op de zelfde Doorlugtige Schoole, te Amſterdam, beroepen. Feſtus Hommius, die Scriba op de Sinode geweeſt was, werdt Regent in Voſſius ſtede. De Remonſtrantſchgezinde Studenten werden ook uit het Kollegie gezet (*k*). Voorts, werdt de Hooge Schoole voorzien van Profeſſoren, die der Sinodaale Leere waren toegedaan. Middlerwyl, hielden de byzondere Sinoden zig bezig, met het ſchorſen en afzetten van Predikanten, die voor Remonſtrantſch bekend waren, of verdagt gehouden werden. De Rectoren en Schoolmeeſters der Latynſche en andere Schoolen liet men, daarna, ook de Sinodaale Kanons aanneemen, by ſchriftelyke Acte. Ook werdt zulks, op ſommige plaatſen, den Orgeliſten afge-

(*i*) Reſol. Holl. 17 *Nov.* 1618. *bl.* 375.
(*k*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 842-852, 888-898, 918-925.

gevorderd (*l*). In Holland niet alleen; maar ook in 't Stigt, in Gelderland en in Overyſſel, werden de Remonſtrantſchgezinde Predikanten afgezet van hunnen dienſt (*m*). 't Getal derzelven beliep, in 't geheel, omtrent tweehonderd, van welken 'er omtrent tagtig ten Lande uit gebannen werden. Zeventig omtrent tekenden de Acte van Stilſtand: van welken 'er omtrent twintig hunne tekening herriepen. Ruim veertig weeken, in deezen tyd en ſedert, af van de Remonſtranten, onder welken 'er eenige weinigen waren, die tot de Roomſche Kerke overgingen, of tot een ergerlyk leeven vervielen. De meeſten koozen de zyde der Contraremonſtranten. Eenigen hielden zig op zig zelven, zonder zig by eenige gezindheid te voegen (*n*). 1619.

III. Vergadering der Remonſtranten, te Antwerpen.

Te Waalwyk, werwaards verſcheiden' gebannen' Remonſtrantſche Predikanten gebragt waren, kwam, eindelyk, zo groot een' toevloed van deeze Broederſchap, dat men beſloot eene Vergadering te beleggen, te Antwerpen; alwaar Uitenbogaard en eenige anderen zig onthielden. Hier werdt, omtrent den aanvang van Wynmaand, onder anderen, orde geſteld op de bediening der Kerken in 't Land. Ook regtte men een Kollegie op, beſtaande uit zes Directeurs of Beſtierders, Uitenbogaard, Episkopius, Grevinkhoven, *Eduard Poppius*, *Karel Nielius* en *Joannes Arnoldus Corvinus*. Door dit Kollegie, of door de drie eerſtgenoemde Directeurs, kreegen ſommige Remonſtrantſche Leeraars laſt, om de Gemeenten in 't Land, heimelyk, te

(*l*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 853-888. 912-917. 925-939.
(*m*) BRANDT III. *Deel*, *bl.* 939-976. IV. *Deel*, *bl.* 1 *enz.*
(*n*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 16.

1619. te gaan bedienen: gelyk, door eenigen, met veele vrymoedigheid, geſchiedde (*o*). Buiten Rotterdam, buiten Hoorn, en te Leiden, werden de Vergaderingen der Remonſtranten, meermaalen, geweldiglyk geſtoord: by welke gelegenheid, ook ſommigen doorſchooten, of, op andere wyzen, mishandeld en beroofd zyn, door het Krygsvolk (*p*).

Veenhuizen en van der Myle niet meer beſchreeven, onder de Edelen.

Omtrent deezen tyd, beſloot het Lid der Ridderſchap van Holland, by meerderheid van ſtemmen, de Heeren van Veenhuizen en van der Myle, die elk met eene Dogter van den onthalsden Advokaat gehuwd waren, niet meer onder de Edelen te beſchryven (*q*). Van der Myle, die eenige maanden in Frankryk geweeſt, en nu wederom herwaards gekeerd was, werdt, om het ſchryven van eenige brieven, welken men hieldt der tegenwoordige Regeeringe en den Prinſe te na te ſpreeken, op Goereede gebannen (*r*). De verdreeven Koning van Boheeme verzogt, op 't einde des jaars 1621, aan de algemeene Staaten, of hy wederom in den Haage mogt komen woonen. Doch dit verzoek werdt van de hand geweezen (*s*). In 't volgende jaar, vergunde men hem egter, op herhaald verzoek der Koninginne van Boheeme, dat hy zyn verblyf houden mogt, in de Beverwyk (*t*). Doch nu, in 't jaar 1619, ſloegen de Gekommitteerde Raaden den Prinſe ook voor, of

De Zoonen des Advo-

(*o*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 40-51.
(*p*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 52-57, 69-71.
(*q*) Reſol. Holl. 18, 29 *Octob.* 14 *Dec.* 1619. *bl.* 240, 243, 244, 290. BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 157.
(*r*) Reſol. Holl. 16 *Decemb.* 1620. *bl.* 265.
(*s*) Reſol. Holl. 21 *Decemb.* 1621. *bl.* 258.
(*t*) Reſol. Holl. 23 *Maart* 4 *May* 1622. *bl.* 55, 85.

of 't niet geraaden ware, Reinier van Oldenbarneveld, Heer van Groeneveld, oudſten Zoon des Advokaats, te verlaaten van zyn ampt van Luitenant Houtveſter: doch zyne Doorlugtigheid beſloot hiertoe eerſt in den volgenden Zomer; wanneer de Heer van Groeneveld ook van zyne waardigheid van Heemraad van Delfland ontzet werdt (*u*). Ten zelfden tyde, werdt zynen Broeder, Willem van Oldenbarneveld, Heere van Stoutenburg, het Bevelhebberſchap over Bergen op Zoom benomen. Doch zyn Ritmeeſterſchap heeft hy verkogt (*v*). In Wintermaand, te vooren, was 'er, op nieuws, door Gemagtigden van den Prinſe en Gekommitteerde Raaden, buitens tyds, verandering gemaakt, in de Wethouderſchap te Gouda, alwaar men, tot hiertoe, de Remonſtranten, onverhinderd, hadt laten byeenkomen (*w*). Te Leiden, werdt de Schout, *Lot Huigenszoon Gaal*, dien men hieldt te ſlap te zyn in 't ſtooren der Remonſtrantſche Byeenkomſten, verpligt, zyn ampt af te leggen, welk toen gegeven werdt aan Meeſter *Willem de Bont*, die ſterker yverde (*x*). Ook kwam men, eerlang, tot het afzetten van verſcheiden' Baljuwen, Schouten en Sekretariſſen ten platten Lande; die of Remonſtrantſch waren, of geagt werden, te veel oogluiking te gebruiken, omtrent de Remonſtranten (*y*). Ook werdt *Lancelot van Brederode*, Raadsheer in den Hove van Holland, die merkelyk van

1619. kaats van hunne ampten verlaaten.

Verſcheiden' Schouten en Sekretariſſen afgezet.

(*u*) Reſol. Holl. 31 *Octob.* 1619. *bl.* 246. 7, 10 *July* 1620. *bl.* 120, 126.
(*v*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 291.
(*w*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 78.
(*x*) Reſol. Holl. 2 *Aug.* 14, 20 *Dec.* 1619. *bl.* 194, 289, 290, 305.
(*y*) Reſol. Holl. 19 *Jan.* 1621. *bl.* 13. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 292-301.

1619. van zyne mederaaden verſchilde, over 't uitvoeren der Plakaaten tegen de Remonſtranten, in de Lente des volgenden jaars, verlaaten van zyn ampt (z). 't Bleek klaarlyk, dat men voorhadt, geene Remonſtrantſchgezinden in de Regeeringe meer te dulden. Zelfs ſloeg Haarlem, in Wintermaand des jaars 1619, voor, of men allen, die, in de Wethouderſchap der Steden, ontvangen werden, niet, by eede, behoorde te verbinden aan de Hervormde Leer, zo als dezelve thans, hier te Lande, gepredikt werdt, de Privilegien daarnaar uitleggende, of ſchikkende (*a*). Doch ik vind niet, dat, hierop, ten deezen tyde, iet beſlooten werdt. Zulken, wyders, die zig bemoeiden met het verzamelen van penningen tot onderſteuning van de zaak der Remonſtranten, raakten ook, op verſcheiden' plaatſen, in zwarigheid. *Paulus Stochius*, een der ontſlaagen' Vroedſchappen te Leiden, zat, ter deezer oorzaake, eenen geruimen tyd, in hegtenis, en kwam niet los, dan na 't betaalen eener merkelyke geldboete (*b*). Rem Egbertszoon Biſſchop van Amſterdam, wiens Huis men, in 't jaar 1617. geplonderd hadt; om gelyke reden, in 't begin des jaars 1620, voor Schepenen, ontbooden zynde, verſcheen niet, en week, eerlang, ten Lande uit, tot dat hy 't, na de verandering der Regeeringe, in den jaare 1621, waagde, wederom te keeren (*c*).

IV. Klagten

Terwyl de gevolgen der merkwaardige ver-

an-

(z) Reſol. Holl. 6, 10 *Maart.* 1620. *bl.* 34, 38. BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 203 *enz.*

(*a*) Geſchr. Aant. van deezen tyd.

(*b*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 164-176.

(*c*) Brieven van Verm. mannen. *bl.* 227, 236. BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 183-192, 610-617.

anderingen in Kerk en Staat der hooge Regeeringe geduurig werk verſchaften, viel 'er, in andere gemeene zaaken, weinig voor. Men hieldt, van onzen kant, nog aan met klaagen, over het kwalyk houden van 't Beſtand, door de Spaanſchen. De algemeene Staaten hadden, in Sprokkelmaand, den Kollegien ter Admiraliteit aangeſchreeven, dat zy den Koopluiden en Schippers, welken men, door het aanhouden en neemen hunner Schepen, merkelyke nadeelen toegebragt hadt, aanzetten zouden, tot het begrooten en opgeeven hunner ſchade, binnen den tyd van vier maanden (*d*). Doch 't zeeſchuimen der Biskaaijeren en Duinkerkeren hieldt, het gantſche jaar, aan. Ook deeden die van Algiers den onzen veel afbreuk ter zee. Doch in Oogſtmaand, werden eenige Algierſche zeeſchuimers, te Amſterdam, opgebragt. Ten zelfden tyde, deedt de Regeering van Algiers eenen voorſlag van Vrede aan de Vereenigde Staaten (*e*): doch 't liep nog tot in 't jaar 1622 aan, eer dezelve geſlooten werdt. Middlerwyl, hieldt het zeeſchuimen aan, waardoor die van Hoorn, in den Herfſt en Winter des jaars 1620, wel omtrent veertig ſchepen verlooren (*f*). De ſterke toeruſting ter zee in Spanje maakte de Vereenigde Staaten ook ongeruſt, alzo men niet wiſt op wien zy gemunt ware (*g*): doch deeze ongeruſtheid verdween, door den tyd.

1619. over 't krenken van 't Beſtand.

Zeeſchuimeryen.

De onluſten tuſſchen de Engelſche en Nederland. Verdrag tuſſchen

(*d*) Baudart. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 6.
(*e*) Baudart. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 7, 95.
(*f*) Velius Hoorn, *bl.* 596.
(*g*) Baudart. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 21.

1619. landſche Ooſtindiſche Maatſchappye, welken, in de jaaren 1613 en 1615, niet hadden konnen bygelegd worden, werden, eindelyk, in Zomermaand deezes jaars, gelukkiglyk, geſliſt. Eenigen uit de Bewindhebbers en de Advokaat der Nederlandſche Maatſchappye, *Willem Boreel*, hadden zig, eenige maanden te vooren, naar Londen begeven, alwaar zy, met de Engelſche Bewindhebbers, in onderhandeling traden. Men trof, eindelyk, op den tweeden van Zomermaand, een Verdrag, voor den tyd van twintig jaaren, binnen welken, de handel in de Indien den beiden Maatſchappyen vry zou ſtaan, zonder dat zy dien elkanderen, door verdragen met Indiſche Mogendheden, door ſterkten, of op eenige andere wyzen, zouden zoeken te beletten. Ook werdt beſtemd, dat men onderling overeenkomen zou, wegens den prys, dien beide de Maatſchappyen beſteeden zouden voor de Peper, te Bantam, en op andere plaatſen van Groot Java. Elke Maatſchappy zou tien Oorlogsſchepen onderhouden, tot beſcherming van den handel. Elk zou in 't bezit blyven van de Veſtingen in de Indien, welken hy tegenwoordig bezat. De Sterkten en bezettingen, in de Molukken, Banda en Amboina, zouden onderhouden worden, uit eene belaſting, door eenen gemeenen Raad, uit beide de Maatſchappyen aangeſteld, te leggen op de waaren, die uit deeze Eilanden zouden vervoerd worden. Het Verdrag vervatte nog verſcheiden' andere punten, welker ſommigen, naderhand, nader verklaard werden (*b*). Doch ik meen, dat het

de Engelſche en Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye.

(*b*) Act. Publ. Angl. *Tom.* VII. *P.* III. *p.* 115. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 12.

het nimmer volkomen onderhouden is. 1619.

Terwyl men, hier, aan dit Verdrag arbeidde, gaf het onderling misnoegen tuſſchen de twee volken in Indie, onder anderen, gelegenheid, tot het ſtigten van *Batavia*, op 't Eiland Java; alwaar de Nederlandſche Maatſchappy, ſedert, den zetel haares handels geveſtigd heeft. 't Zal niet ondienſtig zyn, hier, van den aanleg deezer beroemde Koopſtad, waarvan, dat met reden vreemd ſchynen mag, onze Hiſtorieſchryvers, die deezen tyd beleefd hebben, naauwlyks eenig gewag maaken, een beknopt berigt te geeven.

Verhaal van het inneemen van Jakatra en het ſtigten van Batavia.

De Maatſchappy hadt haaren bevelhebberen in Indie, reeds in 't jaar 1617, gelaſt, een bekwaam ſtuk Lands van den Koning van Jakatra of eenige andere Javaanſche Mogendheid te koopen, tot het ſtigten eener Stad en Sterkte, alwaar men den voorraad der Indiſche en Nederlandſche waaren zou mogen ontvangen en bewaaren (*i*). Eenige jaaren te vooren, hadden de onzen reeds eene wooning gehad, te Jakatra aan den zeekant, beooſten de Rivier *Tangerang*, waartoe zy den grond van den Koning gekogt hadden (*k*). Doch *Jan Pieterszoon Koen*, in 't jaar 1618, het opperbevel over Nederlandſch Indie bekomen hebbende, zogt, hieromtrent, eene nieuwe Stad en Sterkte aan te leggen, en, daartoe, insgelyks, verlof te bekomen van den Koning van Jakatra. Terwyl men hierover handelde, kreeg Koen vermoeden, dat de Koning, met de Bantammers en met de Engelſchen, die zig

(*i*) J. Camphuys Batavias Grondveſt. *in* Valentyn Ooſtind. IV. *Deel*, I. *Stuk*, *bl.* 489.

(*k*) Camphuys *bl.* 435.

1619. zig te Bantam en te Jakatra onthielden, in heimelyke onderhandeling, getreden was, om hem en de zynen, die 't reeds te Bantam naauwlyks houden konden, ook van Jakatra te verdryven. Hy valt hierop, bedektelyk, aan 't verſterken van de wooning der Maatſchappye: 't welk, toen 't gemerkt werdt, groote agterdogt verwekte by de Engelſchen en Javaanen. De Stad Jakatra werdt toen ook geſterkt. Men beſloot zelfs de Sterkte der Nederlanderen, met eenige Schanſen, daar Engelſch geſchut op geplant werdt. Maar Koen vernielde ze, eerlang, vernomen hebbende, dat de Engelſchen een ſchip der Maatſchappye genomen hadden, en verdere vyandlykheden dreigden. Kort hierna, verliet hy de nieuwe Veſting, op de tyding van 't naderen eener Engelſche Vloote, 't bevel over dezelve laatende aan *Pieter van den Broeke*. Hy ſtak, op den laatſten van Wintermaand des jaars 1618, met zeven ſchepen, in zee, raakte ſlaags met de Engelſchen; doch week, eerlang, naar Amboina, alzo de Engelſchen, nieuwe verſterking van ſchepen gekreegen hebbende, hem veel te magtig geworden waren. De Veſting te Jakatra, toen, door de Engelſchen, te water, en door de Javaanen, te lande, belegerd zynde, werdt 'er, op den negentienden van Louwmaand deezes jaars, een Verdrag getroffen; waarby den Koning van Jakatra zesduizend Ryksdaalders werden toegelegd, en voorts bedongen, dat de Wooning der Maatſchappye niet verder verſterkt zou worden (*l*). Alles ſcheen nu in ruſt: toen

(*l*) CAMPHUYS *bl.* 421-434.

toen van den Broeke, ter maaltyd genoodigd by den Koning, met eenigen der zynen, vaſtgehouden en in boeijen geſmeeten werdt. Dit ſcheen 't bedryf der Engelſchen, die de onzen haaſt noodzaakten tot een Verdrag, waarby men beloofde, hun de Veſting te zullen opgeeven. Doch's daags na 't ſluiten van dit Verdrag, welk op den eerſten van Sprokkelmaand geſchied was, rukken de Bantammers, of aangeport door de onzen, of, om dat zy den Koning van Jakatra de Sterkte en ſchatten der Nederlandſche Maatſchappye misgunden, onverhoeds, in Jakatra, berooven den Koning, die ſlegt werdt bygeſtaan van de zynen, in eenen oogenblik, van zyn gebied, en verzenden hem in ballingſchap. Van den Broeke en de andere gevangenen werden toen naar Bantam gevoerd; daar zy nog eenige weeken zaten. Midlerwyl, bleef de nieuwe Veſting nog in de magt der onzen, die, ſedert, handelden, om zig onder de beſcherming des Konings van Bantam te begeeven. Doch 't liep aan tot den elfden van Lentemaand, eer men omtrent de voorwaarden overeen kwam (*m*). De Koning van Bantam weigerde deze nogtans te beveſtigen. Ook dreigde hy, ſedert, de Veſting, met geweld, aan te taſten. De Javaanen arbeidden zelfs reeds aan eene ſchans of bolwerk, niet verre van de Wooning der Engelſchen: doch de onzen verdreeven hen uit hun voordeel. 't Leedt egter niet lang, of zy vielen op nieuws aan 't werk. Doch 't verſchynen van Jan Pieterszoon Koen, met eene Vloot van agttien ſchepen, op de reede van Jakatra, deedt 1619.

(*m*) Camphuys *bl.* 435-437.

1619. deedt de zaaken veranderen van gedaante. De Engelſche Vloot, die, tot hiertoe, in de Straat van Sunda, gekruiſt hadt, was, op zyne aankomſt, van daar, geweeken. Koen, zig gelaatende op Jakatra, niet op den Koning van Bantam verſtoord te zyn, liet deezen weeten, dat hy zig onzydig hadt te houden. En, zonder hierop beſcheid te wagten, of hem tyd van beraad te geeven, valt hy, uit de Veſting, aan 't hoofd van omtrent duizend man, in dertien vendels verdeeld, aan op de Stad, die ſlegts door een ſteenen bolwerk, aan de Noordzyde, en aan eenen anderen oord, door eene ſchutting van dikke planken, beſchermd werdt. Zy was in een oogenblik veroverd. Koen nam 'er bezit van, uit den naam der Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye, op den dertigſten van Bloeimaand (*n*). Hy vorderde, ſedert, het ſlaaken der gevangenen te Bantam, waarin de Koning bewilligen moeſt. De Engelſchen verlieten deeze Stad, kort hierna. Doch de Koning, den onzen den handel te Jakatra belemmerende, haalde zig, eerlang, eene Oorlogsverklaaring op den hals. Ook duurden de onluſten tuſſchen de Maatſchappy en hem verſcheiden' jaaren (*o*). Wy zullen, hierna, de gelegenheid waarneemen, om 'er eenig nader verſlag van te doen.

Twee maanden omtrent voor Koens aankomſt, hadden de hoofden der bezettinge, op de nieuwe Veſting te Jakatra, beſlooten, aan dezelve den naam van *Batavia* te geeven (*p*), inge-

(*n*) CAMPHUYS *bl.* 459-483.
(*o*) CAMPHUYS *bl.* 484-489.
(*p*) CAMPHUYS *bl.* 457.

gevolge van eenen laſt, reeds in 't jaar 1617 gegeven, door de Maatſchappye, behelzende, „ dat de Plaats of het Landſchap, alwaar men „ het Hoofdkantoor der Maatſchappye veſti- „ gen zou, *Batavia*, en de inwooners *Batavieren* „ geheeten zouden worden." Doch Koen toonde zig misnoegd, dat zulks zonder zyne kennis geſchied was. Ook deedt hy den nieuwen naam, dien men boven de poort van 't Huis Mauritius geſchreeven hadt, terſtond, uitveegen (*q*), voorts zorg draagende, dat de naam *Batavia*, in geene openbaare ſchriften, geſpeld werdt, voor Oogſtmaand des jaars 1621, wanneer 'er bevel kwam uit het Vaderland „ dat de Stad „ en 't Kaſteel, gebouwd in 't Koningkryk van „ Jakatra, voortaan, *Batavia* genoemd zou „ worden (*r*)." En 't is dit Batavia, dat, ſedert, in getal en aanzienlykheid van gebouwen, van tyd tot tyd, zynde aangegroeid, veele jaaren agtereen, en nog tegenwoordig, onder de voornaamſte Koopſteden der weereld gerekend is geworden. De Opper-Landvoogd en Raaden van Nederlandſch Indie houden 'er hun gewoon verblyf, en de Maatſchappy voorziet, van daar, en Indie en het Vaderland van veelerlei Koopwaaren. 1619.

V. Oorſprong van den oorlog in Boheeme.

De binnenlandſche kryg in Boheeme, die, reeds in 't voorleeden jaar, ontſteken was, hadt merkelyken invloed op den ſtaat der Vereenigde Nederlanden: waarom wy niet voorby konnen, hier, eenig verſlag te doen van de oorzaaken deezes krygs.

Men hadt, in dit Koningkryk, ſedert meer dan eene

(*q*) P. van den Broecke Voyagie, *bl.* 99.
(*r*) Camphuys *bl.* 489-491.

1619. eene eeuw, openlyk belydenis gedaan van tweederlei Godsdienſt. De Huſſiten, welker belydenis *ſub Utraque* genoemd werdt, om dat zy het Avondmaal onder beide de gedaanten ontvingen, en de Roomſch-Katholyken, welker Leer men *ſub Una* noemde, om dat zy 't Avondmaal bedienden onder de gedaante van brood alleen; beleefden hun begrip even vry volgens de wetten. Zelfs was Keizer Sigismond niet voor Koning erkend, dan na hy toegeſtaan hadt, dat niemant dan die in 't gevoelen der Huſſiten was, Burger in Praag zyn mogt. Men onderhieldt dit Verdrag, tot in 't jaar 1570, wanneer Maximiliaan de II. te wege bragt, dat een Roomſch-Katholyk, met het Burgerſchap, vereerd werdt. Een ander verwierf dezelfde gunſt, in 't jaar 1599. Daarna, werdt het Verdrag met Sigismond, meer dan eens, gekrenkt. De Jezuiten werden, in Praag, ontvangen. 't Getal der Roomſchgezinden nam, door den tyd, zo ſterk toe, dat de Hervormden zig te vrede moeſten houden, dat hun, door Rudolf den II, vergund werdt, de Ampten van Regeering, te gelyk met de Roomſchgezinden, te mogen bekleeden. De Keizerlyke Amptenaars in Boheeme weigerden egter dit Verdrag af te kondigen, beweerende, dat het te nadeelig ware voor den Roomſchen Godsdienſt, en dat men 't den Keizer, belemmerd met den kryg tegen de Turken, zyns ondanks, hadt afgedrongen. Matthias, zynen Broeder Rudolf, in 't jaar 1614, zynde opgevolgd, gaf den Hervormden nog meer ſtof tot klaagen, over 't ſchenden hunner voorregten. De Keizer, daarna, zynen Neef, Ferdinand, tot zynen aanſtaanden opvolger in 't Koningkryk, wil-

willende doen verklaaren, beſchreef, ten dien einde, de Stenden van Boheeme alleen, zonder daaronder te rekenen, die van Silezie, Moravie en Opper- en Neder-Lausnits, ſchoonze met die van Boheeme vereenigd waren. De Boheemſche Hervormden, hierover te onvrede, verſcheenen, in kleinen getale, op den Landdag, alwaar de Roomſchen, verre de meerderheid hebbende, volkomen voldeeden aan 's Keizers begeerte. Ferdinand werdt zelfs gekroond binnen Praag (s), en hieldt, ſedert, zyn hof te Gratz. Maar de *Verdedigers* des Koningkryks, een zeker getal van aanzienlyke luiden, aangeſteld door de Stenden, om de hand te houden aan 't naarkomen der oude voorregten, beſchreeven de Stenden des Ryks en der ingelyfde geweſten, in welker Vergadering, een ſmeekſchrift werdt ingeſteld, waarby men den Keizer, om 't herſtellen der voorregten, verzogt. Voorts, beſloot men, in den Zomer des jaars 1618, wederom te vergaderen, om 's Keizers antwoord te overweegen. Maar Matthias gaf, in plaats van te antwoorden, zynen Stedehouder in Boheeme bevel om den Stenden het byeenkomen te beletten. Deez' vondt zig, hiertoe, nogtans niet magtig. De Stenden, zyns ondanks, vergaderd zynde, hadden herts genoeg, om zig van eenige Keizerlyke Amptenaars te verzekeren, drie van welken, uit de venſters van 't Kasteel, werden dood geſmeeten. Terſtond daarna, verbonden zy zig, onderling, tegen elk, die hun zou willen aantaſten; en, verneemende, dat de Kei- 1619.

(s) Apol. Ordin. Regni Bohem. ſub utraque *edit.* 1619. Struvii Corp. Hiſt. Germ. *Tom.* II. *p.* 2051.

1619. Keizer zig tegen hen toeruſtte ten oorloge, ſtelde
nze vierentwintig *Beſchermers* aan, die magt
kreegen, om krygsvolk te werven, en belaſtingen te leggen op de onderzaaten des Koningkryks en der ingelyfde Landſchappen. De Aartshertogen Albertus en Izabelle deeden ook een Leger verzamelen ten dienſte des Keizers, die den Graave van Bucquoi het opperbevel gaf over den voorgenomen togt naar Boheeme. De Graaf *Ernſt van Mansfeld* hadt het gebied over 't Leger der Stenden.

Keizer Matthias ſterft. Ferdinand de II. volgt hem op.

In deezen ſtand der zaaken, overleedt Keizer Matthias, op den twintigſten van Lentemaand deezes jaars 1619 (*t*). *Ferdinand* deedt zig, terſtond, uitroepen voor Koning van Boheeme, en kwam, in die hoedaanigheid, te Frankfort, alwaar hy, op den agtentwintigſten van Oogſtmaand, ook tot de Keizerlyke waardigheid verheeven werdt (*u*). Maar de Stenden van Boheeme, gezwooren hebbende, dat zy hem niet voor Koning erkennen zouden, verkooren, tot deeze hoogheid, *Fredrik, Paltsgraaf aan den Ryn*, die, in den jaare 1612, getrouwd was, met Elizabet, Dogter van Jakob den I, Koning van Groot-Britanje. Hy begaf zig, terſtond, naar Praag, alwaar hy, in Slagtmaand, gekroond werdt. Midlerwyl, hadden ook de Stenden van Hongarye Ferdinand verworpen, en *Bethlehem Gabor*, Vorſt van Zevenbergen, met de Koningklyke waardigheid, vereerd.

Fredrik de V. Paltsgraaf aan den Ryn, Zuſters Zoon van Prinſe Maurits, wordt tot Koning van Boheeme verkooren.

VI. De Staaten nee-

De Staaten der Vereenigde Nederlanden, uit deeze beweegingen, eenen oorlog in Duitſchland te gemoet ziende, waarin de zaak der Pro-

tes-

(*t*) BAUDART. Memor. XI. *Boek*, *bl.* 24.
(*u*) STRUVII Corp. Hiſt. Germ. *Tom.* II. *p.* 2059.

teſtanten, en gevolgelyk ook de hunne veel zou konnen te lyden hebben, zogten Koning Jakob te beweegen, om zynen Schoonzoon by te ſtaan. Ook hielden zy een waakend oog op den togt van 't Leger der Aartshertogen, welk, in 't Land van Luxemburg verzameld zynde, omtrent den aanvang van Herfſtmaand, gereed was, om, onder Graave Henrik van den Berg, naar Duitſchland te trekken. Prins Maurits, die zig 't belang van den verkooren Koning van Boheeme, eenen Zoon zyner halve Zuſter, Louiſe Juliana, ook zeer ter harte liet gaan, gaf aan alle de Staatſche Ruitery en aan duizend of twaalfhonderd Muskettieren bevel, om het Leger der Aartshertogen op zyde te blyven, en zorg te draagen, dat het den Duitſchen Bondgenooten der Staaten geen nadeel deedt. Doch eenige opſchuddingen, in Bruſſel en elders, gereezen, over 't opſtellen van nieuwe belaſtingen, ſtremden deezen togt, en noodzaakten de Aartshertogen, om het Leger te doen ſcheiden en in de oproerige Steden te verdeelen (*v*). De Vereenigde Staaten, midlerwyl, hun volk by der hand willende houden, hadden, reeds in Grasmaand, hunnen onderzaaten verbooden, zig in eenigen vreemden Krygsdienſt te begeeven (*w*). 1619. men deel in de zaaken van Boheeme.

Hagchelyk ſtonden, omtrent het einde deezes jaars, de zaaken van Ferdinand en Fredrik beide. De laatſte hadt verſcheiden' Duitſche Vorſten, en de Vereenigde Gewesten op zyne zyde, die allen Krygsvolk, ten zynen behoeve, verzamelden. Ook hadt hy zelf in de Palts tien- Staat van den kryg in Boheeme.

(*v*) BAUDART. Memor. XI. *Boek, bl.* 24.
(*w*) Groot-Plakaatb. II. *Deel, kol.* 294.

1619. tienduizend man op de been gebragt, die naar Boheeme geſchikt werden. Men wil, dat hy zynen mededinger te magtig geweeſt zou zyn, zo zyn Schoonvader hem behoorlyk hadt willen byſtaan. Doch deeze was thans met Filips den III, Koning van Spanje, ſterk in onderhandeling, over een Huwelyk tuſſchen Karel, Prinſe van Walles, en eene Dogter van Filips; welk hy ligtelyk begrypen kon, geenen voortgang te zullen hebben, zo hy zig tegen de oogmerken van 't Huis van Ooſtenryk, in Duitſchland, wilde verzetten. Ook wiſt het Hof van Spanje deeze Huwelykshandeling zo lang te rekken, dat de zaaken van den Keurvorſt-Paltsgraave eenen gantſch nadeeligen keer genomen hadden. Wat Ferdinand betreft, de afval der Hongaaren belemmerde hem zeer. Ook kwam het hem kwalyk, dat het Leger, in Luxemburg verzameld, wederom geſcheiden was. Doch Maximiliaan, Hertog van Beyeren, en de drie Kerkelyke Keurvorſten hielden zyne zyde. De Keurvorſt van Saxen, die zig te vooren onzydig verklaard hadt, werdt, door de aanbieding van de Opper-Lausnits, mids hyze overmeesterde, bewoogen, om 's Keizers zyde te kiezen. De Paus zondt hem eenig geld toe, en de Koning van Spanje eenige manſchap uit Napels en uit het Hertogdom Milaan (x).

VII. De Aartshertogen bragten, tegen't volgende najaar, een aanzienlyk Leger op de been, ten dienſte des Keizers. Men begrootte het op zesentwintigduizend knegten en vierduizend paarden. De Markgraaf Spinola hadt 'er 't bevel

De Aartshertogen verzamelen een Leger,

(x) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 125-129, 130-132.

vel over. 't Volk was tuſſchen Rynberk en Wezel byeen gebragt. Terwyl het verzameld werdt, hieldt Prins Maurits zig, met zeſtien vendelen knegten en dertig kornetten paarden, een uur gaans beneden Wezel, om op de beweegingen des Markgraafs te waaken, en zig, daarna, met de benden, door de Duitſche Vorſten byeen gebragt, te vereenigen. Koning Jakob hadt zig laaten overhaalen, om vierentwintighonderd Engelſchen herwaards te zenden, onder Horatio Vere. Doch eer zy zig met de Staatſche troepen vereenigen konden, hadt Spinola reeds eenen inval gedaan in de Neder-Palts, welke hy, in eene maand tyds, op Heidelberg, Manheim en Frankendaal na, geheellyk bemagtigde. Te vooren, hadt hy zig meeſter gemaakt van Dietz, in 't Graafſchap Naſſau, 't welk deerlyk geplonderd was (y). In Wynmaand, kwamen de Engelſchen, verzeld door de Staatſchen, onder Prins Fredrik Henrik, eerſt by het Duitſche Leger, onder den Markgraave van Anſpach, in de Palts. Doch oneenigheid onder de Opperhoofden was oorzaak, dat 'er weinig kon uitgevoerd worden. Ook vorderde het ruwe jaargetyde, dat men de Staatſche Ruitery te rug ontboodt. Doch de Knegten en Engelſchen betrokken de Winterlegeringen, in de drie genoemde Plaatſen van de Palts (z). Prins Maurits wierp, om Spinola den aftogt langs den Ryn naar Rees te beletten, eene ſchans op, tuſſchen Bon en Keulen, op een Eilandje, *Romperwaard* genaamd. Men gaf, aan

1620. ten dienſte des Keizers.

Spinola valt in de Neder-Palts.

Paapenmuts geſtigt, door Prinſe Maurits.

(y) Reſol. Holl. 31 *Aug.* 1620. *bl.* 194.
(z) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 133-135.

1620. aan deeze ſchanſe, naar haare vierkante gedaante, den naam van *Paapenmuts* (*a*). De Keurvorſt van Saxen was, in Wynmaand, ook in de Neder-Lausnits gevallen, welke hy zig geheellyk onderworpen hadt. De Hertog van Beyeren, Opper-Ooſtenryk bemagtigd hebbende, voegde zig, omtrent den zelfden tyd, by het Leger onder den Graave van Bucquoi. De verkooren' Koning Fredrik hadt zyne magt in Boheeme byeen gebragt. De vereenigde Legers, eenige Plaatſen in dit Ryk hebbende veroverd, trokken regtaan op de Hoofdſtad, omtrent welke, in Slagtmaand, een bloedige ſlag voorviel, waarin Fredriks Leger de nederlaag kreeg. Hy zelf, in Praag gebleeven zynde, week, na 't ontvangen der ſmertelyke tyding, met zyne Gemaalin, Kinderen en eenigen Hofſtoet, ter Stad uit, zynen weg neemende naar de Vereenigde Geweſten. De Staaten, van zyne reize verwittigd, zonden hem eenige Ruitery te gemoet, die hem tot Emmerik begeleidde. Van hier werdt hy, in een Jagt van den Prinſe van Oranje, den ſtroom afgevoerd (*b*). In de Lente des volgenden jaars, kwam hy in den Haage aan. De algemeene Staaten ontvingen hem beleefdelyk, en deeden hem zynen intrek neemen in 't Huis van den Heere van der Myle (*c*). Wy zullen, hierna, gelegenheid hebben, om te melden, hoe 't verder met de zaaken van den verdreeven Vorſt afliep.

Nederlaag van Koning Fredrik, by Praag.

Hy wykt naar Holland.

VIII. Fredrik Henrik was nog op den togt naar de Palts,

(*a*) VAN DEN SANDE VI. *Boek*, *bl.* 26.
(*b*) VAN DEN SANDE VI. *Boek*, *bl.* 27.
(*c*) Reſol. Holl. 9 *Maart* — 2 *April* 1621. *bl.* 45. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 46.

LOUIZE DE COLIGNY,
Prinsesse Weduwe van Oranje.

A. Schouman del: naar't Origineel. J. Houbraken fecit

T. Sirion excudit

Palts, toen zyne Moeder, die, in Grasmaand te vooren, naar Frankryk vertrokken was, te Fontainebleau, in eene krankte viel, die haar, op den negenden van Wynmaand, uit het leeven nam. De togt haars eenigen Zoons maakte haar, terwyl zy 't bedde hieldt, zeer bekommerd. Zy meende, dat men hem, die, zeide zy, te vooren ook, om de zaak der Remonſtranten, in gevaar geweeſt was, naar de Palts zondt, om hem op de vleeſchbank te brengen. Zo ver liep de zorg deezer tedere Moeder. Zy hadt, in Holland zynde, den Remonſtranten, met naame Uitenbogaard, groote gunſt toegedraagen, en heeft, desonaangezien, by de eene en de andere partye, den naam van eene Godsdienſtige, beleefde en minzaame Prinſeſſe nagelaaten. Eenige yveraars hadden haar egter zo lelyk weeten af te maalen, dat zy, t'eenigen tyde, door Delft rydende, met ſlyk geworpen, en voor *Arminiaanſche Hoer* geſcholden werdt. Haar Lyk, naar Holland gevoerd zynde, werdt, nogtans, in Bloeimaand des volgenden jaars, in deeze zelfde Stad, in 't graf van haaren overleeden Egtgenoot, Prinſe Willem van Oranje, bygezet (*d*). 1620. Dood der Prinſeſſe Wenduwe van Oranje.

Eenige maanden te vooren, op den tienden van Zomermaand deezes jaars 1620, was ook Graaf Willem Lodewyk, Stadhouder van Friesland, Groningen en Drente, te Leeuwaarden, overleeden aan eene beroerte, die hem, zo ſommigen melden, aangekomen was, onder 't ſchryven van eenen Brief aan Prinſe Maurits, over 't gene Graaf Willem Lodewyk, Stadhouder van Friesland, ſterft.

(*d*) Baudart. Memor. XII. *Boek*, *bl.* 69. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 394-399. Aubery Memoir. *p.* 197 & *ſuiv.*

1620. gene'er te doen zou ſtaan, in geval hy, Maurits, ſchielyk aflyvig werdt (*e*). Hy hadt den Vereenigden Geweſten, veele jaaren agtereen, verſcheiden' gewigtige dienſten gedaan, met naame in den tyd van Leiceſter. Ook hadt hy de nieuwe krygskunde eerſt in gebruik gebragt; die Maurits, op zyn voorbeeld, in grooter' volmaaktheid, oefende. Zyn Broeder, Graaf *Ernſt Kaſimir van Naſſau*, werdt, meeſt door bewerking der Steden (*f*), na hem, Stadhouder van Friesland. Doch 't Stadhouderſchap van Groningen en Drente werdt aan Prinſe Maurits opgedraagen (*g*). De Stad Groningen bedong, by deeze gelegenheid, de vrye Raadsbeſtelling, gelyk van ouds; welke zy, te vooren, aan Graave Willem hadt moeten afſtaan (*h*). De voornaamſte punten van het Berigtſchrift voor Graave Ernſt Kaſimir liepen op deezen zin.

Graaf Ernſt Kaſimir wordt Stadhouder van Friesland, Prins Maurits van Groningen en Drente.

Berigtſchrift voor Graave Ernſt.

„ Hy was gehouden, 's Lands Staaten en derzelver * Afgevaardigden te eeren naar behooren, zig geenerlei gezag aanmaatigende, over de †Oppermagt en Hoogheid des Landſchaps. Voorts, zou hy, nevens de Afgevaardigden der Staaten, 's Lands Voorregten en Vryheden voorſtaan; op de Sterkten, die ter bezorging van Friesland ſtonden, goede toezigt hebben; de Krygsampten, die de Staaten zelven niet vervulden, begeeven; niet, dan by raade der Staaten of der Afgevaardigden, eenig Bevelhebberſchap over eene Sterkte vervullen, en, in 't verleggen der

* *Gedeputeerden.*

† *Souvereiniteit.*

(*e*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 2.
(*f*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 2.
(*g*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 285.
(*h*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 7.

„ der bezettingen, zig gedraagen naar het Be- 1620.
„ rigtſchrift der Afgevaardigden. Nog was
„ hem 't aankoopen van vaſte goederen bin-
„ nen het Geweſt ontzeid: 't welk den voor-
„ gaanden Stadhouderen ook niet hadt vry ge-
„ ſtaan. Eindelyk, was hy gehouden den Her-
„ vormden Godsdienſt, zo als dezelve thans
„ openlyk geleerd werdt, en in de Dordrecht-
„ ſche Sinode vaſtgeſteld was, doch alleen met
„ opzigt op de Leer, niet met opzigt op de
„ Kerkenordening; te handhaaven, zonder
„ daarin eenige verandering te maaken, of te
„ gedoogen (*i*)."

Meeſter Adriaan Duik, Sekretaris der Staaten van Holland, was ook, in deezen jaare, overleeden. Meeſter Andries de With, Penſionaris van Dordrecht, die 't ampt van 's Lands Advokaat, reeds eenigen tyd, by voorraad, bekleed hadt, werdt toen ook aangeſteld om de pen te voeren, als Sekretaris (*k*). Men hadt, ſedert eenen geruimen tyd, reeds gearbeid aan een nieuw Berigtſchrift voor den Advokaat, dien men, in Oldenbarnevelds plaats, zou moeten aanſtellen (*l*). En men verkoor, in Louwmaand des volgenden jaars 1621, na veele en herhaalde raadpleegingen, tot dit gewigtig Ampt, den Raadsheer *Anthonis Duik*. Doch men vondt geraaden, hem niet meer *Advokaat*, maar *Raad-Penſionaris* te noemen (*m*): 't zy om dat de naam van *Advokaat*, by 't gemeen, nu gehaat was, of om dat, aan een Ampt, welk men, door een

Meeſter Anthonis Duik wordt Raad-Penſionaris van Holland.

(*i*) Winsem. Chron. XX. *Boek*, *bl.* 910.
(*k*) Reſol. Holl. 2, 7 *Dec.* 1620 *bl.* 245, 254.
(*l*) Reſol. Holl. 17 *Dec.* 1619. *bl.* 292.
(*m*) Reſol. Holl. 13, 21 *July*, 17, 21 *Dec.* 1620. *bl.* 132, 151, 268, 274. 21 *Januar.* 1621. *bl.* 36.

1620. een nieuw Berigtſchrift, eenigszins van natuur deedt veranderen, niet kwalyk een nieuwe naam voegde. Aan Meeſter Andries de With, die't Ampt van Advokaat, twee en een half jaar, by voorraad, waargenomen hadt, werden, voor deezen dienſt, vyfduizend guldens toegelegd (*n*).

IX. Oldenbarneveld, Hogerbeets en de Groot worden geoordeeld misdaad van gekwetſte Hoogheid begaan te hebben.

De Weduwe en Kinderen des onthalsden Advokaats en de Huisvrouwen van Hogerbeets en de Groot, eenigen tyd te vooren, verzogt hebbende, de verbeurdverklaaring van de goederen der gevonniſten, met zekere ponden, te mogen afkoopen, volgens de Privilegien, gaven gelegenheid, dat de gewezen' Regters, in Zomermaand, verklaarden, by 't vaſtſtellen der Sententien, van verſtand geweeſt te zyn, dat de veroordeelden, Daniel Treſel uitgenomen, misdaad van gekwetſte hoogheid begaan hadden. Op welke verklaaring, de Groot, daarna, onder anderen, aanmerkte, dat zy te laat, en niet door alle de Regters geſchied was (*o*). Doch de Staaten verſtonden, dat de verbeurdgemaakte goederen, ingevolge deezer Verklaaringe, niet konden worden geloſt (*p*). 't Verzoek van de vrienden der drie Heeren werdt nog eens herhaald, in't volgende jaar, en toen, door voorſchryvens des Heeren van Puyſieux, Sekretaris van Staat des Konings van Frankryk, van 's Konings wege, onderſteund (*q*). Doch 't was 'er zo ver van af, dat 'er eenig gunſtig antwoord op zou gekomen zyn, dat men, in tegendeel, ter al-

ge-

(*n*) Reſol. Holl. 9 *Maart* — 8 *April* 1621. *bl.* 9.
(*o*) GROTIUS Verantw. *Cap.* XVIII. *bl.* 166, 167, 168.
(*p*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 288.
(*q*) *Uit den* eigenhand. Brief, *gedagt. Fontainebleau* 18 *Apr.* 1621.

gemeene Staatsvergaderinge, beſloot, in zes jaaren tyds, geene voorſpraak noch verzoek voor de verweezen' en gebannen' Perſoonen toe te laaten. Men nam, kort hierop, ook diergelyk Beſluit in de Vergadering van Holland, vaſtſtellende, in gelyken tyd van zes jaaren, geene verzoeken te ontvangen, tegen Ordonnantien of bevelen over veroordeelde, gebannen' of vaſtgezette Perſoonen, door de Regters, de algemeene Staaten, of die der byzondere Geweſten, gegeven (r): waardoor de weg tot alle verder verzoek, vooreerſt, geheellyk afgeſneeden werdt. 1620.

De Remonſtranten worden verfolgd.

De Vergaderingen der Remonſtranten, binnen en buiten verſcheiden' groote Steden, werden, dit jaar, en het volgende, ſterk voortgezet, onaangezien zy, dikwils, geweldiglyk geſtoord werden, gelyk, onder anderen, weder-om buiten Rotterdam, te Leiden en te Gouda geſchiedde: in welke laatſtgemelde Stad, de ſoldaaten, met ſteenen, werden afgekeerd. Verſcheiden' luiden werden, ter oorzaake van 't aanleggen of bywoonen deezer Vergaderingen, in regten betrokken en in boeten beſlaagen: ſommigen, die men hieldt deel aan eenig oproer gehad te hebben, werden gebannen (s). Doch van de Predikanten, die deeze Vergaderingen bedienden, raakten 'er, ten deezen tyde, eenigen in hegtenis. *Samuel Prince*, weleer Predikant te Baardwyk, by Heusden, werdt, op Goereede, betrapt, en, ſterk gebonden, naar

Verſcheiden' hunner Predikanten raaken in hegtenis.

(r) Reſol. Holl. 25 *May* — 26 *Juny* 1621. *bl.* 126. BRANDT IV. *Deel, bl.* 518.

(s) BRANDT IV. *Deel, bl.* 260-273, 353-376, 462-468, 476-478, 542-547.

1620. den Haage gevoerd, werwaards, wat laater, ook gevangen gebragt werdt *Joannes Grevius*, voorheen Predikant te Heusden, dien men, te Emmerik, gevat hadt. Ook voerde men, gevangkelyk, derwaards *Bernherus Vezekius*, gewezen Predikant te Egteld, in Gelderland. Men ſmeet deezen in een afzigtelyk gat, daar hy agt of negen dagen eenen ſtank verdroeg, die, zo hy ſchreef, naauwlyks te lyden was (*t*). Grevius en Prince werden, eerlang, door de algemeene Staaten, gevonniſt, om in het Rasphuis te Amſterdam bewaard, en als andere Tugtelingen gehandeld te worden. Vezekius werdt, te Haarlem, in 't Tugt-
1621. huis gezet. Zy zaten tot in 't volgende jaar. Toen raakte, in Zomermaand, ook *Iſaak Welſing*, weleer Predikant te Hoorn, te Gouda, in hegtenis. Hy werdt naar den Haage en op de Gevangenpoort gebragt, en daarna voor 't Hof te regt geſteld. Doch na eenige weeken zittens ontkwam hy, by nagt, uit de gevangenis, door hulp van twee Saaywerkers van Leiden; die zig, hiertoe, door den afgezetten Predikant, *Bernardus Dwinglo*, hadden laaten beweegen (*u*). In Oogſtmaand daarna, werdt Sapma, te Amſterdam, gevat, en meer dan eens verhoord voor Schepenen, die met den man verlegen ſcheenen. Hy zat tot den tweeëntwintigſten van Herfſtmaand. Op dien dag, kwam zyne Huisvrouw hem in de gevangenis bezoeken, en deedt hem haare kleederen aantrekken, in welken hy, tegen den avond, uit de gevangenis ging, zonder van iemant gekend te worden; alzo hy een' doek digt om de kin geſpeld hadt, met

Sommigen ontkomen.

(*t*) Brieven van Verm. mannen, *gedrukt* 1682. *bl.* 246.
(*u*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 474.

met welken, zyne vrouw, als of zy met tand- 1621.
pyn gekweld geweeſt was, hem, te vooren, was komen zien (*v*). Zy bleef eenige dagen zitten: doch werdt toen los gelaaten. Twee dagen voor 't uitkomen van Sapma, was Vezekius, eenen verroeſten ſleutel hebbende weeten te bekomen, met welken hy de deur openen kon, uit het Tugthuis te Haarlem ontſnapt (*w*). Doch dit ontkomen gaf den Staaten van Holland aanleiding tot een beſluit, om de gebannen' Predikanten, die men in handen kreeg, voortaan, naar Loeveſtein te voeren: welk beſluit eerſt te werk geſteld werdt aan *Simon Lucæ Byſterus*, gewezen Predikant te Ingen, in de Betuwe, die, in Oogſtmaand, buiten Rotterdam gevat en naar den Haage gebragt was, alwaar hy, eerlang, tot eene eeuwige gevangenis, veroordeeld werdt. Men voerde hem, in Wynmaand, naar Loeveſtein, daar hy omtrent tien jaaren gezeten heeft (*x*). Grevius en Prince, die te Amſterdam in 't Rasphuis zaten, zouden, meent men, ook derwaards gebragt geweeſt zyn, zo Sapma en eenige anderen geen middel gevonden hadden, om hen, des nagts tuſſchen den twaalfden en dertienden van Wynmaand, te verloſſen. Men hadt de ſleutels van de Kamers, daar zy zaten, weeten naargemaakt te krygen; en hielp hen, met touwladders op het dak, en langs houten ladders, zwart geverwd, om in den donker minder gezien te worden, naar beneden (*y*). 't Ontkomen van ver-

Anderen worden naar Loeveſtein gevoerd.

(*v*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 560-577.
(*w*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 577, 578.
(*x*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 543-558.
(*y*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 579-588.

1621. verſcheiden' Predikanten agtereen, uit de gevangeniſſen en Tugthuizen, was oorzaak, dat 'er, naderhand, weinigen in hegtenis raakten, die niet naar Loeveſtein gebragt werden. Nogtans ſcheenenze, in deezen kerker, ook niet wel genoeg bewaard te zyn: 't welk, eenige maanden te vooren, gebleeken was aan de zonderlinge ontkoming van Hugo de Groot, die ons, hier, een weinig omſtandiger, ſtaat te verhaalen.

X. Zonderlinge ontkoming van Hugo de Groot, uit de Loeveſteinſche gevangenis.

Hogerbeets en de Groot zaten, op 't Slot te Loeveſtein, elk in een afzonderlyk vertrek. Hunne Huisvrouwen, die zig, nevens hen, lieten opſluiten, hadden vryheid om de ſpys te bereiden en te kooken, en, op zekere dagen, naar Woudrichem of Gorinchem te gaan, tot het koopen van behoeften. Te Gorinchem, haddenze gemeenlyk haaren intrek by *Abraham Daatſelaar*, Koopman in lint en garen; wiens vrouw, *Joanna van Erp*, eene Zuſter was van *Thomas Erpenius*, Hoogleeraar der Ooſterſche taalen te Leiden, en boezemvriend van beide de gevangenen, inzonderheid van de Groot(z). Doch de Huisvrouw van Hogerbeets overleedt op 't Slot, in Wynmaand des jaars 1620 (*a*). *Maria Reigersbergen*, Huisvrouw van de Groot, onderhieldt de vriendſchap met Daatſelaar, te Gorinchem. Alles wat de Groot van 't Slot naar Holland zondt, en alles wat hem, van buiten, toegezonden werdt, deedt zy ten huize van Daatſelaar beſtellen, die 't verder voortſchikte. Langs deezen weg, was, meermaalen, af en aan gebragt een koffer met boeken, die, door Erpenius, Voſſius en anderen, aan

(z) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 217.
(*a*) K. BRANDT *als bov. bl.* 231.

Hugo de Groevangenis, in't jaar 1621.

aan de Groot geleend, en, na 't gebruiken, te rug gezonden werden. Want terwyl hy hier zat, ſchreef hy verſcheiden' geleerde en Godvrugtige werken: waartoe hy veele boeken noodig hadt (*b*). De Kommandeur van 't Slot, *Jakob Prounink* gezeid *Deventer*, Zoon van den berugten Utrechtſchen Burgemeeſter, Gerard Prounink Deventer, plagt dit koffer, in 't eerſt, te doen openen; doch alzo hy 'er niets dan boeken in vondt, liet hy 't, ten laatſten, op- en afgaan, zonder 'er naauwer agt op te geeven. De Groots Huisvrouw kreeg den eerſten inval, om haaren man, in dit koffer, van 't Slot te laaten draagen. De vond geviel den gevangen' niet kwalyk. Men bragt de kiſt in zyn Schryfvertrek, en bezogt, verſcheiden' reizen, of hy 'er in leggen, en hoe lang hy 't 'er, beſlooten, in harden kon. Toen nam men eenen dag waar, dat Prounink naar Heusden verreisd was, zynde den tweeëntwintigſten van Lentemaand, en verzogt zyne vrouw verlof, om een koffer met Arminiaanſche boeken te verzenden: 't welk gereedelyk verleend werdt. Met het aanbreeken van den dag, begaf de Groot, na 't ſtorten van een vuurig gebed, zig in de kiſt; daar hy zeer ongemakkelyk in lag, alzo zy maar vier voet min twee duim lang was, en geene lugt inliet dan door 't ſleutelgat. Hy was in linnen onderkleeding, en men hadt de holligheden in de kiſt, met boeken en eenig garen, gevuld. In 't afdraagen, klaagden de ſoldaaten over de zwaarte van 't koffer, vraagende elkanderen, *of 'er de Arminiaan ook in mogt zyn*? waarop de Groots 1621.

(*b*) K. Brandt bl. 217, 235, 236, 237.

1621. Groots Huisvrouw antwoordde, *'t zyn Arminiaanſche boeken.* Men bragt dan 't koffer ſcheep, om, over den ſtroom, naar Gorinchem gevoerd te worden. *Elsje van Houwening*, Dienſtmaagd van de Groot, die van 't geheim wiſt, hadt laſt om mede over te vaaren, en de vereiſchte zorg voor 't koffer te draagen. 't Kwam gelukkiglyk en ſpoedig te Gorinchem: en werdt daar, door den Schipper en zyn' Zoon, agter in 't huis van Daatſelaar gebragt. Elsje, de draagers betaald hebbende, liep naar vooren, en luiſterde der Vrouwe van Daatſelaar in 't oor, dat zy haaren Heer daaragter in een koffer hadt, dien men weg helpen moeſt. De Vrouw tradt, zeer ontſteld, met de Dienſtmaagd, naar agteren. Men opende het koffer; daar de Groot omtrent twee uuren in gelegen hadt, en ſlegts wat flaauw en verzet wederom uitkwam. Terſtond verzogt hy, Daatſelaar zelv' te mogen ſpreeken; doch deeze vondt zulks ongeraaden, zyner vrouwe de zaak geheellyk bevolen laatende, die, in korten tyd, door middel van haaren Zwager, *Kornelis Jakobszoon van der Veen*, de Groot een metſelaars kleed wiſt te beſchikken. Hiermede vermomd, tradt hy, verzeld van *Jan Lambertszoon*, Meeſter Metſelaar, met een' maatſtok in de hand, over eene volle markt, alzo 't juiſt kermis was, naar het veer, daar men hem voor een' metſelaars knegt nam. Overgevaaren zynde, werdt de Groot, van den Metſelaar, te voet, naar Waalwyk gebragt, daar zy met het vallen van den avond aankwamen. Hier huurde men een' wagen, die de Groot, den volgenden dag, op den middag, te Antwerpen bragt, daar hy, terſtond, van Grevinkhoven en Epis-

Episkopius ontvangen en geherbergd werdt. 1621.
Van hier ſchreef hy aan de Prinſen Maurits en Fredrik Henrik; ook aan de algemeene Staaten, tot verontſchuldiging van zyne ontkominge, „ dat de trek tot vryheid elk natuurlyk was; „ en dat hyze zig verworven hadt, zonder te „ breeken, of iemant om te koopen." Hy begaf zig, eerlang, naar Parys, daar hy verſcheiden ballingen vondt, en onder anderen Uitenbogaard. De Bevelhebber Prounink, in den avond, van Heusden te rug gekeerd, en geen licht verneemende in 't ſchryfvertrek van de Groot, kreeg arg vermoeden, en ontdekte haaſt, dat de gevangen hem ontſnapt was. De wyze van zyne ontkoming kon toen niet bedekt blyven. Prounink begaf zig, terſtond, naar Gorinchem, daar Daatſelaars huis bezet en doorzogt werdt, zonder dat men vondt, 't gene men meeſt zogt. 't Koffer werdt egter agterhaald, in 't Delftſche Veerſchip; doch daar was niet in, dan garen en doek. De Groots Huisvrouw zat nog eenigen tyd op Loeveſtein: doch werdt, eerlang, ontſlaagen, en kwam, in Herfſtmaand, by haaren man, te Parys (c).

XI. Einde van het Beſtand.

Het twaalfjaarig Beſtand, met den aanvang deezes jaars, naar 't einde loopende, begonden de Vereenigde Staaten zig gereed te maaken om verweerenderwyze te oorloogen. Men beſloot, de vendels van vyfenzeventig tot honderdentwintig, en van honderdenvyftig tot tweehonderd koppen te verſterken. Men ruſtte ook eenige Oorlogsſchepen uit, onder Hautain en Lambert Henrikszoon. De eerſte kruiſte

(c) K. Brandt Leven van H. de Groot, bl. 242-280.

1621. te in de Middellandſche zee: de andere voor Duinkerken (*d*). Voorts werdt 'er eene Byeenkomſt gehouden, te Watervliet, tuſſchen Gemagtigden der Aartshertogen en der Staaten; alwaar de onzen vergoeding vorderden van de ſchade, die hun, geduurende het Beſtand, was aangedaan. Doch hier werdt niets geſlooten (*e*). De Aartshertogen bereidden zig, van hunnen kant, tot eenige onderneeming, tegen 't uitgaan van 't Beſtand. Zy hadden, in 't voorleeden jaar, de Remonſtranten, die zig toen in Brabant ophielden, reeds poogen af te trekken van de Staatſche zyde, zig laatende verluiden, gelyk *Pieter Pekkius*, Kanſelier van Brabant, tegen Uitenbogaard deedt, dat men niet ongenegen was, om, in de Plaatſen, welken men op de Staaten veroveren zou, den Remonſtranten vryheid van Godsdienſt toe te ſtaan, en zelfs in de Regeering te ſtellen; hoewel, omtrent dit laatſte, nog niets beſlooten was. Ook hadden Spinola, de Spaanſche Gezant en de Penſionaris van Antwerpen met Uitenbogaard geſproken: de eerſte hadt hem een jaargeld, de ander een papier vol gouds aangebooden: doch hy, beſpeurende waarop alles aangelegd was, wees deeze aanbiedingen van de hand. In eene van deeze geſprekken, hadt Spinola aan Uitenbogaard gevraagd, *of Graaf Henrik van de zynen ware*? waarop Uitenbogaard verklaarde, *zulks niet te weeten; maar te vermoeden, dat zyne Doorlugtigheid niet ongenegen zou zyn, om de Remonſtranten te helpen, indien hy kon-*

Handel in Brabant met de gebannen Remonſtranten.

(*d*) Reſol. Holl. 1621. *bl.* 35, 104, 121, 140. VAN DEN SANDE VI. *Boek*, *bl.* 86. VELIUS Hoorn *bl.* 600.

(*e*) VAN DEN SANDE VI. *Boek*, *bl.* 87.

konde (*f*). Men deedt, in dit jaar, nog eenige moeite, om hem, Episkopius en Grevinkhoven in Brabant te houden. Doch zy begaven zig, eerlang, naar Frankryk (*g*). 1621.

Voorslag der Aartshertogen, door den Kanselier Pekkius.

Midlerwyl, hadden de Aartshertogen, waanende, dat de ongelukkige uitslag der zaaken in Boheeme de Vereenigde Staaten, ligtelyk, zou doen luisteren naar voorslagen van bevrediging, op voorwaarden, welken zy, te vooren, van de hand geweezen hadden (*h*), in Lentemaand deezes jaars, den Kanselier Pieter Pekkius naar den Haage gezonden, met last om den Staaten te vertoonen, hoe dienstig het wate, dat de Nederlanden allen onder een Hoofd vereenigd werden: hierby voegende „ dat zy, „ hiernaar willende luisteren, alle redelyke „ voorwaarden te wagten hadden: die, niet „ alleen door de Aartshertogen, maar ook door „ den Koning van Spanje, bekragtigd zouden „ worden." Doch men hoorde deezen voorslag met ongeduld, en beantwoordde dien, volgens 't goedvinden van Prinse Maurits, op den vyfentwintigsten, in zulker voege, dat duidelyk bleek „ hoe ongezind men ware, om de op„ perste magt en hoogheid der Vereenigde „ Landen, welke men, dus lang, door de wa„ penen, staande gehouden hadt, en die, door „ zo veele Mogendheden, en, zeide men, door „ de Aartshertogen en Spanje zelve, erkend „ was, wederom af te staan." Zelfs werden zy, „ die,

Antwoord der Staaten.

(*f*) Uytenbog. Leven en verantw. *Cap.* XIV. *bl.* 279-286. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 341 *enz.*

(*g*) Uytenbog. Lev. *Cap.* XIV. *bl.* 291, 292. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 430-434, 492, 493.

(*h*) van den Sande VI. *Boek*, *bl.* 88.

1621. „ die, in 't toekomende, de oppermagt der „ Vereenigde Landen, op eenigerhande wy„ ze, zouden zoeken in twyfel te trekken, met „ ronde woorden, onbekwaam verklaard, om „ tot eenige onderhandelingen met hunne „ Hoog-Mogendheden te worden toegelaa„ ten." De Staaten van Holland hadden, in 't eerſt, geoordeeld, dat men, in dit antwoord, verklaaren moeſt, ook Pekkius onbekwaam te houden, om meer met de Staaten te handelen. Doch Gelderland, Friesland, Overyſſel en Stad en Lande konden hiertoe niet verſtaan; waarom het agter bleef. Pekkius keerde, met dit antwoord, te rug naar Bruſſel, nadat hy nog eerſt, in 't geheim, geſproken hadt met Prinſe Maurits (*i*). Te Delft, was zyn gevolg, in 't komen naar den Haage, eenigszins ſmaadelyk bejegend, door het graauw: waartegen nu, door den Prinſe en door de Wethouderſchap, zorg gedraagen werdt (*k*). In de volgende maand, den tienden van welke 't Beſtand ten einde liep, hieldt men zig, hier te Lande, gereed tot het afweeren der vyandlykheden, welken men te gemoet zag. Zy waren egter, dit voorjaar, van klein belang, beſtaande ſlegts in eenige ſchutgevegten tuſſchen de wederzydſche partyen, in Brabant, in Vlaanderen, en elders (*l*).

XII. Verraad op Tiel ontdekt

Doch de vyand hadt, al voor 't uitgaan van 't Beſtand, heimelyk verſtand gehouden met *Jakob Mom*, Amptman van 't Land tuſſchen Maas en

(*i*) Aantek. van deezen tyd.

(*k*) Reſol. Holl. 9 *Maart* - 8 *April* 1621. *bl.* 23, 26, 28. Notul. Zeel. 26, 29 *Maart* 1621. *bl.* 71, 75. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 37. WASSENAAR Hiſt. Verh. I. *Deel*, *f.* 20, 21, 22.

(*l*) WASSENAAR I. *Deel*, *f.* 74 *verſ.* 75.

en Waal, die aangenomen hadt, Tiel aan de Aartshertogen te leveren. *Elbert van Bothergen*, Gelderſch Edelman, *Adriaan van Eindhouts*, Schout in 't Overampt van Kuik, en eenige anderen hadden kennis van deezen ſlinkſchen toeleg, die, even voor 't einde van 't Beſtand, gelukkiglyk, ontdekt, en, in de drie genoemden, met den hals geboet werdt. Zy werden, op den zeventienden van Grasmaand, in den Haage, geregt (*m*). 1621. en geſtraft.

Kort hierna, kreeg men hier tyding van het overlyden van Filips den III, Koning van Spanje, voorgevallen te Madrid, op den eenendertigſten van Lentemaand (*n*). Hy werdt, door zynen Zoon, *Filips den IV*, opgevolgd (*o*). Op den dertienden van Hooimaand, hieraan, ſtierf, te Bruſſel, de Aartshertog Albertus (*p*). Beide deeze ſterfgevallen, zo kort op elkanderen, bragten te wege, dat de krygsbedryven ſlaauwer werden voortgezet, dan anders geſchied zou zyn. Dood van Filips den III. Zyn Zoon, Filips de IV, volgt hem op. De Aartshertog Albertus ſterft.

Nogtans hadt men, van 's vyands zyde, al vroeg, verſpreid, dat men, dit jaar, met drie Legers, dagt te velde te komen, één omtrent Sluis, één aan den Ryn, en één omtrent Friesland. Men meent, dat de eigenlyke toeleg der Spaanſchen was in de Veluwe te dringen, waartoe hun zeer te ſtade kwam, dat zy van Grol, Oldenzeel en Lingen meeſter waren. Doch Maurits beſchanſte de Doesburgſche Waard, en verſterkte de linkerzyde van den Yſſel. Ook viel 'er, in 't najaar, zo veel regen, dat de vyand, aan Veldtogt der Spaanſchen.

(*m*) Sententien *van* J. Mom, E. v. Bothergen *en* A. v. Eindhouts, *gedrukt* 1621.
(*n*) Cabala *or* Myſteries of State *P.* I. *p.* 223.
(*o*) Wassenaar I. *Deel*, *f.* 22.
(*p*) Wassenaar I, *Deel*, *f.* 65.

1621. aan de regterzyde des Rynſtrooms, weinig kon uitregten. Doch aan de linkerzyde dier Riviere gelukten hem zyne aanſlagen beter. Spinola, voorhebbende Gulik, welk Staatſche bezetting inhadt, te belegeren, zondt Graaf Henrik van den Berge, van omtrent Wezel, daar 't gros des Legers lag, met eenige Ruitery, om 't *Huis te Reide* in te neemen. Dit Huis kwam *Floris, Vryheere van Boetſelaar*, Heere te Odenkerken, toe, die Staatſche bezetting, op het zelve, ontvangen hadt. De Bevelhebber, *Reinard van Ditfort*, werdt overgehaald, om het Huis, den dertigſten van Oogſtmaand, op te geeven, zonder éénen ſchoot af te wagten (*q*). Ook hadt de Graaf van den Berge geen grof geſchut by zig. Doch men hadt Ditfort laſt tot de overgave gebragt, uit den naam des Heeren van Odenkerken, wien hy, volgens eene ſchriftelyke orde der algemeene Staaten, gehoorzaamheid ſchuldig was. Maar deeze orde verontſchuldigde hem niet by Prinſe Maurits. Men begreep, dat zy alleen op burgerlyke niet op krygsmans gehoorzaamheid zag. Ditfort werdt, in 't Leger by Doornik, in de Over-Betuwe, te regt geſteld, en, door den Krygsraad, gevonniſt, om onthalsd te worden (*r*); 't welk, op den veertienden van Herfſtmaand, geſchiedde (*s*).

't Huis te Reide ingenomen.

Gulik verlooren.

Na 't bemagtigen van Reide, ſloeg Graaf Henrik van den Berge 't beleg voor Gulik. Spinola zelf kwam, met het gros des Legers, te Glabbeek. De Stad was redelyk voorzien van voorraad (*t*). Ook ſtondt zy 't beleg door, tot in

(*q*) Reſol. Holl. 8 *Sept.* 1621. *bl.* 170.
(*r*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 2, 3, 4.
(*s*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 49, 50. WASSENAAR I. *Deel, f.* 79.
(*t*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 50.

in den aanvang des volgenden jaars; wanneer zy, by verdrag, op den twee-entwintigſten van Louwmaand getekend, werdt opgegeven. De Bevelhebber, *Fredrik Pithan*, hadt niet ſlegts alle krygseer voor de bezetting bedongen; maar ook twaalf dagen tyds, om ontzet van Prinſe Maurits af te wagten, eer hy de Plaats behoefde te leveren: 't welk, alzo 't ontzet agterbleef, ten beſtemden tyde, geſchiedde (*u*). 1621.

Terwyl Spinola op weg was naar Gulik, ondernam *Don Inigo de Borgia*, Bevelhebber van Antwerpen, eenen aanſlag op Sluis, op welke Stad, hy, langs twee wegen, aantrok: doch 't geſchut der naaſte Sterkten, van den eenen, en de aankomſt van eenen hoop Zeeuwſche Schutters, van den anderen kant, maar bovenal de zwaare regen hebben den toeleg geſtuit (*v*). Aanſlag op Sluis.

XIII. Staat der zaaken in Boheeme en de Palts.

In Boheeme en de Palts, liepen de zaaken van Koning Fredrik, meer en meer, agterwaards. Hy hadt, op den twintigſten van Grasmaand, gehoor gehad ter algemeene Staatsvergaderinge, en ernſtelyk aangehouden om onderſtand. Doch men maakte hier zwarigheid, om hem merkelyk te onderſteunen. Hy was niet alleen in den Ryks ban gedaan, door den Keizer (*w*), maar, ſedert, verlaaten van zyne meeſte Duitſche Bondgenooten, die zig met Spinola verdraagen hadden. Nogtans werden, in Zomermaand, op aanraadinge van Prinſe Maurits (*x*), honderdenvyftigduizend guldens voor

(*u*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 4, 5. Wassenaar I. *Deel*, *f.* 78, 79. II. *Deel*, *f.* 73 *verſ.* 74. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 76, 105.
(*v*) Wassenaar II. *Deel*, *f.* 10.
(*w*) Wassenaar I. *Deel*, *f.* 12 *verſ.*
(*x*) Reſol. Holl. 9 *Maart* — 8 *April* 25 *May* — 26 *Juny* 10 *Sept.* 1-22 *Dec.* 1621. *bl.* 8, 115, 174, 238.

1621. voor hem opgenomen (y). Doch dit hielp weinig, om 't verval zyner zaaken te herſtellen. Bucquoi hadt, in 't voorjaar, Moravie bemagtigd. Van daar trok hy naar Hongarye, alwaar hy, na 't behaalen van eenige voordeelen, omkwam in een gevegt. Silezie hadt zig, kort te vooren, aan den Keizer onderworpen. De Graaf van Mansfeld, genoodzaakt Boheeme te ruimen, kreeg laſt van Koning Fredrik, om de Opper-Palts, die, door den Hertoge van Beyeren, met eenen inval, gedreigd werdt, te beſchermen. Hy begaf zig, in den nazomer, derwaards. Doch hy kon niet beletten, dat Graaf *Joan van Tilly*, die de Beyerſche troepen geboodt, zig van Bamberg en andere Plaatſen meeſter maakte. Spinola, zyne overwinningen in de Neder-Palts vervolgende, bemagtigde Stein, Ladenburg en Keizerslautern, en ſloeg, in Wynmaand, het beleg voor Frankendaal. Hierdoor noodzaakte hy Mansfeld, de Opper-Palts te verlaaten, die toen Tilly geheel in handen viel. Mansfeld trok naar de Neder-Palts. Op zyne aankomſt, werdt het beleg van Frankendaal opgebroken. Doch alzo Tilly hem op de hielen volgde, werdt hy genoodzaakt, de wyk te neemen naar de Elzas. De voornaamſte Plaatſen van de Neder-Palts, Manheim, Heidelberg en Frankendaal, bleeven egter nog in de magt des Paltsgraafs. De Koning van Groot-Britanje hadt, ondertuſſchen, den Ridder Digby gezonden naar Weenen, om een Verdrag tuſſchen den Keizer en den Paltsgraave te bemiddelen. Doch Ferdinand, ſtout geworden

(y) AITZEMA I. *Deel, bl.* 46-48, 52-61. WASSENAAR I. *Deel, f.* 122 *verſ.* 29.

worden op zynen voorſpoed, hadt 'er geene oo- 1621.
ren naar (z). Om den Koning van Groot-Britanje op te houden en flaauw te maaken, zondt hy, ſedert, den Graaf van Schwartſenburg naar Engeland, die den gantſchen Winter ſleet met handelen, zonder iet te ſluiten (a).

XIV. Gezantſchappen naar Frankryk, Engeland en de Duitſche Hoven.

De algemeene Staaten hadden, tegen 't uitgaan van 't Beſtand, en ter gelegenheid der Boheemſche onluſten, geraaden gevonden, verſcheiden' Gezantſchappen af te vaardigen, om de voorige verbindteniſſen met eenige Mogendheden te vernieuwen. Tot het Gezantſchap naar Frankryk, werden, zo ſommigen ſchryven, benoemd François van Aarſens, Heer van Sommelsdyk, en *Gideon van Boetſelaar, Heer van Langerak* (b). Doch, naderhand, moet hierin verandering gekomen zyn. Immers my is, uit de egte ſtukken van dit gezantſchap, welken ik, geſchreeven, in handen gehad heb, gebleeken, dat het, door *Nikolaas van der Boekhorſt*, Heere van Noordwyk, Adriaan Pauw, Ridder, Raad en Penſionaris van Amſterdam, Adriaan van Manmaaker, Ridder, eerſte en vertoonende den Adel in Zeeland, en Adriaan Ploos, Theſaurier en gewoonlyken Raad in den Hove van Utrecht, bekleed geweeſt is. Zy verwierven eene Verklaaring van den Koning, gedagtekend den vierentwintigſten van Grasmaand,
„ dat hy gezind was, het Verbond van Vriend-
„ ſchap, met de Staaten gemaakt, te onder-
„ houden, en hunnen onderzaaten vryen han-
„ del

(z) WASSENAAR I. *Deel*, *f.* 30-33, 34 *verſ.* - 36, 60-69, 70, 73, 75-77. II. *Deel*, *f.* 13-19, 21-26, 48, 49, 51, 66-68.
(a) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 159, 191.
(b) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 238.

1621. „ del in zyn Ryk toe te laaten: 't welk hy zig, van „ hunnen kant, insgelyks, beloofde." Voorts hadden de gezanten ook laſt gehad, om, met de deelgenooten in den handel op Ooſtindie, overeen te komen, wegens het ongelyk, welk deezen zig hielden aangedaan te zyn, door de Nederlandſche Ooſtindiſche Maatſchappye, die een hunner ſchepen in de Indien bemagtigd hadt. Doch of hun dit gelukte, heb ik niet konnen vinden. De wederzydſche onderzaaten hadden elkanderen nog andere ſchade ter zee aangedaan; waarover ook klagten vielen. Eindelyk, hadden de gezanten byzonderen laſt van Prinſe Maurits, om den Koning genoegen te geeven, wegens het gedrag van den Heere Gaspar van Vosbergen, die, door zyne Doorlugtigheid, naar Oranje gezonden was, en beſchuldigd werdt, den Roomſch-Katholyken aldaar niet wel gehandeld te hebben (*c*). Zy keerden, ſpoedig, en, zo ik meen, al in Gras- of Bloeimaand, te rug. Uit eenige byzondere aantekeningen, beſpeur ik, dat men, in den aanvang der handelinge, ſterk geklaagd hadt, van 's Konings wege, over het dooden van Oldenbarneveld en het vaſthouden van verſcheiden' andere braave mannen, onaangezien 's Konings herhaalde voorſpraak; ook over een ſchimpſchrift van Aarſens, dien men niet ſchroomde eenen *bedrieger* te noemen, en geſtraft wilde hebben. Doch de Gezanten hadden, hierop, niet dan goede woorden tot beſcheid konnen geeven. Naar Engeland vertrokken Jonkheer Jakob van Wyngaarden, Heer van Benthuizen, *Jakob Kamer-*

(*c*) Inſtruct., Memor., Brieven, Reſolut. en andere Acten van de jaaren 1620 en 1621. *MSS.*

merling, Penſionaris van Delft, *Albert Sonk*, Albert Bruinink, Jakob Schotte en Jonkheer *Fredrik van Ferwou tot Martenahuis* (*d*). De Heeren van Randwyk en Joachimi trokken naar de Duitſche Hoven (*e*). Daarentegen was *Jakob van Ulefeld*, Rykskanſelier van Deenemarke, in Lentemaand, herwaards gekomen, om, uit den naam van den Koning, zynen meeſter, een Verbond van Vriendſchap en onderlinge beſcherming te ſluiten met de Vereenigde Geweſten (*f*). Wy hebben, te vooren (*g*), gezien, dat de verbindteniſſen met Zweeden, de Hanze-Steden en de Duitſche Hoven, voor eenige jaaren, gemaakt, de vriendſchap tuſſchen Deenemarke en deezen Staat niet weinig hadden doen verkoelen. Doch het aanwaſſend gezag van 't Huis van Ooſtenryk deedt Chriſtiaan den IV. omzien naar eene nieuwe verbindtenis met de Vereenigde Geweſten. Men trof ook een Verbond, op den negenden van Oogſtmaand, waarby, onder anderen, bedongen werdt, dat de Verdragen, met de nabuuren der Deenen, in den jaare 1613 en ſedert geſlooten, niet ten nadeele van Deenemarke zouden mogen uitgelegd worden. Voorts, zou men, wegens den onderſtand, dien men elkanderen verſchaffen zou, nader overeenkomen, in eene Byeenkomſt van wederzydſche Gemagtigden, die, ſedert, te Breemen, gehouden werdt. Doch men kwam hier niet volkomen overeen. Ook werdt het getroffen Verbond niet bekragtigd, door Koning

1621.

Verbond met Deenemarke.

welk niet bekragtigd wordt.

(*d*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 12.
(*e*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 26.
(*f*) Reſol. Holl. 9 *Maart* -- 8 *April* 1621. *bl.* 20, 27, 28, 44.
(*g*) XXXVII. *Boek*, *bl.* 60, 61.

1621. ning Chriſtiaan (*h*). De gezanten van Lubek en Hamburg, die in den Haage waren, deeden hun beſt, om het beveſtigen van dit Verbond te beletten. Ook maakte Amſterdam zwaarigheid in eenige uitdrukkingen, die in het zelve gevonden werden (*i*). Wyders, ontving men, dit jaar, in den Haage, gezanten van de Graauwbunders, van Geneve (*k*), en van den Keurvorſt van Brandenburg, die allen, op hun verzoek, met geld ondersteund werden. Ook deedt de Koning van Poolen den Staaten wederom zyne bemiddeling aanbieden (*l*), die, gelyk meermaalen, beleefdelyk afgeweezen werdt (*m*).

Verbond met den Keurvorſt van Brandenburg.

Met den Keurvorſt van Brandenburg werdt, op den vierden van Zomermaand des jaars 1622, een Verbond van onderlinge Beſcherming getroffen. De Staaten beloofden, by het zelve, den Keurvorſt te zullen handhaaven in zyn Regt op Kleeve, Gulik en Berg: waartegen de Keurvorſt een Regement van duizend knegten, in der Staaten dienſt, zou onderhouden, zo lang dit Verdrag duurde, 't welk bepaald was op twintig jaaren, na dat hy in 't geruſt bezit der gemelde Landen geſteld zou zyn; en nog vyfhonderd man, voor den tyd van een jaar. Voorts zou hy den Staaten een derde voldoen van de buitengewoone koſten, vereiſcht tot het bemagtigen van eenige Plaatſen, in de genoemde Landen (*n*).

't Her-

(*h*) Reſol. Holl. 24 *January* 1622. *bl.* 24.
(*i*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 40-44.
(*k*) Reſol. Holl. 17, 20 *Dec.* 1621. *bl.* 254, 257. 15, 24 *Maart* 1622. *bl.* 43, 58.
(*l*) Reſol. Holl. 25 *May* -- 26 *June* 1621. *bl.* 135.
(*m*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 48, 49.
(*n*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 114.

't Hervatten van den oorlog met Spanje en met de Spaanſche Nederlanden gaf gelegenheid tot de opregting der Weſtindiſche Maatſchappye, waarover men, tot hiertoe, geraadpleegd hadt. Het Oktroi voor vierentwintig jaaren, welk deeze Maatſchappy verwierf, was, op den derden van Zomermaand, getekend. De Maatſchappy werdt in vyf Kamers verdeeld. De Kamer Amſterdam, die vier negende deelen der Maatſchappye uitmaakte, zou beſtierd worden door twintig Bewindhebbers: de Kamer Zeeland beſtierde twee negende deelen, door twaalf Bewindhebbers, en de Kamer van de Maaze, van 't Noorderkwartier, en van Friesland met Stad en Lande, ieder een negende, door veertien Bewindhebbers. Op zaaken van gewigt, zou eene Vergadering van negentien Perſoonen beſchreeven worden, agt uit de Kamer Amſterdam, vier uit Zeeland, en twee uit ieder der drie andere Kamers: waarby de algemeene Staaten den negentienden voegen zouden. Elke Bewindhebber en Hoofddeelgenoot moeſt, in de Kamer Amſterdam, zesduizend, en in ieder der andere Kameren, vierduizend guldens aandeel hebben in de Maatſchappye. Zy werdt, voor den tyd van agt jaaren, vry verklaard van inkomende en uitgaande regten. Voorts, zou zy, door de Staaten, met zeſtien Oorlogsſchepen en vier Jagten beſchermd worden; waarby zy een gelyk getal van Oorlogsſchepen en Jagten voegen moeſt. De overige punten van het Oktroi hadden veele overeenkomſt met dat der Ooſtindiſche Maatſchappye (o). Een jaar laater, werdt der Weſt-

1621. XV. Opregting eener Weſtindiſche Maatſchappye.

in-

(o) Groot-Plakaatb. I. *Deel, kol.* 565, 577.

1621. indiſche Maatſchappye, met uitſluiting van alle anderen, de Zoutvaart op *Punto del Rey* toegeſtaan (*p*). Maar die van Hoorn, geholpen van die van Enkhuizen en Medenblik, kantten zig hier zo ernſtelyk tegen, dat hun de vrye Zoutvaart vergund werdt; ſchoon zy 'er, belemmerd door de Spanjaards, niet veel voordeels uit haalden (*q*). 't Liep, ondertuſſchen, aan, tot in 't jaar 1623, eer de Maatſchappy in ſtaat was, om eene Vloot in zee te brengen. Wy zullen, in 't vervolg, meermaalen, gelegenheid hebben, om van haare verrigtingen te gewaagen. De algemeene Staaten maakten, dit jaar, ook verſcheiden' ſchikkingen op de beveiliging van de vaart in de Middellandſche zee, die niet dan met kenniſſe der Admiraliteits Kollegien, en door Koopvaardyſchepen, welken behoorlyk van manſchap en geſchut voorzien waren, mogt ondernomen worden (*r*).

XVI. Onluſten in Frankryk.

In Frankryk, was, dit jaar, wederom een binnenlandſche Kryg ontſtaan tuſſchen den Koning en de Hugenooten, die, ſedert het herſtellen van den Roomſchen Godsdienſt in Bearn, gemord hadden, over 't ſchenden van verſcheiden' vryheden, hun, by plegtige overeenkomſten, beloofd; en die, tegen 's Konings verbod, Vergaderingen hielden, te Rochelle, om orde te ſtellen op hunne zaaken. Zy waren, hierop, voor weêrſpannelingen verklaard. De Koning maakte zig, in dit jaar, meeſter van verſcheiden' ſterke Plaatſen, die hun, te vooren, tot hunne verzekering, waren afgeſtaan. Midlerwyl,

(*p*) Groot-Plakaatb. I. *Deel, kol.* 579. AITZEMA I. *Deel, bl.* 61 enz.
(*q*) VELIUS Hoorn, *bl.* 605.
(*r*) Groot-Plakaatb. I. *Deel, kol.* 896, 898, 902, 922.

wyl., zonden die van Rochelle Gemagtigden herwaards, om onderſtand te verwerven van de Staaten; die wel ongaarne zagen, dat hunne geloofsgenooten, in Frankryk, verdrukt werden; doch met den Koning in een Verbond ſtonden; welk het belang van den Koophandel en andere redenen niet gedoogden, dat geſchonden werdt. Zy lieten de Rochelſche Gemagtigden egter zo lang in den Haage, dat zulks den Franſchen Gezant, Du Maurier, in 't oog ſtak. Hy viel 'er klagtig over aan de Staaten: te gelyk gewaagende van zeker ſchip met wapenen, welk men, van hier, naar Rochelle hadt zoeken te voeren, en van zekere ſchimprymen op zyne Majeſteit van Frankryk, die, hier te Lande, verſpreid werden. Doch men wees hem aan, dat de Rochelſche Gemagtigden hier nooit openlyk waren aangenomen, en dat het voeren van wapenen naar Rochelle, buiten kennis der Staaten, geſchied ware: ook werdt 'er onderzoek gedaan op de verſpreiders van het Schotſchrift (*s*); doch het digten en verſpreiden van diergelyke werkjes, ſchoon 't, in den aanvang deezes jaars, wederom, by openbaaren Plakaate, verbooden was (*t*), ging thans zo zeer in zwang, dat men den Heere van Sommelsdyk, in Herfſtmaand, een ſchimpſchrift t'huis zondt, waarin hy zelf, met lelyke trekken, werdt afgemaald. Het Hof deedt onderzoek op den maaker en drukker (*u*); doch ik weet niet, dat zy ontdekt werden. Wat den binnenlandſchen kryg in Frankryk betreft; hy ein- 1621.

(*s*) Reſol. Holl. 11 *Sept.* 8 *Oct.* 2 *Dec.* 1619. *bl.* 175, 214, 239.
(*t*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *kol.* 439.
(*u*) Reſol. Holl. 24 *Sept.* 1621. *bl.* 198.

1621. eindigde, in Wynmaand des volgenden jaars, met een Verdrag, volgens welk, alle de Sterkten der Hugenooten geſlegt moeſten worden. Rochelle zelf, de eenigſte ſterke Stad, die zy nog behielden, werdt genoegzaam in bedwang gehouden, door het Fort Louis, welk de Koning bezet hadt (v).

XVII. Togt naar Brabant. 1622.

In de Nederlanden, werdt de veldtogt des volgenden jaars, niet voor Bloeimaand, aangevangen. Prins Maurits ſchikte zynen Broeder, Fredrik Henrik, met vyftienhonderd knegten en zeven Kornetten Paarden, naar klein Brabant. 't Huis Ruſtenburg aan de Demer werdt ingenomen, verſcheiden' Dorpen gebrand, en drie- of vierhonderd boeren, die brandſchatting weigerden, gevangen genomen, welken egter, om een gering losgeld, geſlaakt werden. Marquette, die deezen togt bywoonde, ſtroopte tot voor de poorten van Bruſſel. Fredrik Henrik zelf toog tot voor Leuven. Doch de vyandlyke Ruitery, die zeer ſterk was, kwam haaſt op de been, en noodzaakte de onzen de wyk te neemen naar Breda. Men wil, dat het voornaam oogmerk van deezen togt geweeſt zy, den Graaf van den Berge, die, met zyne Ruitery, de wervingen des Hertogs van Brunswyk belemmerde, van den Rynkant, herwaards te trekken (w).

Spinola belegert Bergen op Zoom.

Van 's vyands zyde, werdt 'er iet wigtigers ondernomen. Spinola hadt het oog geworpen op Bergen op Zoom: doch om de onzen te mislei-

(v) DANIEL Journal Hiſt. de Louis XIII. p. xxij. WASSENAAR I. *Deel*, f. 49, 71. III. *Deel*, f. 38, 73, 91. IV. *Deel*, f. 64. AITZEMA I. *Deel*, bl. 94.

(w) Memoir. de Freder. Henri. p. 6, 7.

leiden, zondt hy Graaf Henrik van den Berge, in Hooimaand, naar Kleefsland, die zig, op den zeventienden, van Goch meester maakte. Prins Maurits was hem gevolgd, met de Staatsche manschap, die by Schenkenschans verzameld was. Zyn Broeder lag omtrent Rees, met de rest van 't Leger (x). Zo weinig kommer hadt Maurits voor Bergen op Zoom, dat hy het grootste deel der bezettinge de Stad hadt doen ruimen, om 't Leger by Rees te versterken; niet meer dan vyf vendelen Voetvolks binnen de Vesting en de naaste Sterkten laatende, nevens drie kornetten Paarden. De Ruitery kreeg ook, sedert, last om te vertrekken. Doch Justinus van Nassau, Bevelhebber van Breda, verzekerde *Ryhove*, die dit Paardenvolk geboodt; dat Spinola op Bergen loerde, en drong hem te rug te keeren. Allengskens kreeg men 'er volkomene zekerheid van: waarop de Stad, schielyk, van nieuwe bezetting, uit Zeeland, uit Rotterdam, en uit Breda, voorzien werdt. Op den agttienden, ontdekte men den vyand tusschen de Stad en Wouw. Don Louis de Velasko maakte zig, dien dag, meester van Steenbergen, dat onvoorzien was van manschap, en niet versterkt (y). Voorts rukte hy voor de Stad, die nu dagelyks van volk en voorraad voorzien werdt. De belegerden deeden eenen moedigen uitval met drieduizend man. 't Geschut der Spaansche begon eerlang te speelen op de Stad; doch veroorzaakte weinig schade. Men deedt zyn best, om hun den toevoer af 1622.

Steenbergen verlooren.

(x) Memoir. de Freder. Henri p. 7.
(y) Memoir. de Freder. Henri p. 8, 9.

1622. af te ſnyden, waarop het verloopen van veele vyandlyke knegten volgde. Nogtans naderden de belegeraars de Veſting, dagelyks, meer en meer, zig, in Oogſtmaand, meeſter maakende van eenige buitenwerken, niet zonder verlies van wederzyde. In de Stad, liet men niet af van ſchieten en arbeiden aan de werken (z): in welken ſtaat, de belegering bleef, tot op het einde van Oogſtmaand, wanneer de Graaf van Mansfeld, met een' aanzienlyken hoop volks, naar Bergen kwam, tot ontzet (a).

XVIII. Verrigtingen van den Graave van Mansfeld, in de Neder-Palts.

Wy lieten deezen Graaf laatſt in de Elzas, met zyn Leger, voorneemens om, van daar, wederom eenen inval te doen in de Neder-Palts. Koning Fredrik, die zig, tot in de Lente deezes jaars, in den Haage, onthouden hadt, was, toen, heimelyk van daar vertrokken, in den Briele ſcheep gegaan, en, tuſſchen Calais en Diepe, aan land geſtapt: van hier, toog hy, ſlegts van twee Perſoonen verzeld, te paarde, door Parys, Chalons en Toul, en voorby Nancy, in dertien dagen, naar Lindauw, in de Neder-Palts. Hy hadt, te vooren, Hertog *Christiaan van Brunswyk* en den Prins van Baden-Durlach bewoogen, om, ten zynen behoeve, een Leger op de been te brengen. Hertog Chriſtiaan was een Broeder des regeerenden Hertogs van Brunswyk, *Fredrik Ulrich*. Hy was Ritmeeſter in Staaten dienſt, en bereikte thans niet boven de twee-entwintig jaaren. Men wil, dat hy geene tien Ryksdaalers ryk was, toen hy aan 't werven ging. Doch hy was zo bemind by 't Krygsvolk, dat hy haaſt een tamelyk Leger op de

(z) Memoir. de Freder. Henri *p.* 10, 11.
(a) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 117-120.

de been hadt (*b*). Hy maakte zig meester van eenige Plaatsen in het Graafschap van der Mark. Doch de Graaf van Tilly en *Don Gonzales de Cordua* beletteden hem en den Prins van Baden zig te vereenigen met het Leger onder Mansfeld, welk tot aan Germersheim genaderd was, toen Koning Fredrik zig, onverwagt, by het zelve vervoegde. Den Prins van Baden, den zesden van Bloeimaand, geslaagen zynde, viel Tilly op het Leger, onder Koning Fredrik en den Graave van Mansfeld, welk, insgelyks, op de vlugt gejaagd werdt. Dit gebeurde op den elfden van Zomermaand. Weinige dagen laater, behaalde Tilly ook eenig voordeel op Hertog Christiaan, dien hy egter niet verhinderen kon, met een goed deel van zyn volk, tot by Manheim, door te dringen. De Keizerschen, sedert, eene merkelyke versterking van volk bekomen hebbende, hielden de Mansfeldschen en Brunswykschen genoegzaam ingesloten, tusschen Manheim en Heidelberg. In deezen staat der zaaken, kwam 'er een gezant van den Koning van Groot-Britanje in 't Leger, om Koning Fredrik te raaden tot het afdanken van Mansfeld, en tot het vereffenen van zyn geschil met den Keizer, door onderhandeling. Hy, ziende geenen kans, om eenig voordeel te behaalen, op zyne vyanden, besloot hiertoe gereedelyk. De algemeene Staaten zogten Mansfeld toen aan, om, met zyn Leger, in hunnen dienst over te gaan, hem, in drie maanden tyds, zesmaalhonderdduizend guldens beloovende. Hy liet zig ligtelyk beweegen. Alleenlyk was 1622.

(*b*) Memoir. de Frederi. Henri *p.* 5.

1622. 't moeilyk, uit de Palts en op Staaten bodem te geraaken. Doch hy bediende zig, ten dien einde, van deeze liſt. Hy liet den Graave van Tilly en den Koning van Frankryk beide weeten, dat hy, afgedankt zynde, door Koning Fredrik, genegen was, den Keizer of Koning Lodewyk te dienen. De Aartshertogin zelve werdt, door hem, aangezogt. Men maakte hieruit op, dat hy den dienſt des Paltsgraafs wilde verlaaten. Tilly, zyne overwinningen in de Neder-Palts willende vervolgen, gaf hem gelegenheid, om te wyken met zyn Leger. Hy trok dan op, in 't begin van Oogſtmaand, en nam eenen grooten omweg, door Lotharingen, Henegouwen en Namen, naar Brabant. Koning Fredrik, dien hy een ſtuk wegs geleidde, bleef eene poos te Sedan, en keerde, eerlang, naar Holland. Don Gonzales de Cordua, vermoeden of kennis gekreegen hebbende van Mansfelds oogmerk, verliet Tilly, den naaſten weg inſlaande, naar Brabant. By Fleuri, in 't Graaffchap Namen, ontmoetten de twee Legers elkanderen, en geraakten, op den negenentwintigſten van Oogſtmaand, in een hevig gevegt, waarin geen van beide zig de overwinning kon toeſchryven. Hertog Chriſtiaan verloor hier zynen arm (c). Zeven uuren hadt de ſtryd geduurd, toen Mansfeld zig een' weg gebaand hadt, om den togt voort te zetten. Hy kwam op den tweeden van Herfſtmaand aan in de Langeſtraat, daar hy zig nederſloeg; hebbende, op deezen langen en laſtigen togt, midden in de Hondsdagen, en meeſt door vyanden land, onder een geduurig ge-

Hy trekt naar Brabant.

Slag by Fleuri.

(c) Memoir. de Freder. Henri p. 13.

gebrek van mondbehoeften, omtrent vierduizend man verlooren: die, ten deele, verloopen, ten deele, in den ſlag, ten deele, door ongemak, omgekomen waren (*d*). Na Mansfelds vertrek uit de Neder-Palts, maakte Tilly zig, ſtormenderhand, meeſter van Heidelberg, en daarna van Manheim, by verdrag. Ook ſloeg hy 't beleg voor Frankendaal, de eenigſte ſterke Plaats, die 't nog voor den Paltsgraave hieldt: al het welke voorviel, terwyl Koning Jakob zig, door eene looze Vredehandeling, te Bruſſel, tuſſchen den Keizer en den Paltsgraave; waarvan hy middelaar zyn wilde, ſchandelyk, liet ophouden (*e*). 1622.

't Beleg van Bergen op Zoom wordt opgebroken.

De aankomſt der Mansfeldſchen ſtak den belegerden binnen Bergen op Zoom een hert onder den riem, en moedigde hen aan tot nieuwe uitvallen. Doch 's Graaven volk, tot op omtrent zeſtienduizend man geſmolten zynde, was niet in ſtaat om 't beleg te doen opbreeken. Ook was het ſlegt voorzien van wapenen, en hadt in langen tyd geene betaaling gehad. Beide werdt het hun verzorgd, door de algemeene Staaten, te Tilburg, alwaar zy zig, eerlang, nederſloegen. Ondertuſſchen werdt het beleg van Bergen op Zoom, de gantſche Herfſtmaand door, voortgezet. De belegeraars deeden hun beſt, om de buitenwerken te bemagtigen: waartegen de belegerden zig, met ondermynen en uitvallen, wakkerlyk weerden. Veelligt, zou de vyand, door den tyd, meester geworden zyn van de Stad. Doch de aankomſt

(*d*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 116, 120, 121, 122, 132.
(*e*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 191, 192.

1622. komst van Prinse Maurits, met het Staatsche Leger, deedt hem 't beleg opbreeken. De Prins hadt, in Oogstmaand, ondernomen, 's Hertogenbosch te verrassen; doch deezen toeleg mislukt zynde, was hy wederom geweeken naar 's Graavenwaard: van hier brak hy op, in 't laatst van Herfstmaand, doende 't Leger te schepe afzakken tot voor Geertruidenberg. Hy leidde het, van daar, naar Roozendaal in de Baronnye van Breda, alwaar de Graaf van Mansfeld zig, op den tweeden van Wynmaand, by hem voegde. Dien zelfden dag, werdt het beleg opgebroken, onaangezien Graaf Henrik van den Berge, tot versterking van het Spaansche Leger, van den Rynkant herwaards gekomen was. Prins Maurits vondt niet geraaden, den wykenden vyand te vervolgen. Zyn Leger bleef, tot den drie-entwintigsten, by Roozendaal, waarna het de winterlegeringen betrok: 't welk de vyand, eenigen tyd te vooren, in de onzydige Landen van Gulik en Kleeve, reeds gedaan hadt (*f*). Kort te vooren, hadt Graaf Ernst van Nassau, in twee dagen tyds, Steenbergen herwonnen (*g*). In Herfstmaand, deedt *Filips de Zoete*, gezeid *Hautain*, Bevelhebber van Sluis, eenen togt tegen de *Keurlingen*, eene soort van soldaaten, in Vlaanderen aangenomen, om 't Land van brandschatting te vryen, en gewoon, geen kwartier te geeven. Ook gelukte het hem, eenen Hopman en honderdentwintig gemeenen te vangen: doch de boeren waren zo sterk op de been gekomen, dat

Hautains togt tegen de Keurlingen.

(*f*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 15, 16. AITZEMA I, *Deel*, *bl.* 122, 123, 124, 125.

(*g*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 16.

dat hy geenen kans zag, om verdere brand- 1622.
ſchatting op te haalen (*b*). Ten zelfden tyde, De vyand
deeden de vyandlyke bezettingen van Lingen, valt in de
Grol en Oldenzeel eenen inval in de Zeven- Zeven-
den; daar zy egter, derwyze, ontvangen wer- wolden.
den, dat zy haaſt te rug moeſten. Eenig volk, door Prinſe Maurits afgezonden, trof hen op den hertogt aan, te Ommen. Hier waren zy geweeken, in de Kerk, die egter niet te houden was. Ook gaven zy zig ſpoedig over, agterlaatende hun geweer; en eene maand ſolds, tot losgeld, beloovende. Te Ommen, werdt ſedert eene ſchans gelegd (*i*), die nog onderhouden wordt.

De Graaf van Mansfeld hadt zig, na 't ontzet van Bergen op Zoom, naar den Haage begeven, om betaaling te vorderen, en om te verneemen, wat hy, met zyne benden, die 't veld nog hielden, ten dienſte der Staaten en des Konings van Boheeme, die nu wederom in den Haage was, verrigten zou. Men voldeedt hem, zonder uitſtel, en men vondt haaſt gelegenheid, om zig, op nieuws, van hem te dienen.

't Verdrag, in den jaare 1611, door Gemag- XIX.
tigden der Staaten, bewerkt, tuſſchen Graave Ooſtfrie-
Enno en de Stad Embden (*k*), bleef niet lang in ſche on-
kragt. De onluſten reezen, door den tyd, zo luſten.
hoog, dat die van Embden den Graaf, in 't jaar 1618, in hegtenis namen. De algemeene Staaten, gewoone middelaars in deeze geſchillen, deeden hem, egter, op vrye voeten ſtellen (*l*), en

(*b*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 122.
(*i*) Memoir. de Fred. Henri *p.* 14. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 123.
(*k*) *Zie* XXXVII. *Boek*, *bl.* 53.
(*l*) Baudart. Mem. XI. *Boek*, *bl.* 95.

1622. en bewerkten, in Zomermaand des volgenden jaars, een nieuw Verdrag, aan welks naarkoming, de Staaten de hand hielden, door de bezetting, die zy in de Stad Embden en in de Sterkte Lieroord gelegd hadden. Doch na 't uitgaan van 't Beſtand zogt Graaf Enno zig en zyn Graafſchap te doen aanmerken, als onzydig: ook verwierf hy dit, eerlang, by de Aartshertoginne Izabelle, mids hy zorg droege, dat de Veſting Lieroord geruimd werdt, door de Staatſche bezetting. Hy deedt zyn beſt, om de Staaten hiertoe te beweegen. Doch zy hadden 'er geene ooren naar. Zy verzogten hem, beleefdelyk, dat zy de Veſting nog eene wyle tyds mogten bezet houden, en deeden, midlerwyl, de vervallen' werken derzelve herſtellen. Hy beriep zig, daarentegen, op de belofte, voorheen, door de Staaten, gedaan. Men overwoog 's Graaven eiſch met Prinſe Maurits, die begreep, dat men zyn woord behoorde te houden; doch dat het te wenſchen ware, dat men Graaf Enno beweegen kon, om 'er niet ſterk op te ſtaan, alzo het te dugten was, dat de vyand het Huis, terſtond, zou bezetten. Terwyl hierover, met ſchryven en herſchryven, gehandeld werdt, rees 'er nieuw ongenoegen tuſſchen den Graave en de Stenden van Ooſtfriesland, over 't ſtuk der belaſtingen, waarin de Staaten, als middelaars, gemengd waren. De ontruiming van Lieroord werdt, hierop, verſchooven. In Bloeimaand des jaars 1621, kwam *Sixtus van Amama* in den Haage: uit 's Graaven naam, ſterk aanhoudende op deeze ontruiming, en zelfs op die van Embden, welk, buiten 's Graaven kennis, door de Staaten, bezet was. De geſchillen met de

Graaf Enno dringt op het ruimen van Lierpoord.

't Welk de Staaten verſchuiven.

de Stenden en vooral met Embden moeſten, zyns oordeels, door 't Keizerlyk Hofgerigt, niet door de Staaten, beſlift worden. Amamas voorſtel werdt ondersteund, door den Groot-Britanniſchen Gezant Karleton. Prins Maurits en de Gemagtigden tot de Ooſtfrieſche zaaken oordeelden, eindelyk, dat men verpligt was, Lieroord te ruimen, en den Graave Acte van onzydigheid te geeven, zo hy belooven wilde, de buitenwerken der Veſting te doen ſlegten, en 't Huis niet wederom te doen bezetten door krygsvolk van de Spaanſche zyde. Doch deeze voorwaarden werden niet aangenomen. Hierop volgde, in 't begin deezes jaars, 't beſlaan van eenige Embder ſchepen in Spanje, 't welk de Staaten agterlyker maakte, in 't handelen, met den Graave: die, in Bloeimaand daaraan, eenen ſcherpen Brief ſchreef aan de Staaten, waarin hy klaar en onbewimpeld antwoord verzogt, of men Embden en Lieroord begeerde te ruimen, of niet; zullende hy, na 't ontvangen van zulk een antwoord, met zyne vrienden en bloedverwanten, overleggen, wat hem te doen zou ſtaan. Op dit ſchryven, verzogten de Staaten den Graave, Gemagtigden naar den Haage te willen ſchikken, om de hangende geſchillen aldaar af te doen. Hy antwoordde, dat hy van geene geſchillen wiſt, die niet, door den gewoonen weg van Regte, beſlift konden worden; dat hy, hierom, de bezending naar den Haage noodeloos hieldt, en nogmaals verzogt, dat men Lieroord, zonder langer uitſtel, ontledigde van bezetting. 1622.

In deezen ſtaat der zaaken, was de Graaf van Mansfeld in den Haage gekomen: dien men Mansfeld valt in Ooſt-

1622. men eerſt afbetaalde, en van eenig geſchut
Vriesland. voorzag. Toen zondt men hem, met zyne Ruitery, naar den Rynkant (*m*), om aldaar de Winterlegeringen te betrekken. Doch de Keizerſche troepen beletteden hem dit, hem noodzaakende, van Schenkenſchans, den Yſſel langs, benedenwaards, te trekken. In Slagtmaand, viel hy in Ooſtfriesland, niet zonder kennis, meent men, van Prinſe Maurits en van de voornaamſten uit de Regeeringe der Vereenigde Geweſten, en tot heimelyk genoegen van de gantſche Vergadering der Staaten, die lang een kwaad oog gehad hadden, op den bedekten handel van Graave Enno en Spinola. Mansfeld eiſchte driemaalhonderdduizend Ryksdaalers van Graave Enno, of overlevering zyner vaſte Huizen, van welken hy zig, kort hierop, meeſter maakte, den Graaf zelven, op een deezer Huizen, zo goed als gevangen houdende.

Klagten, aan de Staaten, over deezen inval.

Enno viel terſtond klagtig aan de Vereenigde Staaten, over deezen vyandlyken inval. Uit de Stad Embden kwamen zelfs Gemagtigden in den Haage, die gelyke klagten deeden. De Staaten verklaarden, geene kennis te hebben van Mansfelds onderneeming; gelyk 'er de Vergadering ook geene kennis van ſchynt gehad te hebben. Doch zy deeden geene ernſtige poogingen, om Mansfeld uit Ooſtfriesland te doen verhuizen. Midlerwyl, handelde men, in den Haage, wederom, over de geſchillen tuſſchen den Graave en de Stenden: welke handeling lang gerekt werdt. *Rudolf Chriſtiaan*, 's Graaven oudſte Zoon, kwam, op 't einde des jaars, in

(*m*) Memoir. de Freder. Henri p. 17.

in den Haage, begeerende, dat de Staaten hunne magt gebruiken zouden, om Mansfeld, uit een onzydig Land, gelyk Ooſtfriesland was, te verjaagen. Doch de Staaten verklaarden, dat zy, uit aanmerking van de dienſten, hun, voorheen, door Mansfeld, gedaan, hiertoe niet beſluiten konden. Nogtans zonden zy, in Louwmaand des jaars 1623, de Heeren Muis en Schaffer naar Ooſtfriesland, die egter geenen uitdrukkelyken laſt hadden, om Mansfeld te doen vertrekken; maar alleen om eenen beteren voet te beraamen, op het invorderen der brandſchattingen. De Staaten oordeelden 't van hun belang, dat Mansfelds Leger op de been gehouden werdt, en zogten, midlerwyl, hunne Bondgenooten te beweegen, om hiertoe de hand te leenen. 't Liep tot diep in 't najaar aan, eer men ernſtelyk begon te handelen, over 't vertrek der Mansfeldſchen, uit Ooſtfriesland. 't Geweſt was nu kaal geſchooren (*n*), en Graaf Enno gedweê gemaakt. Groot-Britanje en Zweeden drongen de Staaten ſterk, tot het bevorderen der ontruiminge. De Staaten van Stad en Lande klaagden ook, dat zy 't Leger van Mansfeld niet langer voorzien konden van mondbehoeften. Men vreesde, daarenboven, voor eenen inval des Graaven van Tilly, die de Ooſtfrieſche grenzen reeds naderde. Ook hadt men, in Hooimaand, beſlooten, voor rekening van de Ridderſchap, de Steden Norden en Aurik en den Huismans Stand van Ooſtfriesland, benevens de Heerlykheden Ezens en Witmund, drie tonnen Schats op te neemen, tot voldoe- 1622.

ning

(*n*) Miſſive *van* A. Joachimi *en anderen in de* Notul. van Zeel. 31 *Sept.* 18 *Nov.* 1623. *bl.* 213, 274, 275.

1622. ning van de Mansfeldſche troepen (z), en vyftigduizend Ryksdaalers te ſchieten, tot betaaling der zeshonderd man, binnen Embden bezetting houdende. Doch 't liep nog lang aan, eer de genoemde Ooſtfrieſche Stenden zig verbinden wilden, om de drie tonnen ſchats wederom af te leggen. Zy kwamen 'er egter, allengskens, toe, op Ezens en Witmund na: 't welk gelegenheid gaf, dat de Staaten, eerlang, de Huizen in deeze twee Heerlykheden en eenige anderen bezetten deeden, nadat dezelven, door de Mansfeldſchen, ontruimd waren. De Staaten, den Graave van Mansfeld toen honderdenvyftigduizend guldens verſchaft hebbende op rekening, verpligtten hem, eindelyk, gantſch Ooſtfriesland te verlaaten, in Louwmaand des jaars 1624. Wy zullen, hierna, zien, wat gebruik verder gemaakt werdt van zyn Leger. Graaf Enno viel toen wederom klagtig, over 't bezetten zyner Huizen en der Veſting Lieroord. Ook zogten die van Embden hunne verſchillen met den Graave, door bemiddeling der Staaten, te doen vereffenen. Doch dit laatſte gelukte niet. De meeſte Huizen werden egter ontruimd, na dat men de Veſtingwerken, door Mansfeld, daaraan gemaakt, geſlegt hadt. De Staaten booden ook aan, Lieroord te verlaaten, zo hun behoorlyke verzekering gedaan werdt, dat deeze Veſting niet wederom bezet zou worden, en zo de Aartshertogin Izabelle den Graave eene Acte van onzydigheid leverde, tot genoegen van hunne Hoog-Mogendheden. Doch hiertoe was deeze Vorſtin niet te beweegen.

Zy doen Mansfeld vertrekken, uit Ooſtfriesland.

Lier-

(z) Reſol. Holl. 14 *July* 26 *Sept.* 5 *Dec.* 1623. *bl.* 66, 104, 178.

Lieroord bleef, derhalven, in de magt der Staaten, en Graaf Enno deedt, ſedert, niet dan vergeefſche poogingen, om hen dit Huis te doen ruimen(o). Doch zyne andere vaſtigheden werden hem wederom overgeleverd (p). 't Verhaal der Ooſtfrieſche zaaken, dat niet wel afgebroken kon worden, heeft ons gevoerd buiten de orde van verſcheiden' andere gebeurteniſſen, van welken wy nu verſlag zullen doen. 1622.

XX. Aanſlag van Prinſe Maurits.

Weinige weeken na 't ontzet van Bergen op Zoom, ondernam Prins Maurits, in Slagtmaand des jaars 1622, eenen aanſlag op Hulſt, of, volgens geloofwaardiger berigten (q), op Antwerpen. Hy deedt agtentwintig vendelen knegten ſcheep gaan. Doch een ſchielyke opkomende vorſt, en felle Noordooſten wind verhinderden den toeleg (r).

Paapenmuts verlooren.

Aan den Rynkant, was, dit jaar, weinig voorgevallen. Alleenlyk hadt de Prins van Chimai, in Sprokkelmaand, 't beleg geſlaagen voor de ſchans Paapenmuts, die, in 't jaar 1620, door Prinſe Maurits, geſtigt was. Doch de ſchans werdt niet regt aangetaſt, voor Slagtmaand, wanneer Graaf Henrik van den Berge 't beleg geboodt. 't Liep nogtans aan tot den derden van Louwmaand des volgenden jaars, eer zy zig overgaf, by verdrag, waarby de bezetting alle krygseer bedong (s).

Verdrag met die van Tunis

De aanhoudende kaaperyen van die van Algiers en Tunis hadden de Vereenigde Staaten doen

(o) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 97-105, 131, 166, 224-228, 343-350.
(p) Reſol. Holl. 7 *Maart* 10, 15 *May* 1624. *bl.* 14, 59, 65.
(q) Memoir. de Frederi. Henri *p.* 17.
(r) Wassenaar IV. *Deel*, *f.* 72. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 132.
(s) Wassenaar I. *Deel*, *f.* 65. II. *Deel*, *f.* 79. Aitzema I. *Deel*, *bl.* 166.

1622. en Algiers.

doen beſluiten, tot het afvaardigen van *Cornelis Pynaker*, Hoogleeraar te Groningen, naar deeze twee Zeeſteden (*t*). Hy vertrok in Hooimaand, met laſt om te bearbeiden, dat de Nederlandſche Koopvaardyſchepen niet meer onderzogt werden door de Turkſche Kaapers, en dat de gevangen' ſlaaven werden vrygegeven. Hy ſlaagde gelukkiglyk, in zyne handeling, ſloot een Verdrag met die van Tunis (*u*) en Algiers, en keerde in Grasmaand des volgenden jaars te rug. Sedert gaven de Staaten verſcheiden' Ordonnantien in 't licht, tot beveiliging van de vaart en handel in de Middellandſche zee en Levant. 't Voeren van Spaanſche goederen derwaards werdt verbooden. Ook werden de ſchepen voorzien van Zeebrieven, waarby verklaard werdt, dat zy geene vyanden goederen inhadden (*v*).

Verſchil over het aandeel van Gelderland en Overyſſel in de gemeene laſten.

In de Vereenigde Geweſten, was, dit jaar, wederom verſchil gereezen, over het aandeel, dat elk, in de gemeene laſten, te draagen hadt. Gelderland en Overyſſel, die vyf en een halve en drie en een halve guldens in de honderd droegen, beweerden, dat zy, voor een merkelyk gedeelte, brandſchatting moetende betaalen aan den vyand, ieder een ten honderd minder behoorden op te brengen. De meeſte Geweſten bewilligden in deeze vermindering, voor den tyd van een jaar; doch Friesland en Stad en Lande ſtemden 'er tegen. De twee Geweſten droegen egter, verſcheiden' jaaren agtereen, maar vier en een halve en twee en een hal-

(*t*) Reſol. Holl. 12 *May* 1622. *bl.* 93.
(*u*) Groot-Plakaatb. II. *Deel*, *kol.* 2293.
(*v*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 135, 142-152.

halve guldens in de honderd. Doch zo dra zy, na 't herwinnen van verscheiden' Steden, ontheeven werden van 't betaalen der vyandlyke brandschattingen, werden zy wederom hooger gesteld in de gemeene lasten (*w*). 1622.

De Plakaaten tegen de Remonstranten werden, ten deezen tyde, in de meeste Steden, nog strengelyk uitgevoerd. In Lentemaand, was te Rotterdam gevat *Joannes Narssius*, voorheen Predikant te Bommel, en zig nu met de oefening der Geneeskonst geneerende. Hy zat eenige weeken in hegtenis: doch toen, de gelegenheid waarneemende, dat zyne Huisvrouw hem kwam bezoeken, ontnam hy des Cipiers Dogter, die hem spyze bragt, al lagchende, de sleutels, sloot haar in zyne kamer, opende de overige deuren, en vertrok (*x*). Poppius en Niellius, twee van de Bestierders of *Directeurs* der Remonstrantsche Broederschap, werden, in Louwmaand des volgenden jaars, te Haarlem, gevangen, aangebragt zynde, door zekeren *Jan Janszoon Foklet*, die zig yverig Remonstrantsch veinsde, en Grevius en Prince uit het Rasphuis te Amsterdam hadt helpen verlossen. Zy zaten lang in hegtenis, eer zy hun vonnis kreegen; 't welk hen, op den tienden van Bloeimaand, verwees tot eene eeuwige gevangenis. Zy werden, kort hierna, naar Loevestein gebragt (*y*): werwaards men *Paulus Lindenius*, voorheen Predikant te Zoest, en nu te Kampen gevangen, eerlang, ook voerde (*z*).

Verscheiden' Remonstrantsche Predikanten naar Loevestein gevoerd.

Hugo

(*w*) Aitzema I. *Deel*, *bl.* 153.
(*x*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 704, 714, 715.
(*y*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 874-894, 1062-1093.
(*z*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 1096-1100.

1622. XXI. Hugo de Groot, die, in 't jaar 1621, uit deeze gevangenis, ontkomen was, en zig nu te Parys onthieldt, arbeidde, aldaar, eenigen tyd, aan eene Verantwoording van zig zelven en van hun, die, ten zynen tyde, aan 't roer der Regeeringe gezeten hadden. 't Werk, afgeschreeven zynde, werdt, heimelyk, herwaards gezonden, en, te Amsterdam, op de drukpers gelegd. 't Was nog niet afgedrukt, toen men, te Lillo, eenige Brieven van den Schryver hebbende aangehouden, uit dezelven, ontdekte, dat hy eene *Apologie* of Verdediging, in Holland, op de pers hadt. Voorts, vondt men, onder deeze Brieven, ook eenen aan den Heere van Groeneveld, oudsten Zoon des onthalsden Advokaats; welken brief men verstondt, eenige bedenkelyke uitdrukkingen in te houden; en eenen aan den Heere van Stoutenburg, Groeneveld's Broeder, in cyfer geschreeven (*a*). Doch de Groot schreef, kort hierop, aan de Staaten van Zeeland, dat deeze Brieven geen ander geheim dan dat van 't drukken zyner Verantwoording behelsden. Men deedt, ondertusschen, zo veele moeite, met vraagen en uitvorschen, dat men de Drukkery, daar 't werk op de pers lag, ontdekte. Men moest hier dan 't drukken staaken; doch 't werdt, te Hoorn, door den Drukker *Izaak Willemszoon Verbeek*, hervat en uitgevoerd. 't Boek kwam, in Slagtmaand deezes jaars, in 't licht (*b*). Doch 't verspreiden, hebben en leezen van het zelve werdt, terstond, strengelyk verbooden (*c*): welk verbod egter niet heeft konnen te wege bren-

De Groot schryft zyne Verantwoording.

't Drukken derzelve wordt ontdekt.

Streng verbod van dit Boek.

(*a*) Resol. Holl. 15 *July* 1622. *bl.* 113.
(*b*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 287-302.
(*c*) Groot-Plakaatb. I. *Deel*, *bl.* 451.

brengen, dat het boek niet meermaalen gedrukt en van veelen gelezen is, en, in laater tyd, de algemeene goedkeuring weggedraagen heeft. 't Plakaat, waarby dit Boek verbooden werdt, verklaarde den Schryver ook ſtrafbaar aan lyf en goed: 't welk hem gelegenheid gaf, om Koning Lodewyk den XIII. te verzoeken, om deszelfs beſcherming, die hem, gunſtiglyk, verleend werdt (*d*). Joan de Haan, geweezen Penſionaris van Haarlem en nu Raad van den Hertoge van Holſtein, meende, dat de Groot, in deeze zyne Verantwoording, niet klaar genoeg geſproken hadt van de eigenlyke oorzaaken der veranderinge in den ſtaat des Lands. Hy moeſt, zyns oordeels, vooral, duidelyk getoond hebben „wie dien toeleg over„ lang by zig zelven hadt bedagt, om, met „ vernietiging van 'sLands vry- en geregtighe„ den, en verdrukking der voornaamſte, oud„ ſte en getrouwſte Patriotten, te geraaken „ tot meerder of onbepaald gezag." Doch de Groot was van gedagten, dat de tegenwoordige toeſtand der zaaken in Frankryk niet gehengde, dat hy vryer en openlyker ſchreeve (*e*). Ondertuſſchen, ziet men hieruit, hoe zeer ſommigen van hun, die der oude Regeeringe gunſt toedroegen, gebeeten waren op hem, dien zy voor de voornaamſte oorzaak hielden van de verandering des jaars 1618. Doch dit bleek nog veel duidelyker, in Sprokkelmaand des volgenden jaars, toen men eenen aanſlag op het leeven van Prinſe Maurits ontdekte, aan 1622.

(*d*) K. BRANDT Leven van H. de Groot, *bl.* 306-310.
(*e*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 324.

1622. aan welken eenigen, die, by de gemelde verandering, hunne ampten kwyt geraakt waren, en eenige bekende Remonſtranten deel hadden. 't Zal der moeite wel waardig zyn, dat wy den aanleg, voortgang en uitſlag deezer roekelooze onderneeming, omſtandiglyk, ontvouwen.

XXII. Aanſlag op het leeven van Prinſe Maurits, geſmeed door Willem van Oldenbarneveld, Heer van Stoutenburg.

Willem van Oldenbarneveld, Heer van Stoutenburg, jongſte Zoon des Advokaats, was de voorbaarigſte aandryver des aanſlags, in welken hy ook zynen Broeder, Reinier, Heer van Groeneveld, met moeite, hadt ingewikkeld. Beide warenze, na den jammerlyken dood van hunnen Vader, ontzet geworden van hunne ampten. Hunne vaderlyke goederen, uit welken Stoutenburg tweeduizend guldens in 't jaar trekken moeſt, waren verbeurd verklaard, waardoor hy ſchier het eenig inkomen miſte, welk hem overgeſchooten was. Elk, die naar ampten haakte, ſchuwde 't gezelſchap der twee broederen, wier zwagers, Veenhuizen en van der Myle, ook niet meer onder 's Lands Edelen beſchreeven werden. Al dit, gevoegd by den dood huns ouden Vaders, ontſtak zo veel haat en gramſchap in 't gemoed van Stoutenburg in 't byzonder, dat hy beſloot, het leed, hem en zyner maagſchap aangedaan, te wreeken op Prinſe Maurits, dien hy voor de oorzaak van het zelve hieldt. Hy begreep ook, dat de Prins, den Advokaat, kort voor deszelfs einde, beloofd hebbende, dat hy zynen kinderen gunſtig zyn zou, zo lang zy wel deeden, zyn woord niet hieldt, 't welk hem te meer tegen zyne Doorlugtigheid verbitterde. Hy ſpitſte dan zyne zinnen op nieuwe verandering in de Regeering, die, dagt hy, niet kon te wege

ge-

gebragt worden, of de Prins moeſt eerſt van kant zyn: waarna men, zo hy waande, de hekken der Regeeringe ligtelyk zou konnen verhangen. Niet onwaarſchynlyk is 't zelfs, dat hy vermoed heeft, Prins Fredrik Henrik, die, na zyns Broeders dood, in 't bewind zou moeten komen, deeze verandering te konnen doen goedvinden. Hy kreeg, eerlang, luiden aan zyne koorde, die, gelyk hy, geleeden hebbende by de omwenteling der Regeeringe, verlangden naar herſtelling. Onder deezen, waren de voornaamſte dryvers, beleiders en helpers, *Adriaan Adriaanszoon van Dyk*, gewezen Sekretaris van Bleiswyk, *David Koorenwinder*, gewezen Sekretaris te Berkel, Heerlykheid der Vrouwe van Oldenbarneveld, *Adriaan van der Duſſen*, gehuwd met eene Dogter van wylen Elias van Oldenbarneveld, Penſionaris van Rotterdam, en Broeder des Advokaats, *Kors Janszoon van Alfen*, Haringkooper te Rotterdam, *Henrik Slatius*, gewezen Predikant te Bleiswyk, en zyn Zwager *Kornelis Gerritszoon van Woerden*, Schrynwerker te Rotterdam. Onder de medewuſtigen, vondt men *Jan* en *Abraham Blanſaart*, *Willem Janszoon Parthy*, en eenige anderen, hierna te melden: ook eenige eenvoudige luiden, die 't gene hun van den aanſlag ter ooren gekomen was niet geloofd of verfoeid hadden; doch om datze 't niet ontdekten in lyden kwamen. De bovengenoemde Perſoonen waren allen Remonſtrantſchgezind, behalve Koorenwinder en van der Duſſen, die der Roomſchen belydenis waren toegedaan. Stoutenburg hadt, in den nazomer des jaars 1621, een geſprek gehad, te Leiden, met den Predikant Bernardus Dwinglo.

1622.

Andere voornaame dryvers, beleiders en helpers.

Geſprek van Stoutenburg en Dwinglo.

1622. glo, die met Koorenwinders Zuſter getrouwd was, hierop uitkomende, dat 'er goede hoop was op verloſſing en vryheid van geweeten, door verandering in de Regeering. Groeneveld heeft, naderhand, bekend, uit Stoutenburg, te hebben verſtaan, dat Dwinglo gezeid zou hebben, dat Leiden wel volgen zou, als de andere Steden begonden (*f*). Doch Dwinglo ontkent, in zekere zyne Verantwoording, immer zulk een antwoord gegeven te hebben. Ook verhaalt hy 't geſprek met Stoutenburg geheel anders, en voegt 'er zelfs by, dat Stoutenburg, daarna, met een briefje, genoegzaam wederriep, 't gene hy hem mondeling voorgehouden hadt (*g*). Ook overleide Stoutenburg zyn ſtuk, ſedert, meeſt met van Dyk en Koorenwinder. Omtrent deezen tyd, liep 'er een gerugt, te Leiden en elders, dat de gewezen' Sekretariſſen van Hazertswoude, Berkel, Bleiswyk en andere Plaatſen zeker getal van boeren zouden aanneemen, tot het uitvoeren van eenen aanſlag, die niet genoemd werdt, in den Haage of elders. Wat laater, viel, tuſſchen Stoutenburg, van Dyk, Koorenwinder en Kors Janszoon van Alfen, overleg, om den Prins, van zekeren togt te rug keerende, te Rotterdam, aan te taſten, of ten minſten aldaar eenigen opſtand te verwekken, tot voorſtand der vryheid, gelyk men 't noemde. Doch deeze toeleg liep te niet. Men liet egter niet na, elkanderen, by monde en bedekte briefjes, op te hitſen, tot het ombrengen van den Prinſe. Stoutenburg ſprak 'er geduuriglyk van, met zy-

Gerugt, wegens een' voorgenomen opſtand onder de boeren.

(*f*) Sentent. van R. van Oldenbarneveld. *gedr.* 1623.
(*g*) DWINGLO Verantw. *bl.* 222, 223-229, 240, 304, 306.

zynen Broeder, Groeneveld. Eindelyk, werdt, in 't laatſt van 't jaar 1622, vaſtgeſteld, dat men eenige Perſoonen huuren zou, die den Prins, te Ryswyk, daar hy dagelyks naar toe reedt, in 't op- of aftreeden van de koets, van kant zouden helpen. Doch tot het omkoopen van deeze luiden rekende men zesduizend guldens noodig te hebben, welken Koorenwinder ligtte, op 't geloove van den Heere van Groeneveld, die zig, met moeite, hadt laaten beweegen, om hierin te bewilligen (*b*). *Klaas Michielszoon Bontebal*, gewezen Sekretaris van Zevenhuizen, verſchafte tweeduizend guldens van deezen zes, die *Klaas Janszoon van Alfen*, gewezen Schout van Zevenhuizen, en *Kornelis Olshoorn*, Stiefvader van Bontebals Huisvrouwe, opſchooten. De reſt van 't geld ontving Koorenwinder van anderen. Op aandryven van Stoutenburg, verſtrekte hy dit geld aan van Dyk, die 't volk tot den aanſlag zou omkoopen. En deeze ontboodt, op den negentienden van Louwmaand, te Bleiswyk, by zig Jan Blanſaart, Saaywerker te Leiden en Proponent onder de Remonſtranten, dien hy te kennen gaf, dat 'er iet in til ware, ten voordeele der Remonſtranten, en, eenige dagen laater, den toeleg om den Prins van kant te helpen ontdekte. Voorts, gaf hy hem eenig geld, en deedt hem belooven, dat hy zynen broeder, Abraham Blanſaart, en nog eenige andere Leidenaars zou inwikkelen in den toeleg. De Blanſaarts ſpraken 'er van met Willem Janszoon Parthy, ook een Saaywerker, gelyk zy, die, nevens Abraham 1622. Van Dyk koopt eenigen om tot den aanſlag. 1623.

(*b*) P. Scriverius Oud Batav. *Manh. bl.* 191.

1623. ham Blanſaart, den Predikant Welſing, voorheen, verloſt hadt uit de Haagſche gevangenis (*i*). Doch de twee Broeders hebben, naderhand, beleeden, dat zy niet anders voorhadden, dan van Dyk op te ligten, en geld van hem te trekken. Nogtans, trok Jan Blanſaart, ſedert, naar den Haage, daar hy ſprak met van Dyk, die, nevens hem, de gelegenheid van Ryswyk bezigtigde; doch hy weigerde een Pistooltje, of Zinkroertje aan te neemen, welk van Dyk hem wilde ter hand ſtellen. Hy keerde toen naar Leiden, beloovende, tegen den vierden van Sprokkelmaand, wederom in den Haage te zullen zyn.

De gewezen Predikant Slatius neemt 'er deel in.

Midlerwyl, hadt van Dyk, meer volks tot den aanſlag zoekende te werven, Kornelis Gerritszoon, Schrynwerker te Rotterdam, den zesentwintigſten van Louwmaand, ten zynen huize, ontbooden, en hem daar kennis gegeven van den aanſlag. De Schrynwerker beloofde 'er de hand toe te leenen en eenige anderen op te zoeken, welken hy, zonder van Dyk te melden, elk honderd of honderdenvyftig guldens vooruit zou geeven, en nog twee- of driehonderd guldens, als zy in den Haage komen zouden, om 't ſtuk uit te voeren. De Zuster van den gewezen Predikant van Bleiswyk, Henrik Slatius, was met deezen Schrynwerker getrouwd; en Slatius kreeg, omtrent deezen tyd of eerder, 't zy uit Kornelis Gerritszoon, of uit van Dyk, of uit Stoutenburg zelven, kennis van den toeleg tegen den Prinſe. Hy was een man van eenen onruſtigen geeſt, en lag, ten

(*i*) *Zie* hier voor, *bl.* 412.

ten deezen tyde, overhoop met de Remonſtrantſche Broederſchap (*k*), 't welk hem te heeter maakte op vertwyfelde aanſlagen. Ook hieldt hy gemeenſchap met muitzieke geeſten, die, den wind van verandering in 't hoofd hebbende, zig, met den minſten blik van hoope daartoe, gaarne lieten aazen. In den Zomer des voorleeden jaars, hadt hy een Boekje geſchreeven, den *Klaarlichtenden Fakkel* genaamd, vervattende verſcheiden beſchuldigingen tegen den Prinſe, en, onder anderen, dat hy de muitery, te Utrecht, in den jaare 1610, geſtyfd hadt. Voorts werden 'er 's Lands Ingezetenen, met naame de Remonſtranten, in vermaand, om zig, door hunne *handen*, en, door de *verſchrikkelyke wapenen* hunner *handen*, te verloſſen van den dwingeland en van den godloozen hoop der tegenwoordige Regenten. 't Schrift was te Gouda gedrukt, en den Schryver, in eene ton of half vat, t'huis gezonden; doch nog niet verſpreid. Men meent, dat het gediend zou hebben, om onder 't volk geſtrooid te worden, zo Stoutenburgs toeleg om den Prins, van den veldtogt te rug keerende, buiten 't Land te houden, of, te Rotterdam, van kant te helpen, gelukt ware. Slatius woonde nu in deeze Stad, daar van Dyk hem, op den eerſten van Sprokkelmaand, kwam vinden, op hem begeerende, dat hy zyn agterhuis zou leenen, om de Piſtoolen, welken men tot den aanſlag gebruiken zou, daar te bewaaren, en eenige andere voorbereidſels te maaken; waarin Slatius bewilligde. Hy en zyn Zwager zogten toen Hy en drie zyn Zwa- 1623.

(*k*) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 859 *enz.*

1623. drie Bootsgezellen op, *Jan Klaaszoon* uit het Zuidland, *Herman Hermanszoon* van Embden, en *Dirk Leendertszoon* van Katwyk op den Ryn, welken zy, met geld, hun, door van Dyk, die reeds zesduizend guldens van Koorenwinder ontvangen hadt, ter hand gefteld, bewoogen, om op de wagt te ſtaan, als de Prins, door eenigen van Leiden, om 't leeven gebragt zou worden; welke Leidenaars zy ook, des noods, zouden moeten beſchermen (*l*). Van Dyk bragt, ſedert, eenig ſchietgeweer en een' vuiſthamer in 't agterhuis van Slatius, daar deeze en zyn Zwager ook het buskruid droogden en de kogels gooten, van welken men zig dagt te dienen. Tegen den vierden of vyfden van Sprokkelmaand, zou Kornelis Gerritszoon met zyn volk in den Haage zyn. Doch van Dyk hem en Slatius, met een briefje, en daarna mondeling, hebbende geraaden, nog eenige luiden aan te neemen, bewilligden deezen twee tot eenen aanſlag, dien zy niet ontdekten, *Jeroen Ewouts*, *Jan Faaſſen*, *Pieter Janszoon Broek* en *Jan Engelen*, alle Remonſtrantſchgezinde Bootsgezellen. De drie laatſten ontvingen geld op hand: 't welk Jeroen Ewouts weigerde.

ger huuren 'er eenige Bootsgezellen toe.

Hy leent zyn agterhuis, tot berging en bereiding van ſchietgereedſchap.

Te Leiden, waren, midlerwyl, zo Jan Blanſaart van Dyk berigt hadt, eenige gaſten ziek, anderen onwillig geworden. Van Dyk zondt dan een briefje aan Jan Blanſaart, hem, daarby, belaſtende, ander volk in de plaats te zoeken, en daarmede, den vierden, in den Haage te komen. En hierop zouden Jan Blanſaart en Willem Parthy afſpraak gemaakt hebben, om van

Jan Blanſaart en Willem Parthy bedriegen van Dyk.

(*l*) Sentent. van Jan Klaasz. Herman Hermansz. en Dirk Leendertsz. *gedrukt* 1623.

van Dyk te gaan ſpreeken, en hem diets te maaken, dat men nog vyf gaſten aangenomen hadt; om hem dus meer gelds te doen ſchieten. Ondertuſſchen, hadt Stoutenburg ook met Koorenwinder geſproken van eenige boeren naar den Haage te doen komen, om de Regeering te helpen veranderen; 't welk, zo Slatius en van Dyk ſpraken, ook in alle Steden van Holland, geſchieden zou. Eenigen deezer luiden maakten elkanderen diets, dat Prins Fredrik Henrik kennis van den toeleg hadt, en 't hoofd der partye was: 't welk ſommigen te eerder beſluiten deedt, om 'er de hand toe te leenen. Slatius, 't geweer gereed gemaakt en in een koffer geſlooten hebbende, vaardigde, met het zelve Jeroen Ewouts en zyne makkers af naar den Haage, die den vierden van Sprokkelmaand vertrokken, en in eene herberg op 't Spui, daar Utrecht uithing, hunnen intrek namen. Doch 't koffer bragten zy in de herberg den Helm, daar van Dyk plagt t'huis te gaan. Slatius Zuſter, ondertuſſchen, kennis van den aanſlag gekreegen hebbende, maakte daarin groote zwaarigheid, en kreet 'er, nagt en dag, over. Doch hy en haar man ſtelden haar geruſt. Men hieldt, dien zelfden avond, nog eene maaltyd ten huize van Slatius, daar, op den goeden uitſlag der onderneeming, of, zo anderen willen, op de goede reize van Kornelis Gerritszoon, gedronken werdt. De Remonſtrantſche Predikanten *Kornelis Geeſteranus* en *Gerard Velſius* waren hier toen juiſt ook voor eenen korten tyd tegenwoordig, en deeden een' dronk mede: 't welk hen, daarna, verdagt maakte, als of zy deel gehad hadden aan den

1623.

Slatius zendt het koffer met geweer naar den Haage.

1623. aanſlag. Kornelis Gerritszoon vertrok, des anderendaags, uit Rotterdam, en vondt Jan Klaaszoon, Herman Hermanszoon en Dirk Leendertszoon te Overſchie, met welken hy naar den Haage reisde; alwaar de anderen reeds gekomen waren. Kornelis en de zynen begaven zig naar de herberg het Zotje, in 't agterom. Hy bragt hun hier, op den vyfden, elk nog vyftien of zeſtien dubbele gouden Ryders, hem, door van Dyk, die nu ook in de herberg den Helm gekomen was; ter hand geſteld (*m*).

Verder beleid van den aanſlag.

Abraham Blanſaart en Willem Parthy waren hem, hier, des Zondags den vierden, komen vinden, hem diets maakende, dat zy met hun zevenen in den Haage waren; en geld van hem begeerende. Hy beſcheidde hen tegen 's anderendaags, en toen werdt beſtemd, dat Abraham Blanſaart, Willem Parthy en een Rotterdammer, op den volgenden dag, zynde Dingsdag den zesden van Sprokkelmaand, den eerſten aanval zouden doen, en dat de andere Rotterdammers en Leidenaars hen ontzetten zouden; zo zy 't te kwaad mogten krygen: waarna zy allen, over de tolbrugge, naar de Veenen, Noorddorp, Pynaker of Berkel, zouden vlugten, 's nagts van elkanderen ſcheiden, en elk in zyn huis zoeken te komen, om geen agterdogt te geeven. Voorts zou Parthy eene aanſpraak aan de gaſten doen, in de duinen; waartoe hy de ſtof ontleenen zou uit den *Klaarlichtenden Fakkel* van Slatius, welk boekje van Dyk hem ter hand ſtelde. Ook gaf hy aan Abraham Blanſaart wederom eenig geld voor hen,

(*m*) Uit verſcheiden' Sententien.

hen, en de vyf anderen, die nergens te vinden waren. Zy keerden 'er, des avonds, mede naar Leiden, daar zy 't met Jan Blanſaart deelden. Deezen drie beſlooten toen, zo zy, naderhand, verklaard hebben, des anderendaags, wederom naar den Haage te gaan en den aanſlag te ontdekken (*n*): doch zy werden door anderen voorkomen. 1623.

Van Dyk, niet weetende dat deezen drie hem bedroogen, hadt zig, dien zelfden nademiddag, naar Stoutenburg begeven, dien hy berigt deedt, hoe de zaak ſtondt. Stoutenburg of Koorenwinder gaf 'er Groeneveld ook kennis van. Ook vertelde Stoutenburg zynen Broeder, nu of vroeger, dat Kors Janszoon van Alfen 't veranderen der Regeeringe te Leiden, teGouda en te Rotterdam te wege brengen zou. Ten zelfden tyde, ſprak Kornelis Gerritszoon tegen de drie mannen, die met hem in 't Zotje waren, over 't uitvoeren des aanſlags, des anderendaags, en als Herman Hermanszoon wat aarzelde, maakte hy hem diets, dat men ſlegts voorhadt, den Prins te vervoeren. Te vooren, hadt hy den vier anderen gaſten, die 't koffer naar den Haage gevoerd hadden, ook eenig geld gebragt. Doch hen nader willende gaan ſpreeken, warenze niet te vinden: 't welk hy, terſtond, aan van Dyk bekend maakte, die hem belaſtte hen op te zoeken.

De vier matroozen, Jeroen Ewouts, Jan Faaſſen, Pieter Janszoon Broek en Jan Engelen, gevaar beginnende te zien, in den onbekenden aanſlag, waartoe zy aangenomen waren, Vier der gehuurde Matroozen ontdekken den aanſlag.

(*n*) Sentent. van Abrah. en Jan Blanſaart en Willem J. Parthye. gedrukt 1623.

1623. ren, hadden beſlooten, om 'er den Prins over te ſpreeken, en waren 'er mede bezig, toen Kornelis Gerritszoon hen, in hunne herberg, kwam zoeken. Zy vonden zyne Doorlugtigheid te Ryswyk, die, verneemende, dat zy hem iet van gewigt te ontdekken hadden, hun heimelyk gehoor gaf. Jan Faaſſen deedt het woord, zeggende „ dat zy, met hun vieren, te Rot„ terdam, gehuurd waren tot zekeren onbe„ kenden aanſlag, ten dienſte van 't Land; dat „ hun elk driehonderd guldens, welken zy „ toonden, op de hand gegeven waren; en dat „ zy hier een koffer gebragt hadden, in de „ herberg den Helm: vraagende, wyders, of „ zyne Doorlugtigheid kennis van deezen aan„ ſlag hadt?" De Prins zeide, neen. Zy gaven hem ook berigt van de vier mannen, die zig in 't Zotje onthielden, en tot den zelfden aanſlag waren aangenomen. De Prins, zeer verzet over 't gene hem aangebragt werdt, beval hun hem, langs eenen anderen weg, over Voorburg, te volgen, en op 't Hof in den Haage by hem te komen. Hy reedt, hierop, in alleryl derwaards, ontboodt den Preſident en eenige Raaden van 't Hof, terſtond, by zig, die, de ontdekkers nog eens gehoord hebbende, den Fiskaal en Geweldige zonden, om 't Zotje en den Helm te bezetten. In 't Zotje, werden Kornelis Gerritszoon, Herman Hermanszoon, Jan Klaaszoon en Dirk Leendertszoon, onverhoeds, overvallen, en terſtond in hegtenis genomen. Van Dyk was nog in den Helm by 't koffer, toen hy hoorde dat de Officier beneden was. Hy zogt toen 't koffer te openen, en 't geweer onder 't bed te verbergen. Doch

Drie anderen en Kornelis Gerritszoon worden gevat.

hier

hiertoe geen tyds genoeg hebbende, liet hy 't koffer, met eenige Piſtoolen daarin, open ſtaan, ſloeg den mantel om de ooren, en tradt voorby den Officier ter deure uit, terwyl zeker dienaar zeide, dat hy dien man veele jaaren gekend hadt. Toen hy weg was, ging de Officier naar boven, vondt het koffer en nam het met zig. Van Dyk, Stoutenburg gewaarſchuwd hebbende, begaf zig, terſtond, uit den Haage, by de duinen langs, het boſch om, over den Leidſchen dam, naar Bleiswyk. Stoutenburg, ylende naar zynen Broeder, Groeneveld, gaf hem ook te verſtaan, hoe de zaaken ſtonden; waarop zy beide de wyk namen; doch met ongelyke uitkomſt, gelyk hierna ſtaat te melden. 1623.

Het koffer gevonden.

De vier gevangenen werden, terſtond, door eenige Raaden van 't Hof, ondervraagd, en beleeden, aan de paleye gebragt zynde, den toeleg op 's Prinſen leeven. Doch ſommigen melden, dat Kornelis Gerritszoon alleen gepynigd werdt. De vier ontdekkers liet men, ondertuſſchen, in de Kaſteleinye, goeden cier maaken, tot dat men nader agter de waarheid zou gekomen zyn. De toegangen van den Haage werden bezet. Des anderendaags, reeden twee Raaden van 't Hof naar Rotterdam, men meent, om Adriaan van der Duſſen te vangen. Doch hy was niet te vinden. Ook hadt Slatius, op de tyding, dat zyn Zwager gevat was, zig terſtond op de vlugt begeven. Dien zelfden morgen, waren Abraham Blanſaart en Willem Parthy op weg geſlaagen naar den Haage, van zins om, zo zy daarna verklaarden, den toeleg te ontdekken. Doch verſtaande, aan 't Huis te Deil, dat zulks reeds door anderen geſchied was,

De gevangenen bekennen den aanſlag.

Verſcheiden' beleiders en medewuſtigen begeeven zig op de vlugt.

1623. was, keerden zy terſtond te rug naar Leiden, en begaven zig, nevens Jan Blanſaart, op de vlugt. Uit het gene de gevangenen beleeden hadden, hadt men beſlooten, dat Slatius, van Dyk en de gewezen Predikanten Kornelis Geesteranus en Gerard Velſius ſchuld aan den aanſlag hadden. Men beloofde dan, by openbaare afkondiging, op den negenden van Sprokkelmaand, vierduizend guldens aan elk, die een van deezen vier in hegtenis leverde. Doch Geeſteranus en Velſius hebben, in laater' tyd, hunne onſchuld doen blyken. Groeneveld en Stoutenburg werden ook gezogt; maar niet gevonden. De Leermeeſter van Groenevelds Zoon werdt gevat en gepynigd, zonder dat hy iets beleedt. Men bragt den Zoon van Koorenwinder ook naar den Haage, uit wien men weeten wilde, waar zig zyn Vader onthieldt; doch hy ontdekte niets. Van der Myle, die niet geweeken was, werdt uit de Beverwyk gehaald, en eenige dagen in de Kaſteleinye bewaard. Doch toen men hem op 't ſtuk van den aanſlag tegen den Prinſe ondervraagde, verantwoordde hy zig zo volkomenlyk, dat men hem wederom los liet. Hy kreeg, eenige maanden laater, vryheid, om alomme, door 't Land, te mogen reizen; mids hy egter in de Beverwyk bleeve woonen (o). De Advokaat Boſch werdt, in zyn Huis, in den Haage verzekerd; maar nadat zyne onſchuld gebleeken was, insgelyks, geſlaakt. Wat laater, raakte Abraham Wouterszoon, Zwaardveeger te Rotterdam, van wien Slatius de Piſtoolen gekogt hadt, in hegtenis, waaruit hy,

Van der Myle wordt gehaald; doch onſchuldig bevonden.

(o) Reſol. Holl. 5 Dec. 1623. bl. 179.

hy, eerlang, ontſnapte, zonder dat ik heb kon- 1623.
nen vinden, of hy ſchuldig ware of niet. Maar Klaas Michielszoon Bontebal, die een gedeelte van 't geld verſtrekt hadt, gevat zynde, werdt, daarna, voor Mannen van Schieland, te regt geſteld (p).

Aan de Bevelhebbers der Grensſteden en aan de Staaten der andere Geweſten werden, terſtond, brieven afgezonden, waarby gelaſt en verzogt werdt, op de ſchuldigen te letten, en dezelven in hegtenis te neemen. 't Stuk der ſamenzweeringe werdt, in deeze brieven, meeſt eenigen Arminiaanſchen Predikanten en anderen van dien aanhang te laſt gelegd. De Remonſtranten raakten, hierdoor, nog meer dan te vooren, in den gemeenen haat. Ook werden zy, door ſommige Predikanten, in 't openbaar, vinnig doorgeſtreeken: al 't welk de voornaamſten in groote verſlaagenheid dompelde, en anderen bewoog, om hunne gemeenſchap te verlaaten. Veelen waren vol agterdogt en vreeze; niet weetende, wat 'er agter deezen toeleg ſchuilen mogt, en ſomtyds het ergſte vermoedende. De Staaten van Utrecht gaven, den veertienden van Sprokkelmaand, een ſtreng Plakaat uit, waarby de gantſche Broederſchap der Remonſtranten genoegzaam beſchuldigd werdt met den toeleg, en ook vierduizend guldens gezet op 't lyf van hun, die men ſchuldig hieldt, zonder Geeſteranus en Velſius te vergeten (q). Men beſchuldigt de Remonſtranten, in 't gemeen, wegens den aanſlag.

Ten zelfden dage, werdt van Dyk, te Haarzertswoude, betrapt; in boeren kleederen. In hegtenis gevat en Van Dyk wordt

(p) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 900-942.
(q) Brandt IV. *Deel*, *bl.* 942-950.

1623. hegtenis zynde, ontboodt hy zyne bloedvrienden, van welken hy afscheid nam, bekennende een dood man te zyn. Men haalde hem, terstond, naar den Haage. Na dat hy verhoord en aan de paleye gebragt was, werdt 'er, by openbaare afkondiging, die den zestienden geschiedde, vyfduizend guldens gezet op de lyven van Groeneveld, Stoutenburg en van der Dussen, vierduizend op dat van Koorenwinder, en zeshonderd op die van Abraham en Jan Blansaart. Men besloot, hieruit, dat van Dyk deezen gemeld hadt. Ook meent men, dat hy iets hadt ontdekt, 't welk Prinse Henrik raakte, met wiens naam, Stoutenburg scheen gespeeld te hebben, om van Dyk te eerder in te wikkelen. Doch zyne bekentenis werdt zeer geheim gehouden. Zeker is 't, dat hy den aanslag op 's Prinsen leeven beleeden heeft (*r*).

bekent den aanslag.

De Heer van Groeneveld, op Vlieland, gevangen.

Op zeker vermoeden, werden te Leiden gevat Paulus Stochius, *Guillelmus Coddæus*, gewezen Hoogleeraar in de Oosterssche taalen, en *Jan Pieterszoon Dou*, Landmeeter. Zy werden naauw ondervraagd, doch onschuldig bevonden; en na eenige dagen zittens ontslaagen, onder borgtogt (*s*). Groeneveld raakte, den agttienden, in banden. Hy hadt zig, tegen den avond, op aanraading zyner Huisvrouwe, *Anna Weitsen*, Vrouwe van Brandwyk, op de vlugt begeven naar Scheveningen, daar een Vissher aanboodt, hem, met zyne pink, naar Engeland, Hamburg of elders heenen te voeren. Doch verschrikt voor de ruime zee, ging hy, met zynen Kamerling en den Vissher, langs 't strand,

(*r*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 951 *enz.*
(*s*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 953-955.

ſtrand, naar 't naaſte Dorp, daar een wagen beſteld werdt, die hen naar Zandvoort en voorts naar Egmond bragt. Hier trok de Heer van Groeneveld eene viſſchers py aan, liet zig naar Petten brengen, en van daar overvoeren op Texel. Doch zig hier niet betrouwende, ſtak hy over op Vlieland, daar hy ſcheep dagt te gaan. Midlerwyl, hadt men, in den Haage, berigt gekreegen, dat hy te Scheveningen gezien was. Straks viel 't vermoeden op den Viſſcher, zynen vriend, wiens Vrouw aangetaſt, en, met dreigen, tot bekentenis gebragt werdt van 't gene zy wiſt. Toen hadt men 't ſpoor van zyne vlugt, welk men terſtond volgde. De Schout van Vlieland, ondertuſſchen, ook iet vernomen hebbende, begon het Eiland te doorzoeken, en vondt, eindelyk, den Heer van Groeneveld, zittende onder de Viſſchers, gekleed in eene graauwe py, met groote viſſchers laarzen aan de beenen, en een noppers muts op 't hoofd. De Viſſcher, die hem verzelde, den Schout ziende inkomen, ontliep het gevaar. Doch Groeneveld werdt gevat, en, des anderendaags, onder een ſterk geleide, naar den Haage gebragt, en op de gevangenpoort gezet (*t*). 1623.

Maar zyn Broeder Stoutenburg, die ſchuldiger was dan hy, en Adriaan van der Duſſen ontkwamen 't gevaar, dat hun dreigde. De eerſte hadt zig, meent men, in eene kiſt, uit den Haage doen draagen, en was, daarna, heimelyk, te Rotterdam gekomen, daar hy zig, met van der Duſſen, nog tien of twaalf dagen, onthieldt Vlugt van Stoutenburg en van der Duſſen,

(*t*) Aanhangſ. *op* Oud Batav. *bl.* 193. Brandt IV. *Deel*, *bl.* 956.

1623. hieldt, ten huize van eenen gewezen Speelman; doch nu van goede middelen. Toen huurde men het ſchip van *Jakob Beltjes*, voor duizend guldens. De Schipper zou kaas laaden op Wezel, en hen, onder dezelve, verbergen. Doch anderen willen, dat zy, met hunne dienaars, als Schippers gekleed, in 't vooronder ſchuilden. Te Nieuwmegen, werden zy, voor 't eerſt, gezien, door des Schippers knegt, wien men diets maakte, dat het geeſtelyken waren, welken men niet ontdekken moeſt. Omtrent het Tolhuis gekomen, werdt Stoutenburgs knegt, die even aan land gegaan was, terſtond, gekend, door eenige ſoldaaten, die hem, in Bergen op Zoom, terwyl zyn Heer daar Bevelhebber was, gezien hadden. Men vraagde hem, terſtond, naar zynen Heer. Hy ſpeelde den onweetenden; maar gedreigd met de pynbank, meldde hy, 't gene men weeten wilde. Toen zondt men, in der yl, eenige ſoldaaten naar 't ſchip. Doch zy kwamen te laat. Stoutenburg en van der Duſſen, uit het wegblyven van den knegt, agterdogt krygende, hadden zig, door den Schipper, aan de overzyde der Waale, op den Kleefſchen bodem, aan land doen zetten. Hier huurdenze een' wagen, die hen en den Schipper, te poſt, naar Goch bragt. De Spaanſche Bevelhebber ontving hen hier beleefdelyk, en gaf hun, eenige dagen daarna, een ſterk geleide mede naar Bruſſel, alwaar de Aartshertogin Izabelle hen, eerlang, by eene ſchriftelyke Acte, in haare beſcherming nam. De Staaten hadden haar, kort te vooren, verzogt, dat zy Stoutenburg wilde overleveren; doch 't was geweigerd. De Huisvrouw van van der Duſſen

die, met groot gevaar, te Goch,

en, eerlang, te Bruſſel komen.

ſen verzelde hem in zyne ballingſchap. Doch Stoutenburgs egtgenoot, *Walburg van Marnix*, Dogter van den Heere van Aldegonde, bleef in Holland. Haar man deedt, daarna, eene reis door Italie en Frankryk, en nam, te Bruſſel te rug gekeerd, in of na 't jaar 1626, na 't omhelzen van den Roomſchen Godsdienſt, dienſt onder de Aarthertoginne. Sedert heeft men hem, als Ritmeeſter, de wapenen zien voeren tegen zyn Vaderland, tot groot verdriet zyner maagen. 't Schip, waarmede hy uit Rotterdam gevlugt was, werdt, met de laading, verbeurd verklaard. Zyn Dienaar en des Schippers Vrouw en Knegt werden, onder *Acte van non præjuditie*, den Hove van Gelderland verleend, naar den Haage gebragt, zonder dat my gebleeken is, hoe 't met hen afliep (*u*). Voorts hadt men, beſpeurende, dat Stoutenburg en van der Duſſen wiſſelbrieven, uit Holland, zogten te trekken, al vroeg beſlooten, alle onderhandeling met deezen twee te verbieden (*v*). 1625. Stoutenburg neemt dienſt onder de Aartshertoginne.

Op den zelfden dag, dat Groeneveld gevat werdt, raakten de twee Blanſaarts, en, 's nagts daarna, Willem Parthy in hegtenis. De ontdekkers van den aanſlag en de vier eerſte gevangenen ſchynen niet van hun geweeten te hebben; 't welk hun tyds genoeg gaf, om, zonder ontdekt te worden, uit Holland, en, over Vollenhove, in Grol te geraaken, daar de Spaanſchen nu meeſter waren. Doch de vrees, dat de Spaanſchen hen mogten vatten, en losgeld af- Vlugt van de twee Blanſaarts en Parthy.

(*u*) Brandt IV. *Deel, bl.* 957-960.
(*v*) Reſol. Holl. 15 *Maart* 1623. *bl.* 274.

1623. afperſen, deedt hen wederkeeren naar Vollenhove. Van daar, reisdenze, door Friesland en Groningen, naar Delfzyl, en verder op Embden, daar zy, 's nagts, in de herberg den Helm ſliepen, en 's anderendaags, den agttienden van Sprokkelmaand, een' wagen namen, om naar Stikhuizen te ryden. Doch onderweg, overviel hun een nieuwe angſt voor de Mansfeldſche Knegten, die toen in Ooſtfriesland lagen: des lieten zy zig te rug voeren naar Embden; doch namen eene andere Herberg. Hunne ongeſtaadigheid en vrees bragt hen, hier, nog dien zelfden dag, in lyden. Eerſt haddenze den Waard gezeid, dat zy drie of vier dagen dagten te blyven. Ook haddenze hem eene goede middagmaaltyd beſteld. Maar terwyl dezelve bereid werdt, ſprakenze met een' Schipper, die naar Bajonne in Frankryk moeſt, hem vraagende, of hy hen niet, te Calais, of te Douvres, aan land zetten kon. Midlerwyl, verliepenze de maaltyd, voorgeevende ergens in de Stad genoodigd te zyn. Van dit geſprek met den Schipper kreeg de Waard kennis, en hierop vermoeden, of zyne gaſten ook ſchuldig mogten zyn, aan den aanſlag tegen den Prinſe van Oranje. Zyn vermoeden vermeerderde, toen zy, terwyl hy over tafel zat, in alleryl, kwamen vraagen, wat zy verteerd hadden, en, beevende en bedeesd, zo veel voor elk betaalen wilden, als hy voor allen gevorderd hadt; welke verbaasdheid ontſtaan was, op zyne vraag, waarom zy nu naar Frankryk of Engeland wilden? Hy gaf dan den Schout kennis van zyn vermoeden, en deeze, hen waarneemende, toen zy ter deure uit gingen, verzogt hen, met hem, by den voorzitten-

tenden Burgemeeſter te willen gaan. Op deeze vraag, gingen Abraham Blanſaart en Willem Parthy terſtond door. Jan Blanſaart zeide, dat zy nog twee of drie dagen te Embden bleeven, en dan by den Burgemeeſter komen wilden. Hierop ging hy naar den Helm, zyne eerſte herberg. Doch hier werdt hy, door den Schout, bewaard, tot twee uuren na den middag, wanneer *Jan van Stappen*, Majoor van Groningen, en de Bode van 't Landſchap, met den Voerman, die de drie vlugtenden te Delfzyl hadt gebragt, op eenig vermoeden, door de Regeering van Groningen, afgezonden, te Embden, en aan den Helm kwamen. Jan Blanſaart, dit volk en den Voerman ziende, beleedt, terſtond, den man te zyn, dien men zogt. Zyn Broeder werdt, wat laater, gevonden, in 't wapen van Leiden, op de appelmarkt, daar hy, gekleed, te bedde lag. Zig gevangen ziende, verzogt hy, terſtond, dat men God voor zyne ziel bidden zou. Willem Parthy werdt, den volgenden nagt, in een Dorp, naby de Stad, betrapt, en terſtond naar Embden gebragt. Hier zatenze tot den twee-entwintigſten, wanneer zy, te ſchepe, naar Amſterdam, en voorts naar den Haage gevoerd werden, daar zy den zevenentwintigſten aankwamen (*w*). Weinige uuren te vooren, was den vier eerſten gevangenen hun vonnis voorgelezen, waarby zy verklaard werden, te hebben begaan misdaad van gekwetſte hoogheid. Zy werden, vervolgens, onthoofd, na dat hun geweer, voor hunne oogen,

1623.

Zy worden te Embden agterhaald.

De vier eerſte gevangenen worden onthoofd.

(*w*) BAUDART. Mem. XV. *Boek*, *bl.* 36. BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 960-964, 990.

1623. gen, door den Scherpregter, gebroken was. 't Lighaam van Kornelis Gerritszoon, Zwager van Slatius, werdt gevierendeeld, en de deelen, aan halve galgen, op vier uitgangen van den Haage, gehangen (x).

Koorenwinder gevat. Ook eenige Leidenaars.

Weinige dagen te vooren, was Koorenwinder betrapt te Overschie, en, met den Huisman, die hem geherbergd hadt, gevangkelyk, naar den Haage gebragt. Ook geraakten, op den vierentwintigsten, te Leiden, in hegtenis drie burgers, *Jan Pieterszoon*, Lyndraayer, *Samuel de Plekker*, en *Gerrit Korneliszoon*, Kleermaaker, die, iet gehoord en niet aangebragt hebbende, zulks duur bekogten (y).

Vlugt van Henrik Slatius.

In den aanvang van Lentemaand, viel, eindelyk, ook Slatius in de handen van 't Geregt. Hy hadt zig, vlugtende, verfteken in eene grove boeren py, en eenen flegten hangenden hoed op 't hoofd gezet, dien hy digt in de oogen trok. Dus ging hy, den zevenden dag na 't ontdekken van den aanflag, door Amfterdam; voer, van daar, op Harlingen, en voorts, over Leeuwaarden, naar Groningen, meenende verder, over de moeren, naar Lingen te trekken. Maar te voet, in 't Dorp Rolde, niet verre van Koeverden, gekomen, ging hy in eene herberg, om een kanne biers te drinken. Hier vondt hy eenige foldaaten, met den Wagtmeefter *Willem Blaauw*, Zoon van *Quiryn Blaauw*, Bevelhebber van Koeverden, wagtende op eenig geld, welk, van Groningen, onder geleide, derwaards gezonden werdt, en wat te lang wegbleef. Terwyl de foldaaten hierover fpraken by

(x) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 989.
(y) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 965.

by't vuur, zeggende ſommigen, dat het geleide, door eenigen verſpieder ontdekt zynde, veelligt, genomen ware door den vyand; anderen, dat zulks geen gevaar liep; ging Slatius, weetende in welk eene gelegenheid hy ware, zulk een angſt aan, dat hy, toen de Wagtmeeſter en knegten eens uitkeeken, ſchielyk oprees, zyn gelag betaalde, en ter deure uitſtreek, laatende de volle kan met bier ſtaan. Blaauw, wederom in huis gekomen, miſt den man met de py, ziet zyne kan nog vol, en krygt, hoorende, dat hy betaald hadt en heen gegaan was, vermoeden, of 't niet wel een verſpieder zyn mogt. Hy loopt hem dan, met twee ſoldaaten, agterna, en haalt hem haaſt in, hebbende een roggenbrood, daar eenig geld in verborgen was, in een' vuilen doek, onder den arm. Op de vraage, waarom hy zo ſchielyk vertrokken was, en waar hy heenen wilde, antwoordde hy, met eene bedeesdheid, die de agterdogt vermeerderde. Voorts, gaf hy zig uit voor een' *Oculiſt* of Oogmeeſter, Meeſter Jan Hermansz genaamd; te gelyk biddende, dat men hem wilde laaten gaan, alzo hy, omtrent Amſterdam, een' doodſlag begaan hadt. Doch Blaauw hernam, dat hy, hierom te meer, zyn gevangen blyven moeſt. Men bragt hem dan wederom naar de herberg, en voorts naar Koeverden. Hier in hegtenis zittende, badt hy een ſoldaats vrouw, welke hy veel gelds beloofde, dat haar man hem aan den voet van de graft wilde brengen. Doch 't werdt geweigerd. Ondertuſſchen, hadt men naar Amſterdam geſchreeven, om te verneemen, of zekere Oculiſt, Jan Hermansz genaamd, daar of daar om- 1623.

Hy wordt, te Rolde, in 't Landſchap Drente, gevat.

1623. trent, een' doodſlag begaan hadt. Maar men hadt hiervan geene kennis. Toen eerſt kreeg men vermoeden, of hy ook deel hebben mogt aan den aanſlag tegen den Prinſe, daar 't gantſche Land van gewaagde, en veelligt wel die Slatius ware, op wiens lyf men vierduizend guldens gezet hadt. Men zondt hem dan, onder geleide van den Wagtmeeſter Blaauw en eenige Ruiters, naar Zwol, daar hy, ziekelyk zynde, zig ſtraks te bedde leide, met het aangezigt naar den muur, om niet gezien te worden: geevende, op 't gene hem, zelfs van aanzienlyke luiden, gevraagd werdt, geen of ſtuurſch beſcheid, als, *wat hebt gy my te vraagen? of wat heb ik u te antwoorden? gy zyt myn bevoegde Regter niet. Als ik in Holland kome, zal men my maar al te wel kennen.* Van Zwol, voerde men hem, te ſchepe, naar Amſterdam, daar hy, den twaalfden van Lentemaand, aankwam, terſtond gekend, en in zyne boeren py uitgetekend werdt. De tekening werdt in 't koper geëtſt, door Klaas Janszoon Viſſcher, en in 't licht gegeven. Des anderendaags, bragt men hem naar den Haage. Dus hadt hem 't verloopen van zyn bier in deeze zwaarigheid gebragt; waaruit, naderhand, een ſpreekwoord ontſtondt, onder de drinkerts, die, noode van de bierbank ſcheidende, plagten te zeggen, *Ik wil Slatius niet ſlagten, en myn bier verloopen.* Op de gevangenpoort zittende, werdt hy zeer krank, zo dat eenigen meenden, dat hy zig zelven vergiftigd hadt. Doch dit vermoeden verdween, toen hy, daarna beterde (z).

De Re- Ondertuſſchen, zonden verſcheiden' Remonſtrant-

(z) BRANDT IV. *Deel, bl.* 993-995.

ſtrantſche Predikanten, die te Amſterdam vergaderd waren geweeſt, een Vertoog aan de algemeene Staaten, aan de Staaten van Holland, en aan den Prinſe van Oranje, waarby zy den aanſlag tegen zyn leeven verfoeiden, en zig daaraan onſchuldig verklaarden. 't Zelfde géſchiedde, ook in andere ſchriften, door hen, ten deezen tyde, in 't licht gegeven. Hierte gen, liepen wederom gerugten, ten nadeele van Izaak Welſing, Bernardus Dwinglo en nog twee of drie andere Predikanten. Dwinglo werdt, by openbaare afkondiging van 't Hof, beſchuldigd, als hadt hy deel gehad aan verſcheiden' aanſlagen, ten nadeele van 't Land. Hy was met eene Zuſter van Koorenwinder getrouwd, en hadt, veelligt, wel iets gehoord, dat ver zag; doch by hem niet geloofd werdt. Immers hy heeft zig, naderhand, in openbaaren druk, tegen allen kwaad vermoeden, verdedigd. Ook heeft Welſing zig, door ernſtige betuigingen, gezuiverd. De gerugten, ten hunnen nadeele, ſchynen meeſt ontſtaan te zyn, uit het gene Slatius en Jan Blanſaart, in de gevangenis, tegen hen, ſchreeven: meenende zy beide, door 't beſchuldigen hunner medebroederen, hun leeven te zullen redden. Doch toen de uitkomſt hun leerde, dat deeze waan ydel was, herriepenze, 't geneze, ten nadeele der Remonſtranten, hadden ingeſteld (*a*). 1623. Remonſtranten verdedigen zig, wegens den aanſlag op 's Prinſen leeven.

Het Hof was, midlerwyl, bezig met de Regtspleeging over alle deeze gevangenen. De Heer van Groeneveld, terſtond, beleeden hebbende, wordt ter 't dood Groeneveld

(*a*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 1038-1044, 1053-1059, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078.

1623. verweezen. Ook van Dyk en Koorenwinder.

't gene hy van den aanſlag wiſt, werdt niet gepynigd, gelyk van Dyk en Koorenwinder. De Vrouw Weduwe van Oldenbarneveld beſloot, in deezen ſtaat der zaaken, verzeld van de Vrouwe van Groeneveld en zyn Zoontje, vergiffenis voor hem te verzoeken by den Prinſe, die den ſmeekenden beleefdelyk bejegende; doch genoeg te verſtaan gaf, dat 'er geene genade te hoopen ware. 't Regt ging dan zynen gang. Hy, van Dyk en Koorenwinder werden, als ſchuldig aan de misdaad van gekwetſte hoogheid, ten zwaarde verweezen, met verbeurdverklaaring hunner goederen. Op den agtentwintigſten van Lentemaand, werdt hun de dood aangezeid. Men ſchikte hun ook eenige Predikanten toe, welken zy goed gehoor gaven, met betooning van groot berouw over hunne zonden. De Moeder, Vrouw en 't Zoontje van Groeneveld werden, des nagts, by hem toegelaaten, om 't jongſte affcheid te neemen. Ook werdt van Dyk van zyne Dogter bezogt. Des anderendaags, omtrent tien uuren, tradt de Heer van Groeneveld, ten volle gekleed, met den hoed op 't hoofd, den mantel aan, en 't rapier op zyde, zonder gebonden of gehouden te worden, van de Poort naar 't Hof, zig eerbiedigiyk buigende voor de menigte luiden van aanzien, die, uit de venſters van 't Hof, naar hem zagen, en waaronder hy vermoedde, dat Prins Maurits zyn mogt. Onder 't leezen van 't vonnis, toonde hy zig zeer kloekmoedig, en ging voorts ruſtig ter dood, zelf zynen mantel en rapier afleggende: ook zyne kraag en ponjetten op den grond werpende, en zyn wambuis ontknoopende. Zyn boven-

Groeneveld gaat ruſtig ter dood.

lyf

lyf daarna, met hulp van zynen Kamerdienaar, ontbloot hebbende, ging hy naar 't zand, niets ſpreekende tot het volk, dan deeze weinige woorden, *Wraakgierigheid en kwaade raad hebben my hiertoe gebragt. Heb ik iemant misdaan; ik bid om Chriſtus wil vergeeft het my.* Zyn gebed zullende doen, knielde hy, niet naar de Plaats, gelyk gemeenlyk geſchiedt, maar naar den Kneuterdyk, ziende naar zyns Vaders huis. Toen hy 't mutsje voor de oogen trok, hoorde men hem zeggen, *O God, wat man ben ik geweeſt, en wat ben ik nu!* waarop, hy, zyne handen ſamenſlaande, nog voegde *Patientie!* en naauwlyks was 'er dit woord uit, of de Scherpregter ſloeg hem, met den eerſten ſlag, het hoofd van 't lighaam. Zyn Dienaar beſtelpte het bloed met zand, bedekte het lighaam met den mantel, en trok het aan de eene zyde van 't ſchavot. Toen werden Koorenwinder en van Dyk, wel vaſt gebonden, en de laatſte geſlooten aan een' dienaar, de een na den anderen, gehaald. In 't gene zy tegen 't volk zeiden bleek, dat zy zig ſchuldig, erkenden en vergiffenis begeerden. Vier van de Piſtoolen, die van Dyk tot den aanſlag uitgedeeld hadt, werden, voor zyne oogen, op een blok, aan ſtukken geſlaagen. De lighaamen van beide werden, na 't onthalzen, gevierendeeld, de hoofden op ſtaaken gezet. Maar 't Lyk van Groeneveld werdt in een zwart kleed gewonden, door vier Staatenboden, gevolgd van zynen dienaar, die de afgelegde kleederen droeg, t'zynen huize gebragt, en, den volgenden nagt, in zyns Vaders graf, begraaven. Niemant van hun, die om den aanſlag tegen den Prinſe leeden, 1623.

Einde van Koorenwinder en van Dyk.

1623. den, werdt meer beklaagd dan de Heer van Groeneveld, die de minſte ſchuld hadt, en, om zyne goedaartigheid, by veelen, bemind was(*b*).

Slatius, de Blanſaarts en Parthy worden onthalsd.

Slatius, de twee Blanſaarts en Parthy zaten tot den vierden van Bloeimaand; toen hun de dood aangezeid werdt, zo onverwagt, dat zy geene andere rekening maakten, of zy zouden, eerſtdaags, geſlaakt geworden zyn, waanende de twee Blanſaarts en Parthy, dat het voorneemen, welk zy zeiden gehad te hebben, om den aanſlag te ontdekken, voor de ontdekking zelve genomen zou worden, en Slatius en Jan Blanſaart in 't byzonder, dat hun ſchryven en ſpreeken tegen de Remonſtranten hen van de dood bevryden zou. Men zondt hun ook eenige Predikanten toe; doch zy gaven 'er weinig gehoor aan. Slatius bejegende hen ſchamperlyk en trots, zeggende, *dat hy de dingen, die zy hem zeggen wilden, zelf wel wiſt*, en geduurig zoekende te twiſten, over de Leer der Predeſtinatie. Ook verſcheen hy, des anderendaags, op de Rol, om zyn vonnis te hooren, met een grimmig gelaat. Onder 't leezen, hoorde men hem, dikwils, zeggen, *dat 's niet waar*; *dat heb ik niet, of zo niet bekend. 't Is geen regt, maar geweld* en diergelyke woorden meer. Ook zeide hy, dat Geeſteranus en Velſius niet geweeten hadden van den aanſlag. Zyn Boekje, *Klaarlichtende Fakkel* genaamd, werdt, na 't leezen van 't vonnis, voor zyne oogen, verſcheurd. Jan Blanſaart ſprak niet een enkel woord op zyn vonnis. Abraham mompelde alleenlyk iet, binnens monds. Maar Willem Parthy, die dronken

Slatius gedrag in zyn uiterſte.

(*b*) BRANDT IV. *Deel, bl.* 1044-1052.

ken op de rolle kwam, viel den Griffier dikwils in, roepende dat hy onwaarheid las, en beweerende, dat zy voorgehad hadden, den toeleg te openbaaren. Allen vier werden zy verklaard de misdaad van gekwetſte hoogheid begaan te hebben, en hierom ten zwaarde verweezen, met verbeurdverklaaring hunner goederen. Slatius, aan twee dienaars vaſtgemaakt, werdt eerſt naar 't ſchavot gebragt, derwaards treedende, met groote onvertſaagdheid. Zig naar 't volk keerende, zeide hy, *Eerlyke vroome burgers, hier ziet gy dien Henricus Slatius, naar wiens bloed men zo lang gedorſt heeft*, met meer andere woorden, meeſt tot zynen roem en verontſchuldiging ſtrekkende. Den Predikant, die voor hem bidden wilde, wees hy af, zeggende, zelf te zullen bidden: hoewel men niet kon merken, dat hy 't deedt. Geknield zynde, en de handen een weinig om hoog houdende, ſloeg hem de Scherpregter, met het hoofd, de regterhand geheel, en de linker byna af. Jan en Abraham Blanſaart en Willem Parthy werden vervolgens onthalsd. Allen drie betuigdenze, voor 't volk, niet van zins geweeſt te zyn, den Prins om te brengen; maar den aanſlag te ontdekken, en van Dyk te bedriegen. Parthy, heel of half dronken, gebruikte meer woorden dan de drie anderen. Zyn lighaam en die der twee Blanſaarts werden begraaven: dat van Slatius op een rad gelegd, en 't hoofd, op een ſtaak, daar boven gezet, digt by de galge, buiten den Haage. Zyne Weduwe haalde egter, op eenen nagt, zyn lighaam en die van haaren Zwager en Koorenwinder van de raden, en begroefze by de Geeſtbrugge, vanwaarze, vier

1623.

De drie anderen verklaaren van zins geweeſt te zyn den aanſlag te ontdekken.

da-

1623. dagen laater, in 't ſpitten, gevonden zynde, wederom naar 't galgeveld gebragt, doch ten tweedemaale weggehaald, en te Warmond, in zekere boomgaard, begraaven werden, zonder ooit gevonden te worden (*c*). Op den laatſten van Bloeimaand, hieldt men, door alle de Geweſten, eenen plegtigen dankdag over 't ontdekken der *abominable*, *barbariſche Conſpiratie* tegen den Prinſe (*d*). Den eenentwintigſten van Zomermaand, werden de drie Leidſche gevangenen, Jan Pieterszoon Lyndraayer, Samuel de Plekker en Gerrit Kornelis-zoon Kleermaaker, verweezen, om onthalsd te worden: en 't vonnis werdt, ten zelfden dage, aan hun uitgevoerd. Zy hadden alleenlyk beleeden, uit de Blanſaarts, iet verſtaan te hebben van het voorneemen tegen den Prinſe; 't welk zy voor zottenklap gehouden, of verfoeid en veroordeeld hadden, verklaarende daarmede niet te doen te willen hebben. Ook hadt men hun gezeid, dat Prins Henrik kennis hadt van den toeleg. 't Verzwygen van dit alles werdt voor misdaad van gekwetſte hoogheid verklaard by 't Geregt van Leiden (*e*), en koſtte hun 't leeven (*f*). Klaas Michielszoon Bontebal, gewezen Sekretaris van Zevenhuizen, ontving gelyk vonnis van Schepenen en Mannen van Schieland, welk, op den derden van Hooimaand, te Rotterdam, aan hem uitgevoerd werdt. Hy hadt, zwaar gedreigd en gepy-

Eenige andere medewuſtigen worden ter dood gebragt.

(*c*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 1075-1087.
(*d*) BAUDART. Mem. XV. *Boek*, *bl.* 98.
(*e*) Sentent. *van* J. P. Lyndraeyer, S. de Plecker *en* G. Cornelisz. Cleermaecker *gedr. te Leyden* 1623.
(*f*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 1110-1116.

pynigd zynde (*g*), bekend van den aanſlag te- 1623.
gen den Prinſe en de voorgenomen' verande-
ring der Regeeringe kennis gehad, en twee-
duizend guldens tot het uitvoeren van den zel-
ven verſchaft te hebben. Zyn lighaam werdt
heimelyk begraaven (*h*). Hy was de laatſte van
de vyftien, die, om 't kwaad voorneemen te-
gen zyne Doorlugtigheid, ter dood gebragt wer-
den. Eenige anderen, die deel of kennis aan
den toeleg gehad, of geld tot den zelven ge-
ſchooten hadden, werden niet gemoeid: 'tzy
dat zy ten Lande uit gevlugt waren, of zig,
binnens Lands, ſchuil hielden, en niet ſterk ge-
zogt werden. De Remonſtranten hebben niet
konnen ontkennen, dat eenigen uit hunne broe-
derſchap deel gehad hebben aan deezen aan-
ſlag; doch men heeft, tot hunne verdediging,
aangemerkt, dat de ontdekking ook door ee-
nigen uit hunne broederſchap geſchied is. De
vier Matroozen, die den toeleg uitbragten, wa-
ren Remonſtrantſchgezind. De algemeene Staa- Loon der
ten ſchonken elk hunner zeshonderd guldens, ontdek-
en een gaadje van vyftien guldens ter maand, keren
met verder voorſchryvens aan de Kollegien ter van den
Admiraliteit, dat menze, voor anderen, vor- aanſlag.
deren zou, tot de eerſt openvallende Scheeps-
ampten, waartoe zy bekwaam mogten zyn.
De Prins gaf ieder, daarenboven, een' gou-
den penning met zyn beeldtenis en wapen,
ter waarde van tagtig guldens, nevens een
verzilverd rapier (*i*).

De

(*g*) B. DWINGLO Verantw. I. *Deel*, *bl.* 142, 196.
(*h*) Sentent. *van* Claas Mich. Bontebal *gedr. te Rotterd.* 1623.
(*i*) BRANDT IV. *Deel*, *bl.* 941. *Zie* BAUDART Memor. XV. *Boek*, *bl.* 27.73.

1623. XXIII. Hertog Christiaan van Brunswyk wordt geslaagen.

De oorlog te lande werdt, dit jaar, van wederzyde, flaauwlyk gevoerd. 't Beleg van Bergen op Zoom hadt den vyand, en 't ontzet deezen Staat zo veel gelds gekoſt (*k*), dat beide de partyen tyd behoefden, om een weinig op hun verhaal te komen. Ook hadden de Staten den laſt der Mansfeldſche troepen nog op den hals. Daarenboven, verſchaftenze Hertoge Chriſtiaan van Brunswyk, die, van zyne wonde genezen zynde, verreisd was naar Ooſtfriesland, daar 't overſchot zyner benden lag, eenigen onderſtand in geld, met welken hy zyne benden verſterkte, dezelven, in Bloeimaand, voerende, door Turingen opwaards. Doch de Graaf van Tilly, die laſt hadt op hem te paſſen, dwong hem te rug te keeren, en volgde hem op de hielen. In Oogſtmaand eerſt, raakten de beide Legers ſlaags by Stadloon. Hertog Chriſtiaan kreeg de nederlaag (*l*), en werdt genoodzaakt, met zyn meeſte volk, de wyk te neemen naar Breêvoort. Daarna, voegde hy zig wederom by Mansfeld in Ooſtfriesland (*m*). Men hadt hem, van wege deezen Staat, zes tonnen ſchats toegeſtaan, waarvoor hy beloofde zyn Leger, welk hy op vierentwintigduizend man begrootte, den tyd van drie maanden, in hunnen dienſt, te zullen houden (*n*).

XXIV. Handeling van Jakob

Ondertuſſchen hadt de Koning van Groot-Britanje, in de Lente deezes jaars, te Bruſſel, een Verdrag getroffen met de Infante Izabelle,

(*k*) *Voiez* Memoir. de Fred. Henri *p.* 16.
(*l*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 18.
(*m*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 230.
(*n*) Reſol. Holl. 1, 5 *Aug.* 21 *Octob.* 1623. *bl.* 84, 89, 140.

le, die volmagt hadt van Keizer Ferdinand. 1623.
Volgens een der voorwaarden van het zelve, den 1. te
moeſt de belegerde Stad Frankendaal in de Ne- Bruſſel.
der-Palts der Infante in handen geſteld wor-
den, omze te bewaaren, tot dat 's Konings
Schoonzoon, met den Keizer, verzoend zou
zyn (o). Wat laater, ontwierp men ook een
Beſtand van vyftien maanden, tuſſchen Koning
Jakob en de Infante, welk, zo wel als het
voorig Verdrag, opzigt zou hebben op de Palts
(p). Doch ik meen niet, dat het voltrokken
werdt (q); ſchoon ſommigen zulks verhaalen
(r). Koning Jakob deedt nog weinig of niets
ten behoeve zyns Schoonzoons; maar kort hier-
na viel 'er iet voor, welk hem van gedrag deedt
veranderen. Wy zullen 'er, op 't volgende jaar,
kortelyk, van gewaagen moeten.

Ferdinand de II, zyne zaaken, in Boheeme 's Keizers
en in de Palts, naar wenſch, hebbende zien ge- bezen-
lukken, was egter niet zonder kommer, dat ding aan
hem, uit de Vereenigde Geweſten, eenig na- de Staa-
deel mogt worden toegebragt. Hy zondt, waar- ten.
ſchynlyk, hierom, *Joan Baptiſt Grammaye*, in
Herfſtmaand, herwaards, met laſt om van ver-
ſcheiden' punten te handelen. Doch alzo, in
eenigen deezer punten, onderſteld werdt, dat
de Vereenigde Staaten onderhoorig waren aan
't Keizerryk, en de Keizer, in zynen Geloofs-
brief, de Staaten *zyne en des Ryks getrouwen en
beminden* noemde, vondt men, hier, niet gera-
den, den Keizerlyken Gemagtigde openbaar
ge-

(o) Act. Publ. Angl. *Tom.* VII. *P.* IV. *p.* 48, 55.
(p) Act. Publ. Angl. *Tom.* VII. *P.* IV. *p.* 57.
(q) Aitzema I. *Deel, bl.* 254.
(r) Rapin *Tom.* VII. *p.* 202.

1623. gehoor te verleenen, veel min, in nadere onderhandeling met hem te treeden (*s*). De Keizerlyke Brieven werden niet aangenomen, en Grammaye, wiens komst reeds eenige agterdogt verwekt hadt by 't gemeen, onder welk verspreid was, dat hy van vrede met Spanje kwam handelen, werdt, spoedig doch beleefdelyk, afgevaardigd (*t*).

XXV. Klagten van Hamburg en Breemen.

In den Herfst deezes jaars, ontving men hier gezanten van Hamburg en van Breemen. De eersten klaagden over de Staatsche Kaapers, die hunne schepen, in volle zee, deeden strykken, en, op het minste kwaad vermoeden, opbragten. Men antwoordde hun, dat men last geeven zou, om alle Hamburger schepen, die behoorlyke zeebrieven toonen konden, vry te laaten vaaren. De Breemer gezanten verzogten opening van de Wezer, die de Staaten, om den Keizerschen en Spaanschen den toevoer te belemmeren, met Oorlogsschepen, geslooten hielden. Ook klaagdenze over den Graave van Oldenburg, die een' nieuwen Tol gelegd hadt op deezen stroom. Men zeide, op t eerste, dat de Wezer niet geslooten gehouden werdt, om de vryheden van Breemen te krenken; maar om den vyanden van deezen Staat afbreuk te doen; en op het andere, dat men den Graave van Oldenburg vermaanen zou, om den tol, dien hy opgeregt hadt, wederom af te schaffen. Ook schreef men hem, hierover, ernstelyk. Hy zondt, daarentegen, Gemagtigden herwaards, om zyn regt tot deezen tol te verdedigen. Voorts klaagde hy over

(*s*) Resol. Holl. 30 *Sept.* 1623. *bl.* 132.
(*t*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 216-222.

ver Mansfeld, die zig van het Slot Kniphuizen, welk hy voor 't zyne rekende, hadt meester gemaakt; begeerende, eindelyk, zo wel als die van Breemen, het openen van de Wezer en de Jade. Doch men gaf hem geen antwoord, naar genoegen. Ook duurde 't geschil over den tol nog eenige jaaren na deezen (*u*). 1623.

De Staaten zonden, in de Lente deezes jaars, eene Vloot van elf Schepen in zee, onder beleid van den Admiraal *Jaques l'Hermite*, om den vyand, in de Westindien, afbreuk te doen (*v*). De kosten deezer uitrustinge werden, ten deele by 't Land, ten deele by de Oostindische Maatschappye, gedraagen. Men zogt, sedert, de nieuwlings opgeregte Westindische Maatschappy te beweegen, om ook deel te neemen in deezen togt. Doch zy verkoor, voor haare eigen' rekening, eene Vloot uit te rusten naar Brazil; die drie-entwintig groote Schepen en drie Jagten sterk was, en onder beleid van *Jakob Willekens*, als Admiraal, en *Pieter Pieterszoon Hein*, als Onder-Admiraal, in Herfstmaand, in zee stak (*w*). De Vloot onder l'Hermite zeilde, door de Straat van le Maire, den aardkloot rond, bemagtigende, onder wege, verscheiden' Spaansche schepen; doch 't gelukte haar niet, eenige Plaats te overmeesteren. L'Hermite stierf op deezen togt. Zyne Vloot keerde, in den Zomer des jaars 1626, in 't Vaderland te rug (*x*). Van de verrig- Toerustingen ter zee.

(*u*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 229.
(*v*) Voyage *van* JAQUES L'HERMITE *bl.* 3.
(*w*) J. DE LAAT Verh. van Westindie, *bl.* 7.
(*x*) Voyage van L'HERMITE *bl.* 40, 45, 50, 56, 58, 60, 61. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 488.

1623. rigtingen der Vloote onder Willekens zullen wy, hierna, verslag doen.

XXVI. Geschil in Friesland onder de Leden der hooge Regeeringe.

In Friesland, was, sedert eenigen tyd, geschil gereezen, onder de Leden der hooge Regeeringe. De drie Goën, Oostergo, Westergo en de Zevenwolden, die de *Floreenen*, in Holland *Verpondingen* genoemd, betaalden, oordeelden, dat zy te veel droegen in de gemeene lasten. De Steden, het vierde Lid der hooge Regeeringe, bragten hiertegen in, dat zy 't grootste deel der belastingen op de verteeringe betaalden. De Gemagtigden der drie Leden ter algemeene Staatsvergaderinge klaagden hunnen Hoogmogenden, over de Steden; doch hadden last noch lust, om 't geschil aan derzelver uitspraak te onderwerpen, gelyk hun geraaden werdt. Men schreef egter aan de Steden, om haare Gemagtigden ook naar den Haage te zenden. Doch eer deezen hiertoe kwamen, zogten zy eenige verandering te maaken, in de wyze van 't bestellen der Wethouderen. Tot hiertoe, stondt de Magistraatsbestelling, in alle de Steden, behalve Leeuwaarden en Franiker, aan den Stadhouder en aan den Hove des Landschaps; welk Hof uit twaalf Raaden bestondt, drie van elk Lid, en derhalve niet meer dan drie uit de Steden. Hieruit ontstondt, dat de negen Raaden, uit de drie andere Leden aangesteld, altoos de meerderheid hebbende, de geschillen over de belastingen, naar 't oordeel der Steden, te zeer in derzelver nadeel besliften. Ook wistenze Wethouders in de Steden te kiezen, die te zeer van hun afhingen, en hierom, dagt men, niet vry genoeg, voor 't belang der Steden, stem-

ſtemmen durfden. Om deeze zwaarigheden te voorkomen, hadden de Steden, in 't voorleeden jaar, beſlooten, de benoeming der jaarlykſche Wethouderen niet meer te zenden aan den Stadhouder en 't Hof; maar aan den Stadhouder, den drie Afgevaardigden Staaten uit de Steden, en den drie Raaden, die, van wege de Steden, in den Hove zaten; zig grondende, op het Berigtſchrift voor 't Hof, waarby beraamd was, dat de tegenwoordige voet van 't beſtellen der Wet gevolgd zou worden, tot dat, daarin, by de Steden, andere ſchikking zou worden gemaakt. Maar 't Hof, of de negen Raaden kantten zig tegen dit beſluit der Steden, verdedigende het tegenwoordig gebruik, in een Vertoog, welk op de Landſchaps Vergadering ingeleverd werdt. De Staaten des Landſchaps of de meerderheid derzelven viel den Hove toe, verbiedende, in den aanvang deezes jaars, het invoeren der nieuwigheid, door de Steden beraamd. De Wet werdt dan beſteld op den ouden voet, zonder dat ergens eenige tegenſtand van belang geſchiedde, alzo men verſcheiden' dienende Wethouders, door hoop om aan te blyven, of vrees van te zullen verlaaten worden, wankelmoedig gemaakt hadt. De twiſt over de belaſtingen werdt dus niet weggenomen; maar ſlegts gedempt voor eene poos (y). 1623.

Omtrent deezen tyd, werden ontdekt eenige aanſlagen des vyands, om de Stad Amſterdam, aan verſcheiden' oorden, en vooral ook de ſchepen, voor de Stad leggende, in den brand te ſteken. XXVII. Aanſlagen om Amſterdam in brand te

(y) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 211-214.

1623. brand te ſteeken: welke ontdekking aanleiding gaf, tot het naauwer bewaaken der Waalen, in welken de ſchepen leggen (z).

ſteeken.

Duurte der Graanen.

De duurte van 't Kooren, ten deezen tyde, gaf gelegenheid, dat deeze Stad veel inkogt voor de armen: 't welk ſommige Koorenkoopers deedt beſluiten, hunne graanen minder dan de markt was te verkoopen aan de Stad en aan de Godshuizen in dezelve. De prys der Rogge liep tot op tweehonderd goudguldens; doch terwyl 't ys nog in 't water lag, kwamen 'er veele ſchepen aan uit de Ooſtzee; waardoor de graanen, in 't volgende voorjaar, merkelyk daalden (a).

Strenge vorſt en hoog water.

De vorſt was, deezen winter, ſtreng boven maate: waarop, in Louwmaand des volgenden jaars, eene doorbraak volgde in den Lekdyk, eene halve myl boven de Vaart, veroorzaakt door yskropping en hoog opperwater. Al wat noordwaards en noordweſtwaards in 't Stigt en in Holland lag liep toen onder, tot Amſtelland toe. In de Stad Amſterdam, ſtondt het buiten- en binnenwater even hoog (b). Van deeze harde vorſt bediende zig de vyand.

1624.

Inval in de Veluwe.

Graaf Henrik van den Berge deedt, in Sprokkelmaand, eenen inval in de Veluwe. Ook vielen de bezettingen van Lingen, Grol en Oldenzeel in de Groninger Ommelanden. Het vlugten uit de Dorpen, die niet onder brandſchatting zaten, werdt algemeen. Doch de vinnige koude veroorzaakte ook den vyand veel ongemaks. Den eenentwintigſten, ſloeg het aan

(z) WASSENAAR VI. *Deel*, *f.* 62.
(a) WASSENAAR VI. *Deel*, *f.* 35, 36 *verſ.*
(b) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 367.

aan 't dooijen; 't welk hem noodzaakte de Veluwe te verlaaten. Om den voorttogt van den Graave van den Berge naar Holland te voorkomen, hadt Prins Maurits zig, in perſoon, naar Utrecht begeven, en orde geſteld op het openbyten der Rivieren, tot aan den zeekant toe. In 't aftrekken, vertoonde de vyand zig voor Arnhem; doch alleen om te doen zien, dat hy meeſter van 't veld was; want hy ondernam geene belegering (*c*). In Oogſtmaand daarna, ſloeg Spinola 't beleg voor Breda, alwaar Prins Henrik, in Slagtmaand laatſtleeden, eene muitery onder de bezetting geſtild hadt (*d*). 't Beleg duurde meer dan negen maanden. Wy zullen den uitſlag van het zelve, in 't volgende Boek, verhaalen. Doch ter gelegenheid der gemelde muiterye, die, inzonderheid, door de Engelſche troepen, aangevangen was, viel 'er een geſprek voor, tuſſchen Prins Maurits en den Engelſchen Gezant, Dudlei Karleton, welk wy waardig agten, uit de eigen' brieven van den laatſten, kortelyk, te boek te ſtellen. 1624. Breda belegerd.

't Geſprek viel voor, in den lufthof van den Prinſe, en liep, eerſt, over de ſchaarsheid van penningen in den Staat, en over de middelen, om 't Krygsvolk beter te voldoen, waarin, zo de Prins oordeelde, van de Engelſche zyde, weinig hulp te wagten zou zyn, zo lang men met Spanje in onderhandeling bleeve. Terwyl Karleton hierop zyne aanmerkingen maakte, vraagde de Prins, onverhoeds, *hoe ſtaat het met uw Hu-* Geſprek tuſſchen Prinſe Maurits en den Engelſchen Gezant Karleton.

(*c*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 20-22. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 269-271.

(*d*) AITZEMA I *Deel*, *bl.* 271.

1624. *Huwelyk?* ziende op de handeling over een Huwelyk, tuſſchen den Prins van Walles en de Infante van Spanje. Karleton hernam, dat deeze handeling ſtil ſtondt, om dat men over het te rug geeven van de Palts niet eens kon worden. Hy voegde 'er by „ dat de Staaten „ hiertoe 't hunne behoorden by te brengen, „ en, door het onderſteunen der Koninginne „ van Boheeme, de gunſt van zynen meeſter, „ haaren Vader, te herwinnen." Maurits nam hieruit gelegenheid, om te klaagen over de vervreemding, die tuſſchen Groot-Britanje en deezen Staat, ter oorzaake der handelinge met Spanje, ontſtaan was. Maar Karleton, om hem niet ſchuldig te blyven, dreef „ dat de „ vervreemding van der Staaten zyde begon„ nen was: eerſt, door Barneveld en zyne Ar„ miniaanen, die nieuwe verbindteniſſen met „ de Hanze-Steden te wege gebragt hadden, „ zonder 'er den Koning, zynen meeſter, ken„ nis van te geeven; daarna, door de trotſe „ en ſtraffe wyze van handelen, welke men „ omtrent zyne Majeſteit gebruikt hadt, en, „ eindelyk, door het belemmeren van den „ Koophandel der Engelſchen, in Ooſtindie „ en elders: alles, onaangezien de verplig„ ting, welke men aan zyne Majeſteit hadt, „ wegens 't bewerken van 't Beſtand, het her„ leveren der verpande Steden, het deel nee„ men in de jongſte binnenlandſche geſchil„ len, het bemiddelen der Ooſtindiſche twis„ ten, en het verdraagen van veelerlei ge„ weldenaaryen op zee, zonder 'er wraak van „ te neemen." Voorts ontkende hy niet „ dat „ de Koning, dus behandeld door de Staaten,

„ het

„ het oor hadt begonnen te leenen aan de 1624.
„ voorſlagen, welken hem, door Spanje, ge-
„ daan waren; doch alzo de handel met het
„ Spaanſche Hof nu ſtil ſtondt, zou men, gaf
„ hy voor, 's Konings gunſt, ligtelyk, her-
„ winnen konnen, zo men hem verzekering
„ gave van vriendelyker behandeling voor het
„ toekomende." De Prins hervatte hierop,
„ dat een Vorſt, die der Staaten zyde hieldt
„ tegen Spanje, op derzelver duurzaame
„ vriendſchap vaſten ſtaat maaken kon; en
„ zo de Koning zulk een beſluit nam, zouden
„ zy goed en bloed voor hem ten beſte heb-
„ ben." Maar Karleton antwoordde „ dat
„ men, om zyne Majeſteit geruſt te ſtellen,
„ iets meer dan bloote woorden geeven moeſt.
„ Dat hem niet onbekend was, hoe dikwils
„ Juffrouw *Serklaas*," eene oude Haagſche Vrouw, die men de *Koppelaarſter van 't Beſtand* noemde „ over en weder reisde, om voorſla-
„ gen te doen tot Beſtand of tot Vrede; dat
„ de afgelegenſte Geweſten ſterk luiſterden
„ naar deeze voorſlagen, en dat men, veel-
„ ligt, haaſt beſluiten zou, den laſt des krygs
„ van zynen eigen op 's Konings hals te ſchui-
„ ven: waarom het, miſſchien, meeſt geraa-
„ den zou zyn, een Verbond te ſluiten van
„ onderlinge beſcherminge." De Prins erken-
de „ dat de genoemde Vrouw en anderen,
„ meermaalen, met zulke voorſlagen, her-
„ waards gekomen waren; doch hy hadtze,
„ zeide hy, altoos by zig gehouden, zonder-
„ ze den Staaten der byzondere Geweſten o-
„ ver te leveren." Hy voegde 'er by „ dat
„ hem, onlangs, van Bruſſel gemeld was, dat

1624. „ Spinola en Pekkius, dit ontdekt hebbende,
„ nu beſlooten hadden, luiden, in den ſchyn
„ van Koopluiden en Reizigers, herwaards te
„ ſchikken, die diergelyke voorſlagen doen
„ zouden aan de Staaten der byzondere Ge-
„ weſten: 't welk hy, uit al zyn vermogen,
„ zou zoeken te beletten. Ook waren, beſloot
„ hy, hunne zaaken derwyze geſteld, dat
„ niets dan de uiterſte wanhoop hen tot Vre-
„ de of Beſtand met Spanje zou konnen doen
„ beſluiten." Karleton ſprak hierop van de verzekering, die de Koning zou moeten hebben, eer hy zig naauwer met de Staaten verbondt; gelyk, zeide hy, Koningin Elizabet hen ook, niet zonder behoorlyke verzekering, onderſteund hadt: waarop Maurits hernam, „ dat, zo de Koning zig jegens den Staat ge-
„ draagen wilde, als Koningin Elizabet ge-
„ daan hadt, de Staat zig, omtrent hem, als
„ omtrent de Koningin, gedraagen zou." Ongetwyfeld zag de Engelſche Gezant op het leveren eeniger vaſte Plaatſen; waartoe de Prins hem hoop ſcheen te geeven. Hy riedt, hierom, na 't eindigen van dit geſprek, welks inhoud hy den Hertoge van Buckingham, terſtond, overſchreef, het vernieuwen van een Verbond met deezen Staat, ernſtelyk, aan. 't Moeſt, dagt hy, zo 't geſchieden zou, zonder uitſtel geſchieden, en nog by 't leeven van Prinſe Maurits, die, ſchreef hy, zo ſterk afgenomen was, dat men, op 't einde des jaars 1622, niet gedagt hadt, dat hy de volgende Bloeimaand gehaald zou hebben (*e*). Ook

(*e*) DUDLEY CARLETONS Letters *in the* Cabala *or* Myſteries *of* State *P.* I. *p.* 177.

Ook was dit ſchryven, naar 't ſchynt, onder anderen, oorzaak, dat 'er, kort hierna, een Verbond tuſſchen Groot-Britanje en deezen Staat getroffen werdt; gelyk wy, terſtond, zien zullen. 1624.

De Staaten van Holland waren, dit voorjaar, bezig met uitvinden van nieuwe middelen, tot het vervallen der laſten van oorloge. Prins Maurits, oordeelende, dat zy, hierin, te traag waren, verſcheen, een en andermaal, in hunne Vergadering, hen op 't ernſtigſt vermaanende, niet te ſcheiden, zonder in de noodige middelen te hebben voorzien (*f*): waartoe zy ook eindelyk beſlooten.

XXVIII. Handeling met verſcheiden' Mogendheden;

Na dat Frankendaal der Infante Izabelle in handen was geſteld, was de gantſche Palts Koning Fredrik ontweldigd. De Opper-Palts was, reeds in 't voorleeden jaar, aan den Hertoge van Beyeren opgedraagen, door den Keizer, nevens de waardigheid van Keurvorſt (*g*). De Vereenigde Geweſten waren alleen niet in ſtaat, om Fredrik in de verlooren' waardigheid en goederen te herſtellen. Zy hadden Frankryk, Deenemarke, Zweeden en de Hanze-Steden, al voor eenigen tyd, vermaand, om hiertoe de hand te leenen, of om den Staaten tegen de Spaanſchen by te ſtaan, 't welk ook, door het onderſteunen van Koning Fredrik, kon geſchieden. Doch deeze Ryken en Steden toonden hiertoe kleine genegenheid. Deenemarke wilde zig niet in nieuwen laſt ſteeken, zonder eerſt te zien wat anderen deeden. Zweeden lag met Poolen over hoop, en de

(*f*) Reſol. Holl. 12, 23 *Maart* 2, 26 *April* 1624. *bl.* 18, 25, 33, 43.
(*g*) *Voiez* DU MONT Corps Dipl. *Tom.* V. *P.* II. *p.* 418.

1624. de Hanze-Steden begreepen, dat het Verbond van onderlinge beſcherming, met de Staaten gemaakt, alleen op Zweeden zag. De Koning van Frankryk hadt, in zyn eigen Ryk, de handen vol werks, en ſcheen den Hertoge van Beyeren ten hoogſte genegen (*b*). Koning Jakob de I. was, derhalve, de eenigſte, die, door 't belang zyns Schoonzoons, tot hiertoe ſlaauwlyk van hem behertigd (*i*), behoorde bewoogen te worden, om de Staaten en daardoor ook hem te ondersteunen. Men hadt hem, van hier, een buitengewoon Gezantſchap toegeſchikt, om hem over te haalen tot het aanneemen der wapenen (*k*). Doch zyn ouderdom en vreedzaamheid en bovenal de meergemelde Huwelykshandeling, tuſſchen zynen Zoon Karel en eene Zuſter van Spanje, hadden hem, tot hiertoe, verhinderd, een hertig beſluit te neemen. Zo zeer helde hy over de Spaanſche zyde, dat hy de Vereenigde Staaten, in 't voorleeden jaar, durfde vergen, *Willem van Ophoven*, Prioor der Predikmonniken te Antwerpen, die, wegens een' aanſlag, om Heusden, door verraad, aan de Spaanſche zyde te brengen, in hegtenis zat, op vrye voeten te ſtellen: waarop hem egter weigerend antwoord gegeven was, hoewel Ophoven, naderhand, werdt uitgewiſſeld, tegen eenen Bevelhebber van Yzendyke, die, diergelyken aanſlag op Grevelingen geſmeed hebbende, in 't net gelokt was (*l*). Maar in den aanvang deezes jaars, was 'er iet voorgevallen, welk

byzonderlyk, met Jakob den I.

(*b*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 166.
(*i*) *See the* Cabala *or* Myſteries of State *P.* I. *p.* 245, 246.
(*k*) Secr. Inſtr. der Ambaſſad. *by* AITZEMA I. *Deel, bl.* 193.
(*l*) AITZEMA I. *Deel, bl.* 228. BRANDT IV. *Deel, bl.* 1101.

welk den Koning van gedagten deedt veranderen. De Huwelykshandeling, nu op 't punt van ten einde gebragt te worden, was plotſelyk afgebroken, zonder dat 'er de eigenlyke oorzaak ooit klaarlyk van gebleeken is; hoewel ſommigen vermoeden, dat 'er de Vereenigde Staaten onder geroeid hebben (*m*). Koning Jakob heeft, naderhand, verklaard, dat het wedergeeven van de Palts een der voorwaarden van het Huwelyk zou geweeſt zyn; dat Filips de IV. deeze voorwaarde niet hadt willen naarkomen, en dat de onderhandeling hierop afgebroken was (*n*). Wat 'er van zy; de Staaten, Karleton, door Prinſe Maurits, eerſt nader gepolſt hebbende (*o*), namen 'er aanleiding uit, om François van Aarſens, Heer van Sommelsdyk en de Plaate, en Albert Joachimi, Ridder, Heer van Ooſtende en Odekenskerke, in Sprokkelmaand, naar Engeland te zenden: die, nevens Noël van Karon, gewoonlyken gezant der algemeene Staaten, op den vyfden van Zomermaand, te Londen, een Verbond ſlooten voor den tyd van twee jaaren ten minſte, ſtrekkende tot verzekerdheid der wederzydſche Ryken en Staaten, en om 's Konings Schoonzoon, den Keurvorſt Paltsgraave, deszelfs waardigheden en goederen, te doen herſtellen. De Koning ſtondt, by het zelve, den Staaten toe „ het ligten van zesduizend „ man in zyne Koningkryken, die, binnen zes „ weeken, herwaards gevoerd, en door den „ Ko- 1624. Verbond van onderlinge beſchermming met Groot Britanje.

(*m*) RAPIN *Tom.* VII. *p.* 221, 225.
(*n*) Brief *van* Koning Jakob I. *by* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 254. en zyne Aanſpr. *bl.* 272.
(*o*) D. CARLETONS Letters *in the* Cabala *P.* I. *p.* 180.

1624. „ Koning betaald zouden worden, mids hem
„ de Staaten, na 't einde des oorlogs, 't zy
„ door eene Vrede of door een lang Beſtand,
„ de uitgeſchooten penningen voldeeden. De
„ Staaten verbonden zig, daarentegen, den
„ Koning, in geval men hem, in zyne Ryken,
„ den oorlog aandeedt, met vierduizend man,
„ te zullen onderſteunen, te betaalen, door de
„ Staaten, die hun verſchot, ook na 't einde
„ des krygs, van den Koning te rug zouden
„ bekomen (p)." In gevolge van dit Verbond, werden, eerlang, zesduizend man herwaards ingeſcheept. De Koning deedt ook twaalfduizend man werven, die onder den Graave van Mansfeld dienen zouden, om de Palts te herwinnen. Mansfeld zelf was in Engeland gekomen, om deeze werving te bevorderen. Men verzogt den doortogt voor deeze troepen aan den Koning van Frankryk, die dubbelzinnig antwoord gaf. Men keerde zig toen tot de Infante Izabelle, die rondelyk verklaarde, dat zy geene magt hadt, om doortogt naar het Duitſche Ryk te verleenen. Mansfeld ging egter ſcheep; doch voor Calais genaderd, wilde men hem niet aan land laaten komen, met zyn volk. Hy wendde dan den ſteven naar Zeeland, daar hy dezelfde zwaarigheden ontmoette. De Zeeuwen verklaarden, geenen leeftogt te hebben, voor zo veel manſchap. Men zondt naar Londen en naar den Haage, om de zwaarigheden weg te neemen. Ondertuſſchen ſtierf het volk, door ongemak, op de ſchepen, in grooten getale. Men meent, dat 'er ſlegts

(p) *Zie* AITZEMA I. *Deel, bl.* 278.

slegts een derde van overgebleeven was, toen menze, eindelyk, aan land liet komen, daar zy nog meest verliepen, of onder de zesduizend man, te vooren geworven, gesteken werden; zo dat 'er, van dit tweede Leger, niets in wezen bleef (q). Koning Jakob was, nogtans, zo ver vervreemd van eenige nadere verbindtenis met Spanje, dat hy, kort na 't afbreeken der Huwelykshandeling te Madrid, over een Huwelyk tusschen Prins Karel, zynen Zoon, en eene Zuster des Konings van Frankryk, in onderhandeling tradt, welk, in 't volgende jaar, voltrokken werdt (r). 1624.

XXIX. Verbond van onderlinge beschermming met den Koning van Frankryk.

Terwyl de Staaten met Koning Jakob handelden, haddenze ook een buitengewoon Gezantschap, bestaande uit *Henrik van Essen*, Raad in den Hove van Gelder en Zutfen, Nikolaas van Boekhorst, Heer van Noordwyk, en Adriaan Pauw, Ridder, Heer van Heemstede, naar Frankryk gezonden. Die van Zeeland hadden 'er gaarne eenen Zeeuw onder gehad, gelyk te vooren wel geschied was (s). Doch men hadt niet geraaden gevonden, hun hierin te wille te zyn. De Vereenigde Staaten zagen klaarlyk, dat zy, zonder 't vernieuwen der voorige verbindtenissen met Frankryk en Groot-Britanje, den Spaanschen, te lande, geene genoegzaame afbreuk konden doen, en slegts verweerenderwyze konden oorloogen; waarom zy geraaden vonden, Frankryk aan te zoeken, om onderstand (t). De gelegenheid was hun

(q) Rapin *Tom.* VII. *p.* 241, 253.
(r) Rapin *Tom.* VII. *p.* 227, 246. Aitzema I *Deel, bl.* 295, 429.
(s) Missive der Staat. van Zeeland aan zyne Excell. *in de Notul. van 't jaar* 1624. *bl.* 39.
(t) Instruct. voor de Ambassad. *in date* 13 *Febr.* 1624. *MS.*

1624. hun thans gunſtig. De Huwelyks handeling met Groot-Britanje was begonnen. Lodewyk de XIII. hadt, daarenboven, tot zekere onderneeming van gewigt, eene Vloot noodig, welke de Staaten hem zouden konnen verſchaffen. De handeling hadt dan eenen gewenſchten uitſlag. Den tienden van Zomermaand, ſlooten de buitengewoone gezanten, nevens Gideon van Boetſelaar en Asperen, Vryheer van Langerak, der Staaten gewoonlyken gezant, een Verdrag met den Koning, waarby hy beloofde „ hun, in „ dit jaar, twaalfhonderdduizend, en in ieder „ der twee volgende jaaren, een millioen pon„ den op te ſchieten, welke penningen zy hem, „ drie jaaren na het treffen van Vrede of Be„ ſtand, wederom voldoen zouden. Ook be„ loofden zy geene Vrede of Beſtand te zullen „ maaken, *zonder den raad en tuſſchenkomſt* zy„ ner Majeſteit. Voorts, zouden zy den Ko„ ning, op zyne begeerte, eenige Oorlogs„ ſchepen verhuuren of verkoopen, en hem, „ zo hy in oorlog raaken mogt, met de helft „ der opgemelde ſomme, of met manſchap en „ ſchepen naar evenredigheid, onderſteunen; „ indien zy zelven vrede hadden, of indien de „ veiligheid van hunnen Staat zulks konde ge„ doogen." De Koning hadt begeerd, dat zyne *bewilliging* vereiſcht werdt, tot het ſluiten van Vrede of Beſtand door de Staaten. Doch hunne Gezanten wiſten dit zynen Gemagtigden te ontleggen. By een afzonderlyk punt, werdt beraamd, dat de onderdaanen des Konings, Krygsluiden en anderen, den Roomſchen Godsdienſt zouden mogen bywoonen, in 't Huis van 's Konings Gezant in den Haage; doch dat zulks

zulks genen onderzaaten der Vereenigde Staaten zou vryſtaan (*u*). Men handelde, wyders, over verſcheiden' byzondere zaaken, den Koophandel en Zeevaart aangaande, zonder iets te ſluiten (*v*). 1624.

XXX. Prins Maurits zoekt Breda te ontzetten.

Prins Maurits bevondt zig, in 't najaar, in 't Land van Kleeve, met het Staatſche Leger. Hy nam hier Gennep wederom in. Ook Kleeve, by verdrag (*w*). Doch 't voortzetten der Belegeringe van Breda, door den Markgraave Spinola, deedt hem, eindelyk, beſluiten, te rug te keeren, om de Stad, waarvoor hy, in den beginne, weinig vrees getoond hadt, ware 't mogelyk, te ontzetten. Doch hy kwam te laat, om een' voordeeligen poſt in te neemen, by Ooſterhout, alwaar Spinola zig, voor hem, gelegerd hadt, met een gedeelte van zyn volk. Prins Maurits lag niet verre van hier, zonder egter iet tegen den Markgraave te ondernieemen. Heimelyk, loerde hy, ondertusſchen, op Antwerpen, zendende derwaards duizend knegten en tweehonderd Ruiters, die zig, onder weg, als Spaanſchen, uitgeſtreeken hadden, om de boeren te misleiden. Zy beklommen de Stad, by nagt; doch werden ontdekt en afgeweezen. De Prins was zeer verdrietig, over 't mislukken deezes aanſlags. Hy brak, niet lang hierna, op met zyn Leger; dat, toen, in twee hoopen, verdeeld, en, onder Fredrik Henrik en Ernſt Kaſimir, in de Langeſtraat en te Roozendaal, gelegd werdt (*x*), om den

Aanſlag op Antwerpen.

(*u*) Art. particulier du Traité. *M. S.*
(*v*) Traité entre la France & les Prov. Unies *M. S.* *Zie* ook AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 284 *enz.* 351 *enz.*
(*w*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 25.
(*x*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 28.

1624. den toevoer naar 't Leger voor Breda te beletten. Prins Maurits keerde, ziekelyk, naar den Haage, daar hy, den agttienden van Slagtmaand, aankwam (y).

XXXI. Prins Maurits wordt ziek.

Hy ſukkelde den gantſchen Winter, aan eene verſtopping in den Lever (z), die, naar ſommiger oordeel, uit verdriet over 't beleg van Breda en over andere voorvallen ontſtaan

1625. was (a). Zyne zwakheid nam toe, tegen den aanvang der Lente. Nogtans liet hy niet na, zig geduurig bezig te houden met het overleggen en regelen der gewigtigſte zaaken van Staat en van oorloge. Ook riedt (b) of drong hy, op zyn ziekbedde, zynen Broeder, Fredrik Henrik, tot het aangaan van een Huwelyk met *Amelia*, Dogter van *Joan Albert*, *Graave van Solms*, die, in 't gezelſchap der Koninginne van Boheeme, in Holland gekomen was (c). Het Huwelyk werdt, zeer haaſtig, in 't begin van Grasmaand, voltrokken (d): hebbende de Gekommitteerde Raaden den ondertrouwden ontſlag van de gewoone Huwelyks geboden verleend: welk, naderhand, door de Staaten, ten overvloede, bekragtigd werdt (e). Prins Henrik hadt, zo men verzekert, kleine genegenheid getoond tot deeze verbindtenis. Maar Prins Maurits was 'er zeer op gezet geweeſt. Doch of hy, om zynen Broeder te beweegen, gedreigd zou hebben, zo hy 't weigerde, zelf ze-

Hy dringt zynen Broeder tot het Huwelyk met de Graavinne van Solms.

(y) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 332, 333, 334, 335, 376, 377.
(z) WASSENAAR IX. *Deel*, *f.* 37.
(a) AUBERY Memoir. *p.* 329.
(b) Memoir. de Freder. Henri *p.* 30.
(c) AUBERY Memoir. *p.* 331.
(d) J. COMMELYN Freder. Henrik, *bl.* 7.
(e) Reſol. Holl. 16 *April* 1625. *bl.* 52.

zekere adelyke Jongkvrouwe, by welke hy eenige natuurlyke kinderen hadt, te zullen trouwen; waardoor deeze kinderen gewettigd, en Prins Henrik van zyns Broeders erfenis versteken zou zyn geweest, zou ik niet durven bevestigen. Prins Maurits leefde nog geene drie weeken, na 't voltrekken van zyns Broeders Huwelyk, stervende, op het Hof in den Haage, den drieëntwintigsten van Grasmaand (*f*), in 't agtenvyftigste jaar zyns ouderdoms, en in 't eenenveertigste van zyn bewind over de Vereenigde Gewesten (*g*). 't Lighaam werdt, terstond, geopend. Men vondt 'er geene tekens van vergif in. Doch in den Lever werdt een hard gezwel ontdekt, welk gehouden werdt voor de naaste oorzaak van 's Prinsen dood (*h*). De Predikant Joannes Bogerman, gewezen Voorzitter op de Dordrechtsche Sinode, die den Prins, op zyn doodbedde, meermaalen, bezogt hadt, en een Verhaal van zyn afsterven in 't licht gaf, getuigt, dat hy, met berouw over zyne zonden, met een voorneemen ter verbeteringe, en met hoop op vergeevinge, gevestigd alleen op de verdiensten des Heilands, overleeden is. Hy was nimmer gehuwd geweest; doch liet, by *N. van Mechelen*, gesprooten uit adelyken stamme in Brabant, verscheiden' natuurlyke kinderen na: waarvan de twee oudste Zoonen, *Willem* en *Lodewyk*, zig meest vermaard gemaakt hebben. Prins Maurits hadt, eerst op den dertienden van Grasmaand, tien dagen voor zyn overlyden, zynen

1625.

Hy sterft.

Zyne natuurlyke kinderen.

Inhoud van zynen Uiterste Wil.

(*f*) Resol. Holl. 23 *April* 1625. *bl.* 56.
(*g*) WASSENAAR IX. *Deel*, *f.* 37 *verf.*
(*h*) Resol. Holl. 24, 26 *April* 1625. *bl.* 57, 59.

1625. nen Uitersten Wil doen schryven, door zynen Griffier, *Paulus de Jonge*, en dien, ten zelfden dage, eigenhandig bekragtigd (1). Hy stelde, by den zelven „ tot beter behoudenis der „ waardigheid en luister van zyn Huis, zy„ nen Broeder, Henrik Fredrik, tot zynen „ eenigen erfgenaam aan, en by mangel van „ hem, en van deszelven wettige mannelyke „ kinderen en nakomelingen, zynen Neef, „ Ernst Kasimir, en deszelven wettige man„ nelyke kinderen en nakomelingen. Aan zy„ ne Zuster, de Prinsesse van Portugal, of „ derzelver kinderen, maakte hy zevenduis„ zendvyfhonderd ponden 's jaars, losbaar „ tegen den penning twintig: aan haare twee „ Zoonen, Emmanuel en Christoffel, ieder „ tweeduizend guldens 's jaars, insgelyks, „ losbaar tegen den penning twintig; en aan „ haare Dogters, elk duizend guldens 's jaars, „ losbaar als boven; mids beide Zoonen en „ Dogters, op 's Prinsen overlyden, nog in „ leeven waren; doch deeze Renten moesten „ van den eerststervenden op den langstlee„ venden deezer Zoonen en Dogteren en der„ zelver wettige kinderen en nakomelingen „ verstorven, en na 't overlyden van den langst„ leevenden, wederom aan de erfgenaamen „ komen. Aan zynen natuurlyken Zoon, Wil„ lem, maakte hy zyne Heerlykheid van de „ Lek, met het regt tot de Vischerye in de „ Mer-

(1) In de *Resolutien van Holland* 3 May 1625, bl. 66, wordt gewaagd van een Testament van April 1621. en van een Codicil van den vyfden April 1625: 't welk ik, met de dagtekening van het Testament in Amerika, niet weet overeen te brengen.

„ Merwe, en aan zynen tweeden natuurlyken 1625.
„ Zoon, Lodewyk, de Heerlykheden van Po-
„ lanen, Monſter en Monſter-Ambagt, als
„ Poeldyk, ter Heide, en Half Loosduinen:
„ waarby hy nog eene erfelyke Rente van
„ vyfduizend guldens 's jaars, voor ieder,
„ voegde. Doch deeze Heerlykheden en Ren-
„ ten moeſten ook van den eenen op den an-
„ deren Zoon of derzelver kinderen en nako-
„ melingen verſterven, en, by mangel derzel-
„ ven, aan de erfgenaamen des Prinſen ko-
„ men. Aan Juffrouwe van Mechelen, Moeder
„ deezer twee Zoonen, maakte hy eene Lyf-
„ rente van vierduizendtweehonderd guldens
„ 's jaars (*i*)." By een afzonderlyk Codicil, beſprak de Prins aan vyf *Baſtaarden*, gelyk hyze noemt, vierduizend guldens 's jaars aan eenen Zoon, drieduizend aan eenen anderen, en aan drie Dogters, tweeduizend guldens 's jaars ieder. Het Lyk zyner Doorlugtigheid werdt, volgens zyne begeerte, in 't graf zyns Vaders, te Delft, bygezet: 't welk, op den zeſtienden van Herfſtmaand, geſchiedde (*k*). Te Leiden werdt, ten zelfden dage, eene Lykrede gedaan, ter zyner eere; doch buiten koſten van den Lande (*l*).

„ Zodanig was de uitgang van Maurits, Prin- XXXII.
ſe van Oranje, den eerſten Stadhouder onder Zyne gedaante, aart, deugden en gebreken.
de Staatſche Regeeringe; want zyn Heer Vader, gelyk by eene andere gelegenheid getoond is (*m*), bekleedde hooger waardigheid,

(*i*) *Zie* AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 453.
(*k*) Notul. Zeel. 27. *Octob.* 1625. *bl.* 394. AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 441.
(*l*) Reſol. Holl. 11 *Sept.* 1625. *bl.* 108, 109.
(*m*) VIII. *Deel*, *bl.* 335.

1625. na 't ontſtaan van den oorlog, en na 't afzweeren des Konings van Spanje, en heeft nimmer, gelyk de Zoon, laſt als Stadhouder gehad van de Staaten. Maurits werdt in 't gemeen gehouden voor eenen der grootſte Krygsluiden zyner eeuwe (*n*). 't Ontbrak hem zeldzaam aan voorzigtigheid of moed. Hy heeft de Krygskonſt gebragt tot hooger' trap van volkomenheid, dan iemant, voor zynen tyd, hadt konnen doen (*o*); en, vooral voor de tyden van 't Beſtand, veel toegebragt, tot beveſtiging van den Staat. Na 't uitgaan van 't Beſtand, gedoogde de vervallen ſtaat van 's Lands geldmiddelen niet, dat men den vyand, met zo veel gewelds als in vroeger' tyd, te keer ging; waarom Maurits weinige of geene gelegenheid hadt, om zyne Krygszugt, die veelligt ook afnam met de jaaren, te voldoen. Ook was men nu zo naauw niet verbonden met Frankryk en Engeland, als te vooren. Waarby, mogelyk, nog gekomen is, dat zy, die, door 's Prinſen beleid, na de verandering des jaars 1618, in 't bewind der hooge Regeeringe, gekomen waren, voor den aanwas van 's Prinſen gezag vreesden, en hierom zo ſterk niet voor den oorlog yverden: 't welk Maurits niet dan onaangenaam heeft konnen zyn. De ſlegte uitſlag der zaaken van Boheeme en de Palts heeft hem ook geweldig geſpeeten. Hier ſloeg 't Beleg van Breda toe, welk hy niet of naauwlyks zag te doen opbreeken. Alle welke redenen hem, in den laatſten tyd zyns leevens, zeer

(*n*) Negotiat. *de* JEANN. *Tom.* II. *p.* 311. *Tom.* IV. *p.* 297. *Zie* ook de getuigeniſſen van vreemden, *by* HEEMSK. Batav. Arc. *bl.* 317, 318.
(*o*) Memoir. de Freder. Henri *p.* 31.

zeer gemelyk en verdrietig maakten: 't welk gelegenheid gaf, om te verſpreiden, dat hy van verdriet geſtorven was. Toen hy in de kragt zyns leevens was, was hy zeer ſterk en onvermoeid. Voorts, grooter van geſtalte dan hy ſcheen, alzo hy zeer zwaarlyvig was. Hy hadt een bloozend weezen, en droeg eenen breeden blonden baard. Een zyner geliefdſte uitſpanningen was het Schaakſpel; daar hy zig, als hy niet te yelde was, en vooral ten tyde van 't Beſtand, dikwils mede vermaakte. In de verkeering, was hy guller en openhertiger (*p*), maar ook driftiger en oploopender dan zyn Vader. De aanzienlyke ſtaatigheid zyns hofs wiſt hy, naar 't getuigenis van zulken, die hem gekend hebben, beſcheidelyk, met zuinigheid te paaren (*q*). Hy ſchiep, ſomtyds, vermaak in boerten. Wiskonſtenaars en ſchrandere Veſtingbouwers waren by hem in hooge agtinge (*r*). De Ampten, die in zyne Heerlykheden openvielen, gaf hy gemeenlyk aan zyne Huisgenooten, zonder zig met dezelven vrienden te willen maaken onder de Regenten der Steden, gelyk eenigen zyner opvolgeren gedaan hebben (*s*). Eenigen beſchryven hem, als agterdogtig van aart (*t*): 't welk egter meeſt ſchynt ontſtaan te zyn, uit het gene hy zig, nu en dan, van Oldenbarneveld ontvallen liet, dien hy van ongeoorlofden handel met den Spanjaard ſcheen verdagt te houden. Ook meent men, dat hy zig, ſom- 1625.

(*p*) Negotiat. *de* JEANNIN *Tom.* III. *p.* 124. *Tom.* IV. *p.* 99.
(*q*) HOOFTS Brieven *N.* III. *bl* 7.
(*r*) AUBERY Memoir. p. 269-284.
(*s*) AITZEMA I. *Deel*, *bl.* 455.
(*t*) Negotiat. *de* JEANNIN *Tom.* I. *p.* 211.

1625. somtyds, niet gemeenzaam genoeg gedroeg (*u*). De President Jeannin noemt hem, in zyne Brieven, dikwils, een wys en eerlyk man, die 't gene hem, in zynen persoon, aanging, niet dan door zagte middelen, zogt (*v*). Doch 't gebeurde in de jaaren 1618 en 1619 heeft veelen zyner tydgenooten en de meesten zyner nakomelingen anders van hem doen oordeelen. De dood van Oldenbarneveld, die men den Prinse weet, verwekte, terstond na datze was voorgevallen, groot misnoegen onder veelen (*w*), en werdt, in 't gemeen, voor te geweldig een middel tot bevordering van 's Prinsen gezag aangezien. De nakomelingen hebben 'er niet gunstiger van geoordeeld (*x*): en de roem, door Maurits, in den oorlog, verworven, is, in *hun oog*, naauwlyks, in staat geweest, om de schande, behaald, door zo streng een vonnis, over 's Lands ouden Dienaar, eenigszins, op te weegen.

(*u*) Negotiat. *de* JEANNIN *Tom.* III. *p.* 325.
(*v*) Negotiat. *de* JEANNIN *Tom.* II. *p.* 507. *Tom.* III. *p.* 46, 276, 206. *Tom.* IV. *p.* 297.
(*w*) Negotiat. *de* JEANNIN *Tom.* IV. *p.* 296.
(*x*) Remonstr. van Rott. *in't* Aanh. *op 't* Leev. v. H. de Groot, *bl.* 24.

LYST DER PRINTVERBEELDINGEN.

WILLEM LODEWYK, Graaf van Naſſau, Stadhouder van Friesland en Groningen, *te plaatſen tegen over* Bl. 58.

MR. HUGO DE GROOT, Penſionaris van Rotterdam —— —— 114.

MR. ROMBOUT HOGERBEETS, Penſionaris van Leiden —— —— 172.

FRANÇOIS VAN AARSENS, Heer van Sommelsdyk —— —— 332.

's Lands Advokaat, Joan van Oldenbarneveld, op 't Schavot —— 366.

LOUISE DE COLIGNI, Prinſeſſe Weduwe van Oranje —— —— 406.

Hugo de Groot zig bereidende tot de vlugt, uit Loeveſtein. —— —— 414.

HW 2ABK T